

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ НАПН УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ

Науково-практичного онлайн-семінару

«ОБДАРОВАНІСТЬ: МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ»

23–26 травня 2024 року

Київ
2024

О-13 Обдарованість: методи діагностики та шляхи розвитку : матеріали науково-практичного онлайн-семінару (Київ, 23–26 травня 2024 року). – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. – 640 с.

У збірник увійшли статті та тези учасників науково-практичного онлайн-семінару «Обдарованість: методи діагностики та шляхи розвитку», у яких розкриті питання актуальних наукових і практичних проблем ідентифікації обдарованості, шляхів реалізації технологій розвитку обдарованості дітей і молоді та представлено досвід практичної роботи з діагностики та розвитку обдарованості особистості.

Тематика публікацій:

- Сучасні тенденції в ідентифікації обдарованості
- Діагностика чинників розвитку обдарованої особистості в умовах воєнного стану
- Інформаційно-комунікаційні технології в діагностиці та моніторингу розвитку обдарованої особистості
- Практика реалізації технологій розвитку обдарованості дітей і молоді

Видання рекомендовано для науковців, керівників і представників освітніх закладів, інститутів післядипломної освіти, педагогічних працівників усіх ланок системи освіти.

Статті подано в авторській редакції (збережено стилістику, орфографію та мову). Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела тощо.

УДК 376-056.45

ЗМІСТ

Айтов С. Ш. Історично-антропологічне розуміння художнього всесвіту Дж. Толкіна та формування творчого мислення в освітньому процесі	8
Аніщенко Н. В. Особливості створення освітнього середовища як одного з провідних чинників розвитку музичної обдарованості школярів.....	11
Апостолова-Возниця О. О. Інтеграція ІІІ в методику викладання історії	20
Барановська О. В. Виявлення обдарованості дитини в умовах війни: методики діагностування на допомогу вчителю	22
Басюк Н. А. Взаємодія інтелектуального та емоційного в структурі обдарованості вчителя початкової школи	30
Бондаренко О. М. Інтегрований освітній простір як унікальна система розвитку обдарованості дітей та молоді (на прикладі мистецького ліцею «Київська дитяча академія мистецтв імені М. І. Чембержі»).....	36
Борисюк З. В. Метод проєктів як важливий освітній інструмент	45
Бощенко З. Б. Роль інформаційних технологій у розвитку інтелектуальних здібностей обдарованих дітей	52
Булах І. І. Молодіжна політика України та особливості впливу негативних чинників війни на обдаровану студентську молодь	57
Виноградова Т. В. Позаурочна STEM-активність як одна з форм реалізації технологій розвитку обдарованості учнів	65
Воєвідко Л. М. Ефективна комунікація здобувачів вищої освіти як показник готовності до роботи в Новій українській школі	72
Волощук Р. І. Педагогічна діагностика обдарованості учнів: практичні рекомендації.....	79
Галицька Р. Р., Ханас М. Р., Харчук Я. Я. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток обдарованих особистостей у період воєнного стану	82
Ганаба С. О. Якого мислення необхідно навчати для BANI-світу.....	91
Ганжа Т. Р. Розвиток емоційного інтелекту в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку.....	96
Гірич Г. М. Узагальнення результатів дослідження інтелектуальної обдарованості дітей шкільного віку	103
Головчук Ю. О., Фролова Ю. В. Інноваційні інформаційно-комунікаційні технології для розвитку обдарованої особистості.....	117
Голота О. В. Інтегрований факультатив «Закони фізики через призму соціально-психологічних явищ» як технологія розвитку обдарованості підлітків ...	120
Данюк А. О. Технології розвитку творчих здібностей на заняттях української літератури в закладах фахової передвищої освіти	123
Дериколенко Н. А. Особливості реалізації технологій розвитку обдарованості дітей і молоді	132

Довбиш К. В. Діагностика та моніторинг розвитку обдарованості особистості на уроках історії в умовах воєнного стану	136
Долгих Р. С. Важливість застосування технік релаксації в роботі з обдарованими дітьми в умовах воєнного стану.....	147
Євдокимов С. О. Arduino-based cyber-physical systems for education and gifted development.....	152
Єськова А. М. Виховання творчої особистості – основа формування еліти держави.....	161
Жилук О. А. Діагностика ПТР як чинника розвитку обдарованої особистості в умовах воєнного стану	170
Жос А. С., Дейнега О. С. Робота з обдарованими учнями під час вивчення теми «Квадратні рівняння»	174
Завгородня О. В., Макіна Л. Б. Приховані бар'єри розвитку обдарованих осіб	179
Залевська А. Г. Вплив емоцій на формування особистості обдарованого школяра	187
Зіновєєва О. В., Зіновєєва М. І. Створення STEM-освітнього середовища для молодих науковців в умовах позашкільної освіти: підходи, методи та виклики.....	194
Золотарьова О. В. Підтримка обдарованих дітей та юнацтва як свідомий шлях успішного національного розвитку країни	199
Іваницька Н. А., Гордієвська Л. І., Мостова Н. М. Професійна взаємодія вчителів в умовах реалізації концепції STEAM-освіти.....	203
Кадецька І. М. Системно-еволюційний підхід до виділення чинників розвитку обдарованості та вибору методів діагностики	213
Казакова Т. В. Практика розвитку та реалізації творчого потенціалу в підлітків (школи для обдарованих і заклади профтехосвіти).....	221
Каменщук Т. Д. Особливості психологічної роботи з підлітками в закладах професійної освіти за наслідками пандемії в Україні.....	231
Карелова Є. О. Методи діагностики обдарованих дітей на уроках іноземної мови.....	234
Касьянова С. В. Проектування особистісного розвитку обдарованої дитини	238
Касянчук Н. В. Розвиток підвищеної мотивації до навчання серед дітей як ключовий чинник євроінтеграції освіти в Україні.....	245
Кикла Д. О., Соляник М. Г. Розвиток обдарованості у дітей.....	252
Кіричевська Е. В. Військова майстерність як специфічний вид військової обдарованості персоналу сфери безпеки та оборони України	256
Ковальова О. А. Готовність педагогів до реалізації наукової освіти	263
Ковальчук Ю. М. Типологічні форми ідентифікації контексту розвитку обдарованої дитини в сім'ї	269

Колєснікова А. Е., Тименко В. П. Від традиції до інновації: інтеграція етнодизайну в графічному дизайні в процес діагностики обдарованості здобувачів освіти.....	276
Корсак К. В., Корсак Ю. К., Ляшенко Л. М. Про використання досягнень молодих ноонаук у підтримці розвитку обдарованих дітей.....	280
Кремінський Б. Г., Мистюк С. П., Вернидуб О. М. Діяльнісний підхід як основний критерій діагностування обдарованості.....	291
Кудля І. М. Обдаровані здобувачі освіти: ідентифікація та соціально-психологічний супровід розвитку особистості	298
Лесик О. А. Основні шляхи, методи виявлення, розвитку та навчання обдарованих дітей в умовах сьогодення.....	306
Лиса О. М. Підвищення компетентності у вищій школі – шлях до обдарованості.....	313
Лукачевич А. Ф. Проєктування виробів у сфері матеріальної культури як запорука компетентнісного підходу та розвитку творчих умінь здобувачів технологічної освіти	323
Лук'янчук Г. Я. Проблемні питання організації роботи з обдарованими дітьми в позашкільній освіті	327
Лучанінова О. П. Педагогічні умови розвитку обдарованості студентів – майбутніх викладачів	330
Любимий Я. В. Розвиток обдарованості людини у контексті «суспільства з високою синергією» та «суспільства з низькою синергією» (А. Маслоу).....	335
Мамренко І. С. Обдарована дитина в умовах дистанційного навчання	339
Мар'яненко Л. В. Емпіричне дослідження креативності учнів старших класів	344
Мельник М. Ю. Ідентифікація та супровід розвитку обдарованості в умовах війни	354
Мехед О. Б. Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час роботи з обдарованою молоддю	359
Мозгова Я. П. Проблема освітніх втрат і освітніх розривів для обдарованих дітей.....	363
Науменко О. М., Варданія О. О. Особливості розвитку мистецької обдарованості учнів в умовах навчальної практики	366
Непомняща І. О. Розвиток пізнавальної активності школярів через використання інноваційних підходів до навчання в умовах воєнного часу	372
Нестерук Л. В. Використання інноваційних підходів у розв'язанні розвитку та підтримки обдарованої особистості на уроках історії	375
Нестерук-Володимирець О. В. Профорієнтаційна діяльність психолога з обдарованими здобувачами освіти в системі профільного позашкілля: надбання та виклики.....	383

Ноздрачова О. Г. Ефективні драматизаційні техніки для виявлення та розвитку обдарованості на уроках англійської мови	390
Очеретько Н. А. Сучасні інструменти ідентифікації обдарованості на уроках словесності.....	393
Павельчук М. О. Information and methodological support for child development and adaptation programmes: foreign experience	398
Пахомов І. В. Розвиток творчих здібностей здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти з професії «Різьбяр по дереву та бересту».....	401
Пильник В. О. Сучасні тенденції в ідентифікації обдарованості.....	410
Пиццол С. Є. Формування здоров'язбережувальної культури в учнів у закладах професійної (професійно-технічної освіти).....	413
Поліщук І. Ю. Аналіз дослідження проблеми ідентифікації академічної обдарованості учнів	416
Пономаренко Н. Г. Психологічний супровід обдарованої дитини в умовах дистанційного навчання: виклики та реалії сьогодення.....	429
Попова В. В., Попов В. Ю. STEM-технології професійної освіти обдарованих і економічний розвиток	441
Пращук І. І. Освіта України в сучасних цивілізаційних викликах. Стратегія розвитку загальноосвітнього навчального закладу та культурологічні підходи до розв'язання проблем мовної освіти як практика реалізації технологій розвитку обдарованості дітей і молоді	452
Пронь О. В. Інноваційна діяльність педагога – запорука ідентифікації обдарованості учня	457
Рожнятовська К. Л. Innovative approaches to giftedness diagnostics: prospects and challenges	464
Романюк С. О. Навчання та розвиток обдарованих і творчо розвинених учнів на уроках географії в умовах воєнного стану	469
Рохно Т. М. Участь у діяльності МАН як засіб розвитку дослідницьких здібностей обдарованої молоді	475
Рубанова С. Я. Критерії та показники процесу соціалізації обдарованої студентської молоді в умовах сучасного соціуму	482
Савченко Я. В., Сліпухіна І. А. Чи формують інтерактивні музеї науки дослідницьку компетентність у здобувачів базової середньої освіти: методологія емпіричного дослідження.....	491
Саракун Л. П. Арттерапія як творчий метод у роботі з обдарованими дітьми	494
Сидорчук А. М. Гендерні аспекти ідентифікації обдарованості	498
Скаржинець А. В. Інноваційні методи ідентифікації обдарованості дітей в умовах воєнного стану	505
Слюта А. М., Білий В. Ю. Практичні аспекти реалізації здоров'язбережувальної складової під час вивчення географії для забезпечення розвитку обдарованої особистості	510

Соколовська І. А., Нечипоренко В. В., Гордієнко Н. М., Позднякова О. Л.	
Psychological and pedagogical monitoring in the diagnostics of gift and choosing the education trajectory of talented youth	518
Старікова Л. П. Сучасні стратегії розвитку обдарованості дітей	522
Степанян Н. З., Кисельова О. В., Кисельова Т. Г. Виявлення обдарованих дітей в умовах НУШ на прикладі учнівського самоврядування.....	526
Студенець О. А. Основні чинники розвитку обдарованої особистості в умовах сьогодення	534
Тарабанова Я. В. Використання штучного інтелекту для розвитку обдарованості учнів на уроках мовно-літературної освітньої галузі	542
Татарова І. М. Розвиток обдарованої особистості в сучасному освітньому середовищі	549
Теплова Н. А., Вознюк М. М. Технологія розробки контенту для «власного бренду» як спосіб подолання освітніх втрат і підвищення мотивації до навчання обдарованих учнів	559
Тименко В. П. Педагогічна діагностика дизайн-обдарованості в неперервній дизайн-освіті.....	566
Третяк Т. М. КАРУС як засіб розвитку творчого мислення обдарованих старшокласників	574
Тропіна М. А., Савченко І. М. STEAM-освіта як каталізатор відбудови та технологічного зростання України.....	584
Турчина К. С. Діагностика дислексії в обдарованих дітей під час повномасштабної війни в Україні	589
Уманська Т. О. Креативні практики у формуванні та розвитку дослідницької компетентності в обдарованих вихованців (із досвіду роботи секцій «Українська література» і «Кримськотатарська гуманітаристика», наукового товариства «Промінь» Кременського ліцею № 5 Кременської міської ради Луганської області)	592
Ухань А. С. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у діагностиці та моніторингу розвитку обдарованих особистостей.....	599
Фігура Ю. І. Формування творчих здібностей обдарованих учнів шляхом використання інноваційних технологій на уроках англійської мови.....	605
Хабрат К. В. Проблема ідентифікації творчого потенціалу особистості в контексті системної методології.....	611
Чижевський Б. Г. Вплив трансформаційних процесів на діагностику розвитку обдарованої особистості.....	618
Шевченко І. М. Діагностика сформованості умінь роботи з навчально-науковим текстом у молодших учнів системи МАН.....	628
Шпак І. В. Індивідуалізація навчання обдарованих учнів: стратегії та підходи.....	631

Айтов Спартак Шалвович,
кандидат історичних наук
доцент кафедри філософії та українознавства
Українського державного
університету науки і технологій
м. Дніпро
aytovspartak@gmail.com

ІСТОРИЧНО-АНТРОПОЛОГІЧНЕ РОЗУМІННЯ ХУДОЖНЬОГО ВСЕСВІТУ ДЖ. ТОЛКІНА ТА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Дана стаття аналізує залучення теоретичних підходів історичної антропології для утворення навичок творчого мислення у освітніх заходах при вивченні феноменів сучасної соціокультурної динаміки. Досліджено значущість теоретичних досягнень історично-антропологічних дослідів для формування соціально-гуманітарною освітою розуміння причинності, змісту і перспектив розвитку суспільних процесів у контексті осмислення художнього світу Дж. Толкіна.

Ключові слова: історична антропологія, художній світ, теоретичний підхід, творчість, ментальність, соціокультурні феномени, Дж. Толкін, наукова освіта.

This article analyzes the involvement of theoretical approaches of historical anthropology for the formation of creative thinking skills in educational activities when studying the phenomena of modern sociocultural dynamics. The significance of the theoretical achievements of historical- anthropological studies for the formation of the socio-humanitarian education in the understanding of the causality, content and prospects of the development of social processes in the context of understanding the artistic world of J. Tolkien is investigated.

Key words: historical anthropology, artistic world, theoretical approach, creativity, mentality, socio-cultural phenomena, J. Tolkien, scientific education.

Історична антропологія є науковою дисципліною, яка має на меті дослідження ментально-культурної площини історичних процесів на різних змістовних рівнях і за допомогою сукупності власних дослідницьких методів. У межах зазначеного проблемного поля дана наука осмислює особливості масової психології суспільств минулого у зв'язку з напрямом їх історичного розвитку і впливом останнього на соціокультурні процеси сучасності.

Метою даної роботи є аналіз потенціалу формування творчого мислення у просторі соціогуманітарної освіти через історично-антропологічне осмислення творів британського письменника і вченого Дж. Толкіна. Його книги, «Сільмаріліон» та «Володар кілець», мають істотне значення для утворення ментально-культурної сфери, уявлень про світ сучасних інформаційних суспільств. Ця обставина сприяє актуалізації наукового розуміння зазначених

праць, та його залучення у генеруванні творчого мислення у межах освітнього процесу. Застосування історично-антропологічних підходів для реалізації цього завдання є досить логічним з огляду на історичний та історико-філологічний характер художнього всесвіту, сконструйованого Толкіном.

Історично-антропологічні концепції традиційно орієнтовані на інтелектуальну реконструкцію і розуміння ментально-культурних феноменів й людиновимірному горизонту процесів, котрі реалізувалися у минулому, як західноєвропейських [2], так і українського суспільства [3]. Але їх доцільно залучити і для аналізу сучасних ментально-культурних і соціально-культурних явищ сучасності з огляду на широкі міждисциплінарні зв'язки історичної антропології та соціологічної науки [1, с. 25–26].

Відомі епічні твори Дж. Толкіна досить часто відносять до жанру ретроутопій. Останні можна розглядати як створення образу ідеального на думку їх авторів суспільства, переважно художніми засобами, яке мало якісь паралелі у історичному минулому.

У зазначених художньо досконалих книгах письменник, який був за фахом істориком літератури, спеціалістом з дослідження англійського епосу «Беовульф», на підставі дослідженого ним матеріалу культури ранньосередньовічних суспільств Європи, утворив світоглядно-образний всесвіт своїх романів.

Літературні образи та міфологеми, створені британським письменником у даній книзі, отримали широке розповсюдження не тільки у суто художніх творах белетристики й кіномистецтва, а і у соціально-культурному дискурсі і у загальній лексиці.

У сучасному соціокультурному просторі вельми широке розповсюдження отримали також субкультури «реконструкторів», які прагнуть відтворити елементи художнього всесвіту автора «Володаря кілець» у сучасній реальності. Суспільні структури, що відносяться до «толкіністського» руху, діють у багатьох країнах світу.

Аналіз сутності та причин впливу художнього простору романів Дж. Толкіна на соціально-культурну динаміку і феномени сучасності може стати досить важливим чинником формування творчого мислення суб'єктів навчального процесу. Зокрема воно може реалізуватися у розумінні каузальності змісту соціально-культурних процесів сьогодення.

Серед основних сутнісних рис епічних творів Толкіна можна виокремити наступні. Так, для художньої реальності, втіленої у творах британського письменника та вченого, характерними є такі етичні й філософсько-історичні принципи як: поляризація процесів та літературних героїв, які уособлюють у світі британського письменника добро і зло, протиставлення завідомо «добрих» та «негативних» культур, утвердження ідеї про неможливість діалогу між ними – оскільки вони є носіями протилежних моральних начал.

Значною мірою наведені вище принципи і підходи до історично-антропологічного осмислення толкіновського художнього простору можуть бути реалізовані для формування творчого мислення завдяки зверненні до аналізу психологічно-культурного феномену «постправди». Останній включає змістовні компоненти, що корелюють з важливими ідеями художнього всесвіту епічних творів письменника.

Так, для явища «постправди» істотними виявляються такі чинники, як: перевага емоційного ставлення суспільної свідомості до світу над раціональним (соціально-психологічний компонент); розповсюдження у світі форм суспільства, характерних для соціумів минулого, що знайшло прояв у різноманітних аспектах феномену неоархаїки (соціокультурний компонент); активізація розвитку релігійних факторів у модерному етапі розвитку «локальних цивілізацій» (геокультурний компонент). Під неоархаїкою розуміються тенденції до воскресіння стародавніх культурних шарів, які з різною мірою інтенсивності йдуть по всьому світу

Частково соціокультурні передумови реалізації історично-антропологічного розуміння художнього всесвіту британського письменника пов'язані з процесами генерування «міфоподобних» уявлень про світ, характерних для моделі розуміння реальності та стереотипів медіасфери інформаційного суспільства. Феномен неоархаїки ґрунтується на зверненні суспільної уваги на різноманітні прояви культур минулого. Ці тенденції мають загальний характер і є важливими для історії всього людства.

Таким чином, історично-антропологічне осмислення створеного Дж. Толкіном художнього всесвіту має суттєвий потенціал для формування творчого мислення у соціогуманітарному сегменті освітнього процесу, зокрема при вивченні складних ментальних і соціокультурних феноменів інформаційного суспільства, «постправди» та «неоархаїки».

Аналізом зазначених феноменів, пов'язаних з художніми творами Дж. Толкіна, можливості їх вивчення через призму історично-антропологічних підходів не вичерпуються. У цьому проблемному полі можна також виокремити такі пізнавально-освітні елементи, як осмислення значення толкіновського художнього універсуму для формування тенденцій «Нового Середньовіччя» та явищ «міфологізації» колективної свідомості інформаційних суспільств.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Aytov S. Sh. Historical anthropology as the modern philosophy of history and theoretical sociology: social-cultural dynamics analysis. Дослідження з історії і філософії науки і техніки. 2022. Випуск 31 (2). С. 22-29.
2. Історія європейської ментальності / за ред. П. Дінцельбахера, Л. : Літопис, 2004. 720 с.
3. Каппелер А. Від країни козаків до країни селян. Україна на видноколі Заходу у XVI – XIX ст. Л. : Літопис, 2022. 360 с.

Аніщенко Н. В.,
кандидат пед.наук, доцент,
старший провідний співробітник
відділу діагностики обдарованості
ІОД НАПН України

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ОДНОГО З ПРОВІДНИХ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Анотація. У статті обґрунтовано роль освітнього середовища як провідного чинника розвитку загальної та музичної обдарованості школярів. Розглянуто принципи проєктування та організації розвивального освітнього середовища, його структурні компоненти (комунікативний, психодидактичний, просторово-предметний). Схарактеризовано етапи розвитку музичної обдарованості дітей шкільного віку, напрямки творчої співпраці вчителя з музично обдарованими дітьми.

Ключові слова: мистецька освіта, розвивальне освітнє середовище, обдарованість, музичні здібності.

Abstract. The article substantiates the role of the educational environment as a leading factor in the development of general and musical talent of schoolchildren. It considers the principles of designing and organizing a developmental educational environment and its structural components (communicative, psychodidactic, spatial-material). The stages of the development of musical talent in school-aged children are characterized, as well as directions for creative collaboration between teachers and musically talented children.

Keywords: art education, developmental educational environment, giftedness, musical abilities.

Радикальні зміни, що наразі відбуваються у всьому світі, вимагають від українських науковців, освітян, що знаходиться в суворих умовах воєнного стану, кардинального переосмислення в усіх сферах життєдіяльності незламних українців. Серед актуальних вимог особливе місце займають проблеми підготовки підростаючого покоління, яке стане у майбутньому запорукою успішного існування людської цивілізації. Тому до найважливіших завдань психолого-педагогічної науки правомірно віднести вирішення питань виявлення, становлення та розвитку обдарованої особистості.

Зазначена проблема складна та багатозначна. Її досліджують представники різних галузей науки: філософії, психології, естетики, соціології, педагогіки. До цього часу в науці і педагогічній практиці існують дві протилежні точки зору на обдарованість. Прихильники однієї із них вважають, що обдарованою є кожна дитина, важливо лише вчасно помітити і прикласти зусиль для її розвитку. Представники іншої точки зору зазначають, що обдарованість – це рідкісне

явище. Зазначена альтернатива, на нашу думку, вирішується в рамках такої позиції: потенційна обдарованість до різних видів діяльності дійсно властива багатьом дітям, тоді як актуальну обдарованість демонструє не така значна частина дітей.

Розвиток кожної особистості є результатом взаємодії між вродженими біологічними особливостями організму та набутим життєвим досвідом. За всі часи дослідники намагалися визначити, яка частка спадкових чинників і впливу середовища наявні у розвитку здібностей дитини. Сучасними науковцями доведено, що в сприятливому середовищі індивіди більш гармонійно розвиваються, успішно навчаються, ефективно взаємодіють. Чим більше створено можливостей для творчого розвитку дітей, тим більше шансів для виявлення яскравих і різноманітних талантів.

Одним з першочергових завдань сучасної освітньої системи є визначення, яким має бути освітнє середовище, що сприяє розвитку та інтеграції обдарованої особистості, яке практичне застосування її творчого продукту та визнання її іншими людьми. Багатовікова історія людства свідчить про те, що обдаровані, талановиті, геніальні особистості нерідко з'являються групами (як це було, наприклад, в період Ренесансу, якому ми забов'язані появою таких титанів, як Мікеланджело Буонарроті, Рафаеля Санті, Леонардо да Вінчі, Франческо Петрарки, Вільяма Шекспіра; в науці: Миколи Коперника, Галілео Галілея, Джордано Бруно. В епоху Бароко процвітає музичний талант А. Вівальді, Г. Генделя, Й. Баха, а у період Класицизму - В. Моцарта, Й. Гайдна, Л. Бетховена). Одна із поширених гіпотез стверджує, що причина полягає в середовищі, яке стимулює той чи інший вид обдарованості. Всі ці люди належали до одного класу зі стійкими традиціями, та соціальною наступністю. У спілкуванні один з одним, у взаємному впливі один на одного, а також завдяки тому, що їх творчість була потрібна не лише вузькому колу поціновувачів, а й широким масам вільного міського люду, вони мали можливість успішно реалізувати притаманні їм здібності. Професійні об'єднання творчих людей були водночас і школами навчання для обдарованої молоді.

З'ясуванню загальних характеристик освітнього середовища, його компонентів і принципів організації присвятили свої наукові розвідки чимало українських дослідників (Н. Гонтаровська, І. Карабаєва, Д. Корольов, О. Марченко, М. Мельник, О. Музика, О. Нечаєва, Р. Семенова, М. Янковчук та ін.). Науковці вважають, що характер розвивального освітнього середовища визначається пріоритетністю суб'єкт-центрованої стратегії педагогічної взаємодії, доступністю навчальної інформації, його змістовною наповнюваністю. Внаслідок реалізації цих підходів має сформуватися збагачене поліваріантне середовище, яке функціонуватиме за законами креативного динамічного хаосу і стає рушійним

чинником для нових педагогічних цілей, цінностей і творчих імпульсів. Вочевидь, піднесення індивідуальної свідомості може досягатися лише за умови плекання своїх здібностей. Переживання почуття особистої відповідальності за стан своєї свідомості й буття, без урахування якого немислима діяльність педагога повинно стати водночас природною потребою саморозвитку і самовиховання як форми духовної творчості. Отже, створення розвивального освітнього середовища сприяє цілісному розвитку обдарованої дитини.

Незважаючи на існуючі дослідження з проблеми освітнього середовища, єдина позиція щодо визначення цього поняття, структури і методів його створення, все ще знаходиться на стадії розробки. Однією з причин цього є розмаїття методологічних передумов і емпіричних засад досліджень з проблеми освітнього середовища для обдарованих. Подолання методологічних і методичних розбіжностей можливо лише за умови врахування психологічних особливостей, закономірностей і принципів становлення обдарованої особистості як вихідного підґрунтя для створення освітніх систем і технологій, включаючи освітнє середовище як умову їх практичного втілення. Саме тому застосування інноваційних технологій не завжди відповідає специфіці феномену обдарованості та індивідуально-психологічним особливостям обдарованих дітей, а, отже, не дає бажаного результату щодо повноцінного розкриття потенціалу обдарованих дітей на різних етапах вікового зростання. Причини цих труднощів і способи їх подолання ще не до кінця з'ясовано, а тому повинні стати предметом подальших наукових досліджень. Разом з тим тенденція переходу до особистісно-зорієнтованих і культуровідповідних освітніх систем і технологій потребує проектування і створення такого типу освітнього середовища для обдарованих школярів, інтегративним показником якості якого виступає здатність забезпечити всім суб'єктам освітнього процесу можливостей для ефективного особистісного саморозвитку. Доцільність реалізації такого напрямку психологічних досліджень підтверджується результатами напрацювань сучасних науковців, які переконливо свідчать, що в умовах модернізації освіти України створення гармонійної й упорядкованої організаційної системи є безпосередньою і необхідною умовою подальшого існування, розвитку і життєтворчості обдарованої особистості. Саме тому актуалізується проблема створення сприятливих умов для розвитку обдарованості дітей в процесі навчання.

Освітнє середовище має забезпечувати повноцінне розкриття потенціалу всіх сфер психіки і здібностей обдарованої дитини (фізичних, емоційних, пізнавальних, особистісних, естетичних, духовно-моральних тощо) у відповідності з індивідуальними особливостями і завданнями вікової соціалізації. При цьому складний та системний характер феномену

обдарованості потребує перш за все створення варіативного, збагачувального та індивідуалізованого освітнього середовища відповідно до вікових особливостей обдарованої особистості.

Серед видів дитячої обдарованості музична обдарованість проявляється раніше за всіх, другу позицію займає прояв обдарованості до малювання. Наукові інтереси дослідників охоплюють проблеми походження музичності, побудови її структури, вивчення природи музичних здібностей. На перших етапах дослідження цієї проблеми значна кількість психологів (під впливом ідей Ф. Гальтона про спадковість таланту) розглядала музичні здібності як вроджені якості особистості, як властивість, успадковану від природи, обґрунтовуючи це даними експериментальних досліджень. Рівень розвитку сучасної психології, психофізіології та інших наук дає змогу досліджувати типологічні властивості нервової системи, індивідуальні варіанти будови кори головного мозку та аналізаторів. Під час вивчення музичних здібностей перспективними є також уявлення про функціональну асиметрію право-лівопівкульових відношень.

Українськими науковцями закладений теоретичний і методологічний фундамент дослідження здібностей до музичного мистецтва, отриманий багатий фактичний матеріал, а також подана його змістовна інтерпретація (роботи Т. Завадської, Л. Масол, О. Ростовського, С. І. Наumenко, О. Рудницької, Г. Падалки, О. Щолокової та ін.). У сучасній вітчизняній педагогічній літературі обдарованість визначається як індивідуальна потенційна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності. Серед сучасних концепцій обдарованості найбільш визнаною є модель, яка складається з трьох компонентів: мотивація (спрямованість, наполегливість) особистості до певного виду діяльності; креативність особистості; розвиток спеціальних здібностей на рівні, вищому за середній. Відповідно до визначеної моделі обдарованості "музичною обдарованістю" можна вважати якісно своєрідне поєднання музичних здібностей особистості, емоційно-психологічного стану, креативності та свідомої наполегливої спрямованості до музичної діяльності, що дозволяє їй досягти значних успіхів у творчості.

Першим етапом розвитку музичної обдарованості є її діагностика. Виявити музичність можна, проаналізувавши здібності учня за такими параметрами: добре відчуває ритм і мелодію, завжди вслуховується в них; чисто інтонує; вкладає багато енергії та почуттів у гру на інструменті, у пісню чи танець; любить музичні записи, прагне відвідувати концерти; любить співати разом з іншими, щоб виходило злагоджено й добре; яскраво виявляє власні почуття і емоційний стан в процесі музичної діяльності; створює оригінальні мелодії; володіє музичним інструментом (нерідко кількома).

У розвитку музичності виокремлюють декілька етапів, а саме: - підготовчий: а) накопичування і формування узагальнених слухових уявлень про певні композиційні структури в процесі виконання, прослуховування та аналіз музичних творів; зародження задуму: б) вибір поетичного тексту для складання мелодії, для театралізації створення мелодійних характеристик діючих осіб казки, вибір музичних творів для імпровізації, визначення тем для варіювання і складання ритмічних акомпанементів, вибір жанрів майбутніх творів; в) розвиток задуму: вибір засобів художньої виразності, створення варіантів; оформлення задуму; г) оцінка способів реалізації задуму: відповідність засобів виразності образному змісту і вимогам елементарних правил музичної логіки, виразність мелодії й ритму.

Сьогодні в системі музичної освіти активно використовується розвивальна технологія навчання, завдання якої полягає в тому, щоб розкрити унікальні творчі можливості особистості, при цьому зберегти її індивідуальність і вивести на якісно новий особистий рівень. Аналіз наукової літератури і педагогічної практики дозволяє говорити про безмежні можливості музичного мистецтва для розвитку творчого потенціалу особистості. Сучасна школа вимагає пошуку таких методів навчання і втілення їх у навчальний процес, які стимулювали б її рефлексію, самосвідомість, прийоми саморегуляції власних дій і поведінки. На навчальних заняттях з музичного мистецтва пропонується виконання таких творчих завдань, як аналіз свого ставлення до музичного твору; усвідомлення почуттів, що викликає музика; оцінку своїх творчих можливостей у виконанні творів; знаходження способів самовираження у створенні музичної композиції. Практика самоаналізу і самовираження є важливою умовою формування творчої особистості, здатної до саморегуляції, самостійності й самоактуалізації. Не менш важливим у підготовці до творчої музичної діяльності є метод імпровізації. Навчання імпровізації практикується в композиційному розділі музичної підготовки школярів через написання чи складання композиції на запропонований приклад. Учні пропонується виконати такі завдання, як, наприклад, імпровізація за наданим малюнком; доскладання фрагментів пісень; підбір партії другого голосу; підбір партії і гармонії; створення ритмічного акомпанементу; складання музики на запропонований текст тощо.

Розробка і використання творчих завдань та самоаналізу в процесі творчої музичної діяльності значно зростатиме, якщо завдання рефлексивного й імпровізованого плану диференціювати відповідно до рівня розвитку творчих здібностей школярів. Отже, використання нетрадиційних методів навчання з урахуванням рівня сформованості у школярів творчих здібностей стимулює інтерес до занять музикою, бажання творчо виявляти свою індивідуальність, виконувати креативні музичні завдання. Поєднання традиційних методів з

нестандартними активізує творчі пошуки школярів, закріплює їхній особистий досвід, стимулює самотворчість, розвиває креативне мислення, самооцінку, збагачує індивідуальність.

Розвивальний ефект освітнього середовища забезпечується наявністю комплексу можливостей для саморозвитку учнів і педагогів, що має містити наступні структурні компоненти: комунікативний, або соціальний, компонент, пов'язаний з міжособистісними стосунками педагогів, учнів і батьків. Психодидактичний компонент, що має забезпечувати відповідність змісту і методів навчання потребам обдарованих дітей. Просторово-предметний компонент (приміщення для навчання, відповідне його обладнання, створення художнього простору, що стимулює розвиток обдарованості) [1;3].

Слід зауважити, що необхідною умовою розвитку обдарованості в музично-творчій діяльності є атмосфера довіри, емоційної відкритості, творчості та доброзичливого спілкування між учителем і учнем. Учитель має знаходити індивідуальний підхід до обдарованих дітей, уміти запропонувати їм такі види музично-творчої діяльності, що сприяють розвитку дитячої обдарованості й ураховують їхні потенційні можливості. Використання диференційованого, індивідуального та особистісно-орієнтованого підходів до оцінки процесу, результату музично-творчої діяльності обдарованої дитини сприяє розвитку її креативності.

Розкриття потенціалу музично обдарованих особистостей в цілому ускладнюється браком адекватних інституційних засобів адаптації. Труднощі адаптації призводять до появи надмірної тривожності, яка, будучи властивою творчій людині, у випадку її високої виразності, перешкоджає успішній соціалізації та реалізації творчого потенціалу. Обдарованим особистостям, що володіють суперечливими особистісними характеристиками і складною внутрішньою організацією, досить важко адаптуватися шляхом простого пристосування до соціуму. Через те серед них є більш поширеною адаптація шляхом перетворення середовища. Обдаровані учні активно впливають на створення власного мікросередовища в мистецькому освітньому закладі, бо вони інтенсивно відчують авторство у становленні своїх здібностей, свідомо і цілеспрямовано спрямовують саморозвиток. Разом з тим, деякі особливості поведінки обдарованих дітей можуть призвести до непорозумінь з однолітками, до конфліктних стосунків, навіть до ізоляції з боку однокласників. Серед причин можна, насамперед, назвати такі: невміння слухати співрозмовника, прагнення до домінантності, тенденція до демонстрації власних знань і вмінь (яка багаточому закріплюється дорослими), прагнення монополізувати увагу оточуючих, нетерпимість щодо менш успішних, нонконформізм, звичка поправляти інших. Стикаючись з труднощами у взаєминах з однолітками та не розуміючи їх причин,

обдаровані діти часто прагнуть до спілкування з дорослими або зі старшими учнями. Проте переживання стосовно того, що вони не можуть зробити щось так, як старші, в яких краще розвинені музичні навички (наприклад гра на музичному інструменті), нерідко породжує в обдарованих відчуття власної неадекватності, формує у них низьку самооцінку, надмірну критичність щодо своїх досягнень. Різні порушення в спілкуванні з людьми можуть істотно позначитися на уявленні цих дітей про себе та свої можливості. Натомість, слід зазначити, що найважливішою умовою реалізації їх потенціалу є наявність позитивної Я-концепції.

Отже, у практичних питаннях конструювання розвиваючого освітнього середовища важливо будувати цей важливий чинник як простір спільної діяльності дорослих і дітей, у якому дорослий виступає як представник культури, носій смислів та способів взаємодії з культурою, а дитина як рівноправний партнер з незалежними судженнями і діями, яка може проявити критичність до думки та вчинків інших людей. Таке середовище відрізняється інтенсивною спільною діяльністю й спілкуванням суб'єктів освітнього процесу, емоційно та інтелектуально насиченою атмосферою творчості.

У зв'язку з цим можна вирізнити основні напрямки творчої співпраці вчителя з обдарованими дітьми: продуктивний розвиток здібності естетичного співпереживання дійсності як уміння вступати в особливу форму духовного діяльного спілкування з естетично й етично змістовним світом людських почуттів, емоцій; естетичне усвідомлення світу школярами через відповідну власну творчу діяльність, при цьому музичне мислення розвивається саме на основі імпровізованої творчості; розвиток інтегративних якостей сприйняття і мислення засобами комплексної взаємодії мистецтв; формування основних художніх знань і вмінь як необхідної передумови для реалізації власного творчого досвіду учнів та вироблення критеріїв осмисленої діяльності.

Отже, організовуючи освітній процес, слід будувати «розвивальну міжособистісну взаємодію» суб'єктів, що опосередковує вплив на особистість відповідних стимулів, включає її до відповідної діяльності в контексті освітнього процесу (соціальний компонент освітнього середовища); організувати «розвивальну діяльність» суб'єктів освітнього процесу (психодидактичний компонент освітнього середовища); організувати відповідний комплекс «розвивальних стимулів» (просторово-предметний компонент освітнього середовища).

Виходячи з цього, для побудови освітнього середовища для музично обдарованих дітей, слід розв'язати такі організаційні питання: задіяти канали особистісного розвитку (перцептивний, когнітивний і практичний); актуалізувати дію психологічних механізмів особистісного розвитку

(пізнавальних процесів, фантазії, рефлексії, емпатії тощо); побудувати освітній процес у відповідності з віковими, статевими, культурними та іншими специфічними особливостями обдарованої особистості.

До загальних принципів проектування та організації освітнього середовища правомірно віднести наступні: організація комплексного та гетерогенного освітнього середовища; орієнтація на актуалізуючий потенціал освітнього середовища; організація персонально адекватного освітнього середовища [1].

Мистецтво на всіх вікових етапах виступає як особлива форма духовно-практичної діяльності, яке сприяє цілісному розвитку особистості, її світоглядних позицій, морально-естетичних поглядів, духовних потреб, творчих здібностей. Тому одним із важливих завдань музичної освіти дітей є розвиток активно-творчого сприйняття, котре охоплює результати перцептивних та інтелектуальних, репродуктивних і творчих психічних актів особистості. Саме таке музичне сприйняття забезпечує формування інтересів, потреб, смаків, уподобань та інших елементів естетичної свідомості учнів, що безпосередньо пов'язані зі сприйняттям і здебільшого визначають його зміст. Проте глибоке занурення в процеси художнього аналізу, порівняння і творчого синтезу при створенні імпровізацій або власних музичних композицій веде до колосальних психоемоційних навантажень, небезпечних для нервово-психічного здоров'я учнів. Тому в роботі з музично обдарованими важливо дотримуватися наступних педагогічних умов: створення сприятливої творчої атмосфери на заняттях, встановлення особистісних контактів учителя з учнями, що ґрунтуються на довірі та повазі один до одного; спрямованість навчально-виховної роботи на активізацію творчого уявлення дітей, їхнього самостійного творчого пошуку, створенню власних варіантів інтерпретації художнього образу; застосування завдань творчого характеру відповідно до конкретного змісту творів музичного мистецтва, а також індивідуально-типологічних особливостей та рівня художнього розвитку кожного сприймаючого учня.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, а також досвід науковців та педагогів різних країн світу дозволяють стверджувати, що розвивальне освітнє середовище для обдарованих учнів має подолати: невідповідності між цілісністю культури та її неузгодженим фрагментарним включенням до різних навчальних дисциплін, розривом між властивим дитині цілісним сприйняттям дійсності й традиційної відособленості навчальних предметів; відчуження молоді від культурної традиції, несформованості емоційно-ціннісного ставлення до світу; неспіввимірність обсягу і форм реалізації змісту освіти можливостям учня, її віддаленості від життя та особистого досвіду учня, що гасять мотивацію до навчання [4].

Створюючи розвивальне освітнє середовище для музично обдарованих

дітей, слід зважати на суперечливі тенденції — застосування новітніх технологій у навчанні та збереження традиційних форм навчання. Ґрунтовність мистецького навчання та гуманітаризація стосунків у навчальному осередку забезпечує надійні засади створення сучасного освітнього середовища для обдарованих дітей. Нові смисли, що з'являються внаслідок комунікативних процесів між учнями і викладачами, розширюють зміст освітнього середовища як осередку процесів соціалізації, інкульту-рації, індивідуалізації. Це забезпечує гармонійний розвиток і формування творчої особистості. Розвивальне освітнє середовище має протистояти хаотичності комунікаційних зв'язків обдарованих школярів, смислового перенасиченню загальнокультурного контексту, розмиванню цінностей. Перебування обдарованої дитини у впорядкованому, наповненому індивідуальними життєвими смислами освітньому комунікативному просторі структурно організовує його свідомість, чим сприяє формуванню цілісної світоглядної картини світу.

Отже, одним із провідних чинників ефективного розвитку музичної обдарованості школярів є створення розвивального освітнього середовища на принципах культуро-центричності, діалогічності, інформаційного, образного, емоційного насичення, креативності, свободи вибору, що створюють загальнокультурний контекст і забезпечують комфортні умови для прояву всіх видів музично-творчої діяльності кожного учня.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гонтаровська Н. Б. Принципи розробки проекту освітнього середовища навчального закладу як передумови розвитку обдарованої особистості / Н. Б. Гонтаровська // Освіта на Луганщині. — 2009. — № 2 (31). — С. 118-125
2. Завгородня О. Психологія художньо обдарованої особистості: гендерний аспект / Олена Завгородня. — Київ. : Наукова думка, 2007. — 264 с.
3. Комаровська О. А. Художньо-освітній простір навчального закладу як передумова розвитку художньо обдарованої особистості / О. А. Комаровська // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика; [збірник наукових праць]. — Випуск 2. — К. : Інститут обдарованої дитини АПН України, 2009. — 276 с.
4. Федоренко С. В. Виховання естетичної культури у старшокласників середніх спеціалізованих шкіл мистецтв Великої Британії / С. В. Федоренко. — [Електронний ресурс].
5. Art Education in a Postmodern World: Collected Essays Edited by Tom Hardy. — Intellect Books, 2006. — 166 p.
6. Handbook of Research and Policy in Art Education / Elliot W. Eisner, Michael D. Day. — Routledge, 2004. — 879 p.

Апостолова-Возниця Ольга,
учитель історії, вища категорія, учитель-методист
КЗ ЗСО «Кушугумська гімназія «Інтелект»
Кушугумської селищної ради Запорізького району Запорізької області
apostolova83@gmail.com

ІНТЕГРАЦІЯ ІІІ В МЕТОДИКУ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

У сучасному світі швидкий розвиток технологій значно змінює підходи до навчання і викладання. Одним з найпотужніших інструментів, який стрімко набуває популярності, є штучний інтелект (ІІІ). Інтеграція ІІІ у методику викладання історії відкриває нові можливості для створення інтерактивних, персоналізованих і ефективних освітніх програм. В цій статті наведено конкретні вправи та приклади застосування ІІІ у викладанні історії, а також використані джерела літератури для поглибленого вивчення теми.

In the modern world, the rapid development of technology significantly changes approaches to teaching and learning. One of the most powerful tools that is quickly gaining popularity is artificial intelligence (AI). The integration of AI into the methodology of teaching history opens up new possibilities for creating interactive, personalized, and effective educational programs. In this article, we will examine specific exercises and examples of AI application in teaching history, as well as provide the sources of literature used for further in-depth study of the topic.

1. Інтерактивні хронології

Приклад вправи: Створення динамічних хронологій подій за допомогою програм, що використовують ІІІ.

Здобувачі освіти можуть використовувати спеціалізовані платформи, такі як TimelineJS або Google Arts & Culture, які інтегрують ІІІ для автоматичного пошуку, сортування та відображення історичних подій. Здобувачі освіти можуть вводити ключові слова або теми, а програма автоматично створить інтерактивну хронологію з відповідними зображеннями, відео та додатковими матеріалами.

Практичне завдання: створити хронологію Великої Французької революції, включаючи ключові події, такі як взяття Бастилії, прийняття Декларації прав людини і громадянина та період терору. Діти повинні використати дані з різних джерел і платформ, що підтримують ІІІ.

2. Віртуальні екскурсії

Проведення віртуальних екскурсій історичними місцями за допомогою VR-технологій та ІІІ.

Опис: Використання VR-технологій, таких як Google Expeditions або Oculus VR, дозволяє здобувачам освіти здійснювати віртуальні подорожі до історичних місць, які зазвичай недоступні для відвідування. ІІІ допомагає інтегрувати додаткову інформацію в реальному часі, надаючи коментарі та контекстні підказки під час екскурсій.

Практичне завдання: Організувати віртуальну екскурсію до Колізею в Римі, під час якої здобувачі освіти зможуть вивчити архітектурні особливості, історичні події та культурне значення цієї пам'ятки. Після відвідин відповісти на інтерактивні запитання та виконати завдання на базі отриманої інформації.

3. Індивідуальні навчальні плани

Створення персоналізованих навчальних планів за допомогою ШІ.

Опис: Сучасні платформи, такі як Smart Sparrow або Knewton, використовують ШІ для аналізу успішності здобувачів освіти та створення індивідуальних навчальних планів. Це дозволяє врахувати сильні та слабкі сторони кожного здобувача, адаптуючи матеріал до їхніх потреб.

Практичне завдання: Вчитель надає здобувачам доступ до платформи, яка аналізує їхні попередні досягнення з історії. На основі цього аналізу ШІ створює індивідуальні завдання та рекомендовану літературу для підготовки до тематичного уроку на задану тему.

4. Аналітичні есе з використанням ШІ

Написання аналітичного есе з підтримкою інструментів на базі ШІ.

Опис: Використання програм, таких як Grammarly або Hemingway, що працюють на основі ШІ, допомагає учням покращувати свої навички письма, надаючи рекомендації щодо стилю, граматики та структури тексту.

Практичне завдання: Здобувачі освіти повинні написати аналітичне есе на тему "Причини та наслідки Першої світової війни". Вони використовують інструменти на базі ШІ для редагування та вдосконалення тексту, отримуючи зворотний зв'язок щодо граматичних помилок, логічної послідовності та стилістичних покращень.

Інтеграція ШІ у викладання історії пропонує багато можливостей для створення більш ефективного та захоплюючого навчального процесу. Використання інтерактивних хронологій, віртуальних екскурсій, індивідуальних навчальних планів та аналітичних есе з підтримкою ШІ допомагає педагогам залучити здобувачів освіти до вивчення історії на новому рівні. Ці інструменти не лише полегшують процес навчання, але й сприяють розвитку критичного мислення та аналітичних навичок здобувачів освіти.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Friedman, Thomas L. "Thank You for Being Late: An Optimist's Guide to Thriving in the Age of Accelerations." Farrar, Straus and Giroux, 2016.
2. Gilbert, Jane. "Catching the Knowledge Wave?: The Knowledge Society and the Future of Education." NZCER Press, 2005.
3. Mayfield, Tom. "Applying Artificial Intelligence to Education." The Journal of Artificial Intelligence Research, vol. 63, no. 1, 2018, pp. 134-153.
4. Woolf, Beverly Park, et al. "AI in Education: Projecting the Future." AI Magazine, vol. 34, no. 3, 2013, pp. 49-61.
5. Luckin, Rose, et al. "Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education." Pearson Education, 2016.

Барановська О. В.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України
panihellena@gmail.com

ВИЯВЛЕННЯ ОБДАРОВАНOSTІ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: МЕТОДИКИ ДІАГНОСТУВАННЯ НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЮ

Протягом тривалого часу в багатьох країнах світу накопичувався досвід виявлення, діагностування та розвитку обдарованості дітей. Створювалася теоретична база для розвитку обдарованої особистості. В Україні існує велика кількість навчальних закладів, які ставлять розвиток обдарованої особистості своїм головним завданням. Однак проблема діагностування основних параметрів обдарованості вчителем була і залишається актуальною, особливо в умовах війни. Порушення стабільності в соціальному середовищі закономірно і швидко впливає на якість навчання старшокласників, змінюючи їхній життєвий вибір. Освітні втрати мають накопичувальний ефект і торкаються також обдарованих учнів, для розвитку яких зазвичай приділялося багато уваги та створювалися певні умови. Тому діагностування ступеню «танення» особистих досягнень учнів є важливим завданням, яке потребує оновлення та удосконалення діагностичних тестів і методик згідно з вимогами суспільства. Мета статті – довести актуальність та важливість діагностування основних параметрів обдарованості дітей вчителями, виявлення зниження їхніх особистих досягнень та вироблення конкретних механізмів їхньої компенсації спільно з усіма учасниками освітнього процесу.

Ключові слова: обдарованість; розвиток; діагностування обдарованості; танення особистих досягнень дитини.

For a long time, many countries around the world have accumulated experience in identifying, diagnosing and developing giftedness in children. A theoretical base was created for the development of a gifted personality. In Ukraine, there are a large number of educational institutions that make the development of a gifted personality their main task. However, the problem of diagnosing the main parameters of teacher giftedness was and remains relevant, especially in wartime conditions. Violation of stability in the social environment naturally and quickly affects the quality of education of senior school pupils, changing their life choices. Educational losses have a cumulative effect and also affect gifted pupils, for whose development a lot of attention was usually paid and certain conditions were created. Therefore, diagnosing the degree of "melting" of personal achievements of pupils is an important task that requires updating and improving diagnostic tests and methods in accordance with the requirements of society. The purpose of the article is to prove the relevance and importance of diagnosing the main parameters of children's giftedness by teachers, identifying a decrease in their personal achievements and developing specific mechanisms for their compensation together with all participants in the educational process.

Key words: giftedness; development; diagnosis of giftedness; melting of the child's personal achievements.

Досвід розвинених країн світу свідчить про те, що успішність та перспективи розвитку кожної країни залежить від виявлення талантів та обдарованості у дітей та реалізації їхнього потенціалу. Вже доведена важливість підвищення наукової та технологічної грамотності молоді, формування критичного мислення та розуміння світу, уміння приймати обдумані рішення щодо навколишнього середовища, здоров'я та щастя людини. У ряді нормативних документів, які регулюють діяльність освітніх установ зафіксовано такі основні підходи, як: дитиноцентризм, пріоритет індивідуальності та суб'єктності дитини. В *Концепції нової української школи* зазначається, що кожен учень – неповторний, наділений від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. З огляду на це, метою сучасної освіти є допомога в розкритті та розвитку здібностей, талантів і можливостей кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем та батьками. Окрім того, важливим аспектом є підтримка учнів у виборі їхнього життєвого шляху, сприяння усвідомленню їхніх інтересів та професійних нахилів, що дозволить їм реалізувати свій потенціал у майбутньому. Зазначено, що вчителі удосконалюватимуть свої знання про особистісно-орієнтований і компетентнісний підходи до управління освітнім процесом, психологію групової динаміки тощо. Вчитель набуватиме функцій коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. [1, с. 14; с. 16].

На сучасному етапі практиками використовуються як відомі методики для діагностування обдарованості дітей, так і адаптовані та власні методики.

Ці методики можна розділити на кілька категорій:

1. Психометричні методи:

- *тести інтелекту*: використовуються для визначення загального рівня інтелекту дитини. Прикладами таких тестів є шкала інтелекту Векслера для дітей (WISC) та тест Стенфорд-Біне;

- *тести креативності*: оцінюють творче мислення та здатність до генерування нових ідей. Прикладом є тест креативного мислення Торренса.

2. Методи спостереження та аналізу діяльності:

- *спостереження в навчальних ситуаціях*: за поведінкою учнів у класі, їхньою активністю та результативністю виконання завдань;

- *аналіз продуктів діяльності*: аналіз творчих робіт учнів, проєктів, есе, малюнків та інших видів діяльності.

3. Експертні оцінки:

- *оцінка вчителями*: використання спеціально розроблених шкал для оцінки різних аспектів обдарованості (інтелектуальної, творчої, академічної);

- *оцінка психологами*: психологи проводять комплексні оцінки, використовуючи різні діагностичні методики;

- *оцінка фахівцями*: фахівці оцінюють рівень досягнень учнів (з певного предмету на олімпіадах, творчих, спортивних, художніх тощо).

4. Анкетування та опитування:

- *анкети для батьків*: батьки відповідають на запитання про поведінку, інтереси та здібності своїх дітей, висловлюють власне бачення розвитку дитини;

- *анкети для учнів*: учні самостійно заповнюють анкети, що допомагає визначити їхні інтереси, нахили, плани, амбіції;

- *анкети для вчителів*: вчителі відповідають на запитання про поведінку, інтереси та здібності дітей, висловлюють думки про можливості розвитку дитини.

5. Спеціальні діагностичні програми та проекти:

- *програми раннього виявлення обдарованості*: можуть включати комплексні діагностичні процедури, спрямовані на виявлення обдарованих дітей на ранніх етапах розвитку.

6. Методи самодіагностики:

- *тести самооцінки*: учні самостійно заповнюють тести, що оцінюють їхні здібності та інтереси.

Важливо зазначити, що в Україні існує тенденція до застосування комплексного підходу діагностування обдарованості, який включає поєднання різних методик для отримання максимально об'єктивної оцінки здібностей дитини. Це дозволяє виявити як академічну, так і творчу обдарованість, а також врахувати індивідуальні особливості кожного учня.

Розглянемо кілька найбільш відомих у світі тестів діагностування обдарованості дитини.

Тест Стенфорд-Біне (Stanford-Binet Intelligence Scales) є одним з найбільш відомих і широко використовуваних інструментів для оцінки інтелекту [2]. Він складається з різних субтестів, які оцінюють різні аспекти когнітивних здібностей. Ось основні параметри діагностики, які вимірює цей тест:

1. *Вербальні здібності*. Вербальна аналітика та розуміння: оцінює здатність дитини розуміти і використовувати мову, а також аналізувати і синтезувати інформацію на основі мовних даних. Визначення слів: оцінює словниковий запас і вміння визначати значення слів. Загальні знання: оцінює загальну обізнаність і ерудицію.

2. *Невербальні здібності*. Невербальна аналітика та розуміння: оцінює здатність дитини розуміти і використовувати інформацію, представлену у невербальній формі, такій як малюнки і символи. Розпізнавання зразків: оцінює вміння розпізнавати і продовжувати невербальні зразки та послідовності.

Моторні навички: оцінює здатність дитини виконувати завдання, які вимагають координації рухів.

3. *Кількісні здібності*. Математичні розрахунки: оцінює здатність дитини виконувати математичні операції. Розуміння кількісних понять: оцінює вміння дитини розуміти і використовувати кількісну інформацію.

4. *Пам'ять*. Короткочасна пам'ять: оцінює здатність дитини запам'ятовувати і відтворювати інформацію через короткий проміжок часу. Довготривала пам'ять: оцінює здатність дитини запам'ятовувати і відтворювати інформацію через тривалий проміжок часу.

5. *Візуально-просторові здібності*. Аналіз візуально-просторових відносин: оцінює здатність дитини розуміти і використовувати інформацію про просторові відносини між об'єктами. Конструювання: оцінює здатність дитини створювати структури або об'єкти з окремих частин.

6. *Флюїдний інтелект*. Проблемне мислення: оцінює здатність дитини знаходити нові рішення для нових проблем.

Тест Стенфорд-Біне розроблений таким чином, щоб забезпечити комплексну оцінку інтелектуальних здібностей дитини, враховуючи різні аспекти когнітивного функціонування. Це дозволяє отримати багатовимірний профіль здібностей, який може бути використаний для виявлення обдарованості та планування подальшого її розвитку.

Шкала інтелекту Векслера для дітей (Wechsler Intelligence Scale for Children, WISC) є одним з найпопулярніших тестів для оцінки інтелекту дітей у віці від 6 до 16 років [3]. Остання версія тесту (WISC-V) складається з шістнадцяти субтестів, які групуються в п'ять основних індексів. Ось основні пункти, що оцінюються за допомогою WISC-V:

1. *Індекс Вербального Розуміння (Verbal Comprehension Index, VCI)*: словниковий запас (Vocabulary) – Знання і розуміння слів; Схожість (Similarities) – здатність знаходити спільні риси між різними поняттями; Розуміння (Comprehension) – здатність розуміти і відповісти на загальні питання (необов'язковий субтест); Інформація (Information) – загальні знання і ерудицію (необов'язковий субтест).

2. *Індекс Візуально-Просторової Обробки (Visual Spatial Index, VSI)*: Кубики Коса (Block Design) – здатність аналізувати і синтезувати абстрактні візуальні стимули; Візуальні Пазли (Visual Puzzles) – здатність аналізувати і синтезувати візуально-просторову інформацію.

3. *Індекс Розуміння Матриць (Fluid Reasoning Index, FRI)*: Матриці (Matrix Reasoning) – здатність до абстрактного мислення і вирішення нових проблем; Фігурні Ваги (Figure Weights) – здатність до кількісного мислення і вирішення

завдань на балансування; Арифметика (Arithmetic) – здатність виконувати математичні обчислення (необов'язковий субтест).

4. Індекс Робочої Пам'яті (Working Memory Index, WMI): Цифрові Ряди (Digit Span) – оцінює короткочасну пам'ять і здатність маніпулювати цифрами; Літери та Цифри (Letter-Number Sequencing) – здатність оперувати інформацією у робочій пам'яті.

5. Індекс Швидкості Обробки Інформації (Processing Speed Index, PSI): Кодування (Coding) – здатність швидко і точно асоціювати символи з відповідними числами; Пошук Символів (Symbol Search) – здатність швидко знаходити та порівнювати візуальну інформацію.

Додаткові (необов'язкові) субтести: Малювання за Числами (Cancellation) – здатність зосереджувати увагу і швидко знаходити інформацію; Малювання по Зразку (Picture Completion) – здатність сприймати і аналізувати візуальні деталі; Розташування Картинок (Picture Arrangement) – здатність розуміти і передбачати послідовність подій (необов'язковий субтест).

Ці субтести дозволяють скласти всебічний профіль інтелектуальних здібностей дитини, оцінюючи як вербальні, так і невербальні аспекти мислення, а також робочу пам'ять та швидкість обробки інформації.

Але наведені тести – це кропітка робота діагностування інтелекту кожної дитини, які неможливо провести в умовах загальноосвітнього закладу навіть, якщо цим займатиметься шкільний психолог. Вчителю важливо віднайти та скласти власну діагностичну базу для дітей свого класу, яка б враховувала різні параметри: склад класу, умови навчання під час війни, матеріальний достаток батьків (чи втрати його під час війни), психологічний клімат в сім'ї дитини, пережиті важкі стреси, втрати, попередні досягнення дитини у навчанні, особисті досягнення дитини, можливість доступу до розвивальної бази, можливість участі у змаганнях, конкурсах тощо. В сучасних умовах, коли іноді неможливо відслідкувати проблеми і досягнення кожного учня, важливо віднайти підходи, за яких диференціюватимуться досягнення груп дітей. Останнім часом виникло багато різних методів навчання обдарованих дітей, таких як індивідуалізація, диференціація навчання, адаптація навчальних програм, групування обдарованих учнів різним чином, прискорене навчання та збагачення змісту та технологій навчального процесу. Проте, вчителі мають особливу роль у виявленні та розвитку талантів кожної дитини, розуміючи та надаючи можливості для їхнього розвитку в навчальному та суспільному середовищі. Методики та тести для оцінки здібностей та схильностей дітей дуже різноманітні, тому важливо вибирати ті, які дозволяють оцінити потенціал дитини з різних перспектив. Крім того, багато з них досить важкі для їхнього застосування вчителем в умовах уроку. Важливо також відібрати тести, які б

могли дати узагальнену картину після проведення їх з учнями, батьками та вчителями. Саме такий підхід може дати більш реальну картину схильностей, здібностей та рівня розвитку дитини на даному етапі для виявлення різниці у поглядах батьків та вчителів на її потенціал. Тобто мета вчителя – створити інформативну картину для всіх учнів класу, надати індивідуальну підтримку дитині, забезпечити взаємозв'язок з батьками та визначення рівня їхньої адекватності щодо реального потенціалу дитини.

Українські науковці обґрунтували необхідність розроблення методології та інструментарію для діагностичних досліджень, які дозволяють визначити рівень різних параметрів обдарованості та виробити конкретні механізми компенсації прогалин у досягненнях та "танення" набутих навичок, необхідних для розвитку певного виду обдарованості.

З метою допомогти вчителю створити власну діагностичну базу для дітей свого класу, науковці Інституту педагогіки НАПН України *Л. Шелестова* та *О. Барановська* підготували до друку методичний посібник *«Індивідуалізація навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу у початковій школі»* (2024), в якому узагальнили існуючі підходи та методики діагностування різних аспектів розвитку дитини, її готовності до навчання. Авторами виокремлено та систематизовано відомі та недавно створені чи адаптовані методики для діагностування фізичної, психологічної зрілості дитини; її вольової, мотиваційної, емоційної, інтелектуальної сфери розвитку [4; 5].

Для дослідження розумового розвитку дитини та її креативності, обдарованості авторами виокремлено ряд різноманітних методик, які спрямовані на: дослідження особливостей мислення (матриці Равена; експрес-методика визначення розумового розвитку дітей Н. Стадненко; тест на узагальнене предметне сприймання Роршаха; тест визначення навченості, форми мислення Т. Вітцлака та ін.); діагностування рівня наочно-образного мислення (тест-головоломка Череднікової «Перестав сірники»; тест на рівень розвитку творчої уяви Т. Вітцлака; тест Е. Замбацявичене «Розрізані фігурки» та ін.); виявлення рівня сформованості інтелектуальних умінь (методика визначення рівнів сформованості процесів узагальнення й абстрагування, здатності виділяти істотні ознаки предметів та явищ М. Матюхіної; методика дослідження вміння встановлювати й узагальнювати відношення між поняттями О. Дусавицького; «Прогресивні матриці Равена»; тест «Збереження кількості Ж. Піаже»; методики встановлення закономірностей Равена і Айзенка; методика «Систематизація» Н. Венгера; тест Е. Торенса «Незавершені фігури» та ін.); дослідження пам'яті (відтворення побачених чисел, літер або слів; відтворення деталей із почутої розповіді; опис попередньо побачених картинок, зображених на картках тощо); дослідження уваги (спостереження за тривалістю сприймання інформації під час

уроку, тестові завдання на сортування, пошук елементів у групі, запам'ятовування послідовностей тощо); *дослідження мовлення* (сформованість мовленнєвих навичок під час уроків або спілкування за параметрами: чіткість, зрозумілість висловлювань, словниковий запас, граматичні структури, уміння складати речення та відповідати на запитання); завдання на висловлювання думок, ідей, розповідей та описів, визначення послідовності подій, головної думки тощо); *виявлення дивергентності* (здатності до вирішення нестандартних образних рішень наочно-конструктивних задач); *творчих здібностей та можливостей їхнього розвитку в найближчій і віддаленій перспективі* (методика «Картинки Давида; методика «Куб Лінка»; експрес-анкета «Обдарована дитина»; тест-анкета для виявлення схильності дітей до різних видів діяльності Е. Каралашвілі; опитувальник «Чи талановита ваша дитина» І. Карабаєвої; методика «Віддалені асоціації»; вербальний тест А. Медніка, модиф. Л. Кондратенко та ін.); *рівень креативного (творчого) мислення* (методика Ю. Гільбуха та ін.) [6–11].

Практика показала, що шлях до істини лежить через виявлення співпадіння чи неспівпадіння очікувань батьків та точки зору вчителів щодо потенціалу дитини через означені вище методи діагностування.

Протягом останніх десятиліть виникло багато різноманітних форм навчання здібних дітей: індивідуалізація навчання, диференціація навчальних програм, можливість групування обдарованих дітей, прискорення (перехід в наступний клас екстерном, прискорене вивчення предмета, вступ до університету в ранньому віці), збагачення (більш швидкий темп вивчення навчального матеріалу при збільшенні обсягу навчального матеріалу) тощо. Особливо виділяється своєю оригінальністю та багатофакторним підходом досвід країн Австралійського Союзу. Варіативний підхід до розвитку дитини пропонується в Фінляндії.

На основі результатів проведених досліджень українських науковців та висновків з напрацювань автора, ми визначили стратегічні напрямки розвитку обдарованості: взаємодія науки та освіти, шкільного та позашкільного навчання, наступність та взаємодія між усіма ланками; постійний моніторинг сучасних світових досліджень в сфері проблеми обдарованості; створення індивідуальних освітніх траєкторій учнів; проведення науково-дослідної роботи учнів; розробка необхідної бази відповідних навчальних програм, методичних посібників та підручників; розширення дистанційного навчання; вдосконалення електронних платформ та інших ресурсів, бібліотек; проведення учнівських конференцій; залучення обдарованих дітей до участі в міжнародних проектах, програмах, форумах; створення платформ, випуск посібників для батьків з питань діагностики та виховання обдарованих дітей; розроблення централізованих

програм пошуку обдарованих дітей; співпраця з науковими установами та роботодавцями для старшокласників в умовах профільного навчання [12–14].

Отже, актуальною в сучасному світі є акцентуація «learning for our future, not the past». Саме розвиток soft skills (гнучких навичок), зокрема: критичного мислення, креативності, творчих здібностей, вміння працювати в групах та команді тощо є пріоритетним напрямком навчання. Тільки «розумна освіта», яка інтегрує потенціал нових технологій у навчальний процес може стати майбутнім економіки і «компасом навчання», де керівництво навчальним процесом націлене на розвиток креативної творчої особистості, здатної змінювати світ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи: ухвалено рішенням Колегії МОН України 20.10.2016 р. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html/>
2. Stanford-Binet Intelligence Scales. URL: <https://stanfordbinettest.com/>
3. Wechsler Intelligence Scale for Children, WISC. URL: <https://www.testingmom.com/tests/wisc-test/>
4. Барановська О. В. Змішане навчання у початковій школі: нові форми взаємодії: Методичні рекомендації. – Київ: «Фенікс», 2021. – 64 с.
5. Шелестова Л. В. Змішане навчання у початковій школі : методичні рекомендації. Київ : «Фенікс», 2021. 48 с.
6. Діагностика особистості. Путівник практичного психолога : [довідник] / укладач В. В. Войтко: Кіровоград: КЗ КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2015. 76 с..
7. Ключик до дитячого серця. Інформація про психологічний розвиток дитини. Як визначити обдарованість. URL: http://keytochildrenhearts.blogspot.com/p/blog-page_41.html#0046
8. Кондратенко Л. Розумові здібності дитини. (Диферент.-діагност. дов. психолога школи 1 ступеня). К.: Главник, 2004. 112 с. (Психологічний інструментарій).
9. Оліщук С.А. Методичний довідник з психодіагностики: навч.-метод посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2009. 442 с.
10. Терлецька Л. Г. Вікова психологія і психодіагностика : підручник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2013. 608 с.
11. Чуб Н.В. Комплексні тести готовності дитини до школи. Харків.: Вид. група «Основа», 2007. 144 с.
12. Барановська О. В. Сучасні підходи до розвитку обдарованої особистості в педагогічній науці і практиці. Обдарованість: методи діагностики та специфіка моніторингу: матеріали Всукарїнського науково-практичного онлайн-семінару (Київ, 30, 31 травня 2022 р.). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 22–28.
13. Барановська О. В. Основні напрямки розвитку обдарованої особистості (технологічний аспект). Вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. Вип. 1(20): Сучасні проблеми

обдарованості особистості: матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Умань, 20-21 трав. 2020 р.) / МОН України, НАПН України, Ін-т педагогіки [та ін.]; [редкол.: Осадченко І. (голов. ред. та відп. за вип.), Васьківська Г., Велскоп В. [та ін.]. Умань: Візаві, 2020. С. 16–19.

14. Барановська О. В. Індивідуалізація навчання: здобутки, труднощі, перспективи. Innovative technologies in science and education. Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference. Jerusalem, Israel, 2021. Pp.159–164.

Басюк Н. А.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти та культури фахової мови
Житомирського державного університету імені Івана Франка
natabasyuk@ukr.net*

ВЗАЄМОДІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО В СТРУКТУРІ ОБДАРОВАНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті проаналізовано важливість та взаємовплив інтелектуальних та емоційних процесів у структурі обдарованості вчителя початкової школи. Коротко розглянуто історичні аспекти становлення проблеми обдарованості, поняття «обдарованість» та його основні характеристики, зв'язок проблеми обдарованості з концепцією емоційного інтелекту. Розвинений емоційний інтелект розглядається як обов'язкова умова розвитку обдарованості вчителя початкової школи. Наголошується на необхідності їх формування на етапі оволодіння педагогічної професією.

Ключові слова: обдарованість, педагогічна обдарованість, емоційний інтелект, саморегуляція емоційних та психічних станів, вчитель початкової школи.

Abstract. The article analyzes the importance and mutual influence of intellectual and emotional processes in the structure of giftedness of an elementary school teacher. The historical aspects of the development of the problem of giftedness, the concept of "giftedness" and its main characteristics, the connection of the problem of giftedness with the concept of emotional intelligence are briefly considered. Developed emotional intelligence is considered a prerequisite for developing the giftedness of a primary school teacher. The need for their formation at the stage of mastering the teaching profession is emphasized.

Keywords: giftedness, pedagogical giftedness, emotional intelligence, self-regulation of emotional and mental states, primary school teacher.

Українська початкова школа потребує творчого вчителя, здатного нестандартно мислити, генерувати ідеї, не боятись експериментувати і йти в ногу з часом. Сучасний педагог початкової школи має постійно знаходитись у пошуку нових методів, способів подання навчальної інформації, впроваджувати нові технології та різноманітні інновації з максимальною користю та доцільністю.

Усе це потрібно для того, щоб зробити процес навчання сучасних молодших школярів цікавим, захоплюючим, сприяти всебічному розвитку й розкриттю їх потенціалу. Ці завдання націлені на досягнення головної мети навчання й виховання – підготувати творчу особистість з гнучким, креативним мисленням, здатну співпрацювати з іншими людьми та приймати самостійні, сміливі й ефективні рішення, до життя в складному й мінливому світі. Як показують здобутки освітньої системи попередніх років, випускники навчальних закладів, що вміють працювати лише за шаблоном, виконувати типові дії й старанно відтворювати фактологічний матеріал, не готові до саморозвитку й особистісних змін, у кризові часи виявилися не конкурентноздатними на ринку праці. Тільки творча особистість, яка володіє високим рівнем знань, здатна мислити по-новому й оригінально, побачити незвичне у звичайному й щоденному, взаємодіяти з іншими людьми на шляху втілення своїх ідей, проявляючи при цьому емоційно-інтелектуальні вміння, зможе досягнути успіху. Навчити школярів креативно мислити й проявляти творчу активність може лише творчий вчитель як ключова постать в освітній системі.

Передумовою творчості є обдарованість, базову основу якої складають здібності. Здібності – це властивості індивідуальності, що мають складну багаторівневу природу. П. Мясоїд [7, с. 420] виокремлює три рівні, в межах яких функціонують здібності. На органічному рівні вони виступають як задатки, біологічний інтелект; на індивідуальному рівні – як власне здібності, психометричний інтелект; на особистісному рівні – це ставлення індивіда до власних здібностей і використання їх для досягнення своїх цілей, тобто соціальний інтелект. Саме особистісний рівень орієнтує людину у виборі власного життєвого шляху. Науковці називають обдарованістю поєднання високорозвинених здібностей, які супроводжуються значними досягненнями у певній галузі діяльності. При цьому О. Антонова [2, с. 17] наголошує, що обдарованість - це не сума n -го числа здібностей; це якісно нове утворення, що залежить від ступеня розвитку інших здібностей. Це означає, що здібності взаємодіють між собою, здійснюючи взаємовплив один на одного.

Проблема розвитку обдарованості у дітей, дорослих та її практичні аспекти знаходиться в центрі наукової уваги зарубіжних та вітчизняних дослідників, але й досі залишається невирішеною. Ідея вивчення проблеми обдарованості тісно пов'язана з концепцією інтелекту. І це не дивно, тому що ключовим поняттям у структурі обдарованості є інтелект. Активні дослідження проблеми обдарованості в психології розпочалися в середині XIX ст. завдяки відкриттю емпіричного підходу до вивчення здібностей та інтелекту, розробці тестів для оцінювання інтелектуальних здібностей. Вони пов'язані з іменами Ф. Гальтона,

А. Біне, Т. Сімона. Так, Ф. Гальтон досліджував чинник спадковості у розвитку індивідуальної обдарованості і прийшов до висновку, що люди успадковують не лише фізичні, але й психічні особливості. При цьому обдарованість, на його думку, є рідкісним явищем. Сучасний дослідник В. Моляко [4] категорично заперечує таке твердження. Він визнає вагому роль спадковості у розвитку інтелекту, але наголошує, що набутий досвід дає певні можливості людині для того, щоб розвивати власну обдарованість. Відтак, обдарованість не слід вважати унікальним чи рідкісним явищем.

На початку ХХ ст. Ч.-Е. Спірмен розробив двофакторну теорію інтелекту, згідно якої існує фактор загальної обдарованості й фактор спеціальних здібностей. При цьому ключовим є «генеральний фактор» (G) інтелекту. На його думку, головною ознакою обдарованості виступає високий рівень розумової енергії з єдиною природою, що входить у всі види мислительної діяльності.

У ті часи з метою діагностики обдарованості використовувалися тести інтелекту, які, по своїй суті, спрямовувались на оцінювання конвергентного мислення, тобто орієнтували дослідника «на виявлення лише однієї і при цьому не найважливішої характеристики розумового розвитку» [6, с. 34]. Як з'ясувалось вченими значно пізніше, обдарованість передбачає дивергентне мислення – такий тип мислення, коли здійснюється генерація багатьох ідей, багатьох варіантів рішень щодо однієї проблеми. Це пояснює той факт, що дослідники впродовж тривалого часу не могли отримати достовірні результати.

Незважаючи на значний інтерес науковців та практиків до даної проблеми, на сьогодні не існує єдино визнаного трактування поняття «обдарованість». Сучасні визначення поняття ґрунтуються на формулюванні, запропонованому В. Штерном. Під обдарованістю він називав загальну здатність індивіда свідомо орієнтувати своє мислення на нові вимоги, загальну здатність психіки пристосовуватися до нових завдань і умов життя. На думку В. Моляко [8], обдарованість сприяє адаптації до навколишнього середовища, допомагає творчо підійти до розв'язання проблеми у складній ситуації.

Обдарованість деякі науковці відносять до категорії суто когнітивних здібностей. Проте зовсім інше стверджує теорія трьох кілець Дж. Рензулі [10], згідно якої модель обдарованості включає три компоненти: інтелектуальні здібності, що перевищують середній рівень; наполегливість; креативність.

Теорія «множинності виявлення інтелектів» Г. Гарднера спростувала ідею про єдиний системно-утворювальний чинник інтелекту і відкрила нові перспективи у вивчення інтелектуальної сфери особистості. За її допомогою вчені змогли обґрунтувати ті факти, що не піддавались поясненню, опираючись на інші концепції інтелекту. Зокрема, високий рівень розвитку спеціальних

здібностей (наприклад, музичних чи лігвістичних) у людей з низьким рівнем розвитку інших здібностей, або високо розвинені окремі розумові здібності на тлі гранично низького загального інтелекту. Вчення Г. Гарднера сприяло появі концепції емоційного інтелекту, яка доводить взаємодію та єдність інтелектуальної й емоційно-вольової сфер особистості. Це, таким чином, ще раз переконує, що обдарованість пов'язана з усіма психічними функціями особистості, серед яких: свідомість, підсвідомість, увага, пам'ять, воля, особистісні структури, емоційна сфера, загальні установки, диспозиції.

На зв'язок обдарованості з емоційною сферою вказують дослідники цієї проблеми. Так, А. Капська у структурі обдарованості виділяє такі компоненти: біофізіологічний, тобто задатки; сенсорно-перцептивні блоки, які характеризуються підвищеною чутливістю; інтелектуальні здібності; емоційно-вольові структури; високий рівень продукування нових образів, фантазія, уява тощо [9]. До складників дитячої обдарованості О. Кульчицька [5] відносить: високий інтелектуальний рівень, здатність людини до творчості та наполегливість, «сплав» бажання досягти успіху та емоційної захопленості й інтересу до діяльності, якою займається людина. Успіх у діяльності, на думку дослідниці, забезпечить єдність високого рівня перцептивних, інтелектуальних та емоційно-вольових якостей як компонентів розвиненої загальної обдарованості та їх позитивна моральна спрямованість.

На значущості емоцій та інтелекту у розвитку педагогічної обдарованості студентів наголошує О. Антонова [1, с. 59], розглядаючи в її структурі педагогічну спрямованість, що передбачає отримання задоволення від педагогічної діяльності, альтруїзм, бажання робити добро, почуття гуманізму, дійову любов до людей. Серед педагогічних здібностей, якими має володіти майбутній учитель, науковець розглядає наступні: емоційну стійкість – уміння педагога володіти своїм станом, поведінкою в різноманітних ситуаціях; експресивні здібності – здатність до зовнішнього вираження своїх думок, знань, переконань і почуттів за допомогою мови, а також міміки та пантоміміки; сугестивні здібності – здатність здійснювати емоційно-вольовий вплив на вихованців; перцептивні здібності – уміння проникати у духовний світ вихованців, об'єктивно оцінювати їх емоційний стан, тонко відчувати настрої, переживання окремих учнів, виявляти особливості психіки.

Розмежування між емоціями та інтелектом, що існувало в науці й про що свідчить проведений нами історико-філософський аналіз ідеї емоційного інтелекту, сьогодні однозначно відкидається. Закономірний зв'язок між емоційними та когнітивними процесами безсумнівний і науково доведений.

Акти мислення, розумову діяльність неможливо відокремити від емоцій. Емоційний стан особистості відображається на її розумовій діяльності, і навпаки, розумова діяльність має вирішальне значення у стимуляції емоцій. Дослідження фахівців з проблеми впливу емоцій на розумову діяльність людини переконують, що позитивні емоції підвищують працездатність і продуктивність на 30-40%, стимулюють розумово-пізнавальну активність. Поганий настрій, стреси, тривога та інші негативні емоції перешкоджають здатності до концентрації й аналізу інформації.

Такої ж позиції дотримувалися провідні науковці Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, Б. Зейгарник. Зокрема, Л. Виготський у своїх роботах довів, що емоції «направляють рух думки в ту чи іншу сторону» [3], тобто мислення має емоційну регуляцію. Схожу думку висловлював С. Рубінштейн, який переконував, що емоційні процеси не можуть протиставлятися когнітивним. Відоме його твердження про те, що емоції – це єдність емоційного й інтелектуального. Цією фразою він не просто констатує загальний зв'язок між емоціями й інтелектом в життєдіяльності особистості, а заявляє про присутність інтелектуального і його взаємодію всередині самої емоції. Б. Зейгарник говорить, що думка народжується не сама по собі і не за рахунок іншої думки. Передумовами до її виникнення виступають прагнення, потреби, інтереси, мотиви, установки, емоції, відчуття людини. Зміна ж емоцій може призвести до зміни нашого ставлення до інших людей, предметів, діяльності та зміни їх значимості в нашому житті.

Таким чином, обдарованості як розумовому потенціалу особистості властиві емоційно-вольові якості, які проявляються в інтересі до певної діяльності й наполегливості у досягненні мети. Вона обумовлюється не лише когнітивними здібностями, але й потребує готовності докладати зусиль заради майбутнього успіху, вмінь підтримувати свою працездатність на високому рівні, витривалості та здатності до саморегуляції, тобто вмінь управляти власними емоціями, діями та поведінкою. Емоційна саморегуляція сприяє самозаспокоєнню (усуненню нервово-психічної напруги), відновленню та активізації. Вона запобігає розумовому та емоційному перенапруженню, нормалізує емоційний фон діяльності, сприяє відновленню внутрішніх енергетичних ресурсів організму.

Іншими словами, обов'язковою умовою розвитку обдарованості є розвинений емоційний інтелект, до якого відносяться перераховані навички й уміння. Розвиток обдарованості особистості залежить не тільки від розвитку її когнітивних та спеціальних здібностей, але й від оволодіння нею навичками емоційного інтелекту, серед яких: вміння розпізнавати власні емоції та емоції інших людей, ідентифікувати й вербалізувати їх, здійснювати контроль й

управління власними психічними станами, мінімізувати вплив негативних емоцій, бачити кращі перспективи й спрямовувати себе на їх досягнення, виявляти оптимізм на шляху досягнення мети, взаємодіяти з іншими на засадах добра й гуманізму та багато інших.

Процес розвитку обдарованості, зокрема й розвитку управління емоційною сферою, варто розпочинати на етапі професійної підготовки до педагогічної діяльності. Тут здобувачі вищої педагогічної освіти мають змогу системно познайомитися з методами саморегуляції власних емоційних станів (дихальні практики, аутогенне тренування, медитація, релаксація, візуалізація ресурсного стану, кінезіологічний комплекс), набути практичних навичок, стимулювати власний емоційно-інтелектуальний розвиток, терпимо ставитися до інших людей та їхніх недоліків. Усе це є дуже важливим для вчителя початкової школи як в особистісному плані, так і в професійному.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2007. 472 с.
2. Антонова О. Є., Клименюк Ю. М. Підготовка майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів початкової школи : монографія. Житомир : Житомирський державний університет, 2011. 263 с.
3. Боснюк В. Ф. Взаємодія інтелектуального та емоційного компонентів особистості. URL : http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/457/1/VKhnpu_psykhol_2012_44%282%29__5.pdf (дата звернення: 18.05.2024).
4. Бочарова О. А. Обдарованість та проблема виявлення здібностей. URL : <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2009/3/17.pdf> (дата звернення: 17.05.2024).
5. Кульчицька О. І. Специфіка дитячої обдарованості. Обдарована дитина. 2001. №1. С. 3 – 10.
6. Лазарович Н. Обдарованість у дошкільному віці : навч.-метод посіб. Берегово, 2009. 220 с.
7. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ : Вища школа, 2001. 487 с.
8. Моляко В. О., Кульчицька О. І., Литвинова Н. І. Психологія дитячої обдарованості : метод рекомендації. Київ, 1995. 25 с.
9. Технології соціальної роботи з обдарованими дітьми // Соціальна робота: технологічний аспект / за ред. проф. А. Й. Капської. Київ : ДЦССМ, 2004. С. 301–324.
10. Rensulli J.S. The Three-ring conception of giftedness. A developmental model for creative productivity. Cambr. Univ. Press, 1986. P. 303–326.

Бондаренко Олена Миколаївна,
кандидат мистецтвознавства,
заступник директора з мистецької роботи
Мистецького ліцею «Київська дитяча
Академія мистецтв імені М. І. Чембержі»
andre.bond69@gmail.com

**ІНТЕГРОВАНІЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК УНІКАЛЬНА СИСТЕМА
РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНOSTІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ
(НА ПРИКЛАДІ МИСТЕЦЬКОГО ЛІЦЕЮ «КИЇВСЬКА ДИТЯЧА
АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ ІМЕНІ М. І. ЧЕМБЕРЖІ»).**

Анотація: Стаття присвячена вивченню унікальної системи спеціалізованої мистецької освіти та неповторної творчої атмосфери освітнього простору, які створені та результативно функціонують у Мистецькому ліцеї «Київська дитяча Академія мистецтв імені М. І. Чембержі». Досліджено практику реалізації педагогічних методик, творчих форм та технологій розвитку обдарованості дітей та учнів в умовах поєднання предметів загальноосвітнього циклу та мистецьких дисциплін чотирьох напрямів мистецтв: музичного, образотворчого, театрального та хореографічного мистецтва.

Ключові слова: унікальна система, мистецька освіта, розвиток обдарованості, практика реалізації, методики, творчі форми розвитку.

Annotation: The article focuses on the unique system of specialized art education and the distinctive creative atmosphere within the educational space created and effectively maintained at the Art Lyceum "Kyiv Children's Academy of Arts named after M. I. Chamberzhi." The practice of implementing pedagogical methods, creative forms, and technologies to develop the giftedness of children and students in the context of combining general education subjects with artistic disciplines in four areas of the arts: musical, visual, theatrical, and choreographic arts, has been studied.

Keywords: unique system, art education, development of giftedness, implementation practice, methods, creative forms of development.

Сьогодення ставить перед нами багато викликів, і один із них – це перспективи збереження, оновлення та розвитку мистецької освіти як фундаментального фактору самоідентифікації українців та виховання духовної еліти нації. Збереження академічних принципів освіти та національних культурних традицій у гармонійному поєднанні з сучасними тенденціями та інноваційними надбаннями впровадження освітнього процесу сприяють утриманню освітньої галузі на рівні сучасних вимог чинних державних парадигм та стандартів.

З урахуванням жорстких випробувань, через які впродовж останнього періоду довелося пройти українському суспільству (час пандемії та час воєнної агресії), маємо визначити, що проблеми сьогодення гостро виявили переваги та

недоліки кожної системи, на пряму чи сфери діяльності нашого суспільства. Час примусив знаходити нові рішення, нові форми, нові методи водночас із перевіркою на життєздатність, функціональність та перспективність сучасних систем та їхніх структур.

Схиляючи голову в повазі до кожного методу і форми педагогічної роботи, кожного окремого досягнення чи надбання, здійснених видатними обдарованими особистостями, маємо визначити, що найпотужніший результат кожної сфери діяльності людини залежить від рівня цілісної організації системи, міцності поєднання її структури та якості кожного її елементу.

Система мистецької освіти України – це цілісна система освітніх закладів позашкільної, фахової передвищої та вищої освіти, у якій на підставі чинного законодавства особливе місце належить ланці мистецьких ліцеїв, які успадкували унікальні надбання спеціалізованої мистецької освіти, суть якої пов'язана з ранньою профілізацією та високим рівнем викладання мистецьких дисциплін. Мистецьким ліцеям передувало функціонування спеціалізованих мистецьких шкіл або шкіл-інтернатів з найвпливовішими методиками розвитку мистецької обдарованості, де здійснювалося формування художнього мислення, художнього світосприйняття та оволодіння спеціальними знаннями, уміннями та навичками, які втілюються шляхом упровадження педагогічних, творчих методів та форм виховання дитини-митця з раннього віку.

Унікальність спеціалізованої освіти полягає в її первинній орієнтації на високий освітній результат, для досягнення якого необхідно створити унікальне освітнє середовище – потужну живу систему з творчою атмосферою, яка міцно тримає найвищі мистецькі, педагогічні та виконавські традиції, стрімко формує найскладніші навички, забезпечує високий рівень знань та відповідно до рівня обдарованості дітей здійснює професійно орієнтоване зростання кожного учня.

Як правило, у мистецькому спеціалізованому закладі освітній процес здійснюється за двома напрямками одночасно й поєднує мистецькі дисципліни та предмети загальноосвітнього циклу відповідно до державного стандарту. Отже, наприкінці навчання діти отримують свідоцтво про базову середню освіту та повну загальну середню освіту й свідоцтво про початковий рівень та профільний рівень мистецької освіти. Профільними в таких закладах з 1 по 11 клас є дисципліни мистецького спрямування.

Особливість та цінність спеціалізованої освіти підкреслює обмежена чисельність мистецьких ліцеїв: в Україні таких закладів лише шість. Це Київський державний музичний ліцей імені М. В. Лисенка, Харківський державний музичний ліцей, Одеський державний музичний ліцей імені професора П. С. Столярського, Львівський державний музичний ліцей імені С. Крушельницької, Київський державний художній ліцей імені Т. Г. Шевченка.

Водночас лише один із них – Мистецький ліцей «Київська дитяча Академія мистецтв імені М. І. Чембержі» є неповторним, єдиним в Україні закладом спеціалізованої мистецької освіти, у якому в гармонійному поєднанні з усіма предметами загальноосвітнього циклу співіснують чотири напрями мистецтва:

- Музичне мистецтво;
- Образотворче мистецтво;
- Театральне мистецтво;
- Хореографічне мистецтво.

Унікальність інтегрованої освітньої системи, створеної в інноваційному закладі мистецтв «Київська дитяча Академія мистецтв імені М. І. Чембержі», збережена та наполегливо розвивається завдяки роботі досвідченого творчого педагогічного колективу, у якому працюють народні артисти України, народні художники України, заслужені артисти України та діячі мистецтв України, кандидати мистецтвознавства, викладачі-методисти, учителі-методисти. Створено потужну творчу атмосферу, динамізм та різноманітність якої є рушійною силою для постійного підвищення професійного рівня педагогів із метою виявлення та розвитку усіх творчих обдарувань учнів. Такий мистецький освітній простір, який не обмежений рамками одного виду мистецтва, значно розширює художній світогляд та формує широке уявлення про подальші перспективи професійної реалізації. А інтегрований освітній процес, який щоденно надихає фантазію, посилює зацікавленість та мотивацію дітей до розвитку своїх можливостей, стає не тільки фундаментальним навчанням, сповненим безліччю здобутків та вражень, а й виховує нову формацію високо розвинутої духовної молоді.

Зауважимо, що спеціалізована мистецька освіта готує дітей до вступу у ВНЗ після закінчення 11 класу. І якщо в музичному мистецтві існують давні традиції наскрізної підготовки до вступу у виш шляхом отримання позашкільної та фахової освіти, а спеціалізована освіта скорочує цей шлях на два роки, то в образотворчому та хореографічному мистецтві спеціалізована освіта з 1 по 11 клас є великим досягненням, а в театральному мистецтві є унікальним явищем у зв'язку з відсутністю наскрізної профільної театральної освіти в Україні, де фахова театральна освіта починається з рівня вищого навчального закладу.

Мистецький ліцей «Київська дитяча Академія мистецтв імені М. І. Чембержі» – інноваційний заклад мистецької освіти, який у 2024 році відзначив 30-річчя заснування. Відповідно до Розпорядження Представника Президента України від 1 лютого 1994 року № 57 «Про створення Київської дитячої Академії мистецтв» та наказу Головного управління культури від 24.03.1994 р. № 93 «Про створення Київської дитячої Академії мистецтв» було створено в 1994 році Київську дитячу Академію мистецтв та в 2018 році

реорганізовано в Муніципальний заклад вищої освіти «Київська Академія мистецтв».

В основу концепції освітньої діяльності Академії було покладено інноваційну ідею безперервної мистецької освіти – поєднання початкової, середньої та вищої ланок фахового навчання в одному закладі. Автором цієї концепції був народний артист України, професор, академік Національної академії мистецтв України, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, композитор і музично-громадський діяч Михайло Чембержі. З 1994 до 2018 року ректором КДАМ був Чембержі Михайло Іванович.

З 2018 року Академію очолювала професорка, народна артистка України, кандидатка мистецтвознавства, заступниця Міністра культури і туризму України (2005–2010), Генеральна консулка України у Словаччині (2010–2015) Ольга Бенч.

У 2019 році Академія набуває нової назви та поєднує вищу школу «Київська Академія мистецтв» та невідокремлений структурний підрозділ «Київська дитяча Академія мистецтв ім. М. І. Чембержі» в єдиний цикл безперервної мистецької освіти від 1 класу до рівня бакалавра.

Упродовж 30 років існування Київська дитяча Академія мистецтв постійно розвивалася й зазнавала структурних змін. 4 серпня 2023 року на підставі рішення Київської міської ради від 23.06.2022 р. №4754/4795 «Про реорганізацію Муніципального закладу вищої освіти «Київська Академія мистецтв» та Київського університету імені Бориса Грінченка шляхом злиття та утворення Київського столичного університету імені Бориса Грінченка» та відповідно до розпорядження Київського міського голови від 08.09.2022 р. № 486 «Про організаційно-правові заходи щодо виконання рішення Київської міської ради від 23.06.2022 р. № 4754/4795 «Про реорганізацію Муніципального закладу вищої освіти «Київська Академія мистецтв» та Київського університету імені Бориса Грінченка шляхом злиття та утворення Київського столичного університету», а також розпорядження Київського міського Голови від 13.03.2023р. № 190 «Про затвердження розподільчого балансу Муніципального закладу вищої освіти «Київська Академія мистецтв» мистецьку спеціалізовану школу КДАМ ім. М. І. Чембержі відокремлено в самостійну юридичну особу – Мистецький ліцей «Київська дитяча Академія мистецтв імені М. І. Чембержі», який продовжує закладені традиції та започатковує нові вектори оновлення мистецького освітнього процесу.

Результативність і якість навчання та виховання обдарованих дітей залежить від забезпечення умов для розкриття та розвитку всіх здібностей та обдарувань із метою їх подальшої реалізації у професійній діяльності. Водночас

саме на обдарованих особистостей суспільство насамперед покладає надії на розв'язання актуальних викликів сучасного життя. Отже, підтримка та розвиток індивідуальності дитини, збереження та зростання її здібностей – надзвичайно важливе завдання сучасної освіти.

Постійне прискорення змін у всіх напрямках існування та розвитку людства, яке відчувається як прискорення часу, стрімкість науково-технічного прогресу водночас із неочікуваними тяжкими випробуваннями вимагають від сучасних педагогів, які працюють з обдарованими дітьми та здійснюють сучасний освітній процес, постійного вдосконалення професійних знань та вмінь, творчих навичок та умінь заохочувати, мотивувати обдарованих дітей до постійного самовдосконалення та використовувати індивідуальний підхід. Набуває важливості вміння оперувати спеціальними навчальними методиками та знаннями з галузі психології обдарованості.

Ураховуючи складність структури обдарованості, для створення підґрунтя її цілісного розвитку необхідно забезпечити: «високу пізнавальну активність, яка спирається на високо чутливу сенсорику (увага, сприймання, пам'ять) та дивергентне мислення (оригінальність, критичність, здатність до узагальнення, прогнозування); творчу інтерпретацію пізнавального досвіду (уміння порівнювати, зіставляти, аналізувати, бачити нове, реконструювати раніше створене, оригінальний підхід до рішення проблем, варіативність у рішенні задач); емоційну захопленість діяльністю (інтерес, енергетичність, висока харизма, впевненість у досягненні успіху, "відновлення" в разі неуспіху). Така єдність високого рівня перцептивних, інтелектуальних та емоційно-вольових якостей і їх позитивна моральна спрямованість й забезпечує успіх у діяльності».[8]

Ізраїльський науковець Х. Відергор визначає «три найбільш необхідних вимоги до вчителя обдарованих дітей: 1) знання й ефективне використання навчальних технік; 2) сильні комунікативні здібності; 3) здібність розуміти й задовольняти потреби дітей».[13]

Але мистецька система освіти має свої додаткові вимоги та потребує збереження та практичного виявлення професійного рівня викладача не тільки як педагога, але як творчої особистості, діючого артиста, реалізованого художника чи музиканта-виконавця, який своїм особистим прикладом переконує: життя в мистецтві – це щастя творчої реалізації, це шлях обраних, для яких мистецтво – це життя, а життя – це мистецтво.

Саме тому ставлення вчителів та викладачів до мистецького закладу освіти як до можливості реалізувати свій творчий потенціал, а до роботи – як до великої місії розвитку обдарованих дітей сформовано в «Київській дитячій Академії мистецтв» з моменту її заснування та відтворилося в потужну творчу традицію,

практична реалізація якої втілюється в освітніх програмах, навчальному плані, навчальних програмах, педагогічних методиках, різноманітних навчальних мистецьких, творчих, патріотичних, виховних, просвітницьких заходах, результативність утілення яких засвідчується численними творчими досягненнями та здобутками учнів.

Після 3 років дистанційної роботи в 2023-2024 навчальному році було впроваджено змішану форму здійснення освітнього процесу; загальна чисельність учнів складає 280 дітей. За результатами цього навчального року: 113 учнів були долучені до участі в міжнародних та всеукраїнських конкурсах, що складає 40,4 проценти від загальної кількості контингенту. За участь у конкурсах учні були відзначені:

Гран-прі – 21; 1 місце – 99; 2 місце – 51; 3 місце – 4.

У міжнародних учнівських конференціях брали участь 6 учнів.

У конференціях, семінарах брали участь 18 викладачів.

У міжнародних конкурсах брали участь 7 викладачів.

Членами журі міжнародних та всеукраїнських конкурсів, фестивалів та олімпіад працювали 20 викладачів.

Вагома роль у реалізації освітньої програми мистецького ліцею «Київська дитяча Академія мистецтв імені М. І. Чембержі» належить виконавській та сценічно-репетиційній практикам – це концертна, конкурсна, театральна, постановочна, сценічна, виставкова діяльність, до якої долучені різні форми впровадження навчального процесу: пленери, відвідування музеїв, театрів, виставок, майстер-класів, екскурсій та участь у конференціях.

Узаємозв'язок учителів загальноосвітнього циклу та викладачів мистецьких напрямів є постійним та продуктивним, тому бінарні та інтегровані уроки давно стали звичайною формою здійснення освітнього процесу, який побудований за принципом чергування загальноосвітніх та мистецьких предметів з метою оновлення вражень, поліпшення концентрації уваги та уникнення емоційних, психічних та фізичних перевантажень. Прогулянка є обов'язковою частиною навчального дня для учнів 1-4 класів, а в учнів 5-11 класів обов'язковим є чергування групових та індивідуальних занять, теоретичних та виконавських дисциплін.

Досягненням мистецької складової освітнього процесу є можливість об'єднання учнів усіх класів з одного, декількох чи всіх напрямів під час підготовки та проведення різноманітних заходів. Отож дружба й творча атмосфера поєднують учнів та допомагають відчувати всім єдність і взаємодопомогу, а заходи стають загальноакадемічним родинним святом. Це відчуття посилює обов'язкова участь у всіх заходах талановитих, досвідчених

учителів, викладачів та керівників закладу, які виходять на одну сцену разом із дітьми як ведучі, солісти-виконавці, концертмейстери, режисери-постановники, сценаристи, учасники ансамблів та додатково активізують увагу слухачів та учасників своїм високим професійним рівнем. Значним важелем, що заохочує, та мотивацією для максимального розвитку обдарованості учнів стає й сама сцена, якщо, наприклад, це сцена Національної філармонії України або Колонна зала Київської міської ради Київської міської державної адміністрації.

На базі мистецького ліцею відбуваються численні міські методичні заходи або заходи навчально-методичного центру Департаменту культури та Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти, які завжди долучають концертну або літературно-концертну програму, підготовлену учнями та викладачами відповідно до тематики виставки або фестивалю.

Цікавим досвідом стало проведення міжнародних проєктів, одними із яких були українсько – польська виставка та взаємодія з Лондонською школою. Учні обмінювалися малюнками, відбулися презентації виставок та відкрите спілкування, що сприяло виявленню особливостей мистецької освіти кожної країни та схожості світогляду дітей різних країн.

Новітнім досягненням стало проведення внутрішньоакадемічної учнівської конференції, коли учнів та викладачів поєднала пошукова діяльність, зацікавленість у новітніх формах утілення здобутої інформації, а найкращі роботи та доповідачі були рекомендовані до участі в учнівських всеукраїнських та міжнародних конференціях, виступи були відзначені поважним журі як якісні та творчо підготовлені.

Унікальний освітній простір та неповторна творча атмосфера чотирьох видів мистецтв у поєднанні з патріотичною та виховною роботою втілювалися в проведенні потужних благодійних, концертних та ярмаркових заходів на підтримку ЗСУ та на підтримку учнів та студентів з постраждалих регіонів. Відеокліп за участі викладачів, відео за участі дітей, сумісний концерт за участі учнів, студентів та викладачів МЛ «КДАМ ім. М. І. Чембержі» та Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського надали учням змогу відчути себе учасниками духовного фронту та зробити свій внесок у велику спільну справу допомоги країні. Відчуття патріотичного виховання стає не формальним, а природним та дієвим засобом утілити свою обдарованість як добру справу на спільну користь.

Отже, обрана дітьми мистецька спрямованість сприймається як важлива сфера діяльності та переконує, що мистецтво допомагає врятувати загальнолюдські цінності. І тоді бажання зростати та досягати максимальних

результатів у навчанні стають потребою кожної дитини бути реалізованим та приносити користь: тут і зараз.

Впливовим важелем оновлення педагогічних методик та підвищення професійного рівня викладачів стає практична доцільність і практична реалізація. Створення новітніх відеоматеріалів як інноваційного типу наочності для проведення мистецьких занять, авторської збірки пісень з QR-кодами, виконання їх учнями та викладачем або посібник з української мови та літератури, який поєднує мистецькі терміни та знання творів художньої літератури, фактів історії, біографії митців, письменників, композиторів та видатних науковців – усе перелічене працює на посилення технологій розвитку обдарованості.

Здійснення науково-практичного проєкту для викладачів закладу під час канікул за участі видатних науковців, знаних викладачів чи майстрів мистецтва – це не тільки оновлення психологічного, інтелектуального, професійного рівня викладачів, це й оновлення та осучаснення методик розвитку обдарованості учнів.

Створення незабутньої творчої атмосфери за участі запрошених композиторів, виконавців, викладачів, талановитих студентів провідних мистецьких ВНЗ столиці та випускників Київської дитячої Академії мистецтв, які працюють в Україні та за її межами, які досягли високого професійного рівня творчої реалізації – це можливість відчувати майбутню професію як цікаве та наповнене творчими подіями життя, а цікаві факти чи ситуації з творчості композиторів, письменників сприяють формування емоційно-почуттєвого фону в сприйнятті значущості професійних рекомендацій.

Додатковим важелем впливу на розкриття творчого обдарування учнів є поширення інформації про всі заходи та концерти, спортивні та творчі змагання, перемоги в конкурсах та інші досягнення учнів та викладачів в інформаційному просторі, а академічна сторінка фейсбука, інстаграму і Тік-Ток стають новітніми платформами для опрацювання набутих медіарепрезентацій та реалізацією всебічної обдарованості молоді.

Неможливо в рамках однієї доповіді окреслити всі методи та форми практичного втілення технологій розвитку дітей та молоді, напрацьовані в Київській дитячій Академії мистецтв упродовж 30 років, які на сьогодні є дієвими, результативними та перспективними, які є унікальною системою з неповторною творчою атмосферою освітнього простору. Але вже сьогодні можна впевнено стверджувати, що в Києві створена унікальна система інтегрованої мистецької освіти, яка має напрацьовані педагогічні методики, великі досягнення, ґрунтовний досвід та потужні перспективи у справі

виховання та розвитку обдарованості дітей та молоді, що може стати в подальшому зразком для вивчення, наслідування, розповсюдження та відтворення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Теоретичні передумови навчання обдарованих дітей. / Б. М. Андрієвський // Педагогічний альманах, 2011 № 9, С. 32-37
2. Васильченко О. І. Психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей / О.І. Васильченко // Педагогіка і психологія. -2007.-№4.
3. Волошук І. С. Організація навчання обдарованих і талановитих школярів / І.С. Волошук, В. П. Шепотько // Рідна школа. -2006 р.- №2.-С.27-54.
4. Золотарьова О. В. Педагогічна підтримка обдарованих дітей в загальноосвітніх школах Ізраїлю: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / О. В. Золотарьова. – Київ, 2017. – 174 с.
5. Іллічук Л. Особливості роботи школи з обдарованими дітьми / Л. Іллічук // Гірська школа українських Карпат №8-9 2013, 67-70
6. Кравцова О. Форми та методи роботи з обдарованими дітьми на уроках та в позаурочний час / О. Кравцова // Обдарована дитина. – 2010. – № 8. – С. 2-5.
7. Кіреєнкова О. Обдаровані діти. Модель ідентифікації. / О. Кіреєнкова// Психолог, № 3(507), 2013–С. 46-48.
8. Кульчицька О.І. Соціально-психологічні фактори формування таланта // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Наук. – метод. журнал. – 2004. – Випуск 3. – С. 112-118.
9. Лавренова М. В., Лавренова Н. В. Обдаровані діти Закарпаття: навчання і розвиток. // Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Обдаровані діти - інтелектуальний потенціал держави», Інститут обдарованої дитини НАПН України національний центр Мала академія України», 11-17 липня 2016 року м. Чорноморськ, С. 187-190
10. Лалак Н. В. Теоретичні засади навчання обдарованих дітей молодшого шкільного віку у контексті реформування освіти// Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Обдаровані діти - інтелектуальний потенціал держави», Інститут обдарованої дитини НАПН України національний центр Мала академія України», 11-17 липня 2016 року м. Чорноморськ, С. 54-56
11. Психологічна енциклопедія: А – Я / О. М. Степанов (авт.-упоряд.). – К.: Академвидав, 2006. – 424с. – (Серія Енциклопедія ерудита).
12. Фенчак Л. М. Використання сучасних педагогічних технологій у розвитку обдарованості молодших школярів // Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Обдаровані діти - інтелектуальний потенціал держави», Інститут обдарованої дитини НАПН України національний центр Мала академія України», 11-17 липня 2016 року м. Чорноморськ, С. 116-118
13. Vidergor H. Impact of professional development programs for teachers of the gifted / H. Vidergor, B. Eilam // Gifted and Talented International. – 2011. – No. 26 (1–2). – P. 143–161

Борисюк З. В.,
*методист Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної освіти*
z.goshko@ippo.edu.te.ua

МЕТОД ПРОЄКТІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ ОСВІТНІЙ ІНСТРУМЕНТ

Анотація. У статті акцентується увага на розвитку обдарованих дітей, інноваційних технологіях навчання та виховання, а саме проєктних технологіях. Проєктна технологія є надзвичайно актуальною на сьогодні, адже забезпечує формування основних компетенцій. Мета статті є важливість використання методу проєктів у роботі класного керівника закладу загальної середньої освіти та практична реалізація вищезазначеного методу у виховній роботі, зокрема на пряму – формування здорового способу життя.

Ключові слова: обдаровані діти, типи обдарованості, інноваційні технології, проєктні технології, метод проєктів, компетенції, формування здорового способу життя, цінність, здоров'я.

Abstract. The article focuses on the development of gifted children, innovative technologies of education and upbringing, namely project technologies. Project technology is extremely relevant today, because it ensures the formation of basic competencies. The purpose of the article is the importance of using the project method in the work of a class teacher of a general secondary education institution and the practical implementation of the above-mentioned method in educational work, in particular, the formation of a healthy lifestyle.

Keywords: gifted children, types of giftedness, innovative technologies, project technologies, project method, competencies, formation of a healthy lifestyle, value, health.

*Дитина – це зелений паросток,
з якого розпочинається могутнє дерево людської думки,
діяльності, вчинків, пристрастей, поривань, зіткнень.
В. Сухомлинський*

Сучасний світ цінує обдаровану особистість. Підвищується попит на людей з неабиякою креативністю, критичним мисленням, особистість з великою силою волі та високою працездатністю. Сьогодні освіта направлена на створення інноваційних технологій та способів впливу на особистість, які б забезпечили баланс між індивідуальними та соціальними потребами. При цьому, працюючи над саморозвитком, самовдосконаленням та самоосвітою, ми забезпечуємо підґрунтя для готовності людини реалізувати власні потреби, а також, творчий потенціал. Варто звернути увагу на той факт, що інноваційні технології сприяють вирішенню більшості проблем пов'язаних з процесом навчання та виховання, що дійсно полегшує роботу педагога. Проте, поза межами освітнього закладу розвиток дитини продовжується, наприклад, в групі однолітків, в сім'ї,

отримуючи інформацію ЗМІ. Тому, виникає проблема розвитку обдарованих дітей [1].

Слід звернути увагу на чотири типи обдарованості (за дослідженнями американських психологів Іллінойського університету під керівництвом М. Карне):

Інтелектуальна обдарованість. Виявляється у допитливості, спостережливості, точному мисленні, винятковій пам'яті, бажанні пізнавати щось нове.

Обдарованість у сфері академічних досягнень. У читанні: надає йому перевагу серед інших видів діяльності, швидко і надовго запам'ятовує прочитане; володіє значним словниковим запасом; використовує складні синтаксичні конструкції; цікавиться написанням букв і слів; заглиблюється у вимірювання, зважування, упорядкування предметів; запам'ятовує математичні знаки, цифри, символи; легко виконує арифметичні дії; застосовує математичні вміння і терміни до ситуацій, що не стосуються безпосередньо математики. У природничих науках: виявляє інтерес до навколишнього; цікавиться походженням та призначенням предметів і явищ, їх класифікацією; уважний до явищ природи, їх причин і наслідків, намагається експериментувати.

Творча обдарованість. Дитина допитлива, самостійна, незалежна у міркуваннях; виявляє здатність глибоко занурюватись у справу, що її цікавить, та домагатися значної продуктивності діяльності; у заняттях та іграх схильна до точності дій, завершеності; легко змінює способи поведінки й діяльності в обставинах, що змінюються.

Обдарованість у сфері спілкування. Виявляє лідерські риси, здатність до гнучкого спілкування, впевненість у собі серед знайомих і незнайомих людей; ініціативний, бере на себе відповідальність за інших.

За основу виявлення обдарованості беруться найважливіші характеристики: надзвичайно ранній вияв високої пізнавальної активності й допитливості; швидкість і точність виконання розумових операцій, зумовлені стійкістю уваги та оперативною пам'яттю; сформованість навичок логічного мислення; багатство активного словника; швидкість та оригінальність вербальних (словесних) асоціацій; виражена установка на творче виконання завдань; розвиток логічного мислення й уяви; володіння основними компонентами уміння вчитися; креативність.

Розвиток здібностей та обдарувань, формування компетентностей учнів зумовлене інноваційними технологіями навчання та виховання. У своїй педагогічній діяльності необхідно окреслити провідні напрями та створити модель розвитку здібностей та формування базових і життєво необхідних компетентностей особистості.

Інтелектуальна та академічна обдарованість	Творча обдарованість	Обдарованість у сфері спілкування
Індивідуальні та групові консультації	Гуртки різного спрямування	Учнівське самоврядування
Олімпіади з базових навчальних дисциплін	Творчі конкурси та змагання	Діяльність екоклубу
Конкурси-захисти МАН	Проектна діяльність	Євроклуб «Кур'єри Юнеско»
Конкурси «Левеня», «Кенгуру», «Колосок», «Юний природодослідник»	Шкільні газети	Зв'язок із студентським самоврядуванням
Участь у міжнародних інтелектуальних проектах, інтернет-олімпіадах		

Саме такою вважаю проектну технологію, яка серед інноваційних технологій забезпечує формування основних компетенцій. Актуальними є слова Конфуція: «Розкажи мені і я забуду, покажи, і можливо, я зрозумію, дай мені зробити самому і я навчуся».

Основними завданнями проектних технологій є:

1. Передавати не лише інформацію, а й навчити здобувати знання самостійно та вміти застосовувати їх у своїй професійній діяльності.
2. Сприяти у набутті комунікативних навичок.
3. Розширити коло професійного спілкування.
4. Ознайомити з іншими методиками, різними точками зору на одну проблему.
5. Прищепити вміння користуватися дослідницькими прийомами.

Великою перевагою проектних технологій є вміння, які набуваються, а саме:

- планувати свою роботу, попередньо прораховуючи можливі результати;
- використовувати різноманітні джерела інформації;
- самостійно збирати і накопичувати матеріал;
- аналізувати факти, аргументувати свою думку;
- приймати рішення; встановлювати соціальні контакти (розподіляти обов'язки, взаємодіяти один з одним);
- створювати «кінцевий продукт» – матеріальний носій проектної діяльності;
- представляти створене перед аудиторією;
- оцінювати себе та інших.

Одночасно з проектними технологіями використовується поняття метод проектів.

Метод проектів був запропонований у 20-ті роки ХХ століття у США. Слово «проект» у перекладі з латинської означає «кидання вперед». Спершу його називали «методом проблем» і розвивався він у межах гуманістичного напрямку у філософії та освіті, в педагогічних поглядах та експериментальній роботі Джона Дьюї. У ньому містилися ідеї побудови навчання на активній основі, через доцільну діяльність учня, у співвідношенні з його особистим інтересом саме в цих знаннях [7]. Надзвичайно важливо було показати дитині її особисту зацікавленість у здобутті цих знань, де і яким чином вони можуть їй знадобитись у житті. Проблема мусить бути з реального життя, знайома і значуща для дитини, для її розв'язання дитині необхідно застосовувати здобуті знання або ті, що їй належить здобути. Одному з послідовників Дж. Дьюї – У. Кілпатрику вдалося вдосконалити систему роботи над проектами.

Під проектом у той час мався на увазі цільовий акт діяльності, в основі якого лежить інтерес дитини.

У. Кілпатрик дав таку класифікацію проектів:

- створюваний (продуктивний) проект, пов'язаний з трудовою діяльністю;
- споживчий (його метою є споживання у найширшому розумінні, включаючи розваги) – підготовка екскурсій, розробка і надання різних послуг (ремонт одягу, взуття, інформаційні послуги тощо), проекти розв'язання проблем життєзабезпечення;
- проект розв'язання проблеми (науково-дослідницький проект);
- проект-вправа (проекти навчання і тренування для оволодіння певними навичками).

На жаль, повернення до методу проектів сьогодні відбувається повільно, використовуються лише окремі елементи цієї технології.

У школах США, Великої Британії, Бельгії, Ізраїлю, Фінляндії, Німеччини, Італії, Нідерландів ідеї гуманістичного підходу Дж. Дьюї набули більшого поширення і популярності завдяки раціональному поєднанню теоретичних знань з їх практичним застосуванням для розв'язання конкретних проблем довілля у спільній діяльності школярів. Згодом ідея методу проектів зазнала достатньої еволюції. Народившись з ідеї вільного виховання, у наш час проектування стає інтегрованим компонентом цілком розробленої і структурованої системи освіти. Метод проектів засвідчує повну узгодженість навчання із життям, з інтересами вчителів [6, с.29]. Особливо важливо вказати тут те, що проектний метод є дидактичним засобом активізації пізнавальної діяльності. Три «кити», на яких тримається проектна технологія, – самостійність, діяльність, результативність.

П'ЯТЬ ЕТАПІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ

1. Підготовка (визначення мети, виду, тривалості проекту тощо).

2. Планування (визначення основних кроків у досягненні поставленої мети, визначення джерел, засобів збору, методів інформації, форми та засобів презентації результатів тощо).

3. Виконання проекту (проведення конкретної роботи або низки практичних кроків до поставленої мети, збір та аналіз інформації, оформлення результатів тощо).

4. Презентація проекту (проведення виховного заходу у формі усного журналу, «живої газети», свята тощо).

5. Підбиття підсумків виконання проекту та визначення завдань для нових проектів.

Під час підготовки учнів до проектної роботи слід дотримуватися основних вимог до використання освітньої технології «Метод проектів»:

- наявність значущої у дослідницькому, творчому плані проблеми-завдання, що вимагає інтегрованого знання, дослідницького пошуку для її розв'язання виявляти та формулювати проблеми;

- практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів проводити аналіз;

- самостійна (групова) діяльність;

- структурування змістової частини проекту (із зазначенням поетапних результатів);

- використання дослідницьких методів, які передбачають певну послідовність дій:

1. визначення проблеми та завдань дослідження;

2. висунення гіпотез розв'язання проблеми;

3. обговорення методів дослідження (статистичні, експериментальні тощо);

4. обговорення способів оформлення кінцевих результатів;

5. збір, систематизація та аналіз отриманих даних;

6. підведення підсумків, оформлення та презентація результатів;

7. висновки, висунення нових проблем досліджень.

Завдяки методу проектів учні мають змогу обговорювати реальні проблеми та ставити актуальні завдання, діяльність носить доцільний та доступний, зрозумілий характер, старшокласники знаходять шляхи розв'язання проблеми, учні вчаться чітко формулювати думки у письмовому вигляді, аналізувати інформацію, що надходить, беруть участь у генеруванні нових ідей, для взаємодії учасників використовується групова форма роботи.

Практика реалізації методу проектів у виховній роботі.

Проекти про формування здорового способу життя

Використання проектів у виховній роботі освітнього закладу дозволяє включити в цей процес велику кількість школярів та організувати співпрацю класних керівників та здобувачів освіти через активну та творчу діяльність.

Розвиток пізнавальних інтересів, творчих навичок, уміння самостійно здобувати знання є метою застосування проєктних технологій. Використання проєктних технологій у виховній роботі створює умови для всебічного розвитку особистості у процесі організації творчої діяльності.

Для того щоб зацікавити дітей до проєктної позаурочної діяльності класному керівнику як керівнику проєктів необхідно знати:

- найважливішою умовою участі дітей у виконанні проєкту є їх зацікавленість та високий ступінь інтересу;
- значну, майже вирішальну роль відіграє тематика самого проєкту, яка повинна обиратися самими дітьми;
- свою роль, у проєктній діяльності учні вирішують самостійно, без наполягання вчителя;
- кожен учасник проєкту повинен чітко знати значущість, корисність та доцільність виконаної роботи;
- розподіл дітей на проєктні групи та планове виконання завдань повинно проходити на добровільних засадах, без стороннього натиску дорослих тощо [10].

Тематика позаурочних проєктів може бути самою різноманітною, виходячи із проблем і потреб конкретного контингенту здобувачів освіти. Важливе місце займають проєкти щодо формування здорового способу життя. Пропоную два проєкти стосовно цієї тематики, які стануть у нагоді у роботі класного керівника:

1. Проєкт для здобувачів освіти ЗЗСО і позашкільної освіти **«Здоров'я – моя цінність»**;
2. Проєкт для педагогічних працівників ЗЗСО **«Формула здоров'я»**.

Проєкт щодо формування здорового способу життя «Здоров'я – моя цінність», запропонований центром виховної роботи, захисту прав дитини та громадянської освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти для здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти, вихованців позашкільної освіти 10-17 років, з метою популяризації та пропаганди здорового способу життя, запобігання негативним проявам серед дітей та молоді, виявлення та підтримки талановитої молоді. Умовою проєкту був конкурс відеороликів. Не допускалося зображення у роликах негативних елементів: процес вживання наркотичних речовин, безладні стосунки, стан сп'яніння. Відеоролик мав бути позитивного змісту. На обласний етап даного заходу представлено 20 відеороликів ЗЗСО області. Загалом у роликах порушувались основні теми щодо формування здорового способу життя: корисне харчування, рухова активність, здоровий сон, екологічна культура та інші. Усі ролики були завантажені у групу центру виховної роботи, захисту прав дитини та громадянської освіти мережі Facebook. За результатами голосування визначено найкращий проєкт.

Наступний проєкт стосувався педагогічних працівників освітніх закладів області. Даний проєкт мав назву «Формула здоров'я». Метою його була розробка виховних заходів щодо формування здорового способу життя (індивідуальні, колективні бесіди, вечори запитань та відповідей, виховні години, години міркування, спілкування, дні, тижні, місяці профілактики шкідливих звичок, диспути, дискусії, тренінги, анкетування, усні журнали, спортивні розваги, ігри, турніри, лекторії, вікторини, конкурси, виставки дитячих робіт та інші форми роботи) класних керівників, педагогів-організаторів, заступників з виховної роботи. Кращі розробки виховних заходів були опубліковані у методичному посібнику «Формула здоров'я».

Отже, використання методу проєктів підвищує ефективність навчання та виховання. З його допомогою реалізуються міжпредметні зв'язки, здобуваються знання через взаємодію суб'єктів навчання з педагогом та між собою. Узагальнивши поданий мною матеріал, можна зробити висновок, що використання методу проєктів є важливим засобом організації самостійної роботи суб'єктів навчання, оскільки в основі даного методу лежить розвиток їх пізнавальних навичок, умінь самостійно набувати знань, орієнтуватися в інформаційному просторі та розвивати критичне мислення. Вміння педагога ефективно організувати та впровадити проєктну діяльність в освітній процес є показником високого рівня його професійної компетентності. Метод проєктів належить до прогресивними освітніх технологій ХХІ століття і є важливим педагогічним засобом формування компетенцій особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Розвиток обдарованої особистості у сучасному світі [Електронний ресурс] //Режим доступу: URL:[https:// http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/48-visimnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/387-rozvitok-obdarovanoji-osobistosti-v-suchasnomu-osvitnomu-seredovishchi](https://http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/48-visimnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/387-rozvitok-obdarovanoji-osobistosti-v-suchasnomu-osvitnomu-seredovishchi) (дата звернення: 30.04.2024).
2. Бех І. Д. Формувати у дитини почуття цінності іншої людини / І. Д. Бех // Педагогіка толерантності. – 2016. – № 2. – С. 16-23.
3. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія / І. Д. Бех. – Київ-Чернівці : Букрек, 2018. – С. 80-81, 110-112.
4. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – Київ : МАУП, 2000. – С. 312 .
5. Дружинин В. Д. Развитие и диагностика способностей /В. Д. Дружинин. – М.: Наука, 2006. – 181 с.
6. Зазуліна Л. В. педагогічні проєкти: науково-метод. посіб./ Л. В. Зазуліна. – Кам'янець-подільський : Абетка-НоВА, 2006. – 40 с.
7. Метод проєктів – ефективна технологія навчання [Електронний ресурс] //Режим доступу: URL: <https://osvita.ua/school/method/technol/1415/> (дата звернення: 06.05.2024)

8. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л.М. Проколієнко; упор. В.В. Андрієвська, Г.О. Балл, О.Г. Губко, О.В. Проскура. – К.: Радянська школа, 1989.
9. Сущенко Т. І. Позашкільна педагогіка: навчальний посібник / Т. І. Сущенко. – К.: ІСДО, 1996. – 144 с.
10. Упровадження методу проектів у виховний процес [Електронний ресурс] // Режим доступу: URL: <https://osvita.ua/school/method/upbring/2902/> (дата звернення: 07.05.2024)

Бощенко Зоряна Борисівна,
вчитель зарубіжної літератури
Нікопольський ліцей № 6 Нікопольської міської ради
boshenko@school6nikopol.ukr.education

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Анотація: Стаття "Роль інформаційних технологій у розвитку інтелектуальних здібностей обдарованих дітей" присвячена використанню сучасних технологій у сфері виявлення та сприяння розвитку обдарованих особистостей. В статті розглядається роль інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у процесі діагностики та моніторингу розвитку обдарованих учнів, а також пропонуються конкретні методи та інструменти для впровадження цих технологій у практику.

Серед найбільш захоплюючих і загадкових явищ природи завжди виокремлюється дитяча обдарованість. Протягом багатьох століть педагоги та психологи з різних країн намагалися зрозуміти суть поняття "обдарованість" і вирішити питання її діагностики, розвитку та навчання. Обдаровані діти вирізняються від інших своєю незвичайністю, унікальністю, вражають нас оригінальністю, є талановитими та інтелектуально-розвиненими.

У дитячому віці обдарованість варто розглядати як потенціал для психологічного розвитку на наступних етапах особистісного шляху, важливо враховувати складність самої концепції обдарованості. Дитячу обдарованість також можна описати як особливості розвитку здібностей з урахуванням вікових особливостей дітей та прискорення інтелектуального розвитку дитини.

Обдарованість є ключовою характеристикою людського потенціалу, яка виявляється у високому рівні інтелекту, творчості та інших здібностей. Виявлення та підтримка обдарованих особистостей має велике значення для їхнього повноцінного розвитку та внесення в суспільство. У сучасному світі інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють ключову роль у процесах діагностики та моніторингу розвитку обдарованих особистостей.

Проте важливо пам'ятати, що реалізація творчого потенціалу дитини неможлива без позитивного сприйняття себе. Тому важливо дбати про створення психологічного комфорту та безпеки з боку дорослих, щоб дитина могла відчувати впевненість у позитивній оцінці своєї діяльності, не боятися ризикувати та творити щось нове і незвичайне. [8]

Теоретичні аспекти обдарованості та її діагностики

Перш ніж перейти до обговорення використання ІКТ у діагностиці обдарованості, важливо розуміти сутність та характеристики самої обдарованості. Загальноприйнятою є ідея, що обдарованість включає в себе не лише високий рівень інтелекту, а й інші аспекти, такі як творчість, лідерство, мистецтво тощо. Діагностика обдарованості є складним та багатоаспектним процесом, який включає в себе як квалітативні, так і кількісні методи (методи орієнтовані на розуміння контексту, особливостей і структури досліджуваної теми).

Для пошуку і відбору обдарованих дітей часто використовують поетапну, багаторівневу стратегію діагностики. Послідовний процес прийняття рішень в цьому випадку дозволяє зменшити ризик помилок. Для вирішення складного завдання встановлення самого явища обдарованості застосовують різні методи, які дозволяють визначити якісні або кількісні характеристики обдарованості (типи, рівні розвитку тощо).

Традиційні методи діагностики обдарованості включають в себе психометричні тести, спостереження за поведінкою, аналіз досягнень тощо. Однак, з появою ІКТ, ці методи стали додатковою підтримкою та засобом для більш точної та об'єктивної оцінки обдарованості. [7]

Використання ІКТ в діагностиці обдарованості

ІКТ відкривають широкі можливості для вдосконалення процесів діагностики обдарованості. Наприклад, комп'ютерні програми та онлайн-платформи дозволяють проводити тести і анкетування в автоматизованому режимі, що значно спрощує та прискорює процес збору даних. Платформа Pearson Assessments надає можливість використовувати стандартизовані тести онлайн, такі як WISC (Wechsler Intelligence Scale for Children), що дозволяє проводити діагностику обдарованості у зручний для користувача спосіб.

Інший приклад – використання штучного інтелекту та аналітичних інструментів для обробки та аналізу великих обсягів даних. Це дозволяє виявляти патерни та залежності, які можуть бути важливими для виявлення обдарованих особистостей.

Розвиток обдарованої особистості: роль ІКТ у моніторингу та підтримці

Не менш важливою є роль ІКТ у процесі моніторингу та підтримки розвитку обдарованих особистостей. Інформаційні технології дозволяють створювати

індивідуалізовані навчальні програми та ресурси, які враховують конкретні потреби та інтереси кожної обдарованої особистості. Наприклад, платформа Khan Academy пропонує широкий спектр навчальних матеріалів у формі відеоуроків та вправ, які можуть бути корисними для обдарованих учнів.

У процесі створення системи діагностики обдарованості серед дітей та молоді з використанням інформаційно-комунікаційних технологій виникло питання про інтеграцію ІКТ з психолого-педагогічними методиками. Таким чином, основною метою роботи є поєднання методик діагностики обдарованості з комп'ютерною програмною системою, яка може функціонувати в віртуальному просторі Інтернету.

Поміж традиційних методів розвитку дитячих здібностей, таких як додаткова освіта, предметні та творчі олімпіади та конкурси, а також створення спеціалізованих шкіл для обдарованих учнів у різних галузях, за кордоном існують програми, які передбачають обов'язкову діагностику дітей на ознаки геніальності. Ці програми охоплюють широкий спектр від інтелектуальних тестів на IQ до міжнародних ініціатив, таких як TIMSS, PISA, PIRLS.

Етичні аспекти використання ІКТ у роботі з обдарованими особистостями

Підвищена увага до етичних питань стосовно використання ІКТ у роботі з обдарованими особистостями є важливою. Важливо забезпечити конфіденційність даних обдарованих осіб, уникати стигматизації та негативного впливу соціальних мереж. Розробники програмних засобів повинні дотримуватися відповідних стандартів безпеки даних та забезпечувати захист персональної інформації користувачів.

Виклики та перспективи використання ІКТ у роботі з обдарованими особистостями

Одним з викликів у використанні ІКТ у роботі з обдарованими особистостями є необхідність забезпечити високу якість та об'єктивність діагностичних інструментів та ресурсів. Також потрібно розвивати адаптивні методи діагностики для різних груп обдарованих осіб. Перед вченими і практиками також стоїть завдання постійного оновлення програмних засобів та платформ, щоб вони відповідали сучасним стандартам та потребам користувачів.

Роль вчителя та батьків у розвитку обдарованих дітей

У кожному навчальному закладі слід системоно виявляти та аналізувати обдарованість серед учнів. Щорічно проводити анкетування вчителів різних предметів та класних керівників, на основі яких створюється спеціальна база даних обдарованих особистостей. Комплексне обстеження, проведене психологом школи, включає аналіз інтелектуальних здібностей, оцінку схильностей до конкретних предметів, дослідження креативних проявів та аналіз індивідуальних інтересів учнів. На основі зібраної інформації виділяються учні, які виявилися обдарованими, представники різних категорій обдарованості.

У процесі розвитку обдарованих дітей велику роль відіграють не лише ІКТ, а й педагоги та батьки. Звичайно, існують різні фактори, які сприяють розвитку обдарованості: індивідуальна робота, використання в процесі роботи складних ігор, творчих завдань, інтерактивних прийомів, пошуково-дослідницька робота, метод проектів, індивідуальні завдання високої складності, завдання проблемного характеру, випереджальні завдання, нестандартні завдання, ділові ігри, інтелектуальні конкурси, методи стимулювання та мотивації, індивідуальні консультації та додаткові заняття. Педагогам слід планувати навчально-виховного процес з урахуванням індивідуальних особливостей обдарованих учнів, використовувати новаторські технології та ефективні методи роботи з обдарованими учнями, запроваджувати додаткові нестандартні та творчі завдань для обдарованих учнів як у межах уроків, так і поза ними.

Важливо правильно організувати роботу з обдарованими, створити сприятливе навколишнє середовище, яке буде допомагати розвитку їх здібностей та творчого потенціалу дитини.[1]

Педагогам слід постійно працювати над вихованням почуттів дітей, особливо тих, хто виявляє обдарованість, вразливість і чутливість до всього, що стосується їхнього "Я". Допомогати обдарованим дітям розвивати адекватну самооцінку та концепцію себе, сприяйте розвитку емпатії. Забезпечувати підтримуючу емоційну атмосферу, оскільки взаємодія з іншими людьми формує емоційний досвід дитини. Дотримуватися правил і дисципліни, оскільки обдаровані діти, як і всі інші, повинні розуміти межі припустимої поведінки. Направляти енергію та творчість обдарованих дітей у відповідні русла, щоб їхні зусилля приносили користь. Використовувати дослідницький підхід у роботі з обдарованими дітьми, це стимулює їхню активність. Розвивати здібності дітей, використовуючи метод самостійного набуття знань. Навчати обдарованих дітей працювати у команді, це сприятиме їхній соціальній адаптації. Співпрацювати з батьками, щоб розвинути творчі здібності кожної дитини. Стимулювати та підтримувати ініціативу, творчість і уяву учнів, розвивайте їхню самостійність та розумові процеси. Відзначати досягнення вихованців та підтримувати активність та пошук. Поважати бажання учня працювати самостійно. Пам'ятати, що нав'язування занять може стримувати природні нахили. Утримуватися від надмірної похвали обдарованої дитини, оскільки це може викликати конфліктне ставлення. [2]

Бути емоційно стабільними, оскільки співпраця з обдарованою дитиною може бути виснажливою

Ознайомити батьків обдарованих учнів, які теж можуть використовувати різноманітні ІКТ-ресурси для стимулювання інтересів та розвитку дитини вдома, наприклад, додатки для розвитку логічного мислення чи творчості. Вчителі ж

можуть інтегрувати ІКТ у навчальний процес, створюючи інтерактивні уроки та завдання, які сприяють розвитку різних аспектів обдарованості це допоможе виявляти зв'язки між показниками творчого мислення досліджуваних учнів, експертною оцінкою батьків, їхнім рівнем соціальної перцепції та стилем батьківського ставлення. В контексті стратегіальної теорії творчої діяльності (В.О. Моляко) визначено розуміння як творчий процес, що здійснюється в силу активної взаємодії батьків з новою задачею (прояв обдарованості дитини – задача для батьків), в результаті чого вони збагачують свої знання, формують тактичні прийоми і стратегії. Виділяти етапи, рівні та ознаки розуміння батьками проявів обдарованості у дітей, а також види нерозуміння. [7]

Висновок

Інформаційно-комунікаційні технології відіграють ключову роль у діагностиці та моніторингу розвитку обдарованих особистостей. Вони дозволяють здійснювати точну і об'єктивну оцінку потенційно обдарованих осіб, а також надають можливість індивідуалізованої підтримки та розвитку. Незважаючи на деякі виклики, використання ІКТ у цій сфері має великий потенціал для подальшого розвитку та покращення якості життя обдарованих осіб.

Незалежно від обраної стратегії навчання, педагогам варто пам'ятати про важливість формування соціальної компетентності учнів, яка включає здатність розбиратися в людях і встановлювати з ними ефективні взаємини. У роботі з обдарованими дітьми важливо переглянути акценти в стилі взаємодії «учитель-учень». Якщо зазвичай взаємодія між вчителем і дитиною базується на відносинах «Я – вчитель і, відповідно, я – навчаю, передаю знання; ти – учень і, відповідно, ти вчишся, засвоюєш знання», то у роботі з обдарованими дітьми слід застосовувати інший стиль взаємодії: «Ми – дві особистості, два рівноправних індивіди, які разом відкривають і досліджують цей світ, ділимося знаннями та взаємно навчаємося». Такий підхід сприяє розвитку взаєморозуміння, співпраці та творчого мислення учня."

ЛІТЕРАТУРА:

1. Басюк Н. А. Обдарованість: її виявлення та розвиток. Вісник Житомирського державного університету: Педагогічні науки. Випуск 46. 2009. С.17–20.
2. Буров О. Ю. Оцінювання обдарованості : проблеми кількісної міри. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика: [збірник наукових праць]. Випуск 2. Київ: Інститут обдарованої дитини АПН України, 2009. С. 5 – 9.
3. Гільбух Ю. З. Розумово обдарована дитина: Психологія, діагностика, педагогіка.— К.: Укрвузлотелеграф, 1992.
4. Загребельна О.О. Дослідження проявів інтелектуальної та творчої обдарованості: теоретичний аналіз / О.О. Загребельна // Обдарована дитина. –2008.- №8.
5. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методи- ка, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006.

6. Карпенко Н. А. Дитяча обдарованість як соціально-психологічна проблема. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Психологічна»: зб. наук. праць / гол. ред. В. Л. Ортинський. Львів: ЛьвДУВС, 2008. Вип. 1. С. 332–345.
7. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / В. О. Моляко, О.Л.Мурзіна. – Житомир: Рута, 2006. – 320 с.
8. Обдаровані діти: Діагностика та супровід / [упоряд. Т. Червонна]. Київ: Шкільний світ, 2008. 128 с.
9. Левківська О. Тести як одна з форм визначення рівня навчальних досягнень учнів з інформатики [Електронний ресурс]
10. Лук'янчук Н. В. Робота з комунікативно обдарованим и учнями: методичні рекомендації / Н. В. Лук'янчук. – Київ : Ін-т обдар. дитини. – 2013. – 107 с.
11. Шишкіна М. П. Тенденції розвитку та використання інформаційних технологій у контексті формування освітнього середовища / М. П. Шишкіна // Засоби і технології єдиного інформаційного освітнього простору : зб. наук. пр. / за ред. В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука. – Київ : Атака, 2004. – С. 81–88.

Булах І. І.,

викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист,

Відокремлений структурний підрозділ

Уманський фаховий коледж технологій та бізнесу

Уманського національного університету садівництва,

bulah.ira123@gmail.com

МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ НЕГАТИВНИХ ЧИННИКІВ ВІЙНИ НА ОБДАРОВАНУ СТУДЕНТСЬКУ МОЛОДЬ

Анотація. Із початком російського вторгнення в Україну в лютому 2014 року значна частина наших співгромадян розвинула для себе міфічний образ країни-сусідки як «братньої» держави. Із 24 лютого 2022 року, коли локальна збройна агресія переросла у повномасштабну російсько-українську війну вже мало у кого залишилося сумнівів щодо етнічної, культурної та ментальної спільності українців і росіян. Значна частина українців наразі почала ідентифікувати себе як окрему націю, самодостатню, сильну, витривалу. Чимало українців під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, хто швидше, хто пізніше, пройшли всі стадії прийняття неминучого прозріння, яке принесла із собою війна: від заперечення, злості, торгу, депресії і наразі прийняття того факту, що ті, кого тривалий час вважали «своїми», стали «чужими».

Метою цієї статті є не тільки проаналізувати вплив повномасштабного вторгнення на становище української молоді, а й надати рекомендації та пропозиції щодо того, як краще їх підтримувати та залучати до процесу відновлення, зокрема після війни.

В сучасному світі людині потрібно розвиватися всебічно на основі її здібностей, обдарованостей та талантів. Саме виявлення молоді з

обдарованістю та розвиток у них здібностей до яких у людини є певні задатки є умовою для розкриття та розвитку особистості. Тому, важливо виявити обдарованість дітей якомога раніше, щоб їх можна було розвинути оптимальніше.

Ключові слова: молодіжна політика, мобільність, війна, молодь України.

Abstract: This article examines the impact of the Russian Federation's full-scale invasion of Ukraine and the introduction of martial law on the field of education. Since February 24, 2022, when local armed aggression turned into a full-scale Russian-Ukrainian war, few people have doubts about the ethnic, cultural and mental commonality of Ukrainians and Russians. A significant part of Ukrainians finally began to identify themselves as a separate nation, self-sufficient, strong, resilient. Many Ukrainians, under the influence of external and internal factors, some sooner, some later, went through all the stages of accepting the inevitable insight that the war brought with it: from denial, anger, bargaining, depression and finally accepting the fact that those whom for a long time considered "own", became "alien".

The purpose of this article is not only to analyze the impact of the full-scale invasion on the situation of Ukrainian youth, but also to provide recommendations and suggestions on how to better support and involve them in the reconstruction process, particularly after the war.

In the modern world, a person needs to develop comprehensively on the basis of his abilities, gifts and talents. It is the identification of gifted youth and their development of abilities for which a person has certain predispositions that is a condition for the disclosure and development of the individual. Therefore, it is important to identify children's giftedness as early as possible so that they can be developed optimally.

Keywords: youth policy, mobility, war, youth of Ukraine

У сучасному світі молодь є об'єктом молодіжної політики у більшості країн. Україна не є винятком і також приділяє велику увагу розвитку молоді. Молодь в Україні є значною соціальною групою, яка має вплив на розвиток країни. Отже, об'єкт молодіжної політики в Україні – це молодь, яка потребує підтримки та розвитку для забезпечення соціального, економічного та політичного прогресу країни.

Молодіжна політика є дуже важливою для будь-якої країни, оскільки молодь є головним ресурсом майбутнього розвитку країни. Україна не є винятком, і молодіжна політика має велике значення з наукової точки зору.

Основні напрями молодіжної політики в Україні об'єднують питання освіти, зайнятості, здоров'я, культури, спорту та дозвілля молоді. З молодіжної точки зору, ці питання є ключовими для успішного і стабільного майбутнього. [1].

Науковці підкреслюють, що молодь є ключовим чинником соціально-економічного розвитку країни. Інвестування у молодь стимулюватиме зростання продуктивності праці, зниження рівня безробіття та економічне зростання.

Також молодіжна політика може допомогти зменшити соціальну вразливість молоді, особливо у випадках незадовільного рівня освіти або неможливості знайти роботу.

Крім того, молодіжна політика є важливим інструментом для забезпечення соціальної стабільності в країні. Збільшення доступності освіти, зниження безробіття, підтримка здорового способу життя та культурних і спортивних заходів можуть знизити ризик злочинності та насильства серед молоді. Таким чином, молодіжна політика є дуже важливою з наукової точки зору для забезпечення стабільного та успішного майбутнього України.

Водночас, розвиток молодіжної політики в Україні потребує комплексного підходу. Науковці вказують на необхідність покращення якості освіти та забезпечення її доступності для всіх молодих людей, незалежно від їхнього місця проживання та соціального статусу. Крім того, потрібно забезпечити підтримку молодих підприємців, розвивати сприятливе середовище для інновацій та розширювати можливості для зайнятості молоді.

З метою поліпшення стану здоров'я молоді важливо забезпечити доступність медичних послуг та сприяти здоровому способу життя. Крім того, слід створювати умови для занять спортом та інших фізичних активностей, що є важливим елементом здорового способу життя та соціалізації молоді.

Також необхідно враховувати роль молоді у формуванні культури та розвитку мистецтва. Підтримка культурних заходів та розвиток мистецтва може допомогти молоді розвинути свої творчі здібності та стимулювати їх до активної участі в культурному житті країни.

Україна має великий потенціал у сфері розвитку молодіжної політики, проте її реалізація вимагає належної уваги та інвестицій. Наукова підтримка та експертна оцінка молодіжної політики можуть сприяти її поліпшенню та забезпеченню ефективного використання ресурсів.

Кожна людина може знайти своє місце у формуванні та реалізації молодіжної політики в Україні, зокрема: активна участь у діяльності молодіжних організацій та громадських об'єднань (це може допомогти відстоювати права та інтереси молоді та взаємодіяти з державними органами управління та регулювання молодіжної політики); розповсюдження інформації та популяризація молодіжних ініціатив та проєктів через соціальні мережі та засоби масової інформації; участь у громадських слуханнях та інших формах діалогу з громадськістю (дає можливість висловити свої пропозиції та думки щодо формування та реалізації молодіжної політики); активна участь у виборах та підтримці політиків, які підтримують молодіжну політику та розвиток молодіжної сфери; розвиток своїх особистих навичок та здібностей через участь у навчальних програмах, стажуваннях та тренінгах; волонтерство у молодіжних

організаціях та інших громадських об'єднаннях (дозволяє активно долучатись до реалізації проєктів та ініціатив, що стосуються молоді); створення власних молодіжних проєктів та ініціатив, спрямованих на розвиток молодіжної політики; вирішення соціальних та економічних проблем, що стосуються молоді, або на захист прав та інтересів молоді; підтримка розвитку освіти та науки (оскільки від цього залежить не тільки розвиток країни в цілому, а й молодіжної сфери зокрема); підтримка та пропаганда здорового способу життя серед молоді (оскільки це має прямий вплив на здоров'я та добробут молоді); дотримання законодавства та прав людини (оскільки це є основними принципами розвитку сучасної демократичної держави, яка повинна ставитись до молоді з повагою та увагою).

Отже, важливо, щоб кожен громадянин знав про свої права та обов'язки, брав участь у громадських заходах та ініціативах та допомагав у розвитку молодіжної сфери в Україні. Сьогодні в Україні чималу роль у розвитку молодіжної політики відіграють громадські діячі, оскільки вони виступають як посередники між молодіжними організаціями та урядовими установами та працюють над реалізацією ініціатив, спрямованих на підвищення якості життя молоді в Україні.

У свою чергу, заклади вищої освіти є основним джерелом формування кадрів для розвитку країни. Вони мають великий вплив на реалізацію та формування молодіжної політики в Україні. Одним з головних завдань закладів вищої освіти є підготовка висококваліфікованих фахівців, які зможуть зробити свій внесок у розвиток країни та її молодіжної політики. Заклади вищої освіти мають можливість впливати на формування молодіжної політики в Україні, проводячи наукові дослідження та аналізуючи соціально-економічні проблеми, з якими зіштовхуються молоді люди. Зокрема, вони можуть досліджувати й аналізувати проблеми зайнятості молоді, її соціального захисту, доступності до вищої освіти та інших важливих аспектів; можуть сприяти формуванню молодіжної політики в Україні, залучаючи студентів до участі у соціально-культурних проєктах, волонтерських заходах та інших формах громадської діяльності. Це допомагає молоді розвивати свої навички та здібності, забезпечує здоровий духовний клімат та формує громадянську позицію.

Упевнені, що участь у реалізації та формуванні молодіжної політики має багато переваг для молоді, що стосується їхнього соціального, економічного та культурного розвитку. Ось, наприклад, деякі з них: підвищення свідомості та активності молоді (участь у формуванні та реалізації молодіжної політики дозволяє молоді активніше діяти в громадському житті брати участь у прийнятті рішень, які стосуються їхнього майбутнього); забезпечення визнання прав молоді (молодь може висловлювати свої думки та побажання щодо різних

аспектів свого життя, таких як освіта, здоров'я, зайнятість тощо та завдяки цьому їхні голоси можуть бути враховані при прийнятті рішень, що стосуються молодіжної політики); створення кращих умов для молоді (участь у формуванні та реалізації молодіжної політики може допомогти покращити умови для молоді, забезпечити їм більші можливості для розвитку та самореалізації, наприклад, розробка програм для підтримки молодих підприємців, підвищення якості освіти, покращення умов працевлаштування та більш широкий доступ до культурних подій та спортивних змагань); покращення взаєморозуміння між молоддю та державою (участь у реалізації та формуванні молодіжної політики може допомогти посилити довіру молодих людей до державних інституцій та збільшити їхню участь у громадському житті); стимулювання інновацій та розвитку (молодь може привносити інноваційне мислення у процес розробки молодіжної політики, їхні ідеї та підходи можуть стати стимулом для розвитку нових проєктів і програм, які підвищують якість життя молодих людей та допоможуть вирішувати соціальні проблеми).

Одним з найважливіших напрямів молодіжної політики є підтримка молодих людей у сфері культури та мистецтва. Україна має багату культурну спадщину, тому важливо підтримувати та розвивати таланти молодих артистів та культурних працівників.

Обдарованість – це системна якість психіки, що розвивається протягом усього життя і визначає можливість досягнення людиною більш високих результатів в одному чи кількох видах діяльності в порівнянні з іншими людьми.

На думку дослідників, ознакою обдарованості є властивості розуму. Вони істотно залежать від вольових та емоційних особливостей індивіда і в багатогранному поєднанні створюють таку індивідуальну своєрідність, яка відрізняє дану людину від інших. Варто зауважити, що обдарована дитина вже змалечку відрізняється від інших дітей своїми досягненнями. Сучасні психологи визнають, що рівень, якісна своєрідність і характер розвитку обдарованості – це результат складної взаємодії спадковості та соціального середовища в якому дитина розвивається.

Обдарованість дитини проявляється в її діяльності. А саме, в іграх діти часто можуть захоплюватись малюванням, співати, конструювати різні моделі. Разом з тим діяльність може не стосуватися навчання в школі і дитина буде демонструвати не найкращий результат. Окрім того, діти можуть складати вірші або казки, але боятися показати їх дорослим, тому судити чи обдарована дитина потрібно спираючись не лише на шкільну діяльність, але й на ігрову.

Обдарованість дитини – це зазвичай умовна характеристика, адже обдарованість не означає, що в майбутньому дитина буде успішним співаком, художником, конструктором, або поетом. Навіть якщо обдарованість дитини

виявлено в ранньому віці і були створені сприятливі умови для розвитку здібностей не можна стверджувати, що ця обдарованість залишиться і розвинеться у подальшому [3, 48].

Підтримка обдарованої молоді в Україні полягає у наступному:

- органи державної влади, органи місцевого самоврядування можуть встановлювати спеціальні стипендії та гранти для молоді, у тому числі виділяти кошти на стажування у провідних вітчизняних та іноземних наукових установах, за умови подальшої роботи таких молодих осіб в Україні;

- органи державної влади, органи місцевого самоврядування сприяють проведенню загальнодержавних, регіональних та місцевих конкурсів, виставок, фестивалів, концертів, наукових конференцій тощо для виявлення, підтримки і поширення творчих досягнень молоді.

Фінансове забезпечення молодіжної політики є однією з найважливіших складових, оскільки без належного фінансування неможливо забезпечити реалізацію всіх завдань та цілей, які передбачені в цій сфері. Однак досить часто стається, що держава не виділяє достатньо коштів на молодіжну політику, і, відтак, деякі програми та проєкти залишаються нереалізованими через відсутність фінансування. Зважаючи на це, необхідно відмітити, що фінансове забезпечення молодіжної політики повинне бути пріоритетом для держави. Важливо забезпечити належний рівень фінансування для реалізації програм та проєктів, які мають на меті підтримку та розвиток молодіжного сектору. Зокрема, важливо забезпечити фінансування на проведення науково-дослідних робіт з молодіжної проблематики, на реалізацію програм і проєктів з підтримки молодіжного підприємництва, на здійснення соціальної підтримки та захисту молоді, на проведення культурно-мистецьких заходів та розвиток спортивного руху серед молоді.

Кожна країна світу має свій власний досвід реалізації молодіжної політики, проте міжнародний досвід може допомогти краще зрозуміти, які методи та ініціативи можуть бути ефективними для досягнення цілей молодіжної політики.

Економічно розвинені країни накопичили значний досвід у формуванні та реалізації молодіжної політики, у багатьох із них розроблені власні специфічні моделі.

Реалізація молодіжної політики в країнах світу здійснюється з використанням різних підходів. Проте всі країни єдині в розумінні важливості та необхідності роботи з молоддю. Координацію у вирішенні найбільш загальних молодіжних проблем здійснює Організація Об'єднаних Націй, органи якої приймають резолюції та програми стосовно молоді [2, 4].

Сприяння розвитку співробітництва в молодіжній сфері здійснюється і Радою Європи, зокрема тут створено постійний Комітет міждержавного

співробітництва у молодіжній сфері, який організовує Європейські конференції міністрів у справах молоді; для координації молодіжних програм створено спеціальний Молодіжний директорат.

Фінансовою підтримкою діяльності молоді з 1972 р. займається Європейський молодіжний фонд (ЄМФ). Фонд підтримує заходи молодіжних недержавних організацій, мереж та ініціатив, передовсім міжнародні молодіжні зустрічі, а також кампанії, виставки, публікації, аудіовізуальні матеріали, інтернет-сторінки та пілотні ініціативи. ЄМФ також надає гранти міжнародним молодіжним організаціям і мережам на розвиток та управління.

Загальною метою молодіжної політики в більшості економічно розвинених європейських країн є сприяння безконфліктній інтеграції молоді в суспільство.

Міністерство молоді та спорту України бере активну участь у різноманітних програмах і проєктах міжнародної співпраці у сфері молодіжної політики. Перш за все, ці проєкти та програми дають можливість молодим людям розвивати свої здібності та здоров'я. Спорт та активний спосіб життя допомагають зміцнити фізичне здоров'я та змінити підхід до здорового способу життя. По-друге, ці проєкти та програми сприяють розвитку молодіжного руху в Україні. Міжнародні організації, з якими співпрацює Міністерство молоді та спорту, забезпечують молодь можливостями для розвитку лідерських та комунікативних навичок, що сприяє їхньому самовизначенню та активній участі в суспільному житті країни. Такі програми як обміни молодіжними делегаціями та міжнародні тренінги допомагають молодим людям розширити свої знання та досвід, сприяють побудові контактів і розумінню різноманітності культур.

Одним із напрямів підтримки Радою Європи української молоді є оголошення 12 жовтня 2022 р. Європейським молодіжним фондом (EYF) спеціального конкурсу на підтримку молодих людей з України. Ця ініціатива відповідає поточним потребам, висловленим українською владою та зацікавленими сторонами у сфері молоді.

Молодіжні організації в Україні або молодіжні організації, які працюють з молодими людьми з України в державах-членах Ради Європи, запрошуються подати заявки на цей спеціальний конкурс на отримання грантів на пілотну діяльність від Європейського молодіжного фонду. Заходи мають підтримувати та залучати молодь з України, яка постраждала від війни. Проєкти можна подавати в будь-який час у період з 3 листопада 2022 р. до 31 жовтня 2023 р. або до вичерпання коштів. Європейський молодіжний фонд може надати грант на максимальну суму 15000 євро для покриття витрат на пілотну діяльність.

Такі спільні проєкти є важливими, оскільки вони сприяють розвитку молодіжної політики та забезпеченню підтримки для молоді в Україні. За допомогою цих проєктів і програм українська молодь має можливість

отримувати якісну освіту, розвивати свої навички та отримувати доступ до культурних і спортивних подій. Це, в свою чергу, допомагає їм розвиватися як особистостям, формувати громадянську позицію та ставати активними учасниками суспільства.

Крім того, співпраця з міжнародними організаціями дозволяє українським молодіжним організаціям розширити свої можливості та отримати доступ до міжнародної практики та досвіду. Це допомагає розвивати молодіжні організації в Україні та підвищувати їх ефективність. Також важливо зазначити, що спільні проекти з міжнародними організаціями сприяють зміцненню міжнародних зв'язків і партнерств між Україною та іншими країнами.

Зрозуміло, що у сучасних реаліях війна російського агресора проти України впливає на життя людей в усіх сферах. Молодь, яка є майбутнім нашого суспільства, особливо вразлива до наслідків війни. Війна має негативний вплив на молодіжну політику та молодіжну інфраструктуру. По-перше, війна може призвести до зміни пріоритетів у молодіжній політиці. Коли країна перебуває у стані війни, уряд зазвичай зосереджується на військових потребах та забезпеченні безпеки, що може призвести до зменшення ресурсів, які виділяються на молодь та молодіжну політику. По-друге, війна має негативний вплив на молодіжну інфраструктуру. Воєнні дії призводять до знищення молодіжних центрів, спортивних майданчиків, бібліотек та інших молодіжних закладів. Це знижує доступність культурної та освітньої інфраструктури для молоді, зменшує її можливості для саморозвитку та самовдосконалення.

Незважаючи на обмеження під час війни, важливо забезпечити молоді можливість доступу до освіти, культури та спорту. Уряд має зосередитися на збільшенні підтримки для молоді, навіть у ці складні часи. Зокрема, можна створити програми для молоді, які допоможуть їм розвиватися та здійснювати соціальні проекти. Такі програми сприятимуть підвищенню самооцінки та самодостатності молодих людей [4; 27].

На сьогодні, в умовах воєнного стану, українська молодіжна політика реалізується на підставі Національної стратегії для молоді до 2030 р., метою якої є «створення можливостей для молоді, яка проживає в Україні, бути конкурентоспроможною, брати участь у житті суспільства, свідомо робити свій внесок у подальший його розвиток»¹. Основними пріоритетами Стратегії є:

- безпека – підвищення безпечності середовища і посилення життєстійкості молоді;

- здоров'я – формування навичок здорового способу життя, розвиток та збереження фізичної культури, культури здорового харчування та психогігієни;

– спроможність – залучення молоді до участі у суспільному житті, підвищення її самостійності, конкурентоспроможності, формування у молоді громадянських компетентностей;

– інтегрованість – підвищення мобільності, соціальної і культурної інтеграції молоді в суспільне життя України та світу.

Ці пріоритети поширюються на всі вікові категорії і реалізуються через завдання та заходи, що враховують особливості життя молоді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>
2. Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Захаренко К. В., Міненко Є. С. Державна молодіжна політика України в умовах європейської інтеграції: виклики та можливості. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Т. 33 (72). № 4. С. 7–12
3. Левченко Н., Коляда Н. Молодіжна робота в Україні: історія становлення та перспективи розвитку. Соціальна робота та соціальна освіта. 2022. № 2(9). С. 252–261.
4. Національна молодіжна стратегія до 2030 р., затверджена Указом Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021>

Виноградова Т. В.,
учитель хімії Криворізької гімназії № 41
Криворізької міської ради,
e-mail: lapushok22@gmail.com

ПОЗАУРОЧНА STEM-АКТИВНІСТЬ ЯК ОДНА З ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНOSTІ УЧНІВ

Анотація. У матеріалі описано застосування позаурочної STEM-активності як однієї з форм реалізації технологій розвитку обдарованості учнів. Окреслено особливості використання STEM-активностей у позакласних заходах. Описано досвід застосування STEM-активностей в позаурочній роботі та проведення STEM-уроків з використанням комп'ютерних технологій.

Ключові слова: обдарованість, обдарована дитина, позаурочна діяльність, STEM-освіта, STEM-підходи.

Abstract: The material describes the use of extracurricular STEM-activity as one of the forms of implementation of technologies for the development of students' giftedness. Features of using STEM-activities in extracurricular activities are outlined. The experience of using STEM-activities in extracurricular work and conducting STEM-lessons using computer technologies is described.

Key words: giftedness, gifted child, extracurricular activity, STEM-education, STEM-approaches.

Поява Інтернету докорінно змінила суспільство. Сучасна економіка – це економіка інновацій, у якій важливі не лише «чисті» знання і факти, а розуміння способу їх застосування.

Загальноновизнано, що акцент в освіті необхідно перенести з виконання рутинних механічних завдань та запам'ятовування інформації для підготовки до різноманітних тестів на формування навичок XXI століття: ефективної співпраці, творчого розв'язання проблем, ухвалювання важливих рішень, керування проєктами, визначення та досягнення цілей, рішучості й наполегливості, спрямування своїх талантів і захоплень на покращення світу та інших. У цьому контексті STEM-освіта, впровадження якої на державному рівні розпочато у США з програми «Educate to Innovate» з 2009 року, є педагогічною інновацією початку XXI століття. Нині ідеї STEM-підходу в навчанні підтримано багатьма світовими освітніми системами та новим державним стандартом України. Так, відповідно до Концепції нової української школи, випускник школи має бути особистістю, патріотом та інноватором – «людиною, яка здатна змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці й навчатися впродовж життя» [3; 4].

У XXI столітті конкурентоспроможність людини, її успіх у житті й побудові кар'єри визначається не кількістю накопиченої інформації (чистих знань), а сформованістю компетентностей, що виявляється у здатності успішно соціалізуватися, реалізувати власні цілі, повноцінно жити в умовах сучасного глобалізованого інформаційного світу. Нині перед українським суспільством загалом та освітянською спільнотою зокрема постали надзвичайно важливі питання пошуку перспективних інноваційних технологій навчання та підходів, які забезпечуватимуть успішне й повноцінне майбутнє, професійний розвиток здобувачів освіти в умовах сьогодення [4, с. 165].

Енергія інноваційних змін, які генерують освітній напрям STEM, спрямована, насамперед, на задоволення потреб обдарованих дітей і молоді – майбутньої інтелектуальної еліти наукової, технічної та технологічної галузей.

Обдаровані діти зазвичай вирізняються потенційними можливостями в досягненні вагомих результатів, мають високу пізнавальну та фізичну активність, розвинені інтелектуальні, творчі здібності й емоційно-вольову сферу. У численних дослідженнях було виявлено, що з задатками обдарованості, здатністю до ефективної плідної діяльності народжується практично кожна людина, а її подальша доля залежить від середовища, де дитина живе та формує своє «Я». Найважливішими завданнями сучасної освіти є виявлення індивідуальних здібностей і можливостей кожної дитини та створення відповідних умов для її творчого розвитку. Саме творчість є джерелом самореалізації та саморозвитку особистості, яка вміє аналізувати проблеми, що

виникають, знаходити оптимальний варіант їх розв'язку та прогнозувати можливі наслідки [3, 23].

Варто звернути увагу на фактор, який водночас зумовлює актуальність освітніх реформ і визначає напрями розбудови STEM-освіти. Так, останніми роками склалося нове, цифрове покоління молоді з іншим ставленням до світу, інформації, знань, спілкування й відносин. На відміну від попередніх поколінь, його особливістю є спрямованість на активну взаємодію, розвиток спільних форм діяльності у будь-якій сфері. Інша ознака пов'язана з постійним розширенням інформаційного та життєвого простору завдяки неосяжній інформації в Інтернеті, що надає певну можливість бути незалежними від дорослих. Однак діти відчують гостру потребу в діалозі з авторитетними дорослими з важливих для них питань. Хаотичність, неконтрольованість вільної в доступі інформації вимагає формування здатності до самоорганізації в інформаційному просторі, керованих засобів навчання та комунікації, що також потребує особливих підходів до організації навчання та взаємодії з учителем [3, с. 24–25].

З 2016 року в нашій державі відбувається поширення STEM-освіти. Але нині, враховуючи об'єктивну потребу створення умов для гармонійного формування науково орієнтованої та креативної особистості, незаперечним фактом виступає те, що впровадження саме STEM-технологій у закладах загальної середньої освіти (S – science, T – technology, E – engineering, M – mathematics) сприяє формуванню важливих для кожної людини навичок: реагувати на зміни, критично мислити, творчо розвиватися. Саме тому, у відповідь на виклики часу, STEM-освіта заслуговує особливої уваги. Вдале поєднання розвитку креативності та технічних знань – це спосіб допомогти дітям у майбутньому стати новаторами, цілеспрямованими, творчими й надійними учасниками команди, суспільства та держави [2].

Мета STEAM-освіти полягає в цілеспрямованому створенні зв'язків між школою та соціальними практиками, між навчальним процесом і цілим світом в аспекті розвитку природних здібностей дитини, рівень яких визначатиме її успішну самореалізацію як під час навчання, так і поза школою. Учень не просто вчиться генерувати цікаві ідеї, але й відразу втілює їх у життя, навчається планувати свою діяльність, виходячи з поставленого завдання та наявних ресурсів, що обов'язково стане у пригоді в майбутньому [3; 4].

Отже, прогнозованими результатами роботи з обдарованими учнями з використанням елементів STEAM-освіти є такі вміння:

- учні володіють різними формами й методиками проведення досліджень;
- уміють працювати з науково-навчальною літературою;
- грамотно оформляють власне наукове дослідження;

- можуть презентувати наочний матеріал із досліджуваної теми;
- уміють розподіляти матеріал на декілька етапів дослідження, добувати інформацію з різних джерел та співпрацювати з різними установами;
- вільно, грамотно, ввічливо спілкуються та відстоюють власні думки, уміють вести дискусію та захищати власні винаходи [4, с. 169-170].

Реалізація STEM-навчання може здійснюватися з використанням різних організаційних форм. У своїй професійній діяльності надаю перевагу саме позаурочним формам роботи та залучаю учнів до участі в різних заходах: Всеукраїнський інженерний тиждень, Всеукраїнський STEM-тиждень 2024 «Папір навколо нас», фестиваль «STEM-весна – 2024», День води, міський конкурс учнівських проєктів природничого циклу «STEM-простір – 2024».

При підготовці заходів до Дня води було враховано різні форми роботи: як офлайн так і онлайн. Створено афішу на онлайн ресурсі Canva з назвами всіх активностей. Інструкції до виконання дослідів було розміщено на Гугл-диску, перейти на який діти могли, відсканувавши QR – код, створений за допомогою онлайн ресурса me-qr.com, та обрати собі той дослід, який був би для них цікавий. Для створення мемів дітям було запропоновано скористатися онлайн ресурсом мемгенераторів iloveimg.com. Для створення портрету води за допомогою штучного інтелекту діти використовували різні онлайн ресурси. Вікторина «Цікавинки про воду» була створена на онлайн платформі Kahoot.

Так, під час проведення Дня води, дітям були запропоновані різні форми STEM – активностей, розраховані на залучення учнів 5–9 класів та з усіх предметів природничого циклу:

- віртуальна екскурсія в музей води;
- картографічний практикум «Води Світового океану»;
- вікторина «Цікавинки про воду»;
- створення мемів;
- створення портрету води (самостійно або з використанням штучного інтелекту);
- досліди з хімії «Веселка в стакані», «Фільтр своїми руками»;
- дослід з біології «Жива зірка»;
- досліди з географії «Туман в банці», «Айсберг»;
- фізичний практикум «Здивуй себе».

Усі свої роботи учні надсилали в Classroom, в якому було створені окремі завдання до свята, або на Viber. До оформлення дослідів учні підійшли креативно: записували відео, озвучували його, накладали музику та додавали візуальні ефекти з допомогою різних онлайн програм та ресурсів. Найактивніші та найкреативніші учні були нагороджені сертифікатами з подарунками – сюрпризами.

У рамках проведення STEM-уроків з використанням комп'ютерних технологій були проведені досліді по отриманню кисню в домашніх умовах з використанням природніх каталізаторів (сире м'ясо та сирі овочі), STEM-проект з вторинної переробки паперу та дослід «Паперова серветка, що не згорає» (7–9 класи); 5–ті класи під час вивчення теми «Повітряна оболонка Землі» з предмета «Пізнаємо природу» на онлайн дошці Padlet створили пам'ятку про правила поведінки під час небезпечних природніх явищ, пам'ятку «Чистого повітря», а також запропонували заходи, за допомогою яких можна зберегти повітря чистим у своєму населеному пункті. Інструкції до виконання дослідів були створені на онлайн ресурсі Canva. Всі досліді виконувались з дотриманням правил з техніки безпеки та під наглядом батьків.

Найчастіше у формальній і неформальній освіті використовують STEM-проекти. STEM-проект – це групова навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність учнів, яка має загальну ціль, методи, засоби діяльності передбачає інтеграцію трьох і більше STEM-дисциплін та спрямована на досягнення загального практичного результату. STEM-проект поєднує основні елементи дослідницької, проектної діяльності та враховує зовнішні вимоги з підготовки спеціалістів затребуваних напрямів.

STEM-проекти за тривалістю проведення можуть бути довгостроковими та короткостроковими. В своїй практиці перевагу надаю короткостроковим проектам з використанням мінімальної кількості обладнання та необхідних речовин, які є в кожного вдома або тих, які можна легко знайти без особливих матеріальних затрат. STEM-проекти, над якими працювали учні, включали такі етапи:

- підготовчий (обрання теми проекту, його мети, завдань, кількість учасників);
- організаційний (визначення методів дослідження, пошук інформації);
- основний (діяльність учасників щодо вирішення своїх завдань, консультації, підготовка до захисту результатів своїх проектів);
- презентація результатів (створення відео, презентацій, захист);
- заключний (оцінювання результатів).

Так, під час проведення Всеукраїнських STEM-тижнів, учні виконали проекти «Дощолов» та «Фільтр своїми руками». Ці роботи були представлені на районному етапі міського конкурсу учнівських проектів природничого циклу «STEM - простір - 2024», де були визнані переможцями та пройшли на міський етап, де вибороли призові місця.

Проект «Дощолов»

Через підрив греблі Каховської ГЕС влітку 2023 року близько мільйона українців мали перебої з водопостачанням. У деяких населених пунктах воду підвозили цистернами, або доводилось купувати в пляшках. На сьогодні, у 2024

році, ця проблема й досі залишається актуальною. Навіть ми, мешканці Криворіжжя, відчули на собі нестачу води.

Предметні галузі, які охоплює цей проєкт – біологія, географія, геометрія.

Проєкт вирішує проблему дефіциту водних ресурсів. Тому його мета: створити альтернативний пристрій для збору дощової води.

Завдання: ознайомитися з конструкцією портативного сонячного дистилятора архітектора Генрі Глогау, підібрати необхідний матеріал для створення прототипу дощолова.

Етапи проєкту: інформаційний, підготовчий, експериментальний.

Прототипом нашого дощолова стала конструкція портативного сонячного дистилятора архітектора Генрі Глогау. Але якщо ви вирішите зібрати справжній дощолов, то буде корисно знати, що під час інтенсивного дощу, маючи купол площею 10 кв.м., можна зібрати за годину 25 чи більше літрів води.

Висновки, які роблять здобувачі освіти в ході виконання проєкту: якість дощової води найбільше залежить від забруднення повітря у вашому регіоні. Вода в хмарах є досить чистою, оскільки потрапляє в них шляхом випаровування, але падаючи з неба на землю, вона всотує в себе все, що є у повітрі. Також вона залежить від чистоти куполу, по якому стікає, та ємності, в яку потрапляє. Без додаткового очищення, дощову воду не варто використовувати для харчування, але вона цілком підійде для поливу рослин, вологого прибирання, ручного прання тощо.

Проєкт «Фільтр своїми руками»

Актуальність обраної теми полягає в тому, що питна вода необхідна для підтримки життя і має першорядне значення для здоров'я людини. Від дефіциту питної води потерпає понад 40 відсотків світового населення. Основними загрозами для кількості та якості питної води в Україні є зміна клімату, яка уже призводить до зменшення річкового стоку та інфільтраційного живлення підземних вод, а також – діяльність людини, яка призводить до скорочення водних ресурсів через забруднення прісноводних екосистем.

Предметні галузі, які охоплює цей проєкт – біологія, хімія, екологія.

Проєкт вирішує проблему забруднення та нестачі питної води.

Мета, яку здобувачі освіти ставлять перед собою у ході виконання проєкту: розробити та створити простий та ефективний водний фільтр власними руками; популяризувати знання про важливість чистої води та екологічні проблеми, пов'язані з її забрудненням. Її досягнення передбачає виконання таких завдань:

- 1.Дослідження методів очищення води.
- 2.Вибір оптимальних матеріалів для створення фільтра.
- 3.Розробка конструкції фільтра.
- 4.Виготовлення прототипу та його тестування.
- 5.Оцінка ефективності

Етапи проекту:

1. Підготовчий етап: Визначення основних вимог до створення фільтра.
2. Проектування: Вибір оптимальних матеріалів для створення фільтра (пісок, вугілля, гравій).
3. Виготовлення прототипу: Складання фільтра згідно з розробленою схемою.
4. Тестування: Проведення випробувань фільтра на очищення води з різним рівнем забруднення.
5. Аналіз результатів тестувань.

Продуктом нашого проекту є простий у виготовленні та використанні фільтр для очищення води. Він складається з легкодоступних матеріалів, таких як пластикові пляшки, пісок, вугілля та гравій. Фільтр може бути використаний для очищення води вдома, на дачі або навіть у віддалених районах без доступу до централізованої водопостачальної системи.

Проект "Фільтр своїми руками" демонструє, як прості технології можуть вирішувати складні проблеми, такі як забруднення води. Створення пристроїв для очищення води за допомогою легкодоступних матеріалів може сприяти збереженню природних ресурсів та підвищенню якості життя людей у всьому світі.

Отже, робота з обдарованими учнями в закладах загальної середньої освіти є актуальним питанням у системи освіти держави, яка охоплює як освітній процес, так і позаурочну роботу. Одним із основних завдань сучасної освіти є розвиток інтелектуальних і творчих здібностей обдарованої дитини, формування в неї творчого потенціалу, мислення, уміння самореалізуватися. Робота з обдарованими учнями пов'язана з новими умовами і вимогами сьогодення, які як ніщо краще реалізує STEM-освіта. Саме тому перед кожним учителем стоїть завдання формувати інтелектуально-творчий потенціал нашої держави шляхом упровадження інноваційних підходів, створення сприятливих умов розвитку кожної обдарованої дитини, реалізації права особистості на індивідуальність, унікальність, внутрішню свободу та особистісну самореалізацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року. Освіта.UA. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/#google_vignette (дата звернення: 10.05.2024).
2. Презентація «STEAM-освіта: інноваційна науково-технічна система навчання» | Інститут післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. Інститут післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка | Інформаційно-методичний портал. URL: <https://ippo.kubg.edu.ua/content/11373> (дата звернення: 10.05.2024).
3. Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів: методичні рекомендації / Н. І. Поліхун, К. Г.

Постова, І. А. Сліпухіна, Г. В. Онопченко, О. В. Онопченко. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. 80 с.

4. Цибуляк С. В. Роль STEAM – освіти в розвитку креативності інтелектуально обдарованих учнів у сучасному закладі загальної середньої освіти. Прогресивні дослідження в сучасному світі : XII Міжнародно - науково практ. конф., м. Бостон, 17 серп. 2023 р. Бостон, 2023. С. 165–171.

Воєвідко Л. М.,

*кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри музичного мистецтва Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка
voyevidko@kpnpu.edu.ua*

ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПОКАЗНИК ГОТОВНОСТІ ДО РОБОТИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

У статті розглядаються актуальні аспекти підготовки ефективного комунікатора – вчителя Музичного мистецтва / Мистецтва – до роботи в Новій українській школі.

Ключові слова: ефективна комунікація, структурована комунікація, навчальний контент, освітня компонента, компетентності, стратегії, алгоритми взаємодії, практико-орієнтоване навчання, освітньо-професійна програма, Нова українська школа.

The article examines the topical aspects of training an effective communicator - a teacher of Music / Art - to work in the New Ukrainian School.

Keywords: effective communication, structured communication, educational content, educational component, competences, strategies, interaction algorithms, practice-oriented learning, educational-professional program, New Ukrainian school.

Ефективна комунікація майбутнього вчителя/вчительки Музичного мистецтва / Мистецтва для закладів загальної середньої освіти – ключ до формування їхньої педагогічної майстерності. Ефективна комунікація дозволить провадити потужну педагогічну діяльність та сформувати в здобувачів / здобувачок освіти предметні компетентності та ціннісні орієнтації під час здобуття ними освіти в закладах загальної середньої освіти.

Комунікація – це взаємодія між різними суб'єктами, під час якої здійснюється обмін інформацією. Процес комунікації включає динамічну зміну етапів формування, передавання, приймання, розшифрування та використання інформації в обох напрямках під час взаємодії комунікантів. Комунікація (від лат. communicatio – спілкуюся з кимось; повідомлення, зв'язок) – термін, що окреслює людську взаємодію у світі. У сучасній філософії комунікацію

використовують як ознаку конструктивної взаємодії особистостей, націй та етносів, що розгортається на основі взаємної толерантності й порозуміння. Поняття комунікації широко використано у філософії К. Ясперса, а також у німецькій практичній філософії (К.-О. Апель, Ф. Больнов, Ю. Габермас), яку назвали комунікативною. В комунікації розрізняють такі види:

- вербальна комунікація,
- невербальна комунікація,
- письмова комунікація,
- групова комунікація,
- масова комунікація,
- міжкультурна комунікація.

До комунікативного аспекту навчальної взаємодії звертались І. Бех, Л. Жарова, В. Кремень, М. Рибаківа, Г. Сагач, М. Сєдова. Теоретико-методологічні основи професійного спілкування розглядали І. Зязюн, О. Киричук, С. Максименко, Л. Савенкова, В. Семиченко, Т. Титаренко, Т. Яценко. Загальні питання педагогічної взаємодії вивчали М. Вієвська, В. Власенко, І. Демакова, О. Друганова, С. Золотухіна, М. Євтух, С. Микитюк, Н. Побірченко, О. Рацул, О. Семенов. Питання взаємодії або інтеракції, досліджували такі закордонні науковці, як Д. Джонсон, М. Вебер, Г. Зіммель, Г. Ріккерт, К. Манхейм, Р. Селман, О. Стауфорд, М. Фландерс, Х. Фрайер, М. Хаузен.

Варто наголосити, що задля формування в студентів/-ок розуміння, вміння та застосування ефективної комунікації в Новій українській школі мають бути сформовані алгоритми комунікативної взаємодії. Для цього освітній процес в закладі вищої освіти має бути налагодженим таким чином, щоб необхідні алгоритми постійно пропрацьовувались, розглядались та піддавались ретельному та всебічному аналізу у залежності від освітньої компоненти та навчального контенту. Впевнені, що практико-орієнтоване навчання студентів дає ключ до розгадки багатьох аспектів майбутньої педагогічної діяльності вчителя Музичного мистецтва / Мистецтва в Новій українській школі.

У процесі професійної підготовки необхідно моделювати предметний зміст фахової діяльності та забезпечувати умови трансформації навчальної діяльності студента у професійну діяльність фахівця. Основним засобом реалізації практико-орієнтованого підходу є практико-орієнтовані завдання, а неодмінною умовою їх застосування – розробка коректних умов цих завдань. Впровадження практико-орієнтованого підходу вимагає створення викладачами середовища, в якому студенти мають можливість виявити і реалізувати свій інтерес до пізнання, зробити його усвідомленою потребою в саморозвитку, професійній та соціальній адаптації. Відтак саме прагнення знайти розумний баланс між академічною і прагматичною складовими професійної підготовки реалізовується

у залученні студентів до створення практико-орієнтованих проєктів, які є результатом індивідуальної / колективної діяльності за чітко визначеними правилами [9].

Вважаємо, що під час провадження практико-орієнтованого навчання та діяльнісних підходів в закладі вищої освіти чинне місце посідає формування комунікативних вмінь та навичок, а відтак, і компетентностей майбутніх вчителів Музичного мистецтва / Мистецтва через призму формування:

- глосарію професійних термінів мистецької педагогіки для ефективного провадження освітньої діяльності;
- мовленнєвої культури;
- психологічно сталих норм;
- навичок ораторського мистецтва;
- майстерності риторики;
- вмінь подачі навчального контенту (сучасно, креативно, професійно);
- вмінь розробки стратегії комунікації в залежності від навчального контенту та аудиторії;
- працездатності та працелюбності;
- завзятості у своїй освітній діяльності;
- натхненної та переконливої подачі навчального матеріалу;
- вміння говорити аргументовано та структуровано;
- вміння надихати аудиторію;
- прагнення у комунікаціях до стійкості та згуртованості;
- культури спілкування та виваженості;
- вміння привертати увагу аудиторії та вміти її утримувати;
- діяльнісної позиції у проведенні освітньої діяльності;
- енергійних та потужних аспектів подачі навчального контенту;
- критичного мислення;
- інформаційної гігієни;
- гуманізму як якісної ознаки сучасного освітнього середовища;
- цілісної особистості з чітко визначеними та закріпленими на заняттях етичними еталонами й переконаннями;
- громадянської активності та патріотичної ідентичності.

Цілком імпонує твердження Г. Горбенко про те, що практико-орієнтоване навчання виступає засобом орієнтації освітнього процесу на кінцевий продукт професійного навчання, а конкретизовані види дій, засвоюються здобувачами / здобувачками вищої освіти у вигляді практичного досвіду з навчальною інформацією. Практико-орієнтований підхід вважається одним із найефективніших засобів професіоналізації навчання у закладах вищої освіти, оскільки максимально наближує студентів до майбутньої професійної діяльності [4].

Вважаємо, що весь освітній процес має мати чітке спрямування на сформованість вмінь у здобувачів та здобувачок вищої освіти структурованої комунікації в предметній області. Для цього використовуємо на освітніх компонентах «Методика навчання музичного мистецтва», «Методика навчання мистецтва в закладах загальної середньої освіти» та ін. кейси педагогічної діяльності. В кейси входять:

- аналіз навчального контенту всіма учасниками й учасницями освітнього процесу;
- структурування навчального матеріалу;
- впевненість та чіткість у висвітленні навчального контенту;
- підбір цікавих фактів та цікава натхнення їх подача;
- структурування позитивних моментів та недоліків виконаних завдань студентами;
- пропозиції здобувачів/-ок освітнього процесу щодо власного бачення виконання / висвітлення навчального контенту з освітніх компонент;
- активна взаємодія в процесі обговорення навчального контенту;
- перевірка готовності здобувачів до ефективної комунікації;
- ефективна комунікація всіх учасників освітнього процесу крізь призму толерантності, емоційного інтелекту, культури спілкування, педагогічної культури й педагогічної етики;
- пропрацювання основних меседжів конкретного навчального контенту та аспектів їх донесення у процесі комунікації;
- перевірка фактів, визначень, аргументів, прикладів, статистики, результатів досліджень;
- використання комунікаційних технік (активне слухання, техніки відвертості та чесності, емпатія та співпереживання, використання ефективних запитань та відповідей);
- виконання навчальних завдань з людинолюбною (за В. Сухомлинським) позицією.

В. Сухомлинський вважав великою вадою те, що в навчальних планах шкіл та ЗВО відсутній основний предмет – людинознавство: «Людинознавством має бути пройнята вся навчально-виховна робота школи і вузу» [10, с. 392]. Педагог розробив систему бесід з людинознавства, мету яких вбачав у піднесенні людини, щоб вона досконаліше пізнавала саму себе, утверджувалась в самоповазі й водночас переживала почуття відповідальності з все, що робить і що робитиме. Для чого живемо на світі? Що залишимо після себе? У чому сенс життя? – до таких роздумів спонукав вихованців В. Сухомлинський під час індивідуальних і колективних бесід. Багаторічний досвід переконав ученого-педагога в тому, «що всі роки перебування в школі пізнання навколишнього світу мусять полягати насамперед у пізнанні людини» [10, с. 365].

Важливою ознакою вибудовування ефективної комунікації є соціально-емоційні навички (СЕН) здобувачів вищої освіти. «Екситативним фактором формування соціально-емоційних навичок у здобувачів вищої освіти є резильєнтність, яка може бути набутою через життєвий досвід, взаємодію з оточуючими та цілеспрямовану роботу у цьому напрямку. Необхідно навчити студентів розвивати резильєнтність, працюючи над своєю самосвідомістю, емоційним інтелектом, міжособистісними навичками, впорядковуванням емоцій, розвитком оптимізму та позитивного мислення. Велике значення мають кейси значущих постатей з мотивуючими прикладами. Успішні кейси демонструють, що досягнення цілей можливі, незважаючи на труднощі та перешкоди» [3, с. 16–17].

Культура професійно-педагогічної комунікації полягає в умінні слухати, ставити питання, аналізувати відповідь, розуміти учня і вміти зрозуміло подавати навчальний матеріал, щоб учень був уважним, спостережливим; установлювати контакт, бачити й розуміти реакцію класу, щоб передати своє ставлення до того, що відбувається; зацікавити, захопити поясненням, щоб учні зрозуміли навчальний матеріал [6]. Ефективна комунікація передбачає розвиток: соціальної перцепції; зібраності; керування психічним й емоційним станом; ініціативності (зовнішній вираз, мовлення, комунікативна атака, створення умов позитивного спілкування); застосування прийомів вербального впливу (тональність, інтонація, дикція, артикуляція, звуковисотність, мелодичність, мислословність, гучність, динаміка, темпоритм, емоційність, виразність, образність); використання невербальних засобів спілкування (міміка, жести, правильна постава); вміння власної подачі в спілкуванні; організації і творчого розвитку спілкування; мудрого оптимістичного прогнозування й аналізу тощо.

І. Зязюн наголошував, що «навчально-виховний процес у школі – явище складне, багатогранне, динамічне. Його специфіка зумовлюється передусім розширеним спілкуванням, найбільшою, на думку Антуана де Сент Екзюпері, розкішшю на світі. Для учителя ця розкіш – професійна необхідність. З її допомогою здійснюється взаємовплив двох рівноправних партнерів суб'єктів – учителя і учня. Щоб він був ефективним, у вчителя і учня мають переважати позитивні естетичні почуття як показник людяності, гуманності, творчості, а відтак і працездатності, її результативності» [7, с. 39]. Слід наголосити на обов'язковості сформованих навичок щодо ефективної комунікації у майбутнього вчителя Музичного мистецтва / Мистецтва: єдності слова та діяльності; вимогливості до себе та інших; зібраності у діяльності, вчинках, словах; чесності, обов'язку, педагогічної та громадянської відповідальності; уваги, чуйності, терпіння, наполегливості; самоаналізу ефективності

педагогічного впливу; самокритичності, вміння виправляти власні помилки; педагогічного оптимізму та відваги в педагогічній творчості.

В процесі фахової підготовки майбутніх учителів/-шок необхідно забезпечувати формування у них здатності ефективної комунікації й розвитку здібностей до спілкування з усіма учасниками освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти. Здібності педагога до спілкування, як зазначає І. Бех, розглядаються «провідною детермінантою всієї системи психічних процесів, станів, властивостей людини, спілкування виступає основним засобом, за допомоги якого здійснюються виховні впливи на особистість, відбувається, за необхідності, оптимізація і корекція її психологічного стану. У цьому зв'язку особистість необхідно розуміти як продукт і результат індивідуального досвіду її спілкування з іншими людьми» [2, с. 53].

Оскільки мовленнєва культура педагога має певне суспільне значення, до неї ставляться підвищені вимоги. Зазвичай – це відповідність моральнісним нормам й дотримання світського етикету, доступність сенсу висловів для студентів і колег, послідовність, аргументованість, логічна структура викладу наукового та навчального матеріалу, широкий діапазон емоційно виразних висловів й вмілої неординарної дотепності; диференційне мовне спілкування й володіння розвиненою лінгвістичною культурою, мовним етикетом, естетичним сприйняттям слова, мовною інтуїцією. Отож, від педагога закладу вищої освіти вимагається ємна загальна освіта, інтелект, культура, високі моральнісні якості та професійна майстерність. Інакше кажучи, педагог це екстраординарна особистість, у якій загальнолюдська культура йде попереду професійної, оскільки він постійно перебуває в спілкуванні зі студентами, колегами і широким масивом людей загалом [1, с. 5].

Щодо формування інформаційної гігієни та критичного мислення здобувачів/-ок, то варто зазначити, що у Бельгії створили курс з медіаграмотності, що долає міжвікові непорозуміння та упередження. Його створили для педагогів середньої та вищої школи у бельгійському Інституті імені Ханни Арендт за підтримки низки освітніх інституцій. Курс містить 11 розділів, авторами яких виступають представники організацій, які взяли участь в розробці матеріалів. У них детально роз'яснено природу маніпуляцій, фейків, конспірологічних теорій, шкідливої пропаганди та їх поширення через сучасні канали комунікацій – медіа та платформи соцмереж. Головною особливістю курсу є те, як педагогам зацікавлювати учнів та студентів розвитком медіаграмотності, критичного мислення та протидії дезінформації, враховуючи психологію молодого покоління, їх освітні можливості, та з урахуванням свободи самовираження та недискримінації за гендерними, етнічними, релігійними, соціальними відмінностями тощо.

Відомо, що сучасні педагогічні концепції (педагогіка співробітництва, гуманістична педагогіка, особистісно-орієнтована педагогіка) ґрунтуються на демократичному, рівноправному й гуманному спілкуванні та формуванні суб'єкт-суб'єктних взаємин в освітньому процесі. В. Кремінь визначає роль спілкування у діяльності педагога так: «Спілкування з дітьми для нього – особистісно значуща цінність, йому властиві широта захоплень, співпереживання, професійна інтуїція, воля і цілеспрямованість, постійне намагання досягнення мети» [8, с. 21].

Результатом ефективної комунікації під час освітнього процесу в ЗВО мають стати, в першу чергу, ґрунтовні знання студентів, сформовані загальні та професійні компетентності, реалізовані програмні результати навчання за освітньо-професійною програмою Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво). Обширний спектр обов'язкових компонент ефективної комунікації в здобувачів має формуватись послідовно, системно, цілеспрямовано та натхненно на усіх навчальних дисциплінах навчального плану та привести до вмінь екстраполяції всіх знань, умінь, навичок та компетентностей за час навчання у закладі вищої освіти на освітній процес в Нову українську школу та сприяти добротному засвоєнню знань учнями в мистецькій предметній області й становлення їх як особистостей через створення ефективного комунікативного середовища в кожному закладі загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабаєв В. М. Філософія педагогічного спілкування : монографія / В. М. Бабаєв, С. М. Пазиніч; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 268 с.
2. Бех І. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
3. Воевідко Л. М. Соціально-емоційні навички студентів під час війни. Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин: Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції, 23 квітня 2024 р. / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О. В., 2024. С. 14–19.
4. Горбенко Г. В. Практико-орієнтоване навчання у підготовці бакалаврів реклами і зв'язків з громадськістю. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2015. Вип. 4 (45). С. 64–69.
5. Енциклопедія освіти. Нац. акад. пед. наук України; [гол. ред. В. Г. Кремень; заст. гол. ред. В. І. Луговий, О. М. Топузов; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва]. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
6. Жирун О. А. Педагогічна комунікація в аспекті професійної ідентичності. Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. Київ : 2010, № 1. С. 100–104.
7. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність як мистецька дія : посібник для вчителів (Книжка в журналі). Київ : Рідна школа. 1995. № 7-8. С. 39–44.

8. Кремень В. Г. Сучасна освіта в контексті реформування // Учитель. 1999. Київ : № 11-12. С. 18–21.
9. Майковська В. І. Практико-орієнтоване навчання як засіб професіоналізації підготовки майбутніх фахівців в Україні. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2016. № 50-51.
10. Сухомлинський В. О. Думки про шкільне виховання. Вибрані твори у 5 т. Київ : Рад. шк., 1976-1977. Т. 5. С. 365–392.
11. Communication strategies in educational management international symposium volume. Ruse, Bulgaria, 2017, 44 p.
12. Kamyshna I., Pavlovych L. Professional and pedagogical communication. Sciences of Europe. 2020. Vol. 57, p. 43–45.

Волощук Р. І.,

*молодший науковий співробітник відділу діагностики обдарованості
Інституту обдарованої дитини НАПН України*

ORCID ID: 0000-0002-6717-0456

ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ОБДАРОВАНОСТІ УЧНІВ: ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

У тезах актуалізовано проблему педагогічної діагностики обдарованості в закладах загальної середньої освіти й надано практичні рекомендації для здійснення такої роботи.

Ключові слова: обдарованість; ідентифікація обдарованості; педагогічна діагностика обдарованості.

The issue of pedagogical diagnosis of giftedness in secondary education institutions is addressed, and practical recommendations for conducting such work are provided.

Keywords: giftedness; giftedness identification; pedagogical identification of giftedness

Педагогічна діагностика обдарованості в закладах загальної середньої освіти відіграє критичну роль у створенні стимулюючого та підтримуючого навчального середовища для обдарованих учнів, допомагаючи педагогічним працівникам розпізнавати та розвивати потенційно обдарованих дітей для забезпечення реалізації їх потенціалу.

Здобувачі освіти мають різний темп навчання та індивідуальні особливості в сприйнятті інформації, що актуалізує проблему індивідуалізації навчання. Правильно та вчасно організована педагогічна діагностика обдарованості дозволяє виявити потреби кожного учня та адаптувати навчальну програму, зміст, форми та методи роботи для максимального розвитку їхнього потенціалу. Така робота також дозволяє педагогічному колективу оперативно

реагувати на випадки асинхронного розвитку й труднощів у навчанні обдарованих, та надавати додаткову підтримку і стимулюючі завдання.

Також обдаровані діти, у порівнянні з учнівським загалом, нерідко стикаються із унікальними викликами, такими як нудьга від рутинного навчання, соціальна ізоляція, неприйняття традиційних форм та методів роботи, що сприймаються ними як дитячі та нецікаві тощо. Тоді як здійснення педагогічної діагностики дозволяє педагогічному колективу та практичному психологу працювати спільно для створення стимулюючого середовища, де обдаровані здобувачі освіти можуть розкрити свій потенціал.

Зважаючи на важливість та чутливість педагогічної діагностики обдарованості, педагогічним працівникам рекомендовано дотримуватися ряду принципів задля сприяння розвитку потенціалу кожного учня:

об'єктивність: педагогічні працівники мають здійснювати діагностику обдарованості з опорою на конкретні критерії [1], ґрунтуючись на конкретних спостереженнях, даних тестування [2] та об'єктивних показниках (перемоги на конкурсах та змаганнях різного рівня, академічна успішність тощо);

індивідуалізація: педагогічна діагностика має здійснюватися з урахуванням індивідуальних особливостей кожного здобувача освіти. Важливо, що педагогічні працівники мають враховувати прояви не лише загальної обдарованості, а також спеціальних, та конкретні сильні сторони та потреби кожного учня [3];

комплексність: педагогічна діагностика обдарованості має бути комплексною, охоплюючи різні аспекти розвитку, такі як когнітивні здібності, творчий потенціал, соціальні навички тощо [1];

співпраця з батьками: педагогічним працівникам доцільно встановлювати співпрацю з батьками здобувачів освіти для обміну інформацією та отримання додаткових відомостей про розвиток дитини. Батьки також можуть допомогти в ідентифікації обдарованості та розумінні потреб своєї дитини;

послідовність та систематичність: педагогічна діагностика обдарованості має здійснюватися з урахуванням часових та процедурних рамок, а також бути систематичною. Відтак, педагогічні працівники мають планувати і реалізовувати процес діагностики з урахуванням потреб кожного учня.

позитивна діагностика: за підсумками оцінювання (педагогічної діагностики) педагогічні працівники можуть прийняти рішення про віднесення здобувача освіти до когорти «обдарованих». У разі, якщо за результатами діагностики не було встановлено високого рівня прояву здібностей, висновок про «не обдарованість» не може бути даний, оскільки обдарованість як системна

якість психіки може проявитися пізніше за умови відповідного педагогічного й психологічного супроводу.

Здійснення педагогічної діагностики в закладах загальної середньої освіти вимагає від педагогічних працівників співпраці з усіма учасниками освітнього процесу: практичним психологом та соціальним педагогом, батьками, здобувачами освіти. Також така робота потребує відповідної фахової підготовки, зокрема – ознайомлення із поведінковими проявами різних видів обдарованості, особистісними та когнітивними особливостями обдарованих здобувачів освіти, що стимулюють (або гальмують) реалізацію потенціалу учнів.

Також важливо застосовувати різноманітні методи оцінки: спостереження, бесіди, тестування, портфоліо для збору інформації про учнів. Кожен метод має свої переваги та обмеження, тож важливо поєднувати їх для отримання комплексного уявлення про обдарованість учнів. Важливо звертати увагу на креативність та творчий потенціал учнів, спонукаючи їх до творчого мислення та самовираження. Цьому сприятиме створення стимулюючого навчального середовища. Так, стимулювання здобувачів освіти до самостійної роботи, дослідницької діяльності та участі у конкурсах та проектах забезпечуватиме учням можливість розвитку їхнього потенціалу.

Робота педагога та практичного психолога у сфері діагностики обдарованості повинна базуватися на співпраці та взаєморозумінні, щоб забезпечити оптимальні умови для розвитку кожного учня. Важливо співпрацювати з колегами, практичним психологом, соціальним педагогом для обміну досвідом та отримання порад щодо ідентифікації та підтримки обдарованих учнів. Не менш важливим є підтримка позитивного самовідчуття та мотивації у обдарованих учнів, що допомагає їм розкрити та розвинути їхні здібності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рейтингові шкали оцінки проявів обдарованості : методичні рекомендації / Н. А. Бельська, М. Ю. Мельник. – Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. – 70 с.
2. Психологічна діагностика обдарованості учнів : методичні рекомендації / Н. А. Бельська, М. Ю. Мельник. – Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. – 172 с.
3. Психологічна діагностика інтелектуально обдарованих старшокласників : методичний посібник / Н. А. Бельська, М. Ю. Мельник, Н. І. Поліхун, К. Г. Постова. – Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. – 142 с.

Галицька Руслана Романівна,
кандидат філологічних наук, старший викладач
КЗ ЛОР «Бродівський фаховий коледж імені Маркіяна Шашкевича»
galruslana@ukr.net

Ханас Марія Романівна,
студентка групи П-32 відділення 013 Початкова освіта
КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний
коледж імені Маркіяна Шашкевича»
mari4kakhanas@gmail.com

Харчук Яна Ярославівна,
студентка групи П-32 відділення 013 Початкова освіта
КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний
коледж імені Маркіяна Шашкевича»
yanakharchuk1701@gmail.com

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ОБДАРОВАНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Ця стаття досліджує вплив інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на розвиток обдарованих особливостей у період воєнного стану. Зокрема, розглядаються можливості використання ІКТ для навчання та розвитку обдарованих учнів у умовах, коли традиційні методи навчання можуть бути обмежені. ІКТ надають широкий спектр інструментів, що дозволяють створювати інтерактивні навчальні середовища, індивідуалізувати навчання та забезпечувати доступ до освіти навіть у складних умовах. Ця стаття пропонує огляд основних аспектів використання ІКТ для розвитку обдарованих учнів у період воєнного стану, включаючи віртуальні класи, вебінари, інтерактивні вправи та системи перевірки знань у цифровому форматі. Висвітлюються переваги та можливості ІКТ для стимулювання творчості, критичного мислення та розвитку навичок учнів у непередбачуваних умовах воєнного конфлікту.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, розвиток, обдаровані особливості, воєнний стан, навчання,

У сучасному світі, де технології стрімко розвиваються, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють незамінну роль у всіх аспектах нашого життя, зокрема в освіті. Особливо важливим цей вплив стає в умовах воєнного стану, коли доступ до традиційних освітніх ресурсів може бути обмеженим або навіть неможливим. У такій ситуації ІКТ стають рятівним кругом для обдарованих особистостей, які потребують більш глибоких і різноманітних знань.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є невід'ємною частиною сучасного світу, яка змінює наше життя на всіх рівнях – від особистого спілкування до глобальних економічних та соціальних процесів. Визначення ІКТ

варіюється в залежності від контексту, але основна ідея полягає в тому, що вони охоплюють широкий спектр технологій, що дозволяють обробляти, зберігати, передавати та отримувати інформацію у цифровій формі.

Перше визначення можна сформулювати так – Інформаційно-комунікаційні технології – це сукупність засобів, методів та систем, які забезпечують обробку, передачу та обмін інформацією за допомогою комп'ютерів та телекомунікаційних засобів. Друге визначення ІКТ може мати такий вигляд: Інформаційно-комунікаційні технології – це сукупність інструментів та платформ, що дозволяють спілкуватися, обмінюватися даними та отримувати доступ до інформації у цифровій формі через мережу Інтернет. І третє визначення ІКТ може бути наступним – Інформаційно-комунікаційні технології це комплексний підхід до обробки, зберігання, передачі та використання інформації за допомогою комп'ютерних систем та засобів зв'язку, що використовується для поліпшення спілкування, навчання, роботи та інших сфер життя. [6]

Інформаційно-комунікаційні технології визначають нову епоху в розвитку суспільства, перетворюючи спосіб, яким ми спілкуємося, працюємо та живемо. Основні принципи, що лежать в основі даного поняття, формують наше розуміння та використання цих технологій. Принцип доступності у Інформаційно-Комунікаційних Технологіях відображає не лише технічні аспекти, але й глибше розуміння потреб та можливостей користувачів. Ключовою метою є забезпечення можливості використання ІКТ для всіх людей, незалежно від їхніх фізичних, психологічних або соціальних можливостей. Це вимагає розробки технологій, які враховують різноманітність потреб користувачів і забезпечують їм ефективний доступ до інформації та можливостей взаємодії.

Принцип взаємодії в ІКТ підкреслює значення взаємодії між людьми, комп'ютерами та інформацією. Цей принцип визнає, що ІКТ не лише інструменти, але й середовище для співпраці, комунікації та обміну ідеями. Це означає створення зручних інтерфейсів, які дозволяють користувачам взаємодіяти з технологіями без зайвих перешкод, а також розвиток платформ для спільної роботи та обміну знаннями. Ці два принципи взаємодоповнюють один одного, утворюючи основу для розробки ІКТ, які не лише доступні для всіх, але й сприяють активній взаємодії та співпраці між користувачами. Вони створюють умови для розвитку відкритого та інклюзивного інформаційного середовища, де кожен може знайти місце для спілкування, навчання та розвитку, незалежно від своїх потреб та можливостей. [6]

Зараз розглянемо принцип інноваційності. ІКТ постійно розвиваються та вдосконалюються, що стимулює появу нових інновацій та технологічних рішень.

Це вимагає постійного оновлення знань та навичок у користувачів, а також гнучкості та готовності до змін у суспільстві. Принцип безпеки - ІКТ повинні забезпечувати захист конфіденційності, цілісності та доступності інформації. Це означає розробку та впровадження заходів з кібербезпеки, шифрування даних та захисту від кібератак. [6]

Отже, основні принципи інформаційно-комунікаційних технологій відображають їхню роль у сучасному суспільстві як засобу спілкування, навчання, розвитку та інновацій, що враховує потреби та можливості користувачів, забезпечує безпеку та стабільність, а також сприяє сталому розвитку.

У період воєнного стану, коли фізичний доступ до освітніх закладів може бути обмеженим або навіть небезпечним, дистанційна освіта стає критично важливим інструментом для забезпечення продовження навчання обдарованих особистостей. Інформаційно-комунікаційні технології відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до освітніх ресурсів та можливостей для самонавчання, не виходячи з дому.

По-перше, дистанційна освіта за допомогою ІКТ надає можливість отримувати навчання в будь-який час та з будь-якого місця. Обдаровані особистості можуть вивчати нові матеріали, досліджувати питання та розвивати свої навички, користуючись онлайн-курсами, вебінарами, електронними підручниками та іншими дистанційними ресурсами. По-друге, дистанційна освіта дозволяє обдарованим особистостям зберігати зв'язок з освітніми викладачами та однолітками через віртуальні платформи. Це стимулює обмін знаннями та ідеями, сприяє вирішенню завдань та вирішенню проблем, а також розвиває навички співпраці та комунікації. По-третє, ІКТ дозволяють персоналізувати процес навчання з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей обдарованих особистостей. Вони можуть вибирати відповідні курси, матеріали та методи навчання, що найбільше відповідають їхнім інтересам та потребам. Нарешті, дистанційна освіта за допомогою ІКТ допомагає обдарованим особистостям залишатися мотивованими та зосередженими на навчанні навіть у складних умовах. Вони можуть встановлювати власний графік, визначати пріоритети та розвивати свій потенціал без обмежень, які можуть виникати через воєнний стан. Отже, дистанційна освіта через ІКТ відіграє критичну роль у забезпеченні продовження навчання обдарованих особистостей під час воєнного періоду. Вона надає доступ до освітніх ресурсів, підтримує зв'язок з викладачами та однолітками, персоналізує процес навчання та стимулює мотивацію для навчання та розвитку. [7]

Однією з головних переваг ІКТ є їх здатність забезпечити доступ до величезної кількості навчальних матеріалів, онлайн-курсів та освітніх платформ.

Традиційна освіта часто обмежена навчальними планами, ресурсами і фізичним розташуванням навчальних закладів. В умовах війни ці обмеження стають ще більш гострими, оскільки школи можуть бути закриті, а доступ до бібліотек і навчальних центрів обмежений або заблокований. Проте ІКТ дозволяють подолати ці бар'єри, надаючи доступ до глобальної мережі знань з будь-якого місця, де є інтернет-зв'язок. Для обдарованих учнів, які зазвичай мають підвищений інтерес до навчання та потребують більш глибоких і різноманітних знань, ніж ті, що пропонуються у стандартній шкільній програмі, це особливо важливо. Завдяки онлайн-ресурсам вони можуть знайти спеціалізовані курси з математики, фізики, біології, мовознавства, мистецтв та багатьох інших дисциплін. Такі курси часто розроблені провідними фахівцями з усього світу і можуть запропонувати учням знання на найвищому рівні. [9]

Крім того, онлайн-платформи часто містять інтерактивні елементи, такі як відеоуроки, віртуальні лабораторії, форуми для обговорення та індивідуальні завдання, що сприяють активному залученню учнів у навчальний процес. Це дозволяє обдарованим дітям не тільки отримувати нові знання, але й застосовувати їх на практиці, розвивати критичне мислення і дослідницькі навички. Доступ до міжнародних освітніх ресурсів також відкриває обдарованим учням можливість брати участь у різноманітних конкурсах, олімпіадах і наукових проектах, які можуть бути недоступні в їхньому рідному регіоні через війну. Це стимулює їх досягати нових вершин, розширювати свій світогляд і розвивати глобальне мислення. [8]

Наступною важливою особливістю є гнучкість навчання, яку надають інформаційно-комунікаційні технології, це стає важливою ознакою освіти для обдарованих особистостей, особливо в умовах воєнного стану. Ця ознака дозволяє дітям навчатися у зручний для них час, вибираючи теми та курси, які є для них цікавими та важливими. У разі перерв у регулярних заняттях через військові дії, ІКТ дозволяють продовжувати навчання незалежно від обставин, що допомагає зберегти академічний прогрес і мотивацію дітей. Ця гнучкість дає можливість дітям створити індивідуальний графік навчання, враховуючи їхні власні потреби та режим дня. Вони можуть вивчати новий матеріал, виконувати завдання або переглядати відеоуроки в будь-який зручний час, не обмежуючись годинами проведеними у школі. Це дозволяє дітям оптимально використовувати свій час і концентруватися на заняттях у ті часи, коли вони найбільш продуктивні та уважні. Крім того, обдаровані учні мають можливість вибирати курси і теми, які відповідають їхнім інтересам та потребам. Завдяки широкому спектру доступних онлайн-ресурсів, вони можуть вивчати предмети, які не є частиною стандартної шкільної програми, але цікаві для них особисто. Це стимулює їхній

інтелектуальний розвиток та сприяє розкриттю їхнього потенціалу в різних галузях знань.

У ситуації воєнного стану, коли регулярні заняття можуть бути перервані або скасовані, гнучкість навчання стає особливо важливою. Завдяки ІКТ, діти можуть продовжувати своє навчання в будь-який час і будь-де, навіть якщо вони знаходяться в евакуйованому місці чи тимчасовому притулку. Це допомагає зберегти стабільність у навчальному процесі та запобігти втраті академічного прогресу, зберігаючи мотивацію і зацікавленість у навчанні.

Отже, гнучкість навчання, забезпечена ІКТ, є важливою ознакою освіти для обдарованих особистостей, особливо в умовах воєнного конфлікту. Вона дозволяє дітям навчатися в зручний для них час, вибирати курси, які їх цікавлять, і продовжувати своє навчання незалежно від обставин, зберігаючи свій академічний прогрес і мотивацію.

У часи війни, особливо обдаровані діти можуть відчувати сильний стрес та ізоляцію. Не тільки загроза конфлікту, а й переривання звичних рутинних занять та втрата контакту з ровесниками можуть сильно впливати на їхнє психічне та емоційне становище. У таких ситуаціях інформаційно-комунікаційні технології стають важливим інструментом для збереження зв'язку та підтримки дітей через онлайн-платформи, відеоконференції та соціальні мережі. ІКТ надають можливість обдарованим дітям залишатися зв'язаними з однолітками, вчителями та психологами, навіть у ситуаціях, коли звичні зустрічі та заняття в школі стають неможливими. Вони можуть спілкуватися та обмінюватися думками через віртуальні середовища, де вони можуть відчувати себе знову частиною спільноти. Це не лише забезпечує дітям важливу емоційну підтримку, але також допомагає зберегти їхню соціальну активність та розвиток. Віртуальні спільноти та групи підтримки стають місцем, де діти можуть ділитися своїми переживаннями, знаходити порозуміння та отримувати необхідну підтримку. Це особливо важливо для обдарованих дітей, які можуть відчувати себе ізольованими через свої специфічні інтереси та потреби. ІКТ створюють можливість для них знайти спільноту, де вони можуть відчувати себе прийнятими та розумними. Крім того, використання ІКТ для підтримки емоційного та соціального благополуччя дітей може знизити рівень стресу та покращити їхнє загальне самопочуття. Забезпечення можливості виразити свої почуття та отримати підтримку від однолітків та фахівців може допомогти дітям пережити навантаження, які вони можуть відчувати в умовах війни. [5]

Інформаційно-комунікаційні технології дійсно створюють нові можливості для розвитку спеціальних навичок серед обдарованих дітей, особливо в умовах війни, коли традиційні шляхи навчання можуть бути обмеженими або недоступними. Ці технології відкривають двері для вивчення нових областей,

таких як програмування, дизайн, іноземні мови, наукові дослідження та багато інших.

Онлайн-курси з програмування, наприклад, дозволяють обдарованим дітям вивчати комп'ютерні науки та розвивати навички, які є ключовими в сучасному цифровому світі. Це може відбуватися через відеоуроки, інтерактивні завдання та проекти, що стимулюють креативне мислення та проблемне вирішення. Дитина може розвивати свої програмістські здібності віддалено, не залежно від доступу до фізичних ресурсів або локації. Крім того, ІКТ надають можливість вивчати іноземні мови через спеціалізовані онлайн-курси та мобільні додатки, які можна використовувати навіть у воєнний час. Це дозволяє дітям розвивати міжкультурні навички та підготуватися до майбутніх можливостей у міжнародній спільноті. Деякі обдаровані діти можуть використовувати ІКТ для вивчення дизайну, створення графічних робіт або навіть виробництва власних відеоігор. Онлайн-ресурси та програми навчання можуть надати їм доступ до інструментів та матеріалів, які допоможуть реалізувати їхні творчі ідеї та розвинути вміння в цих сферах. Наприкінці, ІКТ дозволяють обдарованим дітям брати участь у наукових проектах та дослідженнях через спеціалізовані онлайн-платформи та ресурси. Вони можуть співпрацювати з іншими дітьми та науковцями з усього світу, обмінюючись ідеями та працюючи над спільними проектами навіть у віртуальному середовищі. [3]

Отже, ІКТ відкривають широкі можливості для розвитку спеціальних навичок серед обдарованих дітей, що дозволяє їм продовжувати розвиватися та готуватися до майбутньої професійної діяльності навіть у складних умовах воєнного конфлікту.

Також інформаційно-комунікаційні технології перетворюють світ і відкривають нові можливості для креативності та інновацій. Штучний інтелект, віртуальна реальність та інші передові технології стають не лише інструментами, але й джерелами натхнення для обдарованих особистостей, які мають творчі задуми.

По-перше, віртуальна реальність відкриває нові світи для експериментування та творення. За допомогою віртуальної реальності обдаровані особистості можуть створювати та взаємодіяти зі своїми творіннями у цифровому просторі. Це надає можливість для створення нових форм мистецтва, ігор, віртуальних світів та інших креативних проектів. По-друге, штучний інтелект відкриває безмежні можливості для генерації ідей та створення нових продуктів. Алгоритми машинного навчання можуть аналізувати великі обсяги даних, виявляти зв'язки та патерни, що допомагають виявити нові ідеї та концепції. Обдаровані особистості можуть використовувати ці інструменти для розробки новаторських проектів у різних сферах, від науки

до мистецтва. По-третє, ІКТ створюють можливості для колективної творчості та співпраці. Вони дозволяють обдарованим особистостям спільно працювати над проектами з іншими талановитими людьми з усього світу, обмінюючись ідеями та вдосконалюючи свої вміння через колективне навчання та спільні зусилля. Нарешті, ІКТ надають обдарованим особистостям засоби для втілення їхніх творчих задумів у життя. Вони можуть використовувати різноманітні програми та інструменти для створення мультимедійних проектів, веб-сайтів, музики, відео, графіки та багато іншого. Отже, ІКТ відіграють ключову роль у стимулюванні креативності та інновацій. Вони надають обдарованим особистостям нові горизонти для експериментування та створення, допомагаючи їм реалізувати свої творчі задуми у цифровому світі. [4]

У період воєнного стану, коли можуть бути обмежені можливості для навчання в традиційних умовах, інформаційно-комунікаційні технології стають надзвичайно важливим інструментом для навчання та розвитку обдарованих учнів. Важливо розглянути основні аспекти, щодо того як вчитель можуть використовувати ІКТ, працюючи з обдарованими учнями під час воєнного стану.

Віртуальні класи та вебіари стали необхідними інструментами для навчання в умовах сучасного світу, особливо у період воєнного стану, коли можуть бути обмежені можливості для традиційного навчання. Ці інтерактивні форми навчання через платформи для відеоконференцій дозволяють вчителям та учням знаходитися в одному віртуальному просторі, незважаючи на фізичні відстані. Давайте розглянемо, як саме віртуальні класи і вебіари сприяють навчанню та як вони можуть бути організовані у контексті воєнного стану. У першу чергу, віртуальні заняття дозволяють забезпечити неперервність навчання, навіть у випадку, коли школи чи навчальні заклади змушені закрити свої двері через конфліктні ситуації. Вчитель може проводити уроки з будь-якого місця, забезпечуючи учням доступ до необхідного навчального матеріалу через віддалений доступ до ресурсів. Крім того, віртуальні класи створюють можливість для активної взаємодії між вчителем та учнями. Платформи для відеоконференцій забезпечують можливість обговорення навчального матеріалу в реальному часі, задавання та відповіді на питання, а також спільне вирішення завдань. Це сприяє поглибленню розуміння матеріалу та розвитку критичного мислення учнів.

Загалом, віртуальні класи та вебіари відкривають широкі можливості для навчання та розвитку учнів у період воєнного стану. Вони дозволяють забезпечити доступ до освіти незважаючи на складні умови, сприяють активній взаємодії між вчителем та учнями, а також дозволяють індивідуалізувати навчальний процес для кожного учня.

Використання інтерактивних вправ, веб-платформ та навчальних ігор є ефективним способом залучити обдарованих учнів до навчання та стимулювати їхній розвиток. Ці інструменти дозволяють створювати цікаві та змістовні навчальні сценарії, які враховують індивідуальні потреби та інтереси кожного учня. Варто розглянути деякі способи, як вчителі можуть використовувати інтерактивні вправи та веб-платформи для навчання обдарованих учнів.

1. Гейміфікація навчання – вчителі можуть створювати інтерактивні навчальні ігри, які заохочують учнів до активної участі та конкуренції. Наприклад, використання квізів, головоломок та інтерактивних завдань може зробити навчання цікавим та захоплюючим.
2. Віртуальні лабораторії та симуляції - інтерактивні веб-платформи дозволяють створювати віртуальні лабораторії та симуляції, які дозволяють учням експериментувати та вивчати складні концепції у безпечному середовищі. Це особливо корисно для обдарованих учнів, які швидко засвоюють новий матеріал та шукають викликів.
3. Колаборативне навчання- веб-платформи для колаборативного навчання дозволяють учням співпрацювати над проектами та завданнями в реальному часі. Вони можуть обмінюватися ідеями, розв'язувати проблеми разом та взаємодіяти з іншими обдарованими учнями.
4. Адаптивне навчання- деякі веб-платформи використовують технології штучного інтелекту для адаптації навчального матеріалу до індивідуальних потреб кожного учня. Це дозволяє обдарованим учням працювати на своєму рівні та виконувати завдання, які відповідають їхнім здібностям.

Загалом, використання інтерактивних вправ та веб-платформ для навчання може значно підвищити ефективність навчання обдарованих учнів, зробивши його цікавішим та захопливішим. Ці інструменти стимулюють розвиток творчості, критичного мислення та проблемного мислення, що є важливими навичками для успішної академічної та професійної кар'єри.

Індивідуалізація та диференціація навчання стають все більш важливими в сучасній освіті, особливо для обдарованих учнів, які можуть мати різні потреби, інтереси та швидкості навчання. Використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє вчителям створювати індивідуальні навчальні програми, що відповідають унікальним потребам кожного обдарованого учня.

По-перше, ІКТ надають можливість персоналізувати навчання за допомогою інтерактивних платформ та програм. Вчителі можуть створювати індивідуальні навчальні матеріали, завдання та вправи, які враховують рівень знань, інтереси та особливості кожного учня. Наприклад, за допомогою онлайн-платформ вчителі можуть надавати доступ до різних рівнів складності завдань з

однієї теми, щоб учні могли обирати те, що найбільше відповідає їхнім потребам. По-друге, за допомогою ІКТ вчителі можуть відстежувати прогрес кожного учня та адаптувати навчальні плани відповідно до їхніх потреб. Веб-платформи та програми для навчання забезпечують можливість аналізу даних про навчальний прогрес, результати тестів та виконання завдань, що дозволяє вчителям здійснювати індивідуальний підхід до кожного учня. Наприклад, якщо учень виявляє високий рівень засвоєння матеріалу, вчителі можуть надавати додаткові завдання або матеріали для подальшого розвитку їхніх здібностей. Крім того, використання ІКТ може сприяти залученню обдарованих учнів до навчання, створюючи цікаві та захопливі навчальні досвіди. Відповідно до інтересів та уподобань кожного учня, вчителі можуть використовувати ігрові елементи, мультимедійні матеріали та інтерактивні завдання, щоб зробити навчання цікавішим та ефективнішим. У підсумку, використання ІКТ дозволяє вчителям індивідуалізувати та диференціювати навчання для обдарованих учнів, забезпечуючи їм зручний та ефективний навчальний процес, який враховує їхні потреби, інтереси та здібності. [1]

Крім того використання інформаційно-комунікаційних технологій для введення системи перевірки знань, зокрема тестів та завдань у цифровому варіанті, є важливим інструментом для сучасної освіти. Це дозволяє вчителям ефективно оцінювати рівень засвоєння матеріалу учнями без використання традиційних паперових засобів. Наприклад, тести та завдання у формі есе без пунктів можуть бути проведені та оцінені через спеціальні платформи або програми. Переваги такого підходу очевидні. По-перше, він забезпечує швидке та ефективне проведення тестування, оскільки результати можуть бути автоматично оцінені програмою. Це значно заощаджує час як учителю, так і учням. По-друге, цифрові тести дають можливість більш об'єктивної оцінки, оскільки система автоматично перевіряє відповіді за заданими критеріями, уникаючи суб'єктивних помилок. Крім того, такий підхід може бути більш зручним для учнів, оскільки вони можуть здавати тести в будь-який зручний для них час та місце через комп'ютери чи смартфони. Такий підхід також стимулює використання ІКТ у навчальному процесі та розвиває навички цифрової грамотності учнів. Він дозволяє вчителям збирати дані про навчальний прогрес учнів та аналізувати їх для подальшого удосконалення навчального процесу. Такий підхід може бути особливо корисним у сучасному світі, де використання ІКТ в освіті стає все більш поширеним та важливим. [2]

Інформаційно-комунікаційні технології стали незамінним інструментом для підтримки та розвитку обдарованих дітей в умовах воєнного стану. Вони забезпечують доступ до якісної освіти, гнучкість навчання, емоційну підтримку та можливості для розвитку спеціальних навичок. Завдяки ІКТ, навіть у

найскладніших обставинах, обдаровані діти можуть продовжувати своє навчання, зберігаючи мотивацію та розвиваючи свої таланти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрієвський Б.М. Теоретичні передумови навчання обдарованих дітей, Педагогічний альманах, 2011 № 9, С. 32–37
2. Антонова О. Є. Проблема розвитку обдарованої особистості в Україні і світі: сучасний стан і перспективи, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Київ–Вінниця, 2012. Вип. 73. С. 6.
3. Володарська М.О., Настенко А.І., Робота з обдарованими дітьми, Харків, 2010, с. 190
4. Гуревич Р. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній професійній освіті, Теорія і методика професійної освіти, 2011, № 1., С. 1-9
5. Гальченко М. С., Андросович К. А., Ткаченко Л. І., Ковальова О. А., Найдьонова Л. М. Інтерактивна психолого-педагогічна підтримка соціалізації обдарованих старшокласників : методичний посібник. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. 136 с.
6. Інноваційні технології навчання обдарованої молоді : матеріали VII–ї Міжнародної науково-практичної конференції, 7–8 грудня 2016 року, м. Київ. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2016 – 258 с.
7. Фенчак Л. М. Використання сучасних педагогічних технологій у розвитку обдарованості молодших школярів, Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Обдаровані діти - інтелектуальний потенціал держави», Інститут обдарованої дитини НАПН України національний центр Мала академія України», 2016 року м. Чорноморськ, С. 116-118
8. Чикалова М., Особливості освітнього процесу в умовах повномасштабних бойових дій, Український педагогічний журнал, 2023,с.13-18
9. Шкарлет С.М., Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник, Київ-Чернівці «Букрек». 2022,с. 140

Ганаба С. О.,

*доктор філософських наук, професор, професор кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних дисциплін*

Національної академії Державної прикордонної служби

України імені Богдана Хмельницького

email: sveta_ganaba@ukr.net

ЯКОГО МИСЛЕННЯ НЕОБХІДНО НАВЧАТИ ДЛЯ VANI-СВІТУ

Сучасний світ потребує від людини мислення та дій, які б, з одного боку, були адекватними змінам сьогодення, а з другого – дозволяли усвідомити можливі ризики та небезпеки людської діяльності. Людина від природи є філософом, тобто виявляє здатність мислити, неординарно дивитися на різні явища, у свій спосіб вирішувати проблемні ситуації й вибудовувати перспективи свого розвитку тощо. Ця настанова є релевантною в організації освітньої

діяльності, оскільки фокусує навчальний процес на розкритті індивідуальної природи дитини, враховує її можливості, здібності й потреби у пізнавальній діяльності, навчає самостійності в отриманні нових знань й оволодінні новими методами пізнавальної й практичної діяльності.

Ключові слова: мислення, сучасність, освіта, світ BANI, системне мислення.

The modern world requires thinking and actions from a person, which would, on the one hand, be adequate to the changes of today, and on the other hand, allow to realize the possible risks and dangers of human activity. A person is a philosopher by nature, that is, he shows the ability to think, to look at various phenomena in an unusual way, to solve problematic situations in his own way and to build prospects for his development, etc. This guideline is relevant in the organization of educational activities, as it focuses the educational process on revealing the individual nature of the child, takes into account his opportunities, abilities and needs in cognitive activity, teaches independence in obtaining new knowledge and mastering new methods of cognitive and practical activity.

Key words: thinking, modernity, education, BANI world, system thinking.

Реалії сучасного світу характеризуються не прогнозованістю, мінливістю, стрімкими змінами, які, з одного боку, презентують для людини низку дивовижних можливостей, а з іншого, створюють чимало ризиків та загроз. В українських військових реаліях вони не лише поглиблюються, а набувають іншого виміру нестабільності. Контекст воєнних реалій змінюється щосекунди, зумовлюючи руйнування, людські жертви, трагедії та складні перипетії людської долі, часто створюючи відчуття тотального хаосу тощо. Такий світ набуває характеристик, який отримав назву BANI. Акронім BANI складається з чотирьох визначень нової реальності.

В – крихкий, у будь-якій побудованій системі існує ризик якоїсь миті зламатися і зникнути. Футурологи зауважують, що доки людина буде лагодити те, що зламалося, воно для неї втратить сенс чи потребу. Вочевидь, релевантності набувають уміння перебудовувати, добудовувати чи відбудовувати. Важливим є процес змін, а не підтримання, “увіковічення” отриманого колись результату. Для адаптації до крихкого світу необхідно розвивати стійкість нервової системи, вчитися бути гнучким та варіативним, вміти швидко адаптуватися та знаходити оптимальні рішення.

А – тривожний, яка відображає неможливість людини передбачити, що станеться у майбутньому, викликає постійний стрес і тривогу. Людина все частіше втрачає здатність зберігати спокій і не може зрозуміти, яке рішення ухвалити, щоб пізніше не пошкодувати про зроблений вибір. Очевидно, що актуальності та значимості набувають уміння людини звертати увагу на важливість теперішнього, до себе та свого оточення. У пріоритеті життя людини “тут” і “зараз”, релевантність розвитку емоційного усвідомлення та інтелекту.

Н – нелінійний, виявляється у тому, що людині не зрозуміло, до чого

приведуть певні дії. Теза: “Спочатку причина, а за нею наслідки?”, в умовах сьогодення практично не працює. Навіть незначна подія чи рішення може мати руйнівні наслідки, а серйозні зусилля – не принести відчутних результатів.

I – незрозумілий, інформаційний бум спричинив в останні десятиліття не лише різноманіття та великі масиви інформації, а й створив труднощі у її сприйнятті. Автор концепції BANI, футуролог Дж. Кашіо стверджує, що великий масив інформації може бути контрпродуктивним, придушуючи здатність людини розуміти світ [7]. Нерозуміння – результат інформаційного навантаження. Раніше додаткові дані були запорукою успіху, а зараз створюють труднощі, щоб розібратися у питанні. Людині необхідно прийняти той факт, що неможливість все передбачити і спланувати – це нормально. Головне уміння – це адаптуватися до змін, спираючись на інтуїтивне схоплення світу [6].

Як адаптуватися до змін? Необхідно зрозуміти, що з світом усе гаразд, він розвивається і провокує зміни. Проблеми можуть виникати через небажання чи не здатність людини змінювати свої погляди. Сучасний світ потребує від людини мислення та дій, які б, з одного боку, були адекватними змінам сьогодення, а з другого – дозволяли усвідомити можливі ризики та небезпеки людської діяльності. Релевантним є мислення, яке має на меті не лише пояснити невідоме, а у відомому й очевидному віднайти незрозуміле й неймовірне (що буде слугувати своєрідною реперною точкою росту нових знань та умінь). Йдеться про “мислення іншого порядку, що полягає передусім у подоланні наявних меж, у “поєднанні не поєданого”, тобто відмінного, не редукованого тощо [1, с.7]. Вочевидь, що таке мислення не здійснюється у чітко визначеному річизці, а рухається манівцями, долаючи окреслені репрезентації та задаючи нові смислові горизонти світорозуміння. Мислення відкриває новий інтелектуальний простір й є значущим в осмисленні проблем нестабільної сучасності.

Дослідники виокремлюють низку підходів до розуміння природи сучасного мислення, яке враховує людину та світ як складні цілісні структури. Йдеться про пост метафізичне мислення Ю. Габермаса, номадичне мислення Ж. Дельоза, Ф. Гваттарі, інноваційного мислення В. Делія, складне мислення Е. Морена, критичне мислення М. Ліпмана, саногенне мислення М. Селігмана, С. Хобфола та інші. Попри відмінності та особливості реалізації у практичній площині мислення для світу BANI має спільні риси:

- орієнтується не лише на творення нового, але й передбачає перегляд, творчу руйнацію створеного та усталеного;
- виявляє здатність до осмисленого аналізу інформації й раціонального та інтуїтивного прийняття рішення;
- спрямоване на розвиток самопізнання, самоорганізації, саморозвитку та інших форм самореалізації;
- передбачає зменшення у людини внутрішнього конфлікту та напруги, сприяє усвідомленню нею різних емоцій, потреб та бажань й у підсумку надає віри у

- свої сили, формує здатність до успішної адаптації до змін у житті;
- дозволяє побачити перспективи розвитку чи вирішення складної ситуації, уникнути прихованих ризиків;
 - навчає гнучкості й варіативності у прийнятті рішень, розвиває здатність прораховувати різні комбінації;
 - дозволяє не лише побачити події, а й розпізнавати алгоритми взаємозв'язків і структури, на основі яких вони виникають [5].

Суттєву роль у розвитку мислення для епохи ВАНІ відіграє освіта. Вона зосереджується на розвитку особистісного потенціалу людини й отриманні нею необхідних знань та компетенцій, формуванні світоглядних орієнтирів та цінностей. Одним із засадничих завдань освіти є пробудження “внутрішнього єства” людини, розвиток тих якостей та характеристик, які закладені у неї природою. Слід зазначити, що людина від природи є філософом, тобто виявляє здатність мислити, неординарно дивитися на різні явища, у свій спосіб вирішувати проблемні ситуації й вибудовувати перспективи свого розвитку тощо. Ця настанова є релевантною в організації освітньої діяльності, оскільки фокусує навчальний процес на розкритті індивідуальної природи дитини, враховує її можливості, здібності й потреби у пізнавальній діяльності, навчає самостійності в отриманні нових знань й оволодінні новими методами пізнавальної й практичної діяльності. Досить часто у процесі мислення, за твердженням Г. Рослінг, людина концентрується на власних страхах, упередженнях, стереотипах та негативному досвіді [8]. Вочевидь, релевантності набуває розуміння навчання як активного процесу конструювання нових знань й стимулювання рефлексії над способами й прийомами когнітивної діяльності суб'єктів освіти, діяльності, що взаємопов'язана із реальним життям тих, хто навчається. Досягти цього видається за можливе за умови, що людина буде відкрита світу, який пізнає (виявлятиме здатність дивуватися й у простому бачити особливе, а складне й заплутане зможе сприйняти як очевидне).

Слід зауважити, що здатність дивуватися й бути відкритими світу є непростою, а інколи й нездійсненою умовою у пізнавальному процесі, оскільки змалку людину навчають перевіреним шаблонним стереотипним судженням, діяльності за певними алгоритмами, формуванню індивідуальної системи цінностей крізь загальновизнану суспільством дихотомію “правильно-неправильно” тощо [2, с. 4]. За таких умов зникає необхідність “відкривати” світ заново, дивуватися його унікальності й незбагненності. Як результат, більшість людей починають жити за правилами й світоглядними судженнями, які їм нав'язує суспільство, їх поглинають будні й здатність захоплюватися життям відсувається на задній план. Тоді, переконує норвезький філософ Ю. Гордер, “люди глибоко запорпуються в кроляче хутро, зручно там уможовитися і не

покидають його все своє життя. Лише потреба поглянути й пізнати світу у його многолико́сті й унікальності змушує людей видиратися тоненькими шерстинками догори, щоб подивитися у вічі великому фокусникові” [3, с. 27].

Релевантною є здатність людини, повсякчас, адаптуватися до мінливостей світу. Орієнтиром в осмисленні реалій світу є розуміння того, що зміни — це норма. Автори книги “Думай як фрік” Ст. Д. Левіт й Ст. Дж. Дабнер пропонують ефективні методи у перелаштування способу мислення. Вони радять відходити у пошуку рішень проблемних питань від усталених уявлень про реальність, не боятися сказати “Я не знаю”. Дослідники стверджують, що у світі мінливості та невизначеності ця фраза набуває особливого значення та цінності, оскільки допускає, що далі за нею слідуватимуть експеримент, дослідження, отримання нової інформації, яка буде більш достовірнішою, ніж та, що першою спадає на думку [4]. Щоб знайти рішення проблеми, необхідно вийти за межі звичного мислення й спробувати віднайти нові, інколи альтернативні способи її розв’язання, зосереджуючись на малому й не думаючи про глобальне.

Отож, сучасний світ потребує від людини мислення та дій, які б, з одного боку, були адекватними змінам сьогодення, а з другого – дозволяли усвідомити можливі ризики та небезпеки людської діяльності. Людина від природи є філософом, тобто виявляє здатність мислити, неординарно дивитися на різні явища, у свій спосіб вирішувати проблемні ситуації й вибудовувати перспективи свого розвитку тощо. Ця настанова є релевантною в організації освітньої діяльності, оскільки фокусує навчальний процес на розкритті індивідуальної природи дитини, враховує її можливості, здібності й потреби у пізнавальній діяльності, навчає самостійності в отриманні нових знань й оволодінні новими методами пізнавальної й практичної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ганаба С.О. Стратегії розвитку критичного та креативного мислення: навчальний посібник. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2021. 128с.
2. Ганаба С.О. Ще раз про критичне мислення або як не вбити у дитині філософа. Мистецтво і освіта. 2022. № 4. С.3-8.
3. Гордер Ю. Світ Софії. Роман про історію філософії. Львів. Літопис, 2020. 578с.
4. Левіт Ст. Д., Дабнер Ст. Дж. Думай як фрік. Київ: Наш формат, 2016. 216с.
5. О’Конор Дж., Макдермотт І. Системне мислення. Пошук неординарних творчих рішень / пер. з англ. Надія Сисюк. Київ: Наш формат, 2018. 136 с.
6. Стегостенко І. Нові виклики: прощай, світ VUCA, ласкаво просимо у світ BANI. — URL: <https://mind.ua/openmind/20235173-novi-vikliki-proshchaj-svit-vucalaskavo-prosimo-u-svit-bani>.
7. BOIB: GLOBAL INNOVATION INDEX 2022 Буде оприлюднений у вересні. — URL: <https://ukrpatent.org/uk/news/main/Global-Innovation-Index-2022-12082022>.
8. Verlinden J. Crstical Thinkingand everyday argument. Belmont, CA: Thomson Wadsworth, 2005 340p.

Ганжа Т. Р.,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
tanetka.g@gmail.com

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Abstract. The article examines the development of emotional intelligence in play activities of older preschool children. It was found that due to the political situation in Ukraine, the child's emotional state is suppressed, which also negatively affects the child's emotional intelligence. Purposeful development of emotional intelligence in preschool children, particularly older preschoolers, can prevent this. Thanks to the study of scientific literature, the essence of the concept of "emotional intelligence" and the leading features of the development of emotional intelligence of older preschool children were revealed.

Key words: intelligence, emotions, emotional intelligence, emotional states, emotional processes, cognitive processes, cognitive abilities, development, emotional development, game, game activity, communication, preschool children, senior preschool age.

Ключові слова: інтелект, емоції, емоційний інтелект, емоційні стани, емоційні процеси, пізнавальні процеси, когнітивні здібності, розвиток, емоційний розвиток, ігрова діяльність, спілкування, діти старшого дошкільного віку.

Анотація. У статті розглядається розвиток емоційного інтелекту в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку. Виявлено, що через політичну ситуацію в Україні емоційний стан дитини пригнічується, що негативно впливає також на емоційний інтелект дитини. Запобігти цьому може цілеспрямований розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку, зокрема старшого дошкільного віку. Завдяки вивченню наукової літератури було розкрито сутність поняття «емоційний інтелект» і провідні особливості розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку.

Сьогоднішні події в світі, зокрема в Україні, вкрай негативно впливають на всі сфери здоров'я дитини. Часто дорослі намагаються зберегти тільки фізичне здоров'я маленької особистості, забуваючи про психологічні аспекти здоров'я, але варто пам'ятати, що кожна дитина відчуває загальну емоційну атмосферу, стан людей, які її оточують. Саме тому одним із найпріоритетніших є питання, пов'язане з розвитком емоційної сфери дитини, зокрема емоційного інтелекту.

Актуальність зазначеного посилюється тим, що зростає чисельність дітей, які ігнорують загальноприйняті норми моралі, порядності, нездатні до контролю власних емоцій, до емпатії. Така невтішна тенденція може призвести до незворотних деструктивних змін у суспільстві. Запобігти цьому може цілеспрямований розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку [9].

Емоційний інтелект став предметом психологічного дослідження порівняно недавно завдяки працям зарубіжних дослідників Г. Гарднера, Д. Гоулмана, Д. Карузо, Дж. Майєра, П. Саловея та ін. Вчені наголошують на необхідності і доцільності розвитку емоційного інтелекту, який визнано фактором забезпечення успішного особистісного та професійного зростання особистості [15; с. 1].

Поняття «емоційний інтелект» з'явилося у психологічній літературі завдяки відомій монографії Говарда Гарднера «Frames of mind», виданої у 1983 році. Психолог дав визначення поняттю «емоційний інтелект» у двох формах його репрезентації: міжособистісної та внутрішньоособистісної. Ознайомившись з обома формами, де зазначено, що міжособистісний інтелект – це спроможність людини розуміти інших людей, усвідомлювати мотиви їхньої діяльності, ставлення їх до роботи, а внутрішньоособистісний інтелект розглядається як спроможність людини розуміти власні почуття, їх витoki і регулювати на цій основі власну поведінку, я згодна з думками психолога [17].

Отже, як підсумувала О. П. Лящ, емоційний інтелект розуміється як інтелектуальна здатність, пов'язана з розумінням і управлінням емоційними проявами особистості. При цьому специфіку йому додає внутрішньоособистісна спрямованість [7, с.7].

Не менш актуальним питанням є емоційний інтелект у особистостей в дошкільному віці, зокрема проблеми емоційного розвитку, оскільки цей процес і є основою формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. В останні десятиліття надзвичайно активно ведуться дискусії щодо формування емоційного інтелекту та важливість для цього раннього емоційного розвитку дитини, як бази для подальшого ефективного формування емоційного інтелекту [8, с. 1–2].

Проблема емоційного розвитку досліджувалася багатьма вітчизняними психологами та педагогами, такими як Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, О. В. Запорожець, М. М. Шпак, Л. Є. Азарова, Н. Л. Франчук, Т. О. Піроженко, Т. В. Завязун, Л. М. Грень, Г. В. Ардашева, Л. П. Стрелкова тощо.

Цілісний та гармонійний розвиток дитини як особистості – головна мета модернізації дошкільної освіти на сучасному етапі. Впродовж дошкільного дитинства емоції розвиваються, ускладнюються і набувають інтелектуалізованого характеру. Відомий вітчизняний психолог В. В. Зінківський писав: «Психічна організація дитинства виключно прекрасна, і цією красою і грацією своєї дитинства зобов'язана тієї безпосередності, коріння якої лежить у переважному розвитку емоційної сфери» [13, с.1–2].

Емоційний розвиток дітей дошкільного віку – це складний, безперервний процес, який формує емоційну сферу дитини на етапі дошкільного дитинства та

виявляється в емоційному ставленні до довколишнього світу [14, с.4].

Психологи підкреслюють, що однією з умов виникнення у дітей старшого дошкільного віку складних емоцій є взаємозв'язок і взаємозалежність емоційних і пізнавальних процесів – двох найбільш важливих сфер їхнього психологічного розвитку. Дитина живе у Світі в трьох основних вимірах – фізичному, емоційному і розумовому. Саме в них вона виявляє себе в житті: у фізичному – вчинками, діями; у почуттєвому – щиросердечними проявами, бажаннями; у розумовому – думками, судженнями. Згідно з Л. С. Виготським та А. В. Запорожцем, тільки погоджене функціонування емоційної і розумової систем, їхня єдність може забезпечити успішне виконання будь-яких форм діяльності.

На думку С. Л. Рубінштейна в емоційних проявах особистості можна виділити три сфери: її органічне життя, інтереси матеріального порядку та її духовні, моральні потреби. Він позначив їх як органічну (афективно-емоційну) чутливість, предметні почуття й узагальнені світоглядні почуття [13, с.1–2].

Н. Мельник визначає поняття «емоційний інтелект дітей дошкільного віку» як стійку здатність дитини до розрізнення різних емоційних станів (власних та співрозмовників), індикаторами якої є: яскравість вираження емоцій дитини; вміння відчувати позитивні та негативні емоції співрозмовника (незалежно від статі та віку); спроможність дитини до емпатії (наявність емпатійної чутливості); здатність дитини розпізнавати власні позитивні та негативні емоції, аналізувати їх, робити висновки та діяти відповідно до різних повсякденних ситуацій [8].

Узагальнюючи погляди науковців, маю можливість визначити «емоційний інтелект дітей дошкільного віку» як сукупність навичок розуміння власних емоцій та емоцій інших, переживань, намірів, бажань і мотивів, умінь правильно сприймати власний стан і стан співрозмовника, керувати емоційними реакціями, що допомагає адаптуватися до критичної ситуації.

Визначивши сутність поняття емоційного інтелекту дітей дошкільного віку, можна схарактеризувати провідні особливості розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку, які, у першу чергу, пов'язані з особливостями становлення емоційної сфери загалом.

Повідною особливістю поданого вікового етапу є бурхливий розвиток емоційної сфери (О. Кононко, Г. Костюк, С. Максименко):

- відбувається розширення емоційного досвіду дитини через збільшення соціальних контактів, натомість емоції ще носять ситуативний характер;
- розширюється спектр емоцій, що є зрозумілими для підростаючої особистості (радість, задоволення, сум, гнів, роздратування, занепокоєння тощо) та дитина вже може «зчитувати» їх з інших;

- більшість власних емоцій старший дошкільник уміє вербалізувати, з іншого боку – характеристика власного емоційного стану є доволі лаконічною;
- поступово формується здатність до емоційної децентралізації, що виявляється у врахуванні емоційного стану іншого під час моделювання власної поведінки, натомість, така здатність ще не є досконалою та у більшості випадків, старший дошкільник поводить себе здебільшого егоїстично, тобто орієнтується на власні бажання та потреби;
- більшість пізнавальних процесів так чи інакше залежать від емоційного стану старшого дошкільника;
- формуються первинні рефлексивні уміння [3, с. 2].

Таким чином, як зазначила Марія Шпак, відбувається «соціалізація емоційного інтелекту» старшого дошкільника [16].

Загальновизнано, що гра є провідною діяльністю дитини дошкільного віку, саме тому даний період життя можна назвати віком гри. Гра являється особливою формою освоєння реальної соціальної дійсності через її відтворення.

Згідно з новою редакцією 2021 року Базового компоненту дошкільної освіти, зміст роботи закладу дошкільної освіти спрямований на розвиток компетентної особистості через організацію провідних видів діяльності. Ключові компетентності за освітнім напрямом «Особистість дитини», такі як рухова, здоров'язбережувальна та особистісна, проявляються в емоційно-ціннісному ставленні дитини до оточуючого світу, системі її знань і поведінці [2].

Реалізація здоров'язбережувальної компетентності передбачає засвоєння та дотримання правил здорового способу життя; вміння оцінювати поведінку людей. Освітній потенціал визначеної компетентності реалізується через різні види діяльності, зокрема інтелектуально-пізнавальну та ігрову.

Зокрема, особистісна компетентність характеризується сформованістю елементарних уявлень про власний внутрішній світ (емоції, почуття, бажання) та ставлення до нього (пізнавальна активність, емоційна сприйнятливність тощо); позитивною самооцінкою власних дій; здатністю до управління власними емоціями; позитивною мотивацією; проявом самоповаги та поваги до інших, відповідальністю [12].

Під ігровою діяльністю Л. Азарова, Н. Франчук розуміють динамічну систему взаємодії дитини із навколишнім середовищем, у перебізі якої здійснюється його пізнання, набуття культурно-історичного досвіду та формування дитячої особистості загалом. Ігрова діяльність дітей має конкретно-історичний, багатовидовий, багатofункціональний і креативний характер [1].

Отже, як зазначає Т. О. Піроженко, ігрова діяльність – ефективний засіб розвитку емоційного інтелекту особистості дитини старшого дошкільного віку [11].

У грі формується емоційне позитивне/негативне ставлення до різних

способів життя людей, до учинків, норм та правил поведінки у суспільстві. Важливою у процесі гри виступає можливість вияву як позитивних, так й негативних емоцій, у той час варто зважати на взаємозв'язок проявлених емоцій та почуттів [10].

За даними дослідження Т. Завязун, у процесі ігрової діяльності, дошкільникам легше, ніж під час виконання будь-якої іншої діяльності, побудувати позитивні емоційні взаємовідносини із оточуючими й на цій основі звести нанівець негативні афекти, а також сформувати у вихованця нові позитивні емоції. Окрім того, спокійна цікава ігрова діяльність може знімати емоційне збудження та діяти заспокійливо на дитину, нейтралізуючи негативні емоційні почуття, формує уміння долати негативні емоційні прояви, чим закладає фундамент для емоційного інтелекту. Ігри з правилами сприяють процесу розвитку емоційної стійкості, вміння вигравати й програвати [6].

Т. Завязун також зазначає, що емоційний досвід дітей змінюється та збагачується у процесі розвитку особистості у результаті співпереживань, які виникають у процесі спілкування із іншими дітьми та дорослими. Емоційне самопочуття дитини-дошкільника більшою мірою визначається характером складних взаємовідносин із партнерами по грі. Система критеріїв сприйняття експресивної поведінки, формується у процесі комунікативної діяльності, у якій вагомого значення набуває ігрова взаємодія. Гра поглиблює та розширює можливості дошкільників у вербальному позначенні власних емоційних почуттів, станів, називання емоцій. Вербальні здібності дитини, які постійно розвиваються дають можливість розширенню словника назв емоційних станів, більш ширшого осмислення емоційних переживань та активному використанню мови емоцій у грі.

На думку авторки, будучи провідною формою взаємодії у період дошкільного дитинства, гра створює основну траєкторію емоційного розвитку у контексті загальної структури взаємовідносин дошкільника із навколишнім світом. Емоційне життя дитини сповнюється різноманітними переживаннями через привласнення ролі та почуттів того персонажа, якого відображає дитина. Отже, психологиня розглядає здатність до усвідомлення власних емоцій як вищу психічну функцію, передумовами розвитку якої виступають гра та спілкування, а засобом – мова [5].

Л. Грень, Г. Ардашева також підтримали своїх колег, зазначивши, що ігрова діяльність спільно із спеціально підібраними, розробленими вправами, із елементами гри, може використовуватись як актуальний, обґрунтований та ефективний засіб розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. Пояснюють науковці це безпосереднім виконанням функції розвитку – дошкільники набувають позитивного соціального досвіду, навичок реальної дії

у суспільстві. За умови використання засобів групової ігрової діяльності і спеціальних завдань у дошкільників підвищиться рівень упевненості, бажання досягати поставленої цілі, наполегливості у виконанні завдань [4].

Отже, емоційний інтелект – це здатність розпізнавати, розуміти і виражати свої власні емоції, а також емоції інших людей. У дітей старшого дошкільного віку розвиток емоційного інтелекту має велике значення, оскільки саме в цьому віці вони починають усвідомлювати та контролювати свої емоції у більш свідомий спосіб. Спроможність виражати свої почуття, адекватно реагувати на різні ситуації та розуміти емоції інших допомагає їм у побудові успішних взаємин з оточуючими та адаптації до різних соціальних ситуацій.

На основі вищесказаного науковцями можемо підсумувати, що ігрова діяльність дійсно є ефективним засобом розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку, адже саме через гру у дитини формуються емоційні позитивні та негативні ставлення до людей, їх вчинків, діяльності; дитина вчиться називати емоції, позначати емоційні стани та почуття свої та інших людей; дитина набуває позитивного соціального досвіду, вчиться взаємодіяти з іншими учасниками гри; у дитини виховуються моральні якості, а також упевненість та наполегливість, необхідні для досягнення цілей у майбутньому дорослому житті. Окрім цього, гра може знімати емоційне збудження, позбавляти негативних емоцій, вчить їх долати, чим закладає фундамент для емоційного інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Азарова Л.Г. Організація ігрової діяльності дошкільників як соціально-педагогічна проблема / Азарова Л.Г., Франсуа Н.П.. // «Vzdelávanie a spoločnosť (Osvita ta suspilstvo)»: Збірка наукових праць. Preshovi. – 2016. – С. 9–16.
2. Базовий компонент дошкільної освіти: нова редакція. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 12.06.2023)
3. Борисенко К., Бадер С. Особливості розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальні роботи» – 2021. – №1(48). – С. 48-52.
4. Грень Л.М., Ардашева. Г. В. Гра як засіб емоційного розвитку дітей дошкільного віку. Психолого-педагогічні аспекти розвитку лідерського потенціалу сучасної молоді: теорія і практика : Матеріали науковопрактичної конференції 18-19 жовтня 2017 р. / За заг. ред. Романовського О.Г., Х.: НТУ «ХП», 2017. с. 149-151.
5. Завязун Т.В. Гра та спілкування – основні фактори розвитку дитини дошкільника. Інноваційний досвід педагогів дошкільної та початкової освіти

- Житомирщини: збірник науково-методичних праць. / за аг. ред. В.Є.Литнєва Н.Є.Колесник // Житомир: ФОП Левковець. – 2012. – С. 102–105.
6. Завязун Т.В. Розвиваючий потенціал ігрової діяльності дитини. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України / За ред. проф. С.Д.Максименка // Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка. – 2010. – №6. – С. 50–59.
 7. Лящ О.П. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень / Лящ О.П.. // Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології». – 2013. – №22. – С. 7.
 8. Мельник Н.В. Емоційний розвиток особистості як основа формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку / Мельник Н.В.. // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. – 2018. – №4. – С. 69–74.
 9. Нестеренко О.В. Розвиток емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності / Нестеренко О.В.. – 2023. – С. 83
 - 10.Передерій О. Л. Особливості розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. The XI International Science Conference «Topical issues of modern science and education», March 11–13, 2021, Tallinn, Estonia. 248 с.
 - 11.Піроженко Т.О. Ігрова діяльність дошкільника: молодший дошкільний вік / Піроженко Т.О.. // Київ: Генеза. – 2016. – С. 88
 - 12.Стоєва О. В. Розвиток емоційного інтелекту в ігровій діяльності майбутніх першокласників : кваліфікаційна робота / науковий керівник – кандидат пед. наук, доц. кафедри дошкільної освіти Бадіца Марина Володимирівна. Кривий Ріг, 2023. 84 с.
 - 13.Трофаїла Н.Д. Емоційний розвиток дітей дошкільного віку / Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського. Педагогічні науки 45 – 2014. – №4. – С. 155-158.
 - 14.Трофаїла, Н. Д. Підготовка майбутніх вихователів до емоційного розвитку дітей дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Наталія Дмитрівна Трофаїла; наук. кер. І. П. Рогальська-Яблонська; Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань, 2019. – 270 с.
 - 15.Шпак М.М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень/ Психологія особистості 1 / Шпак М.М.. – 2011. – С. 282–288.
 - 16.Шпак М.М. Становлення емоційного інтелекту в дошкільному віці як передумова його розвитку в молодшого школяра / Шпак М.М.. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – 2016. – №4. – С. 196–205.
 - 17.Gardner, H. Frames of mind: The theory of multiple intelligences // H. Gardner. – New York: Basic Books, 1983.

Гірич Г. М.,
*науковий співробітник відділу діагностики обдарованості
Інституту обдарованої дитини НАПН України*

УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті здійснено аналіз досліджень вітчизняних та закордонних дослідників щодо виявлення та розвитку інтелектуально обдарованих школярів. Проаналізовано психологічні механізми інтелектуальної обдарованості дітей, розглянуто типи інтелектуальної поведінки, традиційні та інноваційні підходи до діагностування інтелектуальної обдарованості. Розглянуто структурні компоненти та критерії інтелектуальної обдарованості, а також принципи сучасної діагностики дітей. Зроблено висновки щодо сфери коректного застосування тестів інтелекту в роботі з обдарованими дітьми.

Ключові слова: інтелектуальна обдарованість, діагностика, розвиток, творча інтелектуальна діяльність.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства постає питання залучення до процесів розбудови незалежної держави таких особистостей, які здатні по-новому підійти до розв'язання існуючих проблем. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях, що актуалізує проблему обдарованості. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих дітей є одним із домінуючих завдань удосконалення освітньої системи нашої країни. На сьогоднішній день в Україні вже напрацьовано значний фонд досліджень, пов'язаних із виявленням обдарованих дітей, розробляються програми допомоги їм у реалізації здібностей. Про це свідчить ряд важливих документів: Закон Верховної Ради України "Про позашкільну освіту", Укази Президента України "Про державну підтримку обдарованої молоді" та "Програма роботи з обдарованою молоддю", метою яких є створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу українського народу, пошуку, підтримки та стимулювання інтелектуально і творчо обдарованих дітей та молоді, самореалізації творчої особистості в сучасному суспільстві.

Феномен обдарованості, потенційні можливості обдарованої особистості, проблеми, викликані наявністю певного обдарування, досліджували впродовж багатьох десятиріч вчені, педагоги, психологи провідних країн світу: Б. Блум, Д. Векслер, Дж. Гілфорд, Дж. Рензуллі, Дж. Равен, С. Ріс, Л. Сміт, Л. Терман, П. Торренс, Ф. Уільямс (США); А. Біне, Р. Мейлі (Франція); К. Хеллер, В. Штерн (Німеччина); О. Антонова, І. Волощук, М. Гальченко, О. Довгий, В. Камишин, В. Киричук, Ю. Ковальчук, В. Кузьменко, А. Малиношевська, В. Моляко, О. Музика, О. Кульчицька, Н. Поліхун, В. Рибалка, В. Тименко та ін. (Україна).

Тривалий час прояви обдарованості ототожнювалися, передусім, із високим рівнем розвитку інтелекту (Г. Айзенк та інші), отже, обдарованими вважалися, передусім, діти, в яких у ранньому віці виявлявся випереджальний розвиток інтелекту. Саме тому першим із видів обдарованості, які набули детального вивчення, стала саме інтелектуальна обдарованість. Сьогодні в найбільш загальному вигляді обдарованість можна визначити як підвищений рівень розвитку однієї чи кількох здібностей людини, на основі яких з'являється можливість досягати високих результатів у соціально значущих сферах діяльності [7].

Однією із провідних сфер прояву обдарованості залишається інтелектуальна сфера. Інтелектуально обдарована дитина вирізняється гарною пам'яттю, жвавим мисленням, допитливістю, добре розв'язує різні завдання, логічно викладає свої думки, вміє практично застосовувати набуті знання. Обдаровані школярі, як правило, мають міцні, глибокі знання, вміють самостійно їх отримувати, зокрема, через вивчення додаткової літератури, використання Інтернету та інших засобів інформації. Високий інтелект, розвинутий розум дозволяють їм легко засвоювати різні навчальні предмети, однак нерідко вони вибірково ставляться до вивчення шкільної програми. Можна виокремити два основних підтипи інтелектуальної обдарованості: виявлення насамперед загальних розумових здібностей без будь-якої спеціалізації та виявлення високих здібностей у певній спеціальній галузі знань.

Для розроблення валідних засобів діагностування інтелектуальної обдарованості та сприяння розвитку потенціалу обдарованості особистості обов'язковим є ретельне вивчення психологічних механізмів інтелектуальної обдарованості. Сучасні науковці зазначають, що інтелектуальна обдарованість – стан індивідуальних психологічних ресурсів (передусім розумових), який забезпечує можливість творчої інтелектуальної діяльності. Ця діяльність пов'язана зі створенням суб'єктивно і об'єктивно нових ідей, використанням нестандартних підходів до розроблення проблем, чутливістю до ключових, найперспективніших способів пошуку рішень у певній предметній галузі, відкритістю будь-яким інноваціям тощо.

У психології поняття "інтелектуальна обдарованість" багатозначне, що зумовлено наявністю різних критеріїв, на основі яких людину ідентифікують як інтелектуально обдаровану. Із проявом інтелектуальної обдарованості співвідносяться такі *типи інтелектуальної поведінки*: 1) особи з високим рівнем розвитку загального інтелекту, що мають показники $19 > 135-140$ одиниць; їх виявляють за допомогою психометричних тестів інтелекту ("кмітливі"); 2) особи з високим рівнем академічної успішності - показників навчальних досягнень; виявляють з використанням критеріально-орієнтованих тестів ("блискучі учні");

3) особи з високим рівнем розвитку дивергентних здібностей - показників побіжності й оригінальності ідей; виявляють на основі тестів креативності ("креативи"); 4) особи з високою успішністю у виконанні конкретних видів діяльності, які мають великий обсяг предметно-специфічних знань, а також значний практичний досвід роботи у відповідній предметній галузі ("компетентні"); 5) особи з екстраординарними інтелектуальними досягненнями, втіленими в реальних, об'єктивно нових, загальновизнаних формах ("талановиті"); 6) особи з високим рівнем інтелектуальних можливостей, пов'язаних аналізом, оцінюванням і прогнозуванням подій повсякденного життя ("мудрі").

Інтелектуальна обдарованість, на перший погляд, завжди виявляється в надвисоких показниках інтелектуальної діяльності. У західній психології домінує тенденція оцінювати інтелектуальну обдарованість на основі стандартних психометричних тестів, максимально високі оцінки за якими отримують приблизно 2% випробовуваних – їх і вважають інтелектуально обдарованими. Суперечність полягає в тому, що стандартні тести інтелекту фіксують тільки один аспект індивідуального інтелекту - конвергентні здібності, а інтелектуальна обдарованість є ширшим явищем [6; 7; 9].

Однією з підстав ототожнювати інтелектуальну обдарованість з високим IQ були результати лонгітюдного дослідження Л. Термена, яке проводили протягом 20–70-х років XX ст. Було відібрано 1500 учнів, які отримали за інтелектуальною шкалою Стенфорд-Біне 140 і більше балів. Через 40 років досягнення осіб, визнаних у дитинстві обдарованими, дослідили знову: 60 % з них закінчили університет, 14 % чоловіків і 4 % жінок мали вищі наукові звання; чоловіки мали 2000 наукових статей, 60 монографій, три романи; зарплата більшості з них була вище середнього рівня. Отже, значна частина дітей з високим IQ стали високопродуктивними в інтелектуальному сенсі дорослими. Однак ніхто з них не став видатною творчою особистістю, а 15% популяції не досягли успіху за стандартами американського суспільства (мали відносно низьку зарплату, часто потребували психіатричної допомоги). На цій підставі було зроблено висновок, що надвисокі показники IQ в дитинстві не співвідносяться безпосередньо з проявами інтелектуальної обдарованості в зрілому віці. Питання про те, наскільки успішно складалася інтелектуальна і професійна доля дітей з середніми і низькими значеннями IQ (3, залишалося відкритим.

В інших дослідженнях осіб з високим IQ вивчали як самостійну субгрупу, що дало змогу виявити несподівані ефекти, які не спостерігалися в субгрупах з мінімальним і середнім значеннями IQ. У цій субгрупі кореляції між показниками конвергентних і дивергентних здібностей дорівнювали нулю. Це означало, що в осіб з максимально високим IQ показники креативності можуть

набувати як високих, так і низьких значень. У субгрупі з високим 19 спостерігалися значно нижчі кореляції між різними інтелектуальними показниками порівняно з групою з нижчим 19-Ефект зниження кореляційних залежностей у вибірці випробовуваних цього типу, імовірно, універсальний і стосується будь-яких психологічних показників. Так, у групі з максимальним 19 фіксується різке зменшення кількості значущих кореляційних зв'язків між властивостями інтелекту і властивостями темпераменту. У групі цих випробовуваних неочікувано змінюється співвідношення між тривогою та успішністю тестового виконання. Якщо в звичайних вибірках залежність між рівнем тривоги і величиною ІЦ має негативний характер (що вища тривога, то менш успішно виконують тестові завдання), то в групі "кмітливих" (максимальний І{) ця залежність змінювалась на позитивну (що вища тривога, то успішніше виконують тестові завдання). Ці факти свідчать, що за надвисокого рівня розвитку конвергентних здібностей змінюється тип організації інтелектуальної діяльності. У термінах психометричних вимірювань інтелектуальна поведінка "кмітливих" непередбачувана (можливо, через психологічну неоднозначність високих і надвисоких значень К}). Тому дослідники вважають, що високі показники інтелектуальних здібностей недостатньо надійно передбачають наявність реальних екстраординарних інтелектуальних досягнень людини. Літературні біографічні джерела свідчать, що багато видатних учених, філософів, письменників мали проблеми в школі: Чарльз Дарвін, Альберт Ейнштейн, Вальтер Скотт, Альберт Швейцар, Вінстон Черчилль, Томас Едісон, Юстус Лібіх.

У традиційній, офіційній системі шкільної освіти обдаровані діти часто стають ізгоями, оскільки їхня інтелектуальна поведінка не вписується в шкільні правила і уявлення вчителя про "хорошого учня". Тому, наприклад, у школах Великої Британії під час ідентифікації обдарованих дітей особливу увагу приділяють неуспішним і хуліганам, бо відсоток обдарованих у цій групі, за даними Торренса, досягає 30%. [9]

Ідея наявності особливих творчих здібностей, принципово відмінних від конвергентного ("загального") інтелекту в межах тези "Інтелектуальними певною мірою є всі люди, а креативними - тільки незначна частина", вельми популярна. Креативність у широкому значенні - істотний аспект інтелектуальної обдарованості, оскільки вона характеризує здатність суб'єкта створювати оригінальні інтелектуальні продукти на основі інноваційних способів інтелектуальної діяльності.

Неправомірність ототожнення високих показників дивергентних здібностей (креативності) з обдарованістю доводять дослідження сучасних психологів, які вважають, що: до проявів креативності, якщо користуватися критерієм

нестандартності, можна зарахувати будь-яку девіацію – від акцентуації до аутичного мислення. Тому вони пропонують розрізняти в тестах креативності такі типи відповідей: стандартні (максимальна частота тієї, що трапляється); креативні, оригінальні (використання нового контексту на основі введення нових семантичних зв'язків з початковим об'єктом); абстрактні (мінімальна частота тієї, що трапляється за відсутності семантичних зв'язків з початковим об'єктом). Про креативність як складник інтелектуальної обдарованості може йтися тільки тоді, коли показники тестів креативності мають середні значення. Дослідження школярів показало, що висока креативність на тлі низьких конвергентних здібностей може бути деструктивною функцією, викликаючи зниження навчальних результатів, появу внутріосо-бистісних і міжособистісних конфліктів.

Розвиток креативних здібностей дітей у спеціально організованому середовищі призводить до збільшення кількості неврозоподібних станів дитини (підвищена агресивність, велика амплітуда коливань настроїв, тривожність, збудливість, депресії). Надвисокі показники дивергентного мислення можуть свідчити про *креативну гіперкомпенсацію* -сформованість установки на "оригіналювання" як несвідома захисна реакція на прояви власної інтелектуальної неспроможності.

Отже, традиційні підходи до діагностування інтелектуальної обдарованості довели, що високий рівень навчальних досягнень, креативності (кожен окремо) не можуть бути індикатором інтелектуальної обдарованості. Тому було створено комплексні теорії інтелектуальної обдарованості, зокрема концепцію обдарованості Дж. Рензулі, за якою складниками обдарованості є: 1) інтелектуальні здібності вище середнього рівня. Ідеться про загальні (вербальні, просторові, цифрові, абстрактно-логічні тощо) та спеціальні здібності (можливості засвоєння знань і навичок у конкретних предметних галузях - хімії, математиці, балеті тощо); 2) креативність (гнучкість і оригінальність мислення, схильність до нового, готовність до ризику тощо); 3) висока мотиваційна включеність у завдання (інтерес, ентузіазм, наполегливість й терпіння у вирішенні проблем, витривалість у роботі тощо) [7].

Прикладом компромісного підходу до критеріїв інтелектуальної обдарованості є пентагональна ("п'ятикутна") імпліцитна теорія обдарованості Р. Стернберга. На його думку, ідентифікація особистості як обдарованої можлива, якщо її інтелектуальна діяльність відповідає таким критеріям:

а) критерій вищості - максимально високі показники успішності виконання певного психологічного тесту порівняно з іншими випробовуваними;

б) критерій рідкісності - високий рівень рідкісної, нетипової діяльності для вибірки випробовуваних (наприклад, висока оцінка за тестом, що перевіряє

знання англійської мови серед студентів старших курсів, не свідчить про обдарованість особистості, бо високий рівень знання англійської мови доволі типовий для осіб цієї категорії);

в) критерій продуктивності - високі показники виконання тесту свідчать, що суб'єкт може реально щось робити в певній предметній галузі (наприклад, у сфері професійної діяльності);

г) критерій демонстративності - високі показники виконання певного тесту, неодноразове повторення їх під час інших валідних вимірювань у будь-яких альтернативних ситуаціях;

г) критерій цінності – високий показник виконання відповідного тесту з урахуванням значення цієї психологічної якості в конкретному соціокультурному контексті (ознаки інтелектуальної обдарованості в різних культурах можуть бути неоднаковими).

У Стернберга останні чотири критерії обдарованості лише уточнюють перший критерій, пов'язаний з визнанням обов'язковості високого рівня виконання тестових завдань. Питання до якої категорії – "обдарованих" або "необдарованих" – належать особи з відносно середніми значеннями успішності виконання тестових завдань, залишається відкритим [8].

Пентагональна теорія обдарованості, заснована на імпліцитних (типових для звичайних людей) уявленнях про обов'язкові ознаки обдарованості, вкотре підтверджує, що обдарованість не можна зводити тільки до високої оцінки на конвенціональних тестах інтелекту. Незалежно від того, чи ототожнювати інтелектуальну обдарованість із конвергентними здібностями, креативністю, наочністю, чи розглядати з одночасним урахуванням комплексу показників, ітиметься про критерії ідентифікації обдарованої особистості, а не про психологічні механізми інтелектуальної обдарованості.

Необхідно зазначити, що пізнавальна потреба, яка є неодмінною характеристикою будь-якого типу обдарованості, саме в інтелектуально обдарованих учнів виявляється найбільш виразно і очевидно. Як правило, тому типу обдарованості притаманна стійка система пізнавальних інтересів. Успішність інтелектуально обдарованих учнів не завжди збігається з рівнем їхніх здібностей: серед інтелектуалів є блискучі учні, а є й невстигаючі. Тут усе визначає не тільки інтелект, а й ставлення до навчання і загалом до школи [1]. Проте у всіх без винятку інтелектуально обдарованих дітей яскраво виражена пізнавальна потреба, що полягає в пошуку нового знання, у задоволенні потреби в розумовій діяльності. Талановиті діти постійно шукають для себе складної інтелектуальної роботи, для них саме вона є найбільшим задоволенням. Сучасні дослідники зазначають, що обдаровані учні є "справжніми маленькими трудівниками", які відчувають "задоволення працюючи" [4]. Їх схильність до

праці вони вважають виявом самої обдарованості. Проте ця категорія дітей неоднорідна. Пропонуючи розрізняти категорії здібних дітей, психологи виокремлюють такі ознаки: прискорений розумовий розвиток, рання розумова спеціалізація, окремі ознаки непересічних здібностей. Дітям, що належать до першої категорії, притаманний високий темп навчання. Вони рано починають читати і писати (у 3–4 роки). Пізніше, захоплюючись якоюсь однією галуззю знань, швидко просуваються вперед. Іноді одне захоплення змінюється іншим, однак постійним залишається потяг до розумового навантаження. Другу категорію становлять діти зі спеціальними здібностями, у яких при звичайному рівні інтелекту спостерігається особливе тяжіння, інтерес до якого-небудь окремого навчального предмета (галузі науки чи техніки). Така дитина (часто починаючи з середніх класів) захоплюється математикою, фізикою, біологією, мовою чи літературою, історією або якимось іншим предметом. Вона може виділятися, значно випереджаючи своїх ровесників, легкістю засвоєння специфіки матеріалу, поглибленістю інтересу до нього. Уроки з інших предметів можуть її обтяжувати. До третьої категорії належать діти, які не випереджають однолітків за загальним розвитком, але відрізняються від них особливою своєрідністю розумової роботи, яка вказує на їхні неординарні здібності. Ця своєрідність полягає в особливій оригінальності й самостійності суджень, у неординарності думки щодо різних питань.

На думку О. Кульчицької [3], інтелектуально обдаровані діти, на відміну від своїх однолітків, відчують потребу в розумовому навантаженні, іноді надаючи їй перевагу перед різним видам матеріального заохочення; володіють високою загальною активністю розуму, налаштованістю до інтенсивних і напружених розумових зусиль; вміють легко мобілізувати сили для досягнення пізнавальної мети; відрізняються здатністю до зосередження, тривалої підтримки розумової напруги, до поновлення розумових зусиль; відчують потребу в поновленні й ускладненні розумового навантаження; схильні до класифікації, систематизації, засвоєння енциклопедичних знань; відрізняються глибоким розвитком формальних аспектів суджень та інтелекту; легко змінюють хід думок, продукують несподівані припущення, домисли; характеризуються несподіваними зіставленнями, узагальненнями, що відрізняються оригінальністю; володіють значною розумовою самостійністю; характеризуються дуже високим темпом розумового розвитку.

Інтелектуально обдарованим дітям властива й специфіка когнітивного стилю навчання як динамічного аспекту способу рішення пізнавальної задачі: полenezалежність, тобто перевага орієнтуватися на внутрішні джерела інформації; рефлексивність як висока диференціація пізнавальної інформації. У пізнавальній сфері інтелектуально обдаровані діти характеризуються всепоглинаючою цікавістю, спрагою до інтелектуальної стимуляції; широким

колом інтересів (водночас, вони піддаються "усебічному розвитку", з малих років виявляючи цікавість до якогось одного виду діяльності (музики, математики, спорту); здатністю з раннього віку розмірковувати над такими явищами, як смерть, потойбічне життя, релігійні вірування, філософські проблеми; інтересом до загадок, гри слів тощо; раннім мовним розвитком, швидким накопиченням словникового запасу, відмінною пам'яттю; здатністю легко справлятися з пізнавальною невизначеністю [3].

Сучасні дослідники зазначають, що необхідно розрізняти ранню обдарованість, що є наслідком особливостей вікового дозрівання (феномен вундеркіндів), а також власне інтелектуальну обдарованість, яка пов'язана із екстраординарною інтелектуальною успішністю в реальній діяльності людини (феномен талановитості). Адже власне інтелектуальна обдарованість – це результат тривалого внутрішнього процесу побудови і зростання індивідуальних когнітивних ресурсів особистості, напрям якого визначається специфічними формами організації пізнавального досвіду людини, які характеризують унікальність її розуму.

У 1972 році Комітет по освіті США опублікував наступне визначення: обдарованими і талановитими дітьми можна вважати тих, які, за оцінкою висококваліфікованих спеціалістів, демонструють високі досягнення, у зв'язку з тим, що мають дуже розвинені здібності. В цілому обдаровані діти мають переваги практично по усіх параметрах розвитку (Abraham, 1976; Clark, 1979; Gallagher, 1975; Newland, 1976). Вони більш пристосовані в емоційному і соціальному планах, більш високі і здоровіші, чим середня дитина, вони легше навчаються і краще засвоюють матеріал. Період концентрації у них більший, словниковий запас ширший, вони легше вирішують завдання і здатні до абстрактного мислення. Вони чинять опір при застосуванні дисциплінарних мір, зубрінні, конформізму, більш схильні до змагань і незалежності, відрізняються високими соціальними ідеалами, більш цільні, допитливі, наполегливі, винахідливі, більш схильні до творчості і чутливі до настрою оточуючих, мають підвищене почуття гумору і гостріше реагують на несправедливість. У сферах, які відповідають їх обдарованості, такі діти не лише досягають рівня, характерного для більш старшого віку дітей, але і сам процес їх розвитку, і результати їх діяльності є вражаючими. Перспективи таких дітей визначаються рівнем їх досягнень і потенційними можливостями в одній чи деяких сферах: інтелектуальній, академічних досягнень, творчого або продуктивного мислення, спілкування і лідерства, художній, руховій діяльності.

Ряд дослідників вказують на те, що такі визначення потребують уточнення, бо призводять до плутанини у виявленні обдарованих дітей, в складанні програми для них. Тому термін «обдаровані» віднесли до когнітивних

здібностей, а «талант» включає інші аспекти розвитку. Хоча всі психічні функції дитини пов'язані між собою і в процесі розвитку інтелекту, обдарована дитина може досягти повноцінної реалізації лише через інтеграцію сприймання, мислення, емоцій та інших функцій. Зазвичай дослідники зараховують до структури обдарованості когнітивні складники: інтелект, спеціальні здібності, креативність. Окрім того, включають і складники особистісні, що стосуються мотивації, емоцій, волі [7].

Узагальнивши дослідження вчених, можна зробити *висновок, що структурними компонентами обдарованості є*: домінуюча роль пізнавальної мотивації, толерантність до невизначеності, особливості інтелектуальних освіченостей, дослідницька творча активність, можливість досягнення оригінальних рішень, можливість прогнозування, здатність до створення ідеальних еталонів, що забезпечують найвищі оцінки й створюють єдину інтегративну структуру обдарованості. Слід наголосити, що особливості дитячої обдарованості розглядалися в основному стосовно шкільного віку. Питання про відбір обдарованих дітей лише на перший погляд має суто прикладний характер. Насправді це питання не можна вирішити за допомогою навіть найповніших і найдетальніших каталогів діагностичних методик, оскільки в міру вивчення цього явища все зрозумілішим стає його складність, багатогранність, що привело до створення десятків теорій обдарованості, які відображають її різні грані та рівні.

Виявлення обдарованих дітей – тривалий процес, пов'язаний з аналізом розвитку конкретної дитини. Ефективна ідентифікація обдарованості за допомогою будь-якої одноразової процедури тестування неможлива. Тому замість одночасного відбору обдарованих дітей треба спрямовувати зусилля на поступовий, поетапний пошук обдарованих дітей у процесі їхнього навчання і виховання за спеціальними програмами, або в процесі індивідуалізованої освіти. Неправомірно здійснювати ідентифікацію обдарованої дитини на основі єдиної оцінки (наприклад, на кількісних показниках, що характеризують індивідуальний рівень інтелектуального розвитку). Існуючі психометричні тести інтелекту, фіксуючи його компоненти, не зачіпають зв'язків між ними, не охоплюють саму системність його прояву.

Проблема виявлення обдарованих дітей має чітко виражений етичний аспект. Ідентифікувати дитину як обдаровану або як необдаровану на даний момент – означає штучно втрутитися в її долю, заздалегідь зумовлюючи її суб'єктивні очікування. Багато життєвих конфліктів обдарованих і необдарованих криються в неадекватності і легковажності початкового прогнозу їхніх майбутніх досягнень. Слід враховувати, що дитяча обдарованість не гарантує наявності таланту дорослої людини. Отже, природа обдарованості об'єктивно потребує нових методів діагностики, оскільки традиційні

психометричні методики (у вигляді тестів інтелекту і тестів креативності) не валідні щодо особливостей поведінки і якісної своєрідності психічних ресурсів обдарованої дитини.

Існує два підходи до процесу виявлення інтелектуальної обдарованості у дітей шкільного віку. Перший підхід базується на системі єдиної оцінки, другий підхід базується на системі комплексної оцінки. Існують певні особливості підходу, який базується на системі єдиної оцінки: єдина оцінка виводиться на основі стандартних методів вимірювання інтелекту. Науковці розробляли і реалізовували методи діагностики обдарованих дітей, проводили роботу щодо зіставлення діагностичних тестів, глибоко аналізували принципи поетапного удосконалення тестів. У результаті такої роботи чіткіше простежувалася вікова обдарованість, оскільки величину інтелектуального потенціалу вимірювали у співвідношенні з інтелектуальними можливостями, які визначали як природними, так і середовими чинниками. Дослідники виокремили як диференціальні відмінності, так і відмінності в темпах інтелектуального розвитку дітей.

Нині стандартизовані методи вимірювання інтелекту найбільш широко використовують у практиці роботи з обдарованими дітьми. Тести спрямовані як на визначення вербальних, так і невербальних здібностей. Найбільшою популярністю користуються методи, які дають змогу визначити рівень когнітивного і мовленнєвого розвитку дитини. Стандартизовані тести досягнень для дітей молодшого шкільного віку застосовуються для визначення дітей, які мають виключні здібності в читанні, вирішенні математичних задач, загальних знань про оточення. Аналіз досягнень є необхідним для раннього виявлення дітей, які мають унікальні для свого віку здібності. Щодо особливостей підходу, який базується на системі комплексної оцінки, зазначимо, що прикладом системи комплексної оцінки є «резервуарна модель» Гашена, на основі численних оцінних процедур – результатів індивідуального і групового тестування, рекомендацій найближчого оточення молодших школярів з числа дорослих (членів родини, вихователів, психологів) – відбувається відбір кандидатів. Дитина повинна набрати високих результатів у трьох з чотирьох видів оцінки, або набрати певну кваліфікаційну суму балів, що дає змогу визначити її як обдаровану дитину. Сучасна особистісно-орієнтована тенденція пов'язана з виходом на перший план цінності особистісного розвитку і саморозвитку. Проте, сучасний рівень діагностики не виключає випадків недооцінювання потенціалу дитини. Науковці зазначають, що існує багато чинників, які можуть впливати і маскувати реальні можливості дітей. В зв'язку з цим виникла потреба у діагностиці як актуальної, так і потенційної обдарованості.

Нові можливості для вивчення специфіки обдарованості дітей розкриваються під час аналізу її як творчого потенціалу, закладеного в дитині від народження, який реалізується протягом дорослішання дитини в різних сферах діяльності. Такий підхід є достатньо розповсюдженим. Високий творчий потенціал становить основу обдарованості дітей і характеризується стійкою пізнавальною мотивацією, яка виражається пізнавальною активністю, випередженням у розвитку пізнавальної сфери, прагненням до творчості в різних видах діяльності.

Слід відзначити, що в усіх дослідженнях зазначається, що дитяча обдарованість дуже неоднозначна як за своїми проявами, так і за особливостями розвитку, тому про неї говорять з певною мірою вірогідності. Чим менша дитина за віком, тим складнішим є виявлення обдарованості, оскільки обдарованість знаходиться на стадії становлення.

Виявлення обдарованих дітей – довготривалий процес, пов'язаний з аналізом розвитку конкретної дитини. Ефективна ідентифікація обдарованості через використання одноразової процедури, наприклад тестування, неможлива. Тому замість одномоментного відбору обдарованих дітей необхідно спрямовувати свої зусилля на поступовий, поетапний пошук обдарованих дітей в процесі їх навчання за спеціальними програмами (наприклад в системі додаткової освіти) або в процесі індивідуалізованого навчання. Отже, процес виявлення обдарованості дітей не можна будувати на єдиній оцінці (наприклад на кількісних показниках, які характеризують індивідуальний рівень інтелектуального розвитку). Досить часто використовуються психометричні тести інтелекту в поєднанні з тестами креативності. При цьому ігнорується той факт, що їх застосування має ряд обмежень. Слід наголосити на тому, що більшість тестів інтелекту і креативності створені не для виявлення інтелектуальної або творчої обдарованості, а для інших цілей. Також необхідно зауважити, що деякі тести інтелекту вимірюють конкретну інтелектуальну здібність, тобто сформованість розумових операцій, але фіксуючи їх компоненти, не враховують зв'язки між ними, не охоплюють саму системність їх проявів. Також слід враховувати той факт, що дані тестів інтелекту і креативності залежать від ситуації тестування і емоційного стану дитини. При цьому чим обдарованіша дитина, тим ця залежність має прояв в більшій мірі. Тому психометричні тести погано прогнозують рівень досягнень обдарованих дітей. Також необхідно враховувати дані тестування і вирішення долі дитини.

Діагностична ситуація є наслідком впливу багатьох факторів, тому рішення повинно прийматися з урахуванням знання причин, які приводять до тестових результатів. По суті будь-яка форма відбору дітей на основі показників тестів інтелекту є неправильною з наукової точки зору, оскільки тести інтелекту не є

інструментом діагностики обдарованості взагалі і інтелектуальної обдарованості зокрема. Необхідно враховувати й те, що «прохідні бали», які використовують в тестах на інтелект (у вигляді показників конвергентної і дивергентної продуктивності) не мають чітких теоретичних та емпіричних обґрунтувань.

Таким чином, можна зробити наступні висновки відносно сфери коректного застосування тестів інтелекту в роботі з обдарованими дітьми. Перш за все, психометричні тести необхідно застосовувати не для прийняття рішення про ступінь обдарованості дитини, а після процедури її ідентифікації як обдарованої з метою виявлення сильних і слабких її психологічних якостей, а також для організації необхідної їй індивідуалізованої психологопедагогічної допомоги. Крім того, психометричні тести можуть бути використані в якості одного з багатьох інших джерел додаткової інформації в рамках програми ідентифікації обдарованої дитини, але не в якості єдиного критерію для прийняття рішення про те, що дана дитина є «обдарованою» або «необдарованою». При виявленні обдарованих дітей необхідно використовувати комплексний підхід. При цьому необхідно задіяти широкий спектр різноманітних методів:

- Різні варіанти методу спостереження за дітьми (в лабораторних і природних умовах, в школі, вдома тощо);
- Спеціальні психодіагностичні тренінги;
- Експертне оцінювання поведінки дітей вчителями, батьками, психологом;
- Проведення пробних занять за спеціальними програмами, а також включення дітей в спеціальні предметно-орієнтовані заняття;

Експертне оцінювання конкретних продуктів творчої діяльності дитини.

Проведення психодіагностичного обстеження з використанням різноманітних психометричних методик в залежності від завдань аналізу конкретного виду обдарованості. Однак і комплексний підхід до виявлення обдарованості дітей не запобігає від допущення помилок. В результаті можна не побачити істинно обдаровану дитину і навпаки зарахувати до них дитину, яка не підтвердить в подальшому цієї оцінки (випадки неспівпадання діагнозу і прогнозу). Оцінка дитини як обдарованої чи навпаки не має бути самоціллю. Слід завжди пам'ятати, що будь яка оцінка може вплинути на особистісний розвиток дитини. Виявлення обдарованих дітей необхідно пов'язувати із завданнями їх навчання і виховання. А також із наданням їм психологопедагогічної підтримки. Останнє дозволяє суттєво розширити сферу використовуваних методик і врахувати ряд додаткових моментів: особливості взаємодії дитини з однолітками і дорослими; наявність (або відсутність) різних форм дисинхронії (нерівномірності) в розвитку обдарованої дитини; особливості розвитку емоційної сфери дитини, тощо.

Сучасна діагностика обдарованості дітей шкільного віку базується на таких *принципах*:

- комплексний характер оцінювання різних аспектів поведінки і діяльності дитини, що дає змогу використовувати різні джерела інформації і охоплювати якомога більший спектр здібностей дитини;
- достатньо довгу в часовому вимірюванні ідентифікацію (розгорнуте за часом спостереження за поведінкою окремої дитини в різних ситуаціях);
- аналіз поведінки дитини в тих сферах діяльності, які максимально співвідносяться з її інтересами (включення дитини в спеціально організоване заняття, заохочення до різних форм предметної діяльності), використання тренінгових методів, у рамках яких можна організувати певний розвивальний вплив, знімати типові для певної дитини психологічні перешкоди;
- залучення до оцінки обдарованості дітей експертів, фахівців високої кваліфікації відповідної предметної галузі діяльності;

При здійсненні комплексного підходу перевагу слід надавати екологічно валідним методам психодіагностики, які спрямовані на оцінку реальної поведінки дитини в реальній ситуації, таких, як: аналіз продуктів діяльності, спостереження, бесіда, експертні оцінки батьків і педагогів, включення дітей у різні види творчої діяльності.

Необхідність розвитку інтелектуальних здібностей дітей актуалізує проблему організації навчання розумово обдарованих школярів. Діти з високими розумовими можливостями характеризуються деякими загальними особливостями, які мають враховуватися під час розробки навчальних програм. До таких загальних особливостей належать:

- здатність швидко схоплювати зміст принципів, понять, положень. Ця особливість вимагає використання широкого матеріалу для узагальнень. Прекрасні можливості в цьому плані представляє міждисциплінарний підхід;
- потреба зосереджуватися на тих аспектах проблеми, які є цікавими для дитини. Ця потреба рідко задовольняється за умов традиційного навчання. Для її реалізації необхідно створювати спеціальні навчальні програми із застосуванням самостійної роботи, завдань відкритого типу, які сприяють розвитку необхідних пізнавальних умінь;
- здатність помічати, міркувати, висувати гіпотези. Цілеспрямований розвиток вищих пізнавальних процесів у спеціальних навчальних програмах розвиває ці здібності на якісно новому рівні, дозволяє уникнути нескінченних повторень очевидного;
- стурбованість, тривожність у зв'язку зі своєю несхожістю на однолітків. Включення до навчальних програм афективного компонента дає можливість дитині краще зрозуміти себе, інших, навчитися виражати себе і свої переживання, призводить до прийняття себе й інших.

Українська дослідниця О. Є. Антонова зазначає, що для реалізації проблеми навчання інтелектуально обдарованих учнів учитель має бути відповідним чином підготовленим [1]. Готовність педагога до співпраці з обдарованими учнями визначається наявністю у нього певних професійних якостей, насамперед теоретичних знань і практичного досвіду. Дослідниками у сфері підготовки кадрів для навчання обдарованих дітей розроблено низку положень відносно знань, умінь та навичок, якими повинні володіти вчителі талановитих учнів, зокрема, ними акцентується увага на вміннях будувати навчання відповідно до результатів діагностичного обстеження дитини, модифікувати навчальні програми, стимулювати когнітивні здібності учнів, працювати за спеціальним навчальним планом, консультувати учнів тощо. До основних умов ефективного розвитку інтелектуальних здібностей учнів належать активна спрямованість занять на розумовий розвиток дитини, широкий доступ до джерел різноманітної інформації для самостійної роботи тощо.

Отже, обдарованими і талановитими дітьми можна вважати тих, які, за оцінкою висококваліфікованих спеціалістів, демонструють високі досягнення, у зв'язку з тим, що мають дуже розвинені здібності. Проблема виявлення обдарованих дітей складна і вимагає залучення спеціалістів високої кваліфікації. При цьому необхідно враховувати, що критерії обдарованості не можуть бути раз і назавжди зафіксованими. Встановлено що в психології існує два основних підходи до діагностики індивідуальних особливостей: кількісний, який базується на ідеї вимірюваності, виявленні статистичних закономірностей, і якісний, зорієнтований на людину як на унікальну, неповторну особистість. Нині важливим є вдале поєднання цих підходів і якісна характеристика отриманих даних. Надійне виявлення інтелектуально обдарованих дітей можливе, починаючи з дошкільного віку (5-6 років). До означеного віку прояви інтелектуальної обдарованості є неоднозначними і досить нестабільними, і робити висновки на їх основі вкрай важко. При цьому не існує в діагностиці інтелектуальної обдарованості дітей методів і показників, які однозначно фіксують інтелектуальну обдарованість будь-якої дитини. Висновок про наявність інтелектуальної обдарованості дітей робиться лише на підґрунті всього комплексу даних, одержаних при застосуванні різних методів, і такий висновок можна розглядати лише як припущення, а не остаточний. Тому замість одночасного відбору обдарованих дітей треба спрямовувати зусилля на поступовий, поетапний пошук обдарованих дітей у процесі їхнього навчання і виховання за спеціальними програмами, або в процесі індивідуалізованої освіти. Для реалізації проблеми навчання інтелектуально обдарованих учнів учитель має бути відповідним чином підготовленим. Готовність педагога до співпраці з

обдарованими учнями визначається наявністю у нього певних професійних якостей, насамперед теоретичних знань і практичного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонова О.Є. Особливості роботи вчителя іноземної мови з обдарованою дитиною // Вісник Житом. держ. ун-ту. – Вип. 19. – 2004. – С. 40-44.
2. Гільбух Ю. З. Розумово обдарована дитина: Психологія, діагностика, педагогіка / Ю. З. Гільбух. – К.: Софія, 1993. – 174 с.
3. Кульчицька О.І. Специфіка дитячої обдарованості // Обдарована дитина. – 2001. – № 1. – С. 3-10.
4. Пашнєв Б. К. Психодіагностика обдарованості / Б. К. Пашнєв. – Х.: Вид. група “Основа”: “Тріада +”, 2007. – 128 с.
5. Сорич І. Виявлення обдарованих дітей / І. Сорич // Психолог. – 2006. – №№25-28. – С. 10-33.
6. Guilford G. P. Creative Talents : Their nature, uses and development /G. P. Guilford. – Buffalo, N.Y. : Bearly Limited, 1986.
7. Renzulli, J.S. (1994). Schools for talent development: A practical plan for total school improvement. Mansfield Center, CT: Creative Learning Press.
8. Rodert Sternberg. Handbook of Human Intelligence. Cambridge University Press, 1982. P. 56-70
9. Torrance E. P. Torrance Tests of Creative Thinking / E. P. Torrance. – Scholastic Testing Service, Inc., 1974.

Головчук Ю. О.,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри маркетингу та реклами

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

holovchuk312@ukr.net

Фролова Ю. В.,

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

Frolovaulia032@gmail.com

ІННОВАЦІЙНІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

В статті розглядається використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в діагностиці та моніторингу розвитку обдарованої особистості. Описуються переваги ІКТ для цієї мети, такі як широкий спектр можливостей, індивідуалізація, доступність, зручність, об'єктивність. Наводяться приклади використання ІКТ в діагностиці та моніторингу розвитку обдарованої особистості, такі як онлайн-тести, навчальні програми, платформи для соціальних мереж, віртуальні навчальні середовища. Аналізуються переваги та проблеми використання ІКТ в цій сфері, а також перспективи розвитку ІКТ для діагностики та моніторингу розвитку обдарованої особистості в майбутньому.

Ключові слова: обдарованість, діагностика, моніторинг, інформаційно-комунікаційні технології, онлайн-тести, навчальні програми, платформи для соціальних мереж, віртуальні навчальні середовища, переваги, виклики, майбутнє.

The article discusses the use of information and communication technologies (ICT) in diagnosing and monitoring the development of a gifted person. The advantages of ICTs for this purpose are described, such as a wide range of possibilities, individualization, accessibility, convenience, and objectivity. Examples of the use of ICTs in the diagnosis and monitoring of the development of a gifted person are given, such as online tests, training programs, social media platforms, and virtual learning environments. The advantages and problems of using ICTs in this area are analyzed, as well as the prospects for the development of ICTs for diagnosing and monitoring the development of a gifted person in the future.

Key words: giftedness, diagnosis, monitoring, information and communication technologies, online tests, educational programs, platforms for social networks, virtual learning environments, advantages, challenges, future.

В сучасному світі, де інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) проникають у всі сфери життя, їх використання в освіті стає не лише можливістю, але й нагальною потребою. Це стосується й діагностики та моніторингу розвитку обдарованої особистості. Обдарованість – це не лише високі здібності, але й унікальний спосіб сприйняття та реакції на навколишній світ. З розвитком інформаційних технологій стає можливим більш глибоко та об'єктивно вивчати цей феномен. Розглянемо, як інформаційно-комунікаційні технології допомагають у діагностиці та моніторингу розвитку обдарованих особистостей. Традиційні методи оцінки обдарованості можуть бути суб'єктивними та обмеженими. Однак, завдяки розвитку ІКТ, ситуація змінюється. Використання комп'ютерних програм та інтерактивних тестів дозволяє отримати більш об'єктивну картину здібностей особистості. Наприклад, онлайн-платформи для аналізу рівня когнітивних здібностей можуть забезпечити об'єктивну оцінку інтелектуального потенціалу. Крім того, інноваційні технології машинного інтелекту дозволяють аналізувати не лише результати тестів, але й поведінкові та біометричні дані, що робить діагностику ще більш об'єктивною та комплексною.

Світ ІКТ пропонує широкий спектр інструментів, які можуть бути використані для діагностики та моніторингу розвитку обдарованої особистості. Онлайн-тести, навчальні програми, платформи для соціальних мереж, віртуальні навчальні середовища, ігри, інструменти для створення контенту – це лише деякі з них. Кожен з цих інструментів має свої особливості та переваги, що дозволяє підбирати оптимальні методи для оцінювання та розвитку індивідуальних талантів кожної дитини. Вони дозволяють стежити за розвитком обдарованих особистостей в реальному часі. Віддалені програми моніторингу, сенсори та

мобільні додатки дозволяють збирати дані про активність, емоційний стан та інші напрямки розвитку. Це надає можливість не лише виявляти прогрес чи проблеми, але й адаптувати навчальні програми та методики до індивідуальних потреб [1; 2, с. 5–8].

Наприклад, системи аналізу електроенцефалограми (ЕЕГ) можуть виявляти зміни у психофізіологічному стані та допомагати адаптувати навчальні матеріали відповідно до потреб кожної особистості. Ці технології дають можливість створювати персоналізовані навчальні програми, які відповідають індивідуальним потребам та інтересам кожної обдарованої дитини. Це робить навчання більш ефективним та захопливим, а також дозволяє дитині максимально розкрити свій потенціал. Доступність ІКТ робить діагностику та моніторинг розвитку обдарованості можливими для дітей з різних середовищ, включаючи тих, хто живе у віддалених районах. Також дозволяють отримати більш об'єктивні та неупереджені дані про розвиток обдарованої дитини. Онлайн-тести та навчальні програми мінімізують вплив суб'єктивних факторів, що робить оцінювання більш надійним. Використання ІКТ також економить час та ресурси, що дозволяє виявити та підтримати більшу кількість обдарованих дітей [3; 4, с. 18–21].

Захопливі та інтерактивні інструменти навчання, які пропонують інформаційно-комунікаційні технології, значно підвищують мотивацію та зацікавленість дітей у навчанні. Платформи для спілкування та співпраці дозволяють обдарованим дітям спілкуватися один з одним, ділитися своїми ідеями, співпрацювати над проєктами, що сприяє розвитку їхніх соціальних та комунікативних навичок, а також створює відчуття приналежності до спільноти. Технології дають можливість надавати обдарованим дітям детальний та аналітичний зворотний зв'язок про їхні сильні та слабкі сторони. Це дозволяє їм краще розуміти свої можливості та потреби, а також отримувати рекомендації щодо подальшого розвитку та навчання [1; 5].

Світ ІКТ постійно розвивається, відкриваючи все нові можливості для діагностики та моніторингу розвитку обдарованої особистості. Використання машинного інтелекту, великих даних, віртуальної та доповненої реальності – це лише деякі з напрямків, які мають значний потенціал для подальшого вдосконалення цих процесів.

Незважаючи на безперечні переваги, використання нових технологій у діагностиці обдарованості також виявляє певні виклики. Проблеми з конфіденційністю даних, а також необхідність глибокого розуміння технологій вимагають уважного підходу. Однак, зростаючі можливості та потенціал у цій сфері роблять їх невід'ємною частиною сучасної педагогічної та психологічної практики. Додаткові дослідження та розвиток нових технологій можуть відкрити ще більше можливостей для розвитку обдарованих дітей.

Отже, інформаційно-комунікаційні технології стають ключовим інструментом для діагностики та моніторингу розвитку обдарованої особистості. Їх використання дозволяє більш ефективно та точно оцінювати потенціал обдарованих дітей, сприяти їх всебічному розвитку та підтримувати їх на шляху до успіху. В майбутньому можна очікувати на появу ще більш інноваційних та ефективних методів, які ґрунтуються на ІКТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Holovchuk Yu. Directions of Ukrainian regions economic development in crisis. Relationship between public administration and business entities management: 2nd International Conference proceedings (November, 12, 2022, Tallinn, Estonia). DOI: <http://dx.doi.org/10.36690/RPABM-2022-35>
2. Черевко О. В., Белоусова Н. В., Головчук Ю. О. Оцінка доцільності використання методики прогнозування регіонального економічного розвитку інклюзивного туризму. Актуальні проблеми економіки. 2021. №2. С.4-11. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2022/02/2.21._topic_Chervko-O.V.-B%D1%96elousova-N.V.-Golovchuk-J.%D0%9E.-4-11.pdf
3. Графська О. І., Головчук Ю. О., Кулик О. М. Інноваційні інструменти маркетингових стратегій розвитку туризму на регіональному рівні. Інфраструктура ринку. 2023. №71. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct71-36>
4. Черевко О. В., Белоусова Н.В., Головчук Ю.О. Теоретико-методологічне забезпечення розвитку економіки регіонів України. Актуальні проблеми економіки. 2021. №4. С.17-25. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2022/02/4.21._topic_-Chervko-O.V.-B%D1%96elousova-N.V.-Golovchuk-J.%D0%9E.17-25.pdf
5. Головчук Ю. О., Худоба О. М., Боднар Р. О. Діджиталізація у сучасній індустрії туризму та гостинності: проблеми і перспективні напрями. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, 2023. (8). DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-12-03>

Голота О. В.,
вчитель фізик и ліцею № 45,
Подільського району міста Києва
спеціаліст вищої категорії,
педагогічне звання «учитель-методист»
Golota-O@online.ua

ІНТЕГРОВАНІЙ ФАКУЛЬТАТИВ «ЗАКОНИ ФІЗИКИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯВИЩ» ЯК ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ ПІДЛІТКІВ

У статті висвітлено досвід впровадження інтегрованого факультативу у школі. Також акцентовано увагу на тому, щоб більше та глибше зрозуміти сутність фізичних явищ та законів. Поєднання занять з факультативу з проведенням експериментів покликане виявляти та активізувати дослідницький інтерес до фізики як природничої науки у здобувачів освіти.

Ключові слова: інтегрований факультатив, фізика, психологія, дослідницький інтерес, експеримент, здобувачі освіти.

The article highlights the experience of implementing an integrated elective at the school. Attention is also focused on understanding more and more deeply the essence of physical phenomena and laws. The combination of optional classes with conducting experiments is designed to reveal and activate research interest in physics as a natural science among students.

Key words: integrated elective, physics, psychology, research interest, experiment, students of education.

Фізика є надзвичайно цікавою та багатогранною наукою. Варто подивитися довкола, щоб спостерігати процеси, які пояснює фізика. Більшість фізичних явищ тісно увійшли в пояснення психологічних явищ та успішно застосовуються в повсякденні. Ми вирішили через такі порівняння представити більш доступне розуміння фізики. Зробити її вивчення більш доступним та цікавим – це є наше завдання.

Цього навчального року в 7-х класах стартував факультатив **«Закони фізики через призму соціально-психологічних явищ»**. Оскільки вивчення фізики в школі розпочинається саме у сьомому класі, то дуже важливо викликати у здобувачів освіти дослідницький інтерес а також активізувати його. Зазначимо, що дослідницький інтерес – це якість особистості, яка є властивою дитині. І вчителю необхідно підтримати та розвинути цей інтерес. Виявляємо обдарованих дітей на факультативі, де неформальна обстановка, адже це не є звичайний урок. Впроваджуючи заняття з факультативу, ми заохочуємо обдарованих дітей надавати влучні приклади. У форматі факультативних занять створюємо середовище для обговорення теми з фізики та наведення прикладів з життя, з якими стикалися учні. Ці зустрічі дають можливість почуватися вільно, відкрито висловлювати свою думку, разом знаходити точки дотику матеріалу природничої дисципліни з прикладами повсякденного життя. Доброзичлива атмосфера сприяє саморозкриттю здобувачів освіти, позитивним враженням від зустрічі і зацікавленості матеріалом, який опрацьовується. Факультатив дає можливість не лише повторити зміст вивченого матеріалу, але й більше дізнатися з теми, отримати більше інформації про життєво-професійний шлях видатних особистостей – фізиків. Таким чином учні бачать, що винаходи зароджуються в уяві вченого навіть з підліткового віку. Глибоке занурення в предмет вивчення сприяє виникненню креативних ідей щодо вдосконалення, поліпшення та певних прикладів або процесів. Також факультатив покликаний розширити світогляд підлітків, більше та глибше зрозуміти сутність фізичних явищ та законів. Водночас це збагачує знання підлітків, адже ми розбираємо приклади, проводимо демонстрації фізичних дослідів відповідно до теми заняття та обговорюємо психологічну складову відповідно до означення,

закону фізики та певного явища. Більш глибоко розбираємо матеріал до певної теми, проектуємо на взаємодію у суспільстві, людських стосунках та беремо до уваги особливості, які має підлітковий вік. Це дозволяє сприяти взаєморозумінню та більш цікаво і доступно подати матеріал. Проведена більша частина занять, що дає можливість зробити висновки щодо результату. Гуртківці мають можливість спілкуватися, висловлювати свою думку, задавати питання а також брати участь у відтворенні фізичного досліду та пояснювати його. Більшість гуртківців наводять досить влучні приклади соціально-психологічних явищ та проводять паралель з фізичними явищами. Також це підвищена активність учнів на уроках фізики. Гуртківці брали участь у роботі круглого столу, були активними слухачами та вільно висловлювали свою думку щодо тематики подібності наук – фізики та психології.

Важливо розвинути у здобувачів освіти уміння спостерігати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати. Разом з тим здобувачі освіти працюють на робочих аркушах, де міститься основна інформація з теми. Завдання різноманітні для опрацювання матеріалу. Це продовження незакінчених речень, складання правила із розрізнених частин, розмальовки, експрес опитування, написання есе, зазначення власної думки тощо. Опрацьовуючи матеріал, учні мають можливість побачити на конкретних прикладах з життя та особистого досвіду деяку подібність між фізичними та психологічними явищами. Варто зазначити, що до кожного заняття на робочому аркуші додається карта емоційних станів, відповідно до якої можна вказати власний емоційний стан, зокрема, враження від заняття.

За час проведення занять з факультативу створена фотогалерея, напрацьований матеріал для створення робочого зошита з факультативу, розробки занять а також презентації.

Інтегрований факультатив дає можливість вільно висловлювати свою думку, активізувати дослідницький інтерес та підтримувати його. Надзвичайно важливо зберегти іскру винахідництва для подальшої самореалізації в дорослому житті. Саме від учителя багато залежить, чи буде дитина пишатися тим, що вміє творити, фантазувати, бачити надзвичайне у звичайних речах. Вчитель має можливість здійснювати креативний підхід до проведення занять для більш доступного вивчення фізики як науки (як запам'ятовувати формули, дати означення фізичних величин тощо), щоб учні краще розуміли фізику як науку, адже фізика – це територія відкриттів!

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шевенко А.М., Голота О.В. (2022). Змістове наповнення занять факультативу «Закони фізики через призму соціально-психологічних закономірностей». Профорієнтація: стан і перспективи розвитку: Збірник матеріалів XI

Всеукраїнські психолого-педагогічні читання, присвячені пам'яті Бориса Олексійовича Федоришина Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, м. Київ, Україна, С. 26-31. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/732492/>

2. Голота Оксана, Шевенко Алла Досвід проведення факультативних занять «Закони фізики через призму соціально-психологічних явищ». «Профорієнтація: стан і перспективи розвитку». Збірник матеріалів XIII Всеукраїнських психолого-педагогічних читань, присвячених пам'яті доктора педагогічних наук, професора Федоришина Бориса Олексійовича. За редакцією Н.В. Павлик – Київ, 2023.

Данюк А. О.,
кандидат філологічних наук,
викладач циклової комісії українознавства та філологічних дисциплін
Дніпровського фахового коледжу будівельно-монтажних
технологій та архітектури,
a.o.daniuk@gmail.com

ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Соціальні перетворення в українському суспільстві докорінно змінили пріоритети у галузі освіти. Інноваційна філософія визначила головну стратегію педагогічної діяльності: спрямованість освітнього процесу на формування духовного світу особистості, утвердження загальнолюдських цінностей, розкриття та розвиток потенційних можливостей та здібностей здобувачів освіти. Вирішення цих нагальних проблем можливе лише на основі широкого впровадження новітніх педагогічних технологій, спрямованих на розвиток творчих здібностей здобувачів освіти.

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми розвитку творчих здібностей на заняттях української літератури. Досліджено навички та вміння, необхідні для творчої реалізації і життєвої активності в сучасному суспільстві. Запропоновано сучасні технології розвитку творчих здібностей як способів життєвого проєктування, саморефлексії.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, креативність, інновації, інтерактивні форми навчання, мовно-літературна компетентність.

Social transformations in Ukrainian society fundamentally changed priorities in the field of education. Innovative philosophy defined the main strategy of pedagogical activity: the orientation of the educational process to the formation of the spiritual world of the individual, the affirmation of universal values, the disclosure and development of the potential opportunities and abilities of the students of education. The solution of these urgent problems is possible only on the basis of the wide

implementation of new pedagogical technologies aimed at the development of creative forces and abilities of education seekers.

The article provides a theoretical analysis of the problem of developing creative abilities in Ukrainian literature classes. The skills and abilities necessary for creative realization and vital activity in modern society are studied. Modern technologies for the development of creative abilities are proposed as ways of life design and self-reflection.

Key words: creativity, creative abilities, creativity, innovations, interactive forms of education, linguistic and literary competence.

Постановка проблеми. Розвиток творчих здібностей та критичне мислення – це найголовніші тренди сучасної освіти, адже вони дають особистості інструменти, щоб зробити життя більш осмисленим. Критично мислячі люди інтелектуально незалежні, чесні самі з собою, ними неможливо маніпулювати, вони уміють перемагати сумніви, ставити правильні запитання, шукати і бачити зв'язки між явищами і вчинками людей, вибудовувати судження та наводити аргументи. До основних характеристик творчої особистості відносять здатність до самоактуалізації, креативність, готовність до ризику, нерівномірність успіхів під час вивчення різних навчальних предметів, наявність творчого потенціалу, високий рівень мотивації, самобутність, високий рівень розвитку емпатії, семантичну гнучкість тощо. Саме такі навички необхідно розвивати у сучасного молодого покоління, тому кожен освітянин у своїй педагогічній діяльності повинен намагатися застосовувати сучасні технології розвитку критичного мислення та творчих здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз проблеми творчих здібностей та обдарованості особистості здійснювався в наукових працях Дж. Гілфорда, К. Когана, Н. Марцих, В. Моляко, В. Павленко, О. Пометун, Є. Торренса, Н. Федорової та ін. Проте основну увагу вчені приділяли формуванню, розвитку та структурним компонентам обдарованості дітей. У сучасній психології та педагогіці проблема творчих здібностей досліджується не так давно. Перспективною тенденцією сьогодення є пошук шляхів дослідження творчих здібностей як особливої психічної реальності, необхідної для особистісного зростання та творчого самоздійснення.

Формулювання цілей статті. Основним завданням статті є спроба проаналізувати наукові погляди на феномен творчих здібностей, дослідити сучасні технології розвитку творчих здібностей, запропонувати практичні методи розвитку творчих здібностей на заняттях української літератури.

Виклад основного матеріалу. Одним із головних завдань сучасного закладу фахової передвищої освіти є виховання творчої особистості, яка набагато краще та легше пристосовуватиметься до побутових, соціальних та

виробничих умов, ефективно використовуватиме їх та змінюватиме відповідно до власних уподобань, переконань, буде конкурентоспроможною та здатною швидко адаптуватись до змін у суспільстві тощо. Діяльність сучасного викладача-філолога має бути спрямована на створення такої системи подачі та перевірки знань, основною метою якої є максимальний розвиток творчих здібностей здобувачів освіти.

Н. Мойсеюк, аналізуючи стан освіти, зазначає, що «у традиційному навчанні всі знання, вміння і навички отримують шляхом репродуктивного засвоєння, що розвиває пам'ять і навички репродуктивного мислення. Навички продуктивного і творчого мислення є наслідком репродуктивного засвоєння» [2, с. 108]. Тобто базою будь-якої творчості є конкретні знання, навички й уміння. Це положення суттєве для вирішення проблеми творчого розвитку у процесі навчання (базовий зміст освіти повинен якісно засвоюватися). Проте цього недостатньо для розвитку пізнавальної самостійності і творчості учнів.

Традиційно творчі здібності ототожнюють з поняттям «креативність» – рівнем творчої обдарованості, здатності до творчості, що є відносно сталою складовою структури особистості. Одне з найперших визначень креативності надав американський учений, професор Стенфордського університету Джон Као: «Креативність – це цілісний процес генерації ідей, їх розвитку та перетворення на цінності. Цей процес поєднує в собі те, що люди називають новаторством» [3, с. 27]. Він відзначає одночасно мистецтво породження нових ідей і науку відточування цих ідей до стадії відтворення в дійсності.

Дж. Гілфорд виокремив 4 основних показника креативності: оригінальність – здатність продукувати відділені асоціації, нетривіальні рішення; образна адаптивна гнучкість – здатність змінювати форму стимулу так, щоб побачити в ній нові ознаки та можливості їх використання; семантична гнучкість – здатність виявити основну властивість об'єкта та запропонувати новий спосіб його використання, та семантична спонтанна гнучкість – здатність до продукування різноманітних ідей в нерегламентованій ситуації [5].

Ідеї Дж. Гілфорда розвивав Є. Торренс, який під креативністю розумів, зокрема, здатність до загостреного сприймання недоліків. Є. Торренс висловив тезу, що креативність – це нормативний процес, що виникає внаслідок сильної потреби людини у зниженні напруги, спричиненої ситуацією дискомфорту, який, у свою чергу, викликаний невизначеністю або незавершеністю діяльності [2].

У вступній промові на пост президента Асоціації американських психологів Дж. Гілфорд висунув дві проблеми креативності, що піддаються вивченню: як ми можемо відкрити креативні задатки в наших дітях і молоді та як ми можемо сприяти розвитку креативних особистостей. Більшість учених наголошують на

прямій залежності креативності від умов соціалізації, тобто рівня навчальних закладів, у яких люди здобувають освіту. Іншими словами, є школи консервативні, що формують «виконавців» (творчі особистості в них не уживаються, відторгаються ними), а є школи творчі, які в буквальному розумінні слова навчають мислити креативно. Ще В. Сухомлинський підкреслював, що тільки творчий учитель здатен запалити в учнях жагу пізнання, тому кожному педагогові необхідно розвивати креативність, що є головним показником його професійної компетентності.

Значний потенціал щодо розвитку творчих здібностей здобувачів освіти у закладах ФПО мають предмети гуманітарного циклу, зокрема українська мова та література. К. Ушинський їх завдання вбачав у тому, щоб «розвинути в дітях ту природжену здібність, яку називають даром слова» [2, с. 10], навчити їх свідомо володіти цінностями рідної мови і граматики (пізнання логіки мови), застосовуючи усні та письмові вправи, які мають сприяти розвитку мовно-літературної компетенції. Дійсно, ступінь успішності реалізації засобів творчого розвитку залежить від особливостей організації навчального процесу уміння педагога доречно і в цікавій формі запропонувати студентам завдання, створити ситуацію, що сприятиме творчій діяльності і розвиватиме уяву, асоціативне мислення. Сформована пізнавальна діяльність здобувачів освіти є необхідною, але недостатньою умовою розвитку творчої особистості. Другою важливою умовою ефективності навчального процесу та розвитку творчих здібностей здобувачів освіти є індивідуальна (самостійна) робота.

На заняттях української літератури доцільно використовувати інноваційні технології навчання, які сприятимуть як розвитку творчих здібностей, так і навичок самостійної роботи студентів, наприклад, робота у творчих майстернях (написання авторських віршів, оповідань, казок тощо), інсценізація уривків з програмових творів; сторітелінг (написання закінчення поданого тексту, написання творів на заданий початок і кінець, відтворення кількох пропущених епізодів тощо); створення ілюстрацій до прочитаних творів; створення кроссенсів, візуалізацій до поезій; характеристика героїв з використанням технології шестикутного навчання, SWOT-аналізу тощо, написання творів-есе (есе на задану тему, есе-відгук про прочитаний твір тощо).

Одним із засобів розвитку творчих здібностей, креативності, критичного мислення є шестигранне (шестикутне) навчання, або метод «гексагон». Автором цієї методики є вчитель історії із Великобританії Рассел Тарр [6]. В Україні цей метод ще не достатньо розповсюджений серед викладачів, але, безперечно, це явище тимчасове і через деякий час ним будуть користуватися викладачі всіх галузей. У чому полягає суть даного методу? Шестикутна картка має назву гекса

(hexagon), їхня кількість може бути фіксованою або довільною (відповідно до мети, яку ставить викладач). Кожна гекса – це певним чином сформульовані знання з певного аспекту теми. Гекса поєднується з іншою, завдяки певним зв'язкам (поняття, події, явища). У цілому гекси з'єднуються між собою в єдину структуру, що дає уявлення про отримані знання. Однак у студентів кінцева картина може бути різною. Використання шестикутників є простим та ефективним способом розвитку таких навиків, як здатність обирати, класифікувати та пов'язувати ті чи ті поняття, факти, події тощо.

Застосовувати метод шестикутного навчання на заняттях української літератури можна на різних етапах заняття: під час пояснення нового матеріалу, на етапі повторення чи закріплення знань тощо. Пропоную вашій увазі кілька комбінацій та методичних прийомів застосування цього методу:

- 1. Навчальний матеріал у шестикутниках.** На шестикутниках можна подати основний навчальний матеріал, який студентам потрібно зібрати у своєрідний пазл. Наприклад, на заняттях української літератури це може бути біографія письменника або сюжет твору (Див. Рис.1.1.).

Рис.1.1. «Композиція повісті М. Коцюбинського „Тіні забутих предків”»

2. Магія чистих карток

Можна залишити шестикутники порожніми, щоб студенти могли самостійно заповнити їх і висловити свою думку щодо певної події. Це прекрасний варіант для дистанційної роботи: ви можете запропонувати студентам заповнити картки, підібравши цитати з твору тощо. Така робота доречна як при вивченні нового матеріалу, так і під час узагальнення знань. На заняттях української літератури я застосовую такі картки під час складання характеристики персонажів твору (Див. Рис. 1.2.).

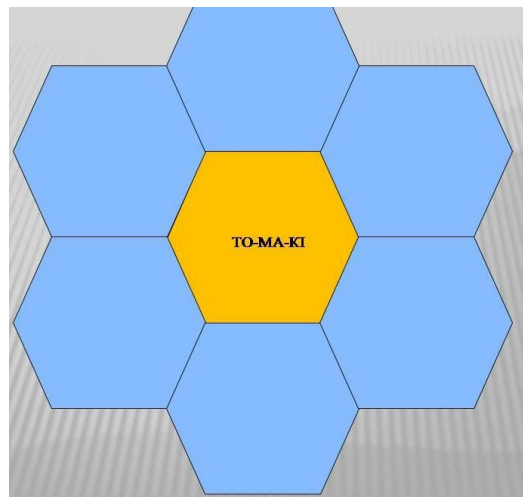

Рис. 1.2. «Характеристика героя роману „Майстер корабля”»

3. Робота в групах

Метод підходить не лише для індивідуальної роботи – студенти можуть об'єднуватися в команди. Кожна група заповнює свої шестикутники. Потім команди обмінюються напрацюваннями та намагаються зібрати мозаїку однокласників.

4. Кольорові шестикутники

Картки можуть бути різного кольору, тоді кожен колір буде об'єднувати навчальний матеріал у певну категорію. У цьому випадку колір визначає певну класифікацію, навчальний матеріал розподіляється за видовими ознаками. Чудовий варіант для вивчення лексикології та фразеології української мови (Див. Рис.1.3.).

Рис. 1.3. «Фразеологічна антонімія української мови»

5. Пізнавальні картинки

Гекси можуть бути із зображеннями, із яких студенти складають колаж. Такий варіант ідеально підходить для вивчення історичних подій, мистецтва та культури певної епохи, біографії письменника тощо.

Ще одним творчим методом навчання є SWOT-аналіз. Аббревіатура SWOT була вперше введена в 1963 році в Гарварді на конференції з проблем бізнес-політики. Автор цього методу американський економіст, професор, академік – Кеннет Ричмонд Ендрюс. Цікавим є той факт, що він захистив свою докторську дисертацію на тему «Літературна діяльність Марка Твена», однак викладацьку діяльність пов'язав із економічними дисциплінами: методами адміністрування, стратегічним плануванням, проблемами економічного розвитку тощо. Згодом запропоновану К. Р. Ендрюсом технологію SWOT-аналізу почали використовувати у бізнесі для стратегічного планування.

Аббревіатура цього терміну включає перші букви елементів аналізу й розшифровується так:

- Strengths – сильні сторони;
- Weaknesses – слабкі сторони;
- Opportunities – можливості;
- Threats – загрози.

Ключові елементи методу (сильні та слабкі сторони, можливості та загрози) для зручності зображують у вигляді таблиці. На заняттях української літератури його доречно використовувати на етапі рефлексії, а також на заняттях узагальнення та систематизації вивченого матеріалу.

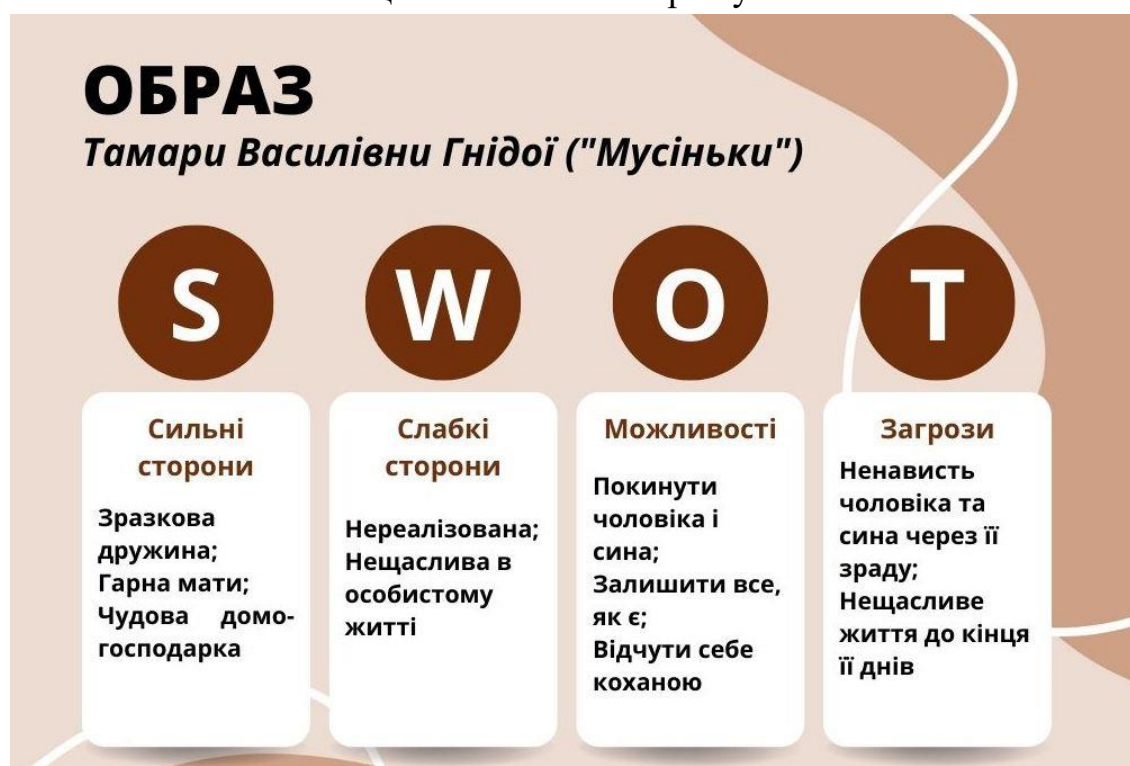

Рис. 1.4. «Характеристика героїні роману В. Підмогильного „Місто”»

Такий аналіз не тільки розкриває всі сторони певного явища, а й дозволяє прогнозувати можливі наслідки (Див. рис. 1.4., 1.5.).

Продовжити роботу можна, запропонувавши здобувачам освіти знайти шляхи усунення несприятливих наслідків у поведінці героя, перейти від аналізу до планування, показати, як за допомогою сильних сторін і можливостей можна здолати слабкі сторони та загрози (вибір подальшої роботи залежить від того, що саме було об'єктом дослідження).

Рис. 1.5. «Характеристика героя драми-феєрії Лесі Українки „Лісова пісня”»

Також технологію SWOT-аналізу можна використовувати як форму самостійної роботи, метод презентації творчого завдання. Цей метод на заняттях української літератури дає можливість розглядати літературні процеси не відокремлено, а в тісному взаємозв'язку з іншими явищами, досліджувати характери та психологію вчинків героїв не відсторонено, а із залученням студентів до співпереживання та співтворчості.

У сучасному суспільстві вміння грамотно, точно, лаконічно висловлювати свою думку є життєвою необхідністю. Важливість вміти писати есе встановлено сучасними соціокультурними умовами, інтеграцією української освіти в європейський контекст. Відточуючи навички написання есе, здобувачі освіти розвивають здатність свого мозку до інтуїтивного навчання і аналітичного, критичного та креативного мислення. Як відомо, метод есе полягає у написанні тексту в довільному стилі, що дозволяє виконавцю завдання глибше зануритись у проблему та власний внутрішній світ під час її вирішення, розвивати спостережливість, збагатити словниковий запас, проявити повагу як до своєї думки, так і до думок інших.

Велика роль у роботі з обдарованою особистістю належить участі у міжнародних, всеукраїнських конкурсах, конференціях тощо. Це є своєрідною апробацією/презентацією результатів творчої діяльності здобувача освіти. Серед таких конкурсів у мовно-літературній галузі є Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка, Всеукраїнський конкурс есе учнівської та студентської молоді «Мій Шевченко» тощо. Однак сучасних здобувачів освіти стає все важче мотивувати до участі у подібних заходах через ряд проблем, зокрема це невпевненість дитини у своїх силах, низька самооцінка, надмірна відповідальність, відсутність мотивації, апатія до подібних заходів, несамотійність виконання завдання тощо. Серед методів, що допомагають творчій особистості повірити у власні сили і можливості, варто відзначити когнітивну емпатію та залучення власного життєвого досвіду у процес творчості. Під час написання есе потрібно запропонувати студенту не просто описати чи розкрити задану тему, а спробувати «прожити» цю ситуацію, відчувати її. У такому випадку емпатія стане методом «уживання» чи скоріше «проживання» певної історії, своєрідним «входження» людини в стан іншого об'єкта. За допомогою чуттєво-образних та уявних зображень студент матиме можливість «переселитися» у досліджуваний об'єкт, відчувати та пізнати його зсередини. У процесі написання твору варто запропонувати виконавцю завдання поставити запитання об'єкту-собі та спробувати на почуттєвому рівні сприйняти, зрозуміти, побачити відповіді. Почуття, думки, що народжуються при цьому, відчуття особистості – це і є евристичний освітній продукт, що може бути потім виражений ним в письмовій формі.

Висновки. Отже, як стверджують О. Пометун, Л. Пироженко, сучасний навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників. «Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де й учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. Організація такого навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації» [3, с. 9]. Таким чином, саме розвиток творчих здібностей є найважливішою складовою у навчанні та вихованні молодого покоління, адже розуміння та вчасне виявлення здібностей людини дають змогу правильно обрати майбутню професію, сприяють ефективній самореалізації у дорослому житті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Войтенко О.В. Розвиток творчих здібностей школярів на уроках літератури / О.В. Войтенко // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. – Харків : ХДПУ, 1997. – С. 17–21.
2. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. посіб. / Н. Є. Мойсеюк. – 5-е вид., доп. і перероб. – К., 2007. – 656 с.

3. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів: [монографія] / за ред. проф. О.Є. Антонової. – Житомир, 2017. – 158 с.
4. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. – Київ: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
5. Технології розвитку критичного мислення / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз та ін.; [наук. ред., передм. О. І. Пометун]. – К.: Вид-во «Плеяди», 2006. – 220 с.
6. Guilford J.P. New frontiers of testing in the discovery and development of human talent / J. P. Guilford // Seventh Annual Western Regional Conference on Testing Problems. – Los Angeles, 1958.
7. Using Hexagon Learning for categorisation, linkage and prioritisation. URL: <http://www.classtools.net/blog/using-hexagon-learning-forcategorisation-linkage-and-prioritisation/>

Дериколєнко Н. А.,
здобувач освіти 5 курсу
природничо-математичний факультет
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
mekhedolga@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНOSTІ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

У статті досліджуються особливості реалізації технологій розвитку обдарованості серед дітей та молоді. Автори розглядають сучасні підходи та методи, що використовуються для виявлення та розвитку обдарованих особистостей у сфері освіти. Особлива увага приділяється використанню інноваційних технологій, ігрових методик, індивідуалізованого навчання та психологічної підтримки обдарованих учнів. Результати дослідження вказують на ефективність інтеграції технологій у процес навчання та розвитку обдарованих дітей та молоді.

Ключові слова: технології розвитку обдарованості, обдаровані діти та молодь, інноваційні підходи, індивідуалізація навчання, психологічна підтримка.

This article explores the specifics of implementing giftedness development technologies among children and youth. The authors examine contemporary approaches and methods used to identify and develop gifted individuals in the field of education. Special attention is given to the use of innovative technologies, gamified techniques, individualized learning, and psychological support for gifted students. The research findings indicate the effectiveness of integrating technologies into the learning and development process for gifted children and youth.

Keywords: giftedness development technologies, gifted children and youth, innovative approaches, individualized learning, psychological support.

Розвиток творчих та обдарованих особистостей є критично важливим для будь-якого суспільства, оскільки ці особистості вносять значний вклад у

розвиток культури, науки, технологій та інших сфер. Для ефективного виявлення, навчання і виховання талановитих дітей необхідно вживати спеціальні підходи та методи, які стимулюють їхній інтелектуальний та творчий потенціал.

Важливо зазначити, що останніми роками в Україні проводиться важлива робота щодо розвитку здібностей обдарованих дітей. Українська педагогіка також має багатий досвід роботи з обдарованими учнями. У нашій країні діє розвинена мережа освітніх закладів, які пропонують як загальноосвітній, так і додатковий розвиток дітям та юнацтву з різними напрямками обдарованості. Разом із тим, неформальне ставлення вчителів до проблем і потреб обдарованих учнів часто є вирішальним і більш дієвим, а високі результати навчання та виховання таких дітей значною мірою залежать від небайдужого ставлення вчителя до учня. Водночас учені визнають, що впродовж тривалого періоду вітчизняна школа орієнтувалася на середнього учня, унаслідок чого обдаровані діти не отримували належного розвитку [1].

Кожна обдарована дитина унікальна, тому важливо застосовувати індивідуальні методи навчання, які враховують їхні інтереси, потреби та темпи розвитку. Це може включати розширені програми, проекти з дослідження та творчі завдання [2].

Обдаровані діти потребують спеціального середовища, що стимулює їхній розвиток. Це може охоплювати доступ до різноманітних ресурсів, курсів і клубів з поглибленим вивченням, а також співпрацю з висококваліфікованими вчителями та менторами [3].

Важливо розвивати у обдарованих дітей креативність, самостійність та критичне мислення. Це можна досягти через розвиток проектної діяльності, творчих завдань та дискусій.

Самореалізація та особистісне зростання є важливими аспектами для обдарованих дітей. Педагоги та батьки повинні підтримувати їхні інтереси, допомагати знаходити своє покликання та розвивати свій потенціал [6].

Психологічні особливості обдарованих дітей визначають особливості та акценти в освітньому процесі, спрямованому на їхній розвиток. Освітні позашкільні заклади, такі як центри творчості, таланту, або спеціалізовані програми для обдарованих, мають основну мету виявлення та розвитку творчих здібностей, обдарувань і талантів дітей. Також важливим етапом роботи із обдарованими дітьми є широке впровадження ІКТ [4].

Освітні програми для обдарованих спрямовані на розвиток індивідуальних здібностей і талантів кожної дитини. Це включає розвиток творчого мислення, аналітичних і критичних навичок, які допомагають дітям виявити свій потенціал і зростати у вибраній галузі. Освітні програми повинні стимулювати

саморозвиток і самореалізацію дітей. Вони мають сприяти розвитку учнівського потенціалу, підтримувати їхні інтереси і допомагати виявити себе у різних сферах життя.

Освітні заклади для обдарованих використовують інноваційні методи і технології для розвитку творчості і обдарування. Це може включати проекти з дослідження, колаборативне навчання, використання технологій в освітньому процесі та інше. Основною метою є підготовка обдарованих дітей до успішного майбутнього. Це включає розвиток ключових компетентностей, таких як креативність, критичне мислення, спілкування, лідерство та інші навички, які стануть основою для їхньої професійної та особистісної успішності. Важливо створювати сприятливу атмосферу для розвитку обдарованих дітей, де вони відчуються підтриманими, зрозумілими та заохоченими. Це допомагає їм розкрити свій потенціал і відчувати себе комфортно у процесі навчання [5].

Використання тьюторства як психолого-педагогічної технології в загальноосвітніх закладах може бути корисним для адаптації обдарованих учнів до нових умов навчання. Тьюторство ґрунтується на ідеях розвитку, запропонованих Л. Виготським та Д. Ельконіном, і спрямоване на підтримку і розвиток індивідуальних здібностей кожного учня. Тьюторство передбачає індивідуальний підхід до кожного учня, враховуючи його потреби, інтереси та рівень знань. Це дозволяє ефективно розвивати обдарованість кожної особистості. Тьюторство сприяє розвитку критичного мислення та самостійності учнів, що є важливими компонентами успішного освітнього процесу. Тьютор може застосовувати інтерактивні методи навчання, такі як діалог, обговорення, практичні вправи тощо, для стимулювання активності та зацікавленості учнів.

Тьюторство сприяє розвитку соціальних і емоційних навичок учнів, що допомагає їм впевнено адаптуватися до нових умов навчання та спілкування. При адаптації тьюторства до українського освітнього середовища важливо використовувати інноваційні підходи та технології, що сприяють ефективному навчанню та розвитку обдарованих дітей. При адаптації тьюторства до українського освітнього середовища важливо використовувати інноваційні підходи та технології, що сприяють ефективному навчанню та розвитку обдарованих дітей. Тьюторство передбачає співпрацю з батьками та іншими педагогами для забезпечення успішної адаптації обдарованих дітей. Важливо створити партнерські відносини для підтримки і розвитку обдарованості кожного учня [1].

Розвиток талановитих особистостей вимагає комплексного підходу, який поєднує навчання, підтримку та створення сприятливого середовища. Це дозволяє не лише розвивати інтелектуальний та творчий потенціал дітей, але й підготувати їх до важливих викликів сучасного світу та сприяти успішному

розвитку суспільства в цілому. Освітні шкільні та позашкільні заклади для обдарованих мають важливе значення у формуванні майбутньої інтелектуальної та творчої еліти країни. Їхня робота спрямована на розвиток і підтримку обдарованих дітей, створюючи умови для їхнього успіху і особистісного зростання.

Адаптація тьюторства під українське освітнє середовище може бути важливим кроком у підтримці та розвитку обдарованих дітей. Вона дозволить створити сприятливі умови для успішної адаптації, освоєння знань та розвитку творчих здібностей кожного учня [5].

Реалізація технологій розвитку обдарованості дітей та молоді є важливим напрямком в освіті, спрямованим на розвиток їхнього потенціалу та здібностей. Технології розвитку обдарованості створюють умови для виявлення, підтримки та розвитку талантів учнів і студентів. Використання диференційованого підходу дозволяє надавати індивідуальну підтримку обдарованим учням. Це включає розробку окремих навчальних програм, завдань та проектів, що відповідають їхнім потребам та рівню здібностей. Забезпечення можливості поглибленого вивчення предметів, які викликають інтерес учнів. Це може включати проведення спеціальних курсів, семінарів, проектів або наукових досліджень. Залучення досвідчених менторів або тьюторів для підтримки та відповідального керівництва обдарованими учнями. Це допомагає відкривати нові можливості та розвивати професійні навички. Використання сучасних технологій, таких як віртуальна реальність, онлайн-курси, вебінари, спеціалізовані програми або додатки, для забезпечення доступу до нових знань і можливостей.

Ці практичні підходи допомагають створити сприятливі умови для розвитку обдарованості дітей та молоді, сприяють їхньому особистісному зростанню і вибору професійного шляху в майбутньому. Реалізація цих технологій в освіті відіграє важливу роль у підтримці талановитої молоді та створенні умов для їхнього успіху.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андросович К. А., Ткаченко Л. І. Технології психолого-педагогічного забезпечення адаптованості обдарованої особистості до нових умов навчання: методичні рекомендації. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 48 с.
2. Носко М. О., Мехед О. Б. Впровадження інноваційних освітніх технологій для учнів з особливими освітніми потребами. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 22 (178). Чернігів : НУЧК, 2023. С. 32-35
3. Петренко С. М., Мехед Д. Б., Мехед О. Б. Олімпіадний і манівський рух як засіб формування лідерських якостей обдарованих учнів. Лідерство і обдарованість: сучасний науковий дискурс і освітня практика : матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції (Київ, 14–19 лютого 2024 року). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 701-706

4. Швидкий А. Л., Мехед Д. Б., Мехед О. Б. Особливості впровадження інформаційних технологій у навчальний процес (психологічний аспект). Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 61. Херсон : ХДУ, 2012. – С. 401- 406
5. Федорова Н. Ф. Ф33 Педагогічні умови розвитку обдарованої особистості у школі: Навчально-методичний посібн. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. 94 с.
6. Фенчак Л. М. Використання сучасних педагогічних технологій у розвитку обдарованості молодших школярів. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Обдаровані діти - інтелектуальний потенціал держави», Інститут обдарованої дитини НАПН України національний центр Мала академія України», 11-17 липня 2016 року м. Чорноморськ. С. 116-118.

Довбиш Каріна Володимирівна,
*спеціаліст першої категорії,
вчитель історії та правознавства, громадянської освіти
Юр'ївського ліцею Юр'ївської селищної ради
Павлоградського району Дніпропетровської області*

ДІАГНОСТИКА ТА МОНІТОРИНГ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті представлено матеріал з досвіду роботи вчителя історії та правознавства. громадянської освіти Юр'ївського ліцею Юр'ївської селищної ради Павлоградського району Дніпропетровської області з обдарованими здобувачами освіти. Автором описано педагогічну модель, що забезпечує підхід до розвитку обдарованої особистості в умовах гібридного навчання. Запропоновані інтерактивні засоби для підвищення ефективності роботи вчителя з обдарованими учнями при підготовці до учнівських олімпіад, інтернет-олімпіад, конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт творчих конкурсів. Представлено практичний досвід використання діяльності педагога із застосуванням інтернет-технологій.

Стаття призначена для адміністрації школи, педагогічних працівників гімназій та ліцеїв, загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: обдаровані діти, обдарованість, дистанційне навчання, гібридне навчання, воєнний стан, додатки Google, штучний інтелект, інтерактивні методи роботи.

Key words: gifted children, giftedness, distance learning, hybrid learning, martial law, Google applications, artificial intelligence, interactive work methods.

У зв'язку з вторгненням ворога на нашу землю виникла потреба в побудові інформаційного простору, що спричинило появу нових суспільних потреб, зокрема в роботі з обдарованою особистістю. Важливими компонентами в роботі вчителя з обдарованими дітьми є інтерактиви, що допомагають

самореалізуватися учням в умовах воєнного часу. Головним помічником у цьому є інновації, що виступають засобом формування освітніх компетенцій.

Актуальність теми: У сучасному суспільстві, яке характеризується прискоренням темпів розвитку, ринковою економікою та конкуренцією, зростає потреба в людях, здатних творчо підходити до будь-яких змін, нетрадиційно та якісно розв'язувати існуючі проблеми. У цих умовах навчально-виховний процес у сучасній школі може бути сформований на виконання нового соціального замовлення – формування творчої соціально-адаптованої особистості, здатної до творчості в найрізноманітніших сферах діяльності. Отже, на сьогодні актуальною педагогічною проблемою є пошук засобів розвитку творчих здібностей учнів. Проблема обдарованості не нова для наукового загалу. Але в умовах воєнного стану пошук нових ідей, методів, прийомів, способів організації роботи з обдарованими учнями має велике значення.

Навчальна програма з історії в школі не дає можливості в повному обсязі виявити й розвинути можливості здібних та обдарованих учнів, тому особливого значення набувають позаурочні форми роботи. Це можуть бути факультативні курси, гуртки, додаткові заняття. Тобто форми можуть бути різними, а завдання єдиним – пошук обдарованих дітей, їх підтримка та допомога в подальшому розвитку. Але реалізовувати позаурочні форми роботи під час воєнного стану дуже важко.

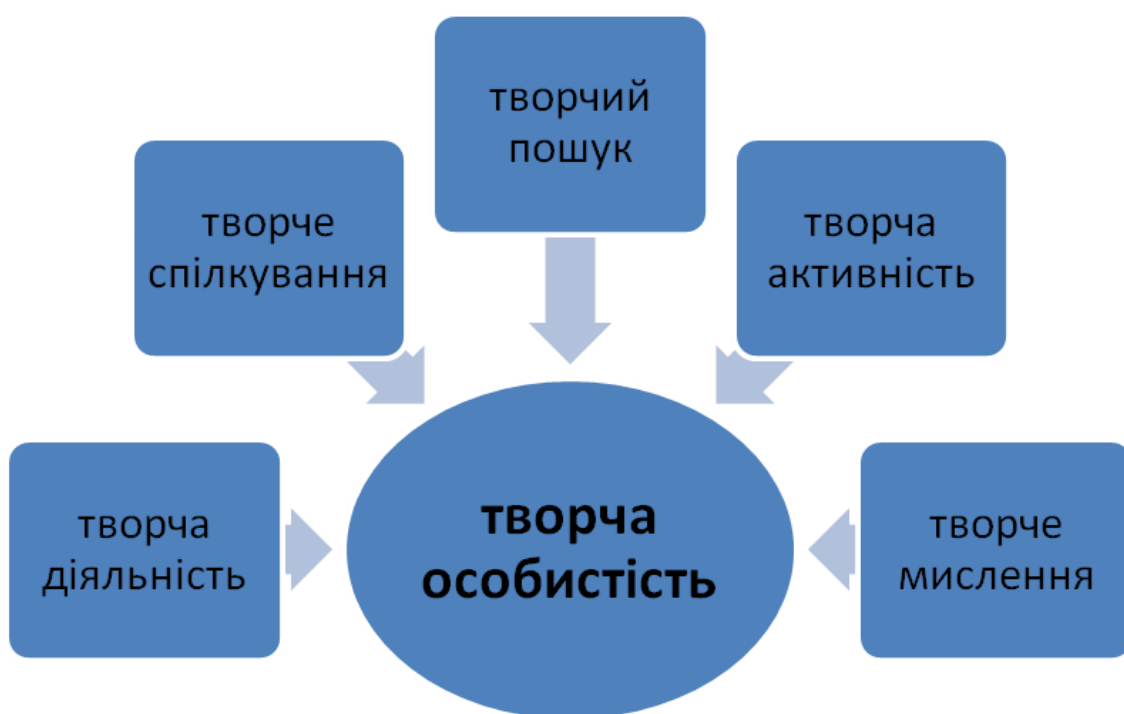
Я використовувала онлайн – зустрічі в ZOOM для роботи з обдарованими дітьми під час підготовки до конкурсів, олімпіади та участі в обласних та Всеукраїнських конкурсах. Це дало свій позитивний результат.

Сьогодні в Україні проблема обдарованості, творчості, інтелектуалу виходить на передній план у державній політиці, визначаючи пошук, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді, стимулювання творчої праці, захист талантів. Саме обдаровані діти складають резерв інтелектуального піднесення будь-якої нації.

Обдарованість – поняття складне та досі не має єдиного визначення. Найпоширенішим є визначення німецького психолога В. Штерна, який вважає, що обдарованість – це загальна здатність індивіда свідомо орієнтувати своє мислення на нові вимоги; це загальна здатність психіки пристосовуватися до нових завдань і умов життя. Більшість сучасних дітей обдаровані. Така дитина відрізняється від однолітків видатними здібностями, або вона має внутрішні передумови для високих досягнень у якомусь виді діяльності. А під здібностями ми розуміємо індивідуальні особливості, які дозволяють за сприятливих умов успішно оволодівати діяльністю.

Виявлення обдарованості – це те, що Григорій Сковорода називав «сродною» працею. Гармонія людського буття, – вважав український філософ, –

залежить від додержання кожним принципу «сродної» праці. Його суть полягає в наступному: щастя людини залежить не від специфіки діяльності або від розмірів ролі, яку вона виконує в суспільстві. А від відповідності діяльності та соціальної ролі її внутрішнім здібностям. Що і дає можливість якнайкраще виконати своє призначення в світі. Принцип «сродності», отже, є принципом відповідності тому вищому, розумному і справедливому началу, що визначає сенс людського буття. По суті цей принцип є умовою та способом реалізації обдарованості. «Закон «сродності», впевнений Григорій Сковорода, не знає винятків. У кожної людини є нахил до «сродної» собі справи.

Яку ж я ставлю перед собою мету: створити систему роботи з обдарованими дітьми та забезпечити її функціонування, впроваджувати ефективні технології пошуку та створення умов для гармонійного розвитку та реалізації творчої особистості.

Основні завдання:

- підтримка здібних та обдарованих учнів;
- розвиток творчої особистості;
- виховання інтересу до вивчення історії та суспільствознавчих дисциплін;
- поглиблення й удосконалення знань, умінь і навичок учнів, отриманих на уроках;
- формування навичок написання творчих робіт;
- навчання самостійного здобування знань.

Справжній вчитель має бути й вихователем, і психологом. Тільки на основі поєднання всіх напрямів діяльності сучасного педагога може повністю реалізуватися задача виховання творчо розвиненої особистості.

Проблемою обдарованості займалися Л. Карпова, Я. Венгер, Ю. Гільбух, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Клименко, М. Лисина, Т. Хромова та ін. Дослідженням обдарованості у психології присвятили свої роботи Д. Богоявленська, Ю. Гончарук, М. Гудь, В. Калошин, О. Кульчицька, М. Розенова. Навчання обдарованих дітей окреслено у працях З. Бактори, М. Бургін, Г. Степенко, Н. Докшина, С. Кошель. Методичні основи діагностики інтелектуальної обдарованості ґрунтовно висвітлено А. Венгер, М. Волощук, О. Зазимко, Т. Марцинковська, Н. Стародубцева, В. Холмовська, Е. Щелбанова. Характерні риси обдарованих дітей досліджено Г. Костюк, Н. Нестеренко. Особливості роботи з обдарованими дітьми вивчали О. Антонова, Ю. Гільбух, О. Губеко, Л. Жук, Р. Наumenко, Л. Туріщева.

В Україні проблематика обдарованості почала інтенсивно розроблятися у 90-ті роки ХХ сторіччя. Виокремилася наукова школа під керівництвом В. Моляко та О. Кульчицької. Саме під керівництвом В. Моляко було розроблено першу Комплексну програму пошуку, навчання та виховання обдарованих дітей “Творча обдарованість”.

Тривалий час обдарованість асоціювалася виключно з високими інтелектуальними здібностями людини. Однак на підставі наявних наукових досліджень розширюється розуміння сфер прояву обдарованості, що обумовлює доцільність визначення типу обдарованості особистості і розробку методик та технологій розвитку різних типів обдарованості.

Ще у працях Н. Лейтеса виділяють такі категорії обдарованих дітей, як діти з загальною обдарованістю і діти з ознаками спеціальної обдарованості.

На сучасному етапі виокремлюють інтелектуальну обдарованість, академічну обдарованість, творчу обдарованість.

Я спираюся в своїй роботі з обдарованими дітьми на ідеї інтерактивного навчання (О. Пометун, Л. Пироженко), проєктну технологію (К. Баханов, В. Гузєєв, І. Єрмаков, О. Пехота), особистісно – зорієнтоване навчання (О. Савченко, С. Подмазін), філософські погляди Г. Сковороди та В. Сухомлинського, а для того, щоб дитина повірила в себе, свої здібності, користуюсь педагогічною технологією «Створення ситуації успіху», яку розробляли та впроваджували А. Макаренко й В. Сухомлинський. В основі педагогічної технології лежить особистісно орієнтований підхід до процесу навчання та виховання. Тільки особистісно орієнтоване навчання дає можливість кожному учню реалізувати індивідуальні особливості, розвинути свою пошукову активність, подолати труднощі, що зараз є дуже актуальним під час воєнного стану.

Сьогодення вимагає від нас активного формування системи дистанційного навчання, що передбачає розробку різних технологій, у тому числі технології змішаного навчання. Майбутнє – за змішаним навчанням, яке дуже легко

перемикає в різні режими: збільшувати чи зменшувати офлайн- або онлайн-компоненти, обирати різні організаційні моделі та стратегії відповідно до можливостей, потреб і викликів.

Якраз сучасні методи надають можливість створити освітнє середовище, в якому теорія і практика опановуються одночасно, а це надає змогу учням генерувати характер, формувати світогляд, логічне мислення, зв'язне мовлення; породжувати критичне мислення; виявляти і втілювати індивідуальні можливості, спонукати до командної роботи. При цьому навчальний процес налагоджується так, що учні відшуковують зв'язок між новими та вже отриманими знаннями; приймають нестандартні рішення, мають змогу зробити «відкриття», створюють власні ідеї та думки за допомогою різнобічних засобів; навчаються співробітництву.

У своїй роботі завжди на пульсі тримаю роботу з дітьми, які мають можливість та бажання щось досліджувати, створювати проекти, науково обґрунтовувати своє бачення, особливо зараз, у цей період, щоб допомогти учням психологічно, підбираю завдання, щоб діти відволікалися від побаченого. У цьому процесі технічне забезпечення учнів є найважливішим.

Працюючи вчителем історії, розумію, що, вивчаючи історію України потрібно акцентувати увагу учнів на ідеї української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства й нації в цілому, патріотизмі діячів визвольного руху періоду Української революції, на значенні Акта злуки УНР та ЗУНР, боротьбі за волю України повстанців Холодного Яру, подвигу героїв Крут, діяльності Української Повстанської Армії, спротиву дисидентів тоталітарній системі тощо.

Історія України – це не тільки події, а й історичні постаті. На прикладах, життя та діяльність українських князів, гетьманів, культурних і політичних діячів: В. Великого, Я. Мудрого, Б. Хмельницького, П. Орлика, Т. Шевченка, В. Винниченка,

М. Максимовича, П. Куліша, М. Грушевського, М. Дземілева, В. Чорновола, саме на цьому має бути зосереджена увага учнів, особливо на національній гідності українського народу, його прагненні мати власну державу.

Під час вивчення історії варто наголошувати учням на процесах українського національного відродження, наприклад, у модерну добу. Саме в цей період (XIX століття) закладається розуміння понять «нація» та «народ». Історія України впливає на формування розуміння територіальної цілісності нашої країни – від Кримських гір до Карпатських, від Чернігівщини до Чорного та Азовського морів. Усе це і формує уявлення про минуле і сучасне української держави.

Дискутуючи на уроці з учнями нестерпно боляче дивитися в їхні очі та відчувати біль, який вони зараз переносять в своєму серці. Розуміння того,

скільки буде тривати ця війна, ніхто з нас не знає. Але ми точно знаємо, що ми вистоймо. У нас немає іншого вибору. Ми віримо, лихі години минуться, і життя стане безпечним і успішним. Саме це являється запорукою духу та свободи української нації протягом багатьох віків!

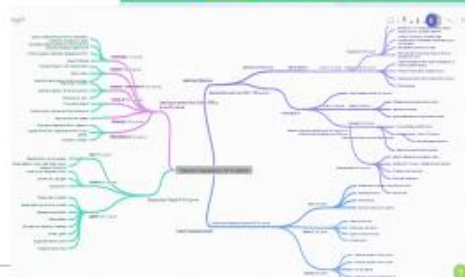
Мета моєї роботи – пошук і впровадження інтерактивних методів навчання, які орієнтуються на конкретного учня, що буде постійно навчатися, готовий до співпраці з іншими, до спілкування, вміло та творчо вирішуватиме складні проблеми. В.О. Сухомлинський говорив : «Не буде вогника у Вас – Вам ніколи не запалити» У своїй роботі я використовую інтерактивні методи навчання, проєктні, ігрові технології, проблемне навчання, особистісно – зорієнтоване навчання, інтегроване навчання.

STEM

Ментальні карти

Робочі аркуші

добробачей не бажали копати і захищати фронт. Над Фронтією жову сім'ялися широкі окуцні короти.

У північно-західній частині Фронтії, Вадзі, у березі споконвіку живили протистинні мови (протистинні). Головкою сім'єю-мисливця був сім'я, який-то історичний аграрний галузь.

У країні ждали більше подорожувати ретерування у поштовий поштіві жоркості. Змі притягали унікальні громадські віди, граби розкрити протистинні проблеми черв'яку протистинні мисливці устат не мали. Цей мисливці скористалися мисливцями, які протистинні мисливцями протистинні ретерування буд-якою сім'єю. На сім'ю жову 16 березня було створено Ретерування протистинні - сім'я з мисливцями мисливцями. Цей жову у країні було мисливцями протистинні ретерування сім'єю. 7 травня під тиском мисливців Комент створили Комент громадського сім'єю, до якого протистинні мисливцями з мисливцями віди та дозволити протистинні протистинні. Номінаційно-мисливцями сім'єю протистинні сім'єю (сім'єю сім'єю), мисливцями Комент протистинні 4 травня жову протистинні мисливцями протистинні сім'єю та протистинні і березня.

4. По матеріалу с.22-23 заповни райку

5. По матеріалу с.24-25 заповни селісцю

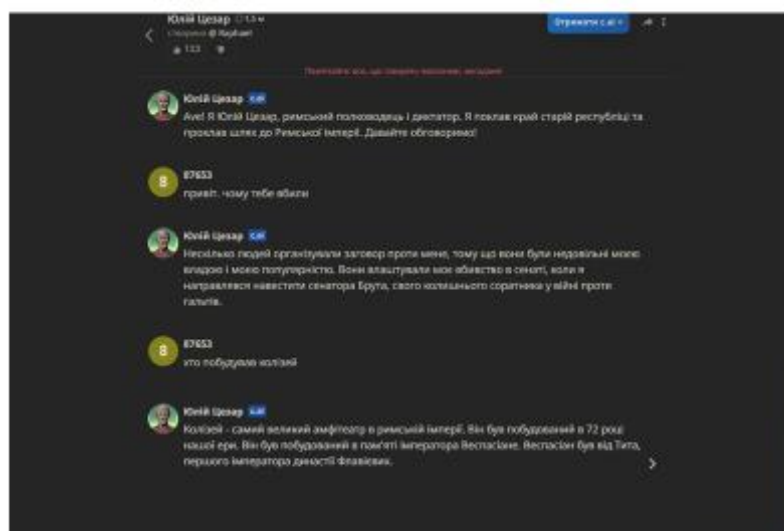

6. Переглянь відео та заповни картку за відео

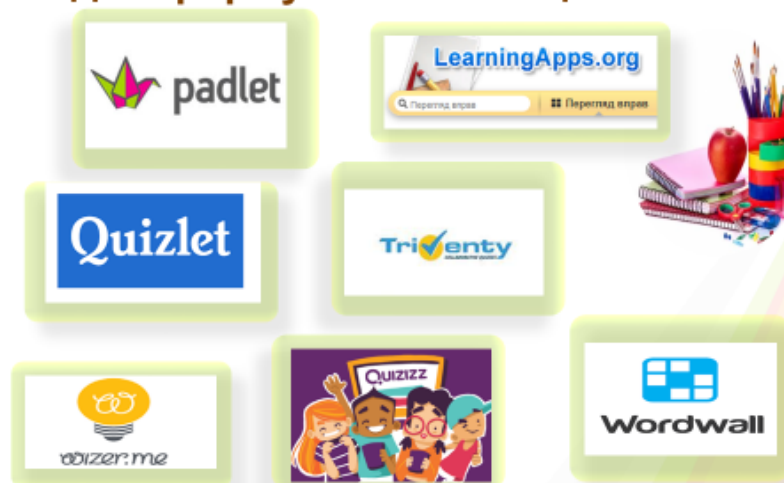

Використання ШІ

Отже, в процесі своєї роботи я переконалась, що лише вдала інтеграція сучасних педагогічних технологій інтерактивного, особистісно – зорієнтованого, проєктного навчання на основі постійного розвитку критичного мислення учнів дасть змогу розвивати творчі здібності, а значить, і формувати творчу особистість учня. Використання інтерактивних технологій – це не самоціль. Адже застосування інтерактивних технологій на уроках української мови та літератури дає змогу створювати навчальне середовище, що допомагає учням формувати характер, розвивати світогляд, логічне мислення, зв'язне мовлення, виявляти і реалізовувати індивідуальні можливості.

Використовую Інтернет-сервіси для формувального оцінювання

Інтелектуально розвинена особистість – ось найголовніше в сучасному світі. Основне завдання сучасної школи полягає в наданні учням можливості досягнути те, що відбувається навколо. Теоретики стверджують, що сучасне суспільство в умовах швидкого розвитку технологій потребує особистості, здатної до інноваційної діяльності, спроможної досліджувати та розв'язувати проблеми, знаходити альтернативні шляхи вирішення та перевіряти їх ефективність. Тому співпраця з обдарованими допоможе у створенні умов для формування їхнього творчого потенціалу, здатності навчатися пізнавати, діяти, жити разом, працювати самостійно та в команді, навчить самооцінювати свої здобутки.

Щасливий вчитель той, хто радіє успіхам своїх учнів

Під час роботи з дітьми використовую сучасні технології візуалізації навчального контенту, технології дистанційного навчання та різних форм згортання інформації. Мої учні щорічно є переможцями II та III етапів олімпіади та конкурсів, кілька з них стали істориками.

Узагальнення досвіду роботи з обдарованими учнями дозволяє стверджувати, що розвиток обдарованості можливий при реалізації наступних умов: сучасна діагностика можливостей, адекватний зміст навчання,

запровадження особистісно-орієнтованої та розвиваючої технологій, психологічний і педагогічний супровід та захист обдарованого учня, кваліфікована професійна діяльність учителя.

Отже, хоч воєнний стан та дистанційне навчання вносять свої корективи, головним завданням, яке ставить перед собою вчитель-наставник, - формування покоління молоді, що буде захищеним і мобільним на ринку праці; здатним робити особистісний, духовно-світоглядний вибір; матиме необхідні знання, навички і компетентності для інтеграції в суспільство на різних рівнях; здатним до навчання упродовж життя, здатним захищати свою країну на науковому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонова О.Є. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини як реалізація особистісно орієнтованого підходу // Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. – С. 316-345.
2. Барко В., Тютюнников А. Як визначити творчі здібності дитини? - К., 1999. - С.79.
3. Воротникова І. П., Якубов С. В. Упровадження дистанційних технологій у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів: навч.-метод. посіб. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2022. 140 с.
4. Ірклієнко В.С. Естетичне виховання школярів засобами народних свят//Духовний розвиток особистості засобами мистецтва. Част. І-ІІ. - Чернігів – С.89-91
5. Литвинова Н.І. Підготовка мвйбутніх педагогів для роботи з обдарованю молоді. //Теоретичні і методичні проблеми підготовки профшколи до впровадження інноваційних та інформаційних технологій навчання. - К., 2001
6. Овчаренко К. Організація роботи з обдарованими дітьми //Психолог (Шкільний світ).-2019.-№ 37.-с.12-17.
7. Приходченко К.І. Формування інтелекту учнів через розвиток їх творчих здібностей//Педагогічна скарбниця Донеччини. – 2017. - №2. – С.4-5
8. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К., "А.С.К." – 2020
9. Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / Відп. ред. І.П. Стогній. – К.: ТОВ «Переяслав», 2021. – 716 с.
10. Чернишова Д. Організація роботи з обдарованими учнями // Обдарована дитина. - 2021. - №7. - С.4-7.

ВАЖЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІК РЕЛАКСАЦІЇ В РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація: Стаття висвітлює актуальні аспекти роботи з обдарованими дітьми у воєнний період та роль релаксаційних технік у забезпеченні їхнього психологічного благополуччя. Умови воєнного конфлікту можуть створювати великий стрес для дітей, особливо для обдарованих, які можуть бути більш вразливими до емоційного перенапруження. Релаксаційні техніки, такі як дихальні вправи, прогресивна м'язова релаксація, медитація, самомасаж та візуалізація можуть допомогти знизити рівень стресу, зберегти емоційне здоров'я та створити сприятливі умови для розвитку виняткових здібностей.

Ключові слова: обдарована дитина, соціально-педагогічний ризик, "групи ризику", техніки релаксації, воєнний стан.

Abstract: The article highlights the current aspects of working with gifted children during wartime and the role of relaxation methods in ensuring their psychological well-being. Conditions of conflict can create significant stress for children, especially for the gifted, who may be more vulnerable to emotional strain. Relaxation techniques such as breathing exercises, progressive muscle relaxation, meditation, self-massage and visualization can help reduce stress levels, maintain emotional health and create favorable conditions for the development of exceptional abilities.

Key words: gifted child, socio-pedagogical risk, "risk groups", relaxation techniques, wartime.

Обдаровані діти - це ті, у кого є виняткові здібності, таланти чи інтелектуальні здібності у порівнянні зі звичайними стандартами для їхнього віку. Вони можуть виділятися у різних сферах, таких як академічні предмети, мистецтво, музика, спорт або лідерство. Обдарованість може проявлятися у високому рівні творчості, швидкості навчання, глибокій увазі до деталей чи здатності до розв'язання складних проблем [3].

Згідно соціологічних досліджень обдаровані діти складають від 20-ти до 30-ти відсотків загальної популяції. До "благополучних" з них належать лише 5 відсотків, решта знаходяться в ситуації ризику соціальної ізоляції та відчуження з боку однолітків. Обдарованість може органічно вписуватись у життєдіяльність дитини, а може провокувати велику кількість складних соціальнопсихологічних протиріч та проблем. На жаль, останній варіант найбільш розповсюджений. Симптоматика даного шляху розвитку дуже різноманітна. Головна її особливість полягає в тому, що своєю поведінкою, особливостями навчання, внутрішнім психологічним станом, обдарована дитина наближена до дитини дезадаптованої.

Обдаровані діти важко сприймаються оточуючими, а нормальний для них процес розвитку розглядається як аномальна непристосованість до життя у суспільстві [5].

Особливістю емоційної сфери обдарованої дитини є їхня підвищена вразливість. Обдаровані діти більш сприйнятливі до сенсорних стимулів, краще розуміють причинно-наслідкові зв'язки. Тобто, явища війни та стресові події пов'язані з нею обдаровані діти сприймають глибше й детальніше їх розуміють. Деякі події, що є незначними для їхніх однолітків, для обдарованих дітей стають джерелом сильних переживань [4].

Талановиті діти мають дуже розвинуте почуття справедливості, що виявляється в ранньому віці та зберігається протягом всього життя, вони мають власну систему цінностей, пред'являють високі вимоги до себе та оточуючих, які не завжди можуть їм відповідати[3]. Обдаровані діти можуть сприймати воєнний конфлікт як серйозне порушення справедливості та порушення їхньої етичної системи. Це може викликати у них ще більше емоційної напруги та стресу, оскільки вони намагаються зрозуміти і пояснити події війни відповідно до своїх високих моральних стандартів. Крім того, їхня висока самокритичність та вимоги до себе та інших можуть призвести до ще більшої тривоги та непокою, коли вони не можуть змінити або вплинути на ситуацію воєнного конфлікту.

Особистісні властивості обдарованих дітей пов'язані із зануренням їх у філософські проблеми. Для них характерним є роздуми над такими явищами, як смерть, потойбічне життя, релігійні вірування й філософські проблеми, що є зовсім незрозумілим та нецікавим для інших дітей та навіть дорослих[3]. Здатність талановитих дітей аналізувати складні проблеми, такі як насильство, конфлікт та людський страждання, може спричинити глибокі роздуми щодо причин воєнного конфлікту та шляхів його вирішення. Також, вони можуть рефлексувати над природою життя та смерті, над моральними та етичними аспектами смерті, а також над власним ставленням до цього явища. В умовах воєнного конфлікту, де загроза смерті є реальною, обдаровані діти можуть поринати у глибокі роздуми про смерть, що може викликати додатковий емоційний стрес та тривогу.

Робота з обдарованими дітьми вимагає спеціального підходу, який враховує їхні унікальні потреби та можливості. Вони можуть потребувати стимулюючого середовища, додаткових викликів та підтримки для розвитку їхнього потенціалу. Воєнний стан створює надзвичайно стресову обстановку, яка може негативно вплинути на психологічний стан обдарованих дітей, які часто мають більшу чутливість [1].

Отже, потреба талановитих дітей в емоційному комфорті, визнанні, прийнятті й підтримці є надзвичайно великою й нерідко, на жаль, виявляється незадоволеною. Завдяки своїм здібностям такі діти випереджають інших і в

тонкості сприйняття подій, ситуацій. Усвідомлення своєї незвичайності, що пов'язана з вмінням встановлювати зворотний зв'язок у взаєминах з оточуючими, породжує ранню й глибоку рефлексію. Це, поряд з умінням тонко відчувати й розуміти, стимулює підвищену чутливість, а отже, уразливість.

Сьогодні поняття «війна» стало частиною звичайного життя кожного українця, кожної української дитини. Повномасштабна війна, яку росія веде проти України, змушує суспільство перебувати у сильному напруженні.

Обдаровані діти з притаманною їм вразливістю особливо відчують та переживають стресові реакції внаслідок бомбардувань, інформаційних впливів, пережитих травматичних подій та втрат. Це призводить до стресових реакцій, які виявляються в почуттях тривоги, страху та пригнічення учасників освітнього процесу. У таких умовах використання релаксаційних методів стає особливо важливим. Вони можуть допомогти знизити рівень стресу і зберегти психологічне здоров'я обдарованих дітей [1].

Отже, робота з обдарованими дітьми завжди потребує спеціального підходу, а в умовах воєнного стану цей підхід може стати набагато більш важливим і визначальним. Релаксаційні методи можуть бути надзвичайно корисними для цих дітей в таких непростих умовах.

Техніки релаксації – це різноманітні вправи та практики, спрямовані на зниження рівня стресу, покращення психоемоційного стану та загального самопочуття. Ці техніки використовуються для сприяння розслабленню м'язів, зниження нервової напруги, покращення концентрації та сприйняття, а також для підтримки загального фізичного і психічного здоров'я. Релаксаційні вправи допомагають дітям вчитися контролювати свої емоції та реагувати на стресові ситуації більш обдумано і зосереджено [1]. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, коли можуть траплятися непередбачувані події.

Виокремлюють такі релаксаційні техніки:

1. Дихальні вправи.
2. Прогресивна м'язова релаксація.
3. Медитація.
4. Самомасаж.
5. Візуалізація [1].

Дихальні вправи - це спеціальні техніки дихання, які використовуються для зниження стресу, заспокоєння розуму та тіла, а також покращення загального самопочуття. Ці вправи можуть включати в себе різні способи дихання, такі як глибоке дихання через ніс, повільний і регулярний вдих та видих через рот або ніс, вправи з утримуванням подиху, а також координовані рухи з диханням.

Дихальні вправи допомагають заспокоїти нервову систему, знизити рівень стресу та тривожності, покращити кровообіг та кисневе насичення в організмі, а також підтримати загальний стан фізичного та емоційного благополуччя [2].

Прогресивна м'язова релаксація - це метод релаксації, який базується на послідовному напруженні та розслабленні різних м'язових груп у тілі з метою зниження стресу та напруги. Цей метод був розроблений доктором Едмундом Якобсоном у 1920-х роках [1].

Процес прогресивної м'язової релаксації включає в себе почергове напруження окремих м'язових груп, утримання напруги на короткий період, а потім розслаблення цих м'язів. Ця послідовність дозволяє вам свідомо усвідомити різницю між напруженням та розслабленням м'язів [1].

Практика прогресивної м'язової релаксації допомагає покращити свідомість тіла, знизити напругу та тривожність, поліпшити якість сну, а також забезпечити загальне відчуття заспокоєння [1].

Медитація - це практика, яка включає у себе свідомий процес зосередження уваги та розслаблення розуму та тіла з метою досягнення внутрішнього спокою, ясності та глибокого відчуття свідомості. Під час медитації людина зазвичай сидить або лежить у зручному положенні, замкнувши очі, і зосереджується на певному об'єкті або процесі, такому як дихання, звук або фізичні відчуття. Мета медитації полягає в досягненні стану глибокої релаксації, внутрішнього спокою та гармонії, а також в розвитку свідомості та підвищенні концентрації уваги [1].

Самомасаж - це техніка, в якій людина використовує власні руки для масажу свого тіла з метою зняття напруги, покращення кровообігу, зниження рівня стресу та досягнення загального відчуття релаксації. Цей метод може бути використаний в будь-якому місці та в будь-який час, і не вимагає спеціального обладнання або навичок [1].

Візуалізація - це практика уявлення чи створення власних образів у свідомості з метою досягнення певних цілей, поліпшення самопочуття, або підтримки психічного та емоційного благополуччя [1].

У процесі візуалізації людина створює чіткі, реалістичні образи або сцени у своїй уяві, відчуючи всі деталі та емоції, які вони можуть супроводжувати. Це може бути процесом відновлення пам'яті, створення майбутніх сценаріїв, або просто способом релаксації та зниження стресу [1].

Дихальні вправи, прогресивна м'язова релаксація, медитація, самомасаж та візуалізація є деякими з тих релаксаційних методів, які можуть бути використані для зниження рівня стресу, підтримки психічного здоров'я та покращення загального самопочуття [1].

Дихальні вправи сприяють заспокоєнню нервової системи та підтримці фізичного та емоційного благополуччя. Прогресивна м'язова релаксація допомагає поліпшити свідомість тіла, знизити напругу та тривожність. Медитація сприяє досягненню внутрішнього спокою та підвищенню свідомості. Самомасаж є доступним способом зняття напруги та покращення кровообігу. Візуалізація допомагає знизити стрес та досягнути релаксації через уявлення позитивних образів та сцен [1].

Застосування цих релаксаційних методів у роботі з обдарованими дітьми в умовах воєнного стану може сприяти збереженню їхнього психічного здоров'я, допомагати їм зосередитися на розвитку своїх здібностей та подолати стресові ситуації, з якими вони зіштовхуються.

В умовах воєнного стану важливість застосування технік релаксації в роботі з обдарованими дітьми виявляється як невід'ємна складова їхнього психологічного благополуччя та розвитку. Воєнний конфлікт може створювати серйозний стрес для всіх дітей, але для обдарованих цей стрес може бути особливо великим, оскільки вони частіше виявляють високу емоційну чутливість. Застосування різноманітних технік релаксації, таких як дихальні вправи, медитація, йога, музикотерапія та візуалізація, може допомогти знизити рівень стресу, зберегти емоційне здоров'я та створити сприятливі умови для розвитку виняткових здібностей дітей. Ці техніки не лише допомагають заспокоїти розум та тіло, але й стимулюють творчий розвиток, підвищуючи креативність та концентрацію. Таким чином, інтеграція технік релаксації у роботу з обдарованими дітьми в умовах воєнного стану є важливою складовою психологічної підтримки та розвитку, сприяючи їхньому здоров'ю та добробуту в нелегких часах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бочкор Н.П., Лунченко Н.В. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навчально-методичний посібник. — К. : Агентство "Україна". — 2015. - 424 с.
2. Коваль Л.Г. Соціальна педагогіка / Соціальна робота : *навчальний посібник+ / Л.Г. Коваль, І.Д. Зверєва, С.Р. Хлебик – К. : ІЗМН, 1997. – 278 с.
3. Кульчицька О.І. Соціальне середовище у розвитку обдарованості / О.І. Кульчицька // Обдарована дитина. – 2007. – № 1. – С. 25-31.
4. Пальчевський С.С. Соціальна педагогіка : *навч. посібник для студ. ВНЗ+. – К. : Кондор, 2005. – 560 с.
5. Соцька М.В. Система психолого-педагогічного супроводу здібних і обдарованих учнів у загальноосвітньому навчальному закладі / М.В. Соцька// Обдарована дитина. – 2010. – № 3. – С. 39-45.

ARDUINO-BASED CYBER-PHYSICAL SYSTEMS FOR EDUCATION AND GIFTED DEVELOPMENT

Abstract. The article examines Arduino-based cyber-physical systems in the context of education and development of giftedness among children and youth. Cyber-physical systems that combine physical objects with digital technologies have become the basis for many innovations in the modern world. Arduino, as an affordable and flexible platform for creating electronic projects, allows you to implement these systems in educational programs. The article presents a series of examples and projects that show how Arduino can be used to develop creative and engineering thinking, stimulate interest in technology and empower gifted children and youth.

Keywords: cyber-physical systems, Arduino, education, giftedness, STEM, development of creative thinking, programming, electronics, technologies.

Introduction. Cyber-physical systems are integrated systems that combine computational and physical components for the purpose of controlling and monitoring real physical processes. These systems use digital technologies to collect, process and transmit data, as well as to perform actions or control physical objects. Some cyber-physical systems can operate autonomously, making decisions based on algorithms and data, while others require some degree of human intervention. Cyber-physical systems use a variety of technologies, such as the Internet of Things (IoT), networks, artificial intelligence, and others, to extend functionality and communication between system components. They are used in a variety of industries, including industry, healthcare, transportation, energy, smart cities, robotics, and others. In the context of education and gifted development, Arduino-based CFCs provide an affordable way to teach students to work with real-world systems while developing skills in programming, electronics, mechanics, and systems thinking.

Arduino is an essential tool for creating cyber-physical systems (CFS), providing a convenient and affordable platform for prototyping and development. Arduino is designed for easy entry into electronics and programming. This makes it ideal for beginners, students and hobbyists, allowing you to go from idea to prototype quickly. Arduino supports a variety of peripherals, sensors, and actuators. This flexibility allows for the creation of a variety of CFSs that can perform complex functions. Arduino has a large community of developers who create and share libraries, examples, and tutorials. This makes it easier to create and debug KFS. Arduino can work together with other systems, such as the Raspberry Pi, allowing the creation of more complex cyber-physical systems with advanced data processing and networking capabilities. The cost of Arduino boards is relatively low, which makes them affordable for

educational institutions and individual enthusiasts. This allows Arduino to be widely used in educational programs and extracurricular projects.

Cyber-Physical Systems (CPS) play an important role in gifted development and education for several reasons:

1. allow students to apply theoretical knowledge in practice, working with real devices and systems. This contributes to a deeper understanding and strengthening of skills;
2. work with CFS stimulates creative thinking and develops problem-solving skills. Students can create their own projects, experiment with new ideas and find innovative solutions;
3. combine programming, electronics, mechanics and other fields of knowledge. It promotes the development of an interdisciplinary approach, which is important for gifted students who seek a comprehensive understanding of different fields;
4. Cfs are used in many industries, including industry, healthcare, robotics, and transportation. Studying using CFS prepares students for real tasks and gives them an advantage when entering universities or looking for a job;
5. KFS projects contribute to cooperation and community building among students. They can work together on joint projects, exchange ideas and help each other;
6. can be interesting and exciting, which helps keep students motivated and encourages them to continue learning and develop their skills.

Since Arduino is a series of open source platform for developing electronic projects, which has become popular due to its simplicity and flexibility. There are several different Arduino models, each with its own features and applications. Table 1 shows an overview of the main platforms.

Table 1 – Technical devices of Arduino

№	Name	Microcontroller	Digit. Ex.	Analog.	Entrance Features
1	Arduino Uno	ATmega328P	14	6	The most popular board in the Arduino line, ideal for beginners.
2	Arduino Mega 2560:	ATmega2560	54	16	Suitable for more complex projects.
3	Arduino Nano	ATmega328P	14	8	A compact board with smaller dimensions, ideal for projects with limited space.
4	Arduino Leonardo	ATmega32u4	20	12	Emulation of USB devices.
5	Arduino Due	Atmel SAM3X8E	54	12	Designed for high performance applications.

The official development environment for programming Arduino IDE boards. Allows you to build, compile and upload code to the board. Libraries provide ready-made functions for working with sensors, communication modules and other devices. You can download and use ready-made libraries to speed up development. Depending

on the project, you may need sensors (temperature, lighting, motion), LEDs, buttons, servo motors, etc. Breadboards allow for temporary connections, while soldering equipment is used for permanent connections. If the project requires wireless communication, Bluetooth, Wi-Fi or LoRa modules may be required.

To understand cyber-physical systems based on Arduino, you need to consider a few simple examples:

1. Automatic watering system. Using an Arduino, a soil moisture sensor, and a pump, you can create a system that automatically waters plants when soil moisture levels drop.

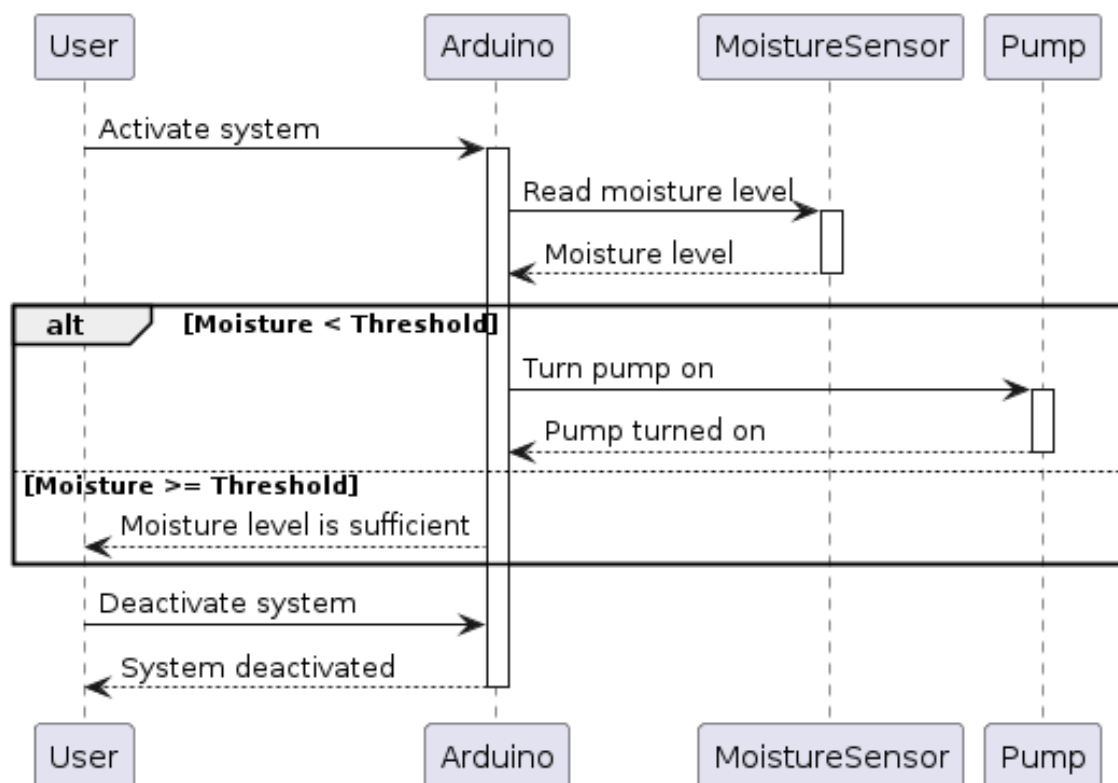

Figure 2 – Automatic Plant Watering System

In fig. Diagram 3 shows the sequence of events in the automatic irrigation system. When the user activates the system, the Arduino reads the soil moisture level from the moisture sensor. If the humidity level is less than the threshold value, the Arduino turns on the pump to water the plants. If the humidity level is already sufficient, the Arduino notifies the user about it. The user can also deactivate the system.

2. Lighting control system. The Arduino controls the LEDs using a light sensor and allows you to adjust the intensity of the light or turn the lights on/off depending on the time of day.

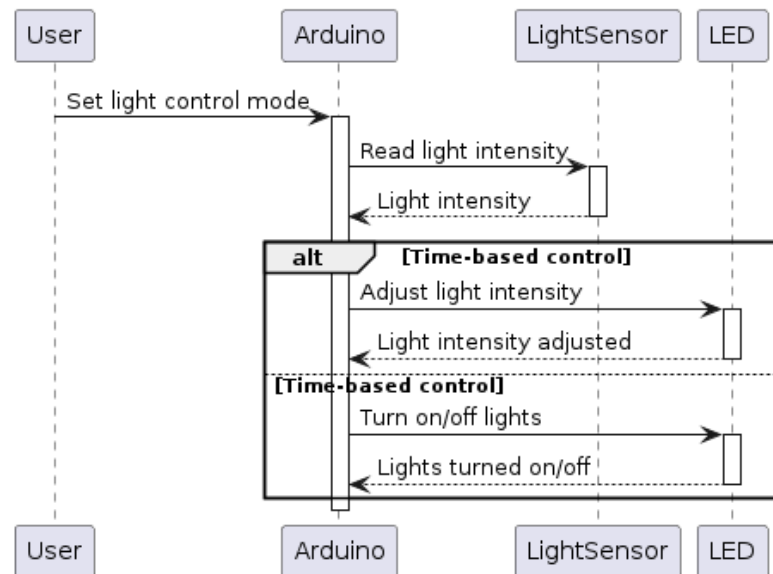

Figure 3 – Lighting Control System

In fig. Diagram 3 shows the sequence of events in the lighting control system. The user sets the lighting control mode. The Arduino reads the light intensity using the light sensor. Depending on the selected mode (timed or manual), the Arduino changes the intensity of the light or turns the LEDs on/off.

3. A simple robot. With an Arduino and a few motors, you can create a simple robot that can move in different directions and respond to obstacles using ultrasonic sensors.

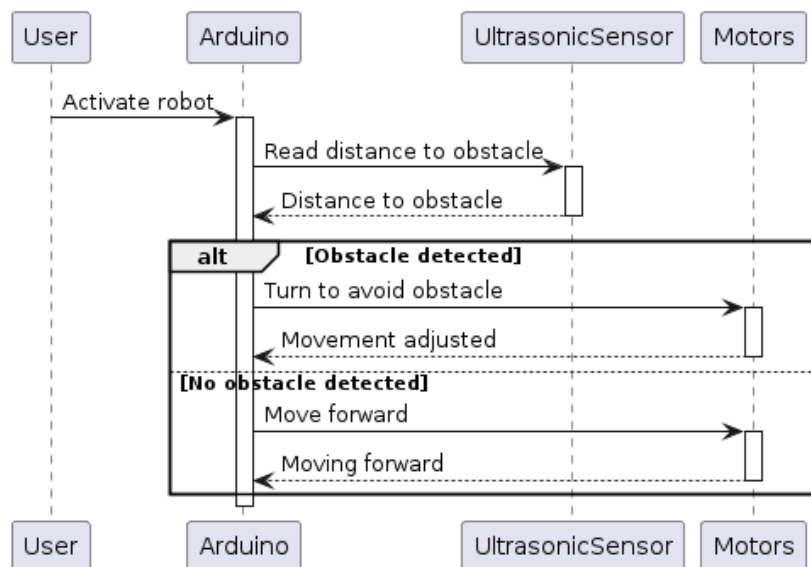

Figure 4 – Simple Robot

In fig. Diagram 4 shows the sequence of events in the motion system of a simple robot. Arduino reads the distance to obstacles using ultrasonic sensors. If an obstacle is detected, the Arduino controls the motors to move the robot in a different direction

to avoid colliding with the obstacle. If no obstacle is detected, the Arduino simply controls the motors to continue moving forward.

4. Temperature and humidity monitoring. An Arduino with a DHT11 or DHT22 sensor can monitor the temperature and humidity in the room and display the data on the screen or send it to a computer.

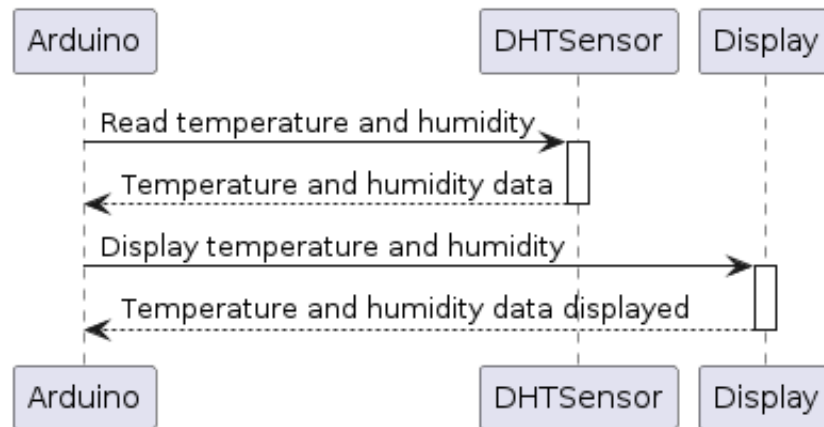

Figure 5 – Temperature and Humidity Monitoring

In fig. Diagram 5 shows the sequence of events in the temperature and humidity monitoring system. The Arduino requests indoor temperature and humidity data from a DHT11 or DHT22 sensor. A DHT11 or DHT22 sensor reads the temperature and humidity, and the sensor returns the received data to the Arduino. Arduino displays the received data on the display or sends it to the computer for further processing or display.

CFS based on Arduino are a powerful tool for learning and developing giftedness. They open up a wide range of educational opportunities, especially in school and university programs. With open source, inexpensive hardware, and a large community, Arduino is easy to integrate into school and university programs. Even beginners can quickly learn how to create electronic projects. Arduino is used to teach various subjects such as computer science, physics, mathematics, robotics and engineering. This helps students to see the relationships between different branches of science. Arduino allows you to create hands-on projects that promote science, technology, engineering, and math (STEM) skills. This contributes to increasing interest in these disciplines. Students can work on real-world projects, creating cyber-physical systems to solve specific problems or tasks. Such practical experience is valuable for their professional development.

- Arduino projects have the potential to develop critical thinking and engineering skills through problem solving (students are faced with a variety of technical challenges when creating projects, which encourages them to search for solutions, experiment and optimize their ideas). Working with Arduino involves learning the basics of programming, electronics and robotics. Students gain basic and advanced skills that are valuable for their future careers. CFS projects can be done in teams,

which develops cooperation and communication skills. It also helps to learn to work in a group and share ideas. Arduino allows you to turn creative ideas into physical projects. Students can design unique devices that solve specific problems or create new opportunities. There is a wide range of projects ³ Arduino, which can be adapted for different age groups and training levels:

- flashing LED, using buttons to control the light, or creating a simple alarm. These projects introduce the structure of Arduino programs and the basics of electronics.
- the use of sensors, actuators and interfaces, such as thermometers, servomotor controllers, or simple robots that can bypass obstacles.
- use of wireless technologies, more complex algorithms and integration with other platforms. For example, a smart house, automation systems, work with machine vision.
- This flexibility makes Arduino a valuable tool for education and gifted development, promoting learning, critical thinking and engineering skills.

CFCs, in particular based on the Arduino platform, play a significant role in the development of giftedness and creativity among children and young people. Let's take a look at how Arduino facilitates this process, how CFS relates to STEM education, and what examples of projects can stimulate creativity and innovation.

Cyber-physical systems (CFS) based on Arduino can be significantly improved and expanded by using modern communication technologies, integration with other platforms and application of cloud services. Let's consider these directions in more detail. Arduino offers a variety of communication options that allow you to create more complex SFCs and expand the possibilities of projects. Connecting Arduino to other platforms such as Raspberry Pi. Combining the Arduino with other platforms, such as the Raspberry Pi, provides additional options for expanding the CFS. For example, a Raspberry Pi can be used as a server for Arduino projects, allowing you to collect and process large amounts of data, provide remote access, and perform more complex calculations. Combining Arduino with Raspberry Pi or other platforms allows you to create multi-component systems where each device plays a role. For example, an Arduino can collect data from sensors, and a Raspberry Pi can process that data and display it as graphs.

Connecting Arduino to cloud services such as Google Cloud, AWS or Azure allows you to store large amounts of data. This is useful for projects that require long-term storage of information or access to data from different locations. Cloud services allow you to manage Arduino projects remotely through a web interface or mobile application. This opens up opportunities for remote monitoring and management of the CFS. In general, the improvement and expansion of the Arduino-based KFS through the use of various communication technologies, integration with other platforms and cloud services greatly expands the possibilities for creativity, innovation and

educational projects. Here is an example of programming code on Arduino to connect to a cloud service and send data to it.

```
...
void setup_wifi() {
  delay(10);
  Serial.println();
  Serial.print("Connecting to ");
  Serial.println(ssid);
  WiFi.begin(ssid, password);
  while (WiFi.status() != WL_CONNECTED) {
    delay(500);
    Serial.print(".");
  }
  Serial.println("");
  Serial.println("WiFi connected");
  Serial.println("IP address: ");
  Serial.println(WiFi.localIP());
}
void callback(char* topic, byte* payload, unsigned int length) {
  Serial.print("Message arrived [");
  Serial.print(topic);
  Serial.print("] ");
  for (int i = 0; i < length; i++) {
    Serial.print((char)payload[i]);
  }
  Serial.println();
}
...
void setup() {
  Serial.begin(9600);
  setup_wifi();
  client.setServer(mqtt_server, 1883);
  client.setCallback(callback);
  dht.begin();
}
}
```

This example uses Message Queuing Telemetry Transport (MQTT) to send data to an MQTT broker that can be deployed in a cloud service such as AWS IoT or Google Cloud IoT Core. This code sends the temperature and humidity readings from the DHT11 sensor to the MQTT broker.

```
...
void loop() {
  if (!client.connected()) {
    reconnect();
  }
  client.loop();

  delay(2000); // Delay for 2 seconds between measurements
}
```

```

float temperature = dht.readTemperature();
float humidity = dht.readHumidity();

Serial.print("Temperature: ");
Serial.println(temperature);
Serial.print("Humidity: ");
Serial.println(humidity);

char tempStr[8];
char humStr[8];
dtostrf(temperature, 1, 2, tempStr);
dtostrf(humidity, 1, 2, humStr);

client.publish("arduino/temperature", tempStr);
client.publish("arduino/humidity", humStr);
...

```

Advantages of using Arduino to create cyber-physical systems in education:

- Arduino is an affordable platform that offers a wide range of inexpensive boards and accessories. This allows schools and universities to easily implement Arduino into their curriculum without significant cost.
- Arduino is designed for beginners and has a simple interface that makes learning easier. This makes it ideal for students new to electronics and programming.
- Arduino supports a variety of sensors, actuators and modules, which allows you to create different types of cyber-physical systems. Students can start with simple projects and gradually progress to more complex systems.
- Arduino has an active developer community and a large number of tutorials, libraries and examples. It provides support and a resource base for teachers and students.
- Arduino facilitates the integration of various disciplines such as computer science, electronics, physics, mathematics and robotics. It develops systems thinking and stimulates interdisciplinary skills.

Arduino projects can foster a giftedness and interest in technology because students can turn their ideas into physical projects. It stimulates creativity and encourages innovation as students can experiment and solve problems. It also gives students an opportunity to gain hands-on experience in building and testing cyber-physical systems. It helps them develop technical skills and apply theoretical knowledge in practice. In particular, it promotes interest in science, technology, engineering and mathematics (STEM). Students who work with Arduino can feel excited about technology and continue to study these fields. And most importantly, when students create working projects with Arduino, they get a sense of accomplishment and satisfaction. This can increase their confidence in their skills and encourage further development.

Recommendations for teachers and developers regarding the use of Arduino for educational purposes:

1. Start with simple projects. Starting with basic concepts like a blinking LED or simple push button circuits. This will help students gradually master basic skills.

2. Create interdisciplinary projects. Projects included various aspects of STEM education. For example, combining programming with electronics and physics to develop interdisciplinary thinking.

3. Provide support and resources. Provide students with access to learning materials, online resources, and Arduino communities. This will help them find answers to their questions and get support.

4. Encourage creativity and experimentation. Allow students to be creative and experiment with different ideas. This will contribute to the development of creative thinking and innovation.

5. Use projects with practical application. It is necessary to create projects that have a practical application, for example, monitoring systems, automation or simple jobs. This will make learning interesting and meaningful.

Teamwork and collaboration should also be encouraged, such as creating projects that involve teamwork. This will help students develop cooperation and communication skills.

Conclusion. Arduino-based Cyber-Physical Systems (CPS) offer significant opportunities for learning and developing giftedness among children and youth. Their use in educational programs promotes the practical application of theoretical knowledge, stimulates creativity, and develops engineering skills. Arduino, as an affordable and flexible platform, allows you to create a variety of projects, from simple electronic circuits to complex cyber-physical systems with sensors, wireless communication and even cloud services. Such projects develop critical thinking, problem-solving skills and interest in technology. The use of Arduino in educational programs promotes an interdisciplinary approach, combining elements of programming, electronics, robotics, and mechanics. This allows students to gain hands-on experience and see the interrelationships between different fields of STEM education.

For educators and developers implementing Arduino into curricula, it's important to provide support, encourage creativity and collaboration, and create hands-on projects. In this way, it is possible to create a favorable environment for the development of giftedness, where students can experiment, collaborate and realize their ideas. In conclusion, Arduino-based cyber-physics systems are a powerful educational tool that fosters an aptitude and interest in technology, helping students develop the skills they need to succeed in today's technological world.

REFERENCES:

1. Zhuravel I. V., Kornienko V. V., Borysenko A. O. "Management of railway transport", Publishing House "National Aviation University", 2019.
2. Arduino Reference: Official Arduino documentation and user manuals available at arduino.cc.

3. Shevlyakov A., Polyakov S. "Neural networks. Basic models." M.: Binom. Knowledge Laboratory, 2017.
4. Yevdokymov S., Melnik V. "Universal laboratory bench for digital processing of sensor signals" // Applied geometry and information technology in modeling of objects, phenomena and processes: Materials II All-Ukrainian scientific and practical conference of students, graduate students and young scientists (October 17-19, 2018, Nikolaev). – Nikolaev: MNU named after V.A. Sukhomlinsky, 2017. – 193 p. – P. 223.
5. Khaled, A., & Mohamed, W. (2019). "Arduino-based cyber-physical systems: An educational approach." In 2019 3rd International Conference on Control, Automation and Robotics (ICCAR) (pp. 163-168). IEEE.
6. Ahmad, I., & Mohamed, W. (2019). "Arduino-based cyber-physical systems for education and development." In 2019 3rd International Conference on Control, Automation and Robotics (ICCAR) (pp. 169-174). IEEE.
7. Khaled, A., & Mohamed, W. (2019). "Arduino-based cyber-physical systems for gifted students." In 2019 International Conference on Information and Communication Technologies for Ageing Well and e-Health (ICT4AWE) (Vol. 1, pp. 1-7). SCITEPRESS-Science and Technology Publications.
8. Mitchell, B., & Fouad, H. (2018). "Hands-on cyber-physical systems education with Arduino." In 2018 IEEE Frontiers in Education Conference (FIE) (pp. 1-4). IEEE.
9. Al-Arfaj, A., & Al-Arfaj, M. (2017). "Educational framework for teaching cyber-physical systems using Arduino and LabVIEW." In 2017 IEEE Global Engineering Education Conference (EDUCON) (pp. 1779-1784). IEEE.
10. Tarun, K. S., & Rajnish, S. (2020). "Arduino based wireless sensor network for monitoring cyber-physical systems." In 2020 3rd International Conference on Computing, Communication, and Automation (ICCCA) (pp. 1-6). IEEE.

Єськова Анжела,
 викладач вищої категорії фінансово-економічних дисциплін,
 Відокремленого структурного підрозділу
 «Костянтинівський індустріальний фаховий коледж
 Державного вищого навчального закладу
 «Донецький національний технічний університет»,
 anzelaeskova20@gmail.com

ВИХОВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ – ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЕЛІТИ ДЕРЖАВИ

Анотація. Кожна дитина має розвиватися всебічно, і якщо в ній «дрімає» якийсь талант, то треба, щоб він розвивався на користь їй та іншим. Адже видатний педагог В. Сухомлинський мудро підкреслив, що виряджаючи дитину до школи, кожна мати вірить у те, що справжній учитель побачить у її дитині щось таке, чого не бачить вона, і буде розвивати помічені здібності [1].

Актуальною в наш час все більш стає проблема обдарованості. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих

дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти та держави. Проте недостатній рівень психологічної підготовки педагогів до роботи з дітьми, що виявляють нестандартність у поведінці і мисленні, призводить до неадекватної оцінки їх особистих якостей і всієї їхньої діяльності.

Саме тому для збереження інтелектуального потенціалу нації, який є показником духовного і матеріального поступу країни, дедалі актуальнішою стає проблема навчання і розвитку обдарованих дітей.

Ключові слова: обдарованість, обдарована особистість, держава, виховання, лідерство, лідерські здібності, програми розвитку лідерства.

Abstract. Every child should develop comprehensively, and if some talent is «dormant» in him, then it should be developed for the benefit of him and others. After all, the outstanding teacher V. Sukhomlynskyi wisely emphasized that when dressing a child for school, every mother believes that a real teacher will see something in her child that she does not see, and will develop the observed abilities [1].

In our time, the problem of giftedness is becoming more and more relevant. This is primarily related to society's need for extraordinary creative personalities. Early identification, training and upbringing of gifted and talented children is one of the main tasks of improving the education system and the state. However, the insufficient level of psychological training of teachers to work with children who show non-standard behavior and thinking leads to an inadequate assessment of their personal qualities and all their activities.

That is why, in order to preserve the nation's intellectual potential, which is an indicator of the country's spiritual and material progress, the problem of education and development of gifted children is becoming more and more urgent.

Key words: giftedness, gifted personality, state, education, leadership, leadership abilities, leadership development programs.

Одним з головних ресурсів суспільства є його інтелектуальний потенціал – це сукупність знань, умінь і творчих обдарувань особистостей, які знайшли свою місію, своє покликання, своє місце у житті та сповна реалізували власні можливості та здібності. Ці особистості є стрижнем прогресу у всіх сферах діяльності суспільства і держави. Здатність до відбору, збереження і примноження інтелектуального потенціалу є життєво необхідною для суспільства, яке існує в умовах глобалізації та інформатизації ХХІ століття. Тому постійна підтримка обдарованої молоді є одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні.

Обдарованість – явище складне, багатогранне, це диво, яке природа дарує людям. І водночас воно настільки рідкісне, настільки дивовижне, що важко зрозуміти, чому саме ця людина вражає своїми неперевершеними успіхами в тій чи іншій галузі науки, мистецтва, літератури.

Обдарованість – це сукупність здібностей, які дозволяють індивіду досягти вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності і давати

суспільству користь. Стосовно феномену обдарованості дитини існує дві протилежні точки зору. За соціальною концепцією визнається, що більшість дітей від народження однаково наділені розумом і різниця у рівні розвитку їх здібностей зумовлена різницею життєвих умов (Дж. Локк, К. А. Гельвецій, В. П. Єфроїмсон). Друга – теорія генетичної спадковості, за якою обдарованість є вродженим, досить рідкісним явищем, що успадковується від батьків і навіть через покоління (Ф. Гальтон, Р. Стернберг). Суперечність цих поглядів зникає, якщо вважати, що потенційна обдарованість дитини по відношенню до різних видів діяльності притаманна багатьом дітям, тоді як актуальну обдарованість демонструє лише незначна частина дітей. Будь-яка дитина може досягати особливих успіхів у широкому спектрі діяльності, оскільки її психічні можливості надзвичайно пластичні на різних етапах вікового розвитку. Таким чином, обдарованість у певній діяльності може виникати стихійно й далі розвиватись за сприятливих умов або затухати за несприятливих. Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Існує декілька думок стосовно «Обдарованості» дітей. Перша думка це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Інша думка це те що, в наш час існує таке питання, а чи можна виділяти окремих дітей? Адже виділяючи одну дитину та називаючи її обдарованою ми тим самим пригнічуємо інших дітей у яких не все так гарно виходить і звідси виходить що вони бездарі. Так можна чи ні виділяти обдарованих дітей ще досі це питання висить у повітрі.

Обдаровані діти часто є оригінальними у поведінці та спілкуванні. Вони використовують особливі способи спілкування з дорослими й однолітками, чутливі до ситуації спілкування, виявляють уміння спілкуватися не лише словесно, а й за допомогою невербальних засобів (міміки, жестів, інтонації тощо), легко вступають у контакт з однолітками, прагнуть до лідерства у спільній діяльності

На сучасному етапі група дослідників (Дж. Гілфорд, Г. Гарднер, Р. Стернберг, Дж. Рензулі, С. Марленд та ін.), якими розроблено теоретичні концепції обдарованості, не прийшла до єдиної висновку щодо повного і точного визначення феномену «обдарованість».

Так, психолог Дж. Рензулі вважає, що «обдарованість – це результат поєднання трьох характеристик: 1) інтелектуальних здібностей, що перевищують середній рівень; 2) творчого підходу, 3) наполегливості» [2].

Так, А. Шведел і Р. Стернберг вважають, що обдарованість дорослої людини пов'язана з досвідом раннього дитинства і пропонують розглядати концепцію обдарованості як властивості, що формуються поступово [3].

У визначенні сутності поняття «обдарованість дітей» ми поділяємо думку М. Левітова, який вважав, що стосовно учнів молодших класів – це діяльність, унаслідок якої здійснюється щось нове, оригінальне, що відображає індивідуальну спрямованість особистості [4].

Таким чином, нахили до обдарувань можна розглядати як комплекс властивостей та якостей особистості, що дають змогу здійснювати пошук, використовуючи нестандартні засоби, розв'язувати інтелектуальні проблеми з установкою на відкриття нового чи невідомого. Обдарованість - це високий рівень здібностей людини, що дозволяє їй досягти особливих успіхів у певній галузі діяльності.

Єдиних рекомендацій щодо навчання обдарованих дітей не існує й не може існувати, адже кожна дитина – унікальна особистість зі своїми перевагами і недоліками. Тому головним є пошук ключа – індивідуального підходу до кожного учня, зокрема учня обдарованого, з вираженою індивідуальністю, незалежністю. Незалежність – риса творчо обдарованої дитини. [5]. З обдарованими дітьми з одного боку, працювати легше, бо вони мають високі розумові здібності, а з іншого, – важке, оскільки ці діти «знають собі ціну», потребують багато уваги, особливо ставлення. До того ж робота з ними вимагає професійних і педагогічних знань від вчителя. Адже навчання – процес технологічний і його, як і на виробництві, легше зіпсувати, порушивши технологію. Шкода від цього може бути величезна, бо «виробом» виступає жива особистість учня.

Обдаровані діти випереджають інших у сприйнятті, вони уважніше все сприймають, всмоктують інформацію, не залишаючи осторонь нічого, включаючи жести, інтонацію, моделі поведінки навколишніх осіб, що їх оточують чи впливають на них. Тому надважливим є вплив інтернет-простору на обдаровану особистість. З одного боку, – це процес засвоєння соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, а з іншого боку, – це процес активного відтворення системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності.

На сучасному етапі надважливо створити позитивний простір для розвитку особистості, а особливо важливо прив'язати цей простір до Інтернет-ресурсу. Тому важливий психолого-педагогічний супровід школярів, зокрема обдарованих молодих людей. Якщо говорити про студентів, то це свідомі часто люди, якщо говорити про підлітків, то цей супровід особливо необхідний. Особливостями розвитку обдарованої дитини є не лише розвиток її інтелектуальних можливостей, а й розвиток її особистісних, комунікативних, творчих здібностей, лідерстві, відповідальності, що проявляються у становленні соціального інтелекту.

Так, у сучасному світі неможливо уявити собі роботу з обдарованими дітьми, не використовуючи комп'ютера. Інтерес до вивчення проблеми

використання засобів ІКТ в навчанні і розвитку обдарованих дітей з кожним роком посилюється. Йде розробка методів навчання, орієнтованих на обдарованих дітей, методик виявлення і оцінки обдарованості, а також виявлення позитивних і негативних наслідків, які надає інформатизація на психічний розвиток обдарованих дітей. Одним з дуже цікавих чинників, що створюють передумови для успішного навчання обдарованих дітей з використанням засобів ІКТ і Інтернету включно є те, що таких дітей характеризує висока самостійність в процесі пізнання, вони широко використовують «стратегії саморегуляції» навчання і легко переносять їх на нові завдання. Також можна припустити, що розробка спеціальних комп'ютерних повчальних програм, що розширюють можливості реалізації нових способів і форм самонавчання і саморозвитку, а також комп'ютеризація контролю знань сприятимуть реалізації принципу індивідуалізації навчання, такого необхідного для обдарованих учнів. Завдяки сучасним засобам ІКТ склалися умови для індивідуалізації навчання, побудови адекватною запитам особи індивідуальної освітньої траєкторії, розвитку творчого потенціалу обдарованої людини. Проте до використання засобів ІКТ для занять з обдарованими дітьми потрібно підходити виключно обережно, оскільки ці діти володіють вельми своєрідними особливостями, як правило, дуже нестійкою психікою і далеко не у всіх у них разом з високим рівнем інтелектуального розвитку присутній такий же високий рівень розвитку психомоторних і комунікативних здібностей. Більш того, дефекти, що є у дитини, в спілкуванні не тільки не долатимуться, а навпроти, можуть посилитися. Обдаровані діти входять до «групи ризику» і по відношенню до таких негативних наслідків інформатизації, як «Інтернет-залежність», «ігрова комп'ютерна наркоманія» і тому подібне. В той же самий час, при розумному і науково-обґрунтованому підході до освіти і розвитку обдарованих дітей з використанням Інтернету, можна орієнтуватися на наступні пріоритетні напрями, які легко є видимими при аналізі тих, що існують на даний момент в Інтернеті ресурсів для обдарованих дітей, батьків і педагогів, що працюють з ними: використання мережі Інтернет для розповсюдження інформації про специфіку навчання обдарованих дітей, методик, психологію; вихід на різні цільові групи зацікавлених читачів; створення мережеских співтовариств користувачів Інтернету, що займаються обдарованістю; пошук і виявлення обдарованих дітей, онлайнове тестування; психологічна і методична консультаційна допомога сім'ям, в яких обдаровані діти отримують домашнє виховання; дистанційне навчання обдарованих дітей, проведення різних курсів, окремих занять, факультативів, дослідницьких проєктів і програм; дистанційна індивідуальна (менторська) підтримка обдарованих учнів.

На даному етапі розвиток кібернаук сприяє діагностуванню, гармонійному розвитку та креативного саморозвитку талановитої особистості. Але ще важливо створити умови для реалізації надбань обдарованої і талановитої молоді, практичної реалізації їх ідей і напрацювань. Для цього потрібно провести аналіз, систематизувати якість надбань та можливість, тобто створити певну інформаційну систему.

Вважаю, це можливо впровадити, створивши певний освітній ресурс, виконавши певні етапи щодо реалізації даних завдань:

1. Важливо створити нормативно-правову базу для забезпечення навчання, виховання та розвитку обдарованих дітей.

2. Створити можливості фінансового забезпечення напрацювань обдарованої молоді, експертне оцінювання результатів діяльності.

3. Забезпечити психологічний супровід, діагностику обдарованих особистостей, створити банк певних тестів, опитування чи інших варіантів визначення обдарованості, за результатами яких, учень чи молода особа могла би зайняти певну рівневу категорію з відповідним ростом надалі.

4. Створити умови для стимулювання учнів, студентів, обдарованої молоді до участі у даному освітньому ресурсі, створюючи певні рівні, проходження певного тестування і визначення рівня інтелектуального розвитку та напрацювань. Залучивши молодь до участі автоматично створюється банк даних обдарованої молоді.

5. Створити банк даних за освітніми потребами та рівнями освіти.

Розрізняють загальну і спеціальну обдарованість. Загальна розумова обдарованість виявляється в оволодінні всіма видами діяльності, для успішного здійснення яких необхідні певні розумові якості.

Спеціальна обдарованість пов'язана з певними видами діяльності, в яких вона найбільше розвивається. Психологи та педагоги розрізняють різні типи обдарованості:

- соціальну – лідерську;
- художню – музичну, образотворчу, сценічну;
- психомоторну - спортивні здібності;
- інтелектуальну – здатність аналізувати, мислити, зіставляти факти (серед інтелектуальних дітей є такі, які навчаються відмінно з 1-2 предметів і не встигають з інших);
- академічну – надзвичайна здатність до навчання взагалі, стають відмінними спеціалістами;
- творчу – нестандартне бачення світу й нешаблонне мислення (але такі діти часто не досягають поставленої мети і є невдахами. З дитинства вони всіх дратують. Важливо таку дитину побачити і допомогти їй) [6].

Всі обдаровані діти мають потребу в знаннях, яскраво виражений інтерес до певної галузі знань, тому немає потреби примушувати їх вчитися, вони самостійно прагнуть знайти собі заняття, частіше складне інтелектуальне, із задоволенням ним займаються, присвячуючи йому увесь свій вільний час. Обдаровані діти вільно та швидко оволодівають відповідними вміннями та навичками. Вони показують високий рівень досягнень. Обдарована дитина шукає спілкування з дорослими, бо ті розуміють її краще, ніж однолітки, які часто насміхаються, дають прізвиська. Обдаровані діти часто перебільшено емоційні, вони запальні, легко збуджуються через дрібниці, але це не вередування, а виявлення багатства їх натури.

Психологічні дослідження показують, що пізнавальна мотивація виявляється у формі дослідницької, пошукової активності, чутливості до нового, новизни ситуацій, знаходження нового у звичайному. Для виявлення обдарованості використовують різні методи: від найпростішого батьківського спостереження до спеціально розроблених стандартизованих та тестових завдань.

Для розвитку творчого потенціалу, як показали дослідження, необхідна не лише адекватна оцінка сил дитини, але трішки завищена, зазнаймою вона не виросте, зате у неї буде запас сил та впевненість при невдачах, до яких треба готувати змалку. Батьки повинні бути прикладом, адже дитина свідомо переймає вашу манеру говорити, ходити, працювати, відповідальності за доручену справу. Пам'ятати правило: «Не зашкодь!», адже обдарована дитина більш чутлива, ранима, тому потрібно давати вільний час для того, щоб побути дитині на самоті, поміркувати, пофантазувати. Батьки повинні завжди пам'ятати, що для обдарованої дитини творчість є життєвою необхідністю. Тому дитину потрібно готувати до спостережливості, наполегливості, формувати вміння доводити почату справу до кінця, працелюбність, вимогливість до себе, задоволення від процесу творчості, терпляче ставлення до критики, впевненості при невизначеності, гордості і почуття власної гідності, чулість до аналізу оральних проблем [7].

Побудова стосунків обдарованої дитини з оточуючим світом та собою розпочинається саме зі стосунків у родині. Стосунки у родині вважаються близькими оскільки родичі та близькі, чоловік/дружина, батьки/діти пов'язані один з одним спільним проживанням на загальній території та повним зануренням у відносини. Якщо стосунки з негативним ставленням (психологічне насильство, ігнорування, байдужість, зневага) то якість життя дитини та її психічне здоров'я буде почуватися відповідно. У разі позитивного ставлення (приймаючого та підтримуючого середовища) самооцінка буде підвищуватися, дитина буде себе відчувати комфортно. У родині дитина має максимальний

ступінь саморозкриття та відвертості, готовність ділитися своїми думками, почуттями. Саме такі відносини з батьками формують рівень довіри до інших, потім до себе і стають платформою відкритих та відвертих стосунків обдарованої дитини із самою собою.

Батьки також повинні усвідомлювати, що надзвичайно велика роль у процесі формування особистості обдарованої дитини належить волі. Вольові риси є стрижневими рисами характеру, адже за наявності мети, яку особистість досягає в житті, долаючи перешкоди, є цілеспрямованим життям.

Успішне вирішення завдань навчання, виховання та розвитку обдарованих дітей безпосередньо пов'язано з питанням удосконалення підготовки педагогів, які повинні володіти певними знаннями про природу та сутність дитячої обдарованості; вміти спілкуватися з такими дітьми, організовувати їх навчально-пізнавальну діяльність; намагатися бачити в кожному творчу індивідуальність.

Обдарованість дитини виявляється насамперед у творчій діяльності й зумовлюється її мотивацією до навчання, характерними віковими особливостями розвитку особистості. Ці процеси потребують від психологів і педагогів поглибленого вивчення психолого-педагогічних аспектів означених процесів.. Головною метою діяльності навчального закладу є створення сприятливих умов для максимального розкриття обдарованості та реалізації творчих нахилів дітей.

До того ж, педагогам необхідно постійно підвищувати професійну майстерність в організації діяльності з обдарованими дітьми, ефективно використовувати результати педагогічної діагностики, розуміти її сутність, застосовувати технології розвивального навчання, вести пошук оптимальних засобів індивідуалізації освітнього процесу. Педагог надає перший імпульс розвитку обдарованої дитини, створюючи морально-психологічні умови для її продуктивної навчальної діяльності, створює позитивно зорієнтовану популярність, збуджує внутрішні імпульси для інтелектуальної діяльності [8].

Перспективними напрямками навчання і виховання обдарованих дітей в Україні є:

- створення державної системи навчання талановитих здобувачів освіти, розроблення й впровадження механізмів їх державної підтримки; вдосконалення традицій з пошуку, підтримки і розвитку обдарованих школярів; сприяння їх залученню до участі у всеукраїнських міжнародних олімпіадах, конкурсах, турнірах тощо;

- забезпечення умов для рівноправного доступу до освіти дітей з особливими потребами за рахунок варіативності здобуття освіти, відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей. Для цього передбачено створення цілісної багаторівневої системи закладів різних типів і форм власності,

діяльність яких повинна бути спрямована на індивідуалізацію навчання обдарованих здобувачів освіти;

- залучення кращих інтелектуальних та духовних сил суспільства до освітньої галузі, адже в ній надто повільно впроваджуються багатоваріантні моделі і програми здобуття педагогічної освіти;

- забезпечення диференційованої підготовки педагогічних працівників для роботи з обдарованими дітьми в навчальних закладах нового типу. [9].

Отже, дуже важливо створити певний Центр обдарованої особистості з вирішенням наступних проблем:

- якісне навчання і виховання;
- якісний аналіз і діагностика;
- якісна наукова робота;
- якісна співпраця різних ланок освітнього процесу;
- якісне працевлаштування;
- використання напрацювань обдарованої молоді на благо держави.

Використання інноваційних технологій, кібернаук допоможуть молоді стати в майбутньому кваліфікованими фахівцями, отримати досвід у віртуальному середовищі, дають можливість для додаткового навчання та підвищення рівня знань, обізнаності про інновації у своїй сфері, підвищення рівня майстерності, інтенсифікації навчального процесу. Таким чином, щоб сприяти розвитку обдарованих дітей, освітній процес має бути насичений творчою діяльністю, що забезпечувала б цілковите задоволення їхніх потреб, надавала б максимальну свободу для творчого саморозвитку, пробуджувала прагнення досягти успіху.

Зрозуміло, що обдарована молодь приносить велику користь суспільству, тому перед державою стоїть завдання виявити творчо-обдарованих особистостей, створити відповідну підтримку, допомогти їм стати успішними, не розгубити свій потенціал, а навпаки примножити його, використовуючи армію творчих вчителів, науковців, професіоналів, надважливо створити не лише умови для фізичного існування, але умови для духовного, інтелектуального розвитку і не лише створити умови для розвитку, а й використати всі позитивні напрацювання для благ держави та наступних поколінь.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що обдаровані діти є розумовим потенціалом нашої держави, який потрібно підтримувати, створити освітнє середовище в якому б діти розвивали свої потенційні здібності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ксьонзович І. Обдарованість – кінцевий результат, збіг багатьох факторів // Психолог. – №19. – 2006. – с. 10.
2. Заброцька С. Г. Обдарованість-риси тільки обраних? Обдарована дитина. 2007. № 5. с. 48.

3. Загребельна О. О. Дослідження проявів інтелектуальної та творчої обдарованості: теоретичний аналіз. Обдарована дитина. 2008. № 8. с. 63.
4. Калашнікова А. М. Робота з обдарованими дітьми. Обдарована дитина. 2007. № 2. с. 23.
5. Нижник Г. Авторська корекційна розвивальна програма для обдарованих дітей // Психолог. – №25. – 2010. – с. 28–30.
6. Хоменко З. І. Психологічні особливості роботи вчителя з обдарованими дітьми. Обдарована дитина. 2009. № 2. с. 26-29.
7. Дементьєва І. П. Програма роботи з обдарованими дітьми. Обдарована дитина. 2007. № 6. с. 7.
8. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах. Обдарована дитина. 2000. № 5. с. 8-13.
9. Чернишов О. Підготовка педагогів до роботи з обдарованими дітьми / О. Чернишов // Рідна школа. – 2010. – № 4-5. – с. 12-14.

Жилюк О. А.,
психолог Київського міського кризового центру «Соціотерапія»
a.o.zhilyuk@gmail.com

Науковий керівник:
Старков Денис Юрійович,
кандидат психологічних наук,
молодший науковий співробітник
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

ДІАГНОСТИКА ПТР ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація: У даному дослідженні розкрито доцільність та можливості використання діагностики посттравматичного зростання для розробки інструментів діагностики обдарованості особистості в умовах воєнного стану. Обґрунтовано, що орієнтири посттравматичного розвитку є чинником розвитку обдарованості особистості.

Ключові слова: посттравматичне зростання, воєнний стан, особистість, обдарованість, діагностика.

Abstract: This study reveals the feasibility and possibilities of using the diagnosis of post-traumatic growth to develop tools for diagnosing the giftedness of an individual under martial law. It is substantiated that the guidelines of post-traumatic development are a factor in the development of the individual's giftedness.

Key words: post-traumatic growth, martial law, personality, giftedness, diagnosis.

Постановка проблеми. Під час роботи науково-практичного онлайн-семінару «Діагностика та моніторинг розвитку обдарованості особистості» 30

травня 2023 року в рамках Всеукраїнського фестивалю науки, що був організований Національною академією педагогічних наук України, Інститутом обдарованої дитини НАПН України, було зазначено, що «зумовлені агресією російської федерації проти України та кардинальними змінами в освітньому процесі, доцільно змінювати практику діагностики обдарованості» [3, с. 3].

М. Мельник тоді наголосила, що ідентифікація обдарованості має бути спрямована не на констатацію факту обдарованості, не на вимірювання рівня інтелекту чи креативності, а на якісну оцінку здібностей та когнітивного функціонування обдарованих дітей і молоді, що озброїть здобувачів освіти знаннями про себе, свої інтереси, свої здібності та сильні сторони особистості, сприятиме більш осмисленому та обґрунтованому професійному самовизначенні та побудові власної стратегії розвитку» [3, с. 3]. І. Білокопита стверджує, що «обдарована дитина – це гармонійне поєднання відносин: комунікативних, інтелектуальних, інформаційних, емоційно–особистісних. Ігнорування будь-якої сфери відносин дитини впливає на гармонійність її розвитку» [4, с. 35] і також уточнює, що зараз обдарованість розглядається: «1) як психофізична властивість особистості, визначається показниками функціонування окремих структур центральної нервової системи; 2) як психогенетична якість, яке забезпечує вплив генетичних властивостей організму на здібності, а також взаємодію генетичних та середовищних; 3) як високий рівень розвитку інтелекту чи розумових здібностей, які кількісно вимірюються за допомогою тестів інтелекту» [4 с. 35]. Отже, психологічні особливості особистості є важливою складовою предмета діагностики обдарованості особистості.

В умовах воєнного стану при вивченні психофізичних властивостей особистості як змістовну характеристику обдарованості доцільно звернути увагу на посттравматичний розвиток (ПТР) як чинника розвитку обдарованості особистості. Діагностика ПТР розкриває особливості розвитку особистісного потенціалу, психологічних властивостей особистості внаслідок проживання психологічної травми.

Стан розробленості проблеми. До 80-х років XX століття спостерігались деякі поодинокі дослідження щодо позитивних наслідків негативних подій, наприклад, Н. Фінкель у 1975 виявив, що у студентів з травматичним досвідом наявні не тільки негативні наслідки травматичних подій, але й позитивні зміни у житті.

Системні дослідження даної проблеми почалися з публікацій С. Джозефа, Р. Тедескі, Л. Калхуна. У 1993 році опубліковано перший інструмент для вимірювання як негативних, так і позитивних змін після травми, розроблений дослідниками С. Джозефом, Р. Вільямсом, В. Юле, а через три роки (у 1996) – опублікована робота Р. Тедескі, Л. Калхуна щодо діагностики «посттравматичного зростання» (posttraumatic growth), де звертається увага на розвиток особистості як

ознаку посттравматичного зростання, тобто посттравматичне зростання було представлено як джерело розвитку особистості.

Подібний погляд на посттравматичне зростання розкривається в пізніших роботах вчених А. Горі, Е., Х. Крамер, Х. Лемус, Е. П. Лінлі, Б. Портер, Л. Тобін, Д. Люкстон та ін.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є розкриття діагностики посттравматичного зростання українців в умовах війни як чинника розвитку обдарованості особистості.

Викладення основного матеріалу. На думку О. Спартака характерні ознаки психологічної травми (повторне переживання, уникання, та збудження) можна розглядати не як симптоми патології чи розладу, а як маркери потреби у когнітивно-емоційному опрацюванні нової інформації, пов'язаної із травмою [5, с. 262]. Отже, перехідні форми, які сформувались під час травми, вказують на наявність потенційних можливостей до якісних позитивних змін особистості, яка переживає посттравматичне зростання. Діагностика посттравматичного зростання дає можливість оцінити характер таких змін та їх вплив на обдарованість особистості.

Опитувальник посттравматичного зростання, розроблений Р. Тедескі й Л. Калхуном та адаптований М. Ш. Магомед-Еміновим передбачає розподіл результатів діагностики посттравматичного зростання за п'ятьма шкалами, що фіксують орієнтири посттравматичного розвитку: сила особистості, ставлення до інших, підвищення цінності життя, нові можливості (бачення в стресовій ситуації нових можливостей), духовні зміни, ілюструє те, як людина ставиться до всього, що виходить за межі повсякденності, раціональної доказовості [1, с. 111]. В умовах складних життєвих обставинах обдарована особистість має значні ресурси для демонстрації цих орієнтирів посттравматичного розвитку унікальним чином, в якому відображається високий розвиток інтелекту, здатності оптимально вирішувати нестандартні задачі тощо.

Досліджуючи ПТР серед населення в Україні у 2023 р., О. Баніт сформулював такі висновки: 1) показники посттравматичного зростання пов'язані з віковим розвитком людини (пряму кореляційну залежність із віком мають підвищення цінності життя та ставлення до інших); 2) складнішу взаємодію з віком мають показники сили особистості й бачення в стресовій ситуації нових можливостей; 4) категорія духовності та її розвиток унаслідок стресових ситуацій і їх подолання потребує окремого теоретичного обґрунтування, новітніх інструментів дослідження, що відповідають ментальності українців [1, с. 111].

Таким чином, посттравматичне зростання розкриває особливості використання особистістю своїх можливостей, здібностей, інтелекту (тобто

різних ознак обдарованості) для подолання стресових ситуацій, вирішення нагальних нестандартних проблем життя. Отже, діагностика посттравматичного зростання дає інформацію про здібності особистості творчо, ефективно підходити до вирішення нестандартних питань, сприйняття негараздів, реагувати на стрес тощо, які вказують на функціонально-прикладні аспекти обдарованості. П. Лайнлі та С. Джозеф, аналізуючи 39-ть досліджень, стверджують, що із посттравматичним зростанням тісно пов'язані такі змінні: когнітивна оцінка загрози, шкоди і контрольованості ситуації; фокусування на проблемі, прийняття, позитивна реінтерпретація, оптимізм, релігійність, когнітивне опрацювання травматичних спогадів [2, с. 47].

За своєю суттю посттравматичне зростання передбачає фокус на уваги «на сильних сторонах, на ресурсах, на здатності психіки адаптуватися, справлятися з негараздами і перетворювати їх на потенціал для змін» [2, с. 47]. Ці зміни С. Джозеф групує за трьома вимірами ПТР: стосунки (люди часто описують, що їхні стосунки покращилися у певний спосіб, приміром, вони стали їх більше цінувати, співчувати іншим); погляд на себе (постраждалі говорять, що набули відчуття власної сили і стійкості, зросла їхня упевненість у собі); життєва філософія (у людей з'являється почуття вдячності за кожен новий прожитий день, або відбувається перегляд того, що є насправді важливим для них) [2, с. 47].

Висновки. Таким чином, аналіз особливостей діагностики посттравматичного зростання дав змогу виявити його цінність для розробки інструментів діагностики обдарованості особистості в умовах воєнного стану. Орієнтири посттравматичного зростання (сила особистості, ставлення до інших, підвищення цінності життя, бачення нових можливостей в стресовій ситуації, духовні зміни) є чинниками обдарованості особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баніт О. В. Посттравматичне зростання українців в умовах війни. «Освітня аналітика України». 2023, № 4 (25). С. 104-115. URL: <https://t.ly/Jmu8c>
2. Климчук В. Посттравматичне зростання та як можна йому сприяти у психотерапії. Наука і освіта. 2016, №5. С. 46-52. URL: https://t.ly/G3GL_
3. Мельник М. Ю. Науково-практичний онлайн-семінар «Діагностика та моніторинг розвитку обдарованості особистості». Вісник НАПН України, 2023, 5(1). С. 1-4. URL: <https://t.ly/H5Ikl>
4. Обдарованість: методи діагностики та специфіка моніторингу : матеріали Всеукраїнського науково-практичного онлайн-семінару (Київ, 30, 31 травня 2022 р.). – Київ : Інститут обдарованої дитини. НАПН України, 2022. – 572 с.
5. Спартак О. С. Психологічні особливості посттравматичного зростання особистості. Психологічний журнал Інституту психології ім. Г. С. Костюка. 2019. Том 5. Вип. 9. С. 259–270.

Жос А. С.,
магістр освіти (математика, інформатика)
вчитель математики нікопольського ліцею №6
sun97nastia@gmail.com

Дейнега О. С.,
магістр освіти (математика, інформатика)
olha.deineha@gmail.com

РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «КВАДРАТНІ РІВНЯННЯ»

Ця стаття досліджує методи роботи з обдарованими учнями під час вивчення теми «Квадратні рівняння» у курсі алгебри 8 класу. Ми розглядаємо особливі потреби цієї групи учнів та пропонуємо ефективні методи навчання, спрямовані на розвиток їх розумових здібностей. Результати цієї роботи можуть бути корисними для педагогів та фахівців у галузі освіти, які зацікавлені в покращенні методів навчання обдарованих учнів у математичній дисципліні.

Ключові слова: обдарованість, квадратне рівняння, рівняння з параметром

This article explores methods of working with gifted students during the study of the topic «Quadratic Equations» in the 8th grade algebra course. We examine the specific needs of this group of students and propose effective teaching methods aimed at developing their cognitive abilities. The finding of this work may be useful for educators and professionals in the field of education who are interested in improving methods of teaching gifted students in the mathematical discipline

Key Words: giftedness, quadratic equation, parametric equation

Державний стандарт визначає, що метою освіти є формування всебічно розвиненої, готової до реального життя особистості [6]. Навчальні заклади мають створити умови для розвитку здібностей кожної дитини. Учитель має стати партнером для учнів, надати можливість для вибору дослідження та допомогти розвиватись в обраній області, створити стимулююче та відкрите навчальне середовище, де кожен може відчувати себе цінним і важливим. Важливо враховувати індивідуальні потреби, інтереси та темп навчання кожного учня. Оскільки є учні, які швидше за інших опановують навчальний матеріал, перед учителями постає питання, як ліпше вибудувати навчальний процес, аби у повній мірі задовольнити навчальні потреби цих учнів.

Численні дослідження у галузі обдарованості та творчості (Л. Ілійчук, Н. Кушнарєнко, М. Байдан, О. Зазимко, Е. Лодзінська, Н. Іванова, Ю. Клименюк тощо) допомагають розкрити вплив на розвиток творчості, типи обдарованості, психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей, надати практичні поради щодо їх навчання та виховання. Ці дослідження важливі для розуміння потреб та потенціалу обдарованих учнів і розробки науково обґрунтованих підходів для їхньої підтримки та розвитку [2].

Обдарованість – це комплексне поняття, що включає в себе високі розумові здібності, творчий підхід до вирішення проблем та наявність видатних талантів у певній сфері [10, с. 60]. Обдарованість можна розглядати як унікальне поєднання здібностей, яке визначає творчі можливості людини чи групи людей. Вона може виявлятися у різних аспектах, таких як розвиток інтелекту, розумові здібності, емоційні якості та сила волі [4]. Отже, дітей, які значно випереджають за розвитком своїх однолітків і виявляють неординарні успіхи у певних сферах діяльності або інтелекту, вважають обдарованими [7].

Обдарованих дітей вирізняє підвищена допитливість, прагнення до навчання, висока концентрація уваги та розвинене абстрактне мислення. Вони можуть демонструвати виняткові досягнення в академічній, творчій, лідерській чи художній діяльності. Обдарованих дітей не треба примушувати вчитися, вони самі шукають собі складну інтелектуальну роботу, із задоволенням займаються нею, присвячують їй весь свій вільний час [3]. Завдання дорослих – підтримати та надати можливість для розвитку їх здібностей.

Тож перед вчителями часто постає питання про те, як саме втілити це завдання на практиці. І ми пропонуємо до розгляду приклад реалізації роботи з обдарованими учнями на базі теми алгебри 8 класу «Квадратні рівняння».

Рівняння є однією з основних тем у шкільному курсі алгебри, і це не дивно, адже вони відіграють важливу роль як у теоретичному, так і у практичному плані. Розв'язування рівнянь важливе не лише для математичної освіти, але й для розвитку аналітичного мислення та уміння застосовувати математику в різних сферах життя:

- транспорт і логістика: розрахунок часу подорожі, вартості перевезення товарів, оптимального маршруту доставки тощо;
- сільське господарство: визначення оптимальної дози добрив та врожайності, розрахунок необхідності поливу;
- промисловість: оптимізація виробничих процесів, розрахунок робочого часу тощо.

Вивчення теорії рівнянь допомагає розвивати математичне мислення, вміння аналізувати і розв'язувати проблемні задачі. Враховуючи широкий спектр застосування рівнянь у реальному житті, вони стають не лише важливим елементом навчання, а й потужним інструментом для розвитку математично обдарованих учнів.

Поняття «рівняння» відоме учням ще з початкової школи, де вони розв'язують найпростіші рівняння на основі властивостей компонентів дій. У 5-6 класах знання про рівняння розширюються. Так, учні у п'ятому класі знайомляться зі звичайними дробами з однаковими знаменниками і десятковими дробами, а у шостому знайомляться з правилом перенесення членів рівнянь з

однієї частини в іншу зі зміною знаку на протилежний. Семикласники знайомляться з лінійними рівняннями і способами їх розв'язання. І, вже у восьмому класі, володіючи чималим запасом знань і умінь, учні вперше зустрічаються з квадратними рівняннями [8, с. 221].

Розв'язування квадратних рівнянь є ключовим етапом у вивченні алгебри і є важливою основою для подальшого вивчення більш складних типів рівнянь, таких як дробово-раціональні, ірраціональні, рівняння вищих степенів та їх систем. Це дає учням можливість розширити свої знання та вміння у математиці. Вміння розв'язувати квадратні рівняння допомагає учням розвинути навички алгебраїчного та логічного мислення, а також навчитися методам аналізу.

Вивчення теми «Квадратні рівняння» починається з введення основних понять та розв'язання неповних квадратних рівнянь. Як правило, вчитель показує різновиди неповних квадратних рівнянь та їх розв'язання, але обдарованим учням доцільніше дати можливість самостійно дослідити розв'язки таких рівнянь. Після розгляду системи вправ на розв'язування неповних квадратних рівнянь можна вводити формулу для обчислення коренів повного квадратного рівняння. У шкільному підручнику для доведення даних формул використовують алгебраїчний метод доведення, який полягає у зведенні квадратного рівняння до повного квадрата, обдарованим учням можна показати або запропонувати самостійно розглянути геометричний метод доведення. Він полягає у знаходженні площі квадрата зі стороною x за допомогою розбиття цього квадрата на два прямокутника [8, с. 221].

Наступним кроком є введення теореми Вієта та застосування оберненої до неї теореми для знаходження коренів квадратного рівняння. Ця частина матеріалу досить складна. Учням, зазвичай, важко навчитись підбирати корені, але для обдарованих учнів цей метод буде лише новою сходинкою, на яку вони з легкістю зможуть піднятись. Тож вчителю доцільно запропонувати таким учням додатково до передбаченого програмою способу підбору коренів ще й спосіб «перекидання» старшого коефіцієнта, який програмою не передбачений. Це збільшить кількість застосувань учнями способу підбору, що в свою чергу сприятиме зростанню швидкості виконання завдань та більш інтенсивній роботі мозку під час пошуку коренів рівняння. Також урізноманітнення стандартно-алгоритмічного розв'язання квадратних рівнянь шляхом використання способів підбору допомагає вчителю збільшити зацікавленість обдарованих учнів під час розв'язування такого типу завдань.

Обдаровані учні швидше опановують матеріал та шукають викликів на більш високому рівні аби не втратити інтересу до навчання [1]. Важливо підтримувати інтерес до навчання завданнями та матеріалами відповідно їх розвитку, щоб вони могли максимально реалізувати свій потенціал. Таким учням слід надати можливість розширити свої знання та навички у вивченні квадратних рівнянь та їх застосувань, стимулюючи дітей до дослідження та творчості.

Це можна вдало реалізувати під час розв'язування рівнянь з параметрами. Такий тип завдань є більш складним за звичайні квадратні рівняння та рівняння, що зводяться до квадратних. І ці завдання є більш творчими за звичні. Спочатку обдарованому учневі розв'язувати квадратні рівняння з параметрами може бути дещо складно. Тому вчитель має в такому випадку допомагати учню, ставлячи доцільні питання, які наведуть його на правильний ланцюжок міркувань: «Як залежить кількість коренів рівняння від значення дискримінанта?», «Чи треба враховувати означення модуля при добуванні кореня з дискримінанта, якщо він дорівнює квадрату суми або різниці?», «Чи всі значення параметра ми врахували?» тощо.

Рівняння з параметрами розглядаються на кожному кроці вивчення теми [5, с. 274–297], починаючи від неповних квадратних рівнянь і закінчуючи теоремою Вієта. Таким чином, учні отримують можливість розширювати свої знання та розвивати навички у розв'язуванні рівнянь. Такий метод вивчення рівнянь з параметрами дозволяє учням більш глибоко зрозуміти матеріал та забезпечує поступовий перехід від простих завдань до більш складних.

Варто зазначити, що обдаровані учні мають розв'язувати завдання самостійно, а вчитель лише допомагає їх міркуванням піти у правильному напрямку. Саме такий варіант розв'язання даватиме учням можливість застосувати вже відому їм раніше інформацію у новій ситуації, бути зосередженими, набути умінь та навичок працювати з цим типом завдань тоді, коли вчителя не буде поруч. Також вчитель має пам'ятати, що обдаровані учні навчаються в класі, тому доцільно організовувати не лише роботу, за якої вони можуть проявити себе індивідуально, а й роботу, де такі учні зможуть себе проявити в колективній діяльності.

Так як, у восьмому класі навчаються учні 12–13 років, тобто підліткового віку, можна організувати роботу у групах. Підлітки відчують себе більш комфортно в колективі та цінують можливість співпраці з ровесниками. Робота у групах дозволяє їм взаємодіяти, обмінюватись ідеями та вирішувати завдання разом, що сприяє розвитку комунікативних навичок [9, с. 203]. Тож, об'єднавши обдарованих учнів у групу можна запропонувати їм створити проект та дослідити вузькі кола застосування квадратних рівнянь:

1. Вивчення зв'язку між квадратними рівняннями та геометричними фігурами. Обдаровані учні можуть розглянути виведення рівнянь для деяких геометричних проблем та їх розв'язання.
2. Дослідження комплексних розв'язків квадратних рівнянь і їх геометричний зміст. Обдаровані учні можуть вивчити основи комплексних чисел і їх використання для розв'язання квадратних рівнянь з параметрами.
3. Застосування квадратних рівнянь у різних галузях, таких як астрономія, інженерія, електротехніка, механіка тощо.

4. Розв'язання систем квадратних рівнянь та їх застосування у механіці або електриці.

Така організація роботи може допомогти учням розвивати навички співпраці, взаємодопомоги та взаєморозуміння, що є важливими аспектами їх соціального та академічного розвитку.

Отже, обдаровані учні виявляють підвищений інтерес до навчання та швидше засвоюють навчальний матеріал. Тому, для забезпечення їх повноцінного навчання та розвитку важливим є використання додаткових завдань та завдань з поглибленим рівнем складності. Це дозволяє підтримувати творчість та зацікавленість учнів, що є ключовим для їх успіху. Крім того, важливо враховувати індивідуальні потреби та інтереси кожного обдарованого учня для максимальної ефективності навчального процесу. Надання можливостей для самостійного дослідження та вивчення, а також сприяння комунікації та співпраці допомагають обдарованим учням розкрити свій потенціал у галузі математики та розвинути необхідні навички для подальшого успішного навчання та розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іванова Н. С. Інноваційні технології навчання у розвитку творчих здібностей учнів на уроках математики – [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://naurok.com.ua/innovaciyni-tehnologi-navchannya-u-rozvitku-tvorchih-zdibnostey-uchniv-na-urokah-matematiki-28846.html>
2. Ілійчук Л. В. Особливості роботи школи з обдарованими дітьми / Л. В. Ілійчук. – Гірська школа Українських Карпат, 2013. – №8 – 9. – ст. 67-70.
3. Клименюк Ю. М. Обдаровані діти, їх виявлення та діагностика // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Спецвипуск. – Вінниця-Київ, 2015. – ст. 46 – 50.
4. Лодзінська Е. Особливості роботи вчителя з математично обдарованими учнями 4 – 8 класів (на матеріалі польської школи): автореф. на здобуття вченого ступеня дис. канд. пед. наук:13.00.02 / Е. Лодзінська. – Київ, 2001. – 19 с.
5. Мерзляк А. Г. / Алгебра для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням математики: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закладів / А. Г. Мерзляк, В. Б. Полонський, М. С. Якір. – Х. : Гімназія, 2016. – 384 с. : іл.
6. Про затвердження державного стандарту базової середньої освіти // Офіційний вісник України, 2012 р. – № 11. – с. 400
7. Психологічні засади розвитку обдарованої особистості в освітньому середовищі: метод. посіб. / О. Л. Музика, Д. К. Корольов, Р. О. Семенова та ін.; за ред. О. Л. Музики. – Київ–Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 146 с.
8. Слепкань З. І. Методика навчання математики: Підруч. Для студ. мат. спеціальностей пед. навч. закладів. / З. І. Слепкань – К.: Зодіак – ЕКО, 2000. – 512 с.
9. Токарева Н. М. Основи психології: навчально-методичний посібник / Н. М. Токарева, А. В. Шамне. – Кривий Ріг: ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2013. – 223 с.
10. Щорс В., Полударова А. Універсальний довідник соціального педагога. / В. Щорс, А. Полударова. – К.: Шкільний світ, 2014. – 123 с.

Олена Завгородня,
доктор психологічних наук,
головний науковий співробітник лабораторії
психології творчості
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
zolen1958@gmail.com

Лариса Макіна,
практичний психолог
закладу дошкільної освіти №541(м. Київ, Україна)
makin4ik@i.ua

ПРИХОВАНІ БАР'ЄРИ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНИХ ОСІБ

Анотація. Наукові дослідження, попри поширені гендерні упередження та стереотипи щодо обдарованих, не виявляють суттєвих відмінностей обдарованих від однолітків в соціально-емоційній сфері та особливостей, які б відповідали сучасним варіантам давніх стереотипів «божесвільного генія», «синьої панчохи» тощо. Це не означає, що обдарована молодь не потребує психологічної підтримки. Важливо виправляти помилкові уявлення про обдарованість. Стереотипи, пов'язані з обдарованістю, і ефект ярлика, який призводить до негативного відчуття відмінності у деяких обдарованих молодих людей, може негативно впливати на їх самооцінку. Водночас, показано, що обдарована молодь працює краще або так само добре, як їхні однолітки в багатьох сферах, зокрема в соціальній. Для обдарованих осіб підліткового і юнацького віку особливого значення набуває формування соціально важливих soft skills - зокрема, критичного мислення, творчої позиції та асертивності.

Ключові слова: обдаровані особи, соціальна сфера, гендерні упередження, стереотипи, психологічна підтримка, асертивність, самовизначення, індивідуальність.

Abstract. Scientific research, despite widespread gender prejudices and stereotypes about the gifted, does not show significant differences between the gifted and their peers in the social-emotional sphere and features that would correspond to the modern versions of the "ancient" stereotypes of the "mad genius", "blue stocking", etc. This does not mean that gifted youth do not need psychological support. It is important to correct misconceptions about giftedness. Stereotypes related to giftedness and the label effect, which leads to a negative sense of difference in some gifted young people, can have a negative impact on their self-esteem. At the same time, gifted youth have been shown to perform better or as well as their peers in many areas, including social. For gifted persons of adolescent and youth age, the formation of socially important soft skills - in particular, critical thinking, creative attitude, and assertiveness - is of particular importance. An assertive way of communication contributes to the constructive self-affirmation of a person and tolerance on the part of the social environment, and for a gifted person, it enables a combination of a deep inspiring sense of connection with other people and a sense of the creative value of one's individuality.

Keywords: gifted persons, social sphere, gender prejudices, stereotypes, psychological support, assertiveness, self-determination, individuality.

Діти та підлітки є дуже важливою частиною суспільства, що забезпечує його майбутнє. Життя обдарованих дітей і підлітків має як звичайні, так і особливі напруження, труднощі та втіхи. Критичне мислення, обґрунтована оцінка ускладнених ситуацій, емоційний інтелект, вміння спілкуватися, бути асертивними допомагають обдарованим юним людям успішніше справлятися з бар'єрами на шляху самореалізації. Інтелектуальна обдарованість пов'язана з такими когнітивними характеристиками як висока швидкість обробки інформації, ефективне виявлення проблем, гнучкість у виборі стратегій і рішень, ширша база знань тощо [5]. Інтелектуально обдаровані підлітки мають кращі здібності, щоб розуміти, створювати та цінувати гумор, особливо сатиру й іронію [13]. Розвиток обдарованих учнів — переважно прискорений, але відбувається за подібними траєкторіями, що й у учнів із середніми здібностями. Емпіричні дослідження обдарованих свідчать, що обдаровані особи мають вище середнього рівень відкритості досвіду [9], демонструють нижчу тривожність під час іспитів [26]. Значна подібність між особами обдарованими і з середніми здібностями спостерігається щодо показників суб'єктивного благополуччя [26], сумлінності [3] та дружелюбності [9]. Водночас обдаровані діти можуть мати певні риси, зокрема: підвищену чутливість, емоційну вразливість, відчуття відмінності, адаптивний перфекціонізм, нерівномірний розвиток інтелектуальних і емоційних сфер [15], а також особливу мотивацію та систему цінностей. Нерідко обдаровані діти виявляють, що однолітки не поділяють їхніх інтересів, мають інші розваги тощо; їм важко знайти приятелів, які б розуміли й поділяли їхнє світосприймання. Обдаровані діти можуть мати труднощі зі своєю вразливістю, почуттям самотності. Проте, вразливість обдарованих може сприяти їх самоусвідомленню, рефлексії [19].

Слід відзначити, що загальновизнаного визначення «обдарованості» не існує. Наукові теорії обдарованості — це конструкції, які залежить від культурного, історичного та соціального контексту, в якому вони використовуються. Існують різні виміри та підходи до визначення обдарованості. Наприклад, згідно з інвестиційною теорією люди відрізняються за своїм вродженим інтелектуальним потенціалом, або «плинним інтелектом». Потенціал можна «вкласти» в навчання та придбання так званого «кристалізованого інтелекту» [21]. Інвестиційні можливості пов'язані з віком, тому обдарованість дітей і дорослих має відмінності.

Час є одним із факторів впливу на розвиток таланту. Чи буде потенціал розвинений у досягнення, залежить як від характеристики особи, так і від

оточення, від людей, які підтримують й сприяють розвитку таланту. Концепції розвитку припускають, що обдарованість може змінитися впродовж життя – розкритися або бути втраченою. Можна зосередитися лише на певних видатних здібностях або брати до уваги інші аспекти (наприклад, психомоторні, емоційні, творчі, соціальні) [11].

Непрофесійні трактовки переважно сприймають «обдарованих» як соціальну групу, тобто як окрему категорію та часто бувають обтяжені впливом стереотипів. Стереотипи про обдарованих — поширені в культурі уявлення про цю групу, напр., «божевільні генії», «ботаніки» тощо. У ЗМІ обдаровані також зображуються досить необ'єктивно. Популярна культура часто зображує обдарованих студентів як неспортивних, непопулярних, які весь час навчаються, а не розважаються [25].

На стереотипи про обдарованість накладаються ще гендерні. Обдаровані дівчата стикаються з конфліктами між власними здібностями та соціальною структурою світу. Вони стикаються як із зовнішніми бар'єрами (відсутність підтримки з боку сім'ї, стереотипи та культурна адаптація вдома, у школі та решті суспільства), так і з внутрішніми бар'єрами (невпевненість у собі, самокритика, занижені очікування та недооцінка власних здібностей). Зовнішній тиск соціального світу впливає на їхні важливі життєві рішення. Суспільство виявляє амбівалентність до талановитих жінок, акцентуючи суперечності між кар'єрою і щасливим особистим життям. Тому жінки неохоче демонструють свої досягнення на публіці, щоб бути симпатичними для оточення, щоб подобатися іншим; але, якщо розглядати жінок через призму статусу, то їх систематично недооцінюють. [23]. Ці зовнішні бар'єри взаємодіють із внутрішніми, такими як низькі очікування щодо кар'єрних досягнень, погане планування, відсутність впевненості у своїх силах та здібностях. Дослідження 1995 р. засвідчило: підлітки обох статей вважали, що в дорослих різне ставлення до дівчат і хлопців, щодо них мають різні очікування, практикують відмінні обмеження. Хлопці вважали себе такими, що дуже задоволені лише від того, що вони просто хлопці. Дівчата мали труднощі у знаходженні аргументів, чому краще бути дівчинкою, проте легко виявляли пов'язані з цим негативні аспекти; вони добре усвідомлювали різні очікування суспільства та обов'язки, покладені на кожну стать. Більшість дівчат середньої школи вважали, що хлопці в майбутньому матимуть вищий фаховий статус, успішнішу кар'єру, в них буде більше грошей, вільного часу, вони будуть менше займатися домашньою працею [17]. Вплив таких уявлень на всіх дівчат є негативним, але особливо може бути руйнівним – на обдарованих дівчат, які мають творчий потенціал.

Процес соціалізації, інтерналізація цінностей має різний вплив на особистісний розвиток юнаків і дівчат, особливо це стосується азійських країн.

Дослідження показали, що традиційні азійські культури високо цінують шанобливість і витонченість у спілкуванні; традиційні цінності передбачають підпорядкування, смирення та покору соціальній групі; наполегливість в реалізації індивідуальних цілей; побудова кар'єри з боку молодих жінок може сприйматися як неповага до спільноти. Хоча гендерні стереотипи й упередження мають мало спільного з реальними характеристиками обдарованих жінок, вони формують реальність у свідомості людей і формують те, як вони сприймають обдарованих осіб й поведуться щодо них. Азійські жінки часто вимушено обирають традиційну покірність, щоб бути прийнятим суспільством, щоб не бути відкинутими [14]. В багатьох західних країнах в наші дні хоча й очевидні обмеження можливостей жінок відійшли в минуле, але і в цих країнах ймовірність зіткнення з більш тонкими прихованими перешкодами та бар'єрами все ще значна.

Поширені негативні гендерні упередження та стереотипи щодо обдарованих впливають на уявлення дорослих про здібних дітей, внаслідок чого їх потенціал може бути неправильно трактованим, залишитися нерозкритим чи мати викривлений розвиток. Наукові дослідження не засвідчують соціально-емоційних особливостей обдарованих людей, які б відповідали сучасним варіантам старих стереотипам «божевільного генія». «синьої панчохи» тощо. Різниця між «обдарованими» та «середніми» є кількісна, а не якісна [6]. Обдаровані діти та підлітки можуть демонструвати відмінності в емоційній сфері, але ці відмінності не утворюють узгодженого профілю, який був би дискримінаційним або стабільним для усіх обдарованих, порівняно з їх однолітками. Крім того ці особливості обдарованих переважно позитивні. Одним із можливих джерел відмінностей між обдарованими та їх однолітками є інтереси, зацікавлення, яким вони надають увагу, типи дозвілля, яким вони насолоджуються у вільний час. Інтелектуальна обдарованість пов'язана з кращими моральними міркуваннями та здатністю до морального судження в складних ситуаціях, проте це не означає, що обдаровані особи матимуть більше почуття справедливості або будуть діяти більш морально у повсякденному житті. Обдарованим юнакам/юнкам властивий особливий тип мотивації та цінностей, потреба в самовизначенні, незалежність й внутрішня сила, що спрямовує їхнє життя, формує долю; вони вірять у себе, долають перешкоди.

Як і інші діти, інтелектуально обдаровані діти та підлітки не захищені від знущань або соціальної ізоляції, таке в окремих випадках цілком можливе, але вони не схильні до такого досвіду як специфічна група. Тим не менш, важливо знати про соціальні проблеми інтелектуально обдарованих дітей і підлітків, оскільки можливі страждання можуть бути приховані за звичайною поведінкою та високою успішністю [18]. Обдаровані юнаки/юнки, як і їх ровесники, можуть

стикатися з соціальними та емоційними труднощами, переживати сумніви, моменти зневіри, відчаю, потребувати психологічної підтримки. Важливо виправляти помилкові уявлення вчителів про обдарованість, які впливають на самосприйняття обдарованих хлопців і дівчат. З одного боку, дослідження показують, що обдарована молодь працює краще або так само добре, ніж їхні однолітки, в багатьох сферах - інтелектуальній, академічній та соціальній. З іншого боку, стереотипи, пов'язані з обдарованістю, і ефект «стигми», може призводити до негативного відчуття відмінності у деяких обдарованих молодих людей, знижувати їх самооцінку [4]. Згідно з теорією «стигми обдарованості» негативні стереотипи можуть спонукати обдарованих учнів або приховувати свій потенціал, щоб уникнути ототожнення зі стигмою, або ідентифікувати себе з цим ярликом, приймаючи негативні характеристики стереотипу [8]. Таким чином, негативні стереотипи можуть бути чинником проблем, прихованим бар'єром для самореалізації обдарованої людини.

Батькам обдарованих дітей часто доводиться вигадувати власні способи розуміння й розв'язання проблем, які виникають у їхніх обдарованих дітей. Важливо допомогти дітям знайти й розвинути своє унікальне творче «я», розвинути це унікальне «я», навчитися жити в світі, де до них ставляться по-різному, не завжди доброзичливо. Незважаючи на успіхи в навчанні, діти можуть відчувати, що їх не розуміють як однолітки, так і вчителі; скаржитися батькам, що відрізняються від інших, відчувають себе самотніми. Часом брак конформізму ускладнює соціальну адаптацію обдарованих. Розвиток більшого розуміння інших людей й усвідомлення того, що вимагає соціальний конформізм, дає таким дітям вибір щодо того, коли намагатися бути схожим на інших, а коли демонструвати свою унікальність.

Для дорослого з комплексами, низькою самооцінкою дитина, яка виявляє свою унікальність і внутрішню впевненість, може відчуватися як загроза, такий дорослий може намагатися принизити або заперечити її таланти. Дорослі можуть сприйматися обдарованими дітьми й підлітками або як люди, які готові допомогти, або як люди, які ускладнюють життя, знаходять вади, ображають чи принижують, хоч би як ці діти намагалися здобути їх прихильність. Проблеми розвитку для цих дітей полягають у пошуку внутрішніх ресурсів, у розвитку відчуття себе, не пов'язаного виключно з позитивною чи негативною оцінкою інших людей, реалізації прагнення до самовизначення. Самовизначившись, обдаровані молоді люди можуть відчувати покликання, мати снагу брати на себе зобов'язання, бути наполегливими. В таких випадках особливого значення набувають навички асертивності. Асертивність як спосіб спілкування передбачає належне вираження ідей, почуттів і обмежень, поваги прав інших, позитивний вплив на співбесідника та врахування потенційних наслідків вираження.

Асертивне спілкування – це здатність чітко й прямо спілкуватися з іншими в шанобливій і відвертій формі без необхідності домінувати над іншими та пригнічувати їх. Агресивне спілкування створює атмосферу неповаги та страху, заважає плідній взаємодії. Пасивне спілкування нерезультативне і може спричинити приховану образу та відчуження [1]. Асертивність пов'язана із впевненістю в собі, здатністю долати негативні думки, кращою постановкою цілей, вмінням краще слухати [10]. Дослідження свідчать, що розвиток асертивності обдарованої молоді в процесі надання ціннісної підтримки є умовою збереження доброзичливих конструктивних стосунків із контактним соціальним оточенням, ціннісної автономності й спрямованості на розвиток екстраординарних здібностей у складних життєвих ситуаціях [2].

На здатність бути асертивним впливають різні фактори, зокрема освіта, стать, стилі виховання, особливості культури. В традиційних азійських культурах люди, як правило, покірніші спільноті й стриманіші щодо власних прагнень, порівняно із західними країнами, де люди переважно відкритіші та прямолінійніші щодо своїх бажань, потреб і прав [24]. Представники колективістських культур цінують цілі, погляди, правила спільноти, до якої належать, більше, порівняно з людьми індивідуалістських культур. Вони розглядають свою поведінку відповідно до цінностей групи, поводяться, дотримуючись рівня ієрархії та пріоритету гармонії в групі. Очікується, що люди максимізують благополуччя групи замість свого власного [12]. Бути наполегливим, прямим або конфронтаційним сприймається як неповага [14]. Це може бути можливою причиною меншої асертивності в порівнянні із західними культурами. Водночас дослідження в азійських країнах виявили, що соціальна тривожність і стрес зменшуються зі збільшенням асертивності [20]. Люди, які не можуть конструктивно самоствердитися, більш схильні до низької самооцінки, підвищеної тривожності та пасивності [16]. Була виявлена сильна кореляція між асертивною поведінкою та самооцінкою індійських підлітків [22]. Тому азійські дослідники попри традиції вважають важливим, щоб молоді люди навчалися асертивності, щоб могли визначити свої сильні сторони, сформувати впевненість в собі, зміцнити свою ідентичність [7].

Висновки. Юнакам і юнкам (незалежно від рівня і виду обдарованості) важливо на додаток до звичайної освіти в школі навчитися широкому колу соціально значущих soft skills - налаштованості цінувати свій особистий простір, здатності висловлювати свої бажання та думки, демонструвати свої почуття в ефективний тактовний спосіб, поважаючи при цьому інтереси інших людей. Таке навчання покращує психічне здоров'я, сприяє ліпшому розумінню інших людей та кращим взаєминам з близьким оточенням й суспільством загалом. Для юних обдарованих важливим є формування довіри до себе, критичне ставлення до

стереотипів, реалізація прагнення до самовизначення. Творчому «Я» необхідно пережити складні взаємодії, зокрема конфронтації з іншими. Обдарована юна людина має навчитися прислухатися до себе, зосередившись на творчому процесі, обраній праці, яку вона любить, а також знайти підтримку людей, мрії і творчість яких близькі до її пріоритетів і преференцій. Стереотипи, пов'язані з обдарованістю, ефект стигми може негативно впливати на самооцінку частини обдарованих молодих людей. Для них особливого значення набуває формування критичного мислення, творчої позиції й навичок асертивності. Асертивний спосіб спілкування сприяє конструктивному самоствердженню особи та толерантності з боку соціального оточення, а для обдарованої людини уможлиблює поєднання глибокого надихаючого почуття зв'язку з іншими людьми та почуття творчої цінності своєї індивідуальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мойсеєнко, В. В. Аналіз наукових підходів дослідження поняття «асертивності» //Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Вип. 5. Т. 1. С. 170–175.
2. Музика О.О., Музика О.Л., Никончук Н.О. (2023). Розвиток асертивності обдарованих студентів у складних життєвих ситуаціях. *Modern system sofscience and education in the USA, EU and other countries* '2023 (16-01). с. 139-144. <https://doi.org/10.30888/2709-2267.2023-16-01-046>
3. Ackerman, Phillip L., andEric D. Heggstad. 1997. Intelligence, personality, andinterests: Evidence for overlapping traits. *Psychological Bulletin* 121: 219–45. [Google Scholar] [Cross Ref]
4. Anderson, Brittany N. 2020. “Seeme, seeus”: Understanding the intersections and continued marginalization of adolescent gifted black girls in US classrooms. *Gifted Child Today* 43: 86–100.
5. Aubry, Alexandre, Corentin Gonthier, and Béatrice Bourdin. 2021. Explaining the high working memory capacity of gifted children: Contributionsof processing skill sandexecutive control. *Acta Psychologica* 218: 103358.
6. Baudson T.G. (2016). The Mad Genius Stereotype: Still Aliveand Well. *Front. Psychol.* 7:368. doi: 10.3389/fpsyg.2016.00368
7. Çok, F., & Karaman, N. G. (2008). Taking risk in adolescent. *Symposium Books*.
8. Cross, T. L. (2005). Society’s evolving stereotypes of our students with gifts and talents. *Gift. Child Today*, 28, 26–27, 65. doi: 10.1177/107621750502800406
9. DeYoung, C. G. (2011). “Intelligence and personality,” in *The Cambridge Handbook of Intelligence*, eds R. J. Sternberg and S. B. Kaufman (NewYork, NY: Cambridge University Press), 711–737.
10. Eason, A. (2018). The Importance of Being Assertive: Why You’ll Benefit from Being Assertive. Retrieved from, <https://www.adam-eason.com/assertive-assertiveness-importance/>.

11. Gagné, F. (2004). Transforming gifts into talents: the DMGT as a developmental theory. *High Abil. Stud.* 15, 119–147. doi: 10.1080/1359813042000314682
12. Hinde, R., & Groebel, J. (1991). *Cooperation and Prosocial Behaviour*. Cambridge University Press,
13. Holt, Dan G., and Colleen Willard-Holt. 1995. An exploration of the relationship between humor and giftedness in students. *Humor: International Journal of Humor Research* 8: 257–271.
14. Lee, J., & Ciftci, A. (2014). Asian international students' socio-cultural adaptation: Influence of multicultural personality, assertiveness, academic self-efficacy, and social support. *International Journal of Intercultural Relations*, 38, 97–105. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2013.08.009>
15. LoCicero, Kenneth A., and Jeffrey S. Ashby. 2000. Multidimensional perfectionism in middle school age gifted students: A comparison to peers from the general cohort. *Roeper Review* 22: 182–85. [Google Scholar]
16. Marano, H. S. (2004). Assertive, Not Aggressive. Retrieved from <https://www.psychologytoday.com/us/articles/200402/assertive-not-aggressive>.
17. Mee, C. S. (1995, March). Middle school voices on gender identity. *Women's educational equity act publishing center digest*, 1-2, 5-6.
18. Peairs, Krsiten F., Martha Putallaz, and Philip R. Costanzo. 2019. From A (Aggression) to V (Victimization): Peer Status and Adjustment Among Academically Gifted Students in Early Adolescence. *Gifted Child Quarterly* 63: 185–200.
19. Piechowski, M. M. (1993). Is inner transformation a creative process? *Creativity Research Journal*, 6 (1–2), 89–98. <https://doi.org/10.1080/10400419309534468>
20. Pourjali, F., & Zarnaghash, M. (2010). Relationships between assertiveness and the power of saying «no» with mental health among undergraduate student. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 9, 137-141.
21. Schweizer, K., and Koch, W. (2002). A revision of Cattell's investment theory: cognitive properties in fluencing learning. *Learn. Individ. Differ.* 13, 57–82. doi: 10.1016/S1041-6080(02)00062-6
22. Shanmugan, V., & Kathyayini, B. V. (2017). Assertiveness and self-esteem in Indian adolescents. *Global International Journal of Health Sciences and Research*, 2(4), 8–13.
23. Tannen D. *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation*. NY William Morrow, 1990 330p
24. Tripathi, N., Nongmaithem, S., Mitkovic, M., et al. (2010). Assertiveness and Personality: Cross-cultural differences in Indian and Serbian male students. *Psychological Studies*, 55(4), 330–338. <https://doi.org/10.1007/s12646-010-0044-z>.
25. Vialle, W. (2007). Pink or Paris? Giftedness in the popular culture. *Aust. J. Gift. Educ.* 16, 5–11.
26. Zeidner, M., and Shani-Zinovich, I. (2011). Do gifted and non-gifted students differ on the big-five and adaptive status? Some recent data and conclusions. *Personal. Individ. Diff.* 51, 566–570. doi: 10.1016/j.paid.2011.05.007

Залевська А. Г.,
*Молодший спеціаліст,
вчитель інформатики
Нікопольського ліцею №6 Нікопольської міської ради
zalevskayaalinka475@gmail.com*

ВПЛИВ ЕМОЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ОБДАРОВАНОГО ШКОЛЯРА

У статті розглянута актуальна проблема, що стосуються емоційних проявів учнів, розкриті поняття емоцій в сучасній психології. Розглянуто формування емоційної сфери в учні. Визначено причини виникнення негативних емоційних станів обдарованої дитини.

Ключові слова: емоції, обдарована дитина, молодший школяр, емоційні сфери, негативні емоційні стани.

The article deals with an urgent problem concerning the emotional manifestations of students, reveals the concept of emotions in modern psychology. The formation of the emotional sphere in pupils is considered. The causes of negative emotional states of a gifted child are determined.

Keywords: emotions, gifted child, primary school student, emotional spheres, negative emotional states.

В процесі еволюції тваринного світу з'явилася особлива форма вияву відображальної функції мозку – емоції (від лат. *emovere* – збуджую, хвилюю). Вони відображають особисту значущість зовнішніх і внутрішніх стимулів, ситуацій, подій для людини, тобто те, що його хвилює, і виражаються у формі переживань.

Дослідження емоцій сягає корінням у стародавні цивілізації, коли філософи заглиблювалися в природу і значення людських почуттів.

Платон вважав емоції ірраціональними й такими, що потребують контролю розуму. Він стверджував, що емоції можуть затьмарювати судження, а тому повинні контролюватися раціональним мисленням.

Аристотель, навпаки, розглядав емоції як природні реакції, що мають цінність. Він стверджував, що емоції самі по собі не є добрими чи поганими, але стають такими залежно від того, як їх виражають і як з ними поведуться.

В психології емоції визначаються як переживання людиною в даний момент свого відношення до чого-небудь (до наявної або майбутньої ситуації, до інших людей, до самого себе).

Крім цього вузького розуміння поняття «емоція» використовується і в широкому сенсі, коли мається на увазі цілісна емоційна реакція особистості, що включає не тільки психічний компонент – переживання, але і специфічні фізіологічні зміни в організмі, супутні цьому переживанню. Емоції є і в тварин, але в людини вони набувають особливу глибину, мають безліч відтінків і поєднань.

В зарубіжній психології первісно емоційність частіше всього розумілась як емоційна збудженість (чуйність людини до емоціогенних ситуацій) та реактивність. Емоційність використовується як синонім гіперемоційності, тобто як прояв більш частих та більш міцних емоційних реакцій, ніж це в середньому властиво людям. У сучасній зарубіжній психології емоційність трактується у термінах актів поведінки, які можна спостерігати і які теоретично зв'язані з емоцією, яка лежить в їх основі, тобто емоційність є проявом поведінки, який вважається основним компонентом щодо оцінки відчуваємої емоції [8].

Аналіз емоцій не обмежується аналізом феноменології переживань. Форма даності нашого ставлення до навколишнього середовища й до себе як реальності цього середовища виявляється також і в органічних змінах, які ми відбуваємо. Органічні зміни – це недиференційовані емоційні відчуття приємного і неприємного, напруженості й розрядки, збудження і пригніченості. В переживаннях же наше ставлення виявляється диференційовано – смуток, радість, гнів [2].

Розглянемо визначення емоцій. Емоції — це такий психічний процес середньої тривалості, що відображає суб'єктивне оцінне ставлення до чинних чи можливих ситуацій та об'єктивного світу [2].

Емоції – це специфічна форма взаємодії людини з навколишнім світом, з середовищем, спрямована на пізнання світу та свого місця в ньому через саму себе [4].

Емоції характеризуються трьома компонентами:

- пережитим чи усвідомлюваним у психіці відчуттям емоції;
- процесами, що відбуваються в нервовій, ендокринній, дихальній, травній та інших системах організму;
- спостережуваними виразними комплексами, у тому числі змінами на особі, жестами, характером голосу тощо.

Емоції відрізняються від інших видів емоційних процесів: настроїв, почуттів та афектів.

1. Настрій – емоційний стан, який своєрідно забарвлює на певний час діяльність людини. Характерні риси: а) слабка інтенсивність; б) значна тривалість; в) невизначеність, «неусвідомленість»; г) своєрідний дифузійний характер (настрій накладає відбиток на всі думки і дії людини в конкретний момент).
2. Пристрасть – глибоке і стійке захоплення. Характерні риси: а) висока інтенсивність; б) значна тривалість; в) глибина, заглибленість у предмет; г) виразність, визначеність, усвідомленість.
3. Афект – раптове переживання найвищої інтенсивності. Характерні риси: а) бурхливий зовнішній вияв; б) короткочасність; в) певна «неусвідомленість» переживання; г) різко виражений дифузійний характер.

У сучасній науці існує п'ять напрямків у визначенні зв'язку емоцій та почуттів:

- уявлення почуттів та емоцій тотожними;
- відношення почуттів до одного з видів емоцій;
- розгляд почуття як пологового поняття різноманітних емоцій;
- уявлення про почуття та емоції як про принципово різні процеси [3];
- уявлення про емоції як про прояви, що передують наступні шаблі еволюції: почуттям, які притаманні істотам, починаючи з певного рівня свідомості [4].

Сьогодні у психології проблема емоцій особистості належить до найскладніших та найактуальніших. Особлива увага науковців зосереджена на вивченні емоцій як фундаментальної сфери психічного розвитку людини, як базису її духовного життя, як інтимно сутнісного пласта психіки. Сьогодні емоційна сфера особистості стає предметом серйозних теоретичних обговорень (В. П. Зінченко, А. Б. Орлов, С. Д. Смірнов, В. І. Слободчиков та інші).

Власний досвід підказує кожній людині, що саме вона відчуває: щастя, печаль чи страх; вона знає, що вони відрізняються за внутрішніми переживаннями і за зовнішнім виглядом. Водночас емоції взаємодіють одна з одною, а також із перцептивними, когнітивними, моторними процесами і впливають як на них, так і одна на одну. Радість послаблює страх, печаль посилює відчай [7].

Названі особливості виступають характеристиками емоцій. Це якісні характеристики: знак – позитивні чи негативні, модальність – страх, гнів, радість, сором. І кількісні: сила – слабкість як збудженість та пригніченість, інтенсивність, що визначається через напруженість – розрядку.

Емоційний розвиток дітей молодшого шкільного віку досліджували Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, Г. Костюк та інші психологи, що дало змогу встановити появу особливих емоційних новоутворень у дітей 7-10 років: перехід від дитячої емоційної безпосередності до формування логіки почуттів.

Рейковський Я. виділив три основних компоненти емоційного процесу у молодших школярів, що характеризуються як внутрішній стан, як акт регуляції та мобілізації емоційного зрушення в організмі дитини. Коли відбувається подія, яка є важливою для дитини, виникає емоційне збудження, що залежить від індивідуальних особливостей: швидкості та інтенсивності перебігу психічних, моторних і вегетативних процесів та від індивідуальних особливостей реагування дитини. Значення емоційної події для дитини (позитивне чи негативне) характеризується підтримкою або уникненням певної події та здатністю контролю емоцій залежно від події. Емоції, пов'язані зі специфічними

якісними особливостями події, яка має значення для суб'єкта і може охарактеризувати зміст (чи якість) емоції. Залежно від прийняття цих компонентів емоційні реакції чи викликані емоції можуть формувати особливі форми (довільної та вольової) поведінки, що набувають специфічного характеру [11; 137–138].

У молодшому шкільному віці, який характерний високою сенситивністю і гнучкістю всіх психічних процесів, триває активне емоційне становлення дитини. Вона починає усвідомлювати зміст почуттів, поступово набуває вміння керувати ними, а відтак зростають стриманість, почуття відповідальності. Стосовно інших людей виявляє інтерес, довіру та доброзичливість, хоча почуття інших людей тлумачить не завжди правильно. У здорових дітей переважає бадьорий, життєрадісний настрій.

Так, з 6 до 9 років відбувається ускладнення емоційної сфери і перехід від базових емоцій (страх, радість, гнів та ін.) до більш складних (захоплення, здивування, ревності, тривога, веселощі) і розвивається здатність довільно виявляти та контролювати перебіг емоційних станів. Розвиток здатності керувати своїми емоціями, адекватно проявляти їх формує більш стабільний емоційний фон дитини – емоційну стійкість. Тому, аналізуючи таку проблему, ми повинні зосереджуватися на вивченні позитивної модальності емоційної сфери молодшого школяра, розвитку якої сприяють прояви певних емоційних станів, таких як ніжність, радість та співчуття [5; 7].

Емоційну сферу молодших школярів складають переживання нового, здивування, сумніву, радощів пізнання, які, у свою чергу, є базою розвитку допитливості та формування пізнавальних інтересів.

Молодші школярі емоційно вразливі. У них розвивається почуття самолюбства, зовнішнім вираженням якого є гнівне реагування на будь-які приниження їх особистості та позитивне переживання визнання їх якостей. Їм притаманний досвід емоційно-ціннісного ставлення, який передбачає наявність знань, умінь, але не зводиться до них і полягає у формуванні ставлення школярів до світу, діяльності, наукових знань, моральних норм, ідеалів. І доки таке ставлення не сформульоване, немає можливості говорити про вихованість. Єдиним способом і умовою засвоєння емоційного відношення, сприйняття об'єкта як цінності є переживання, що сприяє виникненню інтересу до предмета, окремого явища і потреби і діяльності.

З моменту, коли дитина пішла в школу, його емоційний розвиток у більшому ступені, чим раніш, залежить від сторонніх людей і від того досвіду, що він здобуває поза будинком.

Страхи дитини відбивають його сприйняття навколишнього світу, рамки якого тепер для нього значно розширюються. Здебільшого страхи зв'язані з подіями в

школі, родині і групі однолітків. Непояснені і вигадані страхи колишнього років поступово поступаються місцем більш усвідомленим турботам, яких чимало в повсякденному житті. Предметом страхів можуть бути і майбутні уроки, і уколи, і якісь природні явища, і відносини між однолітками. [5, 45].

Емоційну сферу молодших школярів досліджували К. Бюлер, Л. Виготський, Ф. Гудінаф, А. Запорожець, Г. Мюнстерберг, А. Прихожан, С. Рубінштейн, Л. Макадей, Н. Степанова та інші вчені. Емоційна сфера молодших школярів, згідно з їхніми дослідженнями, характеризується:

- легкою чуйністю на події, що відбуваються, і окрасою сприйняття, уяви, розумової і фізичної діяльності емоціями;
- щирістю і відвертістю вираження своїх переживань – радості, смутку, страху, задоволення або незадоволення;
- готовністю до афекту страху; в процесі навчальної діяльності дитина переживає страх як передчуття неприємностей, невдач, невпевненості у своїх силах, неможливість впоратися із завданням; школяр відчуває загрозу своєму статусу в класі, сім'ї;
- великою емоційною нестійкістю, частою зміною настроїв (на загальному тлі життєрадісності, бадьорості, веселості, безтурботності), схильністю до короткочасних і бурхливих афектів;
- емоціогенними факторами для молодших школярів є не тільки ігри і спілкування з однолітками, але і успіхи в навчанні та оцінка цих успіхів учителем і однокласниками [1].

До кінця молодшого шкільного віку практично повністю формується структура емоційних уявлень, що охоплює узагальнену систему знань про емоції та індивідуальний ціннісно-емоційний окрас кожної одиниці знань, набутої впродовж отримання власного емоційного досвіду.

Молодші школярі емоційно вразливі. У них розвивається почуття власної гідності, зовнішнім вираженням якого є гнівне реагування на будь-яке приниження їхньої особистості та позитивне переживання похвали. Розвиваються почуття симпатії, відіграючи важливу роль у формуванні малих груп у класі та стихійних компаній. Взаємини у класі виступають фактором формування у дітей моральних почуттів, зокрема почуття дружби, товариськості, обов'язку, гуманності.

Основними потребами дитини в початкових класах є необхідність у спілкуванні з людьми, в емоційному контакті, визнанні, оцінці своїх дій і вчинків, виявленні власних позицій у ставленні до інших, світу, у дружбі, товариськості, повазі до особистості, самоповазі, набутті нових знань і вмінь для пізнання довкілля. Емоційний інтелект формується насамперед у сім'ї: емоційна культура батьків, стиль стосунків, вправління дітей у розумінні та виразі емоційних станів та емоцій інших людей, виховання моральних почуттів, прищеплення звичок у ставленні до виконання обов'язків, інших членів сім'ї, тварин, речей.

На думку К. Левіна, емоційні стани можуть замінювати інший психічний процес, тобто, невиражену до кінця емоцію, і продовжувати існувати в прихованому вигляді. Основна ідея думки автора полягає в тому, що афективні, емоційні реакції не можуть знаходитися в ізольованому вигляді як елементи психічного життя, які при актуалізації співпадають з іншими елементами. Здатність до довільності та вольових дій дозволяє людині контролювати свої емоційні реакції. За К. Левіним, довільні дії мають три складові: процес мотивації – це тривала боротьба мотивів; процес вибору або прийняття рішення, що завершує боротьбу мотивів; наміри, що складають довільність дій та діяльності [5, с. 125].

Емоційні прояви в молодшому шкільному віці можуть бути короткочасними й тривалими, набувати характеру емоційних станів (А. В. Петровський). Настрій, афекти, ейфорія, стрес, фрустрація – емоційні стани, позначені комплексом позитивних чи негативних емоцій, характер і перебіг яких значною мірою залежить не лише від зовнішніх обставин, а й від типу вищої нервової діяльності людини.

На думку К. Левіна, емоційні стани можуть замінювати інший психічний процес, тобто, невиражену до кінця емоцію, і продовжувати існувати в прихованому вигляді. Основна ідея думки автора полягає в тому, що афективні, емоційні реакції не можуть знаходитися в ізольованому вигляді як елементи психічного життя, які при актуалізації співпадають з іншими елементами. Здатність до довільності та вольових дій дозволяє людині контролювати свої емоційні реакції. За К. Левіним, довільні дії мають три складові: процес мотивації – це тривала боротьба мотивів; процес вибору або прийняття рішення, що завершує боротьбу мотивів; наміри, що складають довільність дій та діяльності [5, с. 125].

Емоції та емоційні стани змінюють динаміку діяльності залежно від задоволення та незадоволення потреб у цій ситуації мотивів діяльності. Особливу увагу слід надати емоційним станам дітей, що сприяють розвитку позитивної чи негативної довільної емоційної регуляції. Найчастіше у молодших школярів проявляються такі емоційні стани, як вередливість, боязливість, плаксивість, злобність, радість, ревності, образливість, впертість, ніжність, співчуття, зарозумілість, агресивність, нетерплячість, заздрість, жорстокість.

У своїх дослідженнях Д. Фельдштейн стверджує, що діти віком 10–11 років відрізняються тим, що вони по-різному до себе ставляться: майже 34% хлопчиків і 26% дівчаток ставляться до себе переважно негативно. Решта дітей зазначають у себе і позитивні риси, проте негативні також переважають. Отже, характеристикам дітей цього віку притаманне негативне емоційне тло [10].

Є. Ільїн зазначає, що в молодшому шкільному віці можна помітити те, як вони соціалізують свою емоційну сферу, те як вони поведуться. До третього класу в школярів з'являється захоплене ставлення до героїв творів, видатних

спортсменів. Саме у такий період у дітей починають формуватися любов до рідної землі, почуття патріотизму та національної гордості, формується дружба, діти починають активно взаємодіяти із товаришами. Водночас варто зазначити, що в молодших школярів система емоцій і почуттів ще тільки формується. Таким чином, їх емоції є не стільки вираженням пережитого почуття, скільки матеріалом для узагальнення і формування на їх основі вищих почуттів. [5].

К. Бюлер, вивчаючи моральний розвиток учнів, визначив, під час процесу зростання особистості по іншому починають сприйматися позитивні емоції. Це яскраво виражено в ігрових моментах дітей різного віку, так малюки отримують безпосереднє задоволення від перемоги, тобто, коли отримують бажаний результат. Вже потім, з розвитком особистості сам ігровий процес починає приносити задоволення від гри в цілому.

У дітей молодшого шкільного віку, за дослідженнями К. Кузнєцова, емоційний стан стає більш тривалим, стійким і глибоким. У них виникає інтерес, тривалі дружні відносини, засновані на цих загальних, уже досить стійких інтересах. Вчені вважають, що молодші шкільні роки є сенситивним періодом для формування емоційного інтелекту. Це пояснюється тим, що в цей час природна потреба в емоційному сприйнятті навколишнього доповнюється активним інтелектуальним розвитком молодших школярів, спрямованість якого виокремлює навчальну діяльність у початковій школі.

Емоційний інтелект виражає внутрішній позитивний настрій, співчутливе ставлення до навколишніх людей та також починається контроль своїх емоцій і вчинків. Більш детально підбираються способи досягнення мети й оцінюється за різними критеріями, наприклад поведінковою, рефлексивною комунікативною складовою[6].

Так, з 6 до 9 років відбувається ускладнення емоційної сфери і перехід від базових емоцій (страх, радість, гнів та ін.) до більш складних (захоплення, здивування, ревності, тривога, веселощі), розвивається здатність доволно виявляти та контролювати перебіг емоційних станів. Розвиток здатності керувати своїми емоціями, адекватно проявляти їх формує більш стабільний емоційний фон дитини – емоційну стійкість.

Тому, аналізуючи цю проблему, ми повинні зосереджуватися на вивченні модальності емоційної сфери молодшого школяра, розвитку якої сприяють прояви певних емоційних станів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бібік Н. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. Початкова школа. 2010. № 9. С. 1–4.
2. Білоконна Н. Емоційні переживання як складова емоційної культури майбутнього вчителя початкової школи [Електронний ресурс] / Н. Білоконна. – Режим доступу до статті: http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/belokonnaya_n._experience_as_the_component_of_emotional_culture_of_a_primary_school_future_teacher..pdf.

3. Бондаровська В. О. Школа для батьків. Київ : Розрада, 2006. 338с.
4. Варава, Л. А. Аналіз проблеми категорії «переживання» і компонентів дослідження. Актуальні проблеми психології. 2015. Т. 7. Вип. 39. С. 48–56.
5. Вашуленко О. В. Емоційно-ціннісний розвиток молодших школярів на уроках літературного читання. VII Волошинські читання «Шкільна мовно-літературна освіта: традиції і новаторство». Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (17 травня 2019 р., м. Київ). Київ: УОВЦ «Оріон», 2019. С. 277–283.
6. Груша Л. О. Педагогічні умови виховання емоційної культури дітей молодшого шкільного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13. 00. 01 / Л. – Київ, 2009. 20 с.
7. Дзундза А., Літвінова В. Розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів як психолого-педагогічна проблема [Електронний ресурс] // Бібліотечний вісник 2013. № 6. С. 56. Режим доступу: <http://oaji.net/articles/690-1395927975.pdf>. – Назва з екрану.
8. Заброцький М.М. Вікова психологія. Київ : МАУП, 1998. 92с.
9. Ізотова О.І. Емоційна сфера дитини: теорія і практика. Київ : «Академія», 2004. 288 с.
10. Мельник О. Підготовка вчителів початкових класів до формування емоційного інтелекту учнів. Початкова школа. 2019. № 11. С. 51–55.
11. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций. 1979. 438 с.

Зіновєєва Ольга Вікторівна,

*старший викладач, вчитель вищої категорії,
методист науково-технічного відділу МАН,*

*КЗ "Запорізький обласний центр науково-технічної творчості учнівської
молоді "Грані" Запорізької обласної ради*

Зіновєєва Марина Ігорівна,

керівник гуртка,

*КЗ "Запорізький обласний центр науково-технічної творчості учнівської
молоді "Грані" Запорізької обласної ради*

СТВОРЕННЯ STEM-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ПІДХОДИ, МЕТОДИ ТА ВИКЛИКИ

Анотація. Стаття досліджує процес створення STEM-освітнього середовища для обдарованих молодих науковців у рамках проєкту "Школа юного науковця". Описано методи діагностики обдарованості, шляхи розвитку талановитих учнів у STEM-галузях та виклики, з якими стикається освітнє середовище.

Ключові слова: STEM-освіта, обдарованість, методи діагностики, розвиток талановитих учнів, виклики в освітньому середовищі, позашкільна освіта.

Abstract. The article explores the process of creating a STEM educational environment for gifted young scientists within the framework of the "School of Young Scientist" project. It describes the methods of diagnosing giftedness, pathways for

developing talented students in STEM fields, and the challenges faced by the educational environment.

Keywords: STEM education, giftedness, diagnostic methods, development of talented students, challenges in the educational environment, extracurricular education.

STEM-освіта є важливим аспектом сучасного освітнього процесу, оскільки вона сприяє розвитку критичного мислення, креативності та наукових здібностей вихованців. Впровадження STEM-освіти в позашкільну діяльність, зокрема у рамках проєкту "Школа юного науковця", який реалізується на базі Комунального закладу "Запорізький обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді "Грані" Запорізької обласної ради, дозволяє створити сприятливе середовище для виявлення та розвитку обдарованих дітей. Цей проєкт спрямований на стимулювання інтересу дітей до науки, техніки, інженерії та математики через організацію різноманітних гуртків, клубів, конкурсів, змагань та таборів.

Позашкільна STEM-освіта дозволяє вихованцям отримати глибші знання та навички, які вони можуть застосовувати в реальних життєвих ситуаціях. Крім того, така освіта допомагає розвивати соціальні та комунікативні навички, вміння працювати в команді та самостійно вирішувати проблеми. У рамках проєкту "Школа юного науковця" учні мають можливість займатися експериментальною діяльністю, проводити дослідження та створювати інноваційні проєкти, що сприяє їхньому всебічному розвитку.

Для успішного виявлення та підтримки обдарованих вихованців у рамках проєкту "Школа юного науковця" активно використовуються сучасні методи діагностики. Зокрема, застосовуються психологічні тести, аналіз успішності у навчанні, участь у конкурсах та олімпіадах, а також індивідуальні інтерв'ю та спостереження за дітьми в процесі їхньої наукової діяльності. Важливою складовою цього процесу є комплексний підхід, який дозволяє виявляти різні аспекти обдарованості та розробляти індивідуальні програми розвитку для кожного вихованця.

Психологічні тести. Психологічні тести є важливим інструментом для виявлення обдарованих вихованців. Вони допомагають визначити рівень інтелектуальних здібностей, креативності та мотивації дітей. У рамках проєкту "Школа юного науковця" проводяться різноманітні психологічні тести, які дозволяють оцінити потенціал вихованців та визначити їхні сильні сторони. Наприклад, тести на визначення рівня інтелекту (IQ) допомагають виявити дітей з високими інтелектуальними здібностями, а тести на креативність дозволяють оцінити їхню здатність до нестандартного мислення та творчого підходу до вирішення проблем.

Аналіз успішності у навчанні. Аналіз успішності у навчанні є важливим методом діагностики обдарованості, який дозволяє виявити дітей з високими академічними досягненнями у STEM-дисциплінах. У рамках проєкту "Школа юного науковця" регулярно оцінюються академічні досягнення вихованців, що дозволяє визначити їхні сильні сторони та розробляти індивідуальні програми розвитку. Наприклад, аналіз результатів участі дітей у конкурсах та олімпіадах дозволяє виявити тих, хто має високу успішність у конкретних предметах та спрямувати їхні зусилля на подальший розвиток у цих галузях.

Індивідуальні інтерв'ю та спостереження. Проводяться регулярні інтерв'ю з дітьми, де вони можуть розповісти про свої наукові інтереси та плани на майбутнє. Спілкування з вихованцями та їхніми батьками дозволяє більш глибоко зрозуміти їхні інтереси, мотивацію та потреби. Спостереження за дітьми під час занять у гуртках та інших формах позашкільної діяльності дозволяє оцінити їхню активність, залученість та здатність до самостійної роботи.

Інтеграція STEM-освіти у позашкільну діяльність є складним, але надзвичайно важливим завданням, яке вимагає використання різноманітних методів та підходів для ефективної реалізації. Наукові гуртки, клуби та інші форми позашкільної діяльності можуть суттєво доповнити основну навчальну програму, надаючи вихованцям можливість отримати практичні навички та поглиблені знання у сферах науки, техніки, інженерії та математики.

Розвиток талановитих вихованців у STEM-галузях здійснюється через організацію різноманітних заходів, що сприяють поглибленню їхніх знань та навичок. У рамках проєкту "Школа юного науковця" на базі Комунального закладу "Грані" та провідних вузів Запорізької області реалізуються такі напрями:

Організація гуртків з експериментів. Наукові гуртки є однією з найефективніших форм позашкільної діяльності, яка дозволяє вихованцям не лише здобувати нові знання, а й застосовувати їх на практиці. У рамках проєкту "Школа юного науковця" організовуються різноманітні гуртки з експериментів, де діти можуть вивчати фізичні, хімічні та біологічні явища. Це допомагає їм зрозуміти основні наукові концепції та застосувати їх у реальних умовах. Наприклад, гуртки з фізики дозволяють вихованцям проводити досліди з оптики, електрики та магнетизму, що сприяє глибокому розумінню цих складних тем.

Дослідження: У рамках наукових гуртків учасники можуть брати участь у дослідницькій роботі, що включає вивчення актуальних проблем та пошук шляхів їх вирішення. Така діяльність розвиває аналітичні здібності, креативне мислення та навички вирішення проблем. Діти мають можливість проводити власні наукові дослідження, розробляти гіпотези, проводити експерименти та аналізувати отримані дані під керівництвом досвідчених наставників. Це

дозволяє їм отримати практичний досвід, який буде корисний у їхній подальшій науковій кар'єрі.

Робототехніка: Заняття з робототехніки є надзвичайно популярними серед дітей. Вони дозволяють дітям не лише вивчати основи програмування та конструювання, а й розвивати навички командної роботи, проектного менеджменту та технічного мислення. У рамках гуртків з робототехніки діти створюють та програмують роботів для виконання різних завдань, що стимулює їх інтерес до технічних наук та інженерії. Такі заняття допомагають вихованцям розвивати логічне мислення, навички вирішення проблем та креативність.

Конкурси та змагання є важливою частиною STEM-освіти, оскільки вони стимулюють вихованців до поглибленого вивчення наук, розвивають їхні навички вирішення проблем та інноваційне мислення. У рамках проєкту "Школа юного науковця" організовуються різноманітні конкурси та змагання, що дозволяють дітям демонструвати свої знання та навички, а також отримувати визнання за свої досягнення.

Конструкторські справи: за допомогою конструкторів та різноманітних матеріалів учасники розробляють та тестують свої ідеї та прототипи, вдосконалюючи навички творчості та проблемного мислення. Така діяльність дозволяє дітям експериментувати з різними конструкціями, тестувати їх на міцність та функціональність, а також вдосконалювати свої проєкти на основі отриманих результатів.

Дослідницькі проєкти: вихованці виконують наукові дослідження та створюють проєкти з різних галузей науки, що сприяє розвитку їх креативності та аналітичних здібностей. Такі проєкти можуть бути присвячені різним темам, від біологічних досліджень до розробки нових технологій, і дозволяють вихованцям здобувати глибокі знання та навички, які будуть корисні у їхній подальшій кар'єрі.

Конкурси: організація та участь у різноманітних конкурсах, що сприяють розвитку навичок вирішення проблем та інноваційного мислення. Конкурси сприяють розвитку навичок вирішення проблем, інноваційного мислення та командної роботи. У рамках проєкту "Школа юного науковця" регулярно проводяться конкурси ("Математичний марафон", "Фізичні експерименти", "Астрономічні спостереження", "Енергетичні рішення", "Технічне моделювання", "Технології майбутнього" та інш.), де вихованці можуть продемонструвати свої дослідження та отримати оцінки від експертів. Це дозволяє вихованцям отримати зворотний зв'язок про свої роботи та вдосконалювати свої наукові проєкти.

Змагання: проведення змагань, спрямованих на вдосконалення технічних та наукових навичок. Діти беруть участь у змаганнях з програмування,

робототехніки, конструювання та інших технічних дисциплін. Такі змагання допомагають вихованцям розвивати навички командної роботи, стратегічного мислення та вирішення складних технічних завдань. Крім того, участь у змаганнях сприяє підвищенню самооцінки та мотивації до подальшого розвитку у сфері технологій.

Олімпіади: участь у предметних олімпіадах ("МАН-Юніор Ерудит", "МАН-Юніор Дослідник", "Кенгуру", "Левеня», "Бебрас", "Олімпіс" та інш.), які мотивують учасників до поглибленого вивчення STEM-дисциплін. Діти можуть демонструвати свої знання та отримувати визнання за свої досягнення.

Науково-дослідницькі табори: діти отримують можливість поглибити знання та навички у певній науковій галузі, працюючи над цікавими проектами під керівництвом досвідчених наставників. У рамках проєкту "Школа юного науковця" протягом останніх трьох років ми організовуємо весняні, літні та осінні школи, де учасники мають змогу зануритися у наукову діяльність та розвивати свої таланти. Учасники проводять експерименти, аналізують дані, розвивають креативність та сприйняття наукових проблем. Діти створюють власні проєкти, працюючи як самостійно, так і в команді, що сприяє розвитку їх співпраці та комунікативних навичок.

Створення STEM-освітнього середовища у позашкільній освіті має свої виклики. Це включає забезпечення необхідних ресурсів, залучення кваліфікованих педагогів та наставників, а також інтеграцію новітніх технологій у навчальний процес. В умовах воєнного стану в Україні додатковим викликом стає організація змішаного навчання, що поєднує дистанційні та очні форми роботи. Проте, попри всі труднощі, впровадження STEM-освіти у позашкільну діяльність дозволяє створити умови для розвитку обдарованих молодих науковців та сприяє їхньому майбутньому успіху.

У сучасному світі STEM-освіта має визначне значення для розвитку молодих науковців та їхнього успіху. Позашкільні STEM заходи відіграють важливу роль у доповненні основної навчальної програми та сприяють поглибленню знань учасників. Наукові гуртки, технічні конкурси та змагання, науково-дослідницькі табори — всі ці заходи створюють умови для всебічного розвитку обдарованих вихованців, стимулюючи їх до подальших досягнень у науці та техніці. Завдяки таким ініціативам ми можемо забезпечити підготовку нової генерації науковців, готових до вирішення сучасних викликів та внесення вагомого внеску у розвиток суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Smith, J. (2023). Innovations in STEM Education: Strategies for Nurturing Young Scientists. *Journal of STEM Education*, 10(2), 45-58.

2. Johnson, A., & Brown, K. (2022). Gifted Education: Diagnosis and Development Approaches. *International Journal of Giftedness Research*, 5(1), 20-35.
3. Williams, R., et al. (2021). Challenges in Creating a Supportive STEM Environment for Gifted Students. *Educational Psychology Review*, 15(4), 72-89.
4. Бикова Т. Г., Савченко І. В. Основи STEM-освіти. — Київ: Освіта, 2018.
5. Барна М. М. Інноваційні підходи до STEM-освіти. — Київ: Наукова думка, 2019.

Золотарьова О. В.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки,
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»,
м. Луцьк, Україна
oksana.zolotarova@donntu.edu.ua

ПІДТРИМКА ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА ЯК СВІДОМИЙ ШЛЯХ УСПІШНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Глобалізація сучасного світу та виклики, які постають перед будь-яким суспільством, пов'язані, серед іншого, зі збереженням національної автентичності. Така проблема є зараз найбільш актуальною для України, яка намагається відстояти свою незалежність в умовах війни. У зв'язку з цим як ніколи постає питання наявності нових лідерів, які здатні вирішувати такі проблеми, з якими українське суспільство ніколи не стикалося раніше. І це мають бути люди, які мають нові знання, генерують нові ідеї, здатні мислити по-новому, приймати нестандартні рішення, брати на себе відповідальність і осучаснювати державу.

Сьогодні обдаровані діти прославляють Україну на міжнародних олімпіадах, конкурсах, змаганнях і турнірах. Вони виборюють першість для нашої країни і знайомлять з нею глобальний світ. Таких дітей і юнацтво треба ідентифікувати та цілеспрямовано підтримувати педагогічно і соціально. Найбільш ефективним рішенням цих завдань, з точки зору педагогіки, є створення спеціальних програм виявлення і розвитку обдарованих дітей і молоді, серед яких вже сьогодні є значна кількість майбутніх лідерів країни.

Українська педагогіка традиційно приділяє багато уваги вихованню дітей та юнацтва. Важливість цієї роботи на рівні держави доводять у своїх роботах такі вітчизняні науковці як В. Алфімов, О. Антонова, І. Бех, О. Бочарова, М. Кабанець, А. Макаренко, С. Русова, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, П. Тадеєв, М. Фіцула та інші.

В Україні свого часу було прийнято такі документи, як Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Національна програма

виховання дітей та учнівської молоді в Україні, а також закони про освіту, які дозволяють працювати на перспективу, приділяючи увагу формуванню і розвитку певних рис і якостей підростаючого покоління, оскільки освітні та виховні традиції мають зберігатися як ознаки унікальності нації. Збереження національної автентичності значною мірою стосується і педагогічної спадщини будь-якого народу. Вміння ж працювати з обдарованими дітьми, задовольняти їх освітні потреби, вчасно виявляти обдарування – це ті напрямки, які мають стати традиційними для вітчизняної педагогіки, оскільки в сучасних реаліях можуть стати запорукою виживання і подальшого успішного розвитку нації.

Україна декларує прагнення зберегти свою національну ідентичність і незалежність, але не існує жодних чітких державних механізмів, які би дозволяли здійснювати послідовну політику пошуку і виховання обдарованих дітей задля успішного майбутнього країни. Для вирішення цього питання і потрібно залучати освітян і науковців, державні центральні і місцеві органи освіти, меценатів та усіх зацікавлених, оскільки пошук і розвиток обдарованих є одним зі шляхів виживання і успішного подальшого розвитку країни. Вважаємо дану проблему не лише актуальною, а стратегічно важливою.

Аналіз зарубіжної практики роботи з обдарованими школярами показав, що дуже важливим є етап виявлення обдарованих дітей, оскільки бажано вчасно ідентифікувати високі здібності і почати цілеспрямовано і професійно займатися розвитком обдарованості. Усі країни вирішують це питання по-різному – від загальнонаціонального тестування до звичайної рекомендації вчителя. «Якщо звернутися до зарубіжного досвіду, то, як правило, виявлення обдарованих учнів та студентів знаходиться в компетенції експертів (психологи, педагоги або вчені), які застосовують стандартизовані тести» [3, с.116]. Можливо найкращим засобом виявлення обдарованих дітей є проведення щорічного уніфікованого тестування на державному рівні, як це робить, наприклад, Ізраїль [2, с. 129]. Така практика є ефективною, оскільки охоплює велику кількість школярів одночасно і проводиться централізовано по всій країні. В Україні відсутня подібна практика, тому пошуком обдарованих дітей, як правило, займаються досвідчені педагоги, які здійснюють педагогічне спостереження, слідкують за академічними, спортивними та творчими успіхами дітей, і пропонують їм участь у різноманітних конкурсах, де експерти можуть підтвердити високі здібності. Спортивні школи, клуби, різноманітні гуртки, дома дитячої та юнацької творчості також активно займаються виявленням і просуванням талановитих і обдарованих дітей. Проте, необхідно розробити уніфікований підхід до процесу виявлення академічно і інтелектуально обдарованих дітей. Розробкою спеціального тесту, проведенням тестування, а також розробкою спеціальних програм розвитку обдарованих учнів міг би зайнятися Інститут обдарованої дитини.

Проте виявлення обдарованих дітей має мало сенсу, якщо не пропонувати дітям подальшого розвитку за спеціальними програмами, враховуючи їх

індивідуальні особливості. За цими програмами діти можуть працювати як в окремих класах загальноосвітніх шкіл, так і у спеціальних навчальних закладах, а також проходити різні позашкільні курси розвитку. Кожен з варіантів має свої переваги. Коли обдаровані діти навчаються в одному навчальному закладі з іншими дітьми, в єдиному освітньому середовищі, вони є краще інтегрованими в суспільство і не відчують своєї переваги або відокремленості. Спеціалізовані навчальні заклади та додаткові навчальні курси допомагають обдарованим дітям знаходити більше однодумців, більш ефективно генерувати і просувати свої ідеї, знаходити підтримку, краще усвідомлювати свої можливості.

Ще одним важливим питанням є необхідність здійснення спеціальної підготовки вчителів, які працюють з обдарованими учнями. Робота з обдарованими дітьми беззаперечно відрізняється і має свою специфіку, вимагає спеціальних знань з педагогіки, психології та методики, а також більш ґрунтовних предметних знань і постійного професійного розвитку. «У своїй більшості учителі не мають достатньо знань щодо роботи з обдарованими дітьми. Якщо вони мали змогу прослухати курс лекцій з освіти обдарованих на курсах підвищення кваліфікації, то їх знання, часто виявляються фрагментарними, які не можуть забезпечити ефективну роботу з обдарованими дітьми» [3, с. 116].

Спеціальну підготовку вчителів могли би здійснювати українські класичні та педагогічні університети, інститути підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, Інститут обдарованої дитини. Потрібні спеціальні програми підготовки вчителів обдарованих учнів, курси підвищення кваліфікації для вчителів, що бажають працювати з обдарованими дітьми. Можна скористатися практикою деяких країн, наприклад, Ізраїлю, де вчителі проходять таку підготовку і отримують відповідні сертифікати.

Враховуючи важливість і складність проблеми, зрозуміло, що ефективна робота з обдарованими учнями потребує підтримки на рівні держави і системної багаторівневої розбудови. Але щоб здійснювати таку роботу, держава має усвідомити усі переваги від результатів такої діяльності в середній і далекій перспективі, оскільки виховання юних обдарувань триває роками і потребує значних витрат.

Обдаровані діти в майбутньому стануть найбільш активними і результативними громадянами, що будуть генерувати нові ідеї, рухати вперед науку, здійснювати винаходи, розробляти нові технології, створювати унікальні інтелектуальні продукти, зміцнювати економіку країни і змінювати на краще її імідж на світовому рівні. Обдаровані діти неодмінно стануть новими лідерами у різних сферах життя, у тому числі, політичними лідерами, які безпосередньо будуть здійснювати захист національних інтересів України.

Таким чином, можемо зробити висновок, що українська освітня система потребує розробки Концепції розвитку і виховання обдарованих дітей і

цілеспрямованої програми комплексної педагогічної та соціальної підтримки юних обдарувань. З цією метою корисним може бути врахування найкращого педагогічного досвіду з цього питання інших розвинених країн. Це допоможе врахувати найкращий світовий досвід виховання обдарованих дітей за умови збереження найкращого вітчизняного досвіду і запобігти зайвих помилок.

В Україні було проведено низку досліджень з компаративістики і вивчено різні аспекти роботи з обдарованими дітьми та молоддю в різних країнах світу. Це роботи таких науковців, як: В. Алфімов, О. Антонова, І. Бабенко, О. Бочарова, О. Золотарьова, М. Кабанець, Л. Кокоріна, А. Малиношевська, Д. Перепадя, Л. Пуховська, А. Скирда, П. Тадеєв та інші. Таким чином, вітчизняна педагогічна наука також має що запропонувати світу зі свого багатого досвіду пошуку та розвитку дитячої обдарованості.

Перспективи подальшого розвитку даного питання полягають, на наш погляд, у подальшому вивченні як зарубіжного досвіду, так і в аналізі вітчизняного досвіду пошуку нових шляхів виявлення і виховання обдарованих дітей. Робота з обдарованими дітьми має полягати не лише у дотриманні принципу відповідності освітніх послуг освітнім потребам учнів. Метою державницького підходу до вирішення цієї проблеми має бути турбота про якісну освіту підростаючого покоління українців, проведення політики розумного і дбайливого поводження з людськими ресурсами, максимального використання наявного потенціалу, у тому числі обдарованих і талановитих дітей. І найбільш ефективним і результативним освітнім напрямком може стати цілеспрямована розбудова української системи педагогічної підтримки обдарованих дітей, юнацтва і молоді, їх соціальної підтримки на державному рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Державницьке виховання як суспільно-освітній пріоритет : Педагогіка і психологія. 2015. № 2 (87). С. 14-17.
2. Золотарьова О.В. Освітньо-виховні традиції Ізраїлю як чинник захисту національних інтересів. Духовність особистості : методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 2 (77). Сєверодонецьк : вид-во СНУ імені Володимира Даля, 2017. С. 129-136.
3. Кабанець М.М. Педагогічна підтримка обдарованих школярів: східноукраїнський досвід : монографія. Покровськ : ДВНЗ «ДонНТУ», 2019. 310 с.
4. Тадеєв П.О. Методологічні засади навчання обдарованих школярів у США / Тадеєв П.О. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Психологія. Педагогіка. Соціальна робота». – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. С. 65–68.
5. European Council for High Ability [Electronic resource]. – Access mode : <https://echa-site.eu/> .
6. World Council for Gifted and Talented Children [Electronic resource]. – Access mode : <https://world-gifted.org/>

Іваницька Н. А.,
кандидатка педагогічних наук,
директорка Чернігівської загальноосвітньої школи I–III ступенів №35,
nataliaivanucka.01@gmail.com

Гордієвська Л. І.,
директорка Одеського ліцею № 85 Одеської міської ради,
odessagord@ukr.net

Мостова Н. М.,
заступниця директора з навчально-виховної роботи Одеського ліцею № 85,
nmmostova@gmail.com

ПРОФЕСІЙНА ВЗАЄМОДІЯ ВЧИТЕЛІВ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ STEAM-ОСВІТИ

Анотація. У статті описано особливості поєднання професійної офлайн-та онлайн-взаємодії вчителів початкової та базової школи з метою розвитку обдарованості учнів засобами STEAM-освіти. Розкрито пропедевтичну роль онлайн-співпраці педагогічних працівників на основі використання Google Classroom та Google Meet щодо підготування учнів до самостійної дослідницької діяльності та практичної реалізації ними STEAM-проектів. Обґрунтовано етапи офлайн-взаємодії вчителів з метою створення обдарованими учнями актуального в умовах воєнного стану загальношкільного STEAM-проекту – квітки-ліхтаря «Соняшник».

Ключові слова: професійна взаємодія, початкова та базова школа, обдаровані учні, STEAM-проект.

Annotation. The article describes the features of the combination of professional offline and online interaction of elementary and basic school teachers with the aim of developing the giftedness of students with the means of STEAM education. The propaedeutic role of online cooperation of pedagogical workers based on the use of Google Classroom and Google Meet in preparing students for independent research activities and their practical implementation of STEAM projects is revealed. The stages of offline interaction of teachers with the aim of creating a school-wide STEAM project - the flower lantern "Sunflower" - which is relevant in the conditions of martial law, are substantiated.

Key words: professional interaction, elementary and basic school, gifted students, STEAM project.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Розвиток обдарованості дітей та молоді в сучасних закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) безпосередньо пов'язаний із STEAM-технологією. Відповідно до Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) [1] одним із завдань школи є популяризація серед здобувачів освіти науково-технічних, інженерних професій, підвищення рівня зацікавленості учнів у вивченні предметів природничої, технологічної,

математичної освітніх галузей. Відповідно виникає *проблема*, яким чином організувати професійну взаємодію вчителів щодо обміну педагогічним досвідом з організації дослідницької діяльності учнів, здібних до навчання, на основі використання STEAM-технології.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми.

Важливості професійної взаємодії педагогічних працівників у різних системах («вчитель – група вчителів», «вчитель – учні» тощо) присвячена значна кількість публікацій за кордоном. Так згідно Стратегічного плану з розвитку федеральної STEAM-освіти у США [2] серед ключових питань взаємодії в системі «вчитель – група вчителів» – підготовка висококваліфікованих вчителів STEAM для усіх рівнів системи освіти, координація їх професійного розвитку, підтримка та нагорода за успіхи, залучення відповідних інвестицій; розробка передових інструментів і технологій для забезпечення формальної та інформальної освіти; збільшення дипломованих спеціалістів у галузі STEAM (випускників коледжів, висококваліфікованих вчителів, науковців, інженерів). Для системи професійної взаємодії «вчитель – учні», згідно досліджень науковців [3], важливу роль відіграє мотивація до навчання: у США стипендії від федеральних урядів, для окремих учнів з високим інноваційним та дослідницьким потенціалом у сферах STEAM, для реалізації своїх персональних наукових інтересів, що сприяє участі у науковій діяльності та надає можливість проводити унікальні міждисциплінарні дослідження із значною автономією. За результатами закордонних досліджень [4] для обох систем професійної взаємодії («вчитель – група вчителів», «вчитель – учні») важливу роль у реалізації STEAM-освіти відіграє не лише формальна, а й інформальна освіта: використання таких засобів навчання, як веб-сайти, телевізійні програми пізнавально-наукового характеру, музейні експонати, програми для позашкільної освіти, відео ресурси тощо.

В Україні реалізацію STEAM-освіти розглядають переважно для залучення до дослідницької діяльності учнів, здібних до навчання. Відповідно це передбачає дотримання наступних вимог: використання нового обладнання, інноваційних методик викладання, дотримання положень Нової української школи (НУШ). Згідно з сучасними дослідженнями [5], розрізняють три основні типи впровадження STEAM за способами застосування в освітньому процесі:

робототехніка: формування навичок роботи в команді; комплексне вивчення фізики, математики, інформатики; формування навичок роботи з технологічним обладнанням (електронікою, датчиками, тощо); інтеграція в уроки інформатики, технології тощо;

мейкерство: авторські поробки учнів із природних та штучних матеріалів, у тому числі вирізані з дерева чи надруковані на 3-D принтері; формування навичок проєктної роботи;

інтегровані STEAM-уроки: можуть використовувати поєднання декількох навчальних дисциплін як під час урочної, так і позаурочної дослідницької діяльності учнів; формування в учнів навичок командної роботи; залучення до спільної проєктної діяльності.

Оскільки в умовах НУШ зростає роль компетентнісного підходу до навчання (формування компетентності в галузі природничих наук, техніки й технологій, математичної, екологічної, інформаційно-комунікаційної, культурної компетентностей тощо), то виникає необхідність в обміні досвідом між учителями початкової та базової школи при залученні до STEAM-освіти учнів, здібних до навчання.

Мета статті – продемонструвати особливості професійної взаємодії вчителів початкової та базової школи щодо розвитку обдарованості учнів засобами STEAM-освіти в умовах НУШ.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для організації взаємонавчання вчителів початкової та базової школи щодо розвитку обдарованості учнів засобами STEAM-освіти нами була розроблена модель, яка поєднує їх онлайн- та офлайн-навчання. Онлайн-взаємодія педагогічних працівників виступає пропедевтичною для їх подальшої офлайн-співпраці. До практичної реалізації моделі професійної взаємодії вчителів початкової та базової школи було залучено такі ЗЗСО: Одеський ліцей №85, Чернігівська загальноосвітня школа (ЧЗОШ) I-III ступенів №35. Для залучення педагогічних працівників до онлайн-співпраці, організації їх індивідуального навчання, самоосвіти, забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії на основі сайту <http://surl.li/tqdb5> було створено «Педагогічну майстерню за Концепцією НУШ» (далі Майстерня) на основі використання Google Classroom (рис.1).

Рис.1. «Педагогічна майстерня за Концепцією НУШ».

Джерело: авторське фото

Координатором курсу є вчитель інформатики або вчитель-природничо-математичних дисциплін, який надає допомогу у виконанні педагогічними працівниками практичних завдань, які безпосередньо пов'язані з використанням ними сучасних електронних освітніх ресурсів (ЕОР). Зазначений курс містить сукупність навчальних модулів (НМ), кожен із яких включає теоретичні відомості; відеоматеріал, який демонструє практичне застосування одержаних знань на практиці в умовах роботи ЗЗСО; Google Forms для тестової самоперевірки вчителем засвоєного матеріалу. Координатор курсу має можливість одержувати та аналізувати результати виконання тестових завдань як окремим вчителем, так і групою вчителів (рис.2).

Year	Number of Publications	Percentage of Total
2013	1	3,8%
2014	2	7,7%
2015	1	3,8%
2016	1	3,8%
2017	1	3,8%
2018	1	3,8%
2019	2	7,7%
2020	1	3,8%
2021	2	7,7%
2022	1	3,8%
2023	1	3,8%
2024	1	3,8%
2025	1	3,8%
2026	1	3,8%
2027	1	3,8%
2028	1	3,8%
2029	1	3,8%
2030	1	3,8%

Джерело: авторське дослідження

206

досліджую світ» («ЯДС»), «Пізнаємо природу», з фізики, математики, технологій, географії, біології, хімії, математики, інформатики, мистецтва.

Мета дослідницького STEAM-проєкту:

1. Розвиток в учнів, здібних до дослідницької діяльності, навичок пошуку та конструювання відновлювальних джерел енергії.

2. Формування в учнів навичок роботи в команді, ключових компетентностей навчання протягом життя, ДК.

3. Популяризація STEAM-освіти серед учнів початкової та базової школи.

Завдання проєкту: створити умови для розкриття особистісного потенціалу учнів для їх самореалізації в процесі виготовлення моделі вуличного ліхтаря-павербанка.

Учасниками проєкту є вчителі, які викладають інформатику та предмети природничо-математичного циклу, учні початкової та базової школи. Взаємозв'язок між учителем та учнем під час реалізації STEAM-проєкту «Соняшник» є ключовим для успішної співпраці. Учитель може допомогти учням визначити цілі проєкту, провести дослідження, виявити ресурси та розвинути навички співпраці та комунікації, творчості, аналізу та критичного мислення. Крім професійної офлайн-взаємодії «вчитель – учні» важливою є також взаємодія в системі «вчитель – група вчителів», що об'єднує співпрацю вчителів початкової та базової школи з організації дослідницької діяльності учнів. Розглянемо її для кожного етапу реалізації даного проєкту.

I етап – підготовчий, моделювання STEAM-проєкту. Створюються команди учнів початкової та базової школи для розробки STEAM-проєкту. Для кожної команди вчителями визначається мета її роботи, окреслюються завдання проєкту за предметами: для початкової школи – «ЯДС», дизайн і технології, математика, інформатика; для базової школи – «Пізнаємо природу», технології, фізика, математика, технології, географія, біологія, хімія, математика, інформатика, мистецтво.

Особливість професійної офлайн-взаємодії між вчителями початкової та базової школи на першому етапі полягає у спільному обговоренні розподілу завдань між групами учнів у проєкті за етапами реалізації та передбаченні кінцевого продукту проєкту.

II етап – основний

1 група (учні початкової школи) – виготовлення квітки-ліхтаря: створення учнями лепбуку та дизайнерського ескізу; вибір штучних матеріалів для елементів квітки; створення макету квітки-ліхтаря (рис.3).

*Рис.3. Виготовлення макету квітки-ліхтаря учнями початкової школи.
Джерело: авторське фото*

2 група (учні базової школи) – виготовлення сонячної батареї для квітки-ліхтаря:

збір матеріалів, потрібних для створення комірок батареї; дослідження та порівняння обраних матеріалів із потрібними стандартами; виготовлення комірок для батареї та системи охолодження й захисту; створення підсвічування для квітки-ліхтаря на основі мікроконтролера Arduino Uno та мови програмування середовища TinkerCAD. Arduino Uno – це відкритий мікроконтролер, який використовується для розробки різноманітних проєктів, включаючи електроніку, робототехніку та інші області. Arduino Uno використовується для створення різноманітних електронних та робототехнічних проєктів, таких як «розумний будинок», автоматизація систем, іграшки з елементами програмування тощо (рис.4).

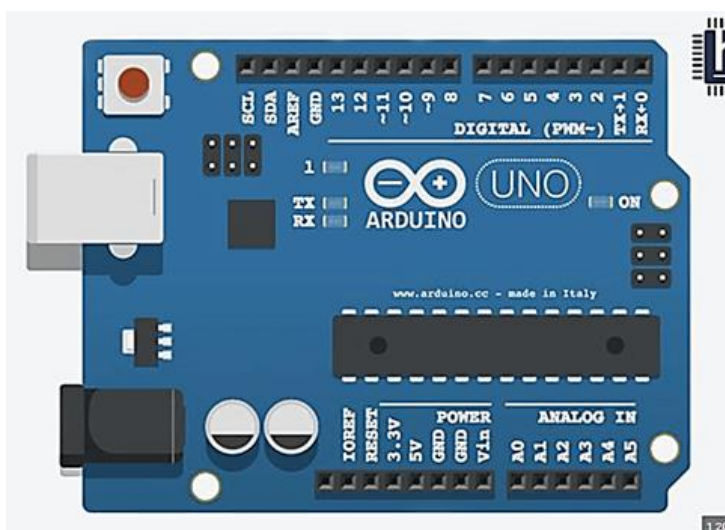

Рис.4. Мікроконтролер Arduino Uno як засіб створення учнівського STEAM-проєкту.

Джерело: авторське дослідження

Спільна робота обидвох груп над STEAM-проєктом передбачає: виготовлення готового продукту та його випробування.

Особливість професійної офлайн-взаємодії між вчителями початкової та базової школи на другому етапі полягає в узагальненні ідей учнів, аналізі їх макетів, моделей, пропозицій та вибір серед них таких, що можна об'єднати в єдине ціле для досягнення мети проєкту.

ІІІ етап – підсумковий: систематизація і оформлення матеріалів; презентація і аналіз отриманих результатів; презентація моделі вуличного ліхтаря-павербанка.

Учителі початкової школи для того, щоб підкреслити практичну важливість проєкту та допомогти учням краще зрозуміти принцип дії сонячних батарей, їх важливість у сучасному світі пропонують школярам на основі використання конструктора LEGO узагальнити свої пропозиції (рис.5).

Рис.5. Моделі на основі LEGO – використання сонячних батарей.
Джерело: авторське фото

Учителі базової школи, які викладають інформатику та предмети природничо-математичного циклу, пропонують учням на основі сучасних ЕОР та 3-D моделювання узагальнити свої пропозиції для презентації моделі вуличного ліхтаря-павербанка.

Особливість професійної офлайн-взаємодії між вчителями початкової та базової школи на третьому етапі полягає в обміні педагогічним досвідом: які учнів потребують врахування у спільному варіанті проєкту; які дизайнерські та конструкторські особливості потребують подальшого доопрацювання фахівцями (інженерами, спеціалістами в галузі інформаційних технологій тощо); яке фінансування передбачає практична реалізація STEAM-проєкту (спільна розробка вчителями кошторису).

Для визначення ефективності професійної взаємодії вчителів початкової та базової школи за умови поєднання їх офлайн- та онлайн-співпраці було створено на формульовальному етапі експериментального дослідження на базі ЧЗОШ І-ІІІ

ступенів №35 та Одеського ліцею №85 експериментальні групи (ЕГ) та контрольні групи (КГ) вчителів. Для ЕГ вчителів, де поєднували онлайн-, офлайн-взаємодію та які були залучені до обміну педагогічним досвідом між зазначеними вище закладами освіти, та КГ вчителів, для яких професійна взаємодія відбувалася традиційно, було проведено діагностування з метою визначення рівнів сформованості їх НДК. Проаналізуємо ті компоненти НДК, які є найбільш важливими для організації вчителями початкової та базової школи STEAM-проектів. Одержані результати для вчителів ЕГ ЧЗОШ І-ІІІ ступенів №35 (рис.6) дозволяють стверджувати, що за підсумками професійної взаємодії *управлінський фактор* НДК переважно сформований на середньому та високому рівнях: моніторинго-динамічний компонент – на середньому рівні сформований у 16 вчителів (45,76%), на високому рівні – у 17 вчителів (48,62%); аксіологічний компонент – на середньому рівні сформований у 17 вчителів (48,62%), на високому рівні – у 14 вчителів (40,04%).

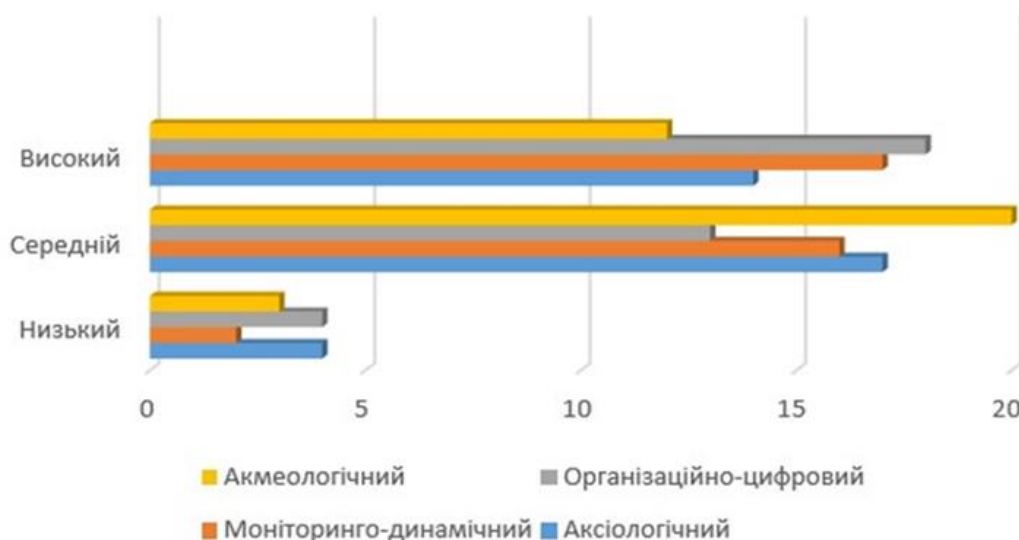

Рис.6. Рівні сформованості компонентів управлінського фактору НДК вчителів ЕГ (35 вчителів) ЧЗОШ І-ІІІ ступенів №35

Зазначимо, що організаційно-цифровий компонент має найбільший рівень сформованості серед інших компонентів НДК – на високому рівні сформований у 18 вчителів (51,48 %), що свідчить про доцільність використання вчителям ЕГ електронних освітніх ресурсів (ЕОР) для професійної комунікації, врахування стратегії цифрової трансформації закладу освіти та вмінь щодо орієнтації в інформаційному просторі. Одержані результати для вчителів КГ ЧЗОШ І–ІІІ ст. № 35 (рис.7) дозволяють стверджувати, що за підсумками професійної взаємодії управлінський фактор НДК переважно сформований на низькому та середньому рівнях: моніторинго-динамічний компонент – на низькому рівні сформований у 17 вчителів (49,98%), на середньому рівні – у 12 вчителів (35,28 %);

організаційно-цифровий компонент – на низькому рівні сформований у 12 вчителів (35,28 %), на середньому рівні – у 20 вчителів (58,80%).

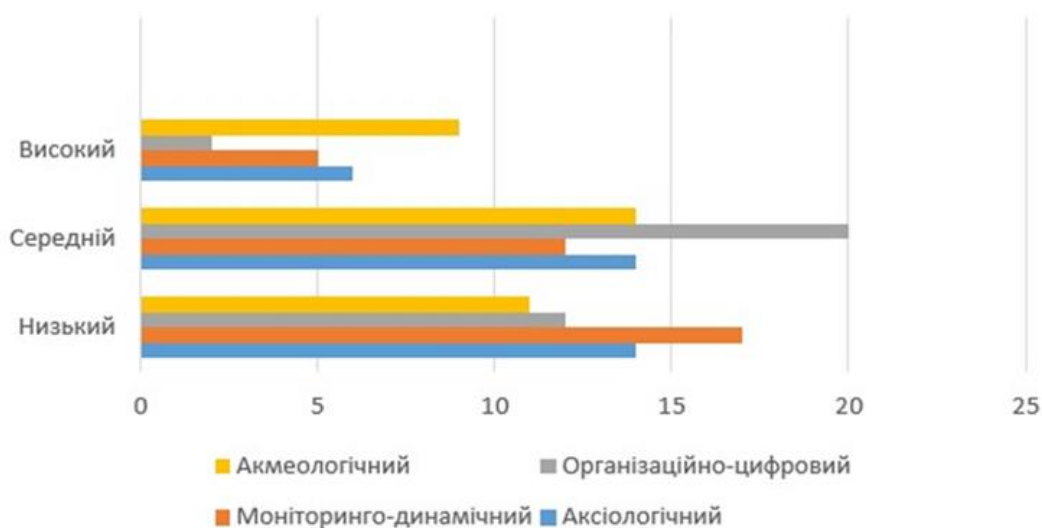

Рис.7. Рівні сформованості компонентів управлінського фактору НДК вчителів КГ (34 вчителі) ЧЗОШ I-III ступенів №35

Аксіологічний компонент має значне відсоткове співвідношення щодо рівня сформованості (на середньому рівні сформований – у 14 вчителів (41,16%)), тому може бути визначений як потенціал для подальшого формування НДК вчителів КГ ЧЗОШ I-III ступенів №35.

Одержані результати для вчителів ЕГ Одеського ліцею № 85 (рис.8) дозволяють стверджувати, що за підсумками професійної взаємодії *управлінський фактор* НДК переважно сформований на середньому та високому рівнях, відповідно: аксіологічний (у 19 вчителів – 57,57% та у 10 вчителів – 30,3), моніторинго-динамічний (у 17 вчителів – 51,51% та у 14 вчителів – 42,42%), організаційно-цифровий (у 16 вчителів – 48,48% та у 12 вчителів – 36,36%) компоненти.

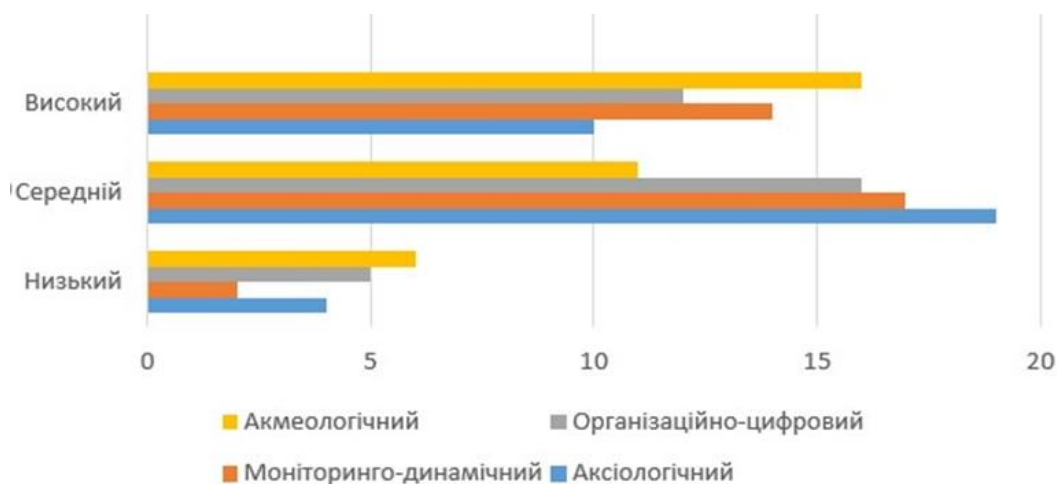

Рис.8. Рівні сформованості компонентів управлінського фактору НДК вчителів ЕГ (33 вчителі) Одеського ліцею № 85

У КГ (рис. 9) НДК вчителів переважно сформовані на середньому рівні: аксіологічний (у 17 вчителів – 48,62 %) та акмеологічний (у 16 вчителів – 45,76 %) компоненти. Зазначимо, що організаційно-цифровий компонент, який є важливим для формування управлінського фактору НДК вчителів, сформовано переважно на низькому (у 14 вчителів – 40,04 %), середньому (у 12 вчителів – 34,32 %) рівнях.

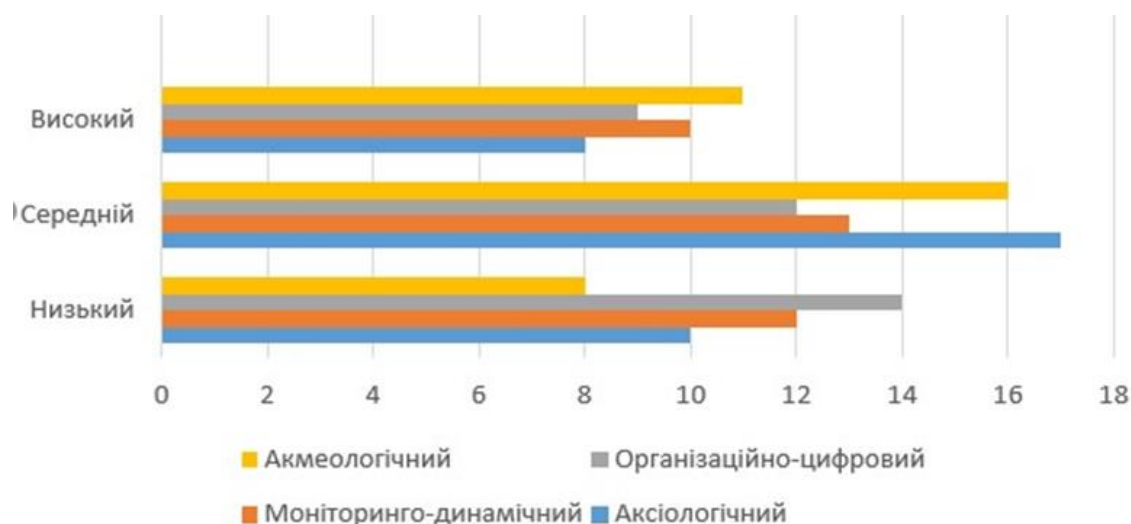

Рис.9. Рівні сформованості компонентів управлінського фактору НДК вчителів КГ (35 вчителів) Одеського ліцею №85

Таким чином, результати діагностування НДК вчителів початкової та базової школи (управлінського фактору) свідчать про ефективність поєднання офлайн- та онлайн-взаємодії педагогічних працівників в умовах реалізації концепції STEAM-освіти для учнів, здібних до дослідницької діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про схвалення Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) : розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 року №960-р. Верховна Рада України. URL: <https://cutt.ly/TXde1ml> (дата звернення: 15.05.2024).
2. Federal science, technology, engineering, and mathematics (STEM) education. 5-year strategic plan. URL: <http://surl.li/tsxmd> (дата звернення: 17.05.2024).
3. Hess, F., Kelly, A., and Meeks, O. The Case for Being Bold A New Agenda for Business in Improving STEM Education. URL: <http://surl.li/ttcam> (дата звернення: 17.05.2024).
4. Carnevale A. P. Help Wanted: Projections of Jobs and Education Requirements through 2018 / A. P. Carnevale, N. Smith, J. Strohl. – Washington: Georgetown University Center on Education and the Workforce, 2010.
5. Практичні способи впровадження STEM-освіти в Україні. URL: <http://surl.li/ibnhg> (дата звернення: 18.05.2024).

Кадецька І.,
Педагог-організатор
Спеціаліст I категорії
Херсонська спеціалізована школа I–III ступенів № 52
з поглибленим вивченням української мови
Херсонської міської ради
kadetska_inna@ukr.net

СИСТЕМНО-ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВИДІЛЕННЯ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНOSTІ ТА ВИБОРУ МЕТОДІВ ДІАГНОСТИКИ

Анотація. У статті обґрунтовується можливість застосування системно-еволюційного підходу до виділення й упорядкування чинників розвитку обдарованості дитини. На основі еволюційного принципу виділено анатомо-фізіологічний, середовищний, інтелектуальний і соціальний чинники розвитку інтелекту. Аналіз багатфакторних моделей обдарованості доводить правдоподібність висунутого припущення. Методи оцінки впливу кожного чинника мають свою специфіку. Мова йде про застосування комплексу методів дослідження.

Ключові слова: обдарованість, чинники розвитку обдарованості, системна методологія, методи психодіагностики

Abstract. The article substantiates the possibility of applying a systemic-evolutionary approach to the selection and arrangement of factors for the development of a child's giftedness. On the basis of the evolutionary principle, anatomic-physiological, environmental, intellectual and social factors of intelligence development are distinguished. Analysis of multifactor models of giftedness proves the plausibility of the proposed assumption. Methods of assessing the impact of each factor have their own specifics. We are talking about the application of a complex of research methods.

Key words: giftedness, factors of giftedness development, system methodology, psychodiagnostic methods

Актуальність. Динамічний характер розвитку сучасного суспільства зумовлює посилення вимог до здатності особистості приймати рішення і діяти в умовах невизначеності. У цих умовах усе частіше постає питання про розвиток творчої особистості, здатної нестандартно підходити до вирішення проблем особистого життя й професійної діяльності.

О.Антонова доводить наявність соціального замовлення на обдаровану особистість. Це зумовлене рівнем економічного, політичного, соціального, розвитку суспільства, а також рівнем розвитку науки й освіти [1, с.48].

Важливе значення у супроводі розвитку творчої особистості на різних рівнях системи освіти має діяльність соціального педагога. Обдарованість традиційно розглядається як прискорення темпу онтогенетичного розвитку особистості, відхилення від нормального розвитку у позитивний бік.

Обдарованою вважається дитина, рівень розвитку здібностей якої перевищує умовну вікову норму (В.Моляко, М.Дружинін). Одною з ознак обдарованості, яка виділяється багатьма дослідниками, є випереджальний розвиток і успіхи у навчанні.

Відомо, що відхилення від норми може набувати й негативний характер, що виявляється у різних формах девіантної поведінки. Звідси, з одного боку, обдарованість, є передумовою успіху у різних видах діяльності, з іншого, - зумовлює ймовірність виникнення різних проявів соціальної дезадаптації. Тому виникає необхідність соціально-педагогічного супроводу розвитку творчої особистості.

Для уникнення помилок і досягнення гарантованого результату, важливо забезпечити взаємозв'язок практики й теорії. На даний момент дослідники констатують відсутність єдиної теорії творчості, а також теорій розвитку творчої особистості. Так, О. Бартош, О. Демченко підкреслюють важливість сучасної теорії обдарованості для становлення компетентності учителів [2; 5]. А. Тимченко констатує дефіцит знань про особливості поведінки і мислення обдарованих дітей, їх особистісний розвиток і виховання [10, с. 94].

О.Демченко приходить до висновку, що незважаючи на чисельні розробки в сфері обдарованості, в цій науковій площині наявна низка протиріч, зокрема, між: «проведенням численних досліджень у сфері обдарованості, з одного боку; та наявністю, нерідко невідповідністю, різних підходів, концепцій, теорій щодо пояснення природи, сутності, структури такого явища, домінуванням когнітивного підходу, з другого боку. До того ж, відзначимо деяку невпорядкованість наукового тезаурусу, оскільки в обігу окрім поняття «обдарованість» використовується декілька його похідних («дитяча обдарованість», «обдарована дитина», «ознаки / прояви обдарованості» і «дитина з проявами обдарованості»), щодо співвідношення яких немає єдиної точки зору» [5, с. 127].

Одним із важливих завдань сучасної соціальної педагогіки є упорядкування чинників розвитку обдарованості на різних вікових етапах онтогенетичного розвитку дитини. Це дозволить не тільки запобігти проявам соціальної дезадаптації, але й сприятиме розвитку творчого потенціалу української нації, що особливо важливо в умовах воєнних дій та післявоєнного відновлення України.

Л.Горбань констатує, що «людський інтелект, креативність, професійні уміння нині стають основою національної безпеки, миру, спокою і стабільності в регіонах... Зокрема важливо розпочати своєчасну роботу з виявлення та підтримки обдарованих учнів [4, с. 72]. На думку А.Тимченко, обдаровані діти є національним скарбом країни, вони відіграють виключну роль у підвищенні

благополуччя суспільства [10, с. 96]. Т.Яценко висновує, що загальна та додаткова освіта, як за своєю природою є масовими, мають забезпечувати виявлення та реалізацію здібностей, обдарованості дітей, адже обдаровані діти – це національне надбання [11, с. 694].

Отже, виникає необхідність продовження наукового пошуку, який може бути здійснений на основі сучасних методологічних підходів.

Існують спроби упорядкування наявних концепцій сутності обдарованості, а також теоретичних засад розвитку обдарованої особистості.

О.Демченко проаналізовано різні підходи до пояснення базових понять теорії обдарованості, акцент зроблено на співвідношенні та науковій коректності використання дефініцій «обдарована дитина», «дитяча обдарованість»; вказано на зв'язок наукових досліджень та освітньої практики. О. Бартош охарактеризовано багатофакторні моделі обдарованості, розроблені вітчизняними й зарубіжними дослідниками, здійснено спробу їх узагальнення. Т. Яценко звернула увагу на важливий аспект у дослідженні обдарованості, який пов'язаний з необхідністю врахування вікової специфіки. На її думку, увага в науково-методичній літературі переважно приділяється обдарованим дітям шкільного віку, а дошкільники залишаються поза увагою науковців і практиків. На її думку, зрозуміти прояви обдарованості на дорослому рівні можна лише за допомогою аналізу проявів обдарованості в дитячому віці. Відповідно, у дослідженні чинників розвитку обдарованості школярів слід враховувати характер їх впливу і стан обдарованості у дошкільному віці.

Для поглиблення теоретичних засад розвитку обдарованості дитини науковцями застосовувались різні методологічні підходи: від застосування автобіографічного методу до сучасної системної методології. Попередній аналіз джерел доводить, що найчастіше застосовується метод узагальнення. Так, для формулювання підсумкових положень і висновків щодо дослідження багатофакторних моделей особистості О. Бартош застосовано теоретичне узагальнення [2]. І хоча з метою виявлення наукових підходів до вирішення проблеми обдарованості дітей передбачено застосування методу систематизації, підстава, на основі якої таке упорядкування здійснюється, дослідницею не конкретизована.

Усе частіше для дослідження проблем розвитку обдарованості дитини застосовується системна методологія, а також комплекс підходів. Так, О. Антонова керується положеннями соціогенного, фізіологічного, аксіологічного, акмеологічного і синергетичного підходів, а також принципу історизму. На основі теоретичного, історіографічного, порівняльного аналізу проблеми обдарованості особистості виокремлено стійкі тенденції у її розв'язанні [1, с. 48].

Мета статті: на основі системно-еволюційного підходу систематизувати чинники розвитку обдарованості у різні періоди онтогенетичного розвитку дитини дошкільного й шкільного віку.

Системний підхід передбачає розгляд об'єкта як системи. Як зазначає В. Ломов, системний підхід передбачає вивчення законів утворення цілого, законів будови цілого, законів функціонування цілого, законів розвитку цілого, відношень явища (системи) з родовою системою, відношень явища (системи) з іншими системами, взаємодії явища (системи) із зовнішнім світом [7].

Еволюційний принцип дозволяє удосконалити системну методологію, а також забезпечити інтеграцію наукових знань на основі критерію еволюційного часу (В. Стюпін, С. Копилова). Тим самим виникає можливість побудови інваріантних моделей та розробки їх варіантів при вирішенні конкретних наукових завдань.

Так, С. Копиловою, запропонована інваріантна модель антропоцентричної системи як універсальної людиновимірної системи, яка ґрунтується на єдності різних форм руху матерії: неживої природи, органічної природи, соціуму й інтелекту [6, с. 52]. Погоджуємось із тим, що така модель може виступати як методологічний засіб для розробки варіативних моделей, у тому числі для систематизації чинників розвитку обдарованості дитини дошкільного й шкільного віку.

Для упорядкування чинників розвитку обдарованості також будемо керуватись положенням К. Маркса про єдність філогенетичного й онтогенетичного розвитку людини. Також важливе значення має положення Л. Виготського про соціальну ситуацію розвитку дитини.

С. Копилова вважає, що неживій природі відповідають фізичні системи, які розглядаються як статичні. Органічній природі, з якою пов'язане виникнення життя, відповідають функціональні системи, що характеризують активність організму. З виникненням інтелекту пов'язаний наступний рівень еволюційного руху матерії, що робить значущими когнітивні аспекти антропоцентричної системи. Сучасний період еволюції людства має соціумну природу, ґрунтується на взаємодії, що породжує творчість у всіх її проявах [6].

Упорядкування чинників розвитку обдарованості дитини здійснимо з урахуванням еволюційного принципу, а саме на основі послідовності форм еволюційного руху матерії: нежива природа, жива природа (органічний світ), суспільство (виникнення людини, що володіє інтелектом), а також творчість як форма руху матерії, яка стає предметом сучасного наукового пізнання й визначає можливості подальшого еволюційного руху матерії.

Виклад основного матеріалу. З урахуванням системно-еволюційного підходу, до чинників розвитку обдарованості дитини нами віднесено: 1) анатомо-фізіологічний (задатки); 2) середовищний; 3) інтелектуальний; 4) соціальний.

Концепція задатків як природних передумов здібностей утворює висхідний рівень у дослідженні обдарованості. Існують різні позиції науковців стосовно того, що може бути віднесено до задатків, а саме: анатомо-фізіологічні особливості мозку й типологічні особливості проявів нервової системи (Б. Теплов), психофізіологічна міжпівкулева робота мозку й функціональна спеціалізація півкуль (В. Козленко) тощо. Вітчизняні дослідники розглядають задатки як анатомо-фізіологічні й функціональні особливості людини. Задатки створюють певні передумови для розвитку здібностей. Другим чинником розвитку і вдосконалення здібностей як індивідуально-психологічних особливостей людини є цілеспрямована діяльність (Т. Антонова).

Середовищний чинник, на нашу думку, є важливим для розвитку загальних і спеціальних здібностей дитини. Природне і соціальне середовище стимулюють як прояви активності, так і якості психіки й особистості. Загальну обдарованість дітей вона пояснює як високий творчий потенціал – єдина та цілісна характеристика дитини, що складається в процесі її психічного розвитку як результат системної взаємодії особистісних властивостей і умов оточення [5].

У взаємодії із середовищем провідне значення мають сенсорно-перцептивні блоки, які характеризуються підвищеною чутливістю. Цей чинник одночасно може бути охарактеризований і як анатомо-фізіологічний, і як середовищний. Якщо виходити з положення про те, що обдарованість виявляється у практичній дії, то всі чинники об'єктивного характеру, які спонукають до такої дії можуть бути розглянуті як середовищні.

Досвід може бути розглянутий і як середовищний, і як соціальний чинник обдарованості. У концепції Р. Стернберга є положення відповідно до яких, обдарованість дорослої людини пов'язана з досвідом раннього дитинства. Досягнення значних успіхів у житті можливе на основі практичного досвіду, який є результатом адаптації до новизни [2].

Що стосується інтелектуального чинника, то, насамперед мова йде про IQ. Ми підтримуємо позицію Г. Гарднера, який заперечує можливість вимірювання обдарованості за допомогою тестів IQ у визначенні обдарованості (вони скоріше фіксують соціальне становище дитини та її досягнення у навчанні).

М. Холодна вважає, що надмірна увага до IQ, тобто раціонального інтелекту, може приводити до помилкової ідентифікації дитини як обдарована. Рівень емоційного інтелекту, на нашу думку, також слід розглядати як інтелектуальний чинник розвитку спеціальних здібностей.

Специфічну роль соціального чинника підкреслює О. Антонова, застосовуючи провідні положення соціогенного підходу до дослідження розвитку обдарованості. Мова йде про значення соціуму у формуванні видатних здібностей дитини.

Чіксентміхайя у своїй концепції порушив проблему справедливості можливостей для всіх молодих людей. Він виходить з припущення, що більш заможна родина може надати додаткову підтримку менш здібній дитині для реалізації таланту, тоді як більш здібній дитині складніше реалізувати свій творчий потенціал без належної підтримки. При цьому мова навіть йде не про підтвердження обдарованості, а про її розвиток на основі гнучкої системи навчання обдарованої молоді, задоволення її освітніх потреб [2].

Для перевірки гіпотетично висунутого положення про чотири групи чинників розвитку обдарованості дитини (анатоμο-фізіологічний, середовищний, інтелектуальний, соціальний) можуть бути застосовані багатофакторні моделі обдарованості, адже у деяких з них, крім компонентів власне обдарованості, включено суттєві чинники її розвитку. Для уникнення дублювання і забезпечення прогресивного розвитку науки, вважаємо за доцільне продовження наукових пошуків, розпочатих попередниками. Так, Т.Антоновою було здійснений аналіз багатофакторних моделей обдарованості особистості. Це дозволило зменшити різноманітність завдяки виділенню компонентів обдарованості як системної якості. Використаємо результати цього дослідження для перевірки системи чинників розвитку обдарованості, виділених на основі еволюційного принципу.

У трикільцевій моделі обдарованості Дж.Рензуллі сутність останньої розглядається в єдності трьох характеристики: інтелектуальних здібностей, креативності та мотивації виконувати завдання за сприятливих умов навчання [2]. Якщо креативність є загальною здібністю і розглядатись як складова обдарованості, то інтелектуальні здібності й мотивація можуть бути розглянуті як фактор розвитку здібностей, загальних і спеціальних.

До тріадних моделей обдарованості може бути віднесено моделі обдарованості Р.Стернберга та М.Чіксентміхайї. У першій складниками є: інтелектуальні здібності, знання, відповідні стилі мислення; особистісні характеристики, мотивація; оточення. За М.Чіксентміхайєю (М. Csikszentmihalyi) обдарованість є сукупністю індивідуальних талантів, домену (сфери роботи), поля (професіоналів і колег, які будуть оцінювати роботу). Більше складників обдарованості виділено в моделі Д.Фельдх'юсена. До їх числа віднесено: інтелектуальні здібності, креативність, наполегливість, позитивна «Я – концепція»; інтелектуально-творчий потенціал. З урахуванням запропонованої нами моделі чинників розвитку обдарованості дитини, «Я-концепцію» виправдано розглядати як інтелектуально-когнітивний чинник розвитку обдарованості, а не як її складник.

Відповідно до моделі А.Танненбаума, обдарованість може бути представлена через загальні та спеціальні здібності, спеціальні характеристики неінтелектуального характеру, що співвідносяться з конкретною сферою

спеціальних здібностей (вольових), стимулююче оточення, що відповідає розвитку цих здібностей (зокрема, родина, школа, друзі тощо), випадкові чинники (опинитися в потрібному місці в потрібний час). Як бачимо, до складу цієї моделі включено чинники середовищного характеру (друга і третя характеристики).

Соціальний і середовищний чинники розвитку обдарованості відображено у концептуальній моделі Д. Ейр, де представлено чотири складники: потенціал, сприятливі обставини, підтримка і мотивація [2].

О. Антоновою при розгляді обдарованості як системи здійснено розмежування на ядро обдарованості й чинники обдарованості. До першого віднесено здібності як сукупність індивідуально-психологічних особливостей, що є умовою успішного виконання діяльності; креативність; спрямованість до певного виду діяльності; креативність, спрямованість до певного виду діяльності. До числа чинників, які впливають на рівень проявів компонентів обдарованості віднесено: спадкові дані, середовище, виховні впливи, досвід виконуваної діяльності, особливості емоційно-вольової сфери, наявність системи цінностей, випадковість [1].

Таким чином, гіпотетичні припущення про наявність анатомо-фізіологічних, середовищних, інтелектуальних і соціальних чинників розвитку обдарованості отримали підтвердження.

Для оцінки сили та характеру впливу виділених чинників має бути застосовано комплекс методів. Традиційно психодіагностика у соціальній роботі ґрунтується на трьох основних методологічних підходах, і відповідних методах дослідження.

Об'єктивний підхід до оцінки проявів людської індивідуальності передбачає використання тестів інтелекту та тестів вимірювання особистісних особливостей. Предметом вимірювання може бути раціональний інтелект або досягнення у діяльності, які є його проявом. Цей підхід спирається на використання тестових методик.

Суб'єктивний підхід представлений численними опитувальниками (особистісні опитувальники, опитувальники стану та настрою, опитувальники думок та опитувальники-анкети). Якщо перший тип може бути одночасно розглянутий і як об'єктивний, і як суб'єктивний метод, то останні три пов'язані з отриманням інформації, що не має безпосереднього відношення до особистісних властивостей.

Набуває популярності проєктивний підхід до діагностики індивідуально-психологічних особливостей дитини. До їх числа, за С. Розенцвейгом, можуть бути віднесені моторно-експресивні, перцептивно-структурні, апперцептивно-динамічні методики.

На нашу думку, у цих трьох підходах не відображено ще один, який виник першим на межі XX століття. Це об'єктивний експериментальний метод, який дозволяє оцінити анатомо-фізіологічні особливості людини, тобто задатки. Диференціально-психологічне вивчення людини стало розвитком експериментально-психологічного; його виникнення відбулось під впливом запитів практики. Особливе значення у психології творчості має також автобіографічний метод.

Висновки. На основі системно-еволюційного підходу встановлено, що розвиток обдарованості дітей дошкільного й шкільного віку зумовлений дією таких чинників: анатомо-фізіологічний (задатки), 2) середовищний; 3) інтелектуальний; 4) соціальний. Оцінка впливу кожного чинника має здійснюватись на основі комплексу методів

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О.Є. Обдарованість: структура, перспективи розвитку. Актуальні проблеми психології : *Проблеми психології обдарованості* : зб.наук.пр. /За ред. С.Д.Максименко та Р.О.Семенової. Т.6. Вип.3. Житомир : Вид-во ЖДУ ім.І.Франка. С.48-51
2. Бартош О.П. Багатофакторні моделі обдарованості : проблеми розуміння природи обдарованості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 80. Т.1 С.16-23
3. Бурлачук Л. Ф. Психодіагностика. СПб.: Київ, Харків, 2006. 351 с
4. Горбань Л. Сучасні інновації та тренди в науковій освіті обдарованих учнів. *Педагогічні інновації : ідеї, реалії, перспективи*. Серія : Педагогічні науки. 2023. С.72-78
5. Демченко О.П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого-педагогічному дискурсі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2018. С.126-131
6. Копилова С.В. Антропоцентрична система як об'єкт сучасного пізнання. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. № 32. С.46-52
7. Ломов Б. Ф. Методологічні і теоретичні проблеми психології. Наука, 1984. 444 с.
8. Музика О.Л. Співвідношення здібностей та обдарованості : суб'єктно-ціннісний підхід. *Актуальні проблеми психології* : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Київ : Вид-во Фенікс, 2013. Т.ХІІ. Психологія творчості. Випуск 17. С.223-233
9. Психологія творчості, креативності, обдарованості. 2009
10. Тимченко А.А. Проблема дитячої обдарованості в сучасній педагогіці : технологічний підхід. *Науковий вісник МДУ ім. В.О.Сухомлинського*. Педагогічні науки. Випуск 1 (33). С.94-97
11. Яценко Т.В. Сучасний стан досліджень проблеми обдарованості дошкільників в Україні. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Випуск 28. С.692-702

Казакова Т. В.,
*Викладач зарубіжної літератури ДЗП(ПТ)О ХВПУШВП,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики,
kazakovatv63@gmail.com*

ПРАКТИКА РОЗВИТКУ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ПІДЛІТКІВ (ШКОЛИ ДЛЯ ОБДАРОВАНИХ І ЗАКЛАДИ ПРОФТЕХОСВІТИ)

В статті розглядається співвідношення понять: обдарованість, творчість, мистецтво інтерпретації. Доводиться, що школи для обдарованих дітей несуть в собі не тільки позитивну складову, а й негативну (що досить часто замовчується в суспільстві). Пропонуються приклади розвитку творчого потенціалу споживачів профтехосвіти творчих спеціальностей (майстер пошиву одягу, перукар, візажист).

Ключові слова: обдарованість, творчість, мистецтво інтерпретації.

The article examines the relationship between concepts: giftedness, creativity, the art of interpretation. It is proven that schools for gifted children carry not only a positive component, but also a negative one (which is quite often silenced in society). Examples of the development of the creative potential of users of vocational technical education in creative specialties (tailor, hairdresser, make-up artist) are offered.

Key words: giftedness, creativity, art of interpretation

I. Обдарованість як ноумен і феномен

Визначення явища обдарованості як ноумена досить однозначне: це наявність певного рівня здібностей, які зможуть забезпечити досягнення успіху в певній сфері діяльності, підтвердженого фахівцями [2]. Якщо розглядати тлумачення обдарованості як феномену – тобто проявлення якості в конкретних людях, то визначення стане не таким чітким.

Пам'ятаю, як у 2007 р. у Харкові класних керівників зобов'язали надати списки обдарованих дітей, котрі мали перемоги в олімпіадах, конкурсах і змаганнях. В списки не попали діти з не так явно проявленою обдарованістю. Я знаю дівчинку Машу, яка має унікальну здібність спілкуватися з тваринами. За нею, як цуценята, бігали дворові коти (хоча вона їх і не годувала), на її руки сідали комахи, яких вона уважно розглядала, після дощів вона обережно переносила равликів з тротуару в траву. Можна сказати, що у дівчинки природнича обдарованість? Та ні. Для природничої обдарованості треба мати певні успіхи з біології, а ця дівчинка була олігофреном. Але хвороба не забрала у дитини здібність емпатії не тільки до тварин, а й до людей – особливо до тих, кого любила.

Зупинюсь на одному з прикладів проявлення такої емпатії. Якось у наш двір приїхали волонтери з різнокольоровими ручними птахами, яких можна було годувати з руки. Дітвора побігла до пташок, а дорослі на відстані спостерігали за

цим чудом. Маша була серед дітей, я – серед дорослих. Мені дуже кортіло потрапити у той рай із пташками, але я соромилась. Маша озирнулась, підскочила до мене й впевнено сказала: «Ти хочеш до птахів – ходімо!». І повела мене, ніби то я її веду. Маша бігала по корм до волонтерів, насипала зернятка на мою долоню, щоб птахи прилітали саме до мене і щиро раділа моєму задоволенню.

Дівчинку цьому ніхто не вчив, але природна обдарованість брала своє. Бо як назвати здібність бути котячою королевою та відчувати на відстані бажання інших й радіти від виконання цих бажань як не емпатичною обдарованістю, котра поширювалась і на світ тварин, і на світ людей. Отже, феномен обдарованості можна знайти навіть там, де його не звикли шукати.

II. Обдарованість : дар чи виховання

В українській мові лексема обдарованість містить в собі поняття дару: це певні, певного рівня уроджені здібності, які потрібно всіляко розвивати. Якщо яскраво виражених здібностей немає, то – ЩО? На це питання найчастіше відповідають штампом: необдарованих дітей немає, варто шукати цю іноді дуже далеко сховану обдарованість.

В Харкові є декілька спеціалізованих шкіл для обдарованих дітей. Найвідоміші з них – це фізико-математичний ліцей №27 та Харківська середня спеціальна музична школа-інтернат (в народі – музична десятирічка). Серед випускників цих шкіл – знамениті вчені та музиканти. Достатньо згадати лауреата Філософської премії та премії Вольфа з математики – Володимира Дринфельда і всесвітньо відомого піаніста – Володимира Крайнева.

Для виховання професіоналів такого рівня потрібне певне середовище і особлива система освіти. Володимир Крайнев з великою вдячністю згадував Харківську музичну десятирічку, приїжджав до школи з концертами, організував в Харкові міжнародний конкурс юних піаністів свого імені. Припускаю, що й Володимир Дринфельд був задоволений освітою в Харкові. Щодо інших випускників цих шкіл – можна сказати таке: певна частина, отримавши гарну освіту, стали якісними фахівцями в сфері спеціалізації, або в суміжних сферах діяльності (таким учням в школі було також комфортно, як і учням-лідерам), але для досить значної частини учнів перебування в школі для обдарованих стало певною психологічною травмою.

В родині З. зростали дві симпатичні сестрички Маринка й Оленка. Коли старший Марині виповнилось 10, вона стала ученицею фізмат. ліцею № 27. Мати дуже пишалась донькою, а та намагалась відповідати батьківським сподіванням – і старанно вчилась. По закінченні ліцею вступила до мед. університету, стала дільничним педіатром. Ніякої аспірантури, навіть фахівцем «вузької спеціалізації» стати не захотіла. Просто дільничним педіатром : щось незрозуміле – до вузького фахівця; щось важке – стаціонар. Доньку Марина

віддала у звичайну районну школу, і маму свою не дуже допускала до виховання онуки... З Оленою ситуація була ще складнішою. Вона теж потрапила у фізмат. ліцей. Спочатку вчилась навіть краще, ніж сестра, але чим вищий клас, тим нижчі оцінки. В 10-му класі перед зимовими контрольними та заліками Олена відмовилась вставати з ліжка. Встала лише з допомогою психологів через півроку. В 11-й клас пішла в звичайну районну школу – і сприйняла це як життєву поразку. Тільки коли вступила до вишу (інженерно-економічний університет), потихеньку прийшла в норму.

Добре, що Олена змогла впоратись із складнощами, а в ХССМШі у 90-ті рр. сталася невинна трагедія: учень порубав домашній рояль і повісився. Мама підлітка – музикант, вимагала від хлопця успіхів на конкурсах (в той час бурхливо розвивалась дитяча конкурсманія), під час карантину закривала його в квартирі, щоб син вчився (в десятиріччі вважаються нормальним, коли учень щоденно займається грою на інструменті по 5 годин, а у вихідні, канікули, карантини ще більше). Подібний режим підходить до дійсно обдарованих дітей, котрі не тільки мають специфічні музичні здібності, а й величезну закоханість в музику. Але таких дітей в школі меншість. Більшість хоче мати нормальне дитинство, якого їх позбувають батьки.

Про виворіт шкіл для обдарованих, на жаль, мало говорять. Треба бути дуже обережним щодо розвитку обдарованих дітей. Ця проблема яскраво відображена у фільмі «Обдарована» (США, 2017, реж. Марк Уебб), де демонструється два протилежних підходи до виховання обдарованої дитини: **1)** дівчинка ходить у державну школу невеличкого курортного містечка на 3000 мешканців та вчиться спілкуватися зі звичайними дітьми; свій дар математичних здібностей розвиває вдома по книжкам – коли захочеться; дядько-підкувальник слідує, щоб дитина не перевчилася, приділяє увагу фізичному розвитку; **2)** дитина вчиться у школі для обдарованих дітей, займається індивідуально з бабусею – видатним професором математики, все життя дитини спрямоване на майбутні наукові досягнення.

Фільм підкреслює достоїнства й недоліки кожного крайнього підходу і шукає золоту середину, яка, за концепцією авторів фільму, полягає в тому, що дівчинка залишається з дядьком, вчиться в звичайній школі, але й отримує системну математичну освіту, щотижнево відвідуючи семінар з математики на рівні коледжу.

Отже, що стосується освіти дітей в школах для обдарованих, потрібно і батькам, і вчителям пам'ятати про принцип медичної етики «не нашкодь!».

III. Обдарованість і творчість.

Є точка зору серед фахівців, що обдарованість обов'язково супроводжується або даром творчості (креативності), або даром майстерного

виконання вже створеного (наприклад, виконавці музичного чи балетного твору). Думаю, що такий розподіл не є коректним, бо виконавець, щоб виконати твір, має його інтерпретувати, а інтерпретація – це теж творчість.

Як тлумачать довідники, творчість процес діяльності, результатом якого є створення об'єктивно нового, унікального, що має суспільне значення. Це визначення відповідає соціологічному дискурсу. Спробуємо соціологічний дискурс перевести у психологічний. Якщо змінити суб'єкт сприйняття з суспільства на особистість: нове і цінне не для суспільства, а для самої особистості, котра створює. Тоді творчістю можна назвати і рішення складної задачі чи написання есе школярем, і малюнок й конструкцію з лего дошколяти. Тому що наукові відкриття, витвори мистецтва, з одного боку, та нестандартне виконання тих чи інших навчальних завдань, з іншого боку, вимагають від людини (дорослої чи маленької) однакових зусиль.

Якось я була присутньою на занятті дітей 6-8 років. Вони малювали дерево. Дівчинка намалювала стовбур з гілками, а потім стала розфарбовувати листочок за листочком – зеленим олівцем. А хлопчик, намалювавши дерево, захопився створенням хмарного неба над ним і все змішував і змішував фарби на палітрі – шукав одному йому відомі кольори... Дівчинка була вже школяркою-відмінницею, захопленою акуратним веденням зошитів і високими оцінками; хлопчик до школи ще не ходив – і вони з мамою часто читали «казки хмарного неба». Отже, в першому випадку ми бачимо суто шаблонну діяльність, а в другому – дитячу творчість.

Як бачимо з прикладу, дитячу творчість можна стимулювати особливо у віці з 3-х до 7-ми (тепер, на жаль, з 6-ти), коли дитина вже адаптувалась до світу, в якому живе, але ще не пішла до школи, яка дещо уніфікує і шаблонізує дитячу пізнавальну діяльність.

Які ж є шляхи зменшення шаблонізації та збільшення креативності у навчальній діяльності підлітків? Пропоную розглянути це на прикладі учбового процесу в Харківському вищому професійному училищі швейного виробництва і побуту.

IV. Розвиток та реалізація творчого потенціалу серед учнів профтехосвіти (на прикладі ДЗПТО ХВПУШВП)

«Вище професійне училище є професійно-технічним навчальним закладом третього атестаційного рівня, що здійснює підготовку робітників високого рівня кваліфікації з технологічно складних, наукоємних професій та спеціальностей або робітників, діяльність яких пов'язана зі складною організацією праці, як правило, з числа випускників загальноосвітніх шкіл. ВПУ може здійснювати перепідготовку та підвищення кваліфікації працюючих робітників і незайнятого населення» (Наказ Міністерства освіти і науки України 20 червня 2000 р., № 225).

Харківське вище училище швейного виробництва та побуту готує за спеціальностями, пов'язаними з шиттям (кравців, майстрів з пошиву одягу, закрійників), перукарством, візажем, комп'ютерними технологіями. Всі названі професії вимагають від споживачів освіти креативності та творчого підходу. Однак, на відміну від мистецьких училищ, ХВПУШВП не проводить творчого іспиту та й взагалі ніяких конкурсних заходів перед вступом. Навіть середній бал свідоцтва про базову чи повну середню освіту не має значення, важливе лише вчасне принесення цього документа (бо буває так, що абітурієнти приходять вступати тоді, коли група вже набрана).

Такий формат набору (хто раніше прийшов, той вступив) іноді викликає подив у школярів: чому немає творчого конкурсу? Ми відповідаємо, що надаємо можливість усім, хто до нас прийде, але не всі цю можливість використовують через важкість чи небажання наполегливо вчитись.

Контингент наших учнів умовно можна розподілити на 6 груп: **1)** учні, які б могли навчатись в ліцеї чи гімназії, вступити до вишу, але сімейні обставини чи свідоме бажання опанувати спочатку освіту, яка прогонує, а потім ту, яка подобається (як сказала одна наша учениця з групи кравців-закрійників: «Взагалі б то я хотіла вчитись на філософському факультеті університету, але спочатку я навчусь шити»); **2)** учні, які не пройшли за конкурсом в коледж чи 10-й клас гімназії (ліцею) і прийшли сюди – нібито на рік (більшість же вчиться до кінця); **3)** учні, котрі хочуть вступити до вишу, але відчують, що мають прогалини у знаннях і трирічне навчання в училищі замість дворічного шкільного здається їм спасінням (за три роки я точно встигну підготуватися до ЗНО та ще й шити чи стригти навчусь); **4)** спортивно обдаровані учні (зокрема, чемпіонка світу з боротьби), яким режим навчання в училищі з індивідуальним підходом до кожного учня подобається більше, ніж школа; **5)** учні, які обожнюють обрані професії, прийшли їх отримати стати висококласними фахівцями; **6)** учні, котрі погано вчилися в школі, у 10-й клас їх однозначно не беруть, батьки приводять їх в училище – не вмотивованих, дещо розгублених; іноді такий контингент приходить «за компанію» з товаришем, або тому, що навчальний заклад знаходиться у центрі міста (біля ТРЦ «Нікольський» одного з місць молодіжної «тусовки» в Харкові).

У всіх цих дуже різних учнів педагогічний колектив намагається розвивати, або й навіть пробуджувати смак до креативного мислення і творчості, котра стає «употужненням здібностей особистості» [3]. Без цього не можна стати якісним перукарем, візажистом, майстром пошиву одягу.

Навчання кравців-закрійників завершується колективною творчою роботою. Групі дається тема (цього року тюльпани), і в межах теми колектив розробляє проект від самого початку і до кінця: обговорення задуму, безліч малюнків, вибір тканини, нарешті створення основного силуету та його варіантів. Потім під кожну сукню підбирається модель з училищного театру мод – і вступають до

Випускна колекція кравців-закрійників «Тюльпани»

виконання своєї частини творчої роботи перукарі та візажисти. Така от колективна творча робота, яку виконують учні трьох спеціальностей.

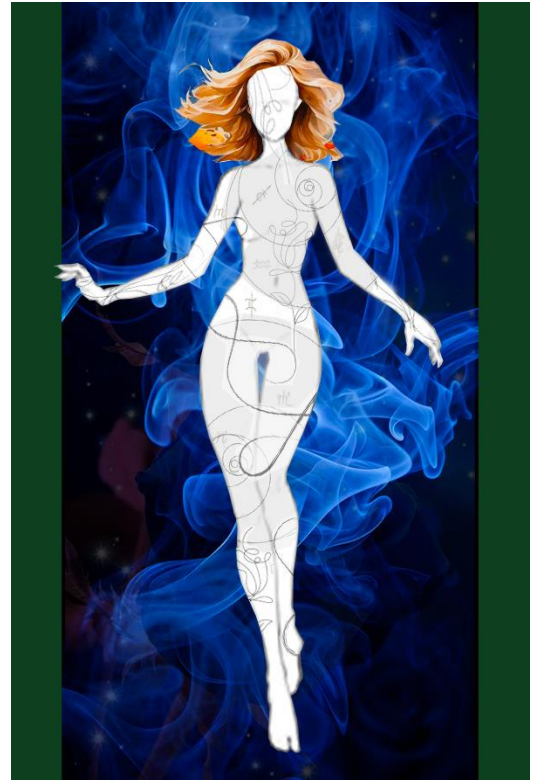
У перукарів та візажистів випускна творча робота – індивідуальна. Кожен випускник знаходить свою модель і робить їй зачіску чи макіяж, попередньо складаючи соціально-психологічну характеристику людини та ситуації, аналізуючи її зовнішність, особливості волосся та шкіри, манеру одягатись і т. ін. В результаті виходе творче виконання унікальної зачіски чи макіяжу.

Викладач Олена Паламарчук запровадила в училищі щорічний конкурс проєктів з ескізів боді-арту для візажистів.

Загальна тема проєкту “Квіти”. Кожен учень обирає квітку. Виконавець збирає різнопланову інформацію зі своєї теми: ботанічну, історичну, міфологічну, мистецьку; шукає асоціації з дуже різними предметами (від тканини до побутових приладів, меблі, навіть транспортних засобів). Весь сенсовий комплекс сприяє народженню концепції художнього образу, який втілюється в ескізі, що включає композицію людської фігури, розпис тіла та тла.

Оскільки наші учні зорієнтовані на візуальні мистецтва, то в курсах мистецтвознавства та зарубіжної літератури я намагаюсь актуалізувати саме візуальні образи. Так групи швачок аналізували костюм Л. Патоки «Воїн світла», який став переможцем у конкурсі костюмів «Міс Всесвіт» у 2022 р. Заняття я побудувала так: показую костюм, питаю про враження. Відчуваю що враження є, а висловити їх дівчатам важко. Тоді аналізуємо кожний елемент костюму. А потім знову питаю про враження від цілісного образу. Учениці спочатку переказують почуте, але моє настійливе питання: «а про що думаєш і що відчуваєш саме ти» спонукали дівчат до рефлексії.

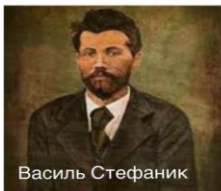
Оскільки у багатьох наших учнів візуальне мислення розвинуте краще, ніж вербальне, то я приймаю не тільки есе (на жаль, вони майже всі списані з інтернету), а й колажі, малюнки.

На малюнку робота учениці
Аліни Шевченко,
тема «Блакитна роза»

Колаж К. Поплавської був зроблений після вивчення оповідання Г. Белля

Вивчаємо європейську літературу

Тема:

Образ хреста у новелі
В. Стефаника „Камінний
хрест“ та Г. Белля
„Подорожній...“.

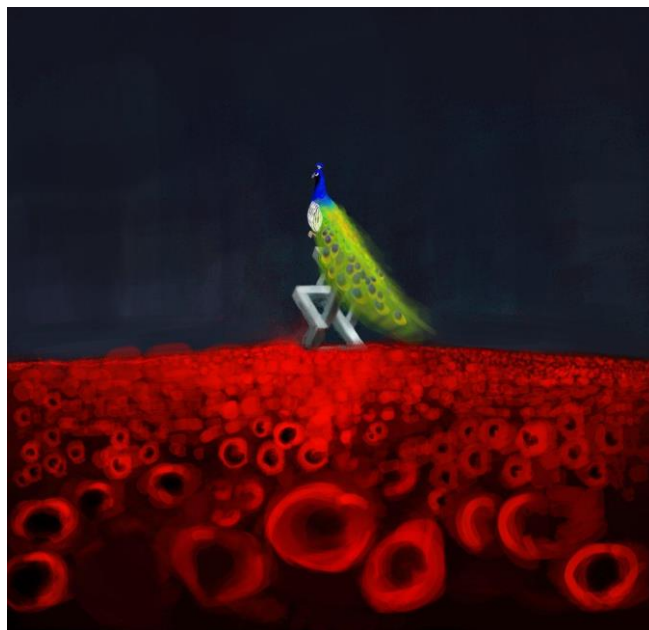
ДЗПТО ХВУШВП
Поплавська Кароліна

П-21

«Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...». Я запропонувала учням зробити повідомлення про ті картини й скульптури, які згадуються у творі. Діти досить жваво зчитували з зошитів знайдену в інтернеті інформацію. Кароліна ж стала говорити без конспекта, від себе: «Мені більше всього запам'яталось, що герой побачив на стіні своєї школи місце від хреста, тобто німецьким фашистам християнський хрест заважав, а от Іван Дідух з образом хреста в свідомості виїхав в Канаду». Промова дівчини була дещо неструктурованою, нечіткою, але це була спроба самостійного мислення, яка потім оформилась у колаж. Згадавши дантівську структуру світу, автор колажу розміщує героїв оповідання В. Стефаника вгорі (нібито

в раю), а героїв оповідання Г. Белля – внизу (в аду); юнака, який і в школі недовчився, в першому колі – разом з Вергілієм...

Ілюстрація до «Блакитного птаха» М. Метерлінка майбутнього кравця Павла В. Хлопець мріє стати живописцем, займається в художній студії, захоплюється творчістю Леонардо да Вінчі, Ежена Делакруа, Салвадора Далі. Замість есе про твір Метерлінка Павел представив малюнок і коментар-роз'яснення до нього. Червоні маки символізують тривожний сон під час війни, а ще вони символізують «мільярд очей», які готові розкритися від кожного гуркиту. Синього птаха (щастя) в реальності немає – тому він і сидить на перегорнутому трикутнику Пенроуза, котрий існує лише в свідомості. Але Синій птах потрібен, бо він підтримує гомеостаз окремої людини та й соціуму в цілому.

Ілюстрація до «Блакитного птаха». Васильєв Павло

Отже, на уроках мистецтвознавства та зарубіжної літератури я активізую інтерпретаційне мислення учнів передусім через їх візуальне бачення світу, але намагаюсь розвивати й інші види аналізу творів. Я вже говорила, як сплелись в свідомості К. Поплавської такі різні твори: «Божественна комедія» Данте, «Камінний хрест» В. Стефаніка і «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» Г. Белля. А от ще більш несподіване порівняння від Христини О. – майбутнього перукаря, яка мріє стати вчителькою початкових класів. Професійна мрія спонукає до читання літератури для дітей. І ось результат: «А знаєте, кого мені нагадують Фауст з Мефістофелем? Малюка і Карлсона!» Запропонувала учениці написати творчу роботу про Малюка-Фауста і Карлсона-Мефістофеля. Не вийшло. У мами дівчини стався інсульт, а вдома – молодші брат і сестра та старенька бабуся, ще й гроші заробляти потрібно. З усіма труднощами дівчина справилась! Пройде час, вивчатися молодші, вступить Христина до пед. університету і напише там курсову роботу про забавного трикстера Карлсона з рисами Мефістофеля та про Малюка-емпатика, який, на відміну від Фауста, умів любити та приймати життя таким, яке воно є.

Від порівнянь перейдемо до власне інтерпретацій. За програмою 11 класу по зарубіжній літературі пропонуються для ознайомлення такі фільми: «Список Шиндлера» (реж. С. Спілберг), «Хлопчик у смугастій піжамі» (реж. М. Херман), «Піаніст» (реж. Р. Поланські). Для обговорення з учнями я обрала «Хлопчика у

смугастій піжамі», тому що в цьому фільмі показаний механізм існування фашизму в країні, рушійною силою якого є страх. Серед усіх німецьких персонажів фільму тільки двоє є свідомими фашистами, да й то одна з них 12-річна дівчинка, свідомість якої отруїли нацистською пропагандою. Решта – боїться. Найбільш яскраво цей страх показано, коли люди бояться один одного: вчитель історії боїться батька своїх учнів, бо той працює комендантом концентраційного табору, а комендант боїться вчителя, бо його син задає на уроках незручні питання. Але учні не помітили цього, бо сприймали фільм на рівні зовнішньої фабули.

Я вибудувала низку запитань, котрі розкривали вчинки людей. Учні з обуренням говорили про молодого фашиста, який забив до смерті старого хворого єврея-прислужника в будинку коменданта за те, що він розлив вино під час обіду. Я запитала: як сприймають цю ситуацію присутні? Ми ще раз переглянули сцену: по виразам обличчя видно, що усім присутнім це принаймні неприємно. Чому ж ніхто не зупинив кривдника? Учні приходять до висновку, що присутні боялись один одного, бо їх можуть звинуватити у співчутті до євреїв. А чому молодий фашист забив єврея? А тому що в обідній бесіді з'ясувалось : батько молодого офіцера виїхав з Німеччини до Швейцарії через неприйняття ситуації в країні. Але син на батька не доніс, тому йому загрожує відсилка на фронт. Забиваючи єврея, офіцер намагається врятувати себе. А комендант боїться, що його звинуватять у приховуванні ненадійних підлеглих. Ось через такий аналіз учні змогли проникнути до більш глибоких прошарків сюжету. Одна дівчина навіть запропонувала мамі подивитись фільм разом і розповідала їй про розгортання мотиву страху в ньому. Мама (вчителька англійської мови) зізналась мені, що раніше ніколи не дивилась так фільми. Раніше свідомість легко ковзала по поверхні сюжету, не занурюючись в його семантичні глибини.

Найскладнішою та, мабуть, найцікавішою інтерпретацією є багатовекторна інтерпретація одного тексту. Найбільший інтерес у моїх учнів викликала повість Ф. Кафки «Перевтілення». Хоча цей текст має чітко виражену авторську позицію, не всі учні з нею погодились, бо мали власне, відмінне від авторського, бачення ситуації, системи цінностей та можливостей буття. Таких суб'єктивних інтерпретаційних тлумачень було висказано три: **1)** Грегор сам винен у тій ситуації, що склалась, тому що зовсім не поважав самого себе. А той, хто не поважає самого себе, стає нікому не потрібною комахою; **2)** Грегор перебував з батьком у конкурентних відносинах. Йому хотілось довести збанкрутілому Замзі-старшому, що Замза-молодший зможе утримувати родину набагато краще, ніж батько. Звідсіля і коштовна квартира, і дві покоївки. Але не зміг це все утримувати Грегор, надірвався від непосильної праці й тяжко захворів; **3)** Грегор тяжко захворів. Але чому родина повинна тепер присвятити йому життя? В

сучасній Європі така проблема вирішена: є будинки пристарілих, хоспіси... А родичі провідують своїх близьких.

Слід відмітити, що учні з цікавістю та повагою вислуховували один одного, залишаючись при цьому за своєї думки. «Конфлікт інтерпретацій» [1] виявився зовсім неконфліктним.

Отже, інтерпретація – це та творчість, котра доступна кожній людині, якщо їй привити смак до осмислення мистецького твору. Спочатку таке осмислення відбувається під керівництвом і за допомогою викладача, а потім можливе пробудження звички уважного й вдумливого сприйняття того чи іншого витвору мистецтва.

V. Висновки

Поняття обдарованість на сьогодні не вказує на чіткі межі (при чому вони мають скоріше тенденцію до розширення, ніж до звуження) та корелює з поняттям творчість. Практика виховання обдарованих дітей у спец. школах має як плюси, так і мінуси. Про плюси говорять частіше, ніж про мінуси, тому потрібно доводити батькам, що дитина не може бути предметом їхніх амбіцій. Учні повинні бути в школі передусім комфортно, а нав'язана дорослими дитині «обдарованість» може привести навіть до трагедії. Нехай діти займаються творчістю із задоволенням на доступному кожному рівні!

Вище описано, як в Харківському вищому училищі швейного виробництва та побуту проводиться робота по розвитку творчого потенціалу учнів: **1)** випускні екзаменаційні роботи з усіх спеціальностей носять ексклюзивний творчо-колективний, або творчо-індивідуальний характер; **2)** щорічний конкурс проєктів з ескізів боді-арту сприяє розвитку образного мислення та зачатків живописної творчості; **3)** на уроках з мистецтвознавства та зарубіжної літератури викладачі розвивають інтерпретаційну творчість з таких її різновидів: аналітико-синтетична, порівняльна, художньо-образна, глибинна, багатовекторна (класифікація авторська).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Астрахан Н. Конфлікт інтерпретацій в літературознавчій рефлексії: продуктивність, природа, шляхи вирішення / Н. Астрахан // Волинська філологічна: текст і контекст. – 2021. С. 8 17. Режим доступу: [file:///C:/Users/HP/Downloads/tereza,+8_PDFsam_zhurnal+%D0%BF%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B5%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/tereza,+8_PDFsam_zhurnal+%D0%BF%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B5%20(1).pdf)
2. Турчина А. С. Дитяча обдарованість як психолого-педагогічна проблема / А. С. Турчина, Є. В. Тополь // Молодий вчений. – 2021. № 11 (99). – С. 53 56. Режим доступу: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2410/2395>
3. Шандрук С. Творчість як употужнення здібностей особистості / С. Шандрук // Психологія творчості. 2015. №3. – С. 86 91. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/4368/1/%D0%A8%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%BA%20%D0%A1..pdf>

Каменщук Т. Д.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії психологічного супроводу
дітей з особливими освітніми потребами
Українського науково-методичного центру
практичної психології і соціальної роботи
e-mail: ktania3007@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6231-8749

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЗА НАСЛІДКАМИ ПАНДЕМІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті представлені результати аналізу проблематики підлітків з професійних закладів освіти в постковідний період. Подано напрацювання вітчизняних науковців стосовно психологічних змін за наслідками пандемії в Україні. Автором зроблено акценти на проявах, основних формах роботи з підлітками, розкрито мету та завдання змісту навчальної роботи. Підкреслено значущість взаємовпливу об'єктивних та суб'єктивних факторів на формування майбутньої дорослої особистості підлітка.

Ключові слова: соціальний розвиток, особистість, підлітковий вік, психологічна допомога.

Abstract. The article presents the results of the analysis of the problems of teenagers from professional educational institutions in the post-war period. The work of domestic scientists regarding psychological changes as a result of the pandemic in Ukraine is presented. The author emphasized the manifestations, main forms of working with teenagers, revealed the purpose and objectives of the content of the educational work. The significance of the mutual influence of objective and subjective factors on the formation of the adolescent's future adult personality is emphasized.

Key words: social development, personality, adolescence, psychological help.

Актуальність дослідження.

Проблеми взаємодії психічної діяльності та почуттів, раціонального та емоційного викликають глибоку зацікавленість науковців різних галузей, особливо в період обтяжуючих зовнішніх факторів, таких як пандемія тощо. В Україні до цих негативних факторів після пандемії COVID-19 додалися проблеми пов'язані з наслідками агресивних воєнних дій з боку росії (2022 р.) На разі, психолого-педагогічна спільнота перебуває в інтенсивній пошуковій діяльності щодо підбору ефективних медотів психологічної допомоги дітям підліткового віку, які є досить вразливими у цей віковий період.

Безперечно, особливо «емоційно-насиченим» віковим періодом вважається підлітковий, у зв'язку з чим проблема виявлення особливостей та розвитку

підлітків посіла одне з провідних місць у психології за останні часи. Дослідженням цієї проблеми наукові інтереси присвятили міжнародні та українські науковці.

Значна увага психологічним змінам особистості в постковідний період в Україні приділяється науковцями Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи (В. Г. Панок, І. І. Ткачук, Р. А. Мороз, Д. Д. Романовська, Т. Д. Каменщук, В. О. Предко та ін.), які протягом останніх кількох років провели значні наукові дослідження цієї проблеми в рамках реалізації проекту "Постковідна соціально-психологічна реабілітація учасників освітнього процесу в діяльності працівників психологічної служби", реєстраційний номер 2021.01/0198 за грантової підтримки Національного фонду досліджень України [1, 2, 3, 4, 5].

Увагу в нашому дослідженні звертаємо на підлітків, які навчаються в закладах професійної освіти. Особливістю цих дітей є те, що вони, в переважній більшості, мають негативний попередній життєвий досвід проживання в неблагополучних сім'ях. Вони мають значні емоційні порушення, що в свою чергу викликають обтяжливі наслідки: порушення поведінки, навчальна неуспішність, низька навчальна мотивація, ускладнення в спілкуванні з однолітками та дорослими, агресивність, психологічна та емоційно-вольова нестійкість тощо. Відкриття свого внутрішнього світу підлітком супроводжується радістю та при цьому викликає тривожні хвилювання. Разом з усвідомленням своєї унікальності радість заміщується почуттям самотності, стурбованості, внутрішньої пустоти, яку хочеться чимось заповнити. У більшості випадків підліток не розуміє, що з ним відбувається, що він відчуває та як себе поводити, в силу того, що близькі дорослі мало проводять часу з ним обговорюючи його проблеми. Все це – в основі формування поведінки, яку йменують девіантною.

В умовах закладу професійної освіти вирішенням життєвих та особистісних проблем займається практичний психолог, класний керівник та майстер з виробничого навчання та в меншій мірі - сім'я. До інноваційних форм роботи в закладі професійної освіти з підлітками схильними до девіантної поведінки відносимо тренінгові та арт-терапевтичні заняття, інтервізійні та супервізійні зустрічі, навчальні квести, тематичні майстер-класи, рольові ігри з наступною вербалізацією ігрового досвіду тощо. Їх системна реалізація створює передумови для мінімізації дезадаптивних форм поведінки підлітків. Завдання закладу шукати шляхи для створення безпечних умов для підлітків, надання допомоги з метою забезпечення соціальної орієнтації та розкриття особистісного

потенціалу. Нехтування інтересами дитини чинить непоправну шкоду здоров'ю та несе за собою тяжкі соціальні наслідки. Розвиток базових соціальних компетентностей дітей передбачає підвищення самооцінки та навчання її засобів партнерської поведінки щодо однолітків та дорослих. Важливо навчити дітей розпізнавати небезпечні ситуації від природної і техногенної.

З вищевикладеного можемо зробити висновок. Проблеми поведінкового характеру, що обтяжені постковідним періодом життєдіяльності, у сучасних підлітків є актуальними. Нами зроблено акценти на проявах, основних формах роботи з підлітками, розкрито мету та завдання змісту навчальної роботи. Підкреслено значущість взаємовпливу об'єктивних та суб'єктивних факторів на формування майбутньої дорослої особистості підлітка.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Каменчук Т.Д. Коронавірусна пандемія COVID-19: психологічні проблеми у дітей. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченій 97-й річниці з дня народження МІШЕЛЯ ФУКО, «ПАЙДЕЯ В ДЗЕРКАЛІ ЄВРОПОЦЕНТРИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ», 16-17 березня 2023 року, м. Вінниця, Україна.
2. Мороз Р.А. Геймізація підлітків як втечі від реальностей війни. Статтю подано до друку матеріалів методологічного семінару «Актуальні проблеми охорони психічного здоров'я українського народу у воєнний і повоєнний час».
3. Романовська Д.Д. Постковідна соціально-психологічна реабілітація у закладах освіти. Подано до друку у збірник матеріалів IV МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ДУМКИ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА: СУЧАСНИЙ ДИСКУРС. Івано-Франківськ, Україна (Конференцію зареєстровано в базі даних науково-технічних заходів Державної наукової установи у сфері управління Міністерства освіти і науки «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації».. Посвідчення № 288 від 16.06.2023. Буде опублікована 17.11.2023)
4. Панок В.Г. Захист психічного здоров'я дітей в умовах війни: виклики та можливості // Методи та засоби психологічної допомоги постраждалим у подоланні ПТСР: тези доповідей науково-практичної конференції, 30 вересня 2023 р. Київ – Біла Церква: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 268 с. <http://lib.iitta.gov.ua/737200>
5. Предко В. В. Життєстійкість як основний механізм подолання відчуття невизначеності особистості у постковідний період // International Scientific and Practical Conference «Topical aspects of modern scientific research» (September 28-30, 2023) (CPN Publishing Group). Tokyo, Japan. 2023. P. 276.

Карелова Є. О.,
Вчитель англійської мови
Нікопольського ліцею № 6
Нікопольської міської ради
Evgenia.karelova2023@gmail.com

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Сучасні методи діагностики обдарованих дітей на уроках іноземної мови - це комплексний підхід, який допомагає розпізнати юних талантів та створити умови для їх розвитку. В публікації описуються різні методи діагностики, такі як спостереження, тестування, аналіз навчальних робіт, портфоліо та рекомендації. Підкреслюється важливість використання комбінації методів для отримання найточнішої оцінки. Також зазначається, що обдарованість не обмежується лише англійською мовою, і для розвитку потенціалу юних талантів важливо створити сприятливі умови.

Ключові слова: обдаровані діти, англійська мова, діагностика, методи спостереження, тестування, аналіз робіт, портфоліо, рекомендації, розвиток, потенціал, талант, комплексний підхід.

Робота з обдарованими дітьми має дуже велике значення для розвитку їх інтелектуальних та творчих здібностей. Нова українська школа створює умови для комфортного навчання дітей та розкриття здібностей кожного учня, виховання особистості. Головна мета – створити школу, де вчать критично мислити, експериментувати і не боятись висловити власну думку. Кожна дитина обдарована по-своєму і дуже важливо розгледіти потенціальну можливість кожного учня, створити необхідну психологічну підтримку для реалізації їх здібностей, спонукання до вдосконалення своїх можливостей та прагнення до самоосвіти. Виявлення обдарованого учня, що буде вражати своїми інтелектуальними здібностями та творчим мисленням – це одна з задач сучасного вчителя.

Що ж таке «обдарованість»? Існує багато визначень цього терміну. Це не просто високий інтелект та креативність. Згідно концепції, розробленої американським вченим Джозефом Рензулі, обдарованість – це поєднання трьох основних характеристик: інтелектуальних здібностей, креативності, наполегливості [1]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови сказано, що здібність – це природний нахил до чого-небудь, обдарування, талант[2]. На думку Л. Липової, обдарованість – це комплекс задатків і здібностей, які за сприятливих умов дозволяють потенційно досягти значних успіхів у певному виді діяльності (чи діяльностей) порівняно з іншими людьми [3]. Отже, можна зробити висновок, що

обдаровані діти мають більш виражені інтелектуальні здібності, креативні можливості, прагнення до пізнавальної активності та задоволення від розумової праці. Такі діти дійсно відрізняються від більшості своїх однолітків неординарним мисленням, прагненням до якнайкращого результату своєї роботи та високими лідерськими задатками. В рамках даної роботи будуть розглядатися особливості роботи з обдарованими дітьми на уроках іноземної мови.

Розвиваючи творчий потенціал школярів, вчитель розвиває також свої творчі здібності, шукає нові методи і форми роботи для розвитку пізнавальної активності зі свого предмету, виявлення обдарованих учнів у кожному класі. В процесі вивчення іноземної мови, дитина вчиться відчувати, розуміти, чому саме так, а не інакше висловлюється думка, будується фраза, у порівнянні з рідною мовою. Дуже важливим є використання прийомів розвитку критичного мислення. Це дозволяє розвивати розумові здібності учнів, різні види пам'яті (слухова, зорова), уважність, мислення, сприйняття нового матеріалу та здатність використовувати його у подальшому.

Ознаки обдарованості, які можна помітити:

- Швидке засвоєння нового матеріалу;
- Глибоке розуміння складних тем;
- Нестандартне мислення та креативність;
- Багатий словниковий запас;
- Вміння вільно та впевнено спілкуватися мовою;
- Зацікавленість у вивченні іноземної мови;
- Прагнення до самостійного дослідження мови.

Початкова школа характеризується тим, що діти охоче засвоюють зміст уроку через ігрову активність. Гра – це найулюбленіше заняття дітей молодшого шкільного віку. Ігрова активність знижує стрес, розвиває творчі здібності та навички спілкування дітей між собою, активує увагу та уяву, сприяє більш швидкому розвитку говоріння та розуміння іноземної мови. Дуже важливо не прогледіти обдаровану особистість на цьому етапі. Необхідно якомога більше створювати такі ситуації, коли дітям хочеться говорити, активно брати участь в кожному завданні. Важливо також створювати ситуації успіху. Коли дитина бачить, що в неї виходить, вона більш активно прагне проявляти себе на уроках, починає вірити в себе та свої здібності. Головна задача вчителя на цьому етапі – допомогти учням побороти страх перед помилками та підігрівати інтерес до предмета.

Учні 5–9 класів проходять через інтенсивне становлення особистості, вони більш прагнуть до самостійності та самоосвіти. Робота з цією віковою категорією має включати інтелектуальні турніри, олімпіади, поєднання духу змагання зі співпрацею.

В старшій школі учні проходять через становлення особистих схильностей та здібностей. Розвиток обдарованих учнів цієї вікової категорії має включати поглиблене вивчення окремих предметів, диференційований підхід, індивідуальний навчальний план, проєктні роботи.

Процес виявлення обдарованих учнів не може включати в себе тільки один показник (наприклад, шкільна оцінка). Дуже важливо використовувати комплексних підхід та широкий спектр різноманітних методів:

- уважне спостереження за дітьми під час уроку;
- організація різноманітних олімпіад та предметних конкурсів та залучення в них максимальної кількості учнів, особливо тих, хто не є відмінниками;
- залучення відповідного дидактичного матеріалу;
- використання різних типів уроків (урок-екскурсія, урок-подорож, брейн-рінг).

Використання нестандартних уроків дає додаткову можливість для виховання у дітей креативних здібностей, розкриття творчого потенціалу, збільшення пізнавального інтересу.

На уроках іноземної мови обдаровані діти виділяються особливо гарною пам'яттю, що поєднується з розвиненим абстрактним мисленням, вмінням користуватись набутими знаннями, великим словниковим запасом, здатністю будувати складні речення. Такі діти зазвичай не опускають руки перед складними завданнями, а навпаки виконують їх з особливим завзяттям та азартом, вони не люблять нав'язаної відповіді, а прагнуть дійти до неї самостійно. Будуючи план уроку, дуже важливо приділяти увагу до завдань підвищеної складності для обдарованих дітей. Наприклад, якщо звичайний учень має відповісти на питання до прочитаного тексту, то обдарований має відповісти на нього та пояснити й довести свою думку, висловити своє ставлення до прочитаного. Якщо звичайний учень має перекласти слово українською мовою, то обдарований має пояснити його значення, використовуючи знайому іншомовну лексику, сказати, які асоціації з цим словом в нього виникають.

Проєктна робота дозволяє задіяти до роботи активність кожного учня. Це творча колективна робота, де кожна дитина може відповідати за окрему діяльність. Обдаровані діти зазвичай відповідають за збір інформації, яка не була представлена в підручнику. Для цього доцільно використовувати ще один чудовий метод роботи з обдарованими учнями – використання інформаційно-комунікаційних технологій. Ми живемо в епоху комп'ютерів, інтернету та мобільних телефонів, тому ми просто не маємо права не використовувати ІКТ для ефективної роботи на уроках. Це дозволяє не просто отримати готовий

матеріал, а й відібрати його з величезного потоку інформації, опрацювати, зрозуміти та навчитись застосовувати в майбутньому.

Отже, до сучасних методів діагностики обдарованих дітей на уроках іноземної мови можна віднести:

- Спостереження. Вчитель може спостерігати за поведінкою та реакцією учнів на уроці.
- Тестування. Існують різні тести, які можуть допомогти визначити рівень володіння іноземною мовою та потенціал обдарованості. Важливо використовувати тести, які відповідають віку та рівню підготовки учнів.
- Аналіз навчальних робіт. Вчитель може аналізувати письмові та усні роботи учнів, щоб оцінити їх знання, навички та здібності. Ознаки обдарованості, які можна виявити в навчальних роботах ключають в себе грамотне та чітке викладення думок, використання складних граматичних конструкцій та лексики, творчий підхід до виконання завдань, глибоке розуміння теми.
- Портфоліо. Учні можуть створити портфоліо, яке буде містити зразки їхніх найкращих робіт з іноземної мови. Це допоможе оцінити прогрес учня та його потенціал.
- Використання сучасних технологій.

Важливо зазначити, що не існує єдиного методу діагностики обдарованості. Для отримання більш точної оцінки рекомендується використовувати комбінацію різних методів [4]. Крім того, важливо пам'ятати, що обдарованість не обмежується лише іноземною мовою. Обдаровані діти можуть мати таланти в різних сферах.

Не треба боятись працювати з обдарованими дітьми. Правильно організоване навчання завжди означає духовне зростання учнів, становлення їх особистості та успішна самореалізація в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Полицяк Н., (2014) "Моделі навчання обдарованої молоді Джозефа Рензулі". Київ: Нова педагогічна думка.
2. Бусел В.Т., (2005) "Великий тлумачний словник сучасної української мови". Київ: ВТФ Перун.
3. Липова Л., (2003) "Специфіка навчання обдарованих дітей". Київ: Рідна школа.
4. 4. Гарбузова, В.М., та ін. (2019). "Методи діагностики обдарованої дитини". Київ: Платформа освітніх досліджень.

Касьянова С. В.,
практичний психолог I кваліфікаційна категорія
Гродівська ЗОШ I-III ступенів Гродівської селищної ради
Покровської районної ради Донецької області

ПРОЄКТУВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

Анотація. Стаття присвячена актуальній проблемі – роботі з обдарованими дітьми. У статті розкрито питання сутності психолого-педагогічного проєктування навчального процесу як педагогічного явища. Розглянуто особливості особистісного розвитку обдарованих дітей, основні питання психолого-педагогічного супроводу у системі утримання та організації роботи з обдарованими учнями у сучасному навчальному закладі.

Ключові слова. Обдаровані діти, модель психолого-педагогічного супроводу, навчання, проектування особистісного зростання.

Annotation. The article is devoted to the urgent problem of working with gifted children. The article reveals the essence of the psychological and pedagogical design of the educational process as a pedagogical phenomenon. The features of the personal development of gifted children, the main issues of psychological and pedagogical support in the content and organization of work with gifted students in a modern educational institution are considered.

Keywords. Gifted children, a model of psychological and pedagogical support, training, designing personal growth.

Зміни у соціальному, політичному, духовному та економічному житті суспільства загострили потребу в особистості, яка здатна свідомо та активно визначати спосіб власного життя, нести відповідальність за результати дій і вчинків, спроможна на активний саморозвиток, творче вирішення нестандартних ситуацій, реалізацію своєї унікальної індивідуальності. Тому створення максимально сприятливих умов сприяння активного саморозвитку особистості учнів, у тому числі обдарованих, постає першочерговим завданням педагогічної практики.

Суттєву увагу проблемі підтримки обдарованості дітей в освіті приділяють міжнародні організації, зокрема ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Всесвітня Рада для Обдарованих і Талановитих Дітей (World Council for Gifted and Talented Children – WCGTC) та ін. У Декларації прав дитини та Конвенції про права дитини (Ст. 29) Генеральною асамблеєю ООН проголошено право на освіту, яка має спрямовуватися на розвиток дитини, її здібностей і талантів.

Про необхідність підтримки та захисту обдарованих дітей і молоді наголошено в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту» та інших нормативно-правових актах.

Реалізація в загальноосвітніх навчальних закладах України гуманістичної педагогіки співробітництва, партнерства, співтворчості передбачає перехід від навчально-дисциплінарної моделі організації педагогічного процесу до моделі особистісно-розвивальної, що розглядає кожну особистість учня як творчу індивідуальність.

Василь Сухомлинський у своїй книзі "Сто порад учителю" писав: «Проектування і творення людини, здатної стати активною силою суспільного розвитку і нині, і в майбутньому, це найважливіше завдання школи і кожного педагога зокрема» [4].

Проектування нового змісту навчання спрямоване на осмислення і розвиток реальної практики диференційованого підходу до розвитку обдарованості учня, розробку і введення до навчального процесу індивідуальних програм і планів, розвиток практики психолого- педагогічного і тьюторського супроводу, вирішення проблем особистісного розвитку здібної дитини засобами навчання, ефективної взаємодії педагога з учнем і його батьками. Така робота може бути ефективною лише за умов співпраці всіх суб'єктів освітнього процесу – обдарована дитина, однолітки, батьки, педагоги, психологи, тьютори, адміністрація. Однією із складових процесу управління, зокрема регулюванні процесу виховання підростаючого покоління є психолого-педагогічне проектування (О. Киричук, О. Коберник та інші) [1].

Визначення суті психолого-педагогічного проектування освітнього процесу як педагогічного явища є досить складним, тому що надзвичайно складною та багатогранною є сама система проектування і сам педагогічний процес.

Коротко проаналізуємо різні підходи до трактування поняття проектування на теоретико-методологічному рівні, підкреслимо, що для педагогічної науки інтерес становить соціологічне та психологічне уявлення про феномен проектування, адже психолого-педагогічне проектування як інтегрований феномен, крім психологічних, педагогічних знань, містить і соціологічні знання, оскільки воно є частковим елементом соціального проектування.

Так, наприклад, Г. Антонюк розглядає соціальне проектування як можливість спрямувати соціальні процеси й явища.

Ж. Тощенко стверджує, що така думка не зовсім повна, адже проектувати слід і конкретні об'єкти. Крім того, проектування соціального процесу або явища не має обмежуватися тільки визнанням такої можливості. Проекти необхідно перетворювати на дійсність, реалізувати їх у процесі соціального розвитку.

О. Коберник вважає, що проектування навчально-виховного процесу передбачає визначення діяльності педагога й учня у їхній взаємодії, тобто проектування особистісної розвивальної взаємодії. Він виділяє такі типи проектів: – соціальний, який відповідає сучасним умовам виховання та вимогам

відкритого демократичного суспільства;

- психолого-педагогічний, що розробляється для навчально-виховного закладу, або ж на рівні вікових паралелей, класу, групи учнів і відображає основні напрями діяльності педагога й вихованців у їхній взаємодії, тобто, це проект, який постійно конкретизується, деталізується, уточнюється;
- особистісний, коли створюється проект розвитку особистості, який характеризує уявлення вихователя й самого вихованця про його близьке й віддалене майбутнє[1].

На даний час у науці проект у світовій практиці починає конкурувати з теорією. Саме він поруч із теоретичними концепціями стає найважливішою формою організації наукового знання та його зв'язку з практикою. Якщо наукова теорія – це універсальна форма теоретичного освоєння світу, то проект – така ж форма його конструювання.

Проект – унікальна діяльність, що передбачає координоване виконання взаємопов'язаних робіт для досягнення визначених цілей в умовах обмеження часу та ресурсів.

Проектна діяльність – обмежена в часі, цілеспрямована зміна окремої системи з встановленими вимогами до якості результатів та специфіки організації.

Планування проекту – безперервний процес, спрямований на визначення та узгодження найкращого способу дій для досягнення поставлених цілей з урахуванням усіх факторів його реалізації.

Практично будь-яка діяльність організації чи закладу може бути представлена як сукупність проектів. Успіх проектів залежить від управління проектами, а саме: планування проектів; контролю і моніторингу реалізації проектів; кількісного і якісного управління проектами; управління ризиками тощо.

Переваги проектного менеджменту:

- швидке і економічне виконання досягнення цілей;
- значна економія затрат праці та фінансів;
- досягнення найкращих результатів з першого разу;
- більш оперативне вирішення проблем;
- передбачення майбутніх ризиків до того, як виникнуть проблеми;
- більш ефективні комунікації та управління очікуваннями між учасниками команди проекту та зацікавленими особами (батьки, діти тощо);
- створення високоякісного продукту (освітніх послуг) з першого разу;
- вчасна зупинка «поганих» (неефективних або хибних) проектів;
- покращення робочої атмосфери тощо [7].

У розвитку творчих можливостей учнів великого значення набуває випереджальний характер навчання й виховання, обґрунтовуючи важливість

якого відомий психолог Л. Виготський зазначав, що «лише те навчання є добрим, яке передусь розвиває дитину, тобто спонукає дитину до життя, пробуджує та приводить у дію низку внутрішніх процесів розвитку» [6].

Для здібного учня – це робота на випередження, вибудовування орієнтирів розвитку, побудова практики усвідомленого вибору, досягнення цілей особистісного зростання, процеси соціалізації. Творчість учнів, новизна та оригінальність їхньої навчальної діяльності виявляються тоді, коли вони самостійно ставлять проблему і знаходять шляхи її вирішення. При цьому необхідно створювати умови для постійного зростання рівня творчості обдарованих дітей, знаходити оптимальні співвідношення всіх видів їх діяльності, щоб одержати найкращі результати [5].

Одним із напрямів цієї роботи є педагогічний супровід – система підтримки та допомоги обдарованій дитині у навчально-виховному процесі. У даному контексті необхідно визначити значення поняття «супровід». У словнику В. Даля супровід розглядається як «дія» за дієсловом «супроводжувати», «проводжати, супроводжувати, йти разом для супроводу, проводжати, слідувати» [3]. У новому тлумачному словнику української мови під супроводом розуміється «те, що супроводить яку-небудь дію, явище, товариство, оточення; група людей, яка супроводжує когось»

Психолого-педагогічний супровід у сучасній педагогіці та психології розглядається досить широко. Уперше цей термін було використано у 1993 році у книзі «Психологічний супровід природного розвитку маленьких дітей» Г. Бардієр, І. Ромазан і Т. Чередниковою.

Організація психологічного супроводу у школі була розвинута у роботах М. Р. Батіянової. Автори цих робіт під психолого-педагогічним супроводом розуміють систему професійної діяльності педагога, яка спрямована на створення спеціальних умов для повноцінного розвитку й успішного навчання обдарованої дитини у конкретному освітньому середовищі. Як визначає М. Р. Батіянова, «... психолог і педагог у цьому процесі не просто спостерігач, який стоїть поруч, він створює оптимальні умови для розвитку дітей, він іде з ними поруч» [2].

Психологами виокремлюється поняття «психологічний супровід», під яким розуміється створення психологічних умов для емоційного благополуччя, успішного розвитку, виховання і навчання дітей у ситуаціях соціально-педагогічної взаємодії, що організовується у межах освітнього закладу [6]. В. М. Зінченко визначає супровід як «систему професійної діяльності психолога, що забезпечує створення соціально-психологічних умов для успішного навчання і психологічного розвитку дитини в ситуаціях взаємодії».

Психолого-педагогічний супровід сьогодні є не просто сукупністю різноманітних методів коректувально-розвивальної роботи з дітьми, а виступає комплексною технологією, особливою культурою підтримки і допомоги дитині у вирішенні завдань її розвитку, навчання, виховання, соціалізації. Відтак, фахівець з психолого-педагогічного супроводу повинен не лише володіти методиками діагностики, консультування, корекції, але й мати навички системного аналізу проблемних ситуацій, програмування і планування діяльності, спрямованої на їх вирішення, співорганізацію з цією метою учасників освітнього процесу.

Узагальнюючи наведені вище підходи, можна дійти висновку, що загальною метою психолого-педагогічного супроводу дитини у освітньому процесі є забезпечення нормального розвитку дитини. Для цього необхідно:

1. Забезпечити умови для самореалізації особистості, використовуючи сучасні технології навчання.

2. Скорегувати програми, які задовольняють пізнавальні потреби різного рівня через систему основного й додаткового навчання (інваріантна частина навчальних програм, додаткові години, цикли занять розвивального навчання).

3. Спрямувати роботу з батьками на виявлення та розвиток здібностей їхньої дитини.

4. Скординувати роботу фахівців з досліджуваної проблеми щодо надання кожному учневі індивідуальних рекомендацій щодо створення карт просування здібних дітей.

Особистісно-орієнтований підхід до навчання і виховання тісно пов'язаний з проблемами розвивального навчання, індивідуалізацією навчання, диференціацією освіти, соціалізації виховання. Це ставить проблему використання таких технологій навчання, як різнорівневе навчання, навчання у співпраці, метод проектів, інформаційні технології, що займають особливе місце в середовищі «методів проекту». Метод проектів роботи з обдарованими дітьми пропонує вирішення певних проблем. Ці проблеми відповідають наступним вимогам:

- задовольняти потреби та інтереси обдарованих учнів;
- мати різні шляхи вирішення проблем;
- бути досить звичайними проблемами, що повторюються у обдарованих дітей;
- бути реальними для розвитку обдарованої дитини;
- відповідати віковим особливостям обдарованих дітей.

Психолого-педагогічне проектування особистісного розвитку обдарованої дитини полягає у визначенні сукупності засобів, що дозволяють вирішити наявні завдання і проблеми у справі організації навчання, розвитку та виховання

обдарованих дітей. Розглядаючи питання індивідуального досвіду навчальної діяльності у обдарованих дітей можна визначити чотири сфери саморозвитку:

- фізична – досвід саморозвитку, спрямований на забезпечення життєздатності організму в реальних умовах існування («Я-фізичне»);
- психічна – досвід самопізнання, самооцінки, самовизначення, самореалізації («Я-психічне»);
- соціальна – досвід забезпечення сприятливого саморозвитку в умовах соціуму, спілкування («Я-соціальне»);
- духовна – пізнавальний інтерес до власного «Я», досвід життєтворчості в просторі культури («Я-особистісне»).

Таким чином, проєктування особистісного розвитку обдарованих учнів в умовах сучасної школи є етапом, що передує безпосередній управлінській діяльності, спрямовує на реалізацію педагогічних цілей і завдань кожної з підсистем: виховання – самовиховання, навчання – самонавчання, розвиток – саморозвиток. Проєктування особистісного розвитку учнів виступає засобом, за допомогою якого стає можливим усвідомлене визначення основних орієнтирів діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу за певних умов і на деякий період, надає можливість систематизувати введення інновацій та коректив у навчально-виховний процес обдарованих дітей. Сучасний педагог повинен враховувати те, що цілеспрямована робота з обдарованими дітьми можлива лише за рахунок заздалегідь продуманих, адекватних проєктів, що забезпечать особистісно-розвиваючий підхід до розвитку учня і нададуть можливість перетворити навчально-виховну роботу з обдарованими дітьми на цілісну систему психолого-педагогічної взаємодії всіх його учасників. Психолого-педагогічне проєктування особистісного розвитку учнів, це багаторівнева система взаємопов'язаних психолого-педагогічних технологій, що забезпечують послідовність навчально-виховного процесу навчального закладу і розкривають характер взаємодії учасників навчально-виховного процесу залежно від поставлених цілей і завдань системи освіти.

Проєкт, як унікальна діяльність, передбачає координацію виконання взаємопов'язаних дій для досягнення поставлених цілей в умовах певного часу і наявний ресурсів. Проєктна діяльність може бути обмежена в часі, що передбачає можливі зміни умов виконання цілей і завдань в окремо взятій системі, також можливе корегування специфіки організації певних дій учасників до встановлених вимог спрямованих на одержання кінцевих якісних результатів.

Планування проєкту – творчий процес, спрямований на узгодження конкретних найкращих способів і дій для поетапного виконання завдань з урахуванням усіх внутрішніх і зовнішніх факторів його реалізації.

Проект як система організації освітнього простору для обдарованих дітей охоплює не лише моніторингові компоненти, але і підкріплює змістовним, технологічним та методичним наповненням під час навчальної діяльності. Проект являє собою комплекс організаційно-технологічних взаємопов'язаних заходів, що сприяє всебічному розвитку особистості обдарованих дітей, їх індивідуальної обдарованості.

Проект створюється на основі конкретної проблеми в роботі з обдарованими дітьми в масштабі одного класу, групи класів, психологічної служби закладу освіти, методичних та творчих об'єднань педагогів, навчального закладу в цілому, регіонального органу управління освіти тощо. Серед проблем можуть бути питання освітнього характеру, емоційно-вольової сфери, соціально-комунікативного спрямування, психолого-педагогічного супроводу обдарованості, розвитку творчості серед учнів. На підготовчому етапі творення визначається коло учасників реалізації проекту, залежно від завдань проекту. До них, як правило, належать: адміністрація навчального закладу з метою організації, координації та контролю за виконанням програми проекту всіма учасниками; працівники психологічної служби з числа практичних психологів і соціальних педагогів; вчителі з різних предметів; батьки; діти з високим рівнем розвитку загальних і спеціальних здібностей і діти з певними ознаками обдарувань.

Проектування особистісного розвитку учня виступає саме тим засобом, за допомогою якого стає можливим усвідомлене визначення основних орієнтирів діяльності суб'єктів освітнього процесу за певних умов та на деякий період; дає змогу систематизувати введення інновацій та коректив у освітній простір здовувачів освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О.Є. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини як реалізація особистісно орієнтованого підходу // Професійна педагогічна освіта: особистісно-орієнтований підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 316-345.
2. Батіянова М.Р. Організація психологічної служби в школі / М.Р. Батіянова. 1998. – 268
3. Даль В. Тлумачний словник / В. Даль: в 4 т. – М.: Російська мова, 1982. –Т. 4. – 1982. –488 с.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В.О.Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1988. – 304 с.
5. Туріщева Л.В. Настільна книга шкільного психолога: Навчально-методичний посібник для вчителя,-Х:Основа,2009.-256с.
6. Туріщева Л.В. Особливості роботи з обдарованими дітьми.-Х.:Основа, 2008.-122 с.
7. <http://proditey.ru/temperatura-u-ditini/4336.htm>

Касянчук Наталія Володимирівна,
заступник директора з освітньої діяльності, вчитель
інформатики комунального закладу «Вінницький ліцей № 6»
вул. Стрілецька, 12, Вінниця, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4941-2981>
natali109788@gmail.com

РОЗВИТОК ПІДВИЩЕНОЇ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ СЕРЕД ДІТЕЙ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день, в умовах стрімкого розвитку України, зокрема розбудови державності на шляху до євроінтеграції країни зумовили нові тенденції розвитку освіти, з'явилася гостра потреба суспільства в креативних, активних, обдарованих, інтелектуально та духовно розвинених громадянах. Відповідно, до вимог Болонської декларації, підвищення якості знань здобувачів освіти є однією з основних умов євроінтеграції освіти в Україні. Ідентифікація чинників, що сприяють мотивації здобувачів освіти та впровадження ефективних методик можуть служити ключовим чинником покращення освітнього процесу та підготовки молодого покоління до викликів сучасного світу. Значна увага приділяється підвищенню мотивації до навчання, як важливому аспекту розвитку освіти в будь-якій країні, а особливо в контексті євроінтеграції, коли потрібно готувати молодь до конкурентоспроможного вступу на європейський ринок праці та соціальну взаємодію з іншими країнами. Саме тому, в даній статті було проаналізовано актуальність освітньої інтеграції України у європейський освітній простір, розглянуто один із ключових аспектів інтеграції, а саме підвищення якості освіти, досліджено важливість підвищеної мотивації до навчання серед дітей та розглянуто питання роботи з дітьми, які мають підвищену мотивацію до навчання як стратегічний шлях до євроінтеграції освіти в Україні. Крім того, було визначено роль вчителя у виявленні дітей, які мають підвищену мотивацію до навчання та створенні умов для їх оптимального розвитку. Розглянуто питання роботи з цією категорією дітей як стратегічного шляху до євроінтеграції освіти в Україні. Основний акцент статті робиться на важливості розбудови освітньої системи, що відповідає вимогам європейських стандартів, а також на практичних аспектах роботи з молоддю, спрямованих на стимулювання їхньої мотивації до навчання та розвитку їхнього потенціалу. Загалом, стаття надає важливий внесок у розуміння та вирішення проблеми підвищення якості освіти та підготовки молоді до викликів європейського освітнього простору.

Ключові слова: освіта; мотивація; навчання; діти, які мають підвищену мотивацію до навчання; обдаровані діти; вчитель; заклад освіти

To date, in the conditions of rapid development of Ukraine, in particular, the development of statehood on the way to the European integration of the country has led to new trends in the development of education, there is an acute need of society for creative, active, gifted, intellectually and spiritually developed citizens. Accordingly, according to the requirements of the Bologna Declaration, improving the quality of knowledge of education seekers is one of the main conditions for the European

integration of education in Ukraine. The identification of factors that contribute to the motivation of education seekers and the implementation of effective methods can serve as a key factor in improving the educational process and preparing the young generation for the challenges of the modern world. Considerable attention is paid to increasing motivation to study, as an important aspect of education development in any country, and especially in the context of European integration, when it is necessary to prepare young people for competitive entry into the European labor market and social interaction with other countries. That is why this article analyzed the relevance of the educational integration of Ukraine into the European educational space, considered one of the key aspects of integration, namely improving the quality of education, investigated the importance of increased motivation to study among children, and considered the issue of working with children who have increased motivation to education as a strategic way to the European integration of education in Ukraine. In addition, the teacher's role in identifying children with increased motivation to study and creating conditions for their optimal development was determined. The issue of working with this category of children as a strategic path to the European integration of education in Ukraine is considered. The main emphasis of the article is on the importance of building an educational system that meets the requirements of European standards, as well as on practical aspects of working with young people aimed at stimulating their motivation to study and developing their potential. In general, the article makes an important contribution to understanding and solving the problem of improving the quality of education and preparing young people for the challenges of the European educational space.

Keywords: education; motivation; teaching; children who have increased motivation to study; gifted children; teacher; educational establishment

Постановка проблеми. Серед основних проблем, що постають сьогодні перед Україною і потребують невідкладного вирішення, важливе місце посідає модернізація всіх ланок національної системи освіти, створення її сучасної інтегрованої моделі відповідно до нових вимог суспільства та забезпечення успішної інтеграції в європейський освітній простір. Однією з головних вимог Болонської декларації є підвищення якості знань здобувачів освіти. Заклад освіти має керуватися основними академічними цінностями, демонструвати їх якість, намагатися досягти гармонійного поєднання інноваційних та традиційних методів навчання, академічної досконалості та соціально-економічної обґрунтованості, узгодженості освітніх програм і свободи вибору для здобувачів освіти. Водночас якість освіти відіграє роль фундаментальної умови довіри, мобільності, сумісності та привабливості в європейському освітньому просторі [1, с. 41].

В епоху інформаційно-комунікаційних технологій, коли все змінюється зі швидкістю звуку, суспільство набагато частіше переосмислює значення закладів освіти, коригує або докорінно змінює цілі та завдання загальної середньої освіти. Якщо декілька років тому основна мета загальної середньої освіти полягала в

формуванні основ всебічно і гармонійно розвиненої особистості, вихованні людей, що володіють основами наук. То зараз основний акцент робиться на вихованні активної та творчої особистості, яка усвідомлює глобальні проблеми людства й готова посилено брати участь у їх вирішенні. На шляху до євроінтеграції країні потрібні люди, які здатні мислити нестандартно, вміють шукати нові неординарні шляхи вирішення запропонованих завдань та швидко знаходити вихід з проблемної ситуації. Тому все більшого значення набуває проблема освіти дітей, які мають підвищену мотивацію до навчання.

Аналіз попередніх досліджень. Попередні дослідження в галузі розвитку мотивації до навчання серед дітей в Україні вказують на важливість цього аспекту в контексті євроінтеграції освіти. Зацікавленість здобувачів освіти та їхнє активне вивчення матеріалу можуть визначити успішність у підготовці нового покоління до європейських стандартів та цінностей.

Також, аналіз попередніх досліджень підтверджує, що розвиток підвищеної мотивації до навчання визначає успіх євроінтеграції освіти в Україні. Ідентифікація та використання ефективних стратегій, врахування ролі технологій та батьківської участі, дозволять оптимізувати процеси навчання та підготувати нове покоління до активної участі в європейському освітньому середовищі.

Мета статті: розглянути питання роботи з дітьми, які мають підвищену мотивацію до навчання, як один із ключових шляхів до євроінтеграції країни.

Виклад основного матеріалу. На думку Василя Сухомлинського робота з дітьми, які мають підвищену мотивацію до навчання починається з виявлення таких дітей, причому у ранньому віці. Він писав: «...таланти не падають з неба, а відкриваються нами, вихователями...» [2, с. 98]. І робити це потрібно якомога раніше. Дуже часто в початкових класах можна побачити “дітей-чомучок”, які постійно щось запитують, чимось цікавляться, хочуть більшого обсягу, глибини матеріалу. Однак, в середній ланці таких дітей стає менше, а в старшій – взагалі одиниці. Чому так відбувається? З часом саме їм, найбільш допитливим, часто стає нудно в класі. Більшості вчителів просто ніколи дбати про дітей з підвищеною мотивацією до навчання, а деякі, навпаки, збирається приділяти таким дітям особливу увагу, давати більш складні завдання, але потім ці наміри забуваються і не виконуються. В результаті чого діти, які мають підвищену мотивацію до навчання стають все менш активним на уроці, переходить на щось стороннє і ми можемо спостерігати, як, спочатку ентузіаст уроків, обдарована дитина вважає за краще хворіти, щоб не відвідувати уроки та починає ненавидіти домашнє завдання. Таким чином, виникає суперечність між вимогами суспільства і справжнім станом справ. З одного боку держава вимагає активну, творчу особистість, а з іншого боку заклад освіти орієнтується на середньостатистичного здобувача освіти.

Мотивація до навчання у дітей визначається не тільки внутрішніми чинниками, але й впливом навколишнього середовища. Важливо розглядати підвищену мотивацію як ключовий чинник для досягнення успіхів в навчанні, а також як стратегічний інструмент для євроінтеграції у сфері освіти.

Варто виділити ряд факторів, що впливають на мотивацію дитини, а саме:

- індивідуалізація навчання – створення індивідуальних програм та завдань, які враховують інтереси та потреби кожного здобувача освіти;
- використання інтерактивних методів – залучення до уроків інтерактивних технологій, грифікації та проєктної роботи для забезпечення зацікавленості;
- використання сучасних технологій – впровадження інтерактивних навчальних програм, використання віртуальної та розширеної реальності;
- підтримка та визнання – створення позитивного середовища, де здобувачі освіти отримують підтримку та визнання за свої здібності та зусилля;
- практична спрямованість – впровадження практичних завдань та можливостей для застосування знань у реальних ситуаціях;
- залучення батьківської спільноти – активна участь батьків у навчальному процесі та сприяння позитивному ставленню дітей до навчання.

Робота з дітьми, які мають підвищену мотивацію до навчання передбачає розвиток здібностей особистості, її самовизначення, соціальної адаптації та культурного становлення та одним із пріоритетних завдань на етапі розбудови сучасної освітньої системи. Основне завдання закладу освіти – підтримати дитину, розвинути її здібності, підготувати ґрунт для того, щоб ці здібності було реалізовано. Виявлення дітей, що мають підвищену мотивацію до навчання (обдарованих дітей) повинно починатися вже в початковій ланці на основі спостереження, вивчення психологічних особливостей, мовлення, пам'яті, логічного мислення тощо. Зазвичай такі діти мають вищі порівняно з іншими інтелектуальні здібності, потяг до навчання, творчі можливості, активну пізнавальну потребу, що домінує та відчують радість від здобуття знань, розумової праці [3]. Проте обдарована дитина не обов'язково повинна мати гарні оцінки з усіх без винятку навчальних предметів. Адже існує три види обдарованості [4]:

- академічна, що виявляється в швидкості та легкості опанування значного обсягу нових знань;
- інтелектуальна, що полягає в особливій розумовій самостійності, у підвищеній критичності мислення, здатності самостійно глобально, по-філософськи осмислювати складні інтелектуальні проблеми;
- творча, тобто здатність до творчої самореалізації в різних галузях життєдіяльності.

Крім того, потрібно усвідомлювати, що яскрава обдарованість з одного напрямку діяльності може поєднуватися з абсолютним відставанням в іншому.

У освітній діяльності робота з дітьми, які мають підвищену мотивацію до навчання, будується на основі диференційованого підходу, що сприяє розширенню та поглибленню освітнього простору предмета та наступних принципів:

- орієнтація на змагання, актуалізація лідерських можливостей здобувачів освіти;
- орієнтація на потреби дитини;
- максимальне розширення кола інтересів;
- домінування розвивальних можливостей над інформаційною насиченістю;
- ускладнення змісту освітньої діяльності.

Основними завданнями в роботі з дітьми, які мають підвищену мотивацію до навчання є:

- розвиток цілісної картини світу в уявленнях дитини;
- розвиток творчого, критичного й абстрактно-логічного мислення, здатності розв'язувати проблеми;
- розвиток здатності самостійно навчатися та здійснювати дослідницьку роботу;
- розвиток здатностей до самопізнання і саморозуміння, формування позитивної «Я-концепції».

Основна мета вчителя – виявлення дітей, які мають підвищену мотивацію до навчання та створення умов для їх оптимального розвитку.

Завдання педагогів – створити умови, за яких будь-яка дитина могла б рухатися вперед по шляху власного удосконалення, уміла мислити самостійно та нестандартно. Цей шлях називається «самовдосконалення дитини в умовах освітнього процесу».

Щоб успішно виконати поставлене завдання вчитель повинен бути:

- талановитим, здатним до експериментальної й творчої діяльності;
- професійно грамотним;
- інтелігентним, моральним і ерудованим;
- володіти сучасними педагогічними технологіями;
- мати позитивну «Я-концепцію», бути цілеспрямованим, наполегливим, емоційно стабільним;
- умілим організатором навчально-виховного процесу, психологом.

Щоб підвищити мотивацію здобувачів освіти до навчання, вчителю потрібно:

- використовувати новаторських методики, які сприяють активному та цікавому засвоєнню матеріалу;
- забезпечити психологічну безпеку та підтримку для здобувачів освіти, стимулювання їхнього самовизначення та самостійності;

- організовувати навчання, що враховує взаємозв'язок різних предметів та створює цілісне уявлення про світ.

Крім того, учитель має вміти:

- збагачувати навчальні програми, тобто оновлювати й розширювати зміст навчання;

- працювати диференційовано, здійснювати індивідуальний підхід і консультування здобувачів освіти;

- стимулювати пізнавальні здібності здобувачів освіти;

- приймати зважені психолого-педагогічні рішення;

- аналізувати освітню діяльність - свою та класу;

- добирати й готувати матеріал для колективних творчих справ.

Адже, розвиток дітей, що мають підвищену мотивацію до навчання залежить від професійного рівня педагогів та використання креативних методів навчання. В педагогічній діяльності слід використовувати нові технології навчання, які сприятимуть розвитку інтелектуальних, творчих, дисциплінарних чи лідерських талантів.

Якщо говорити про підвищення мотивації до навчання серед дітей в контексті євроінтеграції освіти в Україні, то це, в першу чергу:

- сприяння розвитку критичного мислення - здобувачі освіти зможуть самостійно оцінювати та аналізувати інформацію;

- підготовка до міжнародного спілкування - розвиток мовної та міжкультурної компетентності для активної участі у європейському освітньому середовищі;

- участь у міжнародних освітніх програмах та обмінах для розширення світогляду здобувачів освіти та вчителів;

- формування в здобувачів освіти громадянської відповідальності та усвідомлення європейських цінностей.

Висока мотивація до навчання серед дітей є ключовим фактором, що визначає успішність їхньої освіти та готовність до євроінтеграції. Створення стимулюючого навчального середовища, яке розвиває та підтримує індивідуальні здібності кожної дитини, буде ключовим чинником для євроінтеграції країни та формування майбутнього покоління громадян, готових до активної участі в сучасному світі.

Висновок. Отже, розбудова державності в Україні та шлях до євроінтеграції зумовили нові тенденції розвитку освіти. З'явилася гостра потреба суспільства в креативних, активних, обдарованих, інтелектуально та духовно розвинених громадянах. Обдарованість дитини, її здатність мислити, творити та навчатися сьогодні розглядається суспільством не лише як виняток, а як потенціал для майбутнього нашої країни. Тому питання обдарованості, креативності та інтелекту

мають перерости в цілісну державну політику, спрямовану на належне стимулювання творчої праці фахівців та захист талантів. Розвиток підвищеної мотивації до навчання серед дітей є ключовим чинником у контексті євроінтеграції освіти в Україні. Підвищення якості освіти та підготовка молодого покоління до викликів сучасного світу стають неможливими без активної участі мотивованих та здійснюваних здобувачів освіти. Створення умов, які забезпечували б виявлення та розвиток дітей, які мають підвищену мотивацію до навчання, реалізацію їх потенціалу, має стати одним із пріоритетних суспільних завдань.

Ключовими напрямками розвитку підвищеної мотивації до навчання є ідентифікація чинників, що її впливають, та впровадження ефективних методик роботи з дітьми. Розуміння ролі вчителя у виявленні та підтримці мотивації здобувачів освіти є критичним для успішної реалізації цих завдань.

В цілому, подальший розвиток освіти в Україні та її успішна інтеграція у європейський освітній простір будуть залежати від ефективних заходів щодо підвищення мотивації здобувачів освіти до навчання. Тільки з мотивованими та активними учнями Україна зможе досягти своїх освітніх та європейських цілей.

Проте, варто пам'ятати, що кожна дитина унікальна по-своєму. Вона приходить у цей світ, щоб створити своє життя, знайти себе: хтось здібний до музики, мистецтва, художньої творчості, хтось добре знає математику, хтось пише вірші, оповідання. Скільки дітей – стільки і здібностей, які залежать від психолого-фізіологічних особливостей людини, її соціального оточення, сім'ї та закладу освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О.Є. Врахування у навчанні особливостей обдарованої дитини як чинник підвищення якості знань учнів // Проблеми підвищення якості освіти у контексті Євроінтеграційних процесів: досвід, інновації, перспективи / За ред. О.А. Дубасенюк: Зб. наук.-метод.праць. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2006. – С. 41-47
2. Сухомлинський В. О. Розумове виховання і всебічний розвиток дитини // Вибр. твори: в 5 т. – К.: Рад. Школа, 1976. – Т.1. – С.91 – 105
3. Ордонович Т. Організація роботи вчителя з обдарованими. дітьми в умовах навчально-виховного закладу. – 2013
4. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. Збірник наукових праць. Випуск 2. – К.: Інститут обдарованої дитини АПН України, 2009. – 276 с
5. Вдовенко В. В. Дитяча обдарованість: проблеми організації навчання // Науково-методичне забезпечення рівного доступу до якісної освіти в умовах її модернізації. Науково-методичний вісник. – Кіровоград, 2006. – № 42. – С. 363 – 373.
6. Сущенко Т.І. Характерні особливості обдарованих дітей // Початкова школа. – 1994.– № 2. – С. 10-11.
7. Красноголов В. О. Методи навчання обдарованих дітей // Обдарована дитина. – 1999. – №5. – С. 18–25.
8. Волобуєва Т. Б. Розвиток творчої компетентності школярів. – Х.: Видавнича група «Основа», 2005. – 112 с.

Кикла Дарина Олександрівка,
здобувачка освіти 2 курсу
спеціальності 053 «Практична психологія»
Державний університет інфраструктури і технологій

Соляник Марина Геннадіївна,
канд.пед.наук, доцент
Державний університет інфраструктури і технологій
m.h.solyanyk@udu.edu.ua

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНOSTІ У ДІТЕЙ

Анотація. Питання обдарованості та її дослідження є актуальним. Розглянуто визначення «обдарованості» з точки зору різних науковців. Приділено увагу сферам обдарованості дітей та її діагностиці. Описано особливості та підходи по розвитку обдарованості дітей.

Ключові слова: обдарованість, розвиток обдарованості, діагностика обдарованості.

Abstract. The issue of giftedness and its research is relevant. The definition of "giftedness" from the point of view of various scientists is considered. Attention is paid to the areas of children's giftedness and its diagnosis. Features and approaches to the development of children's giftedness are described.

Key words: giftedness, development of giftedness, diagnosis of giftedness.

Сучасний етап розвитку суспільства ставить перед педагогікою нові завдання та вимоги, серед яких все більше значення надається всебічному розвитку дитини як особистості, на основі виявлення задатків, здібностей, обдарувань, талантів.

Феномен обдарованості викликає інтерес серед багатьох вчених. Проблема розвитку особистості знайшла своє відображення у наукових положеннях М. Галагузової, І. Зверєвої, А. Мудрик, А. Рижанової та ін. На основі ідей психологів Дж. Керрола та Б. Блума, їх послідовниками була розроблена методика навчання обдарованих дітей.

Німецький психолог В. Штерн який вперше виділив психологію обдарованості як самостійну галузь, пояснював обдарованість як: «Загальну здібність індивіда свідомо спрямовувати своє мислення на нові вимоги, здібність психологічного пристосування до нових задач і умов життя» [3, с. 53]. Серед вітчизняних психологів, що розглядали проблему обдарованості був І. О. Сікорський. Він розумів обдарованість як результат «об'єднання багаточисельних і складних елементів особистості» [3, с. 54]. Також він наголошував на важливості творчості, вважаючи її однією з головних ознак обдарованості.

Г. Костюк визначав її як індивідуальну своєрідність людини [2, с. 9]. Вказував на важливість природних даних кожної людини. В. Шадриков

пояснював обдарованість як цілісний прояв компетентності у діяльності. О. Ковалів та В. Мясіщев розглядали обдарованість як складну систему здібностей людини, яка гарантує можливість продуктивно працювати у всіх сферах життєдіяльності [2. с. 9].

Н. Лейтес „під обдарованістю дитини розуміють вищу, ніж у її однолітків, спроможність до навчання і більш виражені творчі прояви, здатність до видатних досягнень у будь-якій соціально значущій сфері людської діяльності” [5].

Розвиток обдарованості у дітей є надзвичайно важливим для їх самореалізації та майбутнього суспільства. Аналіз наукових джерел дає зрозуміти, що поняття «обдарованість» визначає потенціал особистості. Обдаровані діти мають потенціал стати лідерами та розвивати різні галузі, сприяючи науковим і культурним досягненням. Обдарованість – це дар, який, якщо розвивати, може призвести до неймовірних результатів і внести значний вклад у розвиток людства. Такі діти активні та прагнуть навчатися більше за інших. Немає потреби примушувати їх вчитися, вони часто шукають роботу, частіше інтелектуальну. Такі діти швидко вчаться. Навчання приносить їм задоволення, тому вони прагнуть все знати більш детально та слідує поставленим перед собою цілям.

З самого дитинства обдаровані діти різняться від своїх однолітків: дуже мало часу відпочивають, рано розвиваються мовлення, у них великий запас слів, підвищена уважність, ненаситне цікавість, гарна пам'ять, вони вже в 3-річному віці мають здатність стежити за декількома подіями одночасно. У двох-трирічному віці вони можуть довго концентруватися на виконанні даного їм завдання, повертаються до нього протягом декількох днів. Подібна поведінка не характерно для дітей цього віку

Обдарованість у дітей може проявлятися як і в незвичайно високому загальному рівні розвитку, так і в певній галузі наук. Також є ті, що не досягли високих результатів через якісь причини, але мають яскраву пізнавальну активність, великий резерв знань і оригінальність психічного складу. Вони також можуть вважатися обдарованими. Такі діти частіше зустрічаються в старшому шкільному віці.

Загалом вирізняють різні сфери обдарованості дітей. Наприклад, в інтелектуальній сфері дитина має гарну пам'ять, мислення, добре справляється з різними задачами і чітко викладає свої думки. В академічній сфері дитина має успіхи в навчальних предметах, в якомусь окремому або у всіх відразу, читанні, математиці, мистецтві та інших. Діти, що проявляють креативність надзвичайно допитливі й висловлюють оригінальні думки. В спілкуванні виявляють лідерство в іграх з іншими дітьми, беруть відповідальність за свої дії та добре пристосовуються до нових ситуацій.

Отже, як розвивати обдарованість у дітей? По-перше важливо стимулювати і підтримувати ініціативність дитини. Дозволяти і заохочувати дитину спробувати різні види діяльності від науки до мистецтва - це щоб розширити її кругозір і допомогти знайти щось своє. Підтримка ініціативності також допоможе стати самостійною і впевненою в собі особистістю, оскільки дитина вчиться брати на себе відповідальність за власні дії та вирішувати проблеми на власний розсуд. Граючись створювати ситуацію, що вимагає альтернативних рішень, уяви.

Варто заохочувати творчість та самовираження навіть у випадках коли це виходить за межі звичайних шаблонів. Вчити доводити почате до завершення. Завершення початих справ вимагає витривалості та наполегливості, що є важливою навичкою для досягнення успіхів у будь-якій сфері діяльності. Забезпечити доступ до матеріалів, інструментів, що допомагають її розвитку. Створити умови де дитина може спілкуватись з іншими обдарованими дітьми. Часто обдарована дитина шукає спілкування з дорослими, бо її однолітки не розуміють її, іноді насміхаються. Це тисне на них, так як обдаровані діти емоційні, легко збуджуються через дрібниці, хоча це називають вередуванням, це не так. Творчі діти не часто бувають спокійними, так виявляється багатство їх натури. Вчити дитину аналізувати свої досягнення і встановлювати нові цілі. Також важливо хвалити дитину. Дитина має знати що її успіхи і зусилля цінуються. Підтримка з боку батьків і вчителів - це одна з важливих частин самомотивації.

Серед засобів психологічної підтримки обдарованих дітей О. Киричук пропонує консультування, психотерапевтичний вплив, індивідуальну психологічну підтримку та допомогу. Психотерапія потрібна для прийняття змін у житті, що дасть можливість для розвитку потенціалу особистості. Метою індивідуального консультування є активізація у дитини психологічних сил та здібності [1].

Робота, яка проводиться з обдарованими дітьми має включати в себе:

- психологічну діагностику дітей, які мають високий інтелектуальний потенціал
- проводити роботу та заходи, щодо виявлення дітей, які мають талант
- індивідуальне консультування обдарованих дітей та їхні сім'ї
- роботу з групою, з метою розвитку навичок комунікації.

Основними завданнями діагностики обдарованості є: раннє виявлення, виховання та навчання обдарованих дітей, визначення їх характеристик та можливостей, а також рекомендації щодо подальшого розвитку, виявлення чинників, що можуть перешкоджати розвитку здібностей, підтримка обдарованих дітей, спостереження за їх розвитком. Для виявлення обдарованості

можна скористатися комплексною діагностикою, яка популярна серед вчених та практиків всього світу. Використовуючи комплексну діагностику процес здійснюється поетапно. Першим етапом діагностики є спостереження, потім виявлення психологічного стану дитини, визначення коефіцієнту IQ, визначення інтелектуального розвитку через дослідження вербальних здібностей, вивчення продуктів творчості дитини і всебічний аналіз конкретного випадку. Обдарованість дитина насамперед перед визначається через її досягнення (результати олімпіад, змагань, конкурсів і тп.) [5].

Особливої уваги заслуговує виявлення обдарованих дітей саме батьками. Школи не здатні задовольнити інтереси таких учнів тому, що вони розраховані на дітей з різними індивідуальними здібностями. Батьки можуть виявити обдарованість у своїх дітей спостерігаючи за їх успіхами в різних сферах. Також варто звернути увагу на те як швидко дитина засвоює нову інформацію та на рівень її творчості, якщо дитина виявляє високу зацікавленість до навчання і досягає успіхів у певних сферах, то це може свідчити про її обдарованість.

В кожній дитині закладені здібності, але не кожна стає талановитою або геніальною. Тому не варто тиснути на дитину. Розвиваючи здібності в дитини батьки обирають різні стратегії виховання. Одні користуються різними розвивальними техніками, вправами, іграми. Інші перекладають свою відповідальність за розвиток дитини на фахівців. А ті хто обирають найкращий варіант, надають право дитині самій розвивати здібності. Батьки мають стежити за тим як дитина розвивається, мають здійснювати контроль, але водночас давати дитині можливість бути самостійною, створити середовище для позитивного емоційного стану дитини, будувати довірливі стосунки.

Отже, соціально-психологічна робота з обдарованими дітьми маж бути спрямована на розвиток діяльності, в якій дитина досягає чогось нового, особистого та має певну спрямованість, враховуючи нахили і здібності дитини. Дитина, яка захоплюється тим, що вона робить, досягає великих успіхів і у цьому потрібна допомога та підтримка як фахівців, так і найближчого оточення дитини. Дитині потрібно допомогти реалізувати її здібності, нахили, уподобання, вміння, сформувані прагнення до самоосвіти, самореалізації та саморозвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ветрова О.Д Сучасні форми і методи роботи з обдарованими дітьми. Наукові записки психолого-пед.науки./ніжин.держ.унів-т ім. М.Гоголя. 2012. №3 С.73-75
2. Груша І., Сокаль Д.Потенціал обдарованості. Укл. Сокальської спеціалізованої школи 1-3 ст. №3, 2019. 132 с.
3. Картинкою Н. А. Психологія обдарованості: Підходи до розуміння. Науковий вісник Львівський державний університет внутрішніх справ : 2013. 64 с.
4. Клименюк Ю. М. Обдаровані діти, їх виявлення та діагностика. Проблеми освіти: збірник наукових праць. Спецвипуск. Вінниця-Київ, 2015. С. 46-50.
5. Шнейдер С. В. Психолого-педагогічне тестування обдарованої молоді. Методичний посібник. м. Першотравенськ, 2014р. 138с.

Кіричевська Е. В.,
*Кандидат психологічних наук,
докторант лабораторії навчання
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
psiheyavkimono@gmail.com;
ORCID.ORG/0009-0005-1911-5072*

ВІЙСЬКОВА МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ВИД ВІЙСЬКОВОЇ ОБДАРОВАНOSTІ ПЕРСОНАЛУ СФЕРИ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

У статті обґрунтовується необхідність забезпечення відповідних умов формування професійно-психологічної обдарованості військового персоналу до виконання завдань за призначенням в сучасних умовах ведення війни в напрямку стратегіальної готовності до бойових дій.

Ключові слова: військова обдарованість; стратегіальна готовність; військова професіоналізація; військово-професійна діяльність.

The paper substantiates the need to ensure appropriate conditions for the formation of professional and psychological fitness of military personnel to perform assigned tasks in modern conditions of warfare in the direction of strategic readiness for combat operations.

Keywords: military talent; strategic readiness; military professionalization; military professional activity.

Рівень військової майстерності визначається рівнем професіоналізації фахівця сфери безпеки та оборони, тобто рівнем опанування та успішного практичного застосування ним специфічного комплексу компонентів внутрішньої організаційно-процесуальної структури, які детермінують формування психологічних стратегій службово-бойової діяльності.

Отже, військова майстерність, це інтегративне психічне утворення в структурі якого наявні високий рівень фахових знань, розвинуті навички, уміння, професійно важливі якості та характеристики особистості, яке забезпечує успіх у військово-професійній діяльності.

В умовах новітніх способів ведення війни та її засобів – сучасних збройних технологій – виникла потреба у вивченні психологічних механізмів швидкого набуття високого рівня професіоналізації фахівців сфери безпеки та захисту, що в своєму потенціалі потребує певної специфічної обдарованості та таланту, а саме, розвитку професійних військових задатків та якостей, творчого потенціалу, професійного креативного мислення. Такими механізмами виступають, передусім, індивідуально-психологічні стратегії військово-професійної діяльності, які дозволяють в найвищому своєму прояві набуті рівня майстерності і виступають своєрідними детермінантами військових здібностей, обдарованості, таланту.

Одним з напрямків наших наукових пошуків є вивчення військової професійної обдарованості фахівця сфери безпеки та оборони через дослідження їхніх індивідуально-психологічних стратегій досягнення професійної успішності та ефективності в різних сферах службово-бойової діяльності на сучасному етапі ведення війни в Україні.

У контексті цього дослідження, стратегія військово-професійної діяльності розглядається як інтегральне психічне утворення, як вираження акумульованості та інтегрованості індивідуально-особистісних компетенцій, репрезентованих професійною активністю та досвідом і характеризуються вираженою готовністю до ефективного виконання службово-бойових завдань.

Умовно, вона може бути представлена як багаторівнева система, що складається із комплексу ключових компонентів. Кожен із цих компонентів відіграє важливу роль у формуванні унікального підходу фахівця сфери безпеки та оборони до виконання своїх обов'язків і реагування на службово-бойові виклики. Ядро індивідуально-психологічної стратегії військово-професійної діяльності утворюється із загальновластивих компонентів структури особистості.

Структурні компоненти ядра індивідуально-психологічної стратегії військово-професійної діяльності:

1. когнітивна;
2. комунікативна;
3. креативна;
4. детермінуюча (мотиви, настанови (установки));
5. індивідуально-типологічна;
6. операційна/функціональна;
7. ціннісна/етична.

Компоненти ядра змінюють свою ієрархію, пріоритетність і домінантність залежно від того, до якої сфери військово-професійної діяльності виникла потреба у її застосуванні, на якому рівні військової професіоналізації знаходиться військовослужбовець, і, на які індивідуально-типологічні властивості його особистості вони нашаровуються (виникає стратегіальна спрямованість військово-професійної діяльності). Структурні одиниці ядра регулюються і між собою співвідносяться виходячи із комплексу критеріїв (вимог службово-бойової діяльності, специфіки умов виконання, цілями та завданнями) тієї чи іншої службово-бойової ситуації чи сфери військово-професійної діяльності.

Розглянемо детальніше структурні компоненти ядра індивідуально-психологічної стратегії, які в своєму потенціалі спроможні проявлятися як різні види обдарованості.

1. Інтелектуально-когнітивний компонент: може проявлятися як інтелектуальна обдарованість. Цей компонент охоплює всі процеси мислення, включаючи сприйняття, увагу, пам'ять, мову, логічне та абстрактне мислення. Він визначає, як військовослужбовець аналізує інформацію, приймає рішення та вирішує проблеми. Когнітивний стиль впливає на здатність до швидкого розуміння нових концептів, адаптації до змінених умов і планування майбутніх дій.

2. Комунікативний компонент: може проявлятися як соціально-комунікативна обдарованість. Відповідає за здатність до ефективної взаємодії з іншими людьми через вербальні та невербальні засоби комунікації. Включає навички активного слухання, здатність чітко і зрозуміло висловлювати свої думки, а також уміння розпізнавати та адекватно реагувати на комунікативні сигнали від інших. Цей компонент критично важливий для підтримки злагодженої роботи військового колективу, що забезпечує успішність виконання завдань за призначенням. Вона також може проявлятися як колективна комунікативна обдарованість. Гіпотеза нашого дослідження також припускає, що становлення психологічних стратегій військово-професійної діяльності відбувається швидше в умовах спільного виконання службово-бойових завдань, де взаємодія та командна робота відіграють ключову роль.

3. Детермінуючий компонент. Включає мотиви, цілі, настанови та особистісні цінності, які спонукають до дії. Цей компонент відіграє ключову роль у виборі стратегій поведінки та прийнятті рішень, оскільки він відображає внутрішні пріоритети та переконання індивіда.

4. Індивідуально-типологічний компонент. Відображає унікальні особистісні риси, потенційні здібності, вроджені схильності, психо-фізіологічні передумови, які впливають на характер, тип, вид стратегії військово-професійної діяльності. Це можуть бути і такі характеристики, як екстраверсія чи інтроверсія, емоційна стійкість, відкритість до досвіду, гнучкість чи консерватизм у прийнятті рішень.

5. Операційний/функціональний компонент. Визначає практичні навички, здібності, уміння, необхідні для виконання специфічних видів військово-професійної діяльності. Це може включати фізичну підготовку, володіння технікою, тактичну підготовку тощо.

6. Ціннісний/етичний компонент: може проявлятися як моральна (духовна) обдарованість. Відображає систему моральних принципів та етичних норм, якими керується фахівець сфери безпеки та оборони у своїй професійній діяльності. Включає ставлення до обов'язку, патріотизм, відповідальність, честь, саможертвність, відданість ідеалам, ідеям і цінностям військової служби, громаді, держави.

7. Креативний компонент: може проявлятися як творча обдарованість. Охоплює здатність до творчого мислення, інновацій та розробки нестандартних

рішень. Він дозволяє військовослужбовцю ефективно адаптуватися до неочікуваних ситуацій, знаходити оригінальні підходи в рішенні задач та впроваджувати нові методики виконання службових обов'язків.

Згідно наших гіпотез дослідження, припускається, що в процесі військової професіоналізації у військовослужбовців формуються унікальні психологічні стратегії діяльності, які відображають їхню професійну адаптацію та еволюцію. Отже, із здобуттям більшого професійного досвіду, тобто на різних щаблях професійної майстерності, фахівцями сфери безпеки та оборони застосовуються різні стратегії військово-професійної діяльності, які включають тією чи іншою мірою розинутості специфічних здібностей, талантів, обдарувань,

Найбільш успішні та ефективні стратегії військово-професійної діяльності мають у своєму ядрі високий рівень креативності, що сприяє гнучкості та інноваційному підходу до виконання завдань. Гіпотеза передбачає, що найбільш вагомим виявляється фактор креативності, у другу чергу – інтелекту, у третю – фахову військову компетенцію (рівень військової підготовки). Фактор впливу військового звання на успішність та ефективність індивідуально-психологічних стратегій військово-професійної діяльності – опосередкований.

Військово-професійна діяльність вимагає від особистості військовослужбовця розробки та застосування генералізованих програм дій, які базуються на їх професійній придатності та спрямовані на самореалізацію в складних умовах. Ці програми дій формуються на тлі унікального поєднання індивідуально-особистісних, когнітивних та поведінкових характеристик військовослужбовця, що обумовлені комплексом професійно значущих властивостей. Такий підхід дозволяє військовослужбовцю ефективно планувати, оцінювати та забезпечувати позитивну динаміку своєї професійної діяльності.

Розуміння індивідуальних особливостей психіки людини дає можливість координувати рівень її майстерності на різних етапах професійного становлення. Одним із базових компонентів структури професійної майстерності є професійно-важливі якості особистості фахівця, як стартового потенціалу і ресурсу досягнення професіоналізму як найвищого щабля власне цієї структури.

Професійно важливі якості – це сукупність таких якостей фахівця, які служать успішному виконанню професійної діяльності, ефективному розв'язанню професійних задач, особистіснопрофесійному зростанню та вдосконаленню. В. Шадриков під професійно-важливими якостями розуміє індивідуальні якості суб'єкта діяльності, що впливають на ефективність діяльності та успішність її опанування. До них традиційно відносять широкий спектр різних якостей – від природних задатків до професійних знань, одержуваних у процесі професійного навчання і самопідготовки; зокрема, особистісні особливості (мотивація, спрямованість, характер), психофізіологічні особливості (темперамент,

особливості ВНД), особливості психічних процесів (пам'ять, увага, мислення, уява), а у відношенні певних видів діяльності – навіть анатомо-морфологічні характеристики людини. Сутність процесу формування професійно-важливих якостей полягає у функціональному поєднанні окремих професійно-важливих якостей, що починають виявляти себе у режимі взаємодії стосовно досягнення мети діяльності. Таким чином, професійно-важливі якості особистості – це комплекс найважливіших індивідуально-психологічних та психофізіологічних особистісних властивостей людини, які достатні та необхідні для успішного виконання діяльності на нормативному рівні. Термін «професійно-важливі якості» особистості визначає якості людини, які безпосередньо включені у процесі реалізації професійної діяльності і визначають рівень її професійної придатності. Уперше його застосували для опису психології праці при розробці професіографії та професіограми професії. Більшість наукових досліджень цієї проблематики сходяться на тому, що до комплексу професійно-важливих якостей фахівця слід відносити також наступне: професійні здібності, професійну спрямованість, професійний інтелект, професійну обдарованість, професійну майстерність і т. п. Аналізуючи проблему професійних здатностей, В. Д. Шадриков визначає їх як сформовані на підставі задатків індивідуально-психологічні особливості, які відрізняють одну людину від іншої, від яких залежить можливість успіху в діяльності. Здібності ним розглядаються як індивідуальні якості, включені в систему діяльності, і розуміються як якості психічних процесів і якості моторики. При такому розумінні психічна функція в певному якісному вираженні і виступає в ролі здібностей. При цьому функція розуміється ним як робота цілісної функціональної системи. Саме тому він вважає, що здібності можна визначити як характеристики продуктивності функціональних систем, що реалізують той чи інший психічний процес (сприйняття, пам'ять, мислення і т. д.). Це визначення він відносить і до рухових (психомоторних) здібностей. Під задатками В. Д. Шадриков розуміє властивості елементів, що утворюють функціональну систему і впливають на ефективність її функціонування. При цьому склад і природу задатків він не розкриває, хоча і говорить про нейрони і нейронні ланцюги як про спеціальні задатки, а типологічні особливості властивостей нервової системи і співвідношення між півкулями головного мозку відносить до загальних задатків. Позиція вченого: задатки не розвиваються у здатності, а формуються. За його уявленням, здібності і задатки є властивостями: перші – функціональних систем психічних процесів, другі – компонентами цієї системи. Відтак, здатності як властивості функціональних систем є системними якостями.

Основні положення В. Д. Шадрикова об'єднані прив'язкою здібностей до функціональних систем, кожна з яких формується для здійснення певної функції. Саме тому він вважає, що здібності доцільно співвідносити з психічними

функціями. Суть його теорії наступна. Здатності є властивості функціональних систем, що реалізують окремі психічні функції; псі-функції є родовими формами діяльності і можуть бути описані як функціональні системи діяльності. Зрозуміти цю фундаментальну для психології категорію можна тільки розглядаючи здатності в трьох вимірах: індивіда, суб'єкта діяльності й особистості. Здібності людини як індивіда відображають їх природну (біологічну) сутність. Вони сформувалися для забезпечення виживання людини в природних умовах. Здібності індивіда є властивостями його функціональних систем, що реалізують окремі психічні пізнавальні і психомоторні функції, мають індивідуальну міру виразності і виявляються в успішності і якісній своєрідності пізнання навколишнього предметного світу і організації адаптивної поведінки (в тому числі життєдіяльності). Здатності людини як суб'єкта діяльності розвиваються на базі природних здібностей індивіда. Під впливом вимог діяльності природні здібності індивіда набувають рис оперативності, розвиваються операційні механізми, природні здібності включаються у психологічні функціональні системи, що реалізують предметну і ідеальну діяльність. Можна стверджувати, що здібності людини як суб'єкта діяльності є властивості функціональних систем здібностей, в структурі яких функціонують здатності індивіда (природні здібності). Як і здатності індивіда, здатності суб'єкта діяльності мають індивідуальну міру виразності і виявляються в успішності і якісній своєрідності освоєння і реалізації діяльності. Здібності суб'єкта діяльності є прояв здібностей індивіда в конкретній діяльності, побудовані інтелектуальними операціями і в розвинутій формі реалізовані психологічною функціональною системою, ізоморфною психологічною системою діяльності. Провідну роль у розвитку здібностей суб'єкта діяльності відіграють процеси: оволодіння суб'єктом своїми здібностями через оволодіння інтелектуальними операціями; витончене пристосування здібностей до умов діяльності. Здібності людини як особистості є здібності суб'єкта діяльності, поставлені під моральний контроль особистості. І якщо здатності індивіда сформувалися у процесі філогенезу і забезпечували, в першу чергу, виживання індивіда у природі, здатності суб'єкта діяльності, розвиваючись на основі природних здібностей, забезпечують ефективне виконання діяльності, то здібності особистості проявляються у вчинках людини, забезпечуючи соціальне пізнання жорстко недетермінованого світу, тому люди, що вступають у взаємодію, мають свободу і волю.

Спираючись на основні ідеї системно-стратегіальної організації військово-професійної діяльності, в межах даної роботи, в логічному розгортанні послідовних дій даного дослідження, розкриємо сутність стратегіальної готовності персоналу сфери безпеки та оборони України до виконання завдань

за призначенням в контексті можливостей оперативного визначення психологічних векторів стратегіальної спрямованості професіоналізації на різних її рівнях.

Провідним психологічним напрямком у підходах до розуміння стратегіальності, як організовуючої і регулюючої складової системи військово-професійної діяльності, а також за її концептуальною основою, що детермінує особистісну траєкторію дій суб'єкта цієї діяльності, є стратегія як частковий прояв загального. Відтак, стратегіальну готовність можна розглядати як своєрідне регульоване психічне утворення, що сприяє ефективному розв'язанню особистісних і військово-професійних завдань в процесі здійснення бойових дій в сучасних умовах ведення війни на основі актуалізації наявних фахових знань, умінь та досвіду, які в своїй сумі утворюють індивідуально-психологічні стратегії професіоналізації.

Акцентуючи на регульовальній ролі стратегіальної готовності до виконання завдань за призначенням, зазначимо, що – це об'єктивно існуючий механізм регуляції поведінки суб'єкта військово-професійної діяльності, який характеризується наявністю в нього уявлень про те, які дії і з якими об'єктами необхідно здійснювати на кожному етапі просування до мети, що, в своєму системному прояві, призводить до формування індивідуально-психологічної стратегії професіоналізації. Професійна психологічна придатність персонала сфери безпеки та оборони України є об'єктивним і логічним предиктором його стратегіальної готовності до виконання завдань за призначенням і закономірно пов'язана із рівнем його професіоналізації. Стратегіальна готовність до виконання завдань за призначенням детермінує дії суб'єкта з підготовки – до виконання завдання, з розроблення плану – до його реалізації, організовують потік мисленнєвого пошуку в напрямку аналогів, комбінування, реконструювання, а також визначають характер діяльності.

Необхідність забезпечення певних умов формування стратегіальної готовності військового персоналу до виконання завдань за призначенням в сучасних умовах ведення війни призвела до необхідності розробки психологічного інструментарію, який би задовільняв потреби, обумовленні актуальними вимогами війни до підготовки відповідного рівня кадрів сил безпеки та оборони України. З цією метою була розроблена авторська експрес-методика визначення стратегіальної спрямованості на професіоналізацію, опитувальник якої включає 12 параметрів, які, в межах діапазону від 0 до 10 балів, оцінюються респондентом, на основі чого визначається вираженість та рівні прояву особистісних та поведінкових спрямувань у військово-професійній діяльності за трьома шкалами: I. Орієнтація на фахову військову компетенцію; II. Орієнтація на прийняття тактичних рішень, досягнення максимального

результату тактичних дій (процесуальність); III. Управління та робота з підпорядкованим персоналом.

Висновок: військова майстерність фахівця сфери безпеки та оборони України відображає високий рівень творчої реалізації у військово-професійній діяльності, який досягається на основі досконалих військових знань, вплетених в психологічну канву здібностей, навичок, умінь, талантів, професійно-психологічних якостей та акмеологічних інваріантів. Саме вона дозволяє командир (начальнику) успішно вирішувати службово-бойові завдання з максимальною ефективністю і досягати бойових переваг над противником, який переважає в чисельності та оснащеності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Максименко, С.Д. (2021). Психогенетичний потенціал особистості: монографія : у 2 т. / С.Д. Максименко. Київ: "Видавництво Людмила". - 719 с.
2. Кокун, О.М., Мороз, В.М., Пішко, І.О., Лозінська, Н.С. (2021) Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження : метод. посіб. К. : 7БЦ. -170 с.
3. Осьодло, В. І., Грилюк, С. М., Тютюнник, Л. Л. (2021) Сучасний стан і перспективи психологічного забезпечення в Збройних Силах України : Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права, No 1, с. 89-98.

Ковальова О. А.,

Кандидат психологічних наук,

Завідувач відділу проектування розвитку обдарованості

Інституту обдарованої дитини НАПН України

koksana400@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-0161-4026

ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ НАУКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація: Автор аналізує результати опитування педагогів щодо стану дослідницького навчання та готовності його впровадження в освітній процес. Узагальнюються підсумки трьох опитувань та однієї фокус-групи, зроблених у період з вересня 2023-го по квітень 2024 року.

Ключові слова: наукова освіта, дослідницьке навчання, навчання на основі запиту, опитування вчителів, наукові ліцеї.

Abstract: The author analyzes the results of a survey of educators regarding the state of research-based learning and their readiness for its implementation in the educational process. The findings of three surveys and one focus group conducted from September 2023 to April 2024 are synthesized.

Keywords: scientific education, Research-based learning, Inquiry-based learning, teacher surveys, scientific lyceums.

В рамках наукового дослідження «Методичні засади впровадження освітніх моделей спеціалізованої освіти наукового спрямування в закладах загальної середньої та позашкільної освіти» (Державний номер реєстрації 0123U100272) було проведено моніторинг стану реалізації наукової освіти в країні. Наукову освіту ми розуміємо як комплекс сучасних освітніх підходів, які: базуються на системі наукових знань, упроваджують в освітній процес елементи наукової діяльності та популяризують її; реалізуються через дисциплінарний або міждисциплінарний (також транс-, інтер-, мульти- тощо) напрям навчання різних видів, форм здобуття та рівнів освіти; спрямовані на розвиток здатностей розв'язання проблем – як в особистому житті, так і глобальних проблем сьогодення [1]. Процес моніторингу включав аналіз діючих освітніх моделей та стандартів, вивчення потреб та викликів, з якими стикаються учні та педагоги, а також оцінку потенціалу для інтеграції інноваційних підходів у навчальний процес.

Серед інших методів застосовувалось і анкетування. Проводилось три онлайн-опитування педагогів для оцінки їхнього сприйняття актуальності наукової освіти для сучасних закладів освіти, стану впровадження дослідницького/допитливого навчання, ефективності навчальних методів, можливостей та мотивації до впровадження інновацій тощо. Перші два - серед викладачів, вчителів, наукових співробітників та студентів, які стали учасниками круглого столу «Перспективні освітні моделі спеціалізованої освіти наукового спрямування» (20 вересня 2024 р., м. Київ) та науково-практичної конференції «Інноваційні практики наукової освіти» (6 -12 грудня 2024 р., м. Київ). Третє онлайн-опитування проведено безпосередньо серед вчителів загальноосвітніх шкіл України.

Результати опитування в рамках круглого столу «Перспективні освітні моделі спеціалізованої освіти наукового спрямування» (20.09. 2023 р., м. Київ). В рамках заходу було проведено опитування учасників, в якому взяли участь 711 осіб, які представляли такі ланки освіти: 34 % – загальна середня освіта; 24,6 % – вища освіта; 11,7 % – позашкільна освіта; 11,1 % – професійна освіта; 10,4 % – початкова освіта; 2,4 % – післядипломна освіта та інші. Більшість респондентів виявилась досвідченими педагогами, досвід педагогічної або науково-педагогічної роботи яких складав: 23, 4 % – більше 30 років; 28 % – більше 20 років; 26 % – більше 10 років; 12, 2% – більше 5 років.

За результатами опитування щодо ставлення респондентів до дослідницького навчання, яке є основою спеціалізованої освіти наукового спрямування, були отримані такі результати:

- 38,1 % мають певний досвід (не великий) у реалізації дослідницьких

практик, 31,2 % мають значний досвід; 16,7 % обізнані, але не мають практичного досвіду реалізації; 12,5 % є експертами в проведенні досліджень та навчають інших.

- 62 % вважають впровадження дослідницького навчання в загальну середню школу вкрай важливим; 27,7 % оцінюють це як потрібний, але складний процес; 8,4 % визнають актуальність цього завдання, але не вважають пріоритетним. Є поодинокі висловлювання щодо доцільності його впровадження тільки для певної категорії здобувачів або тільки для старших класів.

- 51,1 % вважають, що в школах активно, але не достатньо займаються дослідницькими практиками; 27,6% безпосередньо знайомі з дослідницьким навчанням в школі; 13,6% вважають, що воно повністю впроваджено; а 3,9 % думають, що воно повністю відсутнє. Декілька респондентів висловили думку, що вчителі не готові до впровадження дослідницького навчання, а певні успіхи є тільки у деяких вчителів-ентузіастів.

Результати опитування в рамках III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інноваційні практики наукової освіти» (6-12.12.23 р., м. Київ).

В рамках заходу було проведено опитування учасників, в якому взяли участь 317 осіб, які представляли такі ланки освіти: 48,8 % - загальна середня освіта; 17,1 % - вища освіта; 7,3 % - позашкільна освіта; 14,6 % - професійна освіта; 7,3 % - початкова освіта; 2,4 % - післядипломна освіта та інші. Більшість респондентів виявилась досвідченими педагогами, досвід педагогічної або науково-педагогічної роботи яких складав: 41,5 % - більше 30 років; 19,5 % - більше 20 років; 22 % - більше 10 років; 12,2 % - більше 5 років.

За результатами опитування щодо стану реалізації моделей наукової освіти на базі запиту/дослідження/відкриття (Inquiry Based Science Education) у закладі освіти респондентів найбільша кількість педагогів вважає, що реалізація цих моделей або повністю відсутня, або є поодинокі випадки їх застосування, або носить несистемний характер (по 22 %); і тільки третина усіх респондентів стверджує, що або зараз відбувається їх впровадження (14,6%), або вони впроваджені і успішно використовуються (4,9 %). Інші ж 14,6 % не володіють інформацією.

На питання, що найбільш важливо для успішного впровадження інноваційних практик наукової освіти в освітні заклади України, вчителі відповіли наступне: методична підтримка науковців (4,9%), мотивація педагогів та підвищення кваліфікації педагогів (по 9,8%), спеціальне обладнання і спеціальні навчальні засоби (17,1%). Найбільша ж частина респондентів (58,5%) вибрали відповідь «все перераховане».

Результати опитування вчителів закладів загальної середньої освіти (проведено в період з січня по квітень 2024 року)

В рамках заходу було проведено опитування учасників, в якому взяли участь 45 осіб, 91, 1 % серед яких – жінки, а 8,9 % - чоловіки. Більшість респондентів виявилась досвідченими педагогами, досвід педагогічної або науково-педагогічної роботи яких складав: 44,4 % - більше 30 років; 24,4 % - більше 20 років; 15,6 % - більше 10 років; 4,4 % - більше 5 років. 31,2 % серед респондентів представляють природничі науки, 28,8 % - гуманітарні науки, 17,8 % - фізико-математичні науки, 22,2 % - інші предметні галузі.

За результатами опитування щодо актуальності впровадження дослідницького навчання в загальну середню школу більшість вважають це дуже актуальним (44,4%) та актуальним (37,8%); 15,6 % вважають це частково актуальним, а 2,2 % - мало актуальним. Не актуальним не вважає ніхто.

Стан дослідницького навчання у власному закладі оцінюють як частково розвинутим більшість (55,6 %) вчителів: існують окремі ініціативи та програми дослідницького навчання, але вони не є поширеними або повсюдно доступними. Добре розвинутим вважають його 24,4 %, а мінімально розвинутим – 13,3 %. Крайні стани мають мінімальна кількість респондентів: дуже добре розвинутий і не розвинутий взагалі по 2,2 %.

Особистий досвід використання методик дослідницького навчання у своїй педагогічній практиці оцінюють як регулярний 26,7%, незначний – 44,4 %, одноразовий – 15,6 %, не мають досвіду 13,3 %, серед яких тільки 2,2 % не хочуть такий досвід мати.

Щодо знайомства з моделлю допитливого/дослідницького навчання 5E 53,3 % респондентів або зовсім не знайомі (24,4%), або малознайомі (28,9%); мають загальне уявлення, але ніколи не застосовували 35,6 %, і тільки 11,1 % добре знайомі і застосовують на практиці.

Щодо знайомства з моделлю допитливого/дослідницького навчання Wynn Garlen, яка ґрунтується на циклах запитів та Великих ідеях: 68,8 % респондентів або зовсім не знайомі (40 %), або малознайомі (28,8%). Мають загальне уявлення про модель 31,1 %. Ніхто з вчителів ніколи не використовував модель на практиці.

На питання про готовність впроваджувати різні інноваційні практики дослідницького навчання у своїх класах 51,1 % готові з деякими застереженнями (Я готовий(а) до впровадження, але передбачаю певні перешкоди, такі як недостатність ресурсів або потреба в додатковому навчанні); 20 % частково готові з деякими сумнівами (Я готовий(а) до впровадження, але передбачаю певні перешкоди, такі як недостатність ресурсів або потреба в додатковому навчанні); 17,8 % готові повністю без перешкод; 11,1 % мало готові (Відчуваю невпевненість у своїй здатності впроваджувати дослідницьке навчання і очікую численні труднощі, такі як обмеження часу, брак підтримки або необхідних ресурсів).

На питання, чи потрібно багато ресурсів (навчальних матеріалів, дослідницького обладнання тощо) для ефективного впровадження дослідницького навчання, більшість вчителів (66,6 %) вважають необхідністю мати значні ресурси, з них «багато» (24,4%) та «багато, але в межах розумного» (42,2%). Для 22,2% необхідність ресурсів залежить від обставин, і тільки 11,1 % не вважають ресурси вирішальним фактором, з них 6,7% вчителів можуть обійтися мінімумом, а 4,4 % вважають головним методикою і підхід, а не ресурси. На питання, чи відчуваєте Ви підтримку з боку адміністрації школи та колег щодо впровадження нових педагогічних підходів, 75,6 % підтвердили повну підтримку, хоча 37,8 % з них іноді мають деякі розбіжності з керівництвом. У 15,6 % вчителів підтримка є, але не активна. 8,8% вчителів такої підтримки не мають.

На питання, як учні сприймають/сприймуть застосування Вами дослідницького навчання, 31,1 % відповіли «дуже позитивно» і 42,2 % - «позитивно з деякими викликами»; 15,6 % вважають, що учням потрібно буде трохи адаптуватись до нових підходів; 11,1 % передбачають опір учнів до змін.

Щодо методів оцінювання дослідницького навчання, найбільш ефективними 35,6 % вважають взаємне оцінювання; 28,9% - портфоліо, 17,8 % - усні презентації та обговорення; 13,3 % - традиційні тести та контрольні; 4,4 % - спостереження та непряме оцінювання.

Щодо необхідності отримати додаткову підготовку або ресурси для ефективного використання дослідницького навчання 82,2 % вчителів підтвердили необхідність, 24,4 % з яких потребують повної підготовки; 13,3 % потребують лише часткової підготовки; 4,4 % респондентів вважає себе достатньо підготовленими.

Щодо факторів, які впливають на успішне впровадження інноваційних практик наукової освіти в освітні заклади України, 42,2 % вважають найвпливовішим – мотивацію вчителя, у тому числі фінансову; 22,2 % на перше місце ставлять формування у школі сприятливого до інновацій середовища, активність і творчість колективу; 15,6 % підкреслюють важливість наявності якісного навчального обладнання, включаючи витратні матеріали та технології; 11,1 % вважають головним наявність програм розвитку дослідницьких компетенцій вчителів; 6,7 % виділяють наявність якісних навчальних матеріалів, а 2,2 % - все перелічене.

На питання, яким чином впливає розв'язана росією війна на актуальність реалізації наукової освіти в Україні, 33,3 % респондентів вважає, що актуальність підвищується: війна акцентує на необхідності сильної наукової освіти, особливо в сферах, що стосуються оборони та безпеки. Така ж кількість (33,3 %) думає, що актуальність змінюється: війна вносить корективи у пріоритети освіти, зосереджуючи увагу на гуманітарних та соціальних аспектах,

але також підкреслює важливість наукової грамотності. 17,8 % вважають, що війна ускладнює реалізацію: хоча наукова освіта залишається актуальною, війна створює значні перешкоди для її реалізації через руйнування інфраструктури, брак ресурсів та внутрішню міграцію. 8,9 % думають, що війна відволікає увагу та ресурси від освіти, в тому числі наукової, через зосередження на невідкладних потребах та виживанні. А 6,7 % не бачать значного впливу війни на актуальність наукової освіти, оскільки освітні потреби залишаються стабільними.

Результати фокус-групи з вчителями та адміністрацією закладів загальної та позашкільної освіти, проведеної в рамках науково-практичної конференції «Інноваційні практики наукової освіти» (6 – 12 грудня 2024 р., м. Київ), продемонстрував, що в країні є окремі потужні заклади загальної середньої освіти, які набувають статусу наукового ліцею і мають підготовлену навчально-методичну базу для інтеграції дослідницького навчання в освітні програми та певний досвід з реалізації наукової освіти. Для цих закладів важливим компонентом освітнього процесу є тісна співпраця з науковцями університетів-партнерів та вивчення міжнародного досвіду. Основні вимоги до наукових ліцеїв включають укладання договорів про співпрацю з закладами вищої освіти, наявність профільних методичних комісій та залучення досвідчених науково-педагогічних працівників для керівництва навчально-дослідницькою діяльністю учнів [2]. Наразі в Україні триває процес реформування старшої школи, що може вплинути на структуру та функціонування наукових ліцеїв. Однією з важливих цілей є забезпечення високої результативності участі учнів у навчально-дослідницькій діяльності, що підтверджується наявністю патентів, винаходів та реалізованих дослідницьких проєктів.

Висновки. Опитування педагогів показало позитивне ставлення та різноманітний досвід респондентів щодо дослідницького навчання в освітніх закладах України. Більшість респондентів мають певний досвід дослідницьких практик, але він часто не є регулярним. Тільки мала частина вважають себе експертами з цього питання. Переважна більшість вважає впровадження дослідницького навчання в школах вкрай важливим, хоча мають застереження щодо складності його реалізації та вибіркової необхідності такого навчання. Зафіксовано низький відсоток вчителів, знайомих з моделями Inquiry Based Science Education (IBSE), та низький рівень їх застосування вчителями на практиці. Є значний розрив між потенційними можливостями і реальним станом дослідницького навчання у школах. Багато вчителів вважають, що дослідницьке навчання не є системно інтегрованим у шкільну програму. На думку педагогів, ефективне впровадження дослідницького навчання потребує значних ресурсів, спеціального обладнання, методичної підтримки, підвищення кваліфікації вчителів, але головне – мотивації вчителя, зокрема фінансової. Більшість

вчителів вказують на наявність повної підтримки адміністрації та учнівського загалу. Більшість респондентів висловили готовність до впровадження дослідницьких практик з певними застереженнями, такими як недостатність ресурсів або потреба в додатковому навчанні. Війна в Україні впливає на актуальність та можливості реалізації наукової освіти, призводячи до зміни пріоритетів, руйнування інфраструктури і внутрішньої міграції. Найбільш підготовленими до реалізації наукової освіти є педагоги закладів, що проходять підготовку до набуття статусу «науковий ліцей» або «ліцей-інтернат», але вони теж потребують додаткового навчання.

Дослідження підкреслює важливість подальшої підтримки та розвитку дослідницького навчання в Україні як ключового елементу наукової освіти, який може сприяти формуванню критичного мислення та практичних навичок серед школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Збірник інноваційних практик наукової освіти учнів Малої академії наук України: практичний посібник/ Ковальова О.А., Міленіна М.М., Кузьменко Г.В., Бабійчук С.М., Дубініна О.В., Бурлаєнко Т.І., Казакова О.П., за заг. ред. Ковальової О.А. – Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. – 170 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/727852/>
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про науковий ліцей» від 22 травня 2019 р. № 438 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2019-%D0%BF#Text>

Ковальчук Ю. М.,
кандидат психологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу
діагностики обдарованості ІОД НАПН України
kvu_59_um@ukr.net

ТИПОЛОГІЧНІ ФОРМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ КОНТЕКСТУ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ В СІМ'Ї

Анотація. До базових механізмів розвитку конструктивних креативних здібностей членів суспільства, тобто механізмів, що складають його гіфтологічну структуру і визначають його гіфтологічний стан, відноситься система механізмів гіфтологічних технологій сімейного впливу. Стаття містить опис таких основних гіфтологічних типів сімейного впливу, як гіфтогенний, репресивний, експлуаторський та індиферентний типи.

Abstract. The basic mechanisms of the development of constructive creative abilities of members of society, that is, the mechanisms that make up its giftological structure and determine its giftological state, include the system of mechanisms of giftological technologies of family influence.

Among the basic mechanisms for the development of the constructive creative abilities of members of society, that is, the mechanisms that make up its giftological structure and determine its giftological state, are the system of mechanisms of giftological technologies of family influence. The article contains a description of the main giftological types of family influence, such as giftogenic, repressive, exploitative and indifferent types.

Ключові слова: Обдарованість, ідентифікації обдарованості; обдарована дитина, гіфтологічні типи сімейного впливу, гіфтологічна тенденція, гіфтогенний, репресивний, експлуаторський та індиферентний типи сімейного впливу, комплекс гіфтологічної свободи, гіфтологічні ризики, гіфтологічний потенціал здібностей, гіфтофобія.

Key words: Giftedness, identification of giftedness; gifted child, giftological types of family influence, giftological tendency, giftogenic, repressive, exploitative and indifferent types of family influence, complex of giftological freedom, giftological risks, giftological potential of abilities, giftophobia.

Зазвичай обдарованість уявляється як внутрішньо – структурний компонент психологічної організації індивіда. Однак, насправді обдарованість є контекстуальним феноменом за своєю природою. Це зумовлено тим банальним у своїй очевидності фактом, що індивід, якщо він не потрапляє у ситуацію Робінзона Крузо, є членом суспільства. Ця обставина детермінує ситуацію фундаментальних умов, що утворюють контекст розвитку і втілення вищих здібностей людини: їх зародження здійснюється у складній біогенетичній взаємодії членів суспільства, що є представниками різних поколінь різних спадкових ліній, їх перші маніфестації і розвиток відбуваються у суспільстві, результати їх розвитку з'являються у суспільстві, бенефіціарами цих результатів є два суспільних чинника – саме суспільство і член суспільства, котрий зіграв роль генератора результатів продуктивного втілення своїх вищих здібностей.

Одна із провідних тенденцій у вирішенні долі обдарованості індивіда є гіфтологічна тенденція у системі сімейного виховання. У загальносуспільному вимірі гіфтологічна тенденція – це тенденція інноваційних процесів і результатів. Сутністю будь – якої інновації є перфектимія: прагнення до вдосконалення, покращення. Вона утворює ядро гіфтологічної тенденції. У свою чергу гіфтологічна тенденція в індивідуальному вимірі – стрижень обдарованості. Зміст гіфтологічної тенденції складають процеси розвитку вищих здібностей людини і їх застосування для вирішення проблем існування виду, вдосконалення функціонування суспільства і покращенням життя і можливостей кожного людського індивіда.

У контексті такої спільноти, як сім'я гіфтологічна тенденція відображає ставлення батьків і інших членів родини до вищих здібностей дитини і особливості їх впливу на неї, у структурі якого присутні або відсутні елементи

зусиль, спрямованих на розвиток цих здібностей.

Спроби виявити і описати особливості гіфтологічної тенденції у сім'ї робилися багаторазово. Проте, у її науковій картині залишається немало білих плям. Це не може не впливати на можливості ідентифікації сукупності умов, що впливають на розвиток вищих здібностей дітей у сім'ї. В іншому понятійному оформленні – ідентифікації контексту розвитку обдарованості дітей у сім'ї.

Технології сімейного впливу є пріоритетними у системі технологій впливу суспільства на виявлення, підкріплення, розвиток і втілення ресурсів вищих здібностей індивіда є. Це зумовлено психовіковими і соціально – психологічними закономірностями вияву обдарованості: перші її маніфестації у безпосередніх чи непрямих формах (які гіфтологія на рівні доказового знання ще не навчилася ідентифікувати) з'являються на ранній і дошкільній стадіях розвитку здібностей, коли дитина перебуває у контексті і під домінуючим впливом першої у своєму житті спільноти – сім'ї.

Від специфіки загального психологічного клімату, що панує у сім'ї, і стихійної чи свідомо обраної орієнтації батьків щодо способу виховання дітей прямо залежить ставлення до них і ті інструменти впливу, які батьки застосовують щодо них у безперервному потоці взаємодії за формами і формулами моделі « 24/7 ».

До форм і формул цієї моделі належать такі форми і формули, як « гра », « їда », « домашня робота », « навчання », « спілкування », « спання », « прогулянка », « туалет », « їзда на авто », « взаємодія з домашніми тваринами » тощо. У процесі задіявання цих формул, що стають у такому випадку формами активності, і відбувається вияв автентично властивих дитині імпульсів здібностей. Далі ці імпульси здібностей піддаються трьом основним видам впливу: їх заохочують і позитивно підкріплюють, їх репресують і негативно підкріплюють і їх залишають поза увагою.

Вибір способу реагування і впливу з боку дорослих на вияв імпульсів здібностей дитини, як свідчать спостереження і аналіз практики сімейного виховання, визначається значною мірою загальним ідеолого – педагогічним рольовим налаштуванням суб'єктів виховного реагування і впливу, що зазвичай має значущий кореляційний зв'язок із домінуючим і популярним у суспільстві способом його організації і управління.

Особливості реагування на поведінкові і здібнісні імпульси дітей з боку батьків і опікунів дають підстави для виокремлення таких основних гіфтологічних типів сімейного впливу, як гіфтогенний, репресивний, експлуататорський та індіферентний типи.

В основі функціональної і змістової структури гіфтогенного типу сімейного впливу на дитину лежить глибинне біофільне, до певної міри безсвідоме

сприйняття дитини як живої істоти, прояви якої не лише природні і цілком « законні », але й настільки емоційно зворушливі і резонансно феноменальні, що викликають мимовільне спонукання до їх позитивного підкріплення і заохочення (особливо яскраво вираженого у формах невербальних і вербальних реакцій ніжності у матері).

Базове налаштування батьків щодо дитини, яке виникає під впливом такого її сприйняття, стає визначальним у їх ставленні і до її здібностей як частини природних її проявів. Це знаходить своє відображення у створенні загальної сімейної атмосфери свободи, органічною складовою частиною якої є свобода самовираження дитиною своїх автентичних і реактивних поведінкових імпульсів і спонукань. Їх прийняття і/або м'яке доброзичливе коригування і спрямування з боку батьків для вироблення у дитини адекватних соціально – психологічних орієнтацій стають важливим чинником розвитку у дитини складного комплексу психологічних феноменів, який можна назвати комплексом гіфтологічної свободи.

Ядро комплексу гіфтологічної свободи складає утворення, яке поєднує такі компоненти: глибинне відчуття дитини, що форми її спонукань, реакцій і дій є природними, а тому приймаються іншими людьми, передовсім рідними, і не підлягають ні осуду, ні забороні; відчуття безпеки у ситуаціях самовираження і впевненості, що за вияв імпульсів здібностей не покарають; відчуття безпечності відмови від дій, до яких заохочують; засноване на власному досвіді відчуття і усвідомлення дитиною того, що вияв здібностей має високу ціну, ототожнюється оточуючими з нею і генерує почуття власної самоефективності і гідності.

Характерними особливостями гіфтогенного типу сімейного впливу є стійка увага батьків до здібностей дитини і піклування про створення умов для їх розвитку. Обдарованість дитини перебуває у центрі батьківської уваги і свідомості. Це типово супроводжується врахуванням бажання дитини займатись тими чи іншими видами і формами розвитку здібностей, а значить її згоди розвивати ті чи інші її здібності.

Батьки виявляють толерантність щодо небажання дитини займатись тими чи іншими видами спеціальної розвиваючої активності. Вони створюють для своєї дитини можливості для того, щоб вона могла випробувати себе у різних видах такої активності, сприяючи її пошукам свого автентичного «Я», самої себе. Ще однією властивою цьому типу сімейного гіфтологічного впливу лінією батьківської поведінки є, як доцільно її назвати, стратегія Леопольда Моцарта. Вона полягає в адекватній і точній ідентифікації неординарних здібностей своєї дитини і присвяченні свого життя створенню всіх умов для досягнення найвищого з можливих ступенів їх розвитку. Жодна інша стратегія із тих, що застосовується в рамках гіфтогенного типу сімейного впливу, не є у такій мірі автентичною йому, як ця стратегія.

Структура спонукання такої сімейної поведінки батьків складніша, ніж загальноприйнята схема її розуміння. Зазвичай, її пояснюють з позиції концептів реалізації інстинкту продовження роду і інстинкту самозбереження, що сполучаються у функціональний конструкт, який генерує спонукання прагнення до вічного існування. « Ми продовжуємо себе у своїх дітях » - формула, яка зазвичай використовується для рефлексії такої лінії батьківської поведінки. Проте, ще одним важливим компонентом гіфтогенного спонукання батьківської поведінки, який може бути бодай незримо і опосередковано пов'язаний із цим вектором імпульсів, є прагнення батьків натиснути на кнопку соціального ліфта, що підіймає догори. Для наведення більш контрастного відтінку цієї орієнтації гіфтогенної логічної батьківської поведінки слід нагадати про існування іншого вектору – донизу.

Але що значить натиснути на кнопку ліфта, що підіймає догори?

Є три можливі версії такої дії: передати у спадок своїм нащадкам матеріальні і фінансові ресурси здійснення і необмеженої у часі пролонгації їх забезпеченого і безпечного життя (« вистачить і дітям, і внукам, і правнукам »); зробити усе можливе для максимального розвитку і використання ресурсів здібностей і якостей дитини; поєднати у стратегії і діях свого батьківського впливу на майбутнє своїх дітей першу і другу версії.

На перший погляд, найбільш перспективним і благополучним є третій варіант, що поєднує ресурси розвинутих здібностей і матеріально – фінансової забезпеченості, яка дарує незалежність від необхідності витрачати час і енергію на те, щоб « заробляти на життя ». Проте, ця стратегія має свій недолік, який полягає, головним чином, в існуванні ризику можливого послаблення сили вітальних спонукань, що зазвичай синергетично поєднуються із потенціалом обдарованості.

Ще більш вираженими є гіфтологічні ризики, які виникають у випадку передачі у спадок дітям матеріально - фінансових ресурсів, які повністю забезпечують їх потреби і відтак послаблюють або й нівелюють спонукання застосування і розвитку ресурсів здібностей. Такі ризики значно зростають у випадку, коли батьки не займалися розвитком тих здібностей і якостей своїх нащадків, що необхідні для існування у конкурентному суспільному середовищі. Відомі непоодинокі випадки, коли спадкоємці бездарно втрачали успадковані великі матеріально – фінансові ресурси і внаслідок браку у них необхідних для організації своєї життєдіяльності здібностей змушені були обирати вектор руху соціального ліфту « донизу ».

Як свідчить життєвий досвід, найбільш ефективним, надійним і перспективним батьківським способом натиснути на кнопку соціального ліфта, що підіймає догори, є створення максимально сприятливих умов для доведення

до оптимальних параметрів продуктивності гіфтологічного потенціалу здібностей своїх дітей. Саме ця стратегія найбільше відповідає особливостям гіфтогенного типу сімейного впливу.

Репресивний тип сімейного впливу характеризується створенням загальної атмосфери у сім'ї, яка накладає недиференційовану заборону на вільний вияв автентичних і реактивних поведінкових імпульсів дитини. Результатом цього є виникнення у дитини страху безпосереднього і вільного здійснення експресії своїх імпульсів і появу згодом у її внутрішньому просторі психологічного функціонування інстанції, яка застерігає її від того, щоб дозволяти своїм імпульсам і бажанням, що виникають, вільно виходити за межі внутрішнього простору у простір зовнішній. Інстанція, що здійснює такі застереження, починає поступово перетворюватися на внутрішнього цензора, який фільтрує імпульси, даючи дозвіл на експресію одних і накладаючи заборону на вияв інших. Зазвичай, в умовах репресивного типу сімейного впливу через фільтри цензора пропускаються найменш безпечні імпульси, тобто імпульси, які пов'язані з природно - органічними « законними » потребами. « Законність » і безпечність решти імпульсів ставиться цензором під сумнів і репресується. Така соціально – психологічна ситуація має своїми наслідками фільтрацію імпульсів здібностей, що створює передумови для позитивного підкріплення і розвитку адаптивних здібностей і пригнічення можливостей розвитку здібностей неадаптивного спектру. Обдарованість дитини зазвичай у таких умовах перебуває на периферії батьківської свідомості і впливу.

Назва експлуататорського гіфтологічного типу сімейного впливу віддзеркалює провідну гіфтологічну тенденцію у ставленні батьків до ресурсу обдарованості своєї дитини. Її обдарованість перебуває у центрі уваги батьків. Вони адекватно ідентифікують здібності дитини як неординарні, усвідомлюють суспільну їх цінність і її фінансові чи статусні еквіваленти й обирають стратегію їх використання для досягнення тих чи інших корисливих цілей. Такі цілі визначаються мотивами у широкому діапазоні: від меркантильних розрахунків вирішити фінансові проблеми сім'ї, зробити на обдарованості своєї дитини фінансовий капітал до марнославних спонукань нарцисично-параноїдного забарвлення. Батьки фетишизують обдарованість, а для самої дитини встановлюють жорсткий авторитарний режим із тотальним контролем за її поведінкою і примусом до безперервних занять релевантною профілю обдарованості активністю. Бажання, думки і ставлення дитини не беруться до уваги і жорстко придушуються. Вона не є предметом батьківських переживань і піклування. У випадках, коли дитина здатна заробляти кошти, наприклад, грою на музичному інструменті, експлуатація може посилитись і набуту її відвертих і крайніх форм. Граничні комплексні навантаження, які переживає дитина в умовах такого режиму, нерідко призводять до порушень у її психоемоційному стані, виснаження і появи симптомів психічних розладів, а також

виникненню відторгнення до тих форм занять, до яких примушували, і як кінцевий сумарний наслідок – до появи специфічного феномена гіфтофобії: страху і ненависті до своєї обдарованості.

Індиферентний гіфтологічний тип сімейного впливу характеризується байдужістю батьків до здібностей дитини. Вони не є предметом їхньої рефлексії, а прояви її обдарованості не звертають на себе уваги. Таке ставлення може бути наслідком байдужості до дитини загалом, негативного ставлення до неї або ж специфічної імпліцитної чи свідомої стратегії виконання батьківської ролі у діапазоні забезпечення базових потреб дитини за логікою моделі «нагодувати – вдягнути». Сукупність структурно – функціональних особливостей індиферентного гіфтологічного типу сімейного впливу визначає локальність проблеми і феномена обдарованості дитини: вони перебувають за межами поля батьківської свідомості і сімейного впливу.

З огляду на окреслені, пов'язані із феноменом обдарованості і обдарованих індивідів, особливості функціонування суспільства однією із його ключових проблем є проблема соціальних ліфтів для обдарованих членів спільноти, позаяк від цього значною мірою залежить ефективність всебічного технологічного поступу суспільства. Три базові системи суспільного устрою і функціонування можуть бути нерівномірно розвинутими. Проте, загальна гіфтологічна ситуація у суспільстві може бути врівноважена з допомогою механізмів компенсації: гіфтологічні недоліки сімейного і освітнього впливу на обдарованих дітей, до прикладу, можуть бути компенсованими відкритою і розвинутою системою соціального ліфтингу. Або ж навпаки – відсутність у суспільстві відкритої з вільною динамікою системи соціальних ліфтів спонукає до посилення впливу гіфтологічного спрямування на дітей у сім'ях і освітніх структурах.

ВИКОРИСТАНІ ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Еріксон Т. В оточенні психопатів, або як уникнути маніпуляцій з боку інших. – Харків: Фоліо, 2021. – 252 с.
2. Кусумано Майкл А., Йоффі Девід Б. Стратегії геніїв. П'ять найважливіших уроків від білла Гейса, Енді Гроува та Стіва Джобса. 325 с.
3. Міллер Аліса. «Драма обдарованої дитини та пошук справжнього Я». К.: Видавництво Ростислава Бурлаки. 2021. – 150 с.
4. Міллер Аліс. Спочатку було виховання. Видавництво Ростислава Бурлаки. 2023. – 421 с.
5. Розвиток лідерства / Л. Бізо, І. Ібрагімова, О. Кікоть, Є. Барань, Т. Федорів; за заг. ред. І. Ібрагімової. — К. : Проект «Реформа управління персоналом на державній службі в Україні», 2012. — 400 с.
6. Francis Fukuyama. The Great Disruption: Human Nature and the Reconstitution of Social order Paperback. – Free Press; First Edition. – 2000. – 368 с.

Колєснікова Аурелія Едуардівна,
*Аспірантка кафедри професійної освіти в сфері технологій та дизайну
Старший викладач кафедри графічного дизайну
Київського Національного Університету Технологій та Дизайну
aurika.koliesnikova@gmail.com*

Тименко Володимир Петрович,
*доктор педагогічних наук, професор
кафедри професійної освіти в сфері технологій та дизайну
Київського Національного Університету Технологій та Дизайну
Vp_70@ukr.net*

ВІД ТРАДИЦІЇ ДО ІННОВАЦІЇ: ІНТЕГРАЦІЯ ЕТНОДИЗАЙНУ В ГРАФІЧНОМУ ДИЗАЙНІ В ПРОЦЕС ДІАГНОСТИКИ ОБДАРОВАНOSTІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Анотація. Етнопедагогічні аспекти інтеграції етнодизайну в графічному дизайні для діагностики обдарованості учнів досліджує використання етнопедагогічних підходів у діагностиці обдарованості серед здобувачів вищої мистецької освіти. Зокрема, стаття аналізує впровадження інноваційних підходів, що ґрунтуються на етнокультурних особливостях, у дизайні. Результати дослідження вказують на потенційну ефективність використання етнопедагогічних методів у процесі виявлення та розвитку талановитих майбутніх фахівців.

Ключові слова. Педагогіка, дизайн освіта, графічний дизайн, підготовка викладачів з дизайну, етнодизайн, фолк-дизайн, етнографічний дизайн, підготовка фахівців, етнопедагогіка, обдарованість здобувачів освіти, діагностика обдарованості.

Abstract. Ethnopedagogical aspects of the integration of ethnodesign in graphic design for the diagnosis of giftedness of students explores the use of ethnopedagogical approaches in the diagnosis of giftedness among students of higher art education. In particular, the article analyzes the implementation of innovative approaches based on ethno-cultural features in design. The results of the study indicate the potential effectiveness of using ethnopedagogical methods in the process of identifying and developing talented future specialists.

Keywords. Pedagogy, design education, graphic design, training of teachers in design, ethnodesign, folk design, ethnographic design, training of specialists, ethnopedagogy, giftedness of students of education, diagnosis of giftedness.

Нинішній складний соціально-економічний стан потребує розроблення нової концептуальної моделі національної дизайн-освіти і виховання. Така модель дизайн-освіти може бути розроблена на засадах нової інтегративної філософської і психолого-педагогічної галузі наукових знань з етнодизайну. Педагогам варто усвідомити, що продуктивна творча активність майбутніх графічних дизайнерів – це діяльність, в результаті якої формуються додаткові

мотиви, особистісні здібності, що сприяють досягненню творчих результатів з етнодизайну, а особливо з етнічної графіки, що притаманна етнічно обдарованому дизайнеру-етнофору.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Здобувачам вищої дизайн-освіти необхідно розвивати в собі етнічну ідентичність. Професор Руденченко А.А. зазначає, що «етнічна ідентичність може розглядатися як внутрішня якість етноособистості, що має ознаки етнічної дизайн-обдарованості – здатності до художнього проектування в етнічному стилі. Етнічна ідентичність може трактуватися як «жива матерія», траєкторія розвитку якої в біосфері зумовлена пасіонарним поштовхом. Емпіричний досвід виявлення етнічної дизайн-обдарованості як «іскри Божої», зумовленої «пасіонарним поштовхом», зафіксовано у традиціях етнопедагогік різних освітніх систем»[1].

Сиваш І. О. стверджує, що у сучасній Україні, окрім прагнення завоювати стійкі позиції на світовому ринку дизайну, є і внутрішні мотиви для використання образів народного мистецтва в дизайн-діяльності. У нинішньому національному просторі гостро постала потреба в самоідентифікації, а відтак виникла необхідність звернутися до традиційного мистецтва як одного із чинників, що допомагає об'єднувати суспільство. Тому сьогодні мотиви народного мистецтва використовують у різних сферах. Ці тенденції яскраво проявляються й у дизайні та відіграють культуротворчу роль [2]. Етнокультурні особливості важливі для графіки дизайнерів. Адже дизайнерська пропозиція є обов'язковим етапом формотворення у всіх спеціалізаціях з дизайну. Розвиток обдарованості з графічного етнодизайну у здобувачів дизайн-освіти сприятиме національному формотворенню предметного довкілля, збереженню його етнокультурних особливостей.

Метою статті є розгляд понятійного апарату графічного етнодизайну; осмислення графічного етнодизайну як засобу діагностики творчої обдарованості здобувачів вищої дизайн-освіти.

Виклад основного матеріалу. Етнодизайн у традиційному графічному дизайні є важливим напрямом етнокультурного самовираження. Проте поєднання традиційної художньо-графічної творчості з інноваційними технологіями мультимедійного дизайну досі недостатньо вивчене. У традиційному графічному фолк-дизайні етностиль може виявлятися у використанні національних символів, візерунків та колориту, що відображають етнічну культурну спадщину історико-етнографічних територій України або інших країн у шрифтах, айдентиці, ілюстрації, анімації, відеоіграх, світах доповненої реальності тощо.

Основними аспектами педагогічного підходу в навчанні етнографічного дизайну здобувачів вищої освіти можна назвати:

1. Вивчення традиційної культури: першим кроком є вивчення та розуміння культурних традицій, символів, колориту та естетики певного народу чи регіону. Це може включати в себе вивчення історії, мистецтва, релігії та інших аспектів культури.

2. Засвоєння комп'ютерної графіки: Для успішного впровадження етнодизайну в комп'ютерну графіку, важливо володіти основами графічного дизайну та вміти використовувати графічні програми та інструменти.

3. Аналіз та адаптація: студент повинен здійснювати аналіз та адаптацію традиційних елементів у графічних проектах. Це може включати в себе вибір правильних символів, кольорів та композиції для створення візуально привабливих дизайнів.

4. Практична робота: навчання етнодизайну в комп'ютерній графіці включає в себе багато практичних завдань. Студенти повинні розробляти графічні проекти, в яких вони застосовують засвоєні знання та навички.

5. Зворотний зв'язок та критика: Важливо отримувати зворотний зв'язок та конструктивну критику від викладачів та колег. Це допомагає покращувати навички та розвивати свій стиль.

6. Дослідження та інновації: навчання етнодизайну в комп'ютерній графіці також сприяє дослідженню та розвитку нових підходів та інновацій у цій галузі. Студенти можуть спробувати поєднувати різні культури чи створювати унікальні графічні рішення.

7. Виставки та публікації: у процесі навчання можна брати участь у виставках або публікувати свої роботи, що дозволяє спільноті та широкому глядачеві оцінити ваші досягнення.

Також, окрім навичок академічних основ з художньої композиції, кольорознавства, матеріалознавства, побудови малюнка та різних графічних технік. Майбутні етнографічні дизайнери мають такі здібності:

- екзистенційна здібність – здатність і схильність формулювати питання про життя, смерть та інші екзистенціальні прояви сутнісних сил єства людини;
- натуралістична здібність – здатність відчувати органічну єдність з природою, «живою матерією»;
- просторова здібність – здатність точно сприймати наочно-просторовий світ (мисливець, скаут або провідник) та втілювати почуття в образах (дизайнер, архітектор).

Виявлення рівня розвитку проектно-художньої творчості студентів в етнографіці поширюється на їхню мотиваційну сферу, що передбачає усвідомлення потреби й стимулювання позитивної мотивації до оволодіння творчими вміннями; когнітивну, у процесі реалізації якого студенти отримують напрям інтелектуальних й індивідуальних творчих умінь кожного студента, методичну послідовність дій для вирішення власних творчих завдань; змістовно-

діяльнісну, завдяки якій студенти оволодівають творчими вміннями в процесі навчання, моделювання реальних завдань, зокрема художніх за змістом й формою, розвиваючи таким чином творчі вміння в різних видах фахової підготовки; оцінно-рефлексивну, у процесі реалізації якої відбувається корекція методів підвищення рівня якості сформованих творчих умінь на основі діагностики, оцінки й самооцінки студентами досягнутих результатів.

Для педагогічної діагностики рівнів розвитку у студентів здібностей до художнього проектування в етнічному стилі необхідно дотримуватися педагогічних умов – стимулювання студентів до самостійної діяльності, щоб ці стимули сприяли вихованню волевих якостей студентів, заохоченню їх до роботи над собою, прагнення виконувати навчальну роботу в закладі, а також власні творчі завдання: вчасно, якісно, керуючись почуттям обов'язку та відповідальності.

Висновки. Навколишнє середовище (соціальне, природне) впливає на майбутніх дизайнерів, сприяє формуванню певних культурних зразків. Тому можна допустити, що вигляд і структура предметного середовища теж запам'ятовуються у свідомості людини, впливають на формування метапрограм, і в подальшому своєму житті людина, вибираючи те або інше предметне оточення, перетворює предметне середовище відповідно до своїх домінуючих культурних зразків, втілюючи в ній свої особистісні якості, уявлення про етнокультурні особливості. Важливо розробити педагогічно доцільне освітнє середовище не лише для ефективного навчання графічного етнодизайну, але й для педагогічної діагностики у студентів рівня розвитку їхніх здібностей до художнього проектування предметного довкілля в етнічному стилі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Руденченко А. Теоретичні і методичні засади навчання етнодизайну студентів у вищих мистецьких навчальних закладах. Київ 2017.
2. Сиваш.І Мистецтво Етнодизайну в художній культурі України ХХ-початку ХХІ СТ. Київ – 2019.
3. Савенко.І. Свиридюк.Н. Етнодизайнерська підготовка майбутніх учителів технології у процесі виготовлення вузлової ляльки Полтавщини. Ukrainian professional education. 2020. № 7 С.97-100
4. Триноженко Л. Національні мотиви сучасного графічного дизайну в Україні як засіб візуальної ідентифікації. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository 2010. С.188-191
5. Рижова І.С., Прусак В.Ф., Мигаль С.П., Резанова Н.О. Дизайн середовища. Словник-довідник / За ред. д.філософ.н., проф. І.С.Рижової.- Львів: Простір-М, 2017.- 360 с.
6. Сбітнєва Н. Ф. Графічний дизайн України початку початку III тисячоліття: проблеми та перспективи розвитку. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура. 2011. № 6. (27). С. 52–55.

Корсак К. В.,
доктор філософських наук, професор,
ПВНЗ «Київський медичний університет», Україна. kvkorsak@gmail.com

Корсак Ю. К.,
кандидат філософських наук,
Інститут вищої освіти НАПН, Київ, Україна. olte@ukr.net

Ляшенко Л. М.,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Україна. larnik1881@gmail.com

ПРО ВИКОРИСТАННЯ ДОСЯГНЕНЬ МОЛОДИХ НООНАУК У ПІДТРИМЦІ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Анотація. Автори пропонують використати всю сукупність наукових знань про розвиток людини від її народження до виходу на ринок праці, поєднуючи кращі досягнення ХХ ст. і новітні відкриття останніх років. Вказано на формування педології як перспективної науки про розвиток дитини, відзначено її успіхи століття тому і причини занепаду. Поява багатьох молодих наук і створення досконалих інструментальних засобів в ХХІ ст. стимулюють ідею розвитку сучасної ноопедології (чи мудропедології) як інтегрального сектору знань про дітей і молодь, корисного в ефективному і своєчасному розвитку їх спроможності й обдарованості з врахуванням особливостей суспільства майбутнього.

Ключові слова: криза людства, три меганоореволюції, потреба в удосконаленні педагогіки, педологія-ХХ і ноопедологія-ХХІ, ноомайбутнє

Abstract. The authors propose to use the entire body of scientific knowledge about human development from birth to entering the labor market, combining the best achievements of the 20th century and the latest discoveries of recent years. The formation of pedology as a promising science of child development is pointed out, its successes a century ago and the reasons for its decline are noted. The emergence of many young sciences and the creation of perfect tools in the 21st century. stimulate the idea of the development of modern noopedology (or wisepedology) as an integral sector of knowledge about children and youth, useful in effective development of their abilities and giftedness, taking into account the society of the future.

Key words: the crisis of humanity, three meganoorevolutions, the need to improve pedagogy, pedology-XX and noopedology-XXI, the future

1. ВСТУП:

Пропонуючи свою статтю на важливий і спеціалізований всеукраїнський семінар «Обдарованість: методи діагностики та шляхи розвитку», ми узгодили між собою скерування тексту на об'єднання наших знань з дуже широкої теми «Людинознавство», спираючись на попередні праці і використовуючи найновішу інформацію з багатьох класичних і молодих наук. Як і всіх

співгромадян, нас турбують негаразди не тільки українського, але й світового сьогодення – дуже глибокої кризи в еволюції людства, зумовленої багатьма всім відомими чинниками, в основу яких ми покладаємо колосальний розрив між наявною і все більшою кількістю наукової інформації та неспроможністю популяції восьми мільярдів «подвійно розумних Номо (надалі — HSS) використати наукові відкриття і технологічні досягнення собі на користь. Від цих інформаційних збурень страждають і талановиті діти, і вчителі.

Кожен з нас має певний внесок у розвиток теми «Людинознавство». Відповідальний автор нещодавно узагальнив чужі і власні відкриття у статті «Формування ноолодинознавства-XXI на основі поєднання ноонаук і світогляду В. Вернадського, Г. Кочура та інших українських корифеїв (стаття-2)» [1]. Другий автор оприлюднив важливу працю «Про фундаментальні основи ноофілософії і новий підхід до неолітичної революції» [2], а Л.М. Ляшенко у статті «Роль надвисоких технологій у формуванні індоєвропейського світу та його мовних успіхах» удосконалила хмарнотегову модель «безкровного» поширення спільних для індоєвропейських мов слів через запозичення представниками інших народів знань про найвищі тогочасні виробничі технології у Великому Трипіллі [3]. Ці ноознання важливі для дітей і вчителів.

Очевидно, що в обраній для статті темі науковці-попередники створили багато важливих праць, Ми використали тисячі джерел, але вкажемо тільки нові й найпотрібніші, ігноруючи сучасні можливості Штучного Інтелекту й різних варіантів ChatGPT через відсутність у них даних про нові відкриття.

Нам важливо наголосити на тому, що метою нашої статті є пропозиція тієї найновішої інформації, яка може виявитися корисною для вчителів у процесі виконання ними фахових обов'язків у навчанні і вихованні здібної молоді. Завдання ми звузили до пропозиції тих засобів, які вважаємо маловідомими, але потенційно особливо корисними у підвищенні ефективності всього навчально-виховного процесу. Методологія статті спирається на поєднання відомих досягнень найкращих попередників з класичних наук з нашими власними нооздобутками з пошануванням досконалого світ-системного аналізу француза Ф. Броделя і принципів глобального еволюціонізму.

2. Вступні термінологічні уточнення

У заголовку статті центральним є трохи незвичайний термін «ноонауки» для позначення не просто нових (new) секторів знань, а лише тих, які після 2000 р. розпочали відкривати екологічно ідеальні й рятівні для популяції HSS технології, що надають все потрібне для якісного життєзабезпечення разом з ліквідацією індустріальних та всіх інших пошкоджень довкілля. Це стане полем пріоритетного зацікавлення для всіх дітей, але насамперед — для талановитих і скерованих на саморозвиток

Ми помітили перші дві «ноо» в 2000 році в потоці новітніх нанотехнологій і пізніше запропонували для них назву «ноотехнології» (на знак їх прибуття з ноосферного майбутнього), «запатентували» список з 225 ноотермінів (читачі знайдуть їх перелік і пояснення в Інтернеті пошуком по слову «Nooglossary»).

Змушені вказати на те, що ноонауки і ноотехнології вже розпочали рятувати людство від комплексу загроз, але лишаються «непомітними і неусвідомленими» через існування на Заході і навіть (почасти) в Україні узгодженого рішення про заборону включення всіх слів і термінів з префіксом «ноо» у видання всього простору Sciences&Arts. Підставою для цієї заборони стало «соломонове рішення» загалу провідних науковців про використання слова «ноосфера» тільки для позначення запропонованої у видатній книзі «Феномен людини» французьким теологом, палеонтологом і футурологом П.Т. де Шарденом (1881–1955) навколоземної spirit-оболонки з активно поєднаних між собою всіх усвідомлених і неусвідомлених думок у головах HSS. Якоїсь «мудрості» в цьому рішенні ми не бачимо, адже заборона вже дуже ефективно гальмує прогрес людства і банально посилює конкуренцію і всі конфлікти.

Прикладом гальмування прогресу ми вважаємо не тільки всі останні рекомендації Світових економічних форумів у Давосі, а й вміщені в ЗМІ матеріали про підготовку червневого 2024 року Саміту миру в Швейцарії, що має на меті скерувати події на планеті до співпраці й повернення до мирної побудови світлого майбутнього. Лідери України проігнорували всі наші ноопропозиції і надалі планують свої дії на хибному припущенні про світові явища на основі старих виробництв. Все, що висловлюють інші потенційні учасники Саміту миру-2024, свідчить про неспроможність бачити справжнє майбутнє. Ми намагатимемося в наступні тижні поширювати ноознання на основі семантичної формули «ноотехнології і ноонауки (nootechnology & noosciences = wisetechnology & wisesciences).

Якщо зробити певні підсумки результатів поширення наших відкриттів ноонаук і ноотехнологій, то доведеться визнати їх локальність і цілковите відторгнення «світовою науковою громадськістю» через вказану вище заборону термінів з «ноо» і тверду переконаність у неможливості екологічно ідеальних виробництв і процесів. Студентам ми характеризуємо це явище як розрив між знаннями HSS та їх спроможністю до мудрого використання, адже рятивних технологій ми виявили майже 40, їх розпочали поширювати і потроху використовувати (приклад – стаття [4]), але загалом лідери людства керуються старими знаннями, планують помилкові дії й посилюють загрозу перетворення локальних конфліктів у глобальні.

Закінчимо «термінологічний вступ» наголосом на тому, що в даний момент вся популяція HSS все ще поглиблює свій кризовий і перехідний стан, не усвідомлюючи належним чином початку і розвитку одразу трьох глобальних

революцій, які врятують її й урешті «змінять усе і назавжди». Пропонуємо назвати їх «меганоореволуціями». Ось їх перелік і короткі пояснення.

Виробнича меганоореволуція №1 розпочалася в 2000 р. і різко прискорилося з весни 2019 р. через зростання кількості ноотехнологій по експоненті. У виробництві всього необхідного для Номо вона «змінить усе», адже наявні і майбутні ноотехнології і ноопроцеси забезпечать не тільки 8–10, а й більше 20 мільярдів людей усім необхідним разом з поступовим «лікуванням» біосфери від наявних пошкоджень. Правильні державні дії мають полягати у скеруванні наявних ресурсів (зараз «на оборону» йде понад 2 000 мільярдів доларів США щороку!) на цілеспрямований розвиток ноонаук і ноотехнологій. Краще б люди перемкнули свою увагу зі «смарт-» на «ноо-». Нам належать багато праць на цю тему ([5] та ін.), а ноопрогрес можна вивчити з нашої «нооенциклопедії» (пошуком по слову «Nooglossary»).

Глобальна «меганоореволуція №2» відбувається в усій сфері гуманітарних знань. Початком вважають 2010 р., коли дешифрували гени перших п'яти прадавніх Номо. Вона поступово, але неминуче, зсує в архіви океан гуманітарних знань у вигляді накопичених з часу появи письменства міфів, гіпотез і варіантів відвертої неправди й замінить їх фактами і вимірами в археометрії, палеогенетиці й інших молодих науках (які разом ми пропонуємо назвати «нооісторією»). Десятки тисяч сучасних вимірів спираються на ізотопні та інші датування музейних і нових віднайдених артефактів та секвенування ДНК їх біологічної складової. Якщо ноореволуція №1 здатна «змінити майже все» усього за 5–10 років, то №2 дасть радикальні результати значно повільніше, можливо – після зміни двох-трьох поколінь.

Ми інформуємо молодь про те, що надія людства на світле ноомайбутнє має спиратися на ноовиробництво і повну перемогу системи наших пратрипільських цінностей та уявлень про справедливість та інші складові українського архетипу, посталого 15 тис. років тому в Едемі на Близькому Сході і вдосконаленого пізніше поколіннями носіїв українських генів, корифеїв мислення і наук, як Ю. Дрогобич, Г. Сковорода, Т. Шевченко, М. Грушевський, В. Вернадський, Г. Кочур, В. Липинський, Я. Пастернак і багато інших.

Якщо №2 зростатиме дуже повільно, то меганоореволуція №3 після тривалого спокійного розвитку наприкінці 2022 р. засвідчила прискорення вдосконалення Штучного інтелекту (серед учасників її початку доцільно згадати нашого хірурга М. Амосова та його колег з Інституту кібернетики в Києві). Не треба чекати від неї «смертельних загроз» для Номо, вона дасть вагомі результати на підтримку процесів №1 і №2 вже в найближчі роки.

3. Про педологію і ноопедологію — інтегральні знання про дитину

У зарубіжних енциклопедичних словниках термін «педологія» двозначний, позначаючи і ґрунтознавство, і науку про дитину. Використаємо друге значення

цього слова з тієї причини, що воно відповідає темі статті і займало значне місце в освітньому лексиконі й радянських урядових документах 1930-х років.

Зоряна година педології – перша третина ХХ ст., коли вона «скористалася» піком суспільного та наукового інтересу до прикладної психології, та й сама неодноразово фігурувала під назвами «психологія дитини» чи «генетична психологія». У Радянському Союзі упродовж педагогічних експериментів значення нових знань про дітей постійно зростало. Урешті великий курс «Педології» став практично центральним у базовій підготовці педагогів. Підручники сягали солідного обсягу – до 800 сторінок. Це логічний наслідок того, що педологія розглядалася не як вузька прикладна дисципліна, а ціла група дуже важливих для вчителів наукових напрямів – анатомічно-фізіологічні особливості дитячого та підліткового віку (з наголосом на «підліткову кризу»); загальна та педагогічна психологія; методика вивчення учня; рефлексологія; дефектологія; дитяча санітарія та гігієна; дитячі хвороби; охорона дитинства; експериментальна педагогіка та психологія; методика експериментального обстеження дітей та молоді та дуже багато чого іншого.

У ті часи провідні зарубіжні та радянські науковці бачили важливість і призначення педології в тому, що вона була тим проміжним інструментом, який намагався передати в систему освіти велику кількість досягнень багатьох нових і різноманітних наук з метою підвищення ефективності виховання та навчання. Саме педологія розглядалася одним із головних засобів виявлення індивідуальних особливостей та рівня розвитку дітей та підлітків, допомагаючи одночасно і в науковому обґрунтуванні найбільш перспективних форм диференційованого виховання та навчання. В її межах розвивалися кращі тогочасні засоби досягнення цих важливих цілей – психологічна діагностика та методи експериментальної педагогіки.

Загальновизнано, що перші помітні досягнення у розробці психодіагностичних прийомів (прикладного тестування) належать французькому психологу Альфреду Біне (1857–1911), що потрапив в енциклопедії з формулюванням «вимірник інтелекту» (ментального розвитку та здібностей). Створені ним разом із лікарем Т. Симоном у першому десятилітті ХХ ст. тести спочатку використовувалися для виявлення розумово відсталих дітей, а після вдосконалення – для визначення «коефіцієнта інтелектуальності» дітей та підлітків. А. Біне мав безліч послідовників, але інші види тестів (психіатра Г. І. Росселімо, методолога О. Ф. Лазурського та ін.) були все ж таки менш популярними і застосовувалися рідше.

Тест Біне-Симона досить надійно визначав т.зв. «педологічний» вік дитини. Якщо учень семи років справлявся не лише з тестами для свого віку, а й для 8-річних дітей, його педологічний вік вважався «8 років». Отже, він на рік

випереджав норму розвитку. В усі часи та у всіх країнах світу подібні діти легко та успішно навчалися, не створюючи зайвих проблем своїм наставникам.

Більш цікавими та «вимогливими» до їх якості були дослідження протилежного випадку, що відповідає відставанню на рік (7-річний справлявся тільки з тестами для 6-річних). Вони мали виявити індивідуальні причини виникнення цього стану і стати основою для здійснення корекції відставання й надання дитині підтримки для прискорення розвитку.

Звичайно, порівняно молода в ті часи педологія, що швидко розвивалася, не могла бути цілковито позбавленою «дитячих хвороб» зростання, помилок, необґрунтованих екстраполяцій і сумнівних гіпотез. Чи не найнебезпечніша з усіх можливих помилок – припущення про генетичну обумовленість всього комплексу «розумових здібностей» дитини. Багато педологів не підтримували її, віддаючи перевагу як головному вимірюваному тестами параметру «школопридатність» – підготовленість і здатність до навчання на даному рівні школи. У СРСР та інших країнах було чимало прихильників формування індивідуальних рис і здібностей дитини в результаті спільного впливу генетичної спадщини та довкілля (умов розвитку дитини).

Ігнорування частиною педологів необхідності вивчення дитини як неповторного індивідуального цілого, нерозривно пов'язаного з навколишнім середовищем, надмірне захоплення тестами та безмежна віра в їх можливості, а також домінування в педології «біологічних» підходів та поглядів призвели наприкінці 1920-х років до початку кризи, стали джерелом дуже гострих суперечок та дискусій. Виготський Л.С. і деякі інші радянські вчені вказували на неможливість і безперспективність спроб поділу дитини на «біологічну» та «соціальну» частини, а педолог П. П. Блонський рішуче заперечував проти невмотивованих адміністративних рішень щодо віднесення до «розумово-дефективних» тих дітей, чие відставання у розвитку та навчанні пов'язано з виключно несприятливим навколишнім середовищем.

Ім у Радянському Союзі протистояли прихильники тотального впровадження «Наукової організації праці (НОП)», стандартизації та опори на найпростіші рішення. Долі дітей детермінувалися ними не тривалим індивідуалізованим дослідженням, а єдиним, «непогрішимим і науковим тестом». Критику суб'єктивізму та необґрунтованої екстраполяції результатів тестів щодо вимірювання «розумових здібностей» вони сприймали як атаку на них, на їхнє службове становище. У все більш активній полеміці забули про наукові підходи, інтереси дітей, і критичну, але поглиблено-об'єктивну оцінку досягнень і можливостей педології.

Якщо на Заході фіналом протистояння стало деяке охолодження ентузіазму і втрата педологією одного з центральних положень у системі наук про освіту та

виховання, то в Радянському Союзі вона була оголошена цілковито «буржуазною» (отже – ворожою) псевдонаукою і назавжди вилучена з комплексу психолого-педагогічних дисциплін для майбутніх учителів. Вбивчою для радянської педології стала Постанова ЦК ВКП(б) від 4 липня 1936 «Про педологічні спотворення в системі наркомпросів».

У розвиток цієї Постанови велика хвиля публікацій у газетах та наукових журналах того часу засуджувала педологію та педологів у практично нецензурних висловлюваннях. Без найменших сумнівів і зволікань були вилучені та знищені підручники з педології та всі методичні матеріали. Одночасно було підірвано серйозні науково-теоретичні основи психології та педагогіки, звужено та вихолощено експериментально-педагогічні дослідження та вимірювання, посіяно сумнів у їх корисності та в будь-якій достовірності отриманих результатів.

Серед багатьох наслідків радісної та бездумної кампанії з «вигнання педагогічних бісів» – формування та масове поширення в СРСР механічної та формальної «бездітної педагогіки», орієнтація на «середнього учня», відторгнення незвичайного, нестандартного, нарешті, просто активного та неслухняного. Лише наприкінці існування СРСР згадали про здібних дітей.

На Заході педологія не була заборонена законодавчо, але теж постраждала за те, що не стала чудодійним засобом, не вирішила всіх педагогічних проблем та конфліктів. Вона відійшла в тінь і стала пристосовуватися до змін і несприятливих умов. У програмах підготовки вчителів педологія знаходилася на других (а то й третіх) ролях, далеко поступаючись центральним темам – філософії та теорії освіти, історії педагогіки, управління освітою та її законодавчого забезпечення, загальної та дисциплінарної методології та ін.

Такою була ситуація в ХХ ст. не тільки після останньої світової війни, яка на тривалий час загальмувала будь-які педагогічні дослідження (це був «золотий період» фізики, хімії, матеріалознавства та інших необхідних для виробництва зброї наук), а й пізніше, до моменту загострення кризи в системах освіти, пов'язаної з повним охопленням молоді середньою та переходом від елітарної до масової вищої освіти. Елементи педології були потрібні під різними назвами в роки переходу від адаптаційної до нової парадигми освіти.

Нинішній стан національної системи освіти радше кризовий, ніж безпроблемний. Загалом позитивне явище диверсифікації шкіл та вишів, поява десятків авторських шкіл різного рівня, відродження ліцеїв, гімназій, колегіумів та інших, які претендують на унікальність закладів, загострило проблему селекції, відбору їхнього контингенту. Вкрай необхідні об'єктивні засоби психолого-педагогічного діагностування, дослідження та оцінки дитини в

момент відбору та зарахування до гімназії або ліцею. Не менше значення має моніторинг успіхів учня, його прогресу в час руху сходами закладів.

Ці та багато інших завдань може допомогти вирішити оновлена педологія, але необхідно відродити її на новій основі як науку, так і загальнопедагогічну навчальну дисципліну. Бажана, на наш погляд, назва – ноопедологія.

Але цілковито необхідне використання у навчально-виховному процесі досягнень усіх галузей знань, які раніше належали до педології. Звісно, відродження має відбутися на новому рівні компетентності, створеним дуже великим прогресом за минулі десятиліття генетики, медицини, біології. До зазначених областей цілковито необхідно додати молоді науки – етологію, нейро-і нейромолекулярну біологію, елементи екології людини, когнітологію.

Закінчуючи цей підрозділ, вкажемо на те, що модернізації та великого удосконалення повинна зазнати вся сфера педагогічних наук з перетворенням класичної педагогіки на ноопедагогіку, що спирається на досягнення ноонаук. Радимо вчителям через Інтернет познайомитися з основами нових знань про засади поведінки представників сучасного людства для використання в навчально-виховній діяльності зі статті «Факти з ноонаук про норми й аномалії у мисленні та діях сучасних Homo Sapiens Sapienses» [6].

4. Приклад використання ноознань у ноопедагогіці

Нагадаємо про те, що напередодні 2000 року у світовій науковій пресі та в ЗМІ домінували оптимістичні прогнози про позитивний прогрес людства під монопольним управлінням одного лідера демократичного Заходу – США. Реальність досить швидко знищила оптимізм і занурила планету у вир все більш негативних передбачень (приклад – [7; 8]) з одночасним визнанням відсутності засобів порятунку (не дивно – їх автори й досі не усвідомлюють появи і значення ноонаук і ноотехнологій).

Освітня сфера у формальному аспекті лишалася більш-менш стабільною, адже світ не прислухався до порад філософів-постмодерністів ліквідувати «школи-казарми (дехто писав – тюрми)» і проводити навчальний процес у формі колективних прогулянок зі співбесідами задля «поглибленого ознайомлення з реаліями життя» (іншими словами – повернутися до років найвищих культурних і мистецьких досягнень Афін).

Але технологічний прогрес в удосконаленні засобів створення, обробки, накопичення і трансляції інформації в її е-варіанті разом з «розмноженням» та поліпшення інформаційних мереж мали наслідком примітивне вимирання (по науковому – зміну генерацій) тих, хто міг прочитати без помітної втоми і втрати уваги кілька десятків сторінок тексту. Прийшли ті, хто через постійне перебування перед екранами комп'ютерів зменшив спроможність навчатися традиційним способом і втрачав багато часу не на розв'язування задач, а на

читання та усвідомлення тексту завдання. Від цього невблаганного явища першою постраждала наприкінці ХХ ст. Японія – тогочасний світовий лідер у «комп'ютеризації школи». Занепад був значним і повернення до більш-менш «успішної школи» зайняло чимало часу.

Всі викладачі змушені були рахуватися з тим, що учні всіх вікових груп швидко втрачали цікавість до друкованих текстів разом зі спроможністю ефективно рухатися до фахової компетентності. Це слово у нашому лексиконі означає сукупність знань, умінь, навичок і досвіду їх використання й може бути заміненим двома – «реалізаційна спроможність». Нам на заняттях довелося збільшувати відсоток інфографічної інформації різного виду, що мало позитивний ефект. Для засвідчення подібної активності використаємо авторський рис. 1, винайдений нами для пояснення багатьох складних питань педагогіки і навіть людинознавства. Він містить узагальнений графік вікового розподілу інтенсивності діяльності системи задоволення, що відповідає закоханості та іншим подібним емоційним станам «приємності».

На рисунку ми намагалися відтворити головні періоди життя й найбільші емоційні сплески. Перший з них являє собою гостру фізіологічну потребу немовляти у якомога частіших фізичних контактах з матір'ю, за відсутності яких неминучі значні розлади аж до хвороби (т.зв. «госпіталізму»).

Після «відділення» від мами та усвідомлення приналежності до певної статі у віці 6-7 років йде не надто тривалий період підвищеного зацікавлення особами протилежної статі. Набагато важливішим є наступний емоційний максимум, що відповідає формуванню дитячої дружби, яка у природній нормі передбачає ціложиттєву тривалість. У цей же період відбувається (серед абсолютної більшості хлопчиків) формування територіального ієрархічного об'єднання. Як відкрили представники етології (природничої науки, яка виявляє і досліджує приховані та успадковані генетично засади поведінки HSS), утворення подібних пірамідальних структур і формування між її членами глибокої дружби і довіри, що має подібну до стану закоханості молекулярну основу, гарантує єдність племені (чи іншого фундаментального об'єднання людей) і його спроможність успішно боротися з іншими племенами за життєвий простір і ресурси живлення.

У підлітковому віці на фон дитячої дружби накладається «тренувальне» захоплення особами протилежної статі, яке може мати найрізноманітнішу інтенсивність емоціонального сприйняття і переживання. Труднощі для підлітків особливо значні з тієї простої причини, що саме у цей момент для ще не сформованого дорослого виключно важливим стає знак (позитивний чи негативний) ставлення з боку оточення – референтної групи ровесників, батьків і рідних, учителів та інших педагогічних працівників тощо. Все це ускладнюється буквально на порядок з тієї причини, що у роки «підліткової

кризи» докорінно перебудовуються структури мало не 80% об'єму головного мозку, що робить його почасти дисфункціональним.

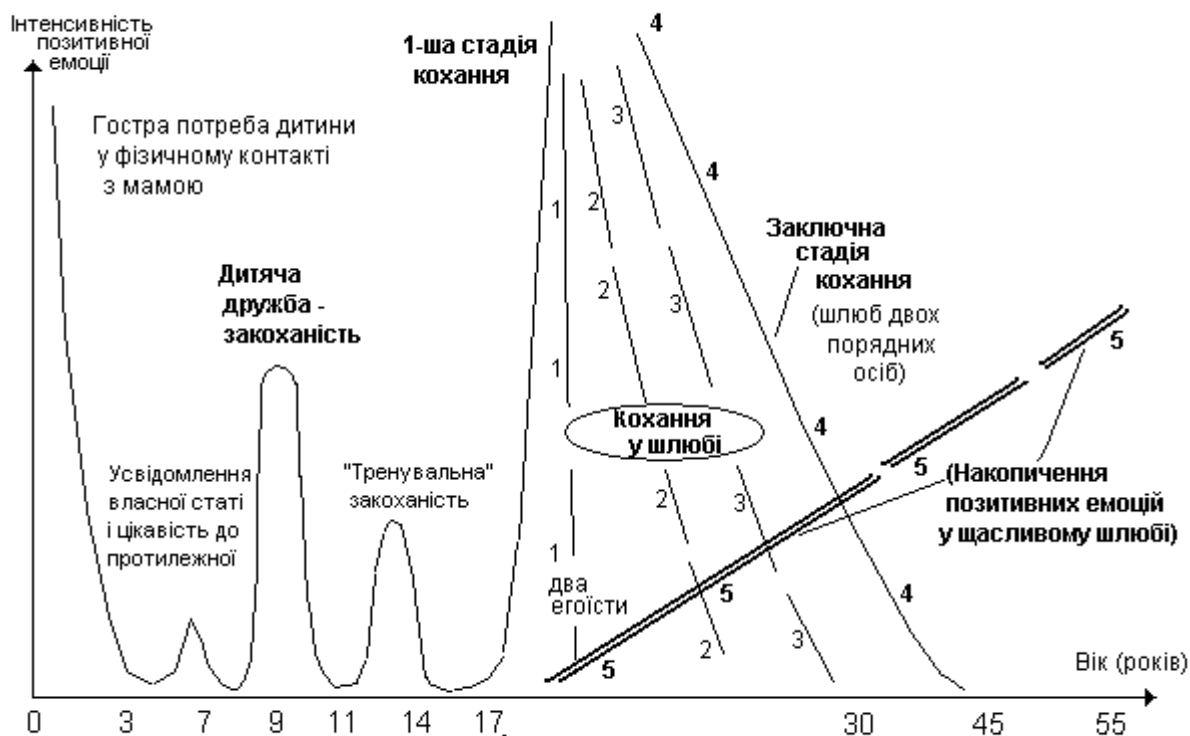

Рис. 1. Графік вікової активності системи рекомпенсації кожного Ното упродовж життя

У старшої молоді з майже «перебудованим», але ще не до кінця «професіоналізованим» головним мозком також вистачає власних проблем. Це «**вік кохання**», впродовж якого стан Ромео і Джульєтти – цілком нормальне і не таке вже й рідкісне явище. Шкода, що змушені обмежити пояснення.

Як свідчить рис.1, інтенсивність позитивної емоції на піку стану Ромео і Джульєтти близька до нескінченності. А от подальший розвиток подій після шлюбу визначається індивідуальними рисами його учасників. Наприклад, два переконаних егоїсти з такою запеклістю вміють створювати один одному прикросі, великі й малі негативно-емоційні «поранення», що від справжнього кохання дуже швидко лишаються жалюгідні рештки і здивовані згадки.

Все кохання в цілому має наркотичну основу: на 1-ій стадії мозок створює і використовує речовини з групи ендорфінів, які викликають справжній «форсажний режим» усіх фізіологічних систем (за виключенням посилення аналітично-прогностичних спроможностей головного мозку). Роки спільного життя у шлюбі проходять під впливом «не форсажних» речовин з групи опіатів: приємність стабільна, адаптація розтягується на роки, емоційні збурення перестають бути небезпечними.

Різні варіанти розвитку подій після шлюбу вказані на рис. 1. Гіпотетично найкращим ми вважаємо той варіант, коли порядні люди ще й добре обізнані з досягненням згаданих вище наук, тому увесь свій інтелект і природний артистичний талант скеровують на створення «раю в родині».

Загалом же наші пропозиції вказують на необхідність значного розширення в змісті шкільного навчання частини досягнень ноонаук. Як в аспекті захисту людства від загрози зникнення, так і в формуванні райських умов в сім'ях. Саме такого майбутнього ми бажаємо всім співгромадянам.

Ми належимо до прихильників підвищення уваги до найздібніших дітей і використання згаданих вище ноонаук для їх підтримки, створення умов для прискорення розвитку й вступу в активне доросле життя з особливо високою компетентністю. Мріємо про створення державного «банку даних» про «кандидатів у генії», адже історія свідчить про їх цінність для успіху держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Korsak, K. V. (2023). Improvement of humanities-XXI based on the combination of noosciences and the worldview of V. Vernadskyi, H. Kochur and other Ukrainian luminaries (article-2) / Publisher.agency: Proceedings of the 4th International Scientific Conference «Theoretical Hypotheses and Empirical results» (September 1, 2023), Oslo, Norway. P. 142-164 (DOI 10.5281/zenodo.8213545) (URL: <https://ojs.publisher.agency/index.php/THIR/issue/view/46/130>) (in Ukrainian)
2. Korsak, Yu.K.(2022). On the fundamental foundations of noophilosophy (wisephilosophy) and a new approach to the Neolithic revolution. International scientific journal «Grail of Science», №16 (June; 2022) with the proceedings of the: III Correspondence International Scientific and Practical Conference “Globalization of scientific knowledge: international cooperation and integration of sciences”, June 17th, 2022 by NGO European Scientific Platform (Vinnytsia, Ukraine) LLC International Centre Corporative Management (Vienna, Austria). Pp. 333-347. (DOI 10.36074/grail-of-science.22.10.2021.059 (URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/17.06.2022/3>)) (in Ukrainian)
3. Lyashenko, L. M. (2021). The Role of Ultra-High Technology in the Formation of the Indo-European World and its Linguistic Succes. Modern Technology and Innovative Technologies. Issue №16. Part №6. pp. 126-135. (URL: <https://www.moderntechno.de/index.php/meit/issue/view/meit16-06/meit16-06>) (in Ukrainian)
4. EU-funded project paves path toward new era of protein sustainability (2023) (URL: <https://www.proteinreport.org/newswire/eu-funded-project-paves-path-toward-new-era-protein-sustainability>) (19-04-2023)
5. Korsak, K.V. & Korsak, Y.K. (2022). Force majeure need for humanity to turn to nootechnology and noecology. Man and Environment. Issues of Neoecology, (37), 62-70. (URL: <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2022-37-06> (URL: <https://periodicals.karazin.ua/humanenviron/article/view/18582/16900>) (in Ukrainian)
6. Korsak K.V., Talanchuk P.M., Davidenko G.V., Kalakura Y.S., Kiryk T.V., Pokhresnik A.K., Korsak Y.K. et al. (2022). Facts from noosciences about norms and anomalies in the thinking and actions of modern Homo Sapiens Sapienses.

International scientific journal «Grail of Science», №22 (November; 2022) with the proceedings of the: IV Correspondence International Scientific and Practical Conference «Science of post-industrial society: globalization and transformation processes», November 25th, 2022 by NGO European Scientific Platform (Vinnytsia, Ukraine) LLC International Centre Corporative Management (Vienna, Austria). Pp. 257-280 (DOI 10.36074/grail-of-science.25.11.2022.50) (URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/25.11.2022/10>) (in Ukrainian)

7. von Weizsaecker, E., Wijkman, A. (2018). Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet. A Report to the Club of Rome. Springer.
8. William J. Ripple, Christopher Wolf, Thomas M. Newsome, Mauro Galetti, Mohammed Alamgir, Eileen Crist, Mahmoud I. Mahmoud, William F. Laurance, and 15,364 scientist signatories from 184 countries. World Scientists' Warning to Humanity: A Second Notice (doi:10.1093/biosci/bix125)

Кремінський Б. Г.,
доктор педагогічних наук, професор
начальник відділу роботи з обдарованою молоддю,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
b_kreminskyi@ukr.net

Мистюк С. П.,
завідувач сектору
відділу роботи з обдарованою молоддю,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
obdarovani.iitzo@ukr.net

Вернидуб О. М.,
завідувач сектору
відділу роботи з обдарованою молоддю,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
obdarovani.iitzo@ukr.net

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВНИЙ КРИТЕРІЙ ДІАГНОСТУВАННЯ ОБДАРОВАНОСТІ

Анотація: Статтю присвячено розгляду проблеми діагностування обдарованості на основі використання діяльнісного підходу, як основного критерію. Пояснено логіку та викладено основні етапи розгляду і побудови засад діагностування обдарованості на основі діяльнісного підходу.

Зроблено висновки про те, що мати обдарованість дуже відповідально. Відповідно потрібно формувати у обдарованих молодих людей готовність до адекватного використання потенційних можливостей, наданих природою.

Будь які результати діяльності людини можуть бути узагальнені, формалізовані та оцінені за допомогою запропонованого у роботі концептуального підходу, що на науковій основі дозволяє на основі діяльнісного підходу проводити неупереджений та об'єктивний аналіз і здійснювати

висновки щодо результатів виявлення (діагностування) здібностей, обдарованості та можливостей і шляхів її подальшого розвитку.

Ключові слова: обдарованість, здібності, розвиток, діяльнісний підхід.

Abstract: The article is devoted to the consideration of the problem of diagnosing giftedness based on the use of the activity approach as the main criterion. The logic is explained and the main stages of consideration and construction of the foundations of the diagnosis of giftedness based on the activity approach are outlined.

It was concluded that being gifted is very responsible. Accordingly, it is necessary to form the readiness of gifted young people to adequately use the potential opportunities provided by nature.

Any results of human activity can be summarized, formalized and evaluated with the help of the conceptual approach proposed in the work, which on a scientific basis allows, on the basis of the activity approach, to conduct an unbiased and objective analysis and draw conclusions regarding the results of identifying (diagnosing) abilities, giftedness and opportunities and ways of its further development.

Key words: giftedness, abilities, development, activity approach.

Говорячи про обдарованість ми ґрунтуємось на класичному розумінні цього поняття, викладеному, зокрема, у роботах С. У. Гончаренка, який означав обдарованість, як індивідуальну потенціальну своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності. Водночас ми вважаємо за необхідне зробити акцент і привернути увагу до діяльності, а точніше до її результатів, як засобу диференціації досягнень, а від так і засобу діагностування обдарованості в цілому та її рівнів зокрема.

Ми вбачаємо наступну логіку та основні етапи розгляду і побудови засад діагностування обдарованості на основі діяльнісного підходу:

1. Розгляд здібностей, як здатності до виконання певної (відповідної) діяльності.

2. Сприйняття і вивчення результатів діяльності, як показника (критерію) наявності (або відсутності) відповідних здібностей.

Зауважимо, що такий підхід загалом можна вважати універсальним і прийнятним щодо дуже широкого кола загальних та спеціальних здібностей, водночас ми у нашій роботі зосередимо увагу переважно на питаннях діагностування та розвитку інтелектуальних здібностей молоді.

3. Обдарованість доцільно розглядати як інтегроване відображення результатів діяльності особистості. Відповідно, розмаїття змісту, видів та форм діяльності зумовлює різноманітність та багатогранність проявів обдарованості, що водночас суттєво ускладнює її дослідження, порівняння, узагальнення тощо.

4. Необхідно вивчити та запропонувати варіанти підходів до можливої формалізації оцінювання та порівняння досягнень (зокрема інтелектуальних досягнень) на основі результатів діяльності особистості. Потрібно

«прив'язатися» до формальних показників: досягнень у змаганнях (олімпіадах, конкурсах, турнірах тощо); кількості здійснених публікацій, виступів; кількості цитувань та посилань на авторські роботи тощо.

5. Водночас доцільним є розгляд та оцінювання обдарованості з точки зору здатності особистості до знаходження простих, нестандартних, рішень, застосування неформальних підходів у процесі вирішення проблем, тобто креативність особистості, а також її здатність до узагальнення та здійснення висновків.

Добре відомо, що для того, щоб навчитися малювати – треба малювати, щоб навчитися грати на музичному інструменті – треба довго грати, щоб навчитися розв'язувати задачі з фізики – треба розв'язувати багато задач з фізики. Інша справа, що ефективність такого навчання буде істотно залежати від наявності природних здібностей, які лежать в основі і визначають наявність обдарованості та її рівня.

Отже, на нашу думку, діагностувати обдарованість потрібно на основі аналізу результатів відповідної діяльності особистості. Водночас діяльність знаходиться в основі розвитку здібностей оскільки ґрунтується на їх використанні, а сам процес активного використання відповідних здібностей (зокрема інтелектуальних) сприяє їх збагаченню і розвитку подібно до того, як розвиваються м'язи спортсмена у процесі відповідних тренувань.

Обдарованість завжди є комплексною оскільки складається з певного комплексу здібностей, які у процесі діяльності індивіда поєднуються та утворюють системні зв'язки, що забезпечує додатковий результат (так званий системний ефект), адже відомо, що частини (окремі складові), поєднані в одне працеспроможне ціле, завжди мають більшу цінність ніж поодиночі. Наприклад, працюючий годинник (який є системою) здатен принести істотно більше користі, ніж окремі його розібрані деталі.

Методично процеси оцінювання та порівняння обдарованості багато в чому подібні до її діагностування оскільки мають ґрунтуватися на узгоджених та визнаних критеріях і кількісних показниках, які можна сформулювати, підрахувати, порівняти завдяки алгоритмізованій формалізації досягнень індивіда. Отже окремим аспектом розглядуваної проблеми вважаємо описання підходу до можливої формалізації досягнень молодих людей, вираження досягнень у балах та запровадження відповідної шкали оцінювання.

Пропонуємо описання одного з варіантів підходів до можливої формалізації та оцінювання результатів інтелектуальної діяльності особистості на прикладі оцінювання досягнень учасників інтелектуальних змагань (олімпіад, турнірів, конкурсів).

З метою формалізації результатів різноманітної діяльності особистості, яка претендує вважатися обдарованою, потрібно надати їм вигляд придатний для

порівняння, оцінювання та здійснення (на основі певних критеріїв) висновків щодо ефективності відповідної діяльності на основі відповідних здібностей та обдарувань.

Зрозуміло, що будь-яка надзвичайно складна та багатогранна діяльність, якою є творча діяльність обдарованої особистості, для оцінювання результатів потребує певної формалізації, а отже спрощення, означає вимушену уніфікацію та стандартизацію показників, параметрів та характеристик і необхідно веде до нехтування певною не дуже суттєвою (за відповідних обставин та у відповідності до певних критеріїв) інформацією. До прикладу: розглядаючи результати участі здобувачів освіти у фінальних етапах всеукраїнських учнівських олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів (по роках) ми пропонуємо абстрагуватися від того, що можливо якась олімпіада є «більш складною» тощо і порівнюємо лише результати, досягнуті учасниками за ступенем диплома певного виду змагань. Тобто у нашій схемі апріорі вважається, що учасник фінального етапу всеукраїнської учнівської олімпіади, наприклад, з математики, нагороджений дипломом першого ступеня та інший учасник фінального етапу всеукраїнської учнівської олімпіади, наприклад, з географії, який також виборов диплом першого ступеня згідно з нашими критеріями «цінності» або важливості інтелектуальних здобутків досягли однакових результатів.

Основна ідея формалізації інтелектуальних досягнень, їх уніфікації та уможливлення системного оцінювання ефективності відповідної здійсненої діяльності за визначений період (наприклад, рік або декілька років) полягає у наступному:

- по-перше, у створенні та описанні переліку і структури інтелектуальних досягнень чітко і однозначно «прив'язаних», тобто узгоджених зі структурою інтелектуальних змагань, яка б урахувала спільності та відмінності, розмежування, розрізнення і розподіл інтелектуальних змагань за їх статусом (рівнем), контингентом учасників та характеристиками за різними ознаками, параметрами та властивостями.

- по-друге, у створенні певної шкали, узгодженої з переліком і структурою інтелектуальних досягнень, відповідно до якої за кожне інтелектуальне досягнення індивід отримує певну кількість балів, причому за досягнення, рівень яких визначено, як однаковий (рівнозначний), учасники отримують однакову кількість балів.

- по-третє, у передбаченні можливості використання певних масштабуючих або вагових коефіцієнтів, які б уможливлювали, при потребі, урахування важливості (або другорядності) певних досягнень за певною характеристикою, ознакою тощо.

Щоб порівняти досягнення переможців певного виду та рівня змагань (наприклад, фінального етапу всеукраїнських олімпіад), нагороджених

дипломами різного ґатунку, ми пропонуємо ввести шкалу в балах, що присвоювались би учаснику за відповідні досягнення. Наприклад, диплом першого ступеня фінального етапу всеукраїнської учнівської олімпіади приносив би учаснику 5 балів, диплом другого ступеня – 3 бали, а диплом третього ступеня один бал. Досягнення на змаганнях різного рівня (наприклад, на всеукраїнських і міжнародних олімпіадах), можна відображати за допомогою коефіцієнтів, наприклад, перемога на олімпіаді всеукраїнського рівня має коефіцієнт рівний одиниці, а особиста перемога у складі офіційної команди України на відповідній Міжнародній олімпіаді має коефіцієнт рівний два (величина коефіцієнта може обговорюватися і визначатися додатково, наприклад експериментально, у процесі доопрацювання системи оцінювання). Досягнення учасників фінальних етапів всеукраїнських олімпіад, турнірів, конкурсів при потребі можна ранжувати також за допомогою відповідних вагових коефіцієнтів, відображаючи таким чином значущість та визнання відповідного виду змагань.

Наприклад, якщо постає вузька задача дослідити здібність (здатність) певного учня працювати в команді, тобто виконувати свою частину роботи, бачити місце свого функціоналу в загальній картині і вміти узгодити власні результати з результатами інших тощо, то зрозуміло, що результати отримані на турнірах (як колективній формі змагань) повинні мати підвищений коефіцієнт. Аналогічно, досліджуючи здібності до швидкого «спринтерського» мислення, оперування великими об'ємами теоретичних і практичних даних, здатність до концентрації, відносно нетривалого але потужного зосередження інтелектуальних зусиль, то більшої ваги повинні мати результати, досягнуті на предметних олімпіадах тощо. Водночас ми пропонуємо за замовчуванням вважати такий коефіцієнт відмінностей рівним одиниці і застосовувати його змінення лише у особливих, окремо обґрунтованих випадках.

За таким принципом можна отримати формалізовану інформацію про досягнення учасників інтелектуальних змагань у формі, придатній для оцінювання, порівняння, узагальнення, здійснення висновків тощо. Крім того, об'єднавши здобуту за аналогічним принципом інформацію щодо досягнень конкретного індивіда у процесі інших видів та форм інтелектуальної діяльності (наприклад щодо кількості здійснених публікацій, виступів; кількості цитувань та посилань на авторські роботи тощо) можна отримати інтегративні показники, на основі яких можна створити відповідну умовну «шкалу обдарованості», яка по суті відображатиме інтелектуальні здобутки молодих людей у певній сфері інтелектуальної діяльності за певний період.

Зрозуміло, що для отримання більш повної інформації, з метою здійснення більш глибокого та ґрунтового аналізу, встановлення тенденцій щодо темпів розвитку здібностей особистості, інших закономірностей тощо та здійснення науково обґрунтованих висновків потрібно мати більш-менш однорідні (аналогічні) результати багатьох осіб за достатньо тривалий період (декілька

років) тощо. Важливим є те, що описаний підхід та принцип підрахунку цілком дозволяє здійснювати узагальнення результатів за будь-який визначений період за умови, що правила (умови, визначальні положення тощо) проведення інтелектуальних змагань (участі в них, підведення підсумків тощо) або інші результати інтелектуальної діяльності індивідів та умови її здійснення суттєво не змінювалися, а у разі наявності деяких (окремих) змін з метою урахування їх можливого впливу відповідні окремі результати можна відкоригувати за допомогою спеціально визначених коефіцієнтів.

Нами описано саме принцип, тобто концептуальний підхід до первинної формалізації результатів діяльності на основі досягнень, але розмір самих параметрів та коефіцієнтів, при потребі, можна корегувати, щоб не допускати явних та очевидних «перекосів» в оцінюванні результатів діяльності і, як наслідок, рівня обдарованості індивіда.

Окремо зауважимо, що діагностування наявності обдарованості особистості, як факту це лише один аспект проблеми. Іноді істотно важчим та складнішим буває визначити (оцінити) рівень обдарованості, особливо у випадках, коли загально визнані критерії або показники не діють.

Наприклад, вагомість і наукова цінність усім відомої формули Ейнштейна для обчислення енергії в Теорії відносності $E=mc^2$ оцінити за допомогою «звичних» критеріїв практично неможливо, настільки величезне значення для розвитку людства має ця дуже маленька і проста формула. Водночас у дитячі роки Альберт Ейнштейн не вважався таким, що мав якісь особливі здібності до фізики, математики тощо. До речі, кажуть, що сам Ейнштейн на запитання про те, як він записує свої роботи з геніальними думками зауважив, що розумні думки настільки рідко приходять у голову, що їх не важко й запам'ятати. Це зайвий раз підкреслює суб'єктивність деяких оцінок щодо значущості (важливості) певних інтелектуальних результатів (ідей, висновків, теорій тощо). Але, якщо ретроспективно проаналізувати процес та історію творення найбільш цікавих та повних математичних або природничих теорій (евклідова та неевклідова геометрія, теорія відносності, квантова механіка тощо) то неважко бачити, що в основу найбільш загальних і найбільш важливих теорій покладено відносно прості, лаконічні та небагаточисельні твердження (аксіоми, постулати, припущення тощо). Це означає, що «геніальність», тобто важливість думки залежить не від її «наукоподібності», відповідності формальним вимогам наукометричності або розлогої та солідно обставленої презентації. Усі складні та важливі теорії, проекти, роботи тощо ґрунтуються на простих і чітко сформульованих засадничих принципах, які визначають зміст і перспективність усіх подальших наукових досліджень. Тобто з такої точки зору найбільш значущою є інтелектуальна діяльність саме тих індивідумів, які виявляються здатними до правильного формулювання засад (аксіом, постулатів, принципів тощо) і відповідно саме такі особистості мають вважатися найбільш обдарованими. Принагідно зауважимо, що

іноді досить дивними видаються вимоги щодо викладу тієї або іншої інформації певною кількістю знаків (рядків, сторінок тощо) і відповідне оцінювання якості інтелектуального доробку індивіда за кількістю сторінок, знаків або давністю посилок на публікації.

До речі, ґрунтуючись на нашому досить тривалому досвіді спостережень і досліджень беремося стверджувати, що однією з ознак обдарованості (наявності нетривіальних здібностей) є здатність (уміння) говорити просто про досить складні речі. Здатність до пояснення складних питань «простою мовою» говорить, перш за все, про глибоке розуміння індивідом суті проблеми оскільки мислить, а отже формулює думки, людина певною мовою.

Сплутаність викладу думок, інформації тощо, як правило, є ознакою відсутності чітких знань та глибокого розуміння суті проблеми.

Якщо людина щось досконально і глибоко розуміє, то вона зможе це висловити, пояснити іншим. Водночас, якщо людина не може висловити (сформулювати) думку, то це перш за все означає, що думка ще не «викристувалізувалась», отже немає глибокого розуміння та усвідомлення суті проблеми. Чіткий, переконливий і головне простий виклад думок особистістю є ознакою наявності в людини хороших інтелектуальних здібностей.

Короткі висновки. По-перше, бути обдарованим, очевидно, приємно, але водночас відповідально і непросто. Адже кому більше дано, з того і запитують більше. Отже, одним з важливих аспектів діагностики, а значить і роботи з обдарованою молоддю в цілому, є формування усвідомлення молодого особистістю відповідальності за адекватне використання здібностей, а значить потенційних можливостей, наданих природою.

По-друге, фактично будь які результати діяльності людини, незважаючи на істотну різноманітність їх змісту, видів, рівнів і форм, досягнення людини цілком можуть бути узагальнені, формалізовані та оцінені за допомогою запропонованого нами концептуального підходу, що у свою чергу на науковій основі уможливорює на основі діяльнісного підходу проводити неупереджений та об'єктивний аналіз і здійснювати висновки щодо результатів виявлення (діагностування) здібностей, обдарованості та можливостей і шляхів її подальшого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Gardner H. Multiple intelligences: The theory in practice / H. Gardner. – New York : Basic books, 1993. – 528 p.
2. Nuttin J. Motivation, planning, and action. A relational theory of behavior dynamics: Transl. — Leuven : Leuven University Press; Hills. (NJ): Erlbaum, 1984. – 251 p.
3. Renzulli J. S. Scale for rating behavioral characteristic of superior students / J. S. Renzulli, R. K. Hartman // Exceptional Children. – 1971. – Vol. 38 (3). – P. 243–248.
4. Вержбицький А. Прикмети розумової талановитості школярів / А. Вержбицький. – Полтава : Електр. друк. Ф. Ф. Шіндлера, 1907. – 16 с.

5. Гончаренко С. У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення. / С. У. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2012. – 192 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
7. Давиденко А. А. Поняття обдарованості дитини / А. А. Давиденко // Практична психологія та соціальна робота: журнал. 2013. № 7. С. 34-38.
8. Давиденко А. А. Види розумової обдарованості дитини, їх діагностика та розвиток у здібності / А. А. Давиденко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 130. (Серія: Педагогічні науки) / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка; – Чернігів : ЧДПУ, 2015. С.55-58.
9. Давиденко А. А. Діагностика та розвиток винахідницьких здібностей учнів під час організації та проведення турніру юних винахідників / А. А. Давиденко // Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 11–16 липня 2016 року, м. Чорноморськ, Одеська область. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2016. С. 88-91.
- 10.Кремінський Б. Г. Концептуальні засади ефективної роботи з обдарованою молоддю / Б. Г. Кремінський // «Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)): журнал. 2024. № 1(19) 2024. С. 961-975.
- 11.Кремінський Б. Г. Теорія і практика роботи з інтелектуально обдарованою учнівською і студентською молоддю з фізики : монографія / Б. Г. Кремінський. – К. : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова., 2011. – 421 с.

Кудля Ірина Миколаївна,
соціальний педагог,
Ліцею смт Тростянець Тростянецької селищної ради
Вінницької області
kudlyairina@gmail.com

ОБДАРОВАНІ ЗДОБУВАЧІ ОСВІТИ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті розглянуто проблему ідентифікації та проаналізовано сучасний підхід до соціально-психологічного супроводу обдарованих здобувачів освіти та критерії його ефективності. Виокремлено напрямки та форми соціально-психологічного супроводу обдарованих учнів в освітньому процесі. Наголошено на надзвичайній важливості етичного аспекту щодо ідентифікації обдарованих дітей.

Ключові слова: ідентифікація обдарованості, обдарована дитина, діагностика обдарованості, соціально-психологічний супровід.

Abstract. The article explores the problem of identification and analyzes the modern approach to socio-psychological support of gifted students and the criteria for its effectiveness. The directions and forms of socio-psychological support of gifted

students in the educational process are highlighted. The extreme importance of the ethical aspect regarding the identification of gifted children is emphasized.

Key words: giftedness identification, gifted child, diagnosis of giftedness, socio-psychological support.

Дитинство – це період формування психіки дитини, виникнення особливо сприятливих передумов розквіту її індивідуальних творчих здібностей, обдарованості. Саме тому так важливо забезпечити в цьому віці різнобічний розвиток усіх талантів та можливості прояву особистості дитини. Дослідник дитячої творчості Є. В. Суботський стверджував, що «творчі, інтелектуальні, моральні можливості дитини невичерпні. Навряд чи сьогодні вони використовуються на одну соту частину. Розкрити, реалізувати їх – завдання неймовірно складне. Іншими словами, ми живемо над покладами дорогоцінних «корисних копалин» психіки, найчастіше і не підозрюючи про них» [1].

Успішна ідентифікація обдарованих учнів та створення умов створення умов для максимальної реалізації розвитку їх талантів та здібностей являє собою спільну проблему для вчителів, батьків, практичного психолога, соціального педагога, адміністрації закладу освіти. Виявлення обдарованих дітей, професійна оцінка особливостей їхньої обдарованості – важлива складова частина діяльності практичного психолога та соціального педагога. Робота, направлена на ідентифікацію, супровід і розвиток обдарованих учнів, повинна мати чіткий план, бути системною і носити комплексний характер на основі комплексної програми, що передбачає психодіагностичний, корекційно-розвитковий, профілактичний та консультативний напрямки роботи з метою створення сприятливих умов для повноцінної реалізації здібностей кожного здобувача освіти.

Здібності схожі на перлину, укладену у мушлю. Іноді мушлі бувають відкриті, і в цьому випадку здібності дитини очевидні: вона чудово малює, складає оповідання, вірші, рахує в пам'яті тризначні числа, має хист до танців, вокалу, музики. Не потрібно дуже старатися, щоб помітити, що ця дитина – талановита. Але таких дітей дуже мало. Значно більше дітей з «закритими мушлями». Талант, здібності є у багатьох, але потрібно докласти зусиль, для того, щоб їх розгледіти і розвинути. Вони залежать від психо-фізіологічних особливостей людини, індивідуального темпу росту і розвитку, соціального оточення, сім'ї та школи. Творчо обдарованій дитині потрібен дорослий, який готовий побачити в ній індивідуальність, творчу особистість й дати їй у руки скрипку чи пензлик, підтримати ініціативу, схвалити оригінальність.

Особливо важливим є й те, що проблема виявлення обдарованих учнів має чітко виражений етичний аспект. Ідентифікувати особистість як здібну чи нездібну – означає штучно втрутитися в її долю, заздалегідь визначити її

суб'єктивні очікування. Багато життєвих конфліктів «здібних» і «нездібних» людей зумовлюються неадекватністю й легковажністю вихідного прогнозу їхніх майбутніх досягнень. Варто також враховувати, що дитячі здібності або обдарованість ще не є гарантом високих творчих досягнень дорослої людини, і далеко не кожний геніальний дорослий ідентифікувався педагогами як здібна дитина. У кожній дитині закладені певні здібності, тільки в одних вони виявляються дуже яскраво й виразно, а в інших залишаються дрімати всередині. Обдарованість може проявлятися в різні моменти життя людини: як в ранньому дитинстві, так і в зрілому віці. Учитель Бетховена вважав його абсолютно бездарним учнем, а маленький Альберт Ейнштейн, якби його тестували сучасні психологи, опинився б у рядах відстаючих, тому що він пізно почав говорити, в гімназії успіхами не відзначався і навіть був з неї відрахований за неуспішність. А ось у фізика-теоретика Льва Ландау, засновника кібернетики Норберта Вінера виняткові здібності спостерігалися з раннього віку.

Увага педагогів та батьків зазвичай прикута не до талантів та здібностей дітей, які потребують заохочення, а до їхніх слабких «сторін», які і починають розвивати до середнього рівня. Це нагадує історію про тварин, які вирішили створити школу, де б навчали літати, бігати, плавати, копати та лазити. Вони не змогли прийти до єдиної думки, який саме предмет є найбільш важливим, тому вирішили, що програма навчання для всіх буде однаковою. Кролик неперевершено бігав, але ледве не потонув на уроці плавання. Це його так вразило, що з тієї пори він уже й бігати більше не міг. Орел, звичайно, фантастично літав, але коли йому довелося копати і рити, у нього нічого не виходило, і його відправили в клас з корекції та виправлення навиків. У нього йшло на це стільки часу, що невдовзі він розучився літати. Те ж саме сталося і з іншими тваринами. Тепер вони втратили здібність бути майстерними у своїй сфері і змушені були займатися діяльністю, яка була їм неприродною [1]. Те ж саме відбувається й з дітьми, коли дорослі нехтують їхніми інтересами, талантами та нахилами.

Метою соціально-психологічного супроводу обдарованих учнів має стати створення такої системи навчання і виховання, коли учень є не об'єктом, а суб'єктом педагогічного процесу; коли йому не прищеплюють необхідні якості, а супроводжують його природний розвиток та створюють умови для повноцінного розкриття потенціалу, а також надають необхідну психолого-педагогічну підтримку [3].

За даними ЮНЕСКО, приблизно п'ята частина дітей у шкільному віці може бути віднесена до обдарованих, але лише 3-5% реалізують себе згодом як обдаровані. Тому діяльність практичного психолога та соціального педагога має бути спрямована на створення найсприятливіших умов для оптимального

розвитку обдарованих дітей, включаючи тих, чия обдарованість зараз може бути ще не проявленою, а також просто здібних дітей, щодо яких є серйозна надія на подальший якісний стрибок у розвитку здібностей.

Така робота повинна здійснюватися із урахуванням особливостей, притаманних обдарованим у тій чи іншій сфері, адже обдарованість може проявлятися в одній або декількох сферах (наприклад, інтелектуальна, творча, мистецька, лідерська) або в певній академічній галузі (зокрема, мова, математика чи наука). Кожна обдарована дитина потребує індивідуальної допомоги у розкритті її потенціалів та можливостей, в удосконаленні розумових операцій, підвищенні пізнавальної та інтелектуальної активностей, а відтак, у формуванні в майбутньому самодостатньої, зрілої та гармонійної особистості. Безперервність супроводу обдарованих школярів обумовлюється як закономірностями їх особистісного розвитку та ситуативними кризами, які виникають в їх житті, так і розвитком професійних можливостей педагогічного колективу та гармонійним розвитком дитячо-батьківських стосунків в сім'ях, в яких виховуються обдаровані діти [7].

Соціально-психологічний супровід обдарованих учнів включає наступні напрямки та форми роботи:

Робота з обдарованими дітьми.

1. Ідентифікація обдарованих дітей та їх психологічне діагностичне обстеження з метою виявлення інтелектуальних, особистісних, мотиваційних особливостей може здійснюватися за допомогою безлічі психодіагностичних методик, залежно від завдань дослідження, а саме виду обдарованості, який потрібно виявити. Ефективна ідентифікація обдарованості через використання одноразової процедури, наприклад, тестування, неможлива. Тому замість одномоментного відбору обдарованих дітей необхідно спрямовувати свої зусилля на поступовий, поетапний пошук обдарованих здобувачів освіти в процесі їх навчання. Діагностика учнів з ознаками обдарованості обов'язково повинна бути комплексною і мати на меті вирішення наступних завдань, зокрема:

- відстеження мотивації досягнень й активної життєвої позиції;
- відстеження здатності до саморегуляції та самопізнання;
- дослідження пізнавальної активності та інтелектуальної зрілості;
- відстеження спеціальних здібностей у різних видах діяльності [6].

Діагностування починають з темпераменту, потім рис характеру. Процес виявлення обдарованості здійснюється поетапно: спостереження; виявлення психологічного стану дитини шляхом власної оцінки; визначення коефіцієнта розумового розвитку IQ; визначення інтелектуального розвитку шляхом

дослідження вербальних здібностей учня; визначення продуктів творчості школяра; всебічний аналіз конкретних випадків [4].

При проведенні соціометричних методик соціальному педагогу важливо звернути увагу на соціальний статус школярів у класі. Часто обдаровані діти у початковій школі є лідерами, що може викликати ворожість інших дітей. Тому доцільно під час проведення групових занять у класі щодо розвитку згуртованості колективу, формування комунікативних навичок планувати спільні заняття обдарованих з іншими дітьми, формувати соціальні контакти, сприяти формуванню адекватних самовідносин, намагатися уникати крайнощів у визнанні та оцінці успіхів учнів.

2. Корекційно-розвиткова робота (індивідуальна та групова) – заняття та тренінги, спрямовані на подолання емоційних, міжособистісних та інших психологічних бар'єрів, які ускладнюють розвиток обдарованих дітей (нестабільна самооцінка, тривожність, емоційна чутливість, труднощі саморегуляції, акцентуації характеру, підвищена реактивність, схильність до афективних проявів); актуалізацію та розвиток різних здібностей; покращення процесів адаптації та соціалізації обдарованої дитини, профілактику та корекцію перфекціоністських, нонконформістських установок обдарованих дітей, шкільного негативізму. Нemoжливiсть обдарованої дитини виконати завдання на найвищому рівні (проблема перфекціонізму) призводить до розчарування, загострення внутрішніх конфліктів, невпевненості та переосмислення мотивації стосовно отриманих результатів. Навчання обдарованої дитини соціально-психологічним навичкам та вмінням встановлення та підтримки гармонійних відносин з оточуючими, розуміння своїх почуттів та переживань у спілкуванні, конструктивного вирішення конфліктів (відомо, що високий рівень інтелектуального розвитку не тільки не гарантує дитині успішність у спілкуванні з іншими людьми, але нерідко поєднується з великими труднощами у встановленні контакту та здійсненні комунікації, а саме в цьому і проявляється феномен інтелектуально-соціальної диссинхронії, хоча обдаровані діти з труднощами у спілкуванні нерідко успішно взаємодіють із співрозмовниками через Інтернет, при цьому комунікативні процеси зазнають істотних змін порівняно з традиційними формами спілкування – змінюється зміст низки комунікативних цілей і виключаються або модифікуються деякі складні комунікативні дії, що вимагають високого рівня розвитку соціально-перцептивних (перцепція: сприйняття; безпосереднє відображення об'єктивної дійсності органами почуттів), емоційних процесів (емпатії) і в цілому соціальної компетенції.

3. Консультативна робота з обдарованою дитиною спрямована на розвиток самосвідомості, широкого і поглибленого розуміння своїх здібностей і

можливостей. У даному випадку потрібно підкреслити важливість формування в обдарованої дитини ціннісного ставлення до себе і свого таланту, розуміння його соціального і особистісного ціннісного змісту.

4. Психологічна підготовка учнів до участі у олімпіадах, конкурсах, виставках. Якщо учень готується до другого або третього етапів олімпіади, конкурсу-захисту науково-дослідних робіт учнів, то педагогів та практичного психолога вже менш хвилюють його когнітивні процеси, а основна увага приділяється мотивації та емоційній сфері особистості. Саме тому є правильним подивитися емоційну спрямованість дитини та її базові установки, бо у разі необхідності практичний психолог ще має час для проведення корекційно-розвиткової роботи з обдарованою дитиною, яка цього потребує. Часто обдаровані діти, мотивовані на досягнення, в ситуаціях, де від них вимагається прояв їх здібностей на найвищому рівні, можуть відчувати тривожність, занепокоєння, втрату впевненості в собі, в гіршому випадку це може призвести до появи невротичних проявів особистості. Тому дуже важливо навчати їх навичкам саморегуляції, впевненої поведінки та орієнтації у нових соціальних ситуаціях, тобто, вироблення такої якості як адаптивність [2].

5. Робота з убезпечення обдарованих школярів від інтелектуального, інформаційного, фізіологічного перевантаження. Важливо контролювати нервово-фізичне навантаження обдарованих дітей, тому що вони часто зовні досить стійкі до перенавантажень, і батькам та педагогам важко побороти спокусу вкласти в дитину якнайбільше інформації. Також завданням практичного психолога та соціального педагога є профілактика стресових ситуацій у дітей. У обдарованих дітей стреси можуть викликати ситуації нестачі часу, навантаження навчальною діяльністю, надмірний обсяг інформації, яку потрібно сприйняти, запам'ятати. Це можуть бути і емоційні навантаження, що перевищують комфортний для дитини рівень емоцій.

Робота з батьками.

1. Просвітницька, консультативна робота з прийняття батьками обдарованості дитини, ознайомлення з важливістю розвитку творчих здібностей в дітей з дитинства, світосприйняття, інтересів, схильностей, забезпечення в сім'ях умов, необхідних для розвитку творчого потенціалу дітей та їх обдарувань. У сім'ї відбувається формування особистісних якостей і творчих здібностей дитини, тому завдання практичного психолога та соціального педагога — надання соціально-психологічної підтримки сім'ям, які мають обдарованих дітей.

2. Надання рекомендацій з тем: «Особливості особистості обдарованої дитини»; «Організація спільної практичної діяльності здібної дитини та її батьків»; «Особливості виховання та навчання обдарованих дітей у сім'ї»;

«Особистість і проблеми обдарованої дитини»; «Комп'ютер – друг чи ворог обдарованої дитини?», «Ознаки обдарованості дітей різного віку».

Робота з педагогами.

1. Формування в освітній установі певного соціально-психологічного клімату, що ґрунтується на взаємоповазі, співробітництві педагогічного та учнівського колективів, ціннісному ставленні до обдарованості одних і сподвижництва інших, творчому, новаторському підході до освітнього процесу [3].

2. Психологічна просвіта, розвиток готовності до роботи з обдарованими учнями, психолого-педагогічної компетентності адміністрації закладу освіти, педагогів – виступи на педагогічних радах, психолого-педагогічних семінарах з питань природи обдарованості, особливостей розвитку, навчання обдарованих дітей та опрацювання комплексу важливих та актуальних питань педагогічної взаємодії з обдарованими здобувачами освіти. Проведення психологічних тренінгів, спрямованих на розвиток емпатії, психологічної гнучкості та інших особистісно-професійних якостей, особливо необхідних у роботі з обдарованими учнями, подолання стереотипів стосовно обдарованих дітей.

3. Консультативна допомога повинна бути спрямована на вироблення педагогами стилю спілкування з обдарованою дитиною, адекватної оцінки її вчинків, розуміння її поведінкових проявів, гармонізацію взаємодії між обдарованими учнями та педагогами.

Критеріями ефективності соціально-психологічного супроводу обдарованих школярів у закладі освіти є:

1) педагогічний самоаналіз вчителем професійної діяльності, психологічна готовність педагога до сприйняття педагогічних інновацій, а відтак, впровадження в практику навчання обдарованих дітей особистісно орієнтованих технологій; рефлексія навчальних відносин між вчителем та обдарованим учнем, встановлення діалогових взаємостосунків між обдарованими школярами та їх батьками, здатність педагога забезпечити обдарованим дітям індивідуально-диференційований підхід; 2) сформованість в обдарованих дітей потреб у самопізнанні та позитивної мотивації до особистісного саморозвитку; наявність особистісної саморегуляції та високого рівня стресостійкості у різноманітних навчальних та життєво-побутових ситуаціях;

3) розвиток батьківської рефлексії стосовно особливостей виховання та навчання обдарованої дитини, спілкування з нею.

Врахування вищезазначеного дає підстави зробити висновок: ідентифікація та розвиток дитячої обдарованості у закладі освіти можливі, в цілому, за умов психологічної готовності усіх учасників освітнього процесу забезпечити обдарованим учням гуманізоване освітнє середовище крізь призму врахування індивідуальних інтересів та особливостей обдарованої дитини. Психологічна

служба покликана сприяти озброєнню вчителів та батьків знаннями щодо психології обдарованості, психологічних можливостей дітей з конкретним типом обдарованості, освоєння практичними методами розвитку творчого мислення школярів, а також створення сприятливого психологічного мікроклімату в закладі освіти та сімейному середовищі [7].

Отже, нині соціально-психологічний супровід школярів постає як невід'ємний елемент системи освіти, що сприяє своєчасній ідентифікації, розвитку дитячої обдарованості і творчого потенціалу кожного здобувача освіти зокрема. Учені університету Чикаго, провівши дослідження творчого розвитку учнів, виявили, що на найуспішніших дітей мають сильний вплив батьки та вчителі. Це доводить, що обдарованість може бути не тільки природженою, її можна й «виростити», тобто розвинути й виховати.

Наостанок вагома порада від Василя Сухомлинського: «Обдарованість – це маленький паросток, ледь проклюнувся із землі і вимагає до себе величезної уваги. Необхідно пестити і плекати, доглядати за ним, зробити все необхідне, щоб він виріс і дав рясний плід» [5].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біла І. М. Психологічний супровід розвитку індивідуальності дитини / І. М. Біла // Практичний психолог Дитячий садок. – 2013. – №9. – С. 6-13.
2. Гулько Г. О. Психологічна профілактика неврозів обдарованих підлітків / Г. О. Гулько // Сучасні погляди на актуальні питання педагогічних та психологічних наук: Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції: (19-20 грудня 2014 р., м. Одеса). – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2014. – С. 9-12.
3. Єзерська Н.В Соціально-психологічний супровід обдарованих учнів / Н. В. Єзерська // Освіта та розвиток обдарованої особистості: щомісячний науково-методичний журнал. – №12(31) /2014. – К.: Інститут обдарованої дитини. – 2014. – С. 17.
4. Клименюк Ю. М. Обдаровані діти, їх виявлення та діагностика // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Спецвипуск. – Вінниця-Київ, 2015. – С. 46-50.
5. Сухомлинський В. Народження громадянина // Вибрані твори у 5-ти т.-Т.3. – К.: Рад. школа, 1977. – С.551.
6. Тесленко В. В. Педагогічний супровід обдарованих учнів у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі / В.В. Тесленко // Освіта та розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. - № 3 (34). – К., 2015. – С. 5 – 9.
7. Шевчишена О. В. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини у загальноосвітньому навчальному закладі: науково-метод. посіб. / О. В. Шевчишена. – Хмельницький: ОІППО, 2016. -237 с.

Лесик О. А.,
вчитель початкових класів, практичний психолог,
студент ВНУ ім. Л.Українки,
email:carik2017@ukr.net

ОСНОВНІ ШЛЯХИ, МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗВИТКУ ТА НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Анотація. У статті розглядається проблема виявлення, діагностики та навчання обдарованих дітей в різних вікових періодах. Проблема обдарованості виходить на найважливіший щабель у суспільстві, визначаючи виявлення, навчання і подальше виховання обдарованих дітей, стимулювання творчої праці, соціальний захист обдарованих і талановитих в умовах військового стану- надважливе завдання в сфері освіти. Одна із задач сучасної школи полягає в пошуку обдарованих дітей, діагностиці досягнень, їх підтримці, стимуляції та забезпеченні всебічного розвитку індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства, вивченні та використанні закордонного досвіду відповідно до умов навчання обдарованих дітей в нашій державі.

Ключові слова: навчання, виховання, проблеми, діагностика, методики, шкала інтелекту, тести, моніторинг, підготовка, перешкоди, обдаровані діти, завдання сучасної школи, особливості навчання.

Abstract. The article deals with the problem of identification, diagnosis and education of gifted children in different age periods. The problem of giftedness reaches the most important level in society, determining the identification, training and further education of gifted children, stimulation of creative work, social protection of the gifted and talented in the conditions of martial law - an important task in the field of education. One of the tasks of a modern school is to find gifted children, diagnose their achievements, support them, stimulate and ensure the comprehensive development of a person's individuality as an individual and the highest value of society, study and use foreign experience in accordance with the conditions of education of gifted children in our country.

Key words: education, education, problems, diagnostics, methods, intelligence scale, tests, monitoring, preparation, obstacles, gifted children, tasks of modern school, peculiarities of education.

В умовах сьогодення, важкому періоді країни, яка переживає постійну емоційну напругу, стрес та нестабільність в сфері освіти, часті повітряні тривоги, зміни режимів навчання (он-лайн чи офлайн, змішані, дистанційні) актуальність проблеми пошуку, виявлення, навчання і виховання обдарованих учнів зумовлена особливостями сучасного розвитку цивілізації, адже зараз особливо відчутна потреба у особистостях, які мають нестандартне мислення, схильних до саморозвитку, творчої самореалізації тощо, осіб, які є прогресом розвитку суспільства та всіх його сфер діяльності. Використання різних методик, опитувальників та шкал інтелекту дозволяють педагогам ,спільно з психологом, на відстані виявляти схильність до того чи іншого творчого потенціалу,

здібностей та обдарованостей в певній сфері діяльності, що актуально в сьогоденні час. Проблема обдарованості виходить на перший план, визначаючи виявлення, діагностику, навчання і виховання обдарованих дітей, стимулювання творчої праці, соціальний захист обдарованих і талановитих. Одна із задач сучасної школи полягає в пошуку обдарованих дітей, методології їх виявлення та постійній підтримці, стимуляції та забезпеченні всебічного розвитку індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства, вивченні та використанні закордонного досвіду відповідно до умов навчання обдарованих дітей в нашій країні. Нова українська школа повинна забезпечувати всебічний розвиток індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства на основі виявлення її задатків, здібностей, обдарувань і талантів. В Україні прийнято цілий ряд законів і програм, які спрямовані на створення загальнодержавної мережі навчальних закладів для обдарованої молоді (Закон України "Про освіту", Національна програма "Діти України", Програма розвитку обдарованих дітей і молоді, Указ Президента України про підтримку обдарованих дітей та інші) [4].

Розв'язання проблем, пов'язаних із шляхами виявлення, підтримкою обдарованих учнів та створенням середовища для їх самореалізації, можливе за умови приділення цим питанням особливої уваги та належного державного фінансування, створення особливих гуртків, секцій, наукових лабораторій чи інших технічних можливостей. Це зміцнить не лише матеріально-технічну базу навчальних закладів всіх рівнів, а й підвищить престиж наукової, дослідницької та творчої діяльності серед дітей та молоді в цілому. У психологічній, дидактичній та методичній літературі розглядають різні аспекти досліджуваної проблеми, зокрема: – проблеми обдарованості у психології (Д. Богоявленська, Ю. Гончарук, М. Гудь, В. Калашин, О. Кульчицька, М. Розенова), – навчання обдарованих дітей (З. Бактори, М. Бургін, Г. Степенко, Н. Докшина, С. Кошель); – методичні основи діагностики інтелектуальної обдарованості (А. Венгер, М. Волощук, О. Зазимко, Т. Марцинковська, Н. Стародубцева, В. Холмовська, Е. Щелбанова); – характерні риси обдарованих дітей (Г. Костюк, Н. Нестеренко); – особливості роботи з обдарованими дітьми (О. Антонова, Ю. Гільбух, О. Губеко, Л. Жук, Р. Науменко, Л. Туріщева).

Важливими для формування обдарованої особистості є розроблені психолого-педагогічні принципи творчого розвитку дітей у початковій школі (Я. Венгер, Ю. Гільбух, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Клименко, М. Лисина, Т. Хромова). Здійснений аналіз наукової психолого-педагогічної літератури засвідчив, що проблема обдарованості набула статусу державно важливої [3]. Обдарованість – сукупність здібностей, які зумовлюють особливо успішну діяльність людини в одній чи кількох сферах, які вирізняють її серед інших людей, що виконують ту ж діяльність у тих же умовах [1].

Обдаровані діти – діти, в яких у ранньому віці виявляються здібності до виконання певних видів діяльності. Розвиток обдарованих дітей випереджає рівень їх однолітків. Відчутною ознакою обдарованості є прискорений розвиток її інтелектуальних здібностей. Для обдарованої дитини характерними є висока активність розуму, підвищена схильність до розумової діяльності, інтерес до певного виду діяльності, елементи оригінальності в ній, схильність до творчості [3].

У педагогіці виділяють кілька типів обдарованості: раціонально- розумовий (необхідний вченим, політикам, економістам); образно-художній (необхідний дизайнерам, конструкторам, художникам, письменникам); раціонально-образний (необхідний історикам, філософам учителям); емоційно-почуттєвий (необхідний режисерам, літераторам) [7].

Можна виділити наступні види обдарованості:

- спеціальна (художня, музична, спортивна тощо) — високі досягнення у різних галузях творчості і виконавської майстерності;
- загальна (інтелектуальна) — швидке оволодіння основними поняттями, легке запам'ятовування і збереження інформації;
- академічна — успішність у засвоєнні окремих предметів;
- творча — характеризується здатністю висувати нові ідеї або блискуче використовувати те, що вже стало набутками суспільства;
- соціальна — схильність до встановлення конструктивних взаємовідносин з іншими людьми;
- практична — здатність до підприємницько-практичного мислення;
- однобічна виключно високий рівень розвитку однієї групи здібностей, всі інші розвинені нижче середнього.

Зазначені види обдарованості не ізольовані один від одного: людина може бути обдарованою по відношенню до цілої групи споріднених здібностей. Але всі види обдарованості обов'язково передбачають певний рівень розвитку розумових здібностей. Чим вищий цей рівень, тим ефективніше її діяльність у тій або іншій спеціальній сфері. Увага до обдарованої дитини не повинна вичерпуватися лише періодом її навчання. Усі обдаровані діти мають потребу в знаннях, яскраво виражений інтерес до певної галузі знань. Немає потреби примушувати їх вчитися, вони самі шукають собі роботу, частіше складну інтелектуальну, із задоволенням нею займаються, присвячуючи їй увесь свій вільний час. Обдаровані діти вільно і швидко оволодівають відповідними вміннями і навичками. Вони показують високий рівень досягнень [2]. Кожна обдарована дитина неповторна, проте за всієї індивідуальної своєрідності існує чимало рис, характерних для більшості обдарованих дітей. Відомо, що обдаровані діти характеризуються наполегливістю, відкритістю до всього нового, схильністю до пошуку нових вражень, знань. Вони здатні нестандартно сприймати світ і творчо мислити [6]. Обдарована дитина шукає спілкування з дорослими, бо ті розуміють її краще, ніж однолітки. Обдаровані діти часто

перебільшено емоційні, вони запальні, легко збуджуються через дрібниці, але це не вередування, а виявлення багатства їх натури. Творчі діти рідко бувають спокійними, вони страждають від своєї винятковості, але багатьох рятує тонке відчуття гумору, вони цінують його. У них особлива мова, особливе сприйняття. Тому такі якості обдарованих дітей вимагають особливого підходу до них, і не випадково за рішенням Всесвітньої організації охорони здоров'я входять до "групи ризику". Вони потребують особливого виховання, спеціальних, індивідуальних навчальних програм, спеціально підготовлених вчителів, шкіл [2]. Щодо обдарованих учнів особливу увагу слід звернути на такі моменти: повне задоволення запитів найпідготовленіших дітей у поглибленому вивченні предметів на основі широкого ознайомлення їх із сучасною наукою; створення умов для задоволення їх різнобічних пізнавальних інтересів і водночас для розвитку здібностей, виявлених у певній галузі діяльності; забезпечення можливостей для широкого вияву елементів творчості в навчальній і позашкільній роботі; залучення їх до надання допомоги своїм однокласникам у навчанні, в розвитку навчальних можливостей; запобігання розвитку в них переоцінки своїх можливостей, лінощів через систематичну недовантаженість [8]. Учителю потрібно не лише побачити і виявити здібну дитину серед інших, а й розвинути її здібності до рівня талановитості та геніальності. Педагог, працюючи з дитиною, має можливість спостерігати за проявами її індивідуальності у навчально-виховному процесі і повинен професійно реагувати та впливати на її розвиток. Якщо її не розвивати і не докладати зусиль, то обдарованість губиться. Діяльність з обдарованими дітьми вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та види пошукової аналітичної, розвивальної, творчої діяльності [3]. Удосконалити навчально-виховний процес із обдарованими дітьми, дати їм ґрунтовні знання, озброїти їх практичним розумінням основ наук допомагає насамперед періодичність проведення олімпіад, конкурсів захистів науково-дослідницьких робіт, конкурсів знавців, інтелектуальних аукціонів, змагань, ігрових тренінгів, семінарів, інтелектуальних марафонів тощо. У роботі з обдарованими дітьми можуть бути використані такі форми навчання: індивідуальні, фронтальні (дискусії, семінари, дебати, організаційно-діяльнісні й рольові ігри), групові (парні, постійні групи зі зміною функцій, груповий поділ класу з однаковими завданнями, з різним завданням, із загальним звітом кожної групи перед усім класом). Особливою популярністю серед обдарованих дітей користуються дискусійні форми (симпозіуми, дебати, круглі столи, невеликі сесії, ділові бесіди, інтерв'ю, шкільні лекції, семінарські заняття). Ці форми дають можливість учням розвинути власні риторичні здібності, опанувати методику дискусії, удосконалювати вміння висловлюватися та спілкуватися [5]. Серед методів навчання обдарованих учнів мають переважати самостійна діяльність, пошуковий та дослідницький підходи до засвоєних знань, умінь та навичок.

Контроль за процесом навчання повинен стимулювати поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток творчих елементів у навчанні. Домашні завдання повинні мати творчий, диференційований характер. Серед засобів навчання обдарованих дітей важливим є дидактичний матеріал, що використовує вчитель. Він може залучати учнів до діяльності з підручником чи посібником, додатковою літературою, іншими джерелами знань (наприклад, відеоматеріалами) для організації самостійних робіт на занятті та вдома, а також для оперативного контролю за засвоєнням знань [3]. Тому найбільш правильним у роботі з обдарованими дітьми є формування у них прагнення до подальшого вдосконалення, самовизначення, виховання вольових якостей. Розвиток обдарованих дітей гальмується через: відсутність соціально-матеріальної бази, потрібної для вияву різнобічних талантів дітей, їхньої творчості; формалізовану, механізовану та автоматизовану систему навчання; поневолення дитячої обдарованості бездуховною масовою культурою; відсутність психологічної допомоги дітям у подоланні комплексу неповноцінності. Педагоги і батьки повинні керуватися твердженням В. Сухомлинського про те, що у природі немає дитини безталанної, ні на що не здатної. Закон України «Про освіту» передбачає, що для розвитку здібностей, обдарувань і таланту створюються профільні класи (з поглибленим вивченням окремих предметів або початкової допрофесійної підготовки), спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, колегіуми, а також різні типи навчально-виховних колективів, об'єднань. Найбільш обдарованим дітям держава надає підтримку і заохочує (стипендії, направлення на навчання і стажування до провідних вітчизняних і зарубіжних освітніх, культурних центрів) [7]. Сучасні дослідження, проведені відомим психологом А. Барком, містять цікавий матеріал для доповнення рекомендацій батькам і педагогам з питань виховання обдарованої дитини. Слід створити всі умови для розвитку таланту, але не насаджувати дитині своїх захоплень, не культивувати необхідності будь-що досягти неперевершених результатів, не перевантажувати, не змушувати постійно займатись улюбленою справою. Все це може відобразитись на улюбленій дисципліні, може стати причиною неврозу, психічного захворювання або ж розвинути в дитини негативних рис характеру [4].

Діагностування обдарованої дитини пов'язується з визначенням її соціального статусу і прогнозом її поведінки, а також направлення її до навчального закладу відповідного типу.

У практиці можна визначити три підходи у виборі форм навчання обдарованих дітей:

- Обдаровані діти навчаються в звичайних навчальних закладах, але за індивідуальною програмою, яка містить елементи "збагачення" і "прискорення".
- Створення для учнів з підвищеними здібностями особливих умов в межах структури масової загальноосвітньої програми.

За місцем навчання обдарованої дитини діагностування проводиться з метою визначення її рівня розвитку, що допоможе знайти адекватні методи навчання і виховання, створити спеціальні програми, надати підтримку і соціальний захист.

Найчастіше використовують стандартизовані методи вимірювання інтелекту. Тести спрямовуються на визначення вербальних і невербальних здібностей дитини. Найбільш поширеними методами є шкала інтелекту Станфорда-Біне, тест Слоссона, Векслерівська шкала інтелекту та ін.

Стандартизовані тести досягнень для учнів використовують для виявлення виняткових здібностей з навчальних дисциплін.

Методика вивчення особистісних характеристик включає вивчення блоку показників-факторів: стурбованість при тестуванні, занепокоєність з приводу оцінок, загальну стурбованість, стабільність якості мислення, академічну самооцінку, контроль мотивації, потребу в знаннях, побоюванню щодо невдач.

Методика вивчення оточення: заохочення в сім'ї, освітній рівень батьків, міське (сільське) проживання, училищна атмосфера, визначальні події в житті, досвід щодо успіху, невдач.

Найпоширенішими вимірюваннями вважаються тести Станфорда-Біне, методика Мюнхенського лонгітюдного дослідження. Одиницею виміру обдарованості є коефіцієнт інтелекту (10), який визначається за формулою:

де КВ - календарний вік , РВ - розумовий вік.

Результати тестування виведені в таблицю, яку запропонував англійський педагог Ф. Пейнтер.

1(5, бали	Якісні рівні
141-170	Розумова обдарованість
111-140	Підвищені розумові здібності
91-110	Розумова норма (середні здібності)
71-90	Понижені розумові здібності
30-70	Різні ступені розумової відсталості

Учнів з підвищеними розумовими здібностями можна розділити на групи:

- 110-120 – дуже здібні діти;
- 120-140 – незвичайні діти.

Крім того існують діти, у яких коефіцієнт інтелекту нижчий 90 балів. Про таких учнів говорять, що них понижені інтелектуальні здібності (90-70, рівень нижче середнього), а з 70-30 – розумово відсталі. Учні з показниками 60-50 балами класифікуються як такі, що піддаються навчанню, учні, у яких 50-25 балів піддаються прищепленню елементарних навичок, нижче 25 балів, що вимагають постійної опіки.

Документально зафіксовано, що існують випадки, коли люди з коефіцієнтом менше 25 балів проявляють незвичайні здібності, або справжні таланти.

Жодний із названих методів не може претендувати на виключну роль у визначенні обдарованості. При проведенні практичних досліджень потрібно врахувати довготривалість процесу виявлення обдарованих дітей, оскільки він пов'язаний з динамікою розвитку.[2]

Для сучасної України формування системи розвитку обдарованої особистості є необхідною умовою досягнення успіху на шляху розбудови незалежної держави. Із двох можливих напрямів вирішення проблеми забезпечення суспільства обдарованими спеціалістами в нашій країні обрано шлях самостійної підготовки талановитої молоді в межах національної системи освіти на основі розробки та реалізації загальнодержавних, регіональних, місцевих, шкільних, індивідуальних програм. Перспективним вирішенням проблеми може стати організація такого педагогічного процесу, який започаткує технологію пошуку і відбору обдарованих учнів та створить умови для розвитку їхніх природних творчих потенціалів. А така цілеспрямована, систематична робота можлива лише за умови формування та поетапної реалізації спеціально розроблених програм пошуку, навчання, виховання і розвитку обдарованих дітей [5]. Потрібні спеціальні школи для обдарованих дітей, підготовленні вчителі, підручники, посібники, створене навчально-методичне забезпечення. Проте найголовніше – визнання самого факту, що обдаровані діти відрізняються не тільки за своїми інтелектуальними і творчими можливостями, але й особистісними рисами. Адже обдарованість – не тільки подарунок долі для відзначених нею, але ще й неабияке випробування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс / Т. В. Дуткевич. – Київ: Центр учбової літератури – 2016. – 388 с.
2. Клименюк Ю. М. Обдаровані діти, їх виявлення та діагностика / Ю. М. Клименюк. // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Спецвипуск. – Вінниця-Київ – 2015. – С. 46-50.
3. Лалак Н. В. Теоретичні засади навчання обдарованих дітей молодшого шкільного віку в контексті реформування освіти / М. В. Лавренова, Н. В. Лалак, Л. М. Фенчак // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Серія "Педагогіка" : збірник наукових праць. – К : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2016. – Випуск 2 (17). – С. 31 – 37.
4. Лозан С. М. Психологічні особливості організації навчального процесу з обдарованими дітьми. / С. М. Лозан, В. Є. Сорочинська, Н. М. Лозан. // Знання. Освіта. Освіченість. Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця. – Вінниця: ВНТУ, 2012. – С. 61–64 с.
5. Сокол Н. П. Форми і методи роботи з обдарованими дітьми / Н. П. Сокол. // «Педагогічний пошук». – 2014. – №3. – С. 26–28.

6. Тимченко А. А. Проблема дитячої обдарованості в сучасній педагогіці: технологічний підхід / А. А. Тимченко. // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. – 2011. – №33. – С. 94–96.
7. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. / М. М. Фіцула. – Київ: Видавничий центр "Академія", 2002. – 528 с. – (Альма-матер).

Лиса О. М.,
викладач біології,
Чернівецький медичний фаховий коледж, м. Чернівці.
lusanikoksana@gmail.com

ПІДВИЩЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ – ШЛЯХ ДО ОБДАРОВАНОСТІ

Анотація. У статті висвітлено питання підвищення професійної майстерності викладачів природничих дисциплін засобами неперервної освіти, яка супроводжує процес формування компетентнісного потенціалу обдарованої особистості.

Ключові слова: професійний саморозвиток, обдарованість, лідерство, творчі здібності, професійні компетентності.

Annotation. The article highlights the issue of improving the professional skills of teachers of natural sciences by means of continuous education, which accompanies the process of forming the competence potential of a gifted individual.

Key words: professional self-development, giftedness, leadership, creative abilities, professional competences.

Вступ. Компетентність – не проста сума знань, умінь і навичок, це поняття дещо іншого змістового характеру. Вона реальна, властива конкретній особистості і залежить від зусиль людини. У загальному випадку компетентність інтегрує в собі когнітивний (знання), операціональний (способи діяльності і готовність до здійснення діяльності) і аксіологічний (наявність певний цінностей) аспекти.

Компетентності на відмінну від узагальнених, універсальних знань мають дієвий, практико-орієнтований характер. Тому вони, крім системи теоретичних і прикладних знань, включають також когнітивну і операціонально-технологічну складові. Тобто компетентності – це сукупність (система) знань у дії. Отже це – набір знань, умінь та навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів тощо, які дають змогу людині ефективно здійснювати певну діяльність або виконувати певні професійні функції.

Обдарованість – це високий рівень здібностей людини, що дозволяє їй досягти особливих успіхів у певній галузі діяльності.

Лідер – це особистість, за якою всі інші члени групи визнають право брати на себе відповідальні рішення, що зачіпають їхні інтереси й визначають напрям і характер діяльності всієї групи. Обдаровані діти складають резерв інтелектуального піднесення будь-якої нації. Оволодіння сукупністю універсальних (завдяки інтегральному підходові до викладання) і професійних компетенцій дозволить випускнику виконувати професійні обов'язки на високому рівні. Необхідно шляхом інтеграції навчальних дисциплін, використовуючи активні методи та інноваційні технології, які привчають студентів до самостійного набуття знань і їх застосування, допомагати як формуванню практичних навиків пошуку, аналізу і узагальнення будь-якої потрібної інформації, так і набуттю досвіду саморозвитку і самоосвіти, самоорганізації і самореалізації, сприяти становленню і розвитку відповідних компетенцій [1].

Одним із основних завдань системи освіти України є формування творчої, активної, всебічно розвинутої особистості. Уже давно стало очевидним, що найбільше успіхів досягають ті держави, які мають висококваліфіковані кадри працівників, тобто йдеться про інтелектуальний, творчий потенціал кожної країни. На сьогодні відчувається дефіцит фахівців високого рівня в різних галузях, дефіцит талановитих й обдарованих працівників. Саме тому для розвитку інтелектуального потенціалу нації, який є показником духовного і матеріального поступу країни, дедалі актуальнішою стає проблема визначення, навчання і розвитку обдарованих здобувачів. Також особливого значення набуває наукове та методичне забезпечення, створення належних умов для самоактуалізації та самореалізації потенційних можливостей молоді.

Мета статті – висвітлити сучасні підходи до підвищення професійної компетентності у вищій школі.

Загальнолюдська та філософська значущість ідеї неперервної освіти велика, сенс її полягає в тому, щоб забезпечити кожній людині постійний розвиток, вдосконалення, творче оновлення протягом всього життя, а отже, гарантувати процвітання всього суспільства. У сучасних умовах освіта не може лишатися у стані внутрішньої замкненості та самодостатності. Інформаційне суспільство орієнтує людину на постійне оновлення знань, опанування нових способів одержання інформації, самоактуалізацію у професії, підвищення вимог до себе, до розвитку професійних компетентностей.

Концепція сучасної освіти побудована таким чином, щоб створити оптимальні умови для реалізації творчого потенціалу здобувачів допомогти їм правильному виборі майбутньої професії.

Викладач завжди прагне того, щоб знайти і застосувати найзручніший спосіб викладання. Адже тільки тоді він ефективний яким задоволені здобувачі, який їх цікавить.

Основною метою системи освіти є створення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного здобувача, який зможе навчатись створювати і розвивати інтелектуальні здібності до самонавчання, бути лідером.

Саме у добу глобалізації як ніколи стає зрозумілим, що освіта – не особиста справа і результат приватних уподобань, а соціальна технологія виробництва здібностей і вмінь людини. Сьогодні людина як фахівець потребує для себе «соціальної захищеності» у ринкових відносинах, коли вона «продає» свої знання та вміння на ринку праці. Таку гарантію може дати їй лише неперервна освіта як запорука її конкурентоспроможності. Відповідно, людина має знайти у сфері неперервної освіти повноту буття та сповнити своє життя сенсом. Питання організації та результатів самоосвіти викладачів стало надзвичайно актуальним в ХХІ ст., адже зараз не достатньо знань отриманих один раз. Надання якісної сучасної освіти, не можливе без постійного професійного розвитку педагогічних працівників та їх відповідності нагальним потребам суспільства в процесі формування компетентнісного, усебічно розвиненого та конкурентоспроможного фахівця. Тому важливим фактором відповідності є самоосвіта.

Неперервна освіта – це виклик сучасній демократичній державі, оскільки на її якість впливають минуле (попередня якість освіти, панівні академічні цінності), сучасне (ресурси, що виділяються на освіту державою і суспільством, ефективність управління, престиж освіти, оплата праці освітян, усталена структура підготовки фахівців тощо) і майбутнє (зростаюча потреба в досконалій загальній, політичній і професійній компетентності громадян) [8].

Відтак, для України створення системи розвитку компетентного фахівця, спроможного навчатися впродовж життя, є необхідною умовою досягнення успіху на шляху розбудови незалежної держави. Нині сама доля України залежить від того, як ефективно будуть використані інтелектуальні, творчі можливості її народу, кожного громадянина. Тому підготовку вітчизняних фахівців можна віднести до стратегічних пріоритетів нашої країни на найближчі роки.

Настав час усвідомлення того, що від рівня індивідуальної самореалізації кожної особистості залежить ріст і масштаби досягнень людства в галузі створення матеріальних і духовних цінностей. Тому важливим є розвиток системи безперервної освіти, яка виражає філолофсько-педагогічну концепцією, відповідно до якої освіта розглядається як процес, що охоплює все життя людини. Тому важливим є актуалізація такого аспекту освітньої теорії і практики, який виражає її як безупинне цілеспрямоване освоєння людиною соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок наявної освітньої системи. У педагогічній науці накопичено позитивний досвід підготовки висококваліфікованих спеціалістів з вищою освітою, що відображено у працях вітчизняних вчених Н. В. Абашкіної, А. І. Дьоміна, О. С. Дубинчук, В. А. Козакова,

О. Г. Мороза, Н. Г. Ничкало, В. І. Паламарчука, В. С. Пікельної, Н. М. Розенберга, Н. О. Талалуєвої, О. І. Щербак, М. М. Поплавського, О. І. Скарня та ін. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що вивчалися окремі аспекти підготовки спеціалістів у системі школа – ВНЗ: питання педагогіка професійної освіти (С. Я. Батишев, А. П. Беляєва, Р. С. Гуревич, М. І. Махмутов, Н. Г. Ничкало і ін.); основи наступності в системі професійної освіти (В. С. Ледньов, В. І. Бондар, О. М. Беляєв, С. У. Гончаренко, А. І. Дьомін, В. С. Заслуженюк, В. М. Мадзігон, Н. Г. Ничкало і ін.); структурування знань у змісті освіти (Л. Я. Зоріна, В. С. Ледньов, М. М. Скаткін, А. М. Сохор, П. Херст і ін.); професійна спрямованість навчання (Л. П. Вороніна, О. С. Дубинчук, І. Д. Зверєв, Н. А. Лошкарьова, В. Н. Максимова, В. І. Паламарчук, Л. В. Савельєва, Н. В. Федорова, Л. Д. Хромова, М. Ф. Борисенко і ін.).

Відтак, актуальною залишається формування сучасного фахівця у системі безперервної освіти у контексті глобалізаційних та євроінтеграційних процесів. Тому завданням статті є формулюванні висновків щодо сутності безперервної освіти України у контексті її інтеграції в європейський освітній простір. Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань щодо запровадження неперервної освіти протягом життя особистості завжди було приділено окрему увагу з боку таких вітчизняних науковців, як Ф. Вашук, Д. Дзвінчук, В. Журавський, О. Кашуба, Б. Клименко, К. Ковальська, В. Кремень, Н. Москаленко, Н. Ничкало, В. Олійник, Т. Пахомова, Н. Семенюк, Л. Товажнянський, О. Щербак. Серед зарубіжних науковців слід відзначити вчених П. Альхайта, А. Гартунга, Е. Грубера, К. Хоул та ін.

Реформування освіти вимагає педагога нової формації, який здатен виконувати ролі наставника, коуча, фасилітатора і тьютора, має академічну свободу, володіє навичками випереджувального проєктного менеджменту, самостійно й творчо здобуває інформацію, організовує дитиноцентрований процес, трансформуючи методи, прийоми і технології навчання залежно від запитів і потреб замовників освітніх послуг. Актуалізується на необхідності підготовки фахівців, які відповідають викликам сьогодення, здатних до неперервного інтелектуального, культурного і духовного розвитку протягом життя шляхом формальної і неформальної освіти [7].

При підвищенні психолого-педагогічної кваліфікації викладачів медичного вузу ключовим аспектом стає не тільки прийняття стратегії безперервної освіти, а й систематичне вдосконалення професійної компетентності саме в галузі педагогіки. У ряді педагогічних досліджень зазначено, що основним напрямком поновлення професійної освіти в сучасному світі є пошук шляхів формування у викладачів (фахівців) діяльнісної позиції в процесі навчання, шляхів, що сприяють становленню досвіду цілісного системного бачення професійної діяльності,

системної дії в ній, рішення нових завдань. Інноваційний підхід педагога до вдосконалення рівня професійної компетентності як у атестаційний, так і в міжатестаційний період, самоосвітня діяльність (епізодична і планова) викладача, саморозвиток, пошук шляхів професійної самореалізації; здійснення безперервного навчання, оскільки “викладач живе доти, доки він учень”; складання плану самовдосконалення професійної компетентності: вивчення передового досвіду колег, проведення відкритих занять, самоаналіз занять, обговорення відвіданих занять, участь у конкурсах тощо; цілеспрямована систематична робота над методичною темою – усе це сприяє розвитку викладача та його професійному зростанню. До того ж, першочергове значення має створення інформаційно-освітнього простору з рівноправним доступом всіх педагогів до інформаційно-освітніх ресурсів, готовність до інноваційної діяльності, пріоритет освітніх технологій; впровадження освітніх продуктивних технологій навчання і виховання, переведення освітнього процесу на технологічний рівень, тобто попереднього проектування процесу навчання з урахуванням дидактичних цілей і заданого рівня засвоєння, забезпечення методичного супроводу освітнього процесу; розробка авторських програм, спеціальних і факультативних курсів, організація творчого педагогічного процесу.

Педагогічна діяльність має від самих витоків творчий і дослідницький характер, а методична робота має бути не лише обов’язковою вимогою та важливою умовою забезпечення ефективного функціонування і розвитку закладу освіти, а й життєвою потребою кожного окремого педагога. Тому методична робота в інституті сьогодні, все більше набуваючи нових елементів, спонукає сучасного викладача до підвищення свого фахового рівня, сприяє взаємному збагаченню членів колективу педагогічними знахідками, дає змогу молодим вчитися педагогічній майстерності у старших і досвідченіших колег, забезпечує підтримання в педагогічному колективі духу творчості, прагнення до пошуку.

Якість та результати освітнього процесу в інституті першочергово залежать від викладача, його теоретичної підготовки, педагогічної та методичної майстерності [3].

Важлива роль у реалізації цих завдань, у забезпеченні якісних змін в освіті належить післядипломній педагогічній освіті. ППО стає нині більш персоніфікованою, надає кожному педагогові ширші можливості для оновлення, удосконалення, поглиблення своєї професійної підготовки в прийнятний для нього спосіб, у тому числі шляхом дистанційного навчання із застосуванням нових інформаційних технологій [5].

Незважаючи на те, що питання підбору кадрів, їх підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації постійно перебувають у полі зору науковців та практиків, завжди існувала суперечність між зростаючими потребами

сьогодення, суспільства й недостатньою кількістю кваліфікованих фахівців чи рівнем їх професіоналізму. У сучасних інформаційно-комунікаційних умовах ця суперечність ще більше загострилася, і стала нагальною. Тому, отримавши професійну освіту, щоб стати справжнім педагогом-фахівцем, необхідно розвивати, удосконалювати свою майстерність, підвищувати рівень кваліфікації, продовжувати навчатись упродовж всього професійного життя, тобто ставати професіоналом.

Активні, обдаровані, здобувачі-лідери характеризуються порівняно високим розвитком мислення, розвинутими навичками самоконтролю навчальній діяльності високою працездатністю. Таким здобувачам властива розумова діяльність, неординарність, лідерство, свобода самовияву, багатство уяви, розвинута і сформована пам'ять, швидкість реакції, вміння піддавати сумніву і науковому осмисленню певні явища, стереотипи, догми. Це творча ланка молоді – у них є інтерес до поглинання знань, самостійності у навчанні, розширюють, світогляд формують, наполегливість у досягненні поставленої мети.

Фактором підвищення обдарованості, лідерських якостей здобувачів використовується весь арсенал інтелектуальної участі групи в дискусіях, семінарах, прес-конференціях, робота в експериментальних групах, у групах, що працюють над підготовкою та проведенням проектів, приймають участь в обласних, регіональних конференціях.

Серед різноманітних напрямків та форм методичного забезпечення професійного росту педагогів особливе місце займає методична робота. Метою методичного забезпечення освітнього процесу в коледжі є створення умов для постійного вдосконалення педагогічної діяльності, приведення його у відповідність із сучасними досягненнями науки й практики, стимулювання інноваційної діяльності педагогів.

Проблемність методичної роботи полягає перш за все в тому, щоб навчити педагога самостійно визначати, розглядати та ставити проблеми. І тут слід наголосити на врахуванні специфіки освіти дорослих, фахівців із вищою освітою, певним життєвим та професійним досвідом, які на відміну від студентів, уже мають вміти не тільки вирішувати наявні проблеми, а й ставити їх, вболівати за їхнє розв'язання, знаходити нові шляхи подолання їх, добираючи та використовуючи оптимальні й економні в часі способи виконання професійних дій і операцій, які приносять найкращі результати.

Професійно-педагогічну компетентність сучасного педагога визначаємо як інтегральну характеристику особистості, що включає комплексне поєднання ґрунтовних, систематичних, поліфункціональних знань, професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій, акмеологічних інваріантів, зокрема спеціальних педагогічних здібностей, властивостей, особистісних якостей

(темпераменту, інтелекту, нахилів, переконань, потреб, настанов) тощо, акмеологічної професійної позиції, які забезпечують професійний розвиток педагога шляхом формальної, неформальної, інформальної освіти, готовність здійснювати інноваційну високопродуктивну професійно-педагогічну діяльність у сучасних соціокультурних умовах. Причому готовність педагога до професійно-педагогічної діяльності проявляється в його внутрішній активності долати певні протиріччя та творчій реалізації професійних планів і програм. Професійно-педагогічна компетентність виступає складовою професіоналізму діяльності і професіоналізму особистості, тобто інтегрованим показником діяльнісної та індивідуально-особистісної сфери педагога, для якого важливо в умовах післядипломної освіти не стільки оволодіти системою професійно-особистісних знань, умінь і навичок, скільки вміти майстерно мобілізувати їх у певній ситуації для творчо-продуктивного розв'язання завдань на рівні професійних стандартів. Для сучасного фахівця важливо оволодіти навичками управління знаннями, тобто навичками отримання знань, їх створення, організації і ціннісного використання [6].

Обдарованість лише створює можливості досягнення успіху в конкретній діяльності. Щоб можливість перейшла в реальність, потрібно оволодіти певними навичками і вміннями.

На сьогодні науковці різних країн працюють над проблемою обдарованості: біологи намагаються виділити ген обдарованості, психологи і соціологи створюють тести для визначення яскравих здібностей здобувачів, а у сучасній педагогічній теорії та практиці відбувається інтенсивний процес розробки системи виховання та навчання обдарованих здобувачів. Таким чином, проблема обдарованості є проблемою культурного та інтелектуального потенціалу будь-якої нації. Про це свідчать численні наукові, методичні публікації, науково-практичні конференції [2].

Обдаровані здобувачі:

- мають вищі порівняно з більшістю здобувачів інтелектуальні здібності, потяг до навчання, творчі можливості.
- мають активну пізнавальну потребу, що домінує.
- відчують радість від здобуття знань, розумової праці.
- Епідемія COVID-19 внесла корективи в повсякденне життя українського суспільства. Не маючи змоги працювати у звичному форматі, заклади освіти були вимушені перейти в Інтернет простір для організації навчальної, науково-методичної та управлінської діяльності.

Цей досвід показав, що в межах неперервної освіти педагогам варто підвищувати свою кваліфікацію не тільки у полі їхньої вузької спеціалізації, а й у сфері ІКТ. Опинившись ізольованими від звичного професійного середовища,

освітяни водночас отримали унікальну можливість бути на зв'язку з усім світом. Відомі освітні платформи, такі як Coursera, edX, FutureLearn, OpenLearn надали безкоштовний доступ до навчання на всіх курсах на період карантину [4]. На цих ресурсах можна не тільки розширити знання та вдосконалити вміння у своїй спеціалізації, але й пройти сертифіковані курси з інших дисциплін, таких як психологія, цифрові технології, соціологія та інші, які будуть сприяти професійному та особистісному розвитку педагога. Це є яскравим прикладом того, як освітяни можуть підвищувати свою кваліфікацію, навчаючись на курсах, розроблених провідними університетами світу.

Протягом останніх років достатньо швидко змінилася система оновлення та передачі знань, обсяги знань також значно зросли. Крім того, безперервна освіта стає одним з важливих чинників пріоритетності в професіоналізації, інтеграції та пов'язаного з цими процесами спільного визнання дипломів, і в цілому поява такої концепції як «освіта впродовж життя» сприяє об'єднанню людства, надаючи нових ціннісних орієнтирів. При цьому важливим фактором є забезпечення безперервності освіти у сучасному культурно-освітньому контексті, що виступає як ідея, принцип навчання та чинники становлення професіонала фахівця.

На курсах підвищення кваліфікації рекомендуємо використовувати матеріали про новітні наукові відкриття та методику їх вивчення, що публікуються у європейському журналі для педагогів природничих дисциплін «Science in school». Окрім наукової інформації, тут можна знайти цікавий досвід різних педагогів щодо проведення занять з біології, хімії, фізики, астрономії, географії [13]. Навчальною лабораторією ELLS (European Learning Laboratory for the Life Sciences, <http://emblog.embl.de/ells/ells/>) при Європейській молекулярно-біологічній лабораторії (EMBL) розробляються методичні ресурси для освітян [10]. Ресурс ELLS містить протоколи простих експериментів, які можна провести у навчальному закладі чи навіть удома [11]. Цікавим і ефективним у роботі будуть і освітні ресурси hhmiBiointeractive (<https://www.hhmi.org/biointeractive>) Медичного інституту Говарда Г'юза (Howard Hughes Medical Institute), що в штаті Меріленд. Ресурс містить чудові навчальні фільми, анімації, картки-завдання, схеми, презентації. Важливо, що всі матеріали логічно пов'язані і користувачу легко знайти необхідні до різних тем. Найбільш корисними для педагога є детальні розробки занять. Наприклад, методичні рекомендації щодо коеволюції популяцій людини і домашніх тварин. Пропонується короткий фільм про споживання молока людиною і часті випадки лактозної інтолерантості. Пояснено, яка роль ферменту лактази у засвоєнні молочних продуктів. Користувачам пропонується на основі конкретних даних скласти карту поширення лактазної персистентності та зробити відповідні висновки. Далі за

генеалогічними схемами визначити, як успадковується лактозна інтолерантність. На завершення виконується практична робота: на основі аналізу нуклеотидних послідовностей осіб, позначених на генеалогічних схемах, визначити, які саме мутації і в яких генах (структурних чи регуляторних) призвели до формування лактазної персистентності й закріпилися у відповідних популяціях [12]. Цікаві заняття подібного плану запропоновано для вивчення процесів формування адаптацій та видоутворення в процесі освоєння ящірками Карибських островів. Чудові фільми, робота з аналізом нуклеотидних послідовностей та екології ящірок сприяють розумінню адаптивного характеру еволюційних процесів [7]. Нами вже проведено успішну апробацію використання цих матеріалів при вивченні теми «Адаптації». Потужний блок матеріалів для викладачів та здобувачів (<https://teach.genetics.utah.edu/content/evolution/>) розроблено в університеті штату Юта (University of Utah, Genetic Science Learning Center). Ці ресурси вміщують чудові фільми та анімації і комплексні розробки навчальних матеріалів на теми видоутворення, філогенії різноманітних груп організмів (наприклад, китоподібних, великої і червоної панд), побудови філогенетичних дерев. Пропонуються матеріали із застосування методу моделювання. На семінарах заняттях можна вивчати генетику голубів на основі цього ресурсу, грати у навчальну гру, конструювати генотип нащадків голубів та визначають їхні фенотипи [15]. Навчальні ігри з природничих дисциплін пропонують й інші ресурси. Зокрема, <https://educationalgames.nobelprize.org/educational/> містить ігри щодо визначення групи крові та переливання крові, формування умовних рефлексів, регуляції клітинного циклу, структури ДНК та організації геномів різних організмів [14].

Висновки. Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що досконала організація самоосвітньої діяльності та участь у різноманітних формах методичної роботи з використання онлайн ресурсів є потужним методичним і дидактичним інструментарієм для підвищення професійної компетентності викладачів, які вмотивують до навчання, до оволодіння знаннями та навичками своїх здобувачів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волошук І., Яременко Л. Обдарованість та її типологія // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи // м. Київ, 2020. – с. 26-36.
2. Демченко О.П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого-педагогічному дискурсі. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Випуск 51. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. С. 137–143.

3. Коваленко В. О. Професійна компетентність викладача як ключовий фактор підвищення якості освіти: матеріали конференції: Актуальні проблеми неперервної освіти в інформаційному суспільстві – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. – С. 27–31.
4. Платформи для онлайн-навчання: Coursera: (<https://www.coursera.org>), EdX (<https://www.edx.org>), FutureLearn (<https://www.futurelearn.com>), OpenLearn (<https://www.open.edu/openlearn/>).
5. Половенко О. В., Кірішко Л. М. Безперервна освіта педагога за індивідуальною освітньою траєкторією: [навч.-метод. посіб.]. Кропивницький: КЗ «КОІППО ім. В. Сухомлинського», 2018. 60 с.
6. Сидоренко В. В. Розвиток педагогічного акмепрофесіогенезу в умовах формальної і неформальної післядипломної освіти. Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти: монографія / кер. авт. кол. Н. В. Гузій; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. 516 с. С. 177–257.
7. Сидоренко В. В. Розвиток професійної компетентності сучасного педагога в умовах відкритої освіти: кластерний аналіз. Професійна компетентність педагога в умовах оновленого змісту освіти та вимог ринку праці: матеріали III регіональної науково-практичної конференції. Вінниця: Вінницька міська друкарня, 2017. С. 8–17.
8. Тимошко Г. М. Формування рефлексійної культури майбутніх працівників закладів освіти у процесі магістерської підготовки. Тринадцяті Сіверянські соціально-психологічні читання: Матеріали Міжнародної наукової онлайн-конференції (25 листопада 2022 року, м. Чернігів) / За наук. ред. Л. М. Завацької. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2023. Т.2. 212 с. С. 167- 170.
9. Activityfor Lizardsinan Evolutionary Tree. URL:
<https://www.biointeractive.org/classroom-resources/activity-lizards-evolutionary-tree>.
10. Anastasios Koutsos, Alexandra Manaia and Julia WillingaleTheune The Virtual Microarray: Version 2.3. URL: <http://emblog.embl.de/ells/teachingbase/how-do-microarrays-work>.
11. DNA isolation from bananas – kitchen experiment. URL:
<http://emblog.embl.de/ells/teachingbase/dna-isolation/>.
12. Pigeon Breeding: Genetics At Work. URL:
<https://learn.genetics.utah.edu/content/pigeons/>.
13. Sciencein school/The European journal for science teachers. URL:
<https://www.scienceinschool.org/>.
14. The Blood Typing Game. URL:
<https://educationalgames.nobelprize.org/educational/medicine/bloodtypinggame/>
15. The Makingof the Fittest: Got Lactase? The Co-evolution of Genesand Culture. URL: <https://www.biointeractive.org/classroom-resources/making-fittest-got-lactase-coevolution-genes-and-culture/>.

Лукачевич А. Ф.,

*Старший викладач кафедри інформатичної та технологічної освіти
Комунального закладу "Запорізький обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти" Запорізької обласної ради
af-1965@i.ua*

ПРОЄКТУВАННЯ ВИРОБІВ У СФЕРІ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ЗАПОРУКА КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ТА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ УМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Метою статті є розкриття особливостей компетентнісного підходу та розвитку творчих вмінь здобувачів освіти на уроках трудового навчання та технологій у першій чверті ХХІ століття.

Проектування виробів у сфері матеріальної культури відіграє важливу роль у формуванні компетентнісного підходу та розвитку творчих здібностей здобувачів технологічної освіти. Цей процес включає в себе комплекс дій, спрямованих на створення нових або удосконалення існуючих виробів, що враховують не тільки технічні, але й культурні, естетичні та творчі аспекти.

Для розвитку творчих здібностей потрібно підштовхувати здобувачів освіти до рішення, а не вирішувати за них. Творче мислення починає працювати в кожній й будь-якій нормальній людини, коли саме життя, практика наражають її на якісь труднощі, перепони, що виступають у вигляді більш чи менш складних задач, які збуджують їх розум, примушують мислити, шукати й знаходити відповідні рішення. Проблеми створюють творчість. Істота, яка є цілком пристосованою до оточуючого світу, не могла б нічого бажати, ні до чого прагнути й, звичайно, нічого не могла б творити [3].

Основні ключові аспекти, які демонструють важливість розвитку творчих здібностей здобувачів освіти у цій сфері – це компетентнісний підхід в освіті, який орієнтований на розвиток у здобувачів освіти здатності творчо застосовувати набуті знання, уміння та навички в реальних життєвих ситуаціях та міждисциплінарні зв'язки, завдяки яким здобувачі технологічної освіти залучаються до STEM-освітніх процесів, що поєднують знання з різних галузей, таких як інженерія, мистецтво, історія, біоніка та математика.

Такий підхід не тільки збагачує їх навчальний досвід здобувачів освіти, але й забезпечує розвиток необхідних для сучасного світу компетенцій. STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) підхід доповнюється мистецтвом (Art), утворюючи STEAM, що розширює межі творчості щодо традиційних технічних знань і підходів. Виникають яскраві поєднання технічних і креативних рішень, що допомагає здобувачам розвивати інноваційне мислення та творчі підходи до вирішення проєктних завдань.

Вивчення історичних аспектів технологічних досягнень та культурної спадщини сприяє глибшому розумінню розвитку технологій і їх впливу на суспільство. Дає можливість створення історичної довідки про еволюцію та естетичну складову матеріального продукту у різні часи та епохи.

Біоніка – це область, яка черпає творче натхнення з природних процесів і структур для створення здобувачами освіти нових технологій і виробів.

Використання принципів біоніки дозволяє створювати більш ефективні та екологічні вироби, наслідуючи структури і механізми, що існують у природі.

Такі підходи сприяють розвитку творчих здібностей та цінностей у таких сферах, як дизайн, робототехніка, матеріалознавство тощо...

Математика є фундаментальною дисципліною для всіх STEM-галузей та сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних навичок, так необхідних для вирішення складних проєктно-технічних завдань. Використання математичних моделей та симуляцій дозволяє прогнозувати поведінку виробів і систем, оптимізувати процеси та мінімізувати ризики процесу проєктування.

STEM-освіта передбачає активне залучення здобувачів до практичних проєктів, які об'єднують знання з різних дисциплін, участі у розробці реальних проєктів, що включають інженерні рішення, художній дизайн, історичний контекст та біонічні принципи. Співпраця в міждисциплінарних командах розвиває навички комунікації, лідерства та спільно-творчого вирішення проблем.

Таким чином, інтеграція STEM-освітніх процесів у технологічну освіту забезпечує всебічний розвиток творчих здібностей здобувачів освіти, готуючи їх до сучасних викликів та потреб ринку праці. Поєднання інженерії, мистецтва, історії, біоніки та математики створює багатогранне освітнє середовище, яке сприяє розвитку інноваційного мислення, творчих здібностей та міждисциплінарних навичок.

Реалізація творчих проєктів, які мають практичне застосування, надає здобувачам освіти колосальні можливості розвивати навички творчого конструювання та дизайну, проєктного менеджменту, планування, критичного мислення та вирішення досить складних технологічних задач. Це є творчим процесом, що стимулює здобувачів освіти до генерації нових ідей та інноваційних рішень, де здобувачі освіти вчаться розробляти унікальні вироби, враховуючи сучасні тенденції та потреби суспільства. Вони експериментують з формами, матеріалами та технологіями, що також сприяє розвитку їх творчих здібностей. Цей процес забезпечує не лише теоретичне навчання, але й практичне застосування знань, що сприяє формуванню комплексних

компетенцій. У першу чергу, відбувається процес розвитку творчих здібностей та підходів. Стимулюється уяву та креативність, здобувачі освіти розвивають здатність генерувати нові ідеї та концепції для виробів, враховуючи естетичні, функціональні та технологічні аспекти. Відбувається також експериментування з різними матеріалами, формами та технологіями, що допомагає знайти унікальні та інноваційні рішення.

Робота над творчими проєктами дозволяє авторам проєкту здобути практичні навички, необхідні у майбутній професійній діяльності.

Вони навчаються використовувати різні інструменти та технології для виготовлення виробів, зокрема, роботу з програмним забезпеченням для моделювання та 3D-друку.

Реальні творчі проєкти часто супроводжуються непередбачуваними проблемами, що розвиває у здобувачів здатність до критичного мислення та вирішення проблем створення та оздоблення матеріальних виробів з використанням декоративно-прикладних технологій, що є комплексним процесом та поєднує традиційні техніки та сучасні технології. Опрацьовуючи орнаментальні композиції, необхідно націлювати учнів не тільки на відтворення відомих їм мотивів, а й на створення нових декоративних образів, навіяних розмаїттям та багатством навколишнього рослинного й тваринного світу [5]. Цей підхід дозволяє створювати естетично привабливі, функціональні та унікальні вироби, що відповідають вимогам сучасного споживача. Використання таких технік сприяє розвитку саме творчих здібностей, збереженню культурної спадщини та впровадженню інновацій у сфері матеріальної культури.

Робота в команді з реалізації групових (колективних) проєктів розвиває навички комунікації, лідерства та творчої співпраці. Здобувачі освіти також набувають навичок планування, управління часом і ресурсами, що є критично важливими для успішного завершення проєкту.

Презентація та захист проєктів включає творчий підхід у демонстрації своїх ідей перед аудиторією, що розвиває навички ефективної комунікації та артистичні вміння та здібності.

Успішна реалізація творчих проєктів надає здобувачам відчуття творчого злету, досягнення мети та дуже позитивну мотивацію! Можливість бачити реальні результати своєї творчої праці підвищує самооцінку, впевненість у своїх силах!

Отже, реалізація творчих проєктів з практичним застосуванням є надзвичайно ефективним методом творчого навчання, що дозволяє здобувачам освіти розвивати комплекс навичок, необхідних для професійної діяльності.

Такий підхід сприяє розвитку творчого мислення, практичних компетентностей, міждисциплінарних знань та професійних вмінь, готуючи здобувачів до успішної кар'єри в різних галузях, розвивають почуття гармонії, стилю та краси. Передбачається також врахування національних традицій та культурних особливостей, що сприяє збереженню та популяризації культурної спадщини та культурної ідентичності народу України. Здобувачі освіти досліджують та інтерпретують традиційні техніки, матеріали та орнаменти, що дозволяє їм глибше зрозуміти та цінувати свою культурну спадщину. Такий підхід адаптує творчу діяльність до сучасних умов та потреб, зберігаючи при цьому культурну цінність спроектованих власноруч виробів.

Наприкінці хочеться додати, що проектування виробів у сфері матеріальної культури є важливим компонентом творчої складової технологічної освіти, який забезпечує розвиток творчих, професійних та особистісних компетенцій здобувачів освітніх послуг у царині технологій. Воно сприяє інтеграції технологічних процесів та дизайну, врахуванню ергономічних та культурних аспектів, що робить процес технологічного навчання більш творчим, цілісним та багатограним. Успішна реалізація творчих проєктів надає здобувачам відчуття творчого злету, досягнення мети та дуже позитивну мотивацію!

Можливість бачити реальні результати своєї творчої праці підвищує самооцінку, впевненість у своїх силах!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкович М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво. - Львів: Світ, 2010. - 272с.
2. Вихрущ А. В. Трудова підготовка учнів у загальноосвітніх школах України (XIX - початок XX століття). - К., 2011. - 199с.
3. Гедвілло О. І. Індивідуальний підхід до навчання з практикуму в майстернях / О. І. Гедвілло// Трудова підготовка в закладах освіти. - 2008. - №2. - С.44-47.
4. Каньковський І.Є., Терещук І.Я., Терещук А.Л. Відродження народних ремесел на базі загальноосвітньої школи // Трудова підготовка в закладах освіти.-2007.- №1.-С.22-27.
5. Нісімчук А. С., Падалка О. С., Шпак О. Т. Сучасні педагогічні технології / А. С. Нісімчук , О. С. Падалка, О. Т. Шпак. - К, 2016
6. Тимків Б. М. Формування художньої етнокультури студентів засобами народного декоративноприкладного мистецтва // Народне мистецтво, 2004. — № 1/2. — С. 54 — 55.

Лук'янчук Г. Я.,
старший викладач кафедри менеджменту освіти
Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти
g.lukianchuk@vippro.org.ua

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Анотація. В статті розглянуто проблеми організації та шляхи їх вирішення щодо роботи з обдарованими дітьми в закладах позашкільної та загальної середньої освіти.

Ключові слова: загальна середня та позашкільна освіта; здобувачі освіти; здібність, обдарованість, талант.

Annotation. The article examines the problems of organizing work with gifted children in out-of-school and general secondary education institutions.

Keywords: general secondary education, extracurricular education; education seekers; ability, giftedness, talent.

Реформа загальної середньої освіти «Нова українська школа» вперше за всі роки незалежності України повернула вектор освітньої діяльності до самого учня з обов'язком педагога «максимального врахування в освітньому процесі індивідуальних фізичних, психічних та інтелектуальних особливостей кожного учня». Таким чином реалізується основоположний принцип Концепції НУШ - принцип дитиноцентризму. Це докорінно змінює психологію взаємодії суб'єктів освітньої діяльності. Педагог здійснює педагогічне спостереження для побудови індивідуальної траєкторії розвитку кожної дитини.

Фізичні особливості – це стан здоров'я, від якого залежить навчальна активність учня. Психічних особливостей надто багато, щоб перерахувати всі. Вони дуже важливі, оскільки формують психічну сферу особистості, а це напряму впливає на академічну активність дитини/учня. Інтелектуальні особливості учнів «нова українська школа» представляє через призму вчення Говарда Гарднера, яке відоме як «теорія множинного інтелекту». Г. Гарднером описано дев'ять (донедавна було вісім) видів інтелекту серед яких: логіко-математичний, лінгвістичний, візуально-просторовий, кінестетичний, музичний, натуралістичний, внутрішньоособистісний, міжособистісний та екзистенційний. Кожна людина може бути наділена всіма видами в різній степені. Проте один з перерахованих видів завжди домінує у своєму прояві над іншими. Тобто, учень може проявляти здібності щодо опанування того чи іншого навчального предмета з різним ступенем прояву; не може бути однаково успішним (крім того, що докладатиме додаткових зусиль) в різних галузях шкільної науки. Отже, у класі, де викладає конкретний вчитель конкретний навчальний предмет може не бути учня, який має достатній рівень прояву конкретного інтелекту для участі в олімпіадах, інтелектуальних турнірах, наукових конкурсах тощо.

В вимогах до атестації вчителя заявлено, що педагогічні звання вчителю можуть присвоюватися у тих випадках, якщо є переможці інтелектуальних змагань Всеукраїнського рівня з предмета, який викладає вчитель. Від рівня кваліфікації залежить рівень заробітної плати (логічно). Якщо ж немає достойного (з високим рівнем прояву відповідного інтелекту) кандидата на участь і перемогу в олімпіаді, конкурсі тощо, вчитель не має шансів проатестуватися на присвоєння йому педагогічного звання відповідного рівня.

Таким чином всупереч Концепції НУШ рівень кваліфікації вчителя поставлено в залежність від природної індивідуальної особливості учня – його домінуючого на достатньо високому рівні інтелекту (не логічно). Такий стан речей породжує корупцію: вчитель шукає шляхів досягнення перемоги на тих чи інших інтелектуальних конкурсах (турнірах, олімпіадах тощо), щоб досягти рівня кваліфікації, який має визнати атестаційна комісія. «Купування» місць на інтелектуальних змаганнях не прикрашає нашу освіту не покращує якості освіти.

Правова сторона питання полягає в тому, що заклади загальної середньої освіти за завдання мають забезпечити засвоєння учнями (здобувачами освіти) знань на рівні освітнього Стандарту за шкалою оцінювання від 1 до 12 балів. Тобто – це той мінімальний обсяг освітніх програм, засвоєння яких є достатнім для отримання атестата про загальну середню освіту. Загальноосвітній заклад «сприяє» (непряме завдання) творчому розвитку особистості кожного здобувача освіти.

Заклади позашкільної освіти мають пряме завдання – творчий розвиток особистості здобувачів освіти. Вчителя понад його основні посадові обов'язки зобов'язують займатися (за безкоштовно) з учнями заради власної атестації всупереч головному принципу Концепції НУШ та Законам України «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту» в той час, коли працівники позашкілля (не обов'язкова освіта в Україні) працюють з усіма дітьми, що забажали відвідувати освітній заклад, в режимі простого виконання своїх посадових обов'язків.

Таким чином з'являється правова колізія: завищені протиправні вимоги до вчителя та поблажливе ставлення до тих, чиїм прямим обов'язком є «творчий розвиток особистості здобувача освіти» - педагога позашкільного освітнього закладу.

Заради об'єктивності треба сказати, що в Україні є проблема доступу всіх учнів до закладів позашкільної освіти (територіальна віддаленість, додаткова оплата, доїзд тощо). Тому займатися з обдарованими, здібними, талановитими, зацікавленими учнями змушують (через атестацію і ганебні рейтинги шкіл) вчителя, який затрачає власний вільний час, а часто й власні кошти на довозення дітей до місця проведення олімпіад/конкурсів тощо.

В той час, коли педагоги закладів позашкільної освіти часто не можуть набрати необхідну кількість учнів для їх повноцінної діяльності. Часто доводить

спостерігати, як працівники позашкільних закладів освіти приходять до шкіл з метою зацікавити дітей для додаткових занять в їх закладах і власного додаткового творчого розвитку.

Оскільки реформа НУШ опирається на правові засади визнавати учня активним суб'єктом педагогічної взаємодії в освітньому процесі, то головним завданням вчителя є фасилітативність (допомагати *самостійно* здобувати освіту). Тобто, створювати освітні умови на уроці, мотивувати формувальним оцінюванням, проявляти емпатійність та довіру до учня, зацікавлювати навчальним предметом, але не змушувати і витискати знання (іноді всупереч бажанню учня) заради кваліфікаційного просування в професії. Освіта конкретного учня/дитини – це сфера зацікавленості виключно батьків і самого учня. Вчитель же за різноманітними моніторинговими процедурами вивчення рівня його професіоналізму має бути оцінений за єдиним підходом, що розроблений і застосовується в процедурі сертифікації.

Як вирішити цю проблему? Які кроки можна зробити назустріч вчителю, учню і педагогу позашкільля, щоб їх інтереси врівноважилися і правова основа не порушувалась з викривленням в той чи інших бік? Як розвантажити вчителя, довантажити педагога закладу позашкільної освіти, не втратити зацікавленого здібного (обдарованого, талановитого) учня і спрямувати зусилля на забезпечення рівного доступу до якісної освіти з можливістю реалізувати свої природні таланти, задовільнити освітні потреби і інтереси, не втратити довіри батьків до освіти своїх дітей?

На наш погляд, питання може вирішуватися як на рівні вищих органів управління освітою (МОН України), так і на місцевому рівні на засадах автономності закладів загальної середньої освіти. Міністерство освіти могло б:

- внести поправки до Законів про згадані вище ланки освіти в плані узгодження піднятого питання між обома ланками освіти: чітко розмежувати обов'язки вчителя школи та педагога позашкільля;

- вилучити з Положення про атестацію педагогічних працівників вимогу до вчителя, що атестується на присвоєння педагогічних звань, про участь його учнів в інтелектуальних змаганнях різного рівня, як таку, що суперечить природним інтелектуальним задаткам дитини і, тому, не може бути виправдною вимогою до вчителя, що атестується (Не може вчитель (стороння особа) відповідати на рівень знань дитини конкретних батьків, які несуть відповідальність за свою дитину до повноліття. Лише батьки можуть докладати зусиль до того, щоб розвивати/не розвивати задатки, здібності, обдарованості чи таланти власної дитини);

- повернути школам право бути філіями закладів позашкільної освіти з правом працевлаштування вчителя як педагога позашкільної освітньої установи (за сумісництвом працювати педагогом позашкільля), тоді вчитель буде мотивованим і винагородженим відповідним чином.

Отже, вирішення проблем неузгодженості організації роботи з обдарованими дітьми/учнями (здобувачами освіти) може бути реалізоване лише з узгодження роботи різних рівнів управління освітою та застосування правових норм врегулювання змісту діяльності педагогічних працівників закладів загальної середньої та позашкільної освіти. Таким чином можна активізувати й батьків, вивільнити школи/позашкільні заклади від відповідальності за якість освіти здобувачів та активізувати відповідальність та зацікавленість батьків в розвитку/здобутті (а не отриманні) освіти власними дітьми/учнями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. [<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>]
2. Закон України «Про позашкільну освіту» [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>]
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>]
4. Положення про атестацію педагогічних працівників [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-22#Text>]

Лучанінова Ольга,

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри металургії чавуну і сталі,
Український університет науки і технологій, м. Дніпро
2017olgapetrovna@gmail.com*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

Анотація. Потреба суспільства у творчих, діяльних, обдарованих, інтелектуально й духовно розвинених фахівцях спонукає вчителів/викладачів розвивати обдарованість своїх учнів/студентів. Авторка ділиться власним досвідом створення педагогічних умов щодо розвитку обдарованості учнів/студентів, описує дієві методи.

Ключові слова: обдарованість, креативність, педагогічні умови

Abstract. The need of the society for creative, active, gifted, intellectually and spiritually developed specialists encourages teachers to develop the talents of their students. The author shares her own experience of creating pedagogical conditions for the development of pupils'/students' giftedness and describes effective methods.

Keywords: giftedness, creativity, pedagogical conditions

Наше суспільство розвивається в епоху нанотехнологій, трансформації усіх галузей промисловості, і освітньої зокрема, здійснюється політика цифровізації суспільства. Це свідчить про те, що суспільству потрібні фахівці не просто

високого класу, а такі, що мають креативний склад розуму, творчі здібності, уміння командного вирішення проблем тощо. Потреба суспільства у творчих, діяльних, обдарованих, інтелектуально й духовно розвинених фахівцях є актуальною, особливо коли у повоєнний період виникне потреба у відновленні інфраструктури міст по всій країні. Багато нових професій у своїй основі спирається на творчість, креативність, обдарованість людей.

Професійна підготовка здобувачів вищої освіти відповідно до компетентнісного підходу передбачає широкий спектр: навчити вчитися упродовж життя, опанувати як професійними, так і загальними компетентностями, розвивати обдарованість студентів як складової їхньої підготовки.

Для розвитку різних компетентностей, якостей, характеристик майбутніх фахівців у різних галузях треба створити відповідні умови. Педагогічні/психологічні/дидактичні й інші умови є предметом дослідження багатьох науковців: психолого-педагогічні умови реалізації методики навчання педагогічно обдарованих студентів (Антонова О. Є.); психолого-педагогічні умови розвитку творчої обдарованості студентів у вищій школі (Павленко С. В.); педагогічні умови соціалізації обдарованих студентів у вищому навчальному закладі (Фурдуй С. Б.); педагогічні умови реалізації інтегративного підходу до роботи з педагогічно обдарованими майбутніми вчителями (Голубова Г. В.) та ін. [1; 2; 4].

Розкриємо педагогічні умови розвитку обдарованості студентів-майбутніх викладачів на прикладі навчання учнів гуманітарного класу і студентів зі спеціальності 015 – професійна освіта, майбутніх викладачів.

Студент, навчаючись у закладі вищої освіти, закінчує останній етап соціалізації, що спонукає його до глибшого вивчення психолого-соціальних дисциплін, до участі у позанавчальних заходах; для нього ускладнюються пошуки власного світогляду, визначення своєї самобутності й унікальності.

У стінах середньої ланки освіти – школах – вчителі сприяють формуванню творчості, здійснюють моніторинг щодо обдарованості учнів, постійно проводять предметні олімпіади, предметні тижні, на яких учням пропонуються творчі або підвищеної складності завдання. У конспектах учителів завжди передбачені творчі завдання, тож у заклади вищої освіти приходять вчитися абітурієнти з певним рівнем компетентностей і обдарованості.

Теоретично вищу освіту прагнуть отримати молоді люди, які уже мають сформовані особистісні якості, а обдарованість, як сукупність здібностей, дозволяє досягти вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності, що є цінним для суспільства. Ця якість формується і виявляється в діяльності, а викладачі створюють педагогічні умови для розвитку обдарованості студентів.

Розвиток обдарованості студентів має гармонійно поєднуватися з їх залученням до кращих досягнень науки, самостійним опануванням нових знань, придбанням трансверсальних навичок, участю в наукових зібраннях, хакатонах, тимбілдингу, квестах і т. ін. Для студентів 17-25 років період навчання в університеті є найбільш сприятливим для навчання, професійної підготовки, розвитку творчості й обдарованості. У цей період відбувається активне формування індивідуального стилю діяльності студента, його бажання пізнавати нове й відкривати нові горизонти творчості.

Із теорії обдарованості людини відомо, що є кілька типів обдарованості: раціонально-мислительний (необхідний вченим, політикам, економістам); образно-художній (необхідний дизайнерам, конструкторам, художникам, письменникам); раціонально-образний (необхідний історикам, філософам учителям); емоційно-почуттєвий (необхідний режисерам, літераторам) [3].

Таблиця 1

Напрями розвитку обдарованості у студентів та форми і методи її досягнення

Напрямок	Форми, методи розвитку обдарованості у студентів
Навчальний	Спостереження за роботою студентів на заняттях; проблемне навчання; диференційовані завдання; творчі, нестандартні, завдання; складання педагогічних задач, кросвордів; індивідуальні завдання; мобільність студентів
Позанавчальний	Конкурси педагогічної майстерності, аукціони педагогічних ідей, творчі конкурси («Дві зірки»), різноманітні студентські олімпіади, фестиваль «Як гартувалися зірки», «Студентська весна»; проведення засідань клубу «Психологія особистості»
науково-дослідницький	Науковий гурток; написання тез, статей; участь в олімпіадах, професійних конкурсах (укр і англ мовами); самостійне проведення педагогічного експерименту; міжнародні гранти, проєктна діяльність; наукові коворкінги; портфоліо наукових досягнень
Педагогічна практика	Нестандартні уроки, інноваційні методи, оригінальні виховні заходи (план-колаж виховної роботи групи)
Інформаційно-аналітична д-ть викладачів	Спостереження, тестування, анкетування, опитування студентів; аналіз контрольних, самостійних, творчих робіт; визначення рейтингу пріоритетних цінностей у вихованні

Укладено за джерелом [1; автор].

Навчитися вчитися для студента нині важливіше за конкретні знання, бо, можливо, доведеться змінювати професію не один раз (при зміні інформації кожні півтора року, а не п'ять, як було у ХХ ст.). Базова вища освіта завжди

залишиться стартом, а набуті компетентності сприятимуть оновленню й розвитку нових векторів у професійній діяльності. На наше переконання, розвивати у студентів у роки навчання в університеті треба більше раціонально-мислительний і раціонально-образний тип обдарованості (навчально-дослідницьку обдарованість).

Здійснюючи професійну підготовку студентів-майбутніх викладачів, університетський викладач використовує різні форми і методи на заняттях. На кафедрі металургії чавуну і сталі є напрямок професійної підготовки студентів за спеціальністю 015 – професійна освіта (металургія). Дисципліни, які найбільше сприяють розвитку обдарованості майбутніх викладачів – це «Педагогічні комунікації», «Педагогічні технології у вищій школі», «Педагогічна майстерність», «Імідж викладача», «Методика викладання у вищій школі».

В арсеналі викладача є багато технологій і методів, які сприяють розвитку обдарованості студентів-майбутніх викладачів (див. Табл. 2):

Таблиця 2

Методи, які сприяють розвитку якісних характеристик обдарованості студента

Метод, форма	Розвиток якісних характеристик обдарованості студента
Проблемна лекція як форма і метод	Логічне мислення, креативні підходи до вирішення проблеми, взаємозв'язки між різними областями знань
Науковий диспут, хакатон	зростання моральних та інтелектуальних сил і можливостей; міркувань і умовиводів; взаємозв'язки між різними областями знань
Педагогічний експеримент	підвищений рівень абстрагування й узагальнення; формування прямих і зворотних операцій, компаративістика, моделювання
ПОПС-формула	критичність; посилення розумової діяльності
Мозковий штурм	Креативність, конкретність
Метод 6 капелюхів	Латеральне мислення, абстрагування й узагальнення
Кейс-метод	Командний дух, відповідальність за прийняте рішення, креативність,
Квазіпрофесійні й нестандартні ситуації	Уміння діяти в неперебачуваних ситуаціях, креативність, абстрагування й узагальнення, творча уява
Квест	Творча уява, глибокі знання з теми
Дослідження наукових джерел	Абстрактне мислення, узагальнена картина світу, взаємозв'язки між різними областями наукової проблеми, трансдисциплінарні знання, аналіз, синтез

[автор; 4].

Мистецтво спілкування, мовлення для майбутнього викладача – це зброя в його професійній діяльності. Наприклад, завдяки урокам зв'язного мовлення вчитель у школі може виявити й розвинути ознаки творчої обдарованості: оригінальність ідей і продуктів; гнучкість словесного й образного мислення; здатність знаходити ідеї в складних і обмежених ситуаціях і т.ін [3].

Авторка цієї статті ще до захисту кандидатської і докторської дисертацій, працюючи в ліцеї, для учнів гуманітарного класу проводила низку уроків усного зв'язного мовлення з елементами письма, на яких учні за певних педагогічних умов виявляли приховані здібності, творчість, неординарність мислення. Так, на уроці РЗМ у 7 класі «Таємнича пляшка» були створені наступні педагогічні умови: організація відповідної атмосфери на уроці й розподіл учнів на тимчасові групи; використання методів навчання, які стимулюють мовленнєву активність; створення проблемної ситуації й мотиваційної зацікавленості у перебігу подій.

На конкурсному уроці «Школа ХХІ століття» учні в групах виконували роль директорів, науковців, вчителів, експертів, створювали модель такої школи, захищали її, аргументували, а експерти прямо на уроці брали найкращі ідеї й розробляли збірну модель. Час 1 пари для присутніх (20 учнів і 16 членів комісії) пролетів як одна мить. Активність учнів була неймовірною, розкрилися для всіх таланти навіть в учнів-флегматиків, які не дуже люблять себе виставляти. Учні цього гуманітарного класу закінчили ліцей з вражаючими успіхами: 13 медалей (з них тільки 2 срібних), вони стали перекладачами, вчителями, правниками-юристами.

Ми говоримо також про педагогічну обдарованість майбутніх викладачів - якісно своєрідне поєднання педагогічних здібностей особистості, креативності її мислення й діяльності та свідомої наполегливої спрямованості до здійснення функцій педагогічного працівника, що дозволяє їй досягти значних успіхів у творчій професійній діяльності [2, с. 61].

Маючи дієвий досвід роботи з обдарованими учнями, авторка цієї статті з легкістю перенесла його на студентів. В умовах обмежених форм проведення занять у виші ми використовували практичні заняття. Наприклад, на одному з них було запропоновано з'ясувати 1-2 словами, що таке щастя. Усі слова були записані на дошці, варіантів виявилось багато (було присутні 17 студентів). Потім студентам запропонували написати рецепт щастя за правилами виготовлення якоїсь страви з використанням дієслів: візьміть, додайте, змішайте... – результат був неймовірний. Під час рефлексії студенти зазначали, що не очікували від себе такого креативу, що будуть використовувати таку форму/метод у своїй професійній діяльності.

Висновок. Обдарованість студента – це не нові, розвинені за роки навчання здібності чи компетентності, це швидше якість вивчення чи розвитку необхідних

компетентностей і навичок, це стан людини, який приносить їй задоволення в пошуках креативних шляхів вирішення завдання. Обдарований студент швидше знайде роботу не тільки за фахом, а й для душі, на якій буде отримувати задоволення від роботи й приносити дивіденди компанії чи фірмі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О.Є. Особливості навчання обдарованих студентів у ВНЗ (аналіз досвіду педагогічних університетів України) // Нові технології навчання: Зб. наук. праць. Шляхи розвитку духовності та професіоналізму в умовах глобалізації // Спец. Випуск № 55. Частина 1. – КиївВінниця: Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Вінницький соціально-економіч.ін-т Університету "Україна", 2008. С. 193-199 <http://eprints.zu.edu.ua/7571/> (дата звернення 11.05.2024)
2. Антонова О.Є. Технологія розвитку педагогічної обдарованості майбутнього вчителя //Освітні технології у процесі викладання навчальних дисциплін /За ред. О.А.Дубасенюк: Зб. наук. праць. – Житомир: Житомирський держ. ун-т, 2004. – 257 с. С.60-67 <http://eprints.zu.edu.ua/13375/1/10.pdf> (дата звернення 10.05.2024)
3. Обдарованість та проблеми виховання обдарованих дітей <https://gnmc.com.ua/>
4. Павленко С.В. Психолого-педагогічні умови розвитку творчої обдарованості студентів у вищій школі. Філософсько-гуманітарні читання: Збірка наукових праць / Відп. ред. О.В. Добридень; редактування – В.Ю. Кравченко, А.І. Нікітенко. – Дніпропетровськ: ДЗ «ДМА», 2016. – 277 с. С. 252-255. <https://repo.dma.dp.ua/903/> (дата звернення 11.05.2024).

Любимий Я. В.,
*доктор філософських наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України
м. Київ, Україна.*

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ «СУСПІЛЬСТВА З ВИСОКОЮ СИНЕРГІЄЮ» ТА «СУСПІЛЬСТВА З НИЗЬКОЮ СИНЕРГІЄЮ» (А. МАСЛОУ)

Наразі глобальний світовий порядок перебуває у стані цивілізаційної трансформації, котра полягає у впровадженні новітніх технологій, зокрема відновлювальної енергетики та штучного інтелекту, а також досягнення нового рівня безпекового балансу між державами. Ця трансформація відбувається в умовах військово-політичного та економічного протистояння ліберально-демократичних країн, соціальне середовище яких сприяє розвитку обдарованості та творчого потенціалу людини, з одного боку, та авторитарних і тоталітарних

країн, політичні режими яких пригнічують творчу індивідуальність людини, – з іншого. У цьому контексті важливо дослідити, як розвиток творчої обдарованості «критичної маси» соціальних агентів стимулює утворення суспільства з «високою синергією» (консолідованою продуктивною взаємодією між особами) на противагу суспільству з «низькою синергією», у якому ієрархічна влада з політичних мотивів цілеспрямовано руйнує самоорганізаційні низові зв'язки між особами.

Концепцію суспільств з високою синергією та суспільств з низькою синергією запропонував у 1971 року Абрахам Маслоу, використовуючи матеріали емпіричних польових досліджень, проведених у 1920 роках у вісімдесяти дев'яти аборигенних первісних соціумах антропологинею Рут Бенедикт.

У суспільствах з високою синергією боги є доброзичливими. Якщо у такому соціумі один із його членів винайде спосіб зробити власну діяльність більш продуктивною, то і всі інші члени починають жити краще, користуючись зазначеною інновацією. У суспільствах з низькою синергією боги жорстокі й вимогливі. Якщо у такому соціумі один із його членів досягне певного успіху у своєму приватному житті й збагатіє, то це лише за рахунок того, що всі інші члени соціуму збідніють. У суспільстві з низькою синергією відбувається своєрідна гра з «нульовою сумою», коли загальне багатство соціуму не змінюється. Навпаки, у суспільстві з високою синергією структура соціальної взаємодії дозволяє більш повно реалізуватися продуктивній обдарованості його членів і досягти прирощення загального багатства соціуму. Головною спрямованістю суспільств з високою синергією є розвиток продуктивного виробництва і підвищення рівня синергії (консолідованої продуктивної взаємодії) всередині суспільства, з метою збільшення його конкурентоспроможності у виживанні. Головною спрямованістю суспільства з низькою синергією є розподіл та насильницький перерозподіл благ та влади, що гальмує розвиток творчого потенціалу та обдарованості більшості членів соціуму.

Владна верхівка суспільства з низькою синергією з метою збереження своєї влади руйнує горизонтальні самоорганізаційні зв'язки у соціумі між його рядовими членами, тим самим пригнічуючи їх комунікативні й творчі можливості. У такому суспільстві встановлюються авторитарні та тоталітарні політичні режими, що поляризує таке суспільство на верхівку, котра вибудовує владну ієрархію та атомізовану масу індивідів, що вимушені беззастережно виконувати розпорядження, що надходять згори. Внаслідок недостатньої інтелектуальної й виробничої продуктивності такого суспільства, його владна

верхівка надмірно експлуатує власне населення, водночас спрямовуючи його соціальне невдоволення назовні на агресивні війни проти інших суспільств.

Внаслідок придушення творчого потенціалу людини, суспільства з низькою синергією в сучасних умовах вимушені запозичувати або навіть красти шляхом промислового шпигунства високотехнологічні виробничі інновації інших суспільств, певним чином покращуючи рівень життя у своїй країні, але не модернізуючи суттєво базові суспільні відносини. У таких суспільствах встановлюється своєрідний суспільний договір між верхами та низами: під загрозою втрати вже існуючого не дуже високого рівня життя маси змушені відмовлятися від багатьох громадянських прав та активної участі у політичному житті країни. Це знижує мотивацію людей до розвитку власної обдарованості. Натомість у широких верств населення провокується мілітаристських дух та ворожість і недовіра до інших народів.

Важливо зазначити, що у кожному соціальному організмі є сегменти, в яких переважає високий рівень консолідованої продуктивної соціальної взаємодії і сегменти, в яких переважає низький рівень такої взаємодії. Від співвідношення цих рівнів залежить і те, яким буде суспільство в цілому – з високою чи низькою синергією. Соціогуманітарні знання й відповідна мотивація відкривають перед елітою можливість спрямувати соціальні практики таким чином, щоб створювати умови у суспільстві для самоорганізаційного зростання рівня консолідованої продуктивної взаємодії між громадянами шляхом реалізації їхнього творчого потенціалу й обдарованості. Природні обдарованості можуть розвиватися за допомогою різноманітних методів та реалізовуватися у багатьох сферах суспільного життя – науці, освіті, виробництві, управлінській діяльності, мистецтві, спорті, військовій справі тощо. Найважливішим ресурсом тут є якість взаємодії людей у суспільстві в цілому, коли повага кожного (та/або кожної) до творчого потенціалу іншої особи стає каталізатором найбільш повного розгортання його (та/або її) власного творчого потенціалу у цій творчій взаємодії. Таке творче середовище сприяє реалізації обдарованості кожної творчої індивідуальності.

Внаслідок розвитку відновлювальної енергетики у найближчі десятиліття у світі виникне ситуація, коли життєзабезпечення людини й створення умов для реалізації її обдарованості потребуватиме меншої кількості невідновлювальних природних ресурсів, що сприятиме творчій самореалізації набагато більшої кількості людей, ніж це є сьогодні. Це суттєво підвищить шанси людей у різних країнах світу стосовно реалізації їхнього творчого потенціалу й утворення соціальних кластерів, в яких формуватимуться передумови виникнення нових суспільств із високим рівнем консолідованої творчої продуктивної взаємодії між громадянами. У вже існуючих суспільствах із високою синергією відбуватиметься розширення та закріплення відповідних позитивних суспільних процесів.

Концепція суспільств з високою та низькою синергією А. Маслоу аналогічна концепції «відкритого суспільства» К. Поппера та концепції «мережевого суспільства» М. Кастельса. Проте, ґрунтуючись на емпіричних польових дослідженнях, ця концепція вказує на те, що є висока ймовірність спонтанного утворення у суспільстві кластерів з високим рівнем консолідованої взаємодії між особами і при зростанні масштабів та кількості цих кластерів, дане суспільство в цілому може стати суспільством із високою синергією.

Зосереджуючись на вибудовуванні владної ієрархії, що придушує ініціативу особи, та руйнуванні горизонтальних мережових відносин між пересічними індивідами, авторитарні та тоталітарні політичні режими не можуть створити середовище для вільної творчості більшості членів суспільства. Особа відчуває у такому соціумі відчуженість та самотність і прагне до добробуту, встановлення людських відносин та продуктивної взаємодії з іншими особами з метою реалізації власної природної обдарованості.

Сучасна цивілізаційна трансформація відбувається в умовах поширення електронних мережових технологій, що підвищує щільність та дієвість соціальних комунікацій. Перебуваючи у тій чи іншій інформаційній ніші («бульбашці»), учасники комунікації поглиблюють власні професійні та соціальні знання, усвідомлюють своє місце у суспільстві, виробляють власне бачення актуальних соціальних проблем, апробують моделі діяльності та мають можливість онлайн координувати різноманітні плани дій з іншими особами, щоб діяти офлайн у реальному соціальному просторі у відповідності із корпоративними та загальнолюдськими цінностями. Особливістю мережевої свідомості є те, що індивіди набувають вміння відрефлексовувати у власній діяльності життєву позицію інших й проявляти солідарність з однодумцями. Це також допомагає долати маніпуляцію свідомості учасників громадянської мережі з боку агентів, що ведуть інформаційну війну в інтересах авторитарних та тоталітарних політичних режимів.

Таким чином, проблема обдарованості людини є настільки важливою, що вона виходить за рамки завдань системи освіти і від її розв'язання залежить майбутнє глобальної цивілізації – чи буде людство жити у ліберально-демократичних країнах, у яких розгортатиметься вільна консолідована творча взаємодія осіб, чи у світі домінуватимуть авторитарні й тоталітарні режими, що породжуватимуть війни й екологічні катастрофи. Уникнення негативних трендів розвитку вирішується не в останню чергу створення культурного середовища для розвитку обдарованості людини у процесі творчої взаємодоповняльної взаємодії, коли особистість розуміє, що вона може найбільш повно й продуктивно реалізуватися у тій ситуації, коли у взаємодії із нею реалізуються інші особистості.

ОБДАРОВАНА ДИТИНА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглянута актуальність проблеми робота з обдарованими дітьми в умовах дистанційного навчання, розкрито поняття «обдарованість» «дистанційне навчання». Теоретично узагальнено ознаки обдарованості та розкрито зміст методів діагностики обдарованості. Визначено виклики дистанційного навчання в умовах війни, проблеми в навчанні та вихованні обдарованих дітей в Україні. Показано необхідність здійснення цілеспрямованої роботи зі здібними та обдарованими дітьми

Ключові слова: обдарованість, обдарована дитина, дистанційна освіта, діагностика.

The article considers the relevance of the problem of working with gifted children in conditions of distance learning, the concept of "giftedness" and "distance learning" is revealed. The signs of giftedness are theoretically summarized, and the content of giftedness diagnostic methods is disclosed. Challenges of distance education in war conditions, problems in education and upbringing of gifted children in Ukraine are identified. The necessity of purposeful work with capable and gifted children is shown.

Keywords: giftedness, gifted child, distance education, diagnosis.

У період максимально швидкого розвитку суспільних відносин в Україні виріс попит на обдарованих громадян, інтелектуально й духовно розвинених особистостей. Тому піклування про обдаровану молодь є одним з пріоритетних напрямків державної освітньої політики. Саме ці діти є потенціалом нашої країни, який визначить шляхи її розвитку в майбутньому.

Аналіз наукових джерел показує, що поняття "обдарованість" визначається як потенціал особистості, можливості, які можуть бути реалізовані. Однак, за статистикою, ці можливості часто залишаються невикористаними. Обдарованість виявляється у випередженні в розумовому розвитку або в розвитку конкретних здібностей (музичних, художніх, спортивних тощо) порівняно з віковими нормами. Тому виявлення та підтримка обдарованості можлива лише за умови особливої уваги та належного фінансування.

Обдарована дитина – це дитина, яка демонструє виняткові здібності в одній або кількох галузях, таких як інтелект, творчість, лідерство чи академічні досягнення. Вона зазвичай характеризується високими розумовими здібностями, підвищеним інтересом до певної сфери, наполегливістю та здатністю швидко опановувати нові знання.

Усі обдаровані діти мають внутрішню потребу у знаннях та виявляють яскравий інтерес до певних галузей знань. Вони не потребують примусу до

навчання, оскільки самі знаходять собі заняття, яким присвячують увесь свій вільний час і з радістю займаються ними.

Обдаровані діти швидко та легко опановують відповідні навички та вміння, демонструючи високий рівень досягнень. Вони частіше спілкуються з дорослими, оскільки їх краще розуміють, ніж однолітки, які можуть насміхатися або давати прізвиська. Обдаровані діти можуть бути дуже емоційними, легко збуджуються навіть через маленькі речі, але це не капризи, а виявлення багатства їхньої натури. Талановиті та здібні люди є "локомотивом" будь-якого суспільства, оскільки саме їхні інтелектуальні зусилля забезпечують прогрес суспільства, від якого користуються всі його члени. [1]

К. Текекс розглядає таких можливих провісників обдарованості:

- можливість і здатність у трирічному віці стежити за двома й більше подіями, що відбуваються;
- здатність простежувати в ранньому дитинстві причинно-наслідкові зв'язки та робити висновки;
- відмінна пам'ять, рання мова та абстрактне мислення;
- уміння широко користуватись накопиченими знаннями;
- схильність до класифікації та категоризації;
- уміння ставити запитання та створювати складні граматичні конструкції;
- підвищена концентрація на чому-небудь, ступінь заглибленості в задачу;
- нелюбов до готових відповідей;
- підвищена електрохімічна і біохімічна активність мозку.[3]

Сучасні методи навчання, які акцентують увагу на індивідуальних потребах учнів, вимагають розглядати оцінку обдарованості дітей як необхідну складову всебічного педагогічного процесу. У педагогіці відома «модель діагностики розвитку» (розроблена Ю. Д. Бабаєвим та А. Г. Асмоловим), яка оцінює дитину не лише за наявними знаннями та вміннями, але й за її потенціалом для подальшого розвитку. Цей підхід до діагностики успішно використовується як у загальноосвітніх школах, так і в нових типах навчальних закладів. Для виявлення обдарованості можна скористатись і комплексною діагностикою, популярною серед учених та практиків всього світу.

Процес виявлення обдарованості здійснюється поетапно:

- 1) спостереження;
- 2) виявлення психологічного стану дитини шляхом власної оцінки;
- 3) визначення коефіцієнта розумового розвитку IQ;
- 4) визначення інтелектуального розвитку шляхом дослідження вербальних здібностей учня;
- 5) визначення продуктів творчості школяра;
- 6) всебічний аналіз конкретних випадків.[5]

У ході експериментального навчання використовувалися різні методи діагностики обдарованих дітей, проводилися заходи з розвитку талантів, що призвело до значного розширення кола обдарованих. Кожна дитина має свої таланти, і потрібно витрачати зусилля, щоб виявити їх і допомогти розвинути обдарованість. Якщо талант – це рідкість, то обдарованість – досить поширене явище.[2]

Для визначення рівня обдарованості корисно проаналізувати здібності у різних сферах, таких як:

- інтелектуальність – розумні, кмітливі діти. Вони мають глибокі знання, самостійно їх здобувають. Учні цього типу точно й глибоко аналізують матеріал.
- академічні досягнення – високий інтелект. На перший план виходять здібності до навчання.
- навички спілкування та лідерства – організаторські здібності.
- таланти в художній сфері – високі досягнення в художній діяльності: музика, танці, живопис, скульптура.
- руховій активності – психомоторна обдарованість.

Діти з великими здібностями та талантом повинні навчатися та розвиватися у спеціалізованих навчальних закладах з відповідними педагогічними умовами. До таких умов навчання можна віднести:

- *окреме навчання*: спеціальні навчальні заклади лише для обдарованих дітей та молоді;
- *сумісно-окреме навчання*: спеціальні групи чи класи для обдарованих у традиційних навчальних закладах;
- *сумісне навчання*: обдарованих дітей навчають у природньому середовищі, разом з однолітками.

У цілому в науці використовуються такі основні стратегії навчання обдарованих дітей з високим розумовим потенціалом як прискорене навчання, ранній вступ до навчального закладу, «перешагування» через клас, профільні класи, радикальне прискорення, приватні школи, ранній вступ до вищих навчальних закладів, збагачення навчання тощо. [4]

Для досягнення успішних результатів у педагогічній діяльності з розвитку обдарованості дитини необхідно створити відповідні умови, включаючи організаційно-педагогічні заходи, змістові підходи, технологічні та матеріально-технічні інновації.

Знаходячись в реаліях нашого сьогодення дистанційне навчання стало пріоритетним та майже єдиним форматом для роботи з обдарованими учнями. Одним з основних викликів, які виникають у зв'язку з дистанційним навчанням під час війни, є відсутність необхідних матеріальних ресурсів та інфраструктури,

таких як комп'ютери, доступ до Інтернету, електроенергія та інше. Це може ускладнити проведення уроків та занять з обдарованими дітьми, обмежити можливість використання різноманітних технологій та матеріалів. [6]

Не менш важливим викликом є психологічний стан учнів та вчителів, який може погіршитися через війну. Вчителі повинні бути готові до того, що учні можуть бути не зібрані, боятися, тривожитися та мати інші психологічні труднощі. Важливо, щоб вчителі надавали підтримку та позитивні емоції, щоб зменшити стрес та допомогти учням залишатися зосередженими на навчанні.

Так, перехід на дистанційне навчання суттєво змінив підхід до навчання та вимагає від вчителів більше часу та зусиль для підготовки до уроків особливо з обдарованими учнями та викладання матеріалу в онлайн-форматі. Важливо мати на увазі цей аспект та розуміти, що ховається під поняттям «дистанційне навчання».

Дистанційне навчання – це форма навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та учнів на різних етапах навчання та самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі. Такий вид навчання дає змогу здобувати повноцінну освіту в територіально віддалених місцях. Таким чином, процес навчання може відбуватися будь-де і будь-коли, єдина умова – доступ до мережі Інтернет. Дистанційний навчальний процес – це використання ІКТ для відтворення традиційного навчального процесу, що включає спілкування, співробітництво, співтворчість та самостійну роботу.

Використання хмарних технологій педагогами у навчальному процесі відкриває безліч можливостей: вчителю доступні його матеріали та документи в будь-якому місці та часі; можливість використання відео та аудіо файлів безпосередньо з Інтернету; можливість спілкування з колегами з інших навчальних закладів; можливість індивідуалізувати навчання кожного учня, враховуючи їхні особливості; нові можливості для організації досліджень та проєктної діяльності.

Під час дистанційного навчання викладачі забезпечують виконання навчальних планів освітніх програм, використовуючи різні форми дистанційної комунікації між учасниками освітнього процесу: online-спілкування (Skype, Viber, додатки Googl meet, ZOOM, classroom; електронне листування, відеоуроки з використанням YouTube, Cam Screen Recorder, webinar.ua); програми для тестування (Classtime, Kahoot, Всеосвіта, на Урок, Quizizz, Online Test Pad) розробка інтерактивних дидактичних вправ засобами (LearningApps.org, Wordwall, Toonytool, bamboozle, h5p.org) синхронне й асинхронне навчання та ін.

Неймовірно великий вибір платформ дозволяє викладачеві створювати більш цікавіші та захоплюючі заняття. За допомогою онлайн – інструментів можливо диференціювати завдання враховуючи тип обдарованості конкретного учня. [7]

Деякі з програм мають великий попит серед педагогів, наприклад Learningapps безкоштовний онлайн-конструктор. З його допомогою можна створювати інтерактивні ігрові завдання з будь-якої дисципліни. Для цього слід лише обрати шаблон і вписати свої завдання. Цей мультимовний сервіс, його можна налаштувати 22 мовами, зокрема, українською. Інтерфейс платформи побудований зрозуміло. Комбінуючи окремі блоки, можна створювати інтерактивні завдання для школярів у формі вікторини, пазла, гри-перегонів, стрічки часу, інтерактивного зображення — загалом 19 типів завдань.

Також для роботи передбачені 5 зручних інструментів: груповий чат, голосування, календар, нотатки і дошка оголошень. У кожному з них вчитель може робити зручні налаштування.

У межах Learningapps можна створювати як свої завдання, так і користуватися напрацюваннями колег, доповнюючи їхні матеріали у своєму профілі. На платформі міститься величезна бібліотека з готовими інтерактивними завданнями з понад 30 навчальних дисциплін.

Vaamboozle – платформа для створення різних ігор, тестів і подальшого вивчення матеріалу і гри онлайн. Діти можуть використовувати її вдома для вивчення нових слів чи проходження тестів, але головна її перевага – використання гри на уроці.

H5P – це новий безкоштовний засіб створення, обміну й повторного використання інтерактивного мультимедійного навчального контенту в форматі HTML5 для всіх типів пристроїв: комп'ютерів, планшетів смартфонів. H5P – це новий безкоштовний засіб створення, обміну й повторного використання інтерактивного мультимедійного навчального контенту в форматі HTML5 для всіх типів пристроїв: комп'ютерів, планшетів смартфонів.

Wordwall – багатофункціональний інструмент для створення як інтерактивних, так і друкованих матеріалів. Інтерактивні вправи відтворюються на будь-якому пристрої, що має доступ до інтернету: на комп'ютері, планшеті, телефоні або інтерактивній дошці.

Сервіс пропонує багато шаблонів, за допомогою яких можна створити дидактичні ігри. Навіть у безкоштовній версії ви отримуєте доступ до великого арсеналу ігор. Створивши ігрову вправу, надаємо посилання учням, вбудовуємо на свій сайт, ділимося з колегами в соцмережах. Завдання легко персоніфікувати. Тобто призначити завдання, де учень вказує своє прізвище. Завдяки цьому, відстежується результат роботи кожного учня. Ігрові вправи використовуємо як тренажер при повторенні, як навчальні завдання на інтерактивній дошці чи домашні завдання.

Простори Інтернету дають великий вибір цікавих, функціональних платформ для роботи з обдарованими дітьми, педагог має можливість самостійно

обрати зручні для себе інтерфейси та активно використовувати їх в роботі, задля збільшення інтересу зростаючого покоління.

Методика проведення дистанційних занять з обдарованими дітьми постійно вдосконалюється, а принципи дистанційного навчання та його особливості стають серйозним викликом для системи освіти в цілому. Організація якісного масового дистанційного навчання в умовах воєнного стану є складним завданням. Проте систематична робота з впровадження та удосконалення сучасних технологій дистанційного навчання в освітній процес допоможе досягти позитивних результатів у майбутньому. [6]

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О.Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: Монографія. – Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2005. – 456.
2. Рекомендація 1248 про освіту обдарованих дітей від 24 квіт. 2005 р. Парламентська Асамблея Ради Європи. Брюссель : Рада Європи, 1994.
3. Васильченко О.І. Психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей/ О.І. Васильченко //Педагогіка і психологія.-2007.-№4.
4. Музика О.О. Мотивація творчої обдарованості // Обдарована дитина. – 2003. – № 3. – С. 2-9.
5. Морозова Л., Бондарев І. Діагностика дитячої обдарованості та психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей// Рідна школа. – 2003 - №5. – С.34-38.
6. Антонова О. Є. Проблема розвитку обдарованої особистості в Україні і світі: сучасний стан і перспективи // Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Київ–Вінниця, 2012. Вип. 73. С. 6. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/12416/1/11.pdf>
7. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : збірник наукових праць. Випуск 2. Київ : Інститут обдарованої дитини АПН України, 2009. 276 с.

Мар'яненко Л. В.,

*Кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник лабораторії
психології навчання імені І. О. Синиці
Lmarianenko@gmail.com*

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

У статті розкрито сучасні підходи до розуміння сутності понять креативності й творчості, а також обдарованості особистості. Охарактеризовано спільні риси та принципові відмінності між цими поняттями. Встановлено диференціацію між поняттями «творчість» і «креативність»: перше виступає як процес і результат, друге – як суб'єктивна

детермінанта творчості, а результатом креативного процесу є формування особистості. Описуються результати статистичної обробки даних емпіричного дослідження креативності старшокласників.

Ключові слова: креативність, творчість, обдарованість, творча особистість, учень, дослідження креативності, кореляційний аналіз.

The article reveals modern approaches to understanding the essence of the concepts of creativity and creation, as well as individual giftedness. Common features and fundamental differences between these concepts are characterized. Differentiation between the concepts of "creativity" and "creation" has been established: the first is a process and a result, the second is a subjective determinant of creation, and the result of the creative process is the formation of a personality. The results of statistical data processing of empirical research on creativity of high school students are described.

Key words: creativity, creation, giftedness, creative personality, student, creativity research, correlational analysis.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю розкриття когнітивно-творчого потенціалу особистості учня в процесі формування пізнавальної діяльності під час навчання, створення умов для формування основних компонентів креативності учнів.

Уперше термін «креативність» було вжито психологом Д. Сіпсоном у 1922 році. Учений вважав, що креативність – це здатність людини відмовитись від стереотипних способів мислення, здатність до руйнування загальноприйнятого, звичайного порядку походження ідей у процесі мислення [9, 120–131].

Як окреме поняття «креативність» була виділена Дж. Гілфордом у 50-ті роки ХХ століття. За оцінками Р. Стернберга усього лише 0,5% статей (із 1975 року по 1995 року) мали відношення до проблеми креативності. Однією з причин такого положення була неточність у визначенні поняття «креативність» і відсутність методики її діагностування. Дж. Гілфорд вважав, що креативність – це здатність відмовлятися від стереотипних способів мислення. Саме після публікації його робіт, у яких він визначає різницю між двома типами мислення – конвергенцією і дивергенцією, концепція креативності набула широкої популярності і почала активно опрацьовуватися. Дж. Гілфорд вважав основою креативності такі операції мислення, як перетворення і дивергенція. Дивергентним у психології називають альтернативне мислення, що відбувається у супереч причинно-наслідковим зв'язкам. Дж. Гілфорд розглядав креативність як природний творчий потенціал особистості. В якості параметрів креативності учений виділяв такі властивості мислення як: швидкість, гнучкість, оригінальність, проблемність, гіпотетичність, ірреальність, фантастичність, удосконалювання предмета дослідження.

Серед дослідників креативності найбільш видатним був американський психолог Є. Торренс. Він почав свої дослідження креативності у 1958 році і

присвятив цій проблемі все життя. Е. Торренс вважав, що креативність є загальною особливістю особистості, що впливає на її творчу продуктивність, незалежно від сфери докладання її активності.

Зарубіжні психологи підкреслювали, що креативність це здатність до загостреного сприйняття недоліків, «білих плям» у знаннях, дисгармонії тощо. Е. Торренс запропонував модель креативності, яка містила три фактори: швидкість (продуктивність), гнучкість, оригінальність. Головним критерієм креативності він уважав не якість результату, а характеристики й процеси, що активізують творчу продуктивність. Згідно з концепцією «теорії інтелектуального порогу» Е. Торренса, інтелект і креативність утворюють єдиний фактор, тобто немає креативів з низьким інтелектом, а є інтелектуали з низькою креативністю. Ф. Баррон акцентував у креативності здатність вносити щось нове в досвід, а М. Воллах – здатність породжувати оригінальні ідеї в умовах розв'язання завдань або постановки нових проблем [14].

На думку психологів М. Волаха і Н. Когана, креативність – це не тільки творчий, але і інтелектуальний потенціал водночас, тобто це основа когнітивно-творчого потенціалу особистості, оскільки творчість і інтелект щільно пов'язані і на рівні якості особистості, і на рівні цілісного пізнавального процесу [9].

Р. Стернберг вважає, що креативність є процесом деталізації творчого продукту та надання йому конкретної предметної форми. За теорією креативності Р. Стернберга розвиток творчої активності особистості забезпечується наявністю таких взаємопов'язаних компонентів: 1) здібності, що поділяються на синтетичні (уміння по-новому бачити проблему, дивергентне мислення), аналітичні (уміння аналізувати й оцінювати ідеї), практично-контекстуальні (уміння знаходити абстрактним ідеям практичне застосування); 2) знання, спираючись на які людина може перейти до творчої діяльності, креативно використовувати теоретичні відомості на практиці; 3) мислення (дослідники наголошують, що найважливішим для творчості є «законодавчий» стиль, спрямований на власні закони руху й розвитку думки); 4) особистісні якості, серед яких найважливішими є уміння долати перепони й невпевненість, виправдано ризикувати; 5) мотивація, що допомагає людині зосередитися на творчій роботі; 6) оточуюче середовище, оскільки без підтримки середовища креативність не може виявитися і розвиватися [15, 99–124].

Незважаючи на значну кількість емпіричних досліджень, концептуальної ясності щодо поняття «креативність» немає. Щораз частіше використовується в науковій літературі поняття «креативність» як синонім до слова «творчість». Проте слід зауважити, що творчість і креативність – це різні поняття. Спостерігається тенденція до розрізнення понять «креативність» і «творчість», де останнє розглядається в іншому контексті [5, 47–54; 13] (Маслоу А. Г., 1970).

У психологічній енциклопедії креативність визначається як рівень творчої обдарованості, прояву здібностей до творчості, що виявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності та є відносно стійкою характеристикою особистості [11].

Схоже визначення ми знаходимо у педагогічному словнику. Креативність тлумачиться як творчі можливості (здібності) людини, що можуть виявлятися у мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість загалом чи її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення. Креативність розглядається як найважливіший і відносно незалежний фактор обдарованості, що рідко відображається в тестах інтелекту й академічних досягненнях. Креативність визначається не стільки критичним ставленням до нового з точки зору існуючого досвіду, скільки сприйнятливістю до нових ідей [10, 269].

Існує безліч різних визначень креативності, однак більшість авторів розглядають її не як процес (як у випадку творчого, або продуктивного мислення), а як властивість особистості [9].

Максименко С. Д. визначає креативність як глибинну, первинну й абсолютно «природну» ознаку особистості, як вищу форму активності, яка «створює і залишає слід, втілюється» (С .Д. Максименко, 2006) [3].

Український вчений В. О. Моляко визначає креативність як здібність, що відображає глибинну можливість людей створювати оригінальні цінності, приймати нестандартні рішення. Він виділяє сім ознак креативності: оригінальність, евристичність, фантазію, активність, сконцентрованість, чіткість, чутливість до проблем [8, 25]. Моляко В. О. вважає однією з основних якостей креативної особистості прагнення до оригінальності, до нового, заперечення звичного, а також високий рівень знань, вміння аналізувати явища, порівнювати їх, стійкий інтерес до певної роботи, порівняно швидко та легко засвоєння теоретичних і практичних знань у цій галузі, систематичність і самостійність у роботі. Отже, Моляко В. О. визначає креативність як глибинну особистісну властивість, що виражається в оригінальній постановці проблеми, наповненій особистісним змістом [8, 25-31].

Проблема розвитку креативності розкрита в численних дослідженнях представників психоаналітичного, когнітивного, гуманістичного підходів. С. Тейлор зазначив, що вже в 60-х рр. XX ст. було дано 60 визначень креативності. Вони були розділені на шість типів: 1) гештальтистські, що описують креативний процес як руйнування існуючого гештальту для побудови кращої його моделі; 2) інноваційні, орієнтовані на оцінку креативності по новизні кінцевого продукту; 3) естетичні, або експресивні; 4) психоаналітичні, або динамічні, такі, що описують креативність у термінах взаємовідносин (Воно, Я і

Над-Я); 5) проблемні, такі, що визначають креативність через процеси рішення завдань; 6) визначення, що не потрапили ні в один з вищеперелічених типів [7].

У процесі дослідження ми скористалися такими методиками: «Діагностика особистісної креативності» Ф.Вільямса, [2], методикою Ховарда Грднера «Види інтелекту», [6] методикою Р.Райана і Е.Десі «Види каузальної орієнтації» [12, 66–71].

Бельска Н.А. зазначає, що суб'єктивно-психометричний підхід традиційно представлений тестами-опитувальниками, що спрямовані на виявлення (як безпосередньо, так і опосередковано) особистісного забезпечення креативності, тобто поведінкових і ціннісно-мотиваційних особливостей, інтересів, схильностей і особистісних якостей, що характерні для творчих особистостей. Серед них варто відзначити методики Д. Корольова, САТ, Експрес-метод Д. Джонсона, самооцінки творчих характеристик Ф. Вільямса та ін. У нас на Україні методика Ф. Вільямса «Діагностика особистісної креативності» модифікована і адаптована Н. Бельською [1].

Оригінальний Креативний тест Ф. Вільямса містить три частини. Перша частина представлена самооціночним субтестом-опитувальником, котрий призначений для вимірювання особистісних властивостей та поведінкових характеристик, які пов'язані з креативністю (50 тверджень, на які учень має дати відповідь, обравши її з-поміж запропонованих). Обробка результатів здійснюється за чотирма шкалами: допитливість, уява, складність (чутливість або схильність до вибору складних завдань), схильність до ризику. Ми проводили у своєму дослідженні саме цю частину тесту, тобто опитувальник [2.]

Нами було досліджено 30 старшокласників ЗОШ №36 м. Києва. Отже, з результатів дослідження креативності за методикою «Креативність» Ф. Вільямса виявилось, що переважна більшість опитаних мають нижче, ніж середній рівень креативності. У більшості опитаних не достатньо розвинені такі прояви креативності, як: допитливість, уява, схильність до ризику та готовність до розв'язання складних творчих завдань, тобто (складність).

Обробляючи результати тільки з цього тесту-опитувальника, ми отримали результати, які засвідчують, що, значна частина досліджуваних демонструє труднощі з точки зору прийняття ризику (40%), у 20 % учнів-старшокласників недостатньо розвинена любов до знань, 10 % учнів мають труднощі з розвитком уяви, 30 % досліджуваних намагаються уникати складних завдань, тобто в них недостатньо розвинена така складова креативності, як складність.

Для уточнення діагностичного критерію «Креативність» ми провели емпіричне обстеження учнів багатьма методиками, і результати обстеження піддавали статистичній обробці, зокрема - кореляційному аналізу. Результати кореляційного аналізу загального показника «Креативність» з показниками інших методик розміщено в наступній таблиці.

*Таблиця №1. рангів кореляції діагностичного критерію
«Креативність – загальний показник» методики «Креативність»*

Номер рангу	Коефіцієнт кореляції	Діагностичний критерій	Автор, методика
1.	1,000	Загальний показник «Креативність»	Вільямс Ф. «Креативність»
2.	+0,838**(0,000)	«Любов до знань»	Вільямс Ф. «Креативність»
3.	+0,699**(0,000)	«Уява»	Вільямс Ф. «Креативність»
4.	+0,686**(0,000)	«Складність»	Вільямс Ф. «Креативність»
5.	+0,665**(0,000)	«Схильність до ризику»	Вільямс Ф. «Креативність»
6.	+0,403 *(0,027)	Логіко-математичний інтелект	Ховард Гарднер «Види інтелекту»
7.	+0,393*(0,003)	Автономна каузальна орієнтація	Р.Райан-Е.Десі «Види каузальної орієнтації»
8.	-0,379*(0,039)	Конструктивна самодетермінація	Анкета «Конструктивна-деструктивна самодетермінація» (авторська)

Діагностична методика «Креативність» дозволяє визначити чотири особливості креативної особистості: допитливість (Д); уяву (У); складність (С) і схильність до ризику (Р). Незважаючи на адресність методики юнацькому віку, вона не втрачає своєї прогностичності і в зрілому віці. На Таблиці №1 видно, що показник загального діагностичного критерію «Креативності» за опитувальником Ф. Вільямса, [2]. В Україні методика була адаптована українськими дослідниками, а також дещо скорочена. [1] Завдяки проведеному кореляційному аналізу загальний показник «Креативність» має як значущі, так і незначущі коефіцієнти кореляції з показниками діагностичних критеріїв інших методик.

Найщільніший зв'язок «Креативність» має із діагностичним критерієм «Любов до знань» (+0,838**(0,000)), або допитливістю. Суб'єкт із вираженою допитливістю частіше всього запитує всіх і про все, йому подобається вивчати побудову механічних речей, він постійно шукає нові шляхи (способи) мислення, любить вивчати нові речі та ідеї, шукає різні можливості рішення завдань, вивчає книги, ігри, карти, картини тощо, щоб пізнати якомога більше.

На другому місці за значущістю коефіцієнту кореляції із загальним показником «Креативність» має критерій «Уява» (+0,699**(0,000)). Суб'єкт з розвинутою уявою вигадує оповідання про місця, які він ніколи не бачив; уявляє, як інші будуть вирішувати проблему, яку він вирішує сам; мріє про різні міста і речі; любить міркувати про явища, з якими не стикався; бачить те, що

намальовано на картинах і малюнках не так, як інші, незвичайно; часто відчуває здивування з приводу різних ідей і подій.

Третє рангове місце за значущістю посідає критерій «Складність» ($+0,686^{**}(0,000)$). Складність, – це інтелектуально-особистісна мотиваційна характеристика суб'єкта, який орієнтований на пізнання складних явищ, проявляє інтерес до складних речей і ідей; любить ставити перед собою важкі завдання, вивчати щось без сторонньої допомоги; проявляє наполегливість, щоб досягти своєї мети; пропонує дуже складні шляхи вирішення проблеми, ніж це здається необхідним; йому подобаються складні завдання.

Четверте рангове місце за значущістю посідає критерій «Схильність до ризику» ($+0,665^{**}(0,000)$). Схильність до ризику. Виявляється в тому, що суб'єкт: відстоюватиме свої ідеї, не звертаючи уваги на реакцію інших; ставитиме перед собою високі цілі, і намагатиметься їх здійснити; припускає можливість помилок і провалів; любить вивчати нові речі чи ідеї та не піддається чужій думці; не надто стурбований, коли однокласники, вчителі чи батьки висловлюють йому своє несхвалення; воліє мати шанс ризикнути, щоб дізнатися, що з цього вийде.

П'ятий ранг позитивної кореляції посідає діагностичний критерій логіко-математичний інтелект ($+0,403^{*}(0,027)$) методики Ховарда Гарднера «Види інтелекту». Діагностичний критерій «логіко-математичний інтелект» визначається як здатність учня використовувати індуктивний і дедуктивний умовиводи, вирішувати абстрактні проблеми та логічні головоломки, розуміти складні відносини взаємозалежних концепцій, ідей і речей, ставити запитання, експериментувати, підраховувати тощо. Даний вид інтелекту також охоплює навички класифікування, прогнозування, виділення першорядної важливості, формулювання наукових гіпотез, а також розуміння причинно-наслідкових зв'язків. Такі навички критичного мислення передбачені майже всіма навчальними програмами. [6]. Бачимо, що коефіцієнт кореляції значущий. До речі, із креативністю також корелює діагностичний критерій цієї ж методики «Інтерперсональний інтелект». Коефіцієнт кореляції позитивний, але не значущий ($+0,354 (0,005)$) і посідає ранг 11,5. Цей вид інтелекту представлений здатністю швидко розпізнавати й оцінювати настрої, наміри, мотивації та почуття інших людей. Даний інтелект містить у собі сприйнятливність до виразу обличчя, голосу й жестів, здатність розпізнавати безліч різних міжособистісних сигналів і вміння точно реагувати на ці сигнали з точки зору прагматики. «Інтерперсональний інтелект», або міжособистісний, включає навички вербальної та невербальної комунікації, спільної роботи, уміння згладжувати конфліктні ситуації, досягати консенсусу, здатність довіряти, поважати, керувати та мотивувати інших до досягнення взаємовигідної мети. Так, наприклад, на елементарному рівні даний втд

інтелекту спостерігається в тих дітей, які реагують на настрої оточуючих. Більш комплексні міжособистісні навички представлені здатністю розпізнавати й інтерпретувати приховані наміри інших.

Восьмий ранг по значущості серед задіяних у нашому дослідженні критеріїв займає показник «Автономна каузальна орієнтація» методики Р. Райана і Є. Дессі «Види каузальних орієнтацій». Ця методика була адаптована і застосовувалась також на україномовній вибірці. [12, 66-71].

Розвинена внутрішня каузальна орієнтація – це орієнтація особистості на автономію. Такий суб'єкт відрізняється високим рівнем переживання свободи вибору, розглядає зовнішні події як такі, що забезпечують його автономію. Учень з розвинутою орієнтацією на автономію має прагнення обґрунтовувати свої дії на основі власних цінностей та ціннісних орієнтацій, а також враховує при цьому власні інтереси і цілі. У нього високий рівень цільності структури я, що базується на саморефлексії. Учні з високим показником за шкалою внутрішньої каузальної орієнтації характеризуються високим рівнем самосвідомості, позитивною самооцінкою, силою я, вони більш сконцентровані на досягненні мети, більш наполегливі. У них низький рівень негативних емоцій, таких як ворожість, сором, провина, низький рівень самоприниження. Коефіцієнт кореляції з показником діагностичного критерію «Креативність» ($+0,393*(0,003)$), бачимо, що коефіцієнт значущий. [4, 43-46.]. (Див. Табл. №1).

Дев'ятий з половиною ранг значущості коефіцієнтів кореляції посідає показник авторської методики «Конструктивна і деструктивна самодетермінація», «Конструктивна самодетермінація». Коефіцієнт кореляції - $0,379*(0,039)$. Для нас це дуже цікавий і дещо неочікуваний результат. Методика «Світоглядна самодетермінація особистості» визначає два показники: «Конструктивна самодетермінація» і «Деструктивна самодетермінація». Конструктивна самодетермінація – заснована переважно на християнській православній духовності. Вона проявляється як прагнення учня чинити і діяти відповідно до заповідей своєї віри. Світогляд є Православний, або Християнський і є цінністю для учня. Саморегуляція навчальної і пізнавальної діяльності відбувається завдяки православним і християнським цінностям і переконанням (вибір інформації, книг, тем для спілкування, поведінка в процесі навчання і здійснення навчально-пізнавальної діяльності, позитивне ставлення до себе і до оточуючих). Пізнавальна діяльність учня з християнським світоглядом спрямовується в межах ціннісних християнських орієнтацій. Слід зазначити, що деструктивна самодетермінація має тенденцію позитивного кореляційного зв'язку із показником «Креативність». ($+0,281$). Деструктивна світоглядна самодетермінація проявляється в незалежності саморегуляції поведінки від духовних і релігійних орієнтирів. Можливе послуговування

приписам етикету та власним світобаченням, врахування загальнолюдських цінностей). Можливий також деструктивний світогляд, що призводить до негативних вчинків, або й відсутність світогляду, картини і образу світу, тоді людина керується власними інтересами, мотивами і потребами у своїй поведінці. Ми пояснюємо такі кореляції тим, що креативність – це глибинний феномен, людина обдарована уявою, інтелектом, в ній відкрита пізнавальна позиція, вона засвоює багато знань і в ній є нахили або схильності до творчості. Цей момент дає людині багато можливостей до пізнання великого обсягу інформації, в неї немає ніяких бар'єрів і зовнішніх, і внутрішніх. Тому світоглядна самодетермінація часто просто ігнорується такою обдарованою дитиною, а от різного виду деструкції самодетермінації такі учні схильні вивчати і внутрішньо підтримувати. Хоч саме цей момент креативних учнів є небажаним для їх розвитку і може заблокувати їхню креативність.

Можемо зробити **підсумок**, що креативність є базою когнітивно-творчого потенціалу особистості, що найважливішим у цьому феномені є любов до знань, далі за рагнвою кореляцією має значущість уява (це суто творча характеристика), потім за третім рангом слідує за значимістю складність як інтелектуально-творча мотиваційна характеристика, в вже четвертий ранг значущості має схильність до ризику як особистісна характеристика, що властива творчій особистості. Крім цього, як засвідчує кореляційний аналіз, креативність учня базується на логіко-математичному інтелекті і міжособистісному інтелекті, тобто схильності розв'язувати логіко-математичні задачі і налагоджувати позитивну міжособистісну взаємодію з дітьми при розв'язанні спільної пізнавально-творчої задачі. Часто обдаровані діти не досягають вагомих результатів у зрілому віці і їх обдарованість зникає до того моменту, коли вони досягають зрілості. Тому для креативних дітей, щоб не допустити блокади їх обдарованості, необхідний психологічний супровід, який полягає у вихованні в них самодетермінації, зокрема і бажано –конструктивної самодетермінації, яка забезпечить гармонійний розвиток їх особистості і здібностей, сприятиме розкриттю їх когнітивно-творчого потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Діагностика креативності у профорієнтаційній роботі : методичні рекомендації / Н. А. Бельська, М. Ю. Мельник, М. М. Новгородська. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 72с. <https://lib.iitta.gov.ua/726784/>
2. Дослід 2.5. Діагностика особистісної креативності <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/160/25.pdf>
3. Максименко С.Д. Генеза буття особистості. Київ. Видавництво ООО «КММ», 2006, 240 с.

4. Мар'яненко Л. В. Самодетермінація навчально-пізнавальної діяльності у критеріях діагностичних методик // Психологічна, соціальна та художня мотивація творчості Тараса Шевченко/ Матеріали наукових читань присвячених 200-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка та 150-річчю від дня його перепоховання (м. Київ, 26 квітня 2013. 100 с. С. 43-46.
5. Мар'яненко Л. В. Особливості формування вчителем творчого компоненту пізнавальної діяльності учня з позиції гуманістичної психології. Наукове періодичне видання «Український психолого-педагогічний науковий збірник». Науковий журнал. Львів. ГО «Львівська педагогічна спільнота» 20(20). Липень 2020. С.47-54.
6. Методика діагностики рівнів і особливостей психологічної готовності керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін; за наук. ред. О. І. Бондарчук – К.: , 2014. – 148 с. – Рукопис <https://lib.iitta.gov.ua/26577/>
7. Михіда Сергій. Психологічні аспекти креативності 2013 Кіровоград, КГПУ <https://www.academia.edu/92150477/>
8. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці /. Київ: Знання УРСР, 1989. 36 с. С.25–31.
9. Павленко В.В. Креативність: сутнісна характеристика поняття. //Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал] / академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Вип.11.154с.С.120-131Житомир,2016 <http://eprints.zu.edu.ua/25862/>
10. Педагогічний словник / за ред. М. Ярмаченка. – Київ: Педагогічна думка, 2001. 516с.
11. Психологічна енциклопедія / автор-упоряд. О. Степанов Київ: «Академвидав», 2006. 424 с.
12. Сердюк Л. З. Самодетермінація психологічного благополуччя особистості: монографія / Л. З. Сердюк, І. В. Данилюк, В. В. Турбан, О. І. Пенькова, Н. Д. Володарська [та ін.]; за ред. Л. З. Сердюк. Київ – Львів: Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 236с. С.6671. https://lib.iitta.gov.ua/729023/3/Serdjuk_Monography.pdf
13. Abraham H. Maslow. Motivation and Personality (2nd ed.) N.Y.: Harper & Row, 1970. 400 p.
14. Barron, Frank and David M. Harrington. Creativity, Intelligence and Personality //Annual Review of Psychology. 1981. V 32. P. 498-507. С. 500.
15. Taylor C. W. Various Approaches to and Definitions of creativity/ C.W. Taylor; R.J. Sternberg (Ed.). Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1988. P. 99–124.

Мельник Марина Юріївна,
кандидат педагогічних наук, старший дослідник
завідувач відділу діагностики обдарованості
Інституту обдарованої дитини НАПНУ
E-mail: maryna.melnyk@ukr.net
ORCID ID 0000-0001-6581-5129

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА СУПРОВІД РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У роботі представлено дослідження проблеми ідентифікації та супроводу розвитку обдарованості дітей та молоді в умовах війни. Висвітлено актуальність проблеми виявлення та розвитку обдарованості в освітніх установах, підкреслено важливість психолого-педагогічного супроводу обдарованих учнів. Наголошується на необхідності вивчення ресурсів, які сприяють подоланню стресових впливів та підтримці психологічного благополуччя. Представлено огляд літератури щодо впливу стресових подій на психічне здоров'я та поведінку дітей, розглянуто роль соціальної підтримки, самоефективності та інших психологічних факторів у адаптації до травматичних умов.

Ключові слова: обдарованість, ідентифікація обдарованості, війна, психолого-педагогічний супровід.

The paper presents a study on the issues of identifying and supporting the development of giftedness in children and youth during wartime. The relevance of detecting and nurturing giftedness in educational institutions is highlighted, emphasizing the importance of psychological and pedagogical support for gifted students. The necessity of studying resources that help mitigate stress impacts and support psychological well-being is emphasized. A literature review on the impact of stressful events on children's mental health and behavior is presented, considering the role of social support, self-efficacy, and other psychological factors in adapting to traumatic conditions.

Keywords: giftedness, identification of giftedness, war, psychological and pedagogical support.

У сучасному просторі закладу освіти, де розвиток здібностей та потенціалу учнів набуває все більшого значення, питання виявлення та належного розвитку обдарованості здобувачів освіти стає актуальним і важливим завданням педагогічної системи. Водночас сьогодення актуалізує проблему супроводу розвитку обдарованості в умовах війни та повоєнного відновлення країни. При цьому особливої значущості набуває ідентифікація ресурсів, які сприяють розвитку обдарованості в умовах травматичних впливів, та які можуть бути покладені в основу психолого-педагогічного супроводу розвитку обдарованості.

Окрім того, зважаючи на значну кількість дітей в Україні, які постраждали від військового вторгнення російської федерації, існує нагальна та зростаюча потреба

в дослідженнях, спрямованих на розуміння, запобігання та пом'якшення потенційних наслідків травмівних впливів, зумовлених війною, для дітей і молоді.

Війни та збройні конфлікти загрожують людям будь-якого віку, однак діти та молодь є особливо вразливою групою населення щодо негативних психосоціальних наслідків, пов'язаних із цим контекстом.

Так, дослідженнями встановлено динамічний зв'язок між освітою та психосоціальною підтримкою в покращенні емоційного й поведінкового благополуччя й підтверджено позитивний вплив програм психосоціальної підтримки на результати навчання в умовах травмівних впливів [1]. Також встановлено відмінності в проживанні стресових подій, зокрема: стрес є фактором, який погіршує психічне здоров'я [2]; певні індивідуальні характеристики (зокрема, вік, стать) можуть впливати, пом'якшуючи або посилюючи, зв'язок між стресом і проблемами психічного здоров'я [3]; травмівний вплив стресових подій обумовлюється особистісними особливостями [3].

Вивченню ресурсів, які сприяють подоланню здобувачами освіти травмівних впливів, присвячено ряд досліджень. Зокрема, оптимізм, психологічний контроль і самооцінка досліджувалися як довгострокові предиктори адаптації [4]; самоефективність, самоспівчуття та соціальна підтримка як фактори протидії стресу [5]; особливості копінг-стратегій в розвитку резильєнтності [6] та при стресових [7]. Як чинники, що сприяють протидії стресу й травмівним впливам, досліджувалися: самоефективність, адаптивний перфекціонізм; оптимізм, резильєнтність та позитивні емоції; академічна самоефективність, академічна онлайн-самоефективність, соціальна та академічна приналежність [4; 8; 9] тощо. Утім, варто відмітити, що до стресових й травмівних впливів у згаданих дослідженнях були віднесені: перехід на онлайн навчання та зміни в соціальній взаємодії, зумовлені пандемією COVID-19, вимушена зміна місця проживання й навчання, адаптація до навчання в закладх вищої освіти, труднощі в навчанні, навчання в іншомовному й іншокультурному просторі. Тож згадані напрацювання не можуть прямо упроваджуватися в умовах повномасштабної війни в Україні.

У ряді сучасних досліджень зафіксовано значний вплив війни на усіх учасників освітнього процесу України. Це, зокрема: порушення психоемоційного стану та посттравматичні розлади, зміна системи цінностей, вимушені зміни в особистому та професійному житті, стосунках зі значими близькими, зміни поведінки учасників освітнього процесу [10]. Дослідженнями, проведеними Інститутом обдарованої дитини НАПН України, встановлено поширення деструктивних емоційних станів та зниження резильєнтності здобувачів освіти, проживання невластивого в дитячому віці життєвого досвіду (зокрема втрат, розлучення зі значими близькими, вимушена зміна місця

навчання та проживання), дестабілізація психо-емоційного стану значимих дорослих тощо [11; 12].

Водночас поза увагою залишається вивчення специфіки проживання травмівних подій, зумовлених війною, обдарованими здобувачами освіти, дослідження особливостей розвитку обдарованості в умовах війни. Тоді як наукові теорії, підходи та концепції обдарованості засвідчують, що обдаровані є особливою категорією дітей. Обґрунтовані типові особливості обдарованих дітей впливають на особливості проживання ними травмівних подій. Це, зокрема: перфекціонізм, когнітивна диференційованість, висока чутливість до неочевидних відмінностей та змін об'єкта, здатність бачити світ складним та багатомірним. Обдаровані учні вирізняються більшою соціально-етичною зрілістю, духовністю, альтруїзмом і соціоцентризмом, моральною чуйністю, у порівнянні з учнівським загалом.

Емпіричні дослідження засвідчили, що обдаровані учні відчують більше стресу, тривоги та проблем з адаптацією, у порівнянні з учнівським загалом [13]. Також було встановлено, що обдаровані учні частіше страждають від віктимізації, ніж їхні необдаровані однолітки, зокрема, частіше стають жертвами [14]. Було встановлено, що учнівський загал демонструє вищий рівень задоволеності життям, ніж обдаровані [15]. З іншого боку, дослідники відмічають, що обдаровані мають менше поведінкових та емоційних проблем у порівнянні з учнівським загалом та демонструють високий рівень психосоціальної адаптації, а високий рівень інтелекту сприяє успішному проживанню травмівних подій [16].

Таким чином можна припустити існування різних видів реагування обдарованих дітей на травмівні впливи: від мобілізації загальних психологічних ресурсів, у тому числі ресурсів обдарованості, до дисоціативних реакцій дезадаптації, виснаження, надмірної тривожності, зниженого настрою, пригніченості, песимістичних переживань щодо свого майбутнього, а також перспектив розвитку обдарованості. Зокрема, у процесі переживання стресогенних чинників обдаровані учні стихійно використовують різні способи подолання травмуючих подій: від адаптивних до умовно адаптивних і неадаптивних. При цьому, використання адаптивних способів подолання відзначається активізацією когнітивних, афективних, поведінкових та інших ресурсів обдарованості. У процесі використання умовно адаптивних і неадаптивних способів мають місце втрати і незадіювання як загальних психологічних ресурсів, так і потенціалу когнітивних, афективних, поведінкових та інших здібностей, що утворюють обдарованість учнів. Означене актуалізує необхідність вивчення ресурсів розвитку обдарованості та з'ясування закономірностей досліджуваного процесу в умовах війни та повоєнного відновлення країни.

Водночас особливості обдарованих здобувачів освіти можуть бути покладені в основу підтримки їх в умовах війни. Так, до психологічних детермінант психологічного благополуччя обдарованих здобувачів освіти в умовах воєнного стану можна віднести підтримку та ресурсність найближчого оточення, адекватний рівень вимог (академічних зокрема), а також ряд особистісних та когнітивних особливостей. Так, наявність турботливого та підтримуючого середовища (сім'ї, вчителів, друзів і суспільства в цілому) може мати позитивний вплив на психологічне благополуччя обдарованих здобувачів освіти. Соціальна підтримка може допомогти обдарованим учням подолати стресові впливи, зменшити почуття ізоляції та нерозуміння, а також забезпечити необхідну підтримку та ресурси для їх розвитку. Обдаровані здобувачі освіти також потребують достатнього рівня академічних вимог та стимуляції для підтримки свого психологічного благополуччя, вони прагнуть викликів та цікавих завдань, які допомагають їм розвивати свої здібності та досягати успіху. Така стимуляція у формі спеціальних програм, проєктів, конкурсів тощо для творчості та самореалізації може бути важливим фактором, що впливає на психологічний добробут обдарованих здобувачів освіти в умовах війни.

Не менш важливим є адекватна позитивна самооцінка, що відіграє важливу роль у психологічному благополуччі обдарованих учнів за умов впливу травмуючих подій. Вона допомагає здобувачам освіти розвивати обґрунтовану впевненість у собі та власних силах, долати труднощі та вірити у свої здібності. Мотивація також впливає на психологічне благополуччя обдарованих учнів, сприяючи збереженню інтересу до навчання, досягненню цілей та розвитку свого потенціалу.

Воєнний стан є складним і травматичним періодом для будь-якого суспільства і для будь-кого. Утім, особливо – для здобувачів освіти, які переживають його травматичний вплив. У таких умовах розвиток здібностей та реалізація потенціалу обдарованої дитини може бути під загрозою. Утім, водночас, існують ресурси та чинники, що сприяють їхньому підтриманню і зміцненню, і на які варто спиратися закладам освіти та педагогічним працівникам, які працюють з обдарованими дітьми і молоддю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Burde, D., Kapit, A., Wahl, R. L., Guven, O., & Skarpeteig, M. I. (2017). Education in Emergencies: A Review of Theory and Research. *Review of Educational Research*, 87(3), 619-658. <https://doi.org/10.3102/0034654316671594>
2. Grant KE, Compas BE, Thurm AE, McMahon SD, Gipson PY. Stressors and child and adolescent psychopathology: measurement issues and prospective effects. *J Clin Child Adolesc Psychol.* 2004 Jun;33(2):412-25. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp3302_23

3. Lewis, M., & Rudolph, K. D. (Eds.). (2014). Handbook of developmental psychopathology (3rd ed.). Springer Science + Business Media. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-9608-3>
4. Brissette, I., Scheier, M. F., & Carver, C. S. (2002). The role of optimism in social network development, coping, and psychological adjustment during a life transition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(1), 102–111. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.1.102>
5. Recabarren RE, Gaillard C, Guillod M, Martin-Soelch C. Short-Term Effects of a Multidimensional Stress Prevention Program on Quality of Life, Well-Being and Psychological Resources. A Randomized Controlled Trial. *Front Psychiatry*. 2019 Mar 12;10:88. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2019.00088>
6. Onan N, Karaca S, Unsal Barlas G. Evaluation of a stress coping course for psychological resilience among a group of university nursing students. *Perspect Psychiatr Care*. 2019 Apr;55(2):233-238. <https://doi.org/10.1111/ppc.12340>
7. Gustems-Carnicer, J., Calderón, C., & Calderón-Garrido, D. (2019). Stress, coping strategies and academic achievement in teacher education students. *European Journal of Teacher Education*, 42(3), 375–390. <https://doi.org/10.1080/02619768.2019.1576629>
8. Mofield E, Parker Peters M, Chakraborti-Ghosh S. Perfectionism, Coping, and Underachievement in Gifted Adolescents: Avoidance vs. Approach Orientations. *Education Sciences*. 2016; 6(3):21. <https://doi.org/10.3390/educsci6030021>
9. Avey, J.B., Reichard, R.J., Luthans, F. and Mhatre, K.H. (2011), Meta-analysis of the impact of positive psychological capital on employee attitudes, behaviors, and performance. *Human Resource Development Quarterly*, 22: 127-152. <https://doi.org/10.1002/hrdq.20070>
10. Зливков В., Лукомська С., Євдокимова Н., Ліпінська С. Діти і війна: монографія. Київ.-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2023. 221 с.
11. Halchenko, M., Malynoshevska, A., Belska, N., & Melnyk, M. (2024). Resilience of teachers, students, and their parents under the conditions of martial law. *School Psychology*, 39(2), 122–131. <https://doi.org/10.1037/spq0000559>
12. Бельська Н. А., Мельник М. Ю. Ресурси та чинники психологічного благополуччя учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану // *Освіта та розвиток обдарованої особистості: щоквартальний науково-методичний журнал*. – Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, № 4, 2023. – С. 17–27. DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2023-4\(91\)-17-27](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2023-4(91)-17-27)
13. Thai, T. T., Nguyen, T. P. V., & Pham, P. T. T. (2021). Perceived stress and coping strategies in high school gifted students in Ho Chi Minh City, Vietnam. *International*

14. González-Cabrera, J., Tourón, J., Ortega-Barón, J., Montiel, I., & Machimbarrena, J. M. (2023). Are Gifted Students More Victimized than Nongifted Students? A Comparison in Prevalence and Relation to Psychological Variables in Early Adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 43(1), 90-109. <https://doi.org/10.1177/02724316211058065>
15. Fouladchang M., Kohgard A., Salah V. A study of psychological health among students of gifted and nongifted high schools, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 5, 2010, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.07.264>
16. Alexopoulou, A. et al. 2019. Resilience and Academic Underachievement in Gifted Students: Causes, Consequences and Strategic Methods of Prevention and Intervention. *International Journal of Online and Biomedical Engineering (iJOE)*. 15, 14 (Oct. 2019), pp. 78–86. <https://doi.org/10.3991/ijoe.v15i14.11251>

Мехед О. Б.,
доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри біології
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
mekhedolga@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС РОБОТИ З ОБДАРОВАНОЮ МОЛОДДЮ

У статті розглядається використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у роботі з обдарованою молоддю. Досліджено переваги та можливості ІКТ для виявлення, розвитку та підтримки обдарованих учнів і студентів. Стаття аналізує вплив ІКТ на процеси навчання, сприяння творчому розвитку та стимулювання самовираження та самореалізації обдарованої молоді. Дослідження підкреслює важливість інтеграції ІКТ у педагогічну практику для оптимізації роботи з обдарованими учнями та студентами.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, обдарована молодь, навчання, розвиток, самореалізація.

This article examines the use of information and communication technologies (ICT) in working with gifted youth. The authors explore the benefits and opportunities of ICT for identifying, developing, and supporting gifted students and learners. The article analyzes the impact of ICT on learning processes, fostering creative development, and stimulating self-expression and self-realization among gifted youth. The research emphasizes the importance of integrating ICT into pedagogical practice to optimize work with gifted students and learners.

Keywords: information and communication technologies, gifted youth, learning, development, self-realization.

Актуальність вивчення використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) при роботі з обдарованою молоддю полягає в тому, що сучасний світ зазнає стрімких змін, пов'язаних з розвитком цифрової економіки та інформаційного суспільства [3]. Зараз ІКТ стають необхідним інструментом для успішної адаптації обдарованих учнів та студентів до вимог сучасного ринку праці та життя загалом. Зокрема, вивчення використання ІКТ у роботі з обдарованою молоддю дозволить:

1. Покращити процеси виявлення обдарованості за допомогою інтерактивних тестів та аналізу великих обсягів даних.

2. Забезпечити індивідуалізований підхід до навчання та розвитку, використовуючи онлайн-курси, дистанційні платформи та персоналізовані навчальні матеріали.

3. Стимулювати творчий потенціал обдарованих особистостей за допомогою віртуальних інструментів для створення та спільної роботи над проектами.

4. Розвивати навички самоорганізації, критичного мислення та проблемного розв'язання шляхом використання ігрових технологій та симуляційних середовищ.

Розвиток і підтримка талановитої молоді мають відбуватися на різних етапах формування особистості, включаючи дитинство, коли можна виявити здібності обдарованості. На цьому етапі батьки та вчителі початкових класів грають ключову роль у направленні дитини на реалізацію її творчих здібностей. Крім того, обдаровані діти потребують створення відповідних умов для задоволення їхніх емоційних, вольових та інтелектуальних потреб, що сприяє їхньому розвитку та саморозвитку. Щодо студентства, для ефективного розвитку обдарованої молоді важливо розробляти та впроваджувати моделі розвитку, здійснювати цілеспрямований педагогічний вплив на мотиваційно-ціннісні орієнтації студентів, використовувати відповідні методи та засоби для розвитку їхнього творчого потенціалу, а також проектувати зміст навчання з урахуванням їхніх потреб та цінностей [2].

Технології психолого-педагогічного забезпечення є ключовим інструментом для адаптації обдарованої особистості до нових умов навчання [5]. Перш за все, вони допомагають ідентифікувати індивідуальні потреби та особливості кожної обдарованої дитини. Далі, вони спрямовані на розробку індивідуальних навчальних програм, які враховують рівень здібностей та

інтереси учня. Також, ці технології забезпечують психологічну підтримку та стимулюють розвиток творчого потенціалу обдарованої особистості. Важливою складовою є також використання інноваційних методик та інтерактивних засобів навчання для залучення та зацікавлення учнів. Нарешті, ці технології сприяють формуванню адаптивних стратегій поведінки та саморегуляції в умовах швидкозмінюваного освітнього середовища [1].

Неформальна освіта та позакласна діяльність мають важливе значення для розвитку обдарованої молоді. Під час таких занять, як наукові гуртки, спортивні секції та творчі студії, молодь розвиває творчість, самостійність, винахідливість та дослідницькі уміння. Вони беруть активну участь у круглих столах, семінарах та конференціях, проводять експерименти та лабораторні роботи, розв'язують творчі завдання з різних предметів. Це дозволяє їм реалізувати індивідуальні та особистісно-орієнтовані підходи, відповідно до їхніх уподобань та розвинутих здібностей. Участь у таких гуртках є добровільною і сприяє повному розкриттю потенціалу кожної обдарованої дитини. Однак варто зазначити, що такі гуртки не можуть замінити систематичного поглибленого вивчення певних галузей знань, яке характеризується тривалістю та системністю [6].

Використання ІКТ має перевагу у формуванні якісного освітнього середовища, яке розширює можливості навчання, сприяє розвитку інформаційних навичок, відповідає потребам сучасної освіти, допомагає формувати успішну обдаровану молодь, орієнтовану на їхні побажання та очікування. ІКТ можуть бути ефективно використані для організації та проведення гурткової роботи, що спрямована на розвиток науково-дослідницьких навичок у сфері моделювання, комп'ютерних наук, включаючи роботу з графічними редакторами, програмним забезпеченням, створенням веб-сайтів, пошуком інформації в мережі. Необхідність використання ІКТ також відчутна у роботі з обдарованими дітьми, яка передбачає використання програмного забезпечення, такого як Microsoft Word, Excel, Power Point, які допомагають керівнику гуртка в організації занять та учнів у виконанні завдань та підготовці результатів. Діти в свою чергу можуть використовувати ІКТ для пошуку інформації та створення результатів завдань.

Використання віртуальних соціальних мереж сприятиме створенню відповідного освітнього співтовариства, яке основною метою має надання більш глибоких знань тим дітям, які прагнуть більшого, ніж може запропонувати їм шкільна програма [4]. Це співтовариство слугує інструментом для здобуття нових знань і спілкування між однодумцями та експертами у науковій галузі. Саме через взаємодію між учасниками такого товариства талановиті діти можуть

представити свої досягнення, обмінятися думками та ідеями, знайти нових друзів та співробітників.

Таким чином, дослідження використання ІКТ при роботі з обдарованою молоддю має велике значення для підготовки нового покоління лідерів і інноваторів, які зможуть ефективно функціонувати в сучасному цифровому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андросович К. А., Ткаченко Л. І. Технології психолого-педагогічного забезпечення адаптованості обдарованої особистості до нових умов навчання: методичні рекомендації. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 48 с.
2. Мехед Д. Б., Мехед О. Б., Салтиков О. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації контролю і коригування навчальних досягнень студентів. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. Випуск 33. С. 91-95.
3. Носко М. О., Мехед О. Б. Впровадження інноваційних освітніх технологій для учнів з особливими освітніми потребами. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 22 (178). Чернігів : НУЧК, 2023. С. 32-35
4. Петренко С. М., Мехед Д. Б., Мехед О. Б. Олімпіадний і манівський рух як засіб формування лідерських якостей обдарованих учнів. Лідерство і обдарованість: сучасний науковий дискурс і освітня практика : матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції (Київ, 14–19 лютого 2024 року). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 701-706
5. Швидкий А. Л., Мехед Д. Б., Мехед О. Б. Особливості впровадження інформаційних технологій у навчальний процес (психологічний аспект). Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 61. Херсон : ХДУ, 2012. С. 401- 406
6. Федорова Н. Ф. Педагогічні умови розвитку обдарованої особистості у школі: Навчально-методичний посібн. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. 94 с.
7. Gregory Griban, Serhii F. Kudin, Hanna I. Zhara, Andrii V. Kuzhelnyi, Tamara V. Mazur, Yuliya M. Nosko, Olha B. Mekhed (2023) Formation and Preservation of Students' Mental Health in the Process of Studying at Pedagogical Universities *Acta Balneologica*, VOL. LXV NUMBER 1 (173). 55-61 doi: 10.36740/ABAL202301110

Мозгова Я. П.,
аспірантка кафедри освітології та психолого-педагогічних наук
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
yasochkao@gmail.com

ПРОБЛЕМА ОСВІТНІХ ВТРАТ І ОСВІТНІХ РОЗРИВІВ ДЛЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Анотація. Стаття висвітлює проблему освітніх втрат для обдарованих дітей під час криз – війн, пандемій, стихійних лих. Обдаровані учні мають специфічні освітні потреби, які в кризових умовах залишаються незадоволеними через руйнування інфраструктури, переміщення, брак ресурсів та психологічний стрес. Аналізується негативний вплив на науково-технічний поступ, інновації та економічне зростання. Пропонуються рішення: міжнародна співпраця, гнучкі освітні моделі, спеціалізовані центри, онлайн-ресурси, психологічна підтримка, залучення бізнесу. Наголошується на необхідності законодавчого захисту права обдарованих на безперервну освіту. Висновки закликають до консолідованих зусиль на всіх рівнях задля реалізації потенціалу обдарованої молоді. Потрібні подальші дослідження для вироблення ефективних стратегій.

Ключові слова: обдаровані діти, освітні втрати, освітні розриви.

Annotation. The article addresses the issue of educational losses for gifted children during crises – wars, pandemics, natural disasters. Gifted students have specific educational needs that remain unmet in crisis conditions due to infrastructure destruction, displacement, lack of resources, and psychological stress. The negative impact on scientific and technological progress, innovation, and economic growth is analyzed. Solutions proposed include: international cooperation, flexible educational models, specialized centers, online resources, psychological support, and business engagement. The need for legislative protection of gifted children's right to continuous education is emphasized. The conclusions call for consolidated efforts at all levels to realize the potential of gifted youth. Further research is needed to develop effective strategies.

Key words: gifted children, educational losses, educational gaps.

Обдарованість – поведінка, що характеризує здібності, які можуть проявлятися в різних сферах діяльності. Обдарованість – це складова генетично обумовленої здібності, яка розвивається в суміжній діяльності і занепадає при її відсутності [Турчина, Тополь 2021 : 53]. Обдаровані діти демонструють винятковий потенціал у різних сферах: від математики та природничих наук до музики, мистецтва чи лідерських якостей. Вони є цінним людським капіталом для майбутнього наукового, технологічного та інноваційного розвитку будь-якої нації та людства в цілому.

Проте повна реалізація потенціалу обдарованих дітей вимагає створення спеціального навчального середовища, яке відповідає їхнім унікальним освітнім потребам. Вони часто потребують збагачених навчальних програм,

прискореного темпу викладання, стимулюючих проектів та уважного супроводу досвідчених педагогів. Нездатність забезпечити такі умови може призвести до нудьги, втрати мотивації, поведінкових проблем та, врешті-решт, до невикористаного таланту.

На жаль, у всьому світі багато перспективних молодих умів стикаються з серйозними перешкодами в освіті та розвитку через кризові ситуації, такі як збройні конфлікти, пандемії, стихійні лиха [Гніда 2019 : 78-82]. Ці потрясіння руйнують освітню інфраструктуру, порушують безперервність навчання, створюють психологічний стрес та травми, що особливо згубно впливає на обдарованих учнів. Освітні втрати та розриви, яких вони зазнають, можуть мати далекосяжні негативні наслідки не лише для окремих дітей, а й для науково-технологічного поступу, економічного зростання та інноваційної конкурентоспроможності різних країн і світу загалом.

Кризові ситуації, такі як збройні конфлікти, пандемії, стихійні лиха, спричиняють величезні руйнівні наслідки для систем освіти у постраждалих регіонах і країнах. Обдаровані діти виявляються однією з найбільш уразливих груп, які зазнають серйозних освітніх втрат та розривів через ці потрясіння. По-перше, вони втрачають доступ до спеціалізованих програм, прискореного навчання, позакласних збагачувальних заходів, що критично важливо для їхнього розвитку. По-друге, умови постійного стресу, переміщення, травматичного досвіду негативно впливають на їхню здатність зосереджуватися та навчатися на високому рівні. По-третє, матеріальні, технічні та кадрові ресурси для забезпечення потреб обдарованих учнів стають серйозно обмеженими.

Щоб глибше зрозуміти масштаби проблеми освітніх втрат для обдарованих дітей під час криз, важливо проаналізувати їхні специфічні освітні потреби та додаткові виклики, з якими вони стикаються в кризових умовах.

Численні дослідження показують, що обдаровані учні мають унікальні освітні потреби, які часто не задовольняються в традиційній системі освіти. Вони потребують збагачених навчальних програм, прискореного темпу викладання, стимулюючих проектів та гнучких методик навчання. Нудьга, одноманітність і невідповідність змісту їхньому рівню здібностей призводять до втрати мотивації, фрустрації та поведінкових проблем.

Під час кризових ситуацій, таких як збройні конфлікти чи пандемії, ці виклики для обдарованих учнів значно посилюються. Руйнування шкільної інфраструктури, вимушене переміщення, брак ресурсів та кваліфікованих кадрів позбавляють їх можливості отримувати належну освіту. Постійний стрес, тривога, психологічні травми здатні серйозно порушити їхню здатність концентруватися та засвоювати складний матеріал.

Ситуація в Україні під час російської агресії наочно демонструє ці проблеми. Сотні шкіл були пошкоджені чи знищені, мільйони учнів стали вимушено переміщеними в межах країни чи за кордоном. Продовжувати освітній процес в умовах війни виявилось надзвичайно складно. В таких екстремальних ситуаціях потреби обдарованих дітей відходять на задній план.

Водночас, численні приклади з інших країн, що пережили збройні конфлікти чи природні катастрофи, підтверджують системні проблеми у підтримці й розвитку обдарованих учнів. Від Боснії та Косова до Непалу та Гаїті – освітні втрати для найбільш талановитих дітей були катастрофічними, обмеживши їхні можливості розкрити потенціал.

Подолання освітніх втрат та розривів для обдарованих дітей під час криз вимагає комплексного підходу на різних рівнях – від міжнародних зусиль до заходів на рівні громад і закладів освіти. Ось декілька ключових можливих рішень цієї проблеми:

- Посилення міжнародної співпраці та фінансування. Необхідно створити цільові фонди та програми під егідою ООН, ЮНІСЕФ, Світового банку для забезпечення безперервної освіти обдарованих дітей у кризових регіонах. Це може включати онлайн-курси, дистанційні ресурси, літні школи, фінансову підтримку.
- Впровадження гнучких освітніх моделей. Країни мають адаптувати навчальні програми та методики до потреб обдарованих учнів, забезпечити прискорене чи збагачене навчання, створення індивідуальних траєкторій розвитку відповідно до їхніх талантів.
- Розвиток спеціалізованих центрів і літніх шкіл. Започаткування мережі регіональних центрів талантів та інтенсивних літніх програм для обдарованої молоді на базі провідних університетів. Це дасть змогу доповнити освіту в кризових умовах.
- Психологічна підтримка та наставництво. Надання консультацій психологів, коучів, менторів для допомоги обдарованим дітям подолати стрес, тривожність, травми та підтримувати мотивацію.
- Стимулювання дистанційного та онлайн-навчання. Розробка якісних онлайн-курсів, віртуальних лабораторій, електронних бібліотек, щоб забезпечити обдарованих учнів освітніми ресурсами навіть в умовах конфліктів чи ізоляції.
- Залучення бізнесу та громадськості. Заохочення компаній, фондів, громадських організацій до інвестицій у підтримку талановитої молоді через стипендії, літні програми, стажування, менторство.
- Захист права на безперервну освіту. На рівні ООН та національних законодавств необхідно закріпити пріоритет забезпечення прав кожної дитини, особливо обдарованої, на доступ до якісної безперервної освіти навіть під час криз.

Лише об'єднавши зусилля на всіх рівнях, ми зможемо подолати руйнівний вплив криз на освіту обдарованих та уможливити максимальну реалізацію їхнього величезного потенціалу в інтересах науково-технічного і соціально-економічного прогресу людства.

Подальші дослідження цієї проблематики є вкрай важливими для ідентифікації найбільш ефективних підходів та вироблення дієвих стратегій захисту талановитої молоді в усьому світі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гніда Т.Б. (2019) Педагогіка партнерства з питань соціалізації обдарованої дитини з числа сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах внаслідок військових дій: матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 1-8 липня 2019 року. Інститут обдарованої дитини НАПН України, м. Київ, Україна, pp. 78-82. <https://lib.iitta.gov.ua/719192/>
2. Турчіна І., Тополь Є. (2021) Дитяча обдарованість як психолого-педагогічна проблема. Молодий вчений, 11(99), 53-56. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-12>

Науменко О. М.,

*вчитель української мови та літератури,
Науковий ліцей № 3 Полтавської міської ради
oksanaanaum1973@gmail.com*

Варданія О. О.,

*вчитель мистецтва, образотворчого мистецтва
та технологій,
Науковий ліцей № 3 Полтавської міської ради
Lyalkav@meta.ua*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МИСТЕЦЬКОЇ ОБДАРОВАНОСТІ УЧНІВ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Анотація: У статті розглядаються питання змісту й організації роботи з обдарованими учнями в сучасній школі. Визначені педагогічні умови, форми і методи роботи вчителів із обдарованими учнями. Проаналізовано, як упровадження проєктної роботи в освітній процес сприяє розвитку критичного мислення, осмисленню формування гармонійних відносин з природою у школярів, враховуючи принципи екологічної етики.

Ключові слова: Обдарованість, здібності, науковий ліцей, наукова/навчальна практика, дослідницька діяльність, українська мова, мистецтво, екологічність, екторба, духовна спадщина, патріотичне виховання, проєктна робота.

Key words: Giftedness, abilities, scientific lyceum, scientific/educational practice, research activities, Ukrainian language, art, sustainability, eco-bag, spiritual heritage, patriotic education, project work.

Актуальність: Сьогодні диктує нові тенденції в розвитку освіти, з'явилася нагальна потреба суспільства у творчих, діяльних, обдарованих особистостях. Тому одним із пріоритетних завдань сучасної освітньої системи є звернення уваги педагогічної науки і громадськості до удосконалення роботи з обдарованими дітьми, що передбачає розвиток їх здібностей, самовизначення, соціальну адаптацію та культурне становлення. Проблема обдарованості виходить першочерговою у державній політиці, визначаючи пошук, навчання і виховання обдарованих громадян.

Сьогодні перед школою стоїть завдання максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особистості, формування людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації. У кожній дитині вчитель повинен бачити особистість, обдарованість, унікальність.

Для успішного розвитку обдарованої особистості необхідні наявність природних даних та відповідного середовища, в якому дитина може успішно розвиватися. Сучасний учитель повинен критично мислити, продукувати нові ідеї, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді. Сьогодні пріоритет надається фахівцям, які мають навички експериментальної діяльності. Саме такий підхід дає можливість дитині розкритися і побачити усі можливості своєї обдарованості.

Відповідно до Концепції НУШ (Закон України «Про освіту» № 3491-д від 04.04.2016 р.), Положення про науковий ліцей та науковий ліцей-інтернат (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. № 438), враховуючи зміст листа МОН від 06.02.08 р. № 1/9-61 «Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу під час проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів загальноосвітніх закладів, у Науковому ліцеї № 3 Полтавської міської ради розроблено Положення про навчальну та наукову практику, схвалену педагогічною радою закладу (протокол № 3 від 06.11.2019 р.).

Наукова практика – це одна з провідних форм організації навчального процесу, яка спрямована на залучення та підготовку учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності [3]. Така форма роботи створює для учнів повноцінне уявлення про науковий світ, суть існуючих гіпотез та концепцій, змогу робити власні відкриття.

При підготовці до навчальної практики має бути розроблена програма, яка включає тему, мету, зміст та часовий обсяг.

Основною метою практики є розширення мистецької та мовної комунікативної компетентності учнів, а саме: опрацювання лексичного інвентаря з тем «Екологія», Мистецтво», а також фахової термінології, яка пов'язана з процесом виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва;

розпис екторб та створення реклами; систематизація знань і вмінь поетапного виготовлення та оформлення виробу, а також удосконалення практичних навичок укладання технологічної документації для виготовлення виробу; розвиток навичок критичного мислення, співпраці, формування навичок пізнавальної, дослідницької та проєктної діяльності.

Зміна концепцій із «порожнього світу» на «наповнений світ» потребує і зміни у свідомості людини. Саме через такий глибинний процес дитина повинна зрозуміти, як вибудовувати гармонійні відносини з природою. Це означає формування у школярів нового світорозуміння і нового підходу до діяльності, заснованого на формуванні екологічних цінностей. Суттєвим елементом і необхідною умовою гармонізації відносин із природою є вміння здійснювати екологічний вибір, приймати рішення і компетентно діяти у побутових ситуаціях, так чи інакше пов'язаних як із природними об'єктами, так і споживанням. Задля виконання цих завдань необхідно спочатку розібрати з учнями поняття «екологічності» з мовознавчої точки зору, що значить бути екологічним, як цей термін стосується кожного. І тут приходять на допомогу такі ігрові форми роботи, як «Еколото». Дана вправа зараховується до вправ-руханок, яка несе насамперед значуще комунікативне навантаження, адже реалізує принцип «рухова активність стимулює мозкову діяльність» і викликає неабиякий ажіотаж.

З метою ознайомити учнів із побутовими екологічними проблемами, сприяти формуванню мотивації бережливого ставлення до речей навколо, мінімізації сміття; розвивати емоційну сферу, здатність до співпереживання, сприяти самоствердженню і зростанню самоповаги та поваги до інших гравців; покращувати комунікативні якості учасників, вміння працювати у випадковому колективі проводимо рольову гру «Твоя кімната».

Ситуативна гра «Мій вибір» дає можливість дитині навчитися ухвалювати рішення і обґрунтовувати його.

Тексти-перевертні формують екологічну компетентність школярів, сприяють комунікації на екологічну проблематику і на тему споживання, формують моделі екологічно доцільної поведінки дітей у повсякденно-побутовій діяльності, розвивають критичне мислення засобами екологічної освіти, формують навички роботи у групі.

Проведений мовний лікнеп дав поняття правопису слів із часткою еко-. Таким чином поступово підводимо дітей до основного предмету їх виготовлення – екторби. Під час роботи в групах опрацьовують історію їх виникнення та важливість у сучасному світі, витоки та еволюцію шоперів.

Наступним етапом є ознайомлення з розписом тканин, із сучасними креативними тенденціями у вільному розпису тканин, що дає змогу учням зробити свій вибір.

Разом із тим під час даного навчального процесу учень вчиться укладати словник, працює із словниковою статтею, пише есе «Що означає сьогодні бути відповідальним споживачем?»

Робота з екторбами починається з вибору кольору та екологічно чистої тканини шопера. Важливо, щоб дитина знала, які матеріали відносять до екологічно чистих, що при цьому враховують. Усе учнівство було поділено на 4 групи, кожна з яких обирала свій трафарет малюнка. Це Дерево Життя, карта України, птаха та Тризуб. Важливо було поглибити знання про дані українські символи, які притаманні нашому мистецтву, культурі, несуть глибокий всесвіт, відображають філософію, релігію, світогляд, кодуючи глибокі знання та мрії. Група отримала трафарет, проте кожен учень наповнював його своїми символами. Цікавою роботою була розробка ескізу та дизайну для розпису виробу. З цією метою діти розглянули творчість Вінсента Ван Гога, зокрема його техніку малювання. Перш ніж приступити до виконання розпису екторби, спробували виготовити листівку за мотивами цього художника. Варто було відмітити дуже влучне накладання вангогівських ліній у жовто-блакитних відтінках.

Крім техніки малювання слід попрацювати було із слоганами, які розкривають наповнення всієї дитячої роботи. Для високої результативності тут можна поєднати декілька видів робіт. Цікаво учням працювати з пазлами, на яких написані заздалегідь вислови. І ефективною є групова робота. Отже, кожен учень мав право вибору свого слогана.

Наукова практика дала знання, як можна поєднати зберігаючі екотехнології та мистецтво. Саме з цією метою познайомилися з технологією апсайклінгу, що дало змогу учням самим спробувати виготовити виріб, який передали згодом воїнам ЗСУ.

Доцільно вчити дітей серйозно та відповідально ставитися до процесу своєї роботи. Адже в останній день практики вони звітують про результат своєї діяльності. Тому упродовж усієї роботи монтують відео, фотографують кожен свій крок діяльності, створюють проекти, вчать правильно рекламувати свій продукт, пишуть замітку «Мій досвід у навчальній та науковій практиці».

Під час самостійної роботи діти розпочали підготовку макетів технологічних карток українською мовою, які містять інструкції з виготовлення екторб вангогівською технікою.

Наукова практика підвищила вмотивованість навчання, дала можливість залучити учнів до роботи з різноманітними цифровими інструментами та платформами, наочністю, графічними редакторами. Було створено умови для практичного застосування теоретичних знань щодо розробки та виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва за допомогою графобудівника (плотера). Водночас учасники проєкту опрацювали численні лінгвокраєзнавчі

матеріали з теми «Етика взаємодії з природою» та долучилися до укладання технологічних карток і створення відеоінструкцій із виготовлення шоперів українською мовою.

Проте найголовніше завдання учителів, усіх дорослих сьогодні вчити маленьких українців відновлювати свою робочу ресурсність, бо саме в такий спосіб дбаємо і про себе, і про країну.

Рис.1. Карта України

Рис.2. Дерево Життя

Рис.3. Дерево Життя

Рис.4. Дерево Життя

Рис.5. Дерево Життя

Рис.6. Дерево Життя

Рис.7. Карта України

Рис.8. Карта України

Рис.9. Карта України

Рис.10. Птах Миру

Рис.11. Карта України

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Нова українська школа - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
2. Концептуальні засади реформування середньої школи - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Положення про науковий ліцей та науковий ліцей-інтернат - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2019-%D0%BF#Text>

Непомняща Іванна Олександрівна,
вчитель математики
Херсонської гімназії №3 Херсонської міської ради,
ivannocka.tkachenko@gmail.com

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Анотація. Розвиток пізнавальної активності школярів у військовий час потребує особливої уваги та інноваційних підходів, які можуть забезпечити ефективне навчання та підтримку психологічного стану учнів. У даному матеріалі розглянемо декілька підходів та методик, які можуть бути ефективними в таких умовах.

Ключові слова. Дистанційне навчання, проєктне навчання, психологічна підтримка, гейміфікація навчання, інклюзивні технології; співпраця з батьками.
Annotation. The development of the cognitive activity of schoolchildren in wartime requires special attention and innovative approaches that can ensure effective training and support of the psychological state of students. In this material, we will consider several approaches and techniques that can be effective in such conditions.

Key words. Distance learning, project learning, psychological support, gamification of learning, inclusive technologies; cooperation with parents

У сучасних умовах набуває актуальності проблема навчання і виховання талановитої та творчої молоді. Кожна країна, яка піклується про майбутнє, повинна дбати про свій потенціал, про підростаюче покоління. Творча особистість – це не просто майбутній цвіт нації, але і її інтелектуальна еліта, гордість та честь країни.

Що ж таке творчість? Багато вчених досліджують це питання. Поняття "творчість" знайоме нам всім, воно є перш за все активною складовою лексики людини, але перед тим як розкривати питання творчої особистості, треба розкрити найглибше й найповніше поняття "творчість", користуючись компетентними джерелами різних галузей пізнання. Творчість – це діяльність людини, де б вона не здійснювалась [1]. Творчими можуть бути не тільки художники і письменники, актори і співаки, але тренери, педагоги, програмісти, психологи й наші учні. Творчість – це потенціал людини, який можна розкрити або створити умови для його розкриття.

Звертаючись до педагогічного словника Гончаренка С. зазначено, що «творчість – продуктивна людська діяльність, здатна створювати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Розвиток творчого потенціалу діяльності є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини. Тому на всіх щаблях школи (початкової, середньої, вищої) слід звертати особливу увагу на формування в учнів різноманітних, глибоких і

міцних систем знань, на максимальну стимуляцію самостійної діяльності учнів, на розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованості творчих пошуків, наполегливості під час виконання творчих завдань» [2].

Пізнавальна активність школярів є ключовим фактором успішного навчання та розвитку особистості. В умовах військового часу особливо важливо забезпечити стійкий та ефективний освітній процес, враховуючи психологічні та фізичні виклики, з якими стикаються учні. Що ж собою представляє пізнавальна активність. – це особлива форма діяльності, що характеризується активним прагненням учня до пізнання, самостійним пошуком знань, проявом інтересу до навчального процесу. Вона включає такі компоненти, як увага, пам'ять, мислення, уява, і є основою для формування компетенцій та особистісного розвитку. Пізнавальна активність є однією з важливих рис учня, оскільки вона є основою розвитку самостійності, творчої навчально-пізнавальної діяльності, розкриття нахилів і здібностей учнів [3]. Говорячи про проблеми розвитку пізнавальної активності школярів, то є багато робіт присвячених дослідженню відомих педагогів, психологів та методистів: Л. П. Арістова, Ю. К. Бабанського, Д. Б. Богоявленської, М. І. Бурди, Д. В. Вількеєва, Л. С. Виготського, П. Я. Гальперіна, Я. І. Грудьонова, В. В. Давадова, М. О. Данилова, В. Є. Єсіпова, І. Я. Лернера, М. І. Махмутова, М. І. Шкіля, Г. І. Щукіної, З. І. Слєпкань, Н. А. Менчинської та інші [3].

Під час військових конфліктів навчання дітей стикається з серйозними викликами, які можуть значно вплинути на пізнавальну активність школярів. Проте, завдяки інноваційним підходам, можна підтримувати та навіть розвивати їхню пізнавальну активність, забезпечуючи якісне навчання в умовах кризи.

Виклики пізнавальної активності в умовах військового стану:

1. Психологічний стрес (Військові дії викликають стрес, тривожність і страх, що можуть суттєво знижувати здатність до навчання і концентрації);
2. Фізична небезпека (Постійна загроза життю та здоров'ю обмежує можливість відвідування шкіл);
3. Переміщення та біженство (Багато дітей змушені залишати свої домівки та навчальні заклади, що призводить до перерв у навчанні);
4. Технічні обмеження (Відсутність доступу до інтернету та електрики ускладнює організацію дистанційного навчання)

Для підвищення пізнавальної активності в умовах військового стану впроваджую інноваційні підходи для підтримки пізнавальної активності.

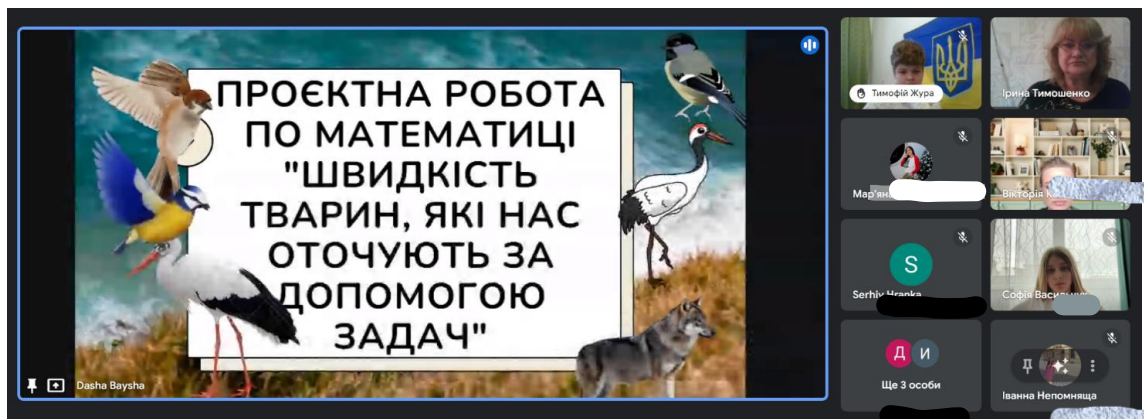
Розвиток пізнавальної активності школярів у військовий час є особливо важливим завданням, оскільки діти стикаються з додатковими стресовими факторами, які можуть негативно вплинути на їх навчання та психологічний стан. Використання інноваційних підходів до навчання може сприяти підтримці

та покращенню їхньої пізнавальної активності. Хочу виділити окремі інноваційні підходи до навчання, які є вагомими в еру технологій. Перш за все це онлайн-платформи та віртуальні класи, такі як Google Classroom, Microsoft Teams, вони дозволяють продовжувати навчання незалежно від фізичного місця перебування учнів. Це особливо важливо в умовах евакуації або переміщення. Не менш важливу роль у пізнавальній активності школярів відіграють інтерактивні матеріали, використання інтерактивних підручників, відеоуроків, ігор та симуляцій може допомогти залучити учнів до активного навчання.

Дуже часто батьки у й вчителі скаржаться, що сучасних дітей захопила мережа інтернет, а саме ігри, тому доречно буде гейміфікувати навчальний процес. Впровадження навчальних ігор допомагає зробити навчальний процес цікавим і мотивуючим. Це може бути використано для вивчення різних предметів, від математики до історії. З сучасними учнями потрібно не тільки бути на одній хвилі, саме в геймфікованому процесі навчання, але й треба вибудувати систему заохочень, тобто використання балів, рейтингів і нагород за досягнення може стимулювати дітей до активної участі в навчальному процесі.

Наступним інноваційним методом є проєктне та проблемне навчання. Проблемне навчання є ефективним підходом, який стимулює пізнавальну активність школярів через залучення їх до вирішення реальних проблем. Цей метод допомагає розвивати критичне мислення, навички самостійної роботи та здатність застосовувати теоретичні знання на практиці. Говорячи саме за проєктне навчання, то створення проєктів, потребує досліджень та аналізу, сприяє розвитку критичного мислення та навичок самостійної роботи. У своєму навчальному закладі ми не тільки працюємо над проєктами в класі, але й даємо можливість відчути себе учням, юними дослідниками, де вони починаючи з початкової школи працюють з початку навчального семестру над дослідженням своєї проблеми, а потім презентують її під кінець навчального семестру.

В умовах військового часу треба приділяти особливу увагу до розвитку пізнавальної активності школярів. Інноваційні підходи до навчання, такі як дистанційне навчання, гейміфікація, емоційна підтримка, проєктне навчання та адаптивне навчання, можуть суттєво допомогти у вирішенні цього завдання.

Впровадження таких методів потребує тісної співпраці між учителями, батьками та освітніми установами, а також адаптації навчальних матеріалів і підходів до поточних умов та потреб учнів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Смілянець Л. «система пошуку і розвиток обдарованих дітей Благовіщенського РІДЮТ». URL: https://smilludmila.blogspot.com/2017/01/blog-post_12.html.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К., 1999. 452 с. [Електронний ресурс]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/106820/1>
3. Євченко Л. В. [Електронний ресурс] <https://naurok.com.ua/stattya-rozvitok-piznavalno-aktivnosti-na-urokah-matematiki-133289.html>

Нестерук Л. В.,

*вчитель історії та правознавства Головачанської гімназії філії
Терешківського ліцею Терешківської сільської ради
Полтавського району Полтавської області lilianesteruk574@gmail.com*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ У РОЗВ'ЯЗАННІ РОЗВИТКУ ТА ПІДТРИМКИ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

В статті «Використання інноваційних підходів у розв'язанні питань розвитку та підтримки обдарованої особистості на уроках історії» висвітлено питання методики організації навчальної діяльності учня.

Представлено напрацьовану на практиці систему використання сучасних форм і методів роботи, які сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів на різних етапах уроків історії та сприяють розвитку здібностей дитини.

Стаття розкриває роль освітніх технологій в цілому та їх основне значення у формуванні навичок навчальної роботи дитини, яка виявляє підвищену

зацікавленість до навчального процесу як в цілому, так і до певного навчального предмету.

Основна роль в роботі з обдарованою дитиною лежить на майстерності вчителя, який зможе розвинути в учнів особисті якості, які сприятимуть виробленню в дитини власної пошукової діяльності, вміння застосувати здобуті знання на практиці, посилюватимуть мотивацію на усвідомлення здійснення конкретних операцій для досягнення мети, розвивати інтерес до своєї індивідуальності.

Ключові слова: обдарована дитина, учитель, пізнавальна діяльність, творча діяльність, методи та форми навчальної діяльності.

The article "The Use of Innovative Approaches in Addressing the Development and Support of Gifted Individuals in History Lessons" discusses the methodology of organizing student learning activities.

It presents a system developed in practice for using modern forms and methods of work that promote the activation of students' cognitive activity at various stages of history lessons and contribute to the development of a child's abilities.

The article highlights the role of educational technologies overall and their importance in developing a child's learning skills, particularly in fostering increased interest in the educational process as a whole and in specific subjects.

The primary role in working with gifted children lies with the skill of the teacher, who can develop in students personal qualities that will contribute to the cultivation of the child's independent search activity, the ability to apply acquired knowledge in practice, enhance motivation for realizing specific operations to achieve goals, and develop an interest in their individuality.

Key words: gifted child, teacher, cognitive activity, creative activity, methods and forms of educational activity.

Сучасний урок – це твір мистецтва,
де педагог уміло використовує всі
можливості для розвитку особистості учня
М. Ебнер-Ешенбах

На даному етапі розвитку сучасної школи постало завдання найбільшого розкриття і розвитку потенціалу кожної особи, формування людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації. Одна із задач нової школи полягає в пошуку обдарованих дітей, їх підтримці, стимуляції та забезпеченні всебічного розвитку індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства. В нашій державі прийнято цілий ряд законів і програм (зокрема Закон України "Про освіту", Національна програма "Діти України", Програма розвитку обдарованих дітей і молоді, Указ Президента України про підтримку обдарованих дітей та інші), які спрямовані на створення загальнодержавної мережі навчальних закладів для обдарованої молоді.

«Не можна пізнати дитину, не люблячи, не поважаючи її гідності. Тільки та школа має майбутнє, яка поважає в дитині Людину. Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення у складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється. Прекрасна риса – повсякчас відкривати в людині нове», – говорив видатний педагог В. О. Сухомлинський.

Обдарованість – це високий рівень здібностей людини, що дозволяє їй досягти особливих успіхів у певній галузі діяльності. Розрізняють загальну і спеціальну обдарованість. Загальна розумова обдарованість виявляється в оволодінні всіма видами діяльності, для успішного здійснення яких необхідні певні розумові якості. Спеціальна обдарованість пов'язана з певними видами діяльності, в яких вона найбільше розвивається. Наступним найбільш відповідальним моментом у житті обдарованої дитини є її вступ до школи, особливо якщо це не спеціалізований, а звичайний навчальний заклад. Обдаровані діти особливо мають потребу в розвитку в них самостійності, самодисципліни та самоврядування в навчанні, і якщо школа не задовольняє їхніх запитів, то їм доводиться піклуватись про себе самим. На мою думку одним з основних завдань педагога в роботі з такими дітьми є формування потреби та здібностей для реалізації підвищених можливостей учня у своїй творчій діяльності. В умовах класно – урочної системи можуть виникати певні труднощі й у навчанні обдарованих дітей, тому що не в кожній школі такі діти мають психолого – педагогічну підтримку й вільний доступ до необхідних джерел інформації.

Найголовніше й найвідповідальніше завдання для кожного вчителя навчити дитину отримувати насолоду від процесу навчання, не нашкодити своєму фізичному, психічному, моральному здоров'ю. Дати дітям радість праці, радість успіху в навчальній діяльності, збудити в юних серцях почуття власної гідності – це перша заповідь навчання та виховання. В школі не повинно бути нещасливих дітей, дітей, які зневірилися в свої здібності, вміння.

Усі діти від природи мають творчий початок розвитку своїх здібностей. Якщо ж можливості дитини не знаходять повноцінного розвитку, то винні в цьому дорослі, які або не створили умов для розвитку її природних можливостей, або загасили їх традиційними методами навчання та виховання. Тому потрібно створювати відповідне інноваційне освітнє середовище. Щоб розвинути людину необхідно раціонально вибрати цілі, зміст, методи, форми навчання. Крім того, успіх дитини багато в чому залежить від того, який педагог із нею працює.

Яким має бути ідеальний сучасний учитель? Ці компетентності, зокрема, закладені в новий професійний стандарт вчителя, який був затверджений наприкінці 2020 року. Загалом, на думку більшості опитаних українців, учитель має надихати, розуміти та поважати учнів, уміти розкривати їхній потенціал і бути

відкритим до спілкування та постійного самовдосконалення. Розумним і здатним зрозуміти, сучасним, харизматичним, справедливим – обов'язково скажуть учні. Має любити дітей, бути ерудованим, вимогливим – доповнять батьки.

Кожен педагог повинен пам'ятати, що кожна дитина неповторна, вона має свій індивідуальний темп росту і розвитку, що передбачає індивідуальний спосіб навчання. Тому надзвичайно важливо створити такі умови, які сприяли б навчанню відповідно до рівня розвитку, забезпечували б у процесі навчання розвиток здібностей та інтересів школярів.

Сьогодні вчителі середніх класів стають активними учасниками процесу впровадження Нової української школи. Діти, що приходять до п'ятого класу не знають іншої системи, а тому першочергово важливо психологічно підготуватись до нових видів роботи. Як побудувати уроки так, щоб панувала атмосфера доброзичливості, довіри? Як донести можливість учням виявити себе? Які методи та форми навчання підібрати для ефективності уроку? Яким повинен бути сучасний урок історії? Правильний підбір методів відповідно до мети та змісту навчання, вікових особливостей учнів сприяє розвитку їхніх пізнавальних здібностей, озброєнню їх уміннями й навичками використовувати здобуті знання на практиці, готує учнів до самостійного набуття знань, формує їхній світогляд

Інноваційні методи – це методи, що передбачають зростання ролі учня в навчальному процесі, зміщення центру (фокусу) навчального процесу від вчителя до учня; посилення функції підтримки учня, допомоги йому в організації індивідуального навчального процесу; можливість зворотного зв'язку вчителя з кожним учнем у процесі навчальної діяльності.

Сучасний урок історії – це продуктивний урок, на якому учні не тільки відтворюють набуті знання при опануванні нового змісту, де панує ефективне навчання, а й вчать аналізувати, критично відноситися до джерел інформації, роблять власні висновки. Це демократичний урок. Він проводиться не для учнів, а разом з ними. Це урок, на якому присутній демократичний стиль спілкування, де діти вчать здобувати знання, а не отримувати готові, де жоден з них не боїться висловлювати свою думку і доводити її.

В своїй роботі намагаюся виділити основні вимоги щодо підготовки та проведення уроків історії. Це спрямованість уроку на особистість учня, оптимізація форм роботи на уроці, демократичний стиль спілкування, довіра та взаємоповага, варіативність та гнучкість структури уроку. Традиційні методи навчання сьогодні не дають бажаних результатів. Тому я намагаюся шукати та використовувати такі методи та форми роботи на уроці, які б могли активізувати пізнавальну діяльність учнів, викликати інтерес до навчального матеріалу та бажання вдосконалювати свої знання та вміння. Дати учням міцні знання,

навчитися ними користуватися у житті та самостійно їх здобувати, працювати у групі, приймати рішення – одне із головних завдань, над якими я працюю.

Результат цих завдань залежить від зацікавленості учнів предметом, їхнього бажання вивчити і знати історію рідного краю, своєї країни.

Готуючись до кожного уроку, я ставлю перед собою такі основні вимоги:

- Як зробити урок цікавим?
- Які педагогічні технології доцільно обрати?
- Як розвивати творчі здібності учнів?
- Як досягти творчої співпраці вчителя і учня?

Щоб зацікавити учнів, використовую різноманітні форми і методи навчання. Виходячи з свого педагогічного досвіду переконана, що лише тоді в учнів виникне бажання вчитися, коли вони будуть активними учасником навчального процесу.

Мотивація навчальної діяльності учнів – це перше, що я виділяю в своїй педагогічній діяльності. Для цього завжди продумую ті завдання для учнів, які для них є значущі та зрозумілі. При створенні мотиваційних моментів, використовую сучасні методи. Наприклад, гру «Станція «ДЧЦМЗ» (Для чого це мені знадобиться). Часто, особливо на уроках історії в 5 класі, використовую метод «Мозаїка». Із слів, які записані на окремих смужках паперу, пропоную скласти речення, яка є темою уроку. Це викликає у дітей інтерес і активізує пізнавальні можливості. з метою підвищення активності учнів, створення позитивного настрою використовую елементи технології «Створення ситуації успіху». Перед початком нового для учнів завдання обов'язково наголошую, що у них все вийде, я не сумніваюсь у позитивному результаті.

Такий вид діяльності, як актуалізація опорних знань, стимулює пізнавальну діяльність учнів. Адже новий матеріал засвоюється краще, якщо асоціюється з вже набутими знаннями. При актуалізації опорних знань учнів на своїх уроках історії використовую такі методи та прийоми, що допомагають розвитку мислення школярів, їх творчих здібностей:

- «Інтелектуальна розминка». Підбираю декілька запитань для розмірковування, які допомагають налаштування учнів на подальшу роботу.
- «Взаємоопитування». По змісту домашнього завдання або раніше вивченого матеріалу з певної теми пропоную учням поставити один одному запитання.
- Гра «Чомучки». Учні готують запитання з вивченої теми, які розпочинаються словом «чому?».
- «Тести». Із кількох запропонованих мною варіантів відповідей, учні обирають один.
- «Мікрофон». На поставлене запитання учні по черзі дають відповідь у мікрофон.

- «Вірю – не вірю». На запитання, які починаються словами: чи вірите ви, що..., учні мають погодитись з цим твердженням або ні. Свою точку зору аргументовано пояснюють.
- «Світлофор». Роздаю картки зеленого і червоного кольорів. Якщо під час опитування учні знають відповіді, піднімають зелену картку, не знають – червону.
- «Бліц опитування по ланцюжку». Я ставлю коротке запитання учню, який повинен відповісти на нього і поставити запитання другому учню і т. д.
- «Знайди помилку». Зачитую текст з помилками і пропоную учням їх виправити і аргументувати свою думку.
- «Історична вікторина». За наведеними цитатами, учні мають впізнати історичного героя, історичну дату.
- «Лицарський турнір». Учень виходить до дошки «на поєдинок» із вчителем, в ході якого по черзі дають відповіді на поставлені один одному запитання. Запитання мають бути стислими, відповіді – короткими.
- «Оживи світлину». Дивлячись на світлини, пропоную пригадати історичну епоху, історичну подію, історичного героя тощо. Така форма роботи важлива в старших класах при підготовці до складання ЗНО(НМТ).
- «Лист-запитання від історика». Запитання готую по змісту домашнього завдання чи матеріалах пройденої навчальної теми.
- Гра «Відлуння». Наприклад, я називаю певну числову дату, а учні – розкривають значення цієї події в історичному часі.
- «Місткий кошик». Учням роздаю картинки кошиків і пропоную наповнити їх: написати терміни, поняття, персонажі з вивченої теми. Перемагає той, у якого найбільше записано термінів, тобто в кого найбільш місткий кошик знань.
- Гра «Загадкова скринька». Школярі зі скриньки виймають карточки із датами певних історичних подій, світлинами історичних діячів, світлинами певних історичних об'єктів тощо. Їм потрібно відповідно розкрити значення тієї чи іншої історичної події, пояснити внесок історичної особи в розвиток певної епохи.

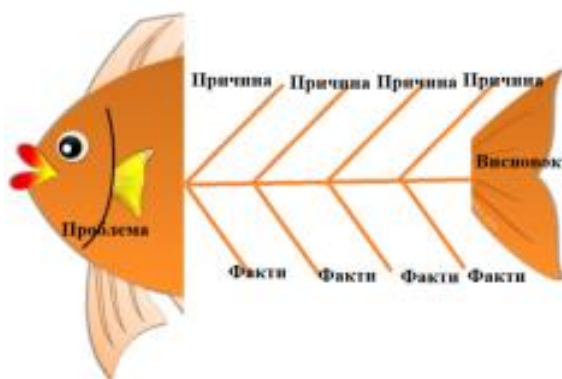
На уроках історії намагаюся практикувати «Випереджувальні завдання», які сприяють залученню учнів до самостійної роботи та розвивають уміння презентувати свої самостійно здобуті знання.

З метою підвищення мотивації для отримання знань, розвитку інтелектуальних здібностей учнів, використовую метод проєктів. Метод проєктів відноситься до технологій компетентісно-орієнтованого навчання. Використання цього методу під час уроків і позаурочної діяльності дає нові можливості активізації пізнавального інтересу учнів, розвитку творчих здібностей. З урахуванням інтересів та рівнів обдарування конкретних учнів їм

пропонується виконати той чи інший проєкт: проаналізувати і знайти вирішення практичного завдання, побудувавши свою роботу в режимі дослідження та завершивши її публічною доповіддю із захистом своєї позиції. Проєктна діяльність – одна з технологій виховання мотивованих дітей. Працюючи над проєктами, учні опановують методи наукової творчої роботи та беруть участь в пошуку, дослідженнях, що дозволяє їм відчувати впевненість у собі, «не загубитися», самоствердитись, відчувати радість успіху. На своїх уроках намагаюся використовувати цей інструмент з користю, проте не зловживати ним, адже часто такі проєкти перетворюються на творчість, якою займається вся сім'я учня. Теми намагаюся підбирати цікавими для самих учнів, щоб проєкти бути не складними, щоб дитина змогла з ним справитись сама. І в цьому напрямку вже виробилася ціла система напрацювань. Мої вихованці, учні історичного гуртка, проводили роботу у пошуку людей односельчан, які були вивезені до німецьких таборів в 1941-43 років, ведеться робота по збереженню пам'яті про воїнів, які «пройшли Афган», проводилась пошукова робота людей, які пережили голодомор 1932-1933 та 1946-47 років. Мої вихованці неодноразово були активними учасниками обласних та республіканських акцій «Полтавщина – земля моя свята», «Пізнання історичної минувшини в іменах – підґрунтя освіти нації», «Конкурс малюнків та художніх творів присвяченого 350-ій річниці від дня народження літописця Самійла Величка», «Ми діти твої, Полтавщино, вивчаємо віхи твої», «Козацька слава Полтавщини», «Моя Батьківщина – Україна» тощо.

Подобається учням метод «За-проти», в ході якого вони вчаться захищати власну позицію та вислуховувати думку інших, тобто ознайомлюються з альтернативними поглядами, метод «Мозкова атака», який дозволяє колективно працювати над розв'язанням певної проблеми. При цьому свої ідеї учні записують на дошці та обґрунтовують їх, колективно вибирають серед них найкращі та підбивають підсумок.

На етапі підбиття підсумку уроку використовую метод «Грунування». Пропоную записати з теми уроку слова, які спадають на думку, і встановити зв'язок між поняттями.

Метод «Фішбоун», який допомагає систематизувати знання учнів з теми уроку. Схематично на дошці я малюю скелет риби. Там, де голова, записую проблемне питання. На верхніх кісточках учні записують основні поняття теми, на нижніх – суть даних понять, на хвості – відповідь на поставлене проблемне питання.

Метод «ПРЕС» застосовую тоді, коли учні повинні довести і обґрунтувати свою думку, відповідаючи на запитання:

1. я вважаю,...;
2. тому що...;
3. наприклад...;
4. отже... .

«Вузлик на пам'ять». Щоб краще запам'ятати та відтворити новий матеріал, пропоную скласти словничок із ключових слів чи певних дат та відповідних подій.

Своїми уроками я намагаюсь пробудити творчість, яка є потужним імпульсом в розвитку дитини. Інноваційні технології навчання роблять уроки не тільки цікавими та змістовними, вони допомагають створити неформальну атмосферу, дозволяють учням розкритися, реалізувати навички, отримані під час навчання, розвиватися, створюють конкуренцію, змушують дітей шукати різні шляхи розв'язання поставлених завдань. Якщо використовувати сучасні методи розумно, розвиваючий ефект навчання підвищиться, а спільна праця учнів та вчителя у пошуку істини створить масу позитивних вражень.

Отже, головний зміст діяльності педагога полягає в тому, щоб кожен учень був успішний, це сприяє розвитку впевненості учня в собі, підвищенню самооцінки, розвитку почуття власної значимості.

Робота вчителя дуже творча, складна і цікава. Коли видно позитивні результати своєї роботи, то бажання навчати стає дедалі більше. Все більше вчитель намагається створити той шлях до дитини, який був би для нього сприйнятливішим, який дав би цій дитині радість здобутку, радість впевненості в собі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Надія Аніскіна. Педагогічна підтримка обдарованості // Київ «Шкільний світ» 2005.
2. Оксана Натощак, Ірина Ганжала, Надія Ніколаєнко. Розуміння. Розум. Творчість // Київ «Шкільний світ» 2006.
3. Додаток до листа департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України. Методичні рекомендації щодо організації та проведення роботи з обдарованими школярами... //Діалоги. – 2007. – № 5. – С. 2-8.
4. Здібності. Обдарованість. Таланти. Система роботи з обдарованими дітьми // Київ «Шкільний світ» 2009.
5. Глухова М.В., Герман А.Ю. Досвід роботи з обдарованими учнями в галузі ІКТ //Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2009. – № 4. – С. 14.
6. Лепьошкіна О.В. Позакласна робота як складова частина програми з обдарованими учнями //Обдарована дитина. – Київ, 2009. – С. 40-42.
7. Яковчук М.М. Розвиток обдарованості: практичний досвід //Обдарована дитина. – Київ, 2009. – С. 49-54. 9. Снісаренко Г. Захист проекту//Сільська школа України. – 2006

8. Закон України «Про освіту», затверджений Президентом України 5 вересня 2017 року № 2145-VIII, чинний від 28.09.2017 – Режим доступу : <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>
9. Концепція Нової української школи, увалена рішенням колегії МОН 27/10/2016 - Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
10. Національна доктрина розвитку освіти на період до 2021 року, схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>

Нестерук-Володимирець О. В.,
*Рівненський міський Палац дітей та молоді,
Пр. психолог ПМПДМ,
ст.викладач кафедри психології, соціальної роботи та
гуманітарних дисциплін ВМУРЛ Україна,
Рівненського Інституту
helga.nesteruk.volodymyrets2573@gmail.com*

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГА З ОБДАРОВАНИМИ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ПРОФІЛЬНОГО ПОЗАШКІЛЛЯ: НАДБАННЯ ТА ВИКЛИКИ

Розкриваються особливості профорієнтаційної діяльності в позашкільному профільному закладі освіти. Описується її зміст, напрямки та структура. Вибір професії – це, по суті, вибір життєвого шляху, вибір долі.

Ключові слова: профорієнтація, учні, вихованці, заклад позашкільної освіти, вибір професії.

Features of career guidance work in out-of-school education institutions are revealed. Its content, directions and structure are described. The need for a conscious choice of profession during the school years is discussed. The choice of profession is, in fact, the choice of life, the choice of destiny.

Key words: career guidance, students, pupils, out-of-school education institution, choice of profession.

*Дати людині щастя улюбленої праці – означає допомогти
їй знайти серед безлічі доріг ту, на якій найяскравіше
розкриваються індивідуальні творчі сили і здібності її особистості..
Суть виховання полягає, зокрема, в тому, щоб знайти, відкрити в кожній
людині ту «золоту жилку», яка принесе їй радість творчості на благо
суспільства.*

Василь Сухомлинський

Вплив природовідповідної праці на щасливе світобачення особистості схарактеризовано у концепції «сродної» праці всесвітньо відомого філософа Г. Сковороди, який одним із перших висловив ідею перетворення праці із засобу до

життя в найпершу життєву потребу і найвищу насолоду. Смысл людського буття Сковорода вбачає в праці («життя і справа є те саме»), а справжнє щастя – у вільній праці за покликанням («душу звеселяє сродна діяльність»). Думка Сковороди про визначну роль «сродної» праці в забезпеченні щасливого життя, вперше набула загального принципу розв'язання проблеми людського щастя і смыслу людського буття. Добробут суспільного життя людей заснований на праці. Сутність концепції Сковороди про «сродну» працю як засіб забезпечення щастя і справжньої насолоди життям полягає в тому, що праця за покликанням як реалізація творчих здібностей, обдаровань і талантів справді є внутрішньою потребою і приносить велике задоволення, що ж до щастя, то, воно пов'язане не із задоволенням матеріальних потреб, що постійно зростають, а з радістю праці. Основним педагогічним принципом Сковорода вважав виховання природних здібностей людини, що мають розвиватися в результаті вправ і діяльності, проголошував ідею природовідповідного виховання. Він доводив, що кожна людина має свої нахили, свою індивідуальність. Таку «сродність» треба розвивати, не заглушати чимось неприродним для цієї натури: «Не заважай їй, а якщо можеш, відсторонюй перепони і ніби дорогу їй прокладай» [1]. Процес праці розглядається як насолода і відчуття щастя навіть незалежно від його результатів. Такій праці Сковорода дає визначення «сродної». Розділення людей, що займаються «сродною» і «несродною» працею – це і є та глибока думка, на яку можна спиратися при розв'язанні сучасних проблем людства. Думку про те, що щастя людини полягає в праці, висловлювали багато філософів і раніше, але визначення праці з позицій джерела свободи і щастя, або джерела страждання і нещастя людей зустрічається досить рідко. У Г.С. Сковороди вперше ця тема визначилася як головна і в літературних творах, і в філософських трактатах. Вся його творчість виходить з розуміння того, що людство може об'єднати тільки праця з суспільною користю і особистим щастям – «сродна» праця. Праця ж «несродна» – джерело деградації і людини, і людського суспільства[1,2,3]. Саме тому, одним із основних завдань психологічної служби позашкільного закладу є виявлення обдарованості кожної дитини, а також допомога обдарованим вихованцям у розв'язанні проблем, пов'язаних із самореалізацією та соціалізацією, активна співпраця із педагогічним колективом. У роботі з обдарованими вихованцями практичний психолог повинен:

- максимально рано виявляти здібності та сприяти формуванню індивідуального освітнього маршруту;
- знаходити шляхи порозуміння із обдарованою дитиною та для самої обдарованої дитини при виникненні внутрішньоособистісних конфліктів;
- сприяти налагоджуванню зв'язків у трикутнику освіти між батьками, педагогічними працівниками та обдарованою особистістю вихованця;

- створювати умови для реалізації їх інтересів і здібностей, успішній соціалізації як в учнівському колективі так і у суспільстві під час реалізації всеукраїнських та міжнародних проектів.

Суттєвою відмінністю та фактором, що ускладнює профорієнтаційну роботу практичного психолога закладу позашкільної профільної освіти є відсутність посади соціального педагога в штатному розпису закладу позашкільної освіти та виконання практичним психологом функцій практичного психолога та соціального педагога одночасно, на відміну від загальноосвітніх закладів. Ця подвійність утруднює ефективність профорієнтаційної роботи, особливо у спільних із загальноосвітніми закладами проектах.

Метою даної статті є відображення сучасних, актуальних шляхів пошуку практичних спільних між позашкільними та загальноосвітніми закладами технологій профорієнтації старшокласників в старшій школі (8–11 класи). Учасниками даного інноваційного освітнього проекту виступають Ліцей №1 Рівненської міської ради та РМПДМ в рамках всеукраїнського проекту за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення профільного навчання для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти» та Концепції профільного навчання у старшій школі п. 4.4. Наказ МОН від 21.10.2013 № 1456.

З цією метою в листопаді – травні 2023/24 навчального року було проведено низку заходів та розроблена орієнтовна програма психологічного супроводу профорієнтаційного проекту.

Супровід включав роботу практичного психолога із ліцеїстами у кількості 69 учнів з 8-х класів Ліцею №1 РМР та педагогами 3-х напрямків позашкільної діяльності РМПДМ, а саме – художньо-естетичного, науково-технічного та економічного (із відповідних профілів позашкільного профільного навчання, а саме – театрального, мистецького, інформаційно-технологічного, екологічного та економічного), а також з методистами та психологічною службою Ліцею № 1. Серед напрямків супроводу виділялися наступні: організаційно-методичний, просвітницько-мотиваційний, діагностико-прогностичний та науково-дослідницький. Метою психологічного супроводу допрофільної підготовки виступало надання допомоги ліцеїстам у:

- раціональному вибору майбутнього навчального профілю серед запропонованих у ПДМі;
- створення сприятливих умов для самовизначення та самореалізації;
- подальшого профільного навчання шляхом диференціації та індивідуалізації навчання, можливості відчувати себе у різних профільних напрямках РМПДМу.

Формування цільових груп із складу учнів 8х класів, що входять до міської мережі закладів загальної середньої освіти, позашкільних навчальних закладів та ін.).

Ліцеїсти обирали напрямки профілізації згідно власних вподобань та переконань після ознайомчих майстер-класів проведених педагогічними працівниками і відповідно групи за інтересами та враженнями: 41 ліцеїст обрав для себе економічний напрям профільного навчання і з них було сформовано 2 групи, для зручності навчання, 7 учнів ліцею обрали для себе екологічний профіль, 9 – інформаційно-технологічний, а 12 – театральний профіль. У відсотковому виразі профільні інтереси ліцеїстів та їх зміну можна представити наступним чином на Рис1., 2., представлених нижче

Рис 1. Початковий вибір профілю навчання одразу після проведення майстер класів. Слід зазначити, що ніхто з ліцеїстів не обрав в художньо-естетичному напрямку позашкільної діяльності РМПДМ образотворчого профілю, представленого на початку реалізації проекту.

Рис.2. Завершення першого етапу спільного проекту ліцею та профільного навчального закладу: збільшення інтересу до економіко-підприємницького профілю навчання на 7 % за рахунок театального, інформатико-технологічного напрямків, стабільний і не дуже високий інтерес у 7% до екологічного профілю. Низький рівень цікавості до образотворчого мистецтва.

Для реалізації діагностико-прогностичного напрямку психолого-педагогічного супроводу проекту було використано онлайн ресурси рекомендовані Листом МОН від 15.11.2022 № 1/13921-22 «Про проходження профорієнтаційного тестування здобувачів освіти»: в Україні з 2021 року стартував всеукраїнський проект із профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії». Основною метою цього проекту було зазначено побудова ефективної профорієнтаційної системи, яка б з'єднала сферу освіти із реальним ринком праці. Також завдяки цієї платформі учні старших класів з усіх регіонів України можуть: пройти профорієнтаційне тестування, що ми і використали в своєму проекті; ознайомитись із трендами ринку праці завдяки мультимедійним курсам у міжнародному форматі SCORM на Національному порталі з профорієнтації та побудови кар'єри Міністерства освіти і науки України (www.hryoutest.in.ua).

Результати вступного тестування для учасників проекту можна представити наступним чином на Таблиці 1.

Слід зазначити, що результати того, як ліцеїсти обирали той чи інший профіль подальшого навчання був суттєво залежний від враження ліцеїстів від інформації отриманої ними під час серії ознайомчих майстер-класів та презентацій педагогами РМПДМу на заході проведеного для всіх без виключення ліцеїстів під час перших відвідин позашкільного навчального закладу. Попередньої роботи на базі Ліцею №1 щодо допомоги учням у виборі профілю максимально відповідного їх типу особистості, набору здібностей і талентів, можливого бачення перспективної професійної кар'єри у родини (робота з батьками) проведено не було. Саме тому, ми мали не однакові і навіть зовсім не рівні групи у різних профільних напрямках: дві групи у Бізнес профілі – 60% всіх учасників проекту і повне байдуже ставлення до образотворчого профільного навчання. Під час спілкування із ліцеїстами, як психолог, так і педагоги позашкільного закладу освіти відмічали суто зовнішню мотивацію вибору профілі та перевагу мотивації спілкування та відпочинку над мотивацією навчання. Мотивація вибору профілю формувалася лише протягом реалізації профільного навчання в структурах ПДМу, що й зумовлювало коливання у виборі того чи іншого напрямку профілізації, перехід учнів з однієї групи в іншу(іншого профільного напрямку).

Таб.1. *Результати дистанційного психодіагностичного дослідження особистостей старшокласників на початку спільного проекту загальноосвітніх закладів освіти (ліцеїв) та мультипрофільних позашкільних закладів освіти проведеного з допомогою всеукраїнського проекту із профорієнтації та побудови кар'єри.*

Гендерний розподіл 69 підлітків 13-14 р.р.		Бізнес профіль		Театральний профіль		Інформаційно-технологічний профіль		Екологічний профіль	
		Типи особистості	Переважуючий тип мислення та інтелекту	Типи особистості	Переважуючий тип мислення та інтелекту	Типи особистості	Переважуючий тип мислення та інтелекту	Типи особистості	Переважуючий тип мислення та інтелекту
Дівчата 53%	Хлопці 47%	Реалістичний-40 % Дослідницький - 30 % Артистичний - 15 % Конвенційний- 10 % Соціальний - 5 %	1.Музичний 28% 2.Візуально-просторовий -26% 3.Тілесно-кінестетичний 22% 4.Лінгвістично-вербальний – 19% 5. Філософський – 2% 6. Логічно-математичний - 1%	1.Соціальний – 33% 2.Артистичний 33% 3.Підприємницький 17% 4.Реалістичний 17%	1.Візуально-просторовий – 25% 2.Музичний – 25% 3.Лінгвістично-вербальний – 25% 4. Тілесно-кінестетичний - 13% 5. Філософський - 12%	1.Дослід 30 % 2.Соціальний 26 % 3.Конвенційний 23 % 4.Реаліст-13% 5.Підприємницький -6 %	1. Тілесно-кінестетичний 27% 2.Лінгвістично-вербальний – 20% 3.Філософський – 18% 4.Музичний – 16% 5.Візуально-просторовий – 14% 6.Внутрішньо-особистісний – 2% 7.Природничий – 2%	1.Конвенційний 18 % 2.Підприємницький 18 % 3.Реаліст 18 % 4.Дослід 26 % 5.Соціальний 10 % 6.Артистичний 10 %	1.Філософський 40% 2.Логічно-математичний - 30% 3.Візуально-просторовий – 20% 4.Лінгвістично-вербальний – 10%

Аналіз загальних закономірностей щодо переважаючих типів особистості та відповідних переважаючих типів мислення та інтелекту, а саме – для **бізнес-профілю**, профілю підприємницької діяльності притаманними є реалістичний тип особистості – 40 % та поєднання розвинутих музичного 28 % і візуально-просторового – 26 % інтелектуальних схильностей. Для другого по переважанню у групі (17 %), **театрального профілю**, притаманним є поєднання соціального – 33 % та артистичного 33 % типів особистості в однакових пропорціях і візуально-просторового, музичного, лінгвістично-вербального – всі по 25 % видів інтелекту: найбільш складний тип профільних особливостей. Як не дивно, третім по популярності вибору у групі ліцеїстів виявився популярний на сьогодні **ІТ-профіль** (інформаційно-технологічний), для якого виявилися характерними поєднання дослідницького – 30 %, соціального – 26 % та конвенційного – 23 % типів особистості та тілесно-кінестетичного 27%, лінгвістично-вербального – 20 %, філософського – 18 %, музичного – 16 % візуально-просторового – 14 % інтелектуальних схильностей і типів інтелекту. Для найбільш стабільної і найменш чисельної групи ліцеїстів (ліцеїсток) екологічного профілю характерними є філософський 40 %, логічно-математичний – 30% візуально-просторовий – 20% типи інтелекту у поєднанні з переважаючими конвенційним 18 %, підприємницьким 18 %, реалістичним 18 % та дослідницьким 26 % типами особистості.

Таким чином, психолого-педагогічний супровід допрофільної підготовки надав допомогу ліцеїстам, педагогам профільної освіти та методистам загальноосвітніх закладів у:

- раціональному вибору майбутнього навчального профілю серед запропонованих у ПДМі та сприяв розумінню мотивів вибору;
- сприяв створенню умов для самовизначення та самореалізації, покращення навичок комунікації під час нових умов навчання, знижував втому і стереотипність навчальних умов учнів старших класів під час військового стану в країні та частих повітряних тривог. Сприяв розвитку гнучкості і креативності, резильєнтності як для ліцеїстів так і педагогічного колективу – навчання відбувалося в змішаному, очно\заочному форматі, в залежності від кількості і часу повітряних тривог, наслідків обстрілів та хакерських атак енергетичної та інформаційної систем України;
- цей проект, на наш погляд, потребує подальшого розвитку і розповсюдження в системі старшої школи та позашкільної профільної освіти України з метою подальшого профільного навчання шляхом диференціації та індивідуалізації цього процесу, можливості для старшокласників відчувати себе у різних профільних напрямках, що сприяє покращенню соціальної адаптації зростаючого покоління та зменшенню навантаження на кожну конкретну

дитину, коли профільні і спеціалізовані предмети відповідно інтересів та здібностей учні можуть отримати в системі позашкільля. Це, на наш погляд, звільняє час і сили учнів старших класів, оптимізує систему індивідуалізації та профілізації освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сива О. В. Профорієнтаційна робота в закладі позашкільньої освіти: методичні матеріали Центру науково-технічної творчості учнівської молоді Волинської обласної ради
2. Сковорода Г.С. Твори у двох томах / Григорій Сковорода; передмова Олексі Мішанича; Український науковий ін-т Гарвардського ун-ту. Ін-т літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України. – К.: Обереги, 1994. – Т. I.: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – 1994. – 528 с.;
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори у 5-ти т. Т.1. – К.: Радянська школа, 1976. – 654 с.;
4. Тимчук Л.І. Прогностика майбутньої долі учнів: наративи видатних педагогів. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць. – К.: Фенікс, 2010. – Вип. 11. -236 с.,СС 2-10.

Ноздрачова О. Г.,

*вчитель англ. мови, вчитель-методист,
Чернівецький ліцей 17 Чернівецької міської ради*

ЕФЕКТИВНІ ДРАМАТИЗАЦІЙНІ ТЕХНІКИ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНOSTІ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Стаття досліджує ефективність використання драматизаційних методів у навчальному процесі для виявлення та розвитку обдарованих учнів. Автор обговорює роль драматизації у діагностиці обдарованості та пропонує конкретні приклади драматизаційних вправ, які можуть бути застосовані на уроках англійської мови. Стаття підкреслює важливість цього підходу як для стимулювання активності учнів, так і для їхнього загального розвитку.

Ключові слова: ефективність, драматизаційних, обдарованих учнів, драматизації, діагностиці обдарованості, драматизаційних вправ, важливість, стимулювання активності учнів, загального розвитку.

Abstract. The article "The Use of Dramatization Techniques for Identification and Development of Giftedness in English Language Classes" explores the effectiveness of employing dramatization methods in the educational process for identifying and nurturing gifted students. The author discusses the role of dramatization in diagnosing giftedness and provides specific examples of dramatization exercises that can be applied in English language classes. The article underscores the importance of this approach for stimulating student engagement and fostering their overall development.

Keywords: effectiveness, dramatization methods, identifying and nurturing gifted students, dramatization, diagnosing giftedness, dramatization exercises, importance, stimulating student engagement, fostering their overall development.

У сучасному освітньому середовищі все більше визнається важливість виявлення та розвитку обдарованих учнів. Пошук нових методів індивідуалізації навчання стає надзвичайно актуальним завданням для вчителів. У наш час учителям дедалі важче відстежувати та підтримувати індивідуальний розвиток учнів, особливо обдарованих. Виявлення їх потенціалу є ключовим завданням, щоб забезпечити їм відповідну підтримку та стимул до розвитку. Одним із потужних інструментів, який дозволяє ефективно виявляти та розвивати талановитих учнів, є використання драматизаційних засобів на уроках англійської мови. Що ж це за техніки? Драматизаційні техніки в навчанні мов - це методи, які використовують елементи театральної мистецтва для покращення процесу вивчення мови. Вони включають у себе різноманітні діалоги, імпровізації, рольові ігри, міні-вистави та інші активності, які дозволяють учням активно взаємодіяти мовою у реальних ситуаціях.

Ці техніки допомагають створити іммерсивне мовне середовище, в якому учні можуть практикувати мову у натуральних умовах. Вони стимулюють учнів до активної участі, сприяють розвитку комунікативних навичок, поліпшують вимову та інтонацію, а також сприяють засвоєнню нових лексичних та граматичних структур.

Драматизаційні техніки також дозволяють учням відчувати себе більш комфортно та впевнено при використанні мови, оскільки вони можуть відтворювати різні сценарії та персонажів, що допомагає подолати страх перед мовними помилками та навчає ефективно спілкуватися у різних ситуаціях.

Використання таких засобів може бути не тільки захоплюючим способом залучення учнів, але й ефективним методом діагностики їхніх здібностей.

Драматизація як засіб діагностики

Перше, що варто зазначити, це те, що драматизація може слугувати чудовим інструментом для діагностики обдарованості. Під час різноманітних драматизаційних вправ та ігор, вчителі можуть спостерігати за реакцією учнів, їхньою здатністю до емпатії, креативності та спритності у використанні мовних засобів. Наприклад, рольові ігри, імпровізації та міні-вистави можуть допомогти виявити учнів, які проявляють особливі таланти в області акторської майстерності або мовної експресії.

У процесі драматизації учитель може спостерігати, як учні реагують на різноманітні сценарії та рольові ігри. Здатність учнів до вмілого виразного мовлення, їхня емоційна інтелігентність та здатність до співробітництва в групі можуть бути виявлені під час цих активностей. Додатково, драматизація

дозволяє учням виходити за межі звичайних ролей та проявляти креативність у вирішенні сценарних ситуацій

Драматизація як засіб розвитку

Крім того, драматизація стає потужним засобом розвитку обдарованості. Вона сприяє розвитку комунікативних навичок, креативності, вміння співпрацювати в групі та виразності мовлення. Під час драматизаційних вправ учні не лише вивчають нові лексичні одиниці та граматичні конструкції, але й навчаються використовувати їх у життєвих ситуаціях. Такий підхід до навчання сприяє більш глибокому засвоєнню мови та розвитку творчих здібностей.

Після виявлення обдарованих учнів через драматизацію, вчителі можуть використовувати цей метод для їхнього подальшого розвитку. Вправи, такі як рольові ігри та міні-вистави, надають учням можливість не лише використовувати англійську мову в реальних ситуаціях, але й розвивати свою креативність та комунікативні навички. Наприклад, учасники міні-вистав можуть відчувати себе частиною англомовного середовища, вивчаючи різноманітні аспекти культури та мови через свої ролі.

Приклади вправ

Одним з прикладів драматизаційних вправ може бути **рольова гра**, де учні виконують ролі персонажів з англомовних літературних творів або створюють свої власні сценарії. Це дозволяє учням відчувати себе частиною англомовного контексту та застосувати знання мови у реальному комунікативному середовищі. Іншим прикладом може бути міні-вистава зі складною інтригою, де учні використовують мовні засоби для розв'язання конфліктів та досягнення мети своїх персонажів.

При використанні рольових ігор, учні можуть втілити персонажів з вивчених творів англійської літератури або створити власні сценарії. Це допомагає їм легше засвоювати нову лексику та граматику, оскільки вони застосовують їх у конкретних контекстах. Міні-вистави, з свого боку, можуть бути стимулюючим вправою, де учні мають можливість виразити свої ідеї та емоції через власні сценарії, сприяючи таким чином розвитку креативності та мовних навичок.

Звичайно, **мовні флешмоби**. І це чудовий спосіб залучення учнів до активного використання англійської мови в реальних ситуаціях. Під час мовних флешмобів, учні отримують завдання або сценарії, які вимагають вільного спілкування англійською мовою протягом певного часу. Наприклад, учні можуть отримати завдання спілкуватися за англійською мовою на перерві або в обідню перерву, обговорюючи певну тему або виконуючи конкретні комунікативні завдання.

Мовні флешмоби допомагають учням не лише практикувати мовні навички у реальних ситуаціях, але й розвивати впевненість у собі, здатність швидко думати та реагувати на нові ситуації, а також розвивають навички

міжкультурного спілкування. Такі вправи можуть бути проведені як на уроках англійської мови, так і в позаурочний час, сприяючи інтеграції мовного навчання в повсякденний життєвий контекст.

Висновок

Використання драматизаційних засобів на уроках англійської мови не лише допомагає виявляти та розвивати обдарованість учнів, але й робить процес навчання більш цікавим та ефективним. Ці інтерактивні вправи створюють стимул для активної участі учнів у навчальному процесі та сприяють їхньому загальному розвитку як мовців і креативних особистостей. Таким чином, використання драматизаційних технік може бути важливим кроком у напрямку індивідуалізації навчання та розвитку потенціалу кожного учня, а також ключовим елементом у успішному навчанні англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Клімова І. М. "Драматизація у процесі вивчення англійської мови: теорія і практика".
2. Харченко О. М. "Ігрові технології як засіб формування комунікативної компетентності учнів на уроках англійської мови".
3. Johnson, K. E. (Ed.). (2016). "Innovative approaches to language teaching: An introduction". Routledge.
4. Maley, A., & Peachey, N. (2015). "Drama and improvisation". In Teaching English creatively (pp. 95-111). Routledge.
5. Hedge, T. (2014). "Teaching and Learning in the Language Classroom". Oxford University Press.

Очеретько Н. А.,

вчитель української мови та літератури

Павлівського ліцею

Васильківської селищної ради

Дніпропетровської області

nata23649@gmail.com

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБДАРОВАНОСТІ НА УРОКАХ СЛОВЕСНОСТІ

Анотація: Сучасні інструменти для визначення обдарованості на уроках словесності використовують різноманітні підходи, включаючи аналіз текстів, творчі завдання та цифрові технології. Ця анотація пропонує огляд таких методик, спрямованих на виявлення різноманітних здібностей та потенціалу учнів у галузі словесності.

Ключові слова: Обдарованість, словесність, ідентифікація, уроки, методики, аналіз текстів, творчі завдання, цифрові технології, літературне мислення.

Abstract: Modern tools for identifying giftedness in literature classes utilize diverse approaches, including text analysis, creative tasks, and digital technologies. This abstract offers an overview of such methodologies aimed at identifying various abilities and potentials of students in the field of literature.

Keywords: Giftedness, literature, identification, classes, methodologies, text analysis, creative tasks, digital technologies, literary thinking.

У галузі педагогіки особливо важливою вважається творча обдарованість, яка стала предметом глибокого дослідження та уваги відомих вчених. Американські фахівці, такі як Дж. Рензулі та Дж. Гілфорд, вважають, що творчість є необхідним елементом всіх видів обдарованості, оскільки вона не може існувати окремо від творчого компонента. Це означає, що творчий підхід до вирішення проблем і створення нових ідей є ключовим фактором у розвитку обдарованих особистостей [1, с. 75].

Психолог Дж. Рензулі пропонує визначення обдарованості як результату поєднання трьох характеристик: інтелектуальних здібностей, творчого підходу та наполегливості. Це відображає уявлення про те, що обдарованість полягає не лише у високому рівні інтелектуальних здібностей, але й у здатності використовувати їх для творчого вирішення завдань та досягнення поставлених цілей. Інші вчені, зокрема А. Шведел та Р. Стернберг, розглядають обдарованість як поступово виникаючу властивість, яка пов'язана з досвідом раннього дитинства. Вони пропонують концепцію обдарованості як процесуального явища, що розвивається з часом під впливом навколишнього середовища та навчання [1, с. 76].

У сучасній освіті визначення обдарованості на уроках словесності передбачає багатогранний підхід, що поєднує різноманітні методики, включаючи традиційні техніки, такі як аналіз текстів та творчі завдання, разом із сучасними інструментами, такими як цифрові технології. Ці методи призначені виявити різноманітні здібності та потенціал учнів у сфері літератури. Аналіз текстів є основою оцінки літературної обдарованості. Шляхом дослідження розуміння, тлумачення та критичного аналізу текстів педагоги можуть виявити вміння учнів у літературному аналізі та розумінні. Крім того, творчі завдання, такі як написання творів, літературні проєкти та художні вирази, дозволяють оцінити уяву учнів та їхню здатність застосовувати літературні концепції у новаторських способах. Крім традиційних і творчих методів, інтеграція цифрових технологій революціонізувала ландшафт літературної освіти [2].

Онлайн-платформи, інтерактивне програмне забезпечення та цифрові ресурси пропонують захоплюючі можливості для вивчення літератури, сприяючи персоналізованим навчальним досвідом. Наприклад, цифрові платформи можуть надавати адаптивні навчальні модулі, адаптовані до

індивідуальних інтересів та стилів навчання учнів, сприяючи більш включному та ефективному навчальному середовищу. Цифрова революція в освіті не тільки модернізує спосіб навчання, а й відкриває безліч нових можливостей для учнів та педагогів. У рамках Нової української школи, що збільшується акцентом на розвитку особистості та вмінні критичного мислення, цифрові технології стають ключовим елементом трансформації освіти.

Впровадження цифрових інструментів дозволяє втратити традиційні уроки в інтерактивних сесіях, де кожен учень може знайти підхід до створеного матеріалу. Інтерактивні платформи, такі як LearningApps.org та Triventy, створюють можливість розвивати знання через гру та співпрацю. Цифрові технології перетворюють роль вчителя з авторитетом, що передає знання, на наставника-ментора, що сприяє самостійному вивченню та критичному мисленню. Google Classroom створює простір для співпраці та дозволяє швидко оцінити знання та здійснити зворотній зв'язок. Переваги цифрової освіти очевидні: підвищення доступу до знань, персоналізація навчання та розвиток технологічних навичок. Однак, разом із цими перевагами, забезпечує і виклики, така як необхідність підготовки педагогічних кадрів та забезпечення доступу до інтернет-ресурсів для всіх учнів[3].

Цифрова трансформація у сфері освіти – це не просто перехід до нових технологій, але й переосмислення підходів до навчання та формування компетентностей для життя в цифровій епосі. Вона покликана підготувати учнів до складних викликів сучасного світу, надати їм для активного розвитку та постійного самовдосконалення.

QR-коди стають все більш популярними в освіті. Вони не зможуть швидко отримати доступ до різноманітних ресурсів, посилаючись на додаткові матеріали до відеоінструкцій чи онлайн-тестів. Учитель може легко створити QR-коди для швидкого доступу учнів до різних джерел інформації[4,с.10].

Canva – це інструмент для дизайну, що дозволяє створювати презентації, інфографіку та експорт. Використовуючи Canva, вчителі можуть створювати змістовний та візуально привабливий матеріал для уроків, використовуючи малюнки та текст для кращого засвоєння матеріалу учнями. Використовуйте доступні інструменти: існує багато онлайн-інструментів та програм, які дозволяють створити цифровий контент без спеціального навичок програмування. Наприклад, Canva для дизайну, Audacity для аудіо або інструменти для створення відео, такі як Adobe Premiere Pro або інші безкоштовні альтернативи. Створіть, наприклад, контент: якщо це відео, підготуйте сценарій, зйомку та монтаж. Якщо це текстовий контент, підготуйте інформацію та структуру тексту.

У цифрову еру вчителі стають не лише посередниками в передачі знань, але й активними учасниками освітнього процесу, володіючи уміннями створювати

та використовувати цифровий вміст. Один із ключових аспектів інформаційно-цифрової компетентності педагога – це здатність створювати освітні матеріали, які відповідають вимогам сучасної технологічної реальності. Власний цифровий контент включає в себе відеоуроки, презентації, інтерактивні завдання та електронні ресурси, сприяючи більш ефективному засвоєнню матеріалу учнями. Педагог, який володіє власним цифровим контентом, демонструє не лише високий рівень обізнаності в сучасних технологіях, але й здатність інтегрувати їх у навчальний процес [5, с. 80].

Використання цифрових інструментів дозволяє зробити уроки більш цікавими та підвищити активність учнів, вчителю ж – більш ефективно управляти навчанням. Крім того, володіння цифровим контентом є окремою гнучкістю та готовністю до постійного самовдосконалення.

Сучасний педагог повинен вміло сприймати нові цифрові тенденції, впроваджувати їх у свою роботу та стимулювати інтерес учнів до навчання за допомогою передових засобів. Завдяки власному цифровому контенту педагог не тільки ефективно спілкується з учнями, але й розвиває в них необхідні навички для подальшої успішної інтеграції в цифрове суспільство. Такий педагог стає рушієм розвитку інформаційно-цифрової компетентності учнів, формуючи нове покоління, яке вільно орієнтується в цифровому просторі та готове до викликів майбутнього. Важливо підкреслити, що власний цифровий педагогічний контент стає не лише засобом передачі, але й інструментом створення стимулюючого інформаційного освітнього середовища. Це дозволяє педагогам персоналізувати процес навчання, враховуючи індивідуальні потреби та темпи учнів. Спрямований на вивчення конкретних тем або розв'язання практичних завдань, цифровий контент розширює можливості педагога у покращенні змісту уроків. Використання цифрових ресурсів, створених самим вчителем, стимулює активність учнів та взаємодію, розвиваючи критичне мислення та розуміння навчального матеріалу.

Загалом, поєднання цих різноманітних методик – аналізу текстів, творчих завдань та цифрових технологій – дозволяє педагогам виявляти та розвивати різноманітні таланти та потенціали учнів на уроках словесності. Використовуючи ці інструменти, педагоги можуть краще підтримувати обдарованих учнів у реалізації їхніх літературних амбіцій та максимально розвивати їхній інтелектуальний потенціал.

Зміст роботи з обдарованими дітьми включає низку завдань, серед яких сприяння розвитку кожної особистості та виявлення їхнього обдарування для максимального сприяння їхньому розвитку. На першому етапі виявлення обдарованих дітей враховуються інформація про їх досягнення в певній сфері, надана батьками та педагогами, а також результати групових тестувань і соціологічних опитувань. Це допомагає визначити круг дітей, які потребують

поглиблених індивідуальних досліджень. Другий етап можна назвати діагностичним. На цьому етапі проводиться індивідуальне оцінювання творчого потенціалу та особливостей нервово-психічного статусу дитини психологом та вчителями. Враховуючи результати першого етапу, обстеження дітей проводяться за допомогою психологічних тестів, в залежності від того, який варіант потенційних можливостей переважає.

Якщо переважає інтелектуальна сфера та дитина легко навчається, має гостре мислення й допитливість, виявляючи практичну кмітливість, то використовуються методики, спрямовані переважно на визначення базових когнітивних та мовленнєвих параметрів у обдарованих дітей.

Для реалізації пізнавальних можливостей учнів передбачається оновлення змісту освіти та використання інноваційних технологій з метою розвитку обдарованості. Формами роботи є групові та індивідуальні заняття на уроках та в позаурочний час, а також факультативи. Зміст навчальної інформації доповнюється науковими відомостями, які можуть бути отримані у процесі виконання додаткових завдань, що стимулюють розвиток обдарованості. Серед методів навчання обдарованих учнів переважає самостійна робота, пошуковий та дослідницький підходи до засвоєних знань, умінь і навичок. Домашні завдання мають творчий та диференційований характер. Ці аспекти доповнюються системою позакласної та позашкільної роботи, участі у тематичних заходах, оглядах-конкурсах, заходах із різних предметів тощо. Індивідуальні форми позакласної роботи включають виконання різноманітних завдань та участь у наукових олімпіадах, конкурсах та заходах із тематики, що цікавить учня. Вчителі повинні систематично стежити за розвитком інтересів та нахилів учнів. На уроках української літератури можуть використовуватися такі методики, як вивчення біографії письменника, аналіз його творів, порівняльна характеристика образів героїв, створення творчих завдань та інші активні методи навчання.

Ідентифікація обдарованих учнів на уроках української мови та літератури – це важливий процес, що дозволяє виявити учнів з високим рівнем обдарованості та забезпечити їм відповідну підтримку та розвиток. Для досягнення цієї мети можуть бути застосовані різноманітні методи [6].

По-перше, вчителі можуть спостерігати за активністю та інтересом учнів під час уроків. Обдаровані учні часто виявляються уважними слухачами, вони швидко розуміють матеріал і можуть задавати глибокі питання, що свідчить про їхню високу рівень обдарованості. По-друге, аналіз робіт учнів також може бути корисним інструментом для ідентифікації обдарованих. Вчителі можуть оцінити рівень розуміння та творчість учнів через їхні творчі завдання, реферати та інші роботи.

Крім того, використання додаткових завдань або проєктів, які вимагають від учнів творчого мислення та розв'язання складних завдань, може допомогти виявити обдарованих учнів. Нарешті, співпраця з батьками також може бути корисною в цьому процесі. Вони можуть надати додаткову інформацію про своїх

дітей, їхні інтереси та здібності, що допоможе вчителю краще зрозуміти їхні потреби. Загалом, комбінація цих методів дозволить вчителю ефективно ідентифікувати обдарованих учнів на уроках української мови та літератури та забезпечити їм належну підтримку та розвиток.

Ідентифікація обдарованих учнів на уроках української мови та літератури є важливим етапом у педагогічному процесі. Застосування різноманітних методів, таких як спостереження, аналіз робіт, використання додаткових завдань та співпраця з батьками, дозволяє вчителям ефективно виявляти обдарованих учнів та надавати їм належну підтримку для їхнього подальшого розвитку. Цей процес сприяє створенню стимулюючого середовища для обдарованих учнів, де вони можуть розкрити свій потенціал та досягати високих результатів у навчанні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. К., 2019. С. 75–77.
2. Інтерактивні технології навчання: теорія, досвід: Методичний посібник / Авт.-уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. 2019.
3. Паламарчук В. Ф. Інноваційні процеси в педагогіці. К., 2019.
4. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті: Навчальний посібник / За ред. С. П. Бондар. Рівне, Редакційно-видавничий центр «Тетіс» Міжнародного університету «РЕГІ», 2021. 200 с.
5. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2021. 95 с.
6. Попова О. В. Інновації в сучасній педагогічній теорії та практиці. Педагогіка та психологія. Зб. наук. праць / За заг. редакцією акад. І. Ф. Прокопенка, чл.-кор. В. І. Лозової. Харків: ХДПУ, 2021.

Pavelchuk Maryna,
*Candidate of Pedagogical Sciences,
Researcher at the Department of International Relations
and Scientific Cooperation of the Institute of Pedagogy
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine
zagorul_ko@ukr.net*

INFORMATION AND METHODOLOGICAL SUPPORT FOR CHILD DEVELOPMENT AND ADAPTATION PROGRAMMES: FOREIGN EXPERIENCE

Annotation. The author describes programmes for the development of gifted children, approaches and methods for determining children's giftedness used in the USA and Western Europe.

Key words: children, social workers, gifted children, child development, high school students.

Анотація. Автором описано програми розвитку обдарованих дітей, підходи та методи визначення обдарованості дітей, які застосовуються в США та країнах Західної Європи.

Ключові слова: діти, соціальні працівники, обдаровані діти, розвиток дитини, учні старшої школи

Since the beginning of the twenty-first century, such an area of work as information and methodological support for programs of child development and adaptation has been relevant. In this regard, the Internet has been filled with relevant information. As of today, there is a significant number of information platforms, websites and other resources where anyone – parents, teachers, social psychologists, social workers – can find the necessary information. Analysing foreign experience of working with gifted children and the functions of a social worker, we note that, for example, in Britain there are no specialized schools for gifted children, but in secondary schools, especially at the initial stage of a child's education, there is a selective selection program¹ and specialized classes with in-depth study of certain subjects are formed. In our country, similar programs (programs of specialized classes) also operate. It is relevant to the proposed project that in our country, university vocational and educational programs also provide for the training of a specialist teacher, his or her internship, advanced training or retraining of social work professionals under a program to improve skills in working with gifted youth. Also, social psychologists, social pedagogues, family psychologists play an important role in the process of searching for and selecting gifted children, whose role in shaping social policy is quite significant.

The US experience with child development programs is interesting. One of the most effective methods of identifying abilities and encouraging children to develop themselves is to replace certain subjects with favourite ones. The ability to rationally use intellectual energy and direct the process of a child's creative self-development in a rational way yields quite good results. These programs are based on the principle of differentiating the level of abilities, taking into account the age status and level of intellectual development, the degree of giftedness, and the process of adjusting the teaching of certain subjects according to the degree of complexity of the subject and the age of the students.

In Finland, in addition to many innovative approaches to revealing talents among school-age children, the approach of multi-age cooperation has been updated. This means that high school students are given the opportunity to choose a mentee from the younger grades and conduct tutoring classes in certain subjects for several lessons a day. High school students act as a mentor teacher. At the same time, one high school student has only one primary school student with whom he or she works throughout the year. The mentor does not teach all subjects, but only those chosen by the high school student. Such cooperation helps both junior and senior students to open up. The atmosphere of the relationship between the two age groups, the programmes that need

to be completed by both, the level of responsibility of one to the other (the mentor receives a grade for the work done), and the spiritual connection – all of these factors generally yield good results in terms of revealing the talents of both.

The experience of Germany is successful, where the key programme objective of the child's education and development system is comprehensive development, including initiative, cognitive interest, communication programmes, and the ability to implement creative worldview in any form. At the same time, the state system provides funding for all children's hobbies, i.e. it is implemented at public expense through the relevant government agencies.

The experience of Austria, Switzerland, Japan, Sweden, and other countries is interesting in terms of state support for the search and development of gifted children. The national experience in shaping children's creative worldview and systematic promotion of its development is also worthy of attention. Current practice demonstrates the high efficiency and effectiveness of such work. It is known that most outstanding designers, talented inventors and engineers, choreographers, musicians and artists of international acclaim have been through the school of hobby groups, specialised classes and schools, and received education and practical experience in vocational schools and vocational training institutions.

During the twentieth century, the education system of Eastern European countries accumulated considerable experience in providing educational services to gifted children. And we emphasise that the vast majority of this practice deserves special study, preservation of the best traditions and implementation in new socio-economic conditions.

Against the background of the achievements of the national education system in promoting the development of young talents, there is a significant shortfall in the training of social workers. Since, as already mentioned, the social and educational systems of Ukraine are currently undergoing radical changes, and the need for highly qualified social work professionals is obvious, this problem will be the subject of a wide-ranging discussion in the future. The experience of developed countries in the field of social work training remains relevant in the format of the proposed topic.

REFERENCES:

1. Association of Social Work Boards. Social Practice Mobility. *Report on the proceedings of the ASWB Education Conference April 30 – May 2, 2015*. 264. P. 123–125.
2. Berkowitz M. W., Hoppe M. A. Character education and gifted children. *High Ability Studies*, 2009. V. 20. P. 131–142.
3. Reynolds C. R., Fletcher-Janzen E. *Concise encyclopedia of special education: a reference for the education of the handicapped and other exceptional children and adults*. 2004. 1061 p.
4. Piske F., Stoltz T., Machado J. Creative Education for Gifted Children. *Creative Education*, 2014. V. 5. P. 347–352.

Пахомов І. В.,

*старший викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту
Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України,
pahomov.ilya@ukr.net*

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ З ПРОФЕСІЇ «РІЗЬБЯР ПО ДЕРЕВУ ТА БЕРЕСТУ»

Анотація: У статті розкрито особливості розвитку творчих здібностей здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти з професії «різьбяр по дереву та бересту» у Білоцерківському професійному ліцеї. Здобуття професії «Різьбяр по дереву та бересту» відбувається згідно з відповідним Стандартом професійної (професійно-технічної освіти), який затверджено наказом Наказ Міністерства освіти і науки України від 14.02.2019 № 203. На підставі даного Стандарту розроблена відповідна робоча освітня програма на модульно-компетентнісній основі для підготовки кваліфікованих робітників на основі базової загальної середньої освіти з отриманням повної загальної середньої освіти за професією: 7331 «Різьбяр по дереву та бересту». Дана програма розроблена з метою дотримання єдиних вимог при плануванні освітньої діяльності з урахуванням вимог стандартів професійної (професійно-технічної) освіти на основі компетентнісного підходу. Цілі і завдання робочої освітньої програми - розвиток у здобувачів освіти особистісних якостей, а також формування загальних і професійних компетентностей у відповідності з вимогами Міністерства освіти і науки України з даної професії. Вона розрахована на навчання здобувачів освіти, які отримали базову (повну) загальну середню освіту. Робоча освітня програма з підготовки кваліфікованих робітників містить співвідношення між загальнопрофесійною, професійно-теоретичною та професійно-практичною підготовками, в процесі яких забезпечується формування професійних (професійних базових, професійних профільних і загальних) компетентностей.

Ключові слова: заклад професійної (професійно-технічної) освіти, здобувач професійної (професійно-технічної) освіти, освітня програма, професійні компетентності, різьбяр по дереву та бересту.

Abstract: The article reveals the specifics of the development of creative abilities of the students of professional (vocational and technical) education in the profession of "wood and birch carver" at the Byla Tserkva Vocational Lyceum. Acquiring the profession of "Wood and Birch Carver" takes place in accordance with the relevant Standard of Professional (Vocational and Technical Education), which was approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated February 14, 2019 No. 203. On the basis of this Standard, an appropriate working educational program for modular competency-based for the training of qualified workers based on basic general secondary education with full general secondary education by profession: 7331 "Wood and birch carver". This program was developed in order to comply with the uniform requirements for planning educational activities, taking into

account the requirements of the standards of professional (vocational and technical) education based on the competency approach. The goals and objectives of the work education program are the development of personal qualities of the students, as well as the formation of general and professional competencies in accordance with the requirements of the Ministry of Education and Science of Ukraine for this profession. It is designed for education seekers who have received basic (full) general secondary education. The working educational program for the training of qualified workers contains a ratio between general professional, professional-theoretical and professional-practical training, in the process of which the formation of professional (professional basic, professional profile and general) competencies is ensured.

Keywords: institution of professional (professional and technical) education, acquirer of professional (professional and technical) education, educational program, professional competences, wood and birch wood carver.

Враховуючи актуальність повоєнної відбудови України, важливого значення набуває підготовка кваліфікованих робітників. Вирішити цю проблему має сучасна професійна (професійно-технічна) освіта (далі – П(ПТ)О). У понад 700 закладах П(ПТ)О здобувачі освіти можуть отримати численні робітничі професії: «Столяр», «Токар», «Зварювальник», «Будівельник» тощо, які необхідні на ринку праці.

П(ПТ)О повинна не тільки формувати професійні компетентності здобувачів освіти, але й розвивати їх здібності: організаторські, комунікативні, технічні, спортивні, творчі. Для цього у закладах П(ПТ)О функціонують численні гуртки та секції, органи учнівського самоврядування.

Проведені нами опитування 103 педагогічних працівників закладів П(ПТ)О (майстрів виробничого навчання, старших майстрів, викладачів професійно-теоретичної підготовки, директорів та їх заступників) свідчать про наявність у кожному закладі П(ПТ)О розвиненої мережі гуртків та секцій, а також органів учнівського самоврядування.

До найбільш розповсюджених гуртків та секцій, які функціонують у закладах П(ПТ)О, відносяться: спортивні (секції футболу, баскетболу, волейболу, легкої та важкої атлетики тощо), технічної творчості (виготовлення продукції для ЗСУ

Але наші опитування здобувачів базової середньої освіти свідчать про небажання більшості з них здобувати професію: лише 11% з них планують після 9 класу закладу загальної середньої освіти вступати до закладів П(ПТ)О. Однією з причин вони називають наявність у них переважно професій технічного спрямування і відсутність творчих професій.

Але у кожній професії є елемент творчості. Особливо вирізняється у цьому професія «Різьбяр по дереву та бересту», яку можна опанувати у Білоцерківському професійному ліцеї.

Різьбяр здійснює повний технологічний процес виготовлення і художню обробку виробів з дерева. Створює різноманітні різьблені, розписні, інкрустовані дерев'яні вироби – меблі, панно, побутові предмети тощо. Володіє знаннями з малюнку, композиції, матеріалознавству, а також володіє інструментами та обладнанням для декоративної обробки деревини.

Культурологічне та соціально-економічне значення професії «Різьбяр по дереву та бересту» важко переоцінити. Твори майстрів народного декоративно-ужиткового мистецтва привертають до себе величезну увагу. Вони широко експонуються в Україні і за кордоном, прикрашають різноманітні архітектурні ансамблі тощо. Народне мистецтво входить у нашу повсякденність не тільки через виставки, музеї, салони, а й через свою органічну сутність, розуміння світогляду, через ставлення до нового у предметних образах, орнаментах, розписах і пластиці, художніх ансамблях.

Серед основних професійних компетентностей, що формуються у здобувачів П(ПТ)О за професією «Різьбяр по дереву та бересту» варто назвати наступні: розрізняти вироби різних видів обробки дерева, характерних для традиційних центрів художніх промислів рідного краю, робити замальовки з зразків виробів, володіти інструментом і технологією художньої обробки дерева, виконувати елементи і мотиви орнаменту в техніці геометричного та рельєфного різьблення, проєктувати простий виріб і виготовляти його, самостійно розробляти композиції для різьблення і виконувати їх на поверхні виробу, заточувати і правити необхідний інструмент для різьби, організовувати робоче місце.

Щодо можливостей працевлаштування, випускники за професією «Різьбяр по дереву та бересту» можуть працювати на художніх промислах, пов'язаних з різьбою по дереву і бересту, меблевому виробництві, художньо-ужитковому оформленні інтер'єрів, зонах санаторно-курортного відпочинку для оснащення і оформлення куточків відпочинку.

Нажаль, в Єдиному порталі вакансій Державної служби зайнятості відсутні вакансії на професію «Різьбяр по дереву та бересту» у Білоцерківській територіальній громаді, де мешкають здобувачі освіти за цією професією. Але в наявності 8 вакансій столяра на меблевій підприємстві із зарплатою від 12 до 33 тис грн. тому випускники можуть обрати одну зі споріднених професій: «Виробник художніх виробів із дерева», «Бондар», «Столяр», «Тесляр», «Реставратор старовинних художніх дерев'яних виробів» тощо.

Бажаючи випускники за професією «Різьбяр по дереву та бересту» можуть продовжити навчання у наступних закладах вищої освіти: Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. Бойчука, Закарпатському художньому інституті, Київському національному університеті культури і мистецтв, Київському національному університеті технологій та дизайну, Львівській національній академії мистецтв.

Здобуття професії «Різьбяр по дереву та бересту» відбувається згідно з відповідним Стандартом професійної (професійно-технічної освіти), який затверджено наказом Наказ Міністерства освіти і науки України від 14.02.2019 № 203. На підставі даного Стандарту розроблена відповідна робоча освітня програма на модульно-компетентнісній основі для підготовки кваліфікованих робітників на основі базової загальної середньої освіти з отриманням повної загальної середньої освіти за професією: 7331 «Різьбяр по дереву та бересту». Дана програма розроблена з метою дотримання єдиних вимог при плануванні освітньої діяльності з урахуванням вимог стандартів професійної (професійно-технічної) освіти на основі компетентнісного підходу.

Програма передбачає наступні професійні кваліфікації: Різьбяр по дереву та бересту 2-го, 3-го та 4-го розряду. Освітня кваліфікація: кваліфікований робітник. Рівень освітньої кваліфікації: перший (початковий) - різьбяр по дереву та бересту 2-го розряду – 2 рівень НРК; другий (базовий) - різьбяр по дереву та бересту 3-го розряду – 3 рівень НРК; третій (вищий) - різьбяр по дереву та бересту 4-го розряду - 4 рівень НРК.

Дана програма розроблена з метою дотримання єдиних вимог при плануванні освітньої діяльності з урахуванням вимог стандартів професійної (професійно-технічної) освіти на основі компетентнісного підходу. Цілі і завдання робочої освітньої програми – розвиток у здобувачів освіти особистісних якостей (в т. ч. творчих здібностей), а також формування загальних і професійних компетентностей у відповідності з вимогами Міністерства освіти і науки України з даної професії.

Робоча освітня програма розрахована на навчання здобувачів освіти, які отримали базову (повну) загальну середню освіту, мали при вступі до закладу освіти вік, установлений відповідно до законодавства, і не мали медичних протипоказань для виробничого навчання і роботи з цієї професії, а також з урахуванням вимог Переліку важких робіт і робіт зі шкідливими та небезпечними умовами праці, на яких забороняється використання праці жінок, затверджених Міністерством охорони здоров'я України № 256 від 29.12.1993.

Робоча освітня програма з підготовки кваліфікованих робітників містить співвідношення між загальнопрофесійною, професійно-теоретичною та професійно-практичною підготовками, в процесі яких забезпечується формування професійних (професійних базових, професійних профільних і загальних) компетентностей.

Програма включає загальнопрофесійний блок, а також передбачає послідовне вивчення навчальних предметів професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки.

Навчальні предмети з професійно-теоретичної підготовки вивчаються за робочими навчальними програмами, розробленими на основі компетентностей,

у яких відображаються зміни, притаманні відповідній галузі виробництва, підприємству-замовнику кадрів.

За типовим навчальним планом на кваліфікацію «Різьбяр по дереву та бересту 2-го розряду» кількість годин становить – 580, з них: загальнопрофесійна підготовка – 35 годин; професійно – теоретична підготовка – 196 годин; професійно – практична підготовка – 342 год.; підсумкова кваліфікаційна атестація – 7 год.

За робочим навчальним планом на кваліфікацію «Різьбяр по дереву та бересту 2-го розряду» кількість годин становить – 581. Для вивчення навчальних предметів загальнопрофесійної підготовки відводиться 35 годин, професійно-теоретичної підготовки – 505 годин, професійно-практичної підготовки – 343 годин, підсумкова кваліфікаційна атестація – 7 год. Професійно-практичну підготовку було збільшено на 1 годину з метою дотримання тижневого навантаження.

За типовим навчальним планом на кваліфікацію «Різьбяр по дереву та бересту 3-го розряду» кількість годин становить – 656 годин з них: професійно – теоретична підготовка – 186 годин; професійно – практична підготовка – 463 год.; підсумкова кваліфікаційна атестація – 7 год.

За робочим навчальним планом на кваліфікацію «Різьбяр по дереву та бересту 3-го розряду» кількість годин становить – 576 годин з них: професійно – теоретична підготовка – 140 годин; професійно – практична підготовка – 429 год.; підсумкова кваліфікаційна атестація – 7 год.

З метою запобігання дублювання змісту освітніх програм, при набутті компетентностей з професії «Різьбяр по дереву та бересту 3 розряду», скорочено кількість годин професійно-теоретичної підготовки – 46 годин і професійно – практичної - 34 години. Всього обсягом 80 години , що становить 12,3 %, передбачених Стандартом професійної (професійно-технічної) освіти, за рахунок скорочення навчального матеріалу, що вивчався раніше при набутті певних компетентностей при здобутті професії «Різьбяр по дереву та бересту 2 розряду».

За типовим навчальним планом на кваліфікацію «Різьбяр по дереву та бересту 4-го розряду» кількість годин становить – 1155 годин з них: професійно – теоретична підготовка – 316 годин; професійно – практична підготовка – 832 год.; підсумкова кваліфікаційна атестація – 7 год.

За робочим навчальним планом на кваліфікацію «Різьбяр по дереву та бересту 4-го розряду» кількість годин становить – 931 година з них: професійно – теоретична підготовка – 169 годин; професійно – практична підготовка – 755 год.; державна кваліфікаційна атестація – 7 год.

При набутті компетентностей з професії «Різьбяр по дереву та бересту 4 розряду» з метою запобігання дублювання змісту освітніх програм, скорочено

кількість годин професійно-теоретичної підготовки - 147 годин і професійно-практичної - 77 годин; всього обсягом 224 години, що становить 19,5 %, передбачених Стандартом професійної (професійно-технічної) освіти, за рахунок скорочення навчального матеріалу, що вивчався раніше при набутті певних компетентностей при здобутті професії «Різьбяр по дереву та бересту 2 розряду» і «Різьбяр по дереву та бересту 3 розряду».

Щоденне навантаження здобувачів освіти під час професійно-практичної підготовки: виробниче навчання – 6 годин, виробнича практика – 7 годин.

До самостійного виконання робіт здобувачі освіти допускаються лише після навчання і перевірки знань з охорони праці.

З метою визначення досягнутих рівнів професійної кваліфікації здобувачів освіти з професії 7331 «Різьбяр по дереву та бересту» проводиться поетапна кваліфікаційна атестація, за результатами якої присвоюється відповідна кваліфікація.

Державна кваліфікаційна атестація здійснюється за рахунок навчального часу, відведеного на професійно-практичну підготовку і складає 7 годин.

Критерії кваліфікаційної атестації випускників розробляються закладом освіти і базуються на компетентнісному підході відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики.

Присвоєння освітньо-кваліфікаційного рівня «кваліфікований робітник» відповідного розряду можливе за умови набуття здобувачем освіти усіх компетентностей.

Випускнику закладу П(ПТ)О, який успішно пройшов кваліфікаційну атестацію, присвоюється освітньо-кваліфікаційний рівень «кваліфікований робітник» з набутої професії відповідного розряду і видається диплом державного зразка.

Формування та розвиток творчих здібностей здобувачів П(ПТ)О за професією «Різьбяр по дереву та бересту» розпочинається з оволодіння навчальним предметом «Виготовлення найпростіших столярних з'єднань».

Так, під час вивчення теми «Властивості м'яких порід деревини на якість обробки» здобувачі формують компетентності щодо вибору деревини для виготовлення столярних виробів, визначення порід деревини за ознаками макробудови і за даними зразками». А під час вивчення теми «Технологія виготовлення найпростіших столярних з'єднань» у них формуються компетентності щодо сполучення деталей, з'єднання деталей зрощуванням, тощо.

В процесі оволодіння предметом «Технології обробки деревини» у здобувачів освіти під час засвоєння теми «Основні прийоми обробки деревини на деревообробних верстатах» формуються компетентності щодо прямолінійного розпилу заготовок вздовж волокон, торцювання заготовок, зарізання пазів, чвертей, з'єднань рамок і коробок, випилювання деталей з

криволінійними контурами, вирівнювання площин та створення базових поверхонь на заготовках, калібрування заготовок по товщині, тощо.

Особливо виразно творчі здібності здобувачів освіти за даною професією формуються під час оволодіння предметом «Кольорознавство та композиція».

Починається вивчення предмету з теми «Властивості та сприйняття кольору, основні характеристики кольорів», де формуються компетентності щодо розрізнення важких та легких кольорів, хроматичних і ахроматичних кольорів, визначення їх властивостей: важкості, помітності, виступання та відступання, теплоти і холодості.

Під час вивчення теми «Змішування кольорів, кольоровий тон, поєднання кольорів, контраст застосування кольорознавства на практиці» здобувачі освіти знайомляться з методами змішування кольорів: аддитивним і субтрактивним, колірним тоном, поєднанням кольорів: компліментарним, тріадою, аналогічним, роздільно-компліментарним, видами колірних контрастів, побудовою круга на основі змішування кольорів; а також на практиці здійснюють це змішування.

Компетентності щодо історії та сучасного стану декоративно-вжиткового мистецтва України формуються у здобувачів освіти в процесі оволодіння темою «Основні напрямки розвитку декоративно-прикладного мистецтва». Здобувачі освіти вивчають сучасні народні художні промисли України, поняття професійного та самодіяльного мистецтва.

Основні дизайнерські компетентності формуються у здобувачів освіти в процесі вивчення теми «Поняття єдності форми і змісту», де вони знайомляться з основними поняттями дизайну: естетичністю, функціональністю, економічністю, цілісністю.

Основною різьби по дереву є орнамент, тому значна увага приділяється вивченню теми «Орнамент; особливості, види, мотиви його застосування». Здобувачі освіти знайомляться з гармонією і красою геометричного різьблення, метою використання орнаменту на поверхні предмета, різними видами орнаменту: стрічковими, сітчастими, круглими, симетричними, асиметричними, композиційно замкнутими, геометричними, рослинними, зооморфними.

Важливе місце в навчальній програмі підготовки різьбярів по дереву та бересту займає тема «Народна орнаментика», яка включає: використання стародавніх солярних знаків, графічне копіювання народних орнаментальних мотивів, тощо.

Також важливою є тема «Створення, стилізування, спрощення лінійно-контурних, тональних візерунків», яка складається з наступних компетентностей: спрощення форми, мотиви для створення різних декоративних орнаментів, стилізація форм у різних видах декоративної побудови.

Виготовлення виробу починається з його ескізу, тому в навчальну програму включена тема «Ескізи геометричного, рослинного, скульптурного різьблення»,

під час вивчення якої здобувачі освіти розглядають ескізи геометричного, рослинного, скульптурного різьблення. Вони на практиці виконують зарисовки кухонної лопатки, дошки, геометричного орнаменту з простих елементів (імітація «сухе різьблення»), орнаментальної композиції в крузі (імітація «різьблення та маркетрі»).

Особливості різних видів різьблення вивчаються у темі «Володіння теоретичним матеріалом щодо техніки та технології різьблення, інкрустації тощо»: контурна різьба, плоскорельєфне та рельєфне різьблення, інкрустація деревини, яворівське різьблення, виконання композиції декоративної вставки (імітація різьблення та інкрустація).

Формування та розвиток творчих здібностей здобувачів освіти також відбувається у процесі вивчення навчальної дисципліни «Матеріалознавство». Під час її вивчення здобувачі освіти вивчають будову і властивості бересту, місце і час його заготівлі, придатність за якістю і забарвленням, частини і розрізи стовбура, макробудову деревини, види і сорти круглих і пиляних лісоматеріалів, способи сушіння деревини, види та основні властивості клеїв та приготування робочих розчинів клеїв, властивості та породи деревини, захисно-декоративні матеріали (барвники, лаки і політури, олії, воскові мастики), приховані дефекти бересту, матеріали для інкрустації (перламутр, ріг, метал, бісер, шпон струганий). Наприкінці вивчення дисципліни здобувачі освіти мають виконати малюнок з використанням різних матеріалів (перламутр, бусір та інші).

Спеціальні професійні компетентності здобувачів освіти формуються при оволодіння дисципліною «Спеціальні технології». Здобувачі освіти вивчають та на практиці здійснюють різні види художньої різьби по бересту та дереву: інтарсію, інкрустацію, маркетрі, плосковиймчасту, плоскорельєфну, рельєфну, прорізну або ажурну, об'ємну або скульптурну, комбіновану, домову, геометричну, тощо.

Особливу увагу педагогічні працівники закладу П(ПТ)О приділяють формуванню у здобувачів освіти професійних компетентностей з предметів «Спеціальна технологія», «Композиція» та «Ліплення». Здобувачі освіти на практиці здійснюють різьблення по бересту вручну сюжетно-орнаментальних композицій середньої складності, плоскорельєфну різьбу, різьбу з регіональним компонентом, розробляють ескіз жіночі прикраси, скриньки, тарілі, сувеніру за своїм бажанням (маркетрі, інкрустація, інтарсія тощо), композиції декоративної вставки (імітація різьблення та інкрустації).

В рамках дисципліни «Ліплення» здобувачі освіти вивчають характерні ознаки, застосування та особливості виконання барельєфної та горельєфної різьби, на практиці здійснюють ліплення рельєфу, натюрморту, створення ескізу орнаментну і перетворення його в рельєф, створення копії капітелі з врахуванням пропорцій, орнаменту, стилістики, копії розетки з акантовими листками, копії

орнаменту вази, рельєфу на вгнутій площині типу підносу, ліпкою рельєфу з гіпсового зразка, в який входять рослинні форми, а також декоративне ліплення тварин, птахів.

При вивченні предмету «Композиція» для отримання 3-го розряду здобувачі освіти здійснюють розробку композиції на теми місцевих художніх промислів, виконують деталь скрині, рахви чи іншого виробу, використовуючи основні групи композиційних принципів у побудові орнаментальних елементів та мотивів, ескіз фрагменту виробу з використанням зарисовок візерунків середньої складності (корпус годинника), проєкт орнаментальної вставки рослинного орнаменту з проробкою рельєфних форм та площин (стрічковий, замкнутий та інші), ескіз хлібниці з декором рельєфної різьби, композицію рельєфного декору для оздоблення виробу заданих розмірів: деталь стола, рами, карнизу, складних сюжетно-орнаментальних композицій (прямокутник) з введенням стилізованих рослинних і зооморфних елементів, проєкту декоративного тареля, скриньки, полиці тощо в техніці різьби по дереву, бересту, композиції скрині або рахви, композиції тареля, ескізу панно з барельєфним різьбленням, з введенням стилізованих рослинних і зооморфних елементів, ескізу виробу за власним бажанням з горельєфним різьбленням.

Для здобувачів освіти, які прагнуть отримати 4-й розряд, вивчається також навчальна дисципліна «Рисунок». Під час її вивчення здобувачі освіти вивчають прийоми художнього різьблення по бересту візерунків середньої складності, виконання сюжетно-орнаментальних композицій, технологію виконання прорізної (ажурної) та рельєфної (накладної) різьби, створюють рисунок журнального столика з накладним різьбленням. Також вони вивчають характерні ознаки, застосування та особливості виконання барельєфної та горельєфної різьби, художнє оздоблення виробів з дерева, роблять зарисовки конструкційних особливостей крісла.

Для отримання 2-го розряду з професії 7331 «Різьбяр по дереву та бересту» здобувачі освіти повинні виконати кваліфікаційну пробну роботу: виготовлення простих орнаментальних елементів та мотивів з геометричних фігур на площині, розеток, фрагментів скриньки, кухонних дощочок та коробочки.

Для отримання 3-го розряду здобувачі освіти повинні виконати: плоскорельєфну різьбу на виробі з проробкою фону, декоративні вставки, кухонні дощечки, елементи скриньок, фрагментів декоративних пластів.

Для отримання 4-го розряду здобувачі освіти повинні виконати: виготовлення накладного декору для меблів, рамок для картин, фото, топірців, фрагментів декоративного панно, пластів, елементів скринь.

Таким чином, різьба по дереву – це зв'язок між поколіннями, традиційне народне ремесло, яке займає почесне місце у культурі українського народу і тому потребує відродження та підтримки.

Пильник В. О.,
здобувач освіти 5 курсу
природничо-математичний факультет
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
mekhedolga@gmail.com

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБДАРОВАНОСТІ

У статті наведено сучасні тенденції в ідентифікації обдарованості серед дітей та молоді. Автори проаналізували основні методи та підходи до виявлення обдарованих особистостей, звертаючи увагу на психологічні, соціокультурні та освітні аспекти цього процесу. У статті також розглядаються сучасні технології та інструменти, що застосовуються для обліку та розвитку обдарованих дітей у шкільному та позашкільному середовищі. Результати дослідження вказують на необхідність комплексного підходу до ідентифікації обдарованості з урахуванням індивідуальних особливостей кожної особистості та сучасних вимог освітньої системи.

Ключові слова: ідентифікація обдарованості, здобувачі освіти, заклади освіти.

The article presents contemporary trends in the identification of giftedness among children and youth. The authors have analyzed the main methods and approaches to identifying gifted individuals, focusing on psychological, socio-cultural, and educational aspects of this process. The article also discusses modern technologies and tools used for tracking and developing gifted children in both school and extracurricular settings. The research findings indicate the necessity of a comprehensive approach to identifying giftedness, taking into account the individual characteristics of each person and the modern requirements of the education system.

Keywords: giftedness identification, education seekers, educational institutions.

Обдарованість є цікавою та багатогранною характеристикою психіки, яка виявляється через різноманітні аспекти і властивості особистості. Вона полягає не лише у високому рівні інтелекту, але й у здатності до творчого мислення та мотивації до досягнення високих результатів. Це важливо розглядати як системну якість, що розвивається протягом життя, оскільки обдарованість може виявлятися по-різному у різних сферах життя та діяльності [1].

Так, обдарованість можна розглядати через два основних аспекти поведінки: інструментальний і мотиваційний. Інструментальний аспект описує способи діяльності обдарованої особистості. Він включає у себе розумові процеси, такі як швидкість реакції, здатність до аналізу та синтезу інформації, пам'ять, творче мислення, уміння розв'язувати складні завдання і т. д. Ці характеристики визначають, як ефективно та успішно особа може виконувати різні види діяльності [3].

Мотиваційний аспект охоплює ставлення обдарованої особистості до своєї діяльності та самої себе. Він включає мотивацію до досягнень, цілеспрямованість, ентузіазм і саморегуляцію. Ці психологічні особливості можуть впливати на те, як довго особа зберігає інтерес до завдань, як вона реагує на виклики та труднощі, і наскільки наполегливо вона працює над досягненням своїх цілей. Отже, враховуючи ці два аспекти, можна визначити характеристики обдарованості у конкретної особистості, які проявляються через її діяльність і способи реалізації потенціалу [5].

Важливо виявити обдарованість у дітей на ранніх етапах розвитку. Це може включати спеціальні тести, спостереження за їхнім інтересами та здібностями, а також підтримку з боку батьків та педагогів [2].

Виявлення обдарованих дітей і передбачення їх досягнень у майбутньому є складною та багатоплановою задачею, оскільки обдарованість проявляється у різних аспектах та може мати різноманітні вияви. Наукові дослідження підтверджують, що не існує універсального методу, який би з абсолютною точністю і достовірністю визначав обдарованість у дітей або передбачав їхні майбутні досягнення. Однак існують підходи та методи, які можуть допомогти у виявленні та розвитку обдарованих здібностей [1].

Використання психометричних тестів та оцінок інтелекту, творчих здібностей, пам'яті, мислення та інших аспектів психічного розвитку може допомогти виявити потенційну обдарованість у дітей. Бесіди з дітьми та їх батьками, спостереження за їхнім поведінкою та інтересами можуть допомогти виявити особливості обдарованості [4]. Оцінка академічних та позашкільних досягнень дітей, їх участь у конкурсах, проектах, виставках тощо може свідчити про їхню обдарованість у певних сферах. Поєднання декількох методів (наприклад, тестування, спостереження, аналіз досягнень) дозволяє отримати більш повне уявлення про потенційну обдарованість дитини. Врахування контекстуальних факторів, таких як середовище виховання, підтримка батьків, особисті інтереси та мотивація, є важливими для повного розуміння обдарованості дитини. Урахування цих аспектів дозволяє створити більш об'єктивну картину обдарованості дитини і визначити шляхи її подальшого розвитку. Проте важливо пам'ятати, що обдарованість є динамічним явищем і може проявлятися по-різному з часом та в різних сферах життя, тому виявлення і розвиток обдарованості потребує постійного спостереження, аналізу та підтримки [5].

Сучасні тенденції в ідентифікації обдарованості в освітній сфері включають динамічні підходи та нові методи, які враховують складність цього поняття. Сучасні програми ідентифікації обдарованих дітей використовують різні методи оцінювання інтелекту, включаючи не лише стандартні тести IQ, але й оцінки творчого мислення, проблемного мислення, соціально-емоційних навичок та інших аспектів психічного розвитку [6].

Сучасні програми стеження за обдарованістю використовують комплексний підхід, поєднуючи різні методи діагностики, включаючи психологічні тести, аналіз досягнень, спостереження за поведінкою та зворотний зв'язок від батьків, вчителів та інших осіб, що працюють з дитиною.

Використання інформаційних технологій у процесі ідентифікації обдарованості дозволяє збирати, аналізувати та обробляти великі обсяги даних для більш точної оцінки потенціалу обдарованих учнів [1].

Сучасні підходи до ідентифікації обдарованості визнають різноманітність здібностей і форм вияву обдарованості. Це означає, що програми повинні бути гнучкими і враховувати різні види талантів індивідуальної дитини, такі як академічні досягнення, творчість, лідерство, спортивні здібності тощо.

Сучасні програми ідентифікації обдарованості включають участь психологів, педагогів, батьків, а також спеціалістів з різних областей (наприклад, соціальні працівники, консультанти з психічного здоров'я), щоб забезпечити повне та комплексне розуміння потенціалу дитини [2].

Ці сучасні тенденції в ідентифікації обдарованості спрямовані на створення більш об'єктивних, комплексних та інклюзивних програм, які сприятимуть розвитку обдарованих дітей та підтримці їхньої унікальної потреби у навчанні та розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горбань Л. Сучасні інновації та тренди в науковій освіті обдарованих учнів. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Розділ 3 Серія «Педагогічні науки». 2023. С. 72-78.
2. Обдарованість: методи діагностики та специфіка моніторингу. Матеріали Всеукраїнського науково-практичного онлайн-семінару (Київ, 30, 31 травня 2022 р.). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. 572 с.
3. Носко М. О., Мехед О. Б. Впровадження інноваційних освітніх технологій для учнів з особливими освітніми потребами. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 22 (178). Чернігів : НУЧК, 2023. С. 32-35
4. Петренко С. М., Мехед Д. Б., Мехед О. Б. Олімпіадний і манівський рух як засіб формування лідерських якостей обдарованих учнів. Лідерство і обдарованість: сучасний науковий дискурс і освітня практика : матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції (Київ, 14–19 лютого 2024 року). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 701-706
5. Тименко В. П. Теоретико-методичні засади педагогічної діагностики обдарованості учнів. Обдарованість: методи діагностики та специфіка моніторингу: матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-семінару (Київ, 30–31 травня 2022 р.). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. – С. 477.
6. Хабел К., Федорченко А., Мехед О. STEM-освіта як засіб формування лідерських якостей здобувачів освіти. Проблеми та перспективи розвитку природничої освітньої галузі: зб. наук. праць. Частина 1 Переяслав (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2024. С. 128-133

Пищола Сергій Євгенійович,
*аспірант кафедри професійної освіти та технологій
сільськогосподарського виробництва
Глухівського НПУ ім. О. Довженка*

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ)

В сучасному українському суспільстві велика кількість дослідників акцентує увагу на значимості життя та здоров'я людини як головної цінності. У нашій країні триває інтенсивна кампанія з просування здорового способу життя протягом тривалого часу. Проте з розвитком суспільства настає час для перегляду традиційних методів та підходів до формування здоров'язбережувальних компетентностей у здобувачів освіти.

Під час реформування професійно-технічної освітньої системи стає актуальним формування соціального, психологічного та фізичного здоров'я учнівської молоді. Проведення досліджень у даному напрямку, на думку авторів, стають важливою передумовою для успішної самореалізації, розвитку компетентностей та виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору та орієнтації своєї діяльності на користь суспільства, а також досягнення високих результатів у професійній сфері. Автори розглядають життєдіяльність людини як інтегративний процес взаємодії фізичних, психічних та соціальних аспектів [1].

Пищола С. Є. вказує на те, що навчальне середовище, яке створюється в закладі професійної або професійно-технічної освіти, виступає важливим фактором для розвитку як професійного, так і особистісного зростання майбутнього педагога. Ця атмосфера включає різноманітні природні та соціальні аспекти, що можуть впливати на якість життя та професійну діяльність майстра виробничого навчання і викладача, як на пряму, так і опосередковано [2, с. 145].

Модернізація сучасної системи професійної (професійно-технічної) освіти, на думку Шкарлета С., потребує розв'язання низки ключових завдань, таких як: необхідність оновлення самої системи, створення ефективних механізмів регулювання, оновлення структури та змісту навчальних програм, а також підвищення практичної орієнтації освіти. В центрі державної політики стоїть увага до освітніх потреб особистості, яка готова й здатна до постійного самовдосконалення; професійна освіта має сприяти розвитку трудового потенціалу, базуючись на підготовці компетентних, творчих та активних фахівців, які здатні відповідати вимогам промислово-інноваційного розвитку економіки [4].

Здоров'язбережувальна культура, як про це пише Поліщук Н. А, є комплексною концепцією, спрямованою на збереження та підтримку здоров'я людини, яка охоплює не лише фізичний, але й психологічний, соціальний та емоційний аспекти. Ця культура передбачає відповідальне ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, прийняття здорових звичок та здійснення активних зусиль для запобігання захворюванням та підтримки загального благополуччя [3, с. 19].

На нашу думку, формування здоров'язбережувальної культури серед здобувачів освіти у закладах професійної та професійно-технічної підготовки є надзвичайно важливим аспектом сучасної педагогічної практики. Цей процес не лише сприяє збереженню та зміцненню фізичного та психічного здоров'я учнів, але й формує в них свідоме ставлення до власного здоров'я та вміння вживати необхідні заходи для його підтримки і поліпшення.

Основні напрями формування здоров'язбережувальної культури учнівської молоді, на нашу думку, маю спиратися на наступні компоненти:

1. Організація здоров'язбережувального середовища, а саме заклади професійної та професійно-технічної освіти повинні створювати сприятливі умови для здорового способу життя, наприклад забезпечити здорове харчування учнів, надати їм можливість прояву фізичної активності, налагодити спілкування з кураторами і одногрупниками, надати за потреби психологічну підтримку.

2. Включення здоров'язбережувальних тем у навчальний план з метою отримання здобувачами освіти систематичних знань про здоров'я, правильне харчування, фізичну активність, психологічний комфорт та інші фактори в рамках вивчення навчальних предметів.

3. Проведення здоров'язбережувальних заходів та заходів профілактики захворювань, наприклад організовувати спортивні заходи, тренінги зі здорового способу життя, консультації з психологами та лікарями, тематичні лекції та семінари.

4. Розвиток особистісних якостей учнів та формування у них навичок самоконтролю, самоорганізації, вміння вирішувати проблеми та приймати відповідальні рішення щодо свого здоров'я.

5. Постійна співпраця з батьками у процесі формування здоров'язбережувальної культури, наприклад організовувати спільні заходи, бесіди, спортивно-масові чи оздоровчі заходи, просвітницькі кампанії, проводити консультування батьків.

Отже, всі означені заходи спрямовані на те, щоб учні мали змогу отримати не лише професійну освіту, але й сформувати навички та уміння, які допоможуть їм зберігати та зміцнювати своє здоров'я протягом усього життя.

Таким чином, проведені дослідження приводять нас до висновку про те, що здоровий спосіб життя призводить до становлення культури здоров'я у учнів професійних та професійно-технічних закладів освіти, що вважається невід'ємною частиною особистості та показником рівня її вихованості. Ця культура проявляється у знаннях, вміннях та навичках, спрямованих на збереження, відтворення та зміцнення здоров'я, і відображається в рівні поведінки, що сприймається у зв'язку з власним здоров'ям.

Виявлено, що здоров'язбережувальна культура сприяє формуванню свідомого та відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я спільноти, покращує якість життя та знижує ризик розвитку захворювань. Вона виступає основою для створення здорового та щасливого українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Педагогіка здоров'я як основа розвитку потенціалу особистості: колективна монографія / автор. кол.: В. А. Гладуш, Н. В. Зимівець, З. П. Бондаренко, Л. М. Ніколенко та інші. Дніпро: «Ліра». 2020. 384 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/723081/> (дата звернення: 11.03.2024)
2. Пищола С. Є. Формування здоров'язбережувальної культури в учнів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Підготовка майстра виробничого навчання, викладача професійного навчання до впровадження в освітній процес інноваційних технологій: матеріали VII Всеукраїнського науково-методичного семінару (3 листопада 2023 р.) / Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. Глухів, 2023 С. 144-145. URL: http://tpgnpu.ho.ua/images/kafedra_SG/2023-2024/seminar%203-11-2023/zbirnik tez 2023 1.pdf (дата звернення: 11.03.2024)
3. Поліщук Н. А. Підвищення якості превентивного виховання – шлях до формування здоров'язбережувального освітнього середовища. Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації: матеріали круглого столу / упоряд. Н. А. Поліщук. Луцьк: ВІППО, 2018. С. 18-22. URL: <http://vippo.org.ua/files/silskashkola/osvitlabmetod-1519371529.pdf> (дата звернення: 11.03.2024)
4. Шкарлет Сергій. Модернізація професійної (професійно-технічної) освіти це виклик часу. Офіційний веб-сайт МОН України, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/modernizaciya-profesijnoyi-profesijno-tehnicnoyi-osviti-ce-viklik-chasu-sergij-shkarlet> (дата звернення: 11.03.2024)

Поліщук Ірина Юріївна,
*науковий співробітник відділу діагностики обдарованості
Інституту обдарованої дитини НАПН України*

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ АКАДЕМІЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ УЧНІВ

Анотація. У статті проаналізовано погляди провідних науковців щодо сутності поняття “академічна обдарованість”; викладено сукупність категорій, якими характеризується досліджуваний вид обдарованості. Визначено структуру академічної обдарованості, здійснено характеристику її структурних елементів. Проаналізовано та узагальнено результати дослідження ідентифікації академічної обдарованості учнів

Ключові слова: обдарованість, академічна обдарованість, розумові здібності, інтелект, ідентифікація.

Ідентифікація, навчання та виховання обдарованих дітей та учнівської молоді є однією з найважливіших психолого-педагогічних проблем. Майже в усіх країнах світу пошук адекватних способів виявлення академічно обдарованих і талановитих дітей, створення для них оптимальних умов виховання та навчання вважаються домінантними, загальнонаціональними стратегічними завданнями. Не існує жодних сумнівів щодо позитивного соціального ефекту такого виду діяльності. Незважаючи на дискусійність багатьох аспектів проблеми академічної обдарованості, науковими дослідженнями (генетикою, фізіологією, психологією й освітньо-виховною практикою) доведено не лише сам факт існування індивідуальних розбіжностей у пізнавальній сфері, а й досить суттєві особливості у творчому потенціалі дітей.

У психолого-педагогічній літературі науковці виокремлюють різні види обдарованості. Проте для даного дослідження особливий інтерес має академічна обдарованість, у трактуванні якої не існує єдино визнаної точки зору. Цей вид обдарованості характеризується специфічною сукупністю категорій: розум і його властивості, інтелект та індивідуальний профіль або вид інтелекту, розумова діяльність, розумові здібності, розумові вміння й операції та ін.

Інтелектом називають: пізнавальну потребу індивіда; цілісну характеристику його розумових можливостей; найбільш узагальнене поняття, яке характеризує сферу розумових здібностей людини; характеристику пізнавальної сфери, центр, основу розумових можливостей людини; рівень і своєрідність пізнавальних, творчих (у розумовій сфері) можливостей; здатність оперувати абстрактними символами та зв'язками; пристосованість до нових ситуацій (уміння використовувати набутий досвід); здатність не лише пристосовуватися до ситуації, а й активно впливати на неї; сукупність розумових здібностей людини, різноманітна за проявами, але внутрішньо єдина; здатність розкривати закономірні

зв'язки у навколишньому освіті, передбачати можливі зміни та впливати на них. Часто інтелект ототожнюють зі здібностями до навчання або вживають як синонім поняття “академічна обдарованість”. Сучасні науковці зауважують, що академічна обдарованість не зводиться лише до інтелекту, оскільки є особливим складом особистості [1; 6; 7; 10; 12;].

Аналіз різних трактувань цього феномена дає право стверджувати про їх ототожнення, що є свідченням, що вони не протистоять одне одному. Тому ми вважаємо, що подальше дослідження понять “розумові здібності”, “академічна обдарованість”, “інтелект” має бути спрямоване на виявлення характеру їх взаємозв'язку у цілісній структурі особистості школяра.

Ж. Піаже розглядає інтелектуальну діяльність як усталені та разом із тим гнучкі розумові структури із системою внутрішніх дій (інтелектуально-логічних операцій), які формуються на певних стадіях вікового розвитку: сенсомоторній і доопераціональній стадіях дитячого віку, операціональній, конкретних операцій у молодшому шкільному віці, стадії формально-логічних операцій у підлітковому віці [10].

Загальний і специфічний моменти інтелекту взаємопроникають, спільно розвиваються у діяльності, як зазначають дослідники, а роль загальних факторів у формуванні різних здібностей наразі визнається практично всіма педагогами та психологами. Одним із таких загальних факторів і є, на наш погляд, інтелект.

Два види інтелекту, залежно від співвідношення (у складі здібностей індивіда) природженого та набутого, виділяє Р. Кеттел. Природжене залежить від спадковості та виявляється у кмітливості, здатності до розв'язання завдань за творчого пристосування до нових ситуацій (“поточний” інтелект). “Кристалізований” інтелект спирається на набутий досвід і залежить переважно від впливу середовища [4].

Ю. Айзенк виділяє декілька видів інтелекту: біологічний, психометричний, соціальний і численні одиничні інтелекти зі складу перших трьох.

Біологічний інтелект визначає індивідуальні відмінності людей та їх “пізнавальну поведінку”, ґрунтується на природжених структурах і функції головного мозку. Це ті пізнавальні можливості, які багато у чому залежать від культурних факторів, родинного виховання, освіти, економічного статусу особистості, і вимірюються звичайними тестами IQ.

Соціальний інтелект характеризується такими складними розумовими функціями, як критична обробка інформації, здатність до розробки стратегій та ін. Індивідуальні відмінності соціального інтелекту різних індивідів уже більше залежать від соціально-історичних факторів, хоч значною мірою визначаються IQ. Складовою соціального інтелекту є психометричний інтелект, а його складовою – інтелект біологічний [1].

Сім видів інтелекту, які функціонують як окрема система за власними правилами, виділяє Х. Гарднер: лінгвістичний, музичний, логікоматематичний, просторовий, тілесно-кінестетичний, інтрособистісний, інтерособистісний.

Вивчення академічної обдарованості пов'язане в педагогічній психології з дослідженнями *научуваності*, що були здійснені сучасними дослідниками. При цьому під научуваністю розуміють особливості мисленнєвої діяльності, що відіграють певну роль в успішності навчання.

У дослідженнях вітчизняних учених визначається також структура академічної обдарованості. Л. А. Данилевич вивчає перфекціонізм як особистісний чинник академічної обдарованості [10].

Виходячи з практичного досвіду, можна стверджувати, що серед розумово обдарованих учнів значна частка припадає саме на академічно обдарованих, в той же час інтелектуально обдарованих учнів значно менше. Тому можна говорити про існуюче протиріччя між потребами педагогів-практиків у психолого-педагогічних рекомендаціях стосовно роботи з академічно обдарованою особистістю і недостатньою увагою науковців до даної проблематики.

Зазначимо, що багато науковців оминають проблему академічної обдарованості свідомо, оскільки не вважають за потребу розділяти інтелектуальну обдарованість та академічну, зважаючи на відсутність чітких критеріїв для їх розмежування. При цьому багато вчених і педагогів неодноразово наголошували на неможливості досягнення академічно обдарованою особистістю видатних творчих успіхів, тобто немов би зменшуючи значущість академічної обдарованості, порівняно з інтелектуальною. Усі ці протиріччя і «білі плями» вимагають більш детального дослідження особливостей прояву академічної та інтелектуальної обдарованості особистості, їх розмежування та розробки моделі розвитку даних видів обдарованості у системі гурткової роботи.

О. Є. Антонова не розмежовує академічну обдарованість та інтелектуальну, користується терміном «академічна обдарованість» як одним із проявів розумової обдарованості [3]. Дослідниця відмічає недостатнє розроблення проблеми академічної обдарованості на засадах діяльнісного підходу. У свою чергу *академічну обдарованість* науковиця розмежовує на широку та вузьку предметну. Серед ознак академічної обдарованості вона виокремлює: незвичайний інтерес до предмета; концентрування уваги до систематизації; повна віддача сил, енергії досягненню високих результатів у галузі свого наукового інтересу, розуміння причинно-наслідкових зв'язків, що забезпечує його розвиток; бажання поповнити нестачу інформації шляхом екстравертності (спілкування з дітьми широкої ерудиції) або інтравертності (робота з навчальною

або популярною літературою, відеоматеріалами, системи Інтернет), що пов'язано з бажанням зберегти статус сильного учня; тяжіння до логічних умовиводів, абстрактних понять, класифікації, колекціонування; розв'язування кросвордів, які вимагають експлуатації пам'яті; прагнення до запам'ятовування, копіювання заданих учителем зразків; сильна залежність від оцінок та думок оточуючих дорослих; вияв готовності брати участь у заходах, які дозволяють перевірити свої можливості; заучування; спрямованість інтенсивної розумової праці на засвоєння готового знання, яке пропонує вчитель; доведення розпочатої справи до кінця [1; 4].

В. М. Онацький вважає *академічну обдарованість* індивідуальним проявом обдарованості дитини. Дитину, чий здібності та потенціал для навчальних досягнень значно вищі, ніж у її однолітків, дослідник називає академічно обдарованою [12]. Він відмічає, що для такої дитини характерні стійка пізнавальна потреба, дослідницька активність у виконанні будь-яких завдань, здатність до аналізу і прогнозу. При цьому типі обдарованості на перший план виходять *особливі здібності до навчання*. Така дитина може блискуче засвоювати нові знання, тобто вчитися. Особливості її пізнавальної сфери (мислення, пам'яті, уваги) такі, що роблять навчання легким і приємним. Академічно обдаровані діти мають дуже глибокі знання, вміють самостійно їх здобувати: самі читають складну наукову літературу, критично ставляться до досить серйозних джерел. Учні цього типу обдарованості точно і глибоко аналізують програмний та позапрограмний матеріал.

О. Ващук [7], відповідно до теоретичних положень щодо структури особистості, її потреб та мотиваційних характеристик, вважає, що академічна обдарованість є індивідуальним конгломератом вродженого і набутого, знань, умінь, навичок і способів їх отримання, особистісних якостей і специфічних відношень, що визначають унікальність конкретної обдарованої дитини. Дослідниця розуміє академічну обдарованість як прояв високих навчальних досягнень за всією сукупністю шкільних предметів і зазначає, що необхідною умовою успішної діагностики академічної обдарованості є алгоритмізація тестування і оцінка різних складових цього виду обдарованості у процесі навчання, виділення учнів з найвищим індексом академічної обдарованості [7].

І. М. Круковська звертає увагу, що «дещо інший характер має академічна обдарованість, яка реалізується в успішному навчанні окремим навчальним предметам і вважається більш вибірковою. Академічно обдаровані діти можуть показувати високі результати щодо легкості, глибини, швидкості просування в окремих предметах, залишаючи поза увагою інші предмети, які засвоюються ними не так легко» [11]. При цьому дослідниця наводить приклад математичної обдарованості.

У зарубіжній психології та педагогіці при розробці нових програм використовується модель Б. Блума (Bloom) [14], що орієнтована на сферу пізнавальних функцій (таксономія цілей навчання). «Таксономія цілей навчання» складається з шести основних розділів: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка, які враховуються при плануванні й визначенні результатів навчання. Б. Блум запропонував використовувати «ключові індикатори» для визначення того чи іншого виду обдарованості. Згідно з такими «індикаторами» академічна обдарованість описується так [14]: виявляє надзвичайний інтерес до предмета; концентрує увагу на діяльності, пов'язаній з визначенням академічної галузі; властивий динамічний темп навчання; схильний до систематизації; має здібності конструктивного оперування поняттями, термінологією у межах обраної дисципліни; характерна повна віддача сил, енергії, часу досягненню високих результатів у галузі наукового інтересу; прагнення до конкуренції; випереджаюче для віку розуміння причинно-наслідкових зв'язків; надає перевагу логічним умовиводам і абстрактним поняттям; високий рівень мотивації.

Серед академічно обдарованих дітей В. М. Онацький виділяє кілька груп [12]: учні, які легко засвоюють будь-яку діяльність, досягають значних результатів з усіх предметів, тобто мають широку здатність до навчання; учні, які мають підвищені здібності до засвоєння знань в одній чи декількох близьких сферах діяльності. Академічно обдарованим дітям притаманні стійкі інтереси, адже обдарованість розвивається на основі улюбленої діяльності.

Н.М. Бугайова звертає увагу, що діти з академічним типом обдарованості – «це типові медалісти, з яких потім виходять добротні професіонали. Іноді досить важко розрізнити академічний і інтелектуальний тип обдарованості. Проте, якщо «інтелектуали» відрізняються критичним мисленням, прагнуть до філософського осмислення складних наукових проблем, то «академіки» – це завжди генії вчення, майстри швидкого і якісного засвоєння матеріалу» [5].

М. Головка робить висновок, що «у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях *академічну обдарованість* розглядають як багатогранний феномен, інтегральну характеристику особистості, яка реалізується через успішну навчально-пізнавальну діяльність у певній галузі. Таким чином, виокремлення академічної обдарованості є доцільним з точки зору діяльнісного та інтегративного підходів у дослідженні структури та психолого-дидактичних умов реалізації обдарованості, її предметної спрямованості» [8].

Л. А. Данилевич [10] академічну обдарованість розглядає як вид інтелектуальної обдарованості, що проявляється в успішності та в неординарних досягненнях у навчанні, високих показниках швидкості та легкості засвоєння великих обсягів знань з різних шкільних предметів. Дослідниця серед

найважливіших якостей академічно обдарованої особистості виокремлює прагнення дитини шкільного віку до досягнення високих результатів діяльності та перфекціонізм як досягнення довершеності. Вплив перфекціонізму на прояв академічної обдарованості, на думку Л. А. Данилевич, є актуальним для вивчення проблеми академічної обдарованості учнів старшої профільної школи, у яких сформовані потенційні чинники особистісної обдарованості. Автор вважає, що варто виокремити таку особистісну якість академічно обдарованих старшокласників, як відкритість особистісної позиції – тип світогляду, який проявляється загальним позитивним відношенням до себе, світу, поза особистісною системою цінностей, безкорисливим відношенням до світу та інших людей, непрагматичним типом мотивації діяльності [10].

О. Є. Антонова вважає, що «академічна обдарованість має свої підвиди: є учні з широкими здібностями до навчання – вони легко засвоюють будь-яку діяльність, проявляють помітні успіхи у всіх шкільних предметах; а є учні, у яких підвищені здібності до засвоєння, що проявляється лише в одній чи кількох близьких галузях діяльності [3].

Отже, у розв'язанні проблеми академічної обдарованості не має однозначного підходу серед сучасних науковців. Більшість дотримуються думки, що академічна обдарованість проявляється в особливих здібностях до вивчення всіх дисциплін без винятку; що це здатність до навчання заради навчання (О. Ю. Буров, І. С. Волощук, Л. А. Данилевич). Інші вважають, що академічно обдарована сферах діяльності (В. Онацький, О. Ващук). Значна кількість дослідників вважають, що академічно обдаровані учні, незважаючи на високий особистісний має підвищені здібності до засвоєння знань в одній чи декількох близьких розв'язок інтелекту, пам'яті, здатності до навчання, не здатні в майбутньому досягнути видатних результатів в обраній спеціальності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив зробити висновок, що *інтелектуальна обдарованість* такий стан індивідуально-психічних ресурсів (насамперед розумових), який дає можливість здійснювати творчу інтелектуальну діяльність, пов'язану з генеруванням нових ідей, використанням нестандартних підходів, чутливістю до найперспективніших шляхів вирішення проблеми.

Академічну обдарованість трактуємо як інтегральну характеристику особистості, що *ґрунтується* на складній поліфункціональній системі психологічних та психофізіологічних властивостей індивіда. Академічна обдарованість *реалізується* через успішну діяльність що проявляється в неординарних досягненнях у навчанні, швидкості та легкості засвоєння великих обсягів знань, високих показниках успішності з усіх предметів або з окремих навчальних дисциплін. *Академічно обдарованими учнями* вважаємо учнів, у яких домінує особистісно-мотиваційний (внутрішні та зовнішні мотиви, пізнавальна

активність, прагнення до забезпечення прогнозованого майбутнього) та когнітивно-пізнавальний (пам'ять, ерудиція, концентрація уваги, високий темп навчання, прагнення інтегрувати знання, шукати відповідності, здобувати нові результати) компоненти особистості. Ці учні володіють міцними, іноді енциклопедичними, знаннями.

На нашу думку, найбільш значущою відмінністю проявів інтелектуальної та академічної обдарованості є різниця у співвідношенні параметрів, що складають особливість прояву обдарованості. У інтелектуально обдарованій особистості переважають виключні здібності, значно вищий за середні показники рівень інтелекту. Академічна обдарованість характеризується домінуванням мотивації, надзвичайною наполегливістю та працьовитістю у оволодінні улюбленими предметами; академічно обдаровані учні мають міцні систематизовані знання енциклопедичного характеру, можуть тривалий час виконувати одноманітну роботу.

На основі аналізу наукової літератури та результатів досліджень провідних науковців можна виокремити суттєві відмінності у прояві інтелектуальної та академічної обдарованості.

Отже, існує ряд відмінностей у структурі та проявах інтелектуальної і академічної обдарованості школярів, тому при роботі з цим категоріями школярів стратегія діяльності керівника гуртка повинна бути дещо відмінною. Для розвитку академічної обдарованості учнів варто зосередити увагу на розвитку *інтелекту та креативності*, а у роботі з інтелектуально обдарованими школярами основним вектором діяльності є *розвиток мотивації, комунікативної компетентності, здатності до сприймання думок інших людей, уміння працювати у колективі*.

Академічна обдарованість більш адаптивна. Академічно обдаровані учні свідомо використовують свій інтелект для пристосування відповідно вимог середовища, орієнтовані на співпрацю з однолітками та дорослими, прагнуть набути певного авторитету в соціумі, орієнтовані на оволодіння майбутньою професією.

Критерії та алгоритми діагностики академічної та інтелектуальної обдарованості школярів. Для налагодження системи роботи з розвитку обдарованості однією з найважливіших умов є наявність чітких критеріїв діагностики обдарованості, визначення сфери прояву обдарованості та побудова відповідної стратегії роботи з такими учнями.

Як вважає О. Ю. Буров, комплексна методика діагностики, що дозволяє ефективно виявити компоненти обдарованості, спирається на узагальнений систематизований перелік ознак (критеріїв) обдарованості: спрямованість інтелекту обдарованої дитини, характер її обдарованості, темп засвоєння знань, особливості поведінки, особистісні якості, мотиви поведінки і діяльності, загальна інформованість, стиль роботи [6].

Інтелектуально обдарований учень зазвичай характеризується як «Бунтівник» (сперечається, з ним важко спілкуватися, часто у нього виникає стан емоційно-вольового напруження, коли щось заважає досягненню мети) чи «Підпільник» (добре розуміє, що за обдарованість не платять, а навпаки вимагають, тому намагається не виділятися і бути «як усі»). Часто інтелектуально обдарований учень може потрапити у категорію «Втікач» (випадає зі шкільної системи, не може прилаштуватися до вимог школи, вчителів, схильний до конформізму) чи «Двобічний» (відстає у фізичному розвитку чи має фізичні вади, його розглядають як слабкого і не помічають обдарованості). Ці дві категорії інтелектуально обдарованих учнів знаходяться у категорії ризику і згасання обдарованості.

О. Ю. Буров [6], пропонує структурну модель методів виявлення академічної обдарованості і зазначає, що необхідно при цьому оцінювати мотивацію учіння, рівень академічної самооцінки, рівень домагань. У академічно обдарованих учнів вони є визначальними. Академічно обдарованих учнів відносять до категорії «Найкращий учень» (усі вчителі його люблять, він робить те, що кажуть і так, як кажуть, любить подобатися і отримувати найвищу оцінку власної праці).

Для здійснення об'єктивної діагностики академічної обдарованості потрібно об'єднати зусилля психолога, соціального педагога, педагогічного колективу, учнів та батьків, враховуючи самооцінку обдарованого учня. Психологи за звичай проводять вивчення мотиваційно-ціннісної сфери, спрямованості особистості, когнітивного стилю, здатності до пошукової діяльності, рівня коефіцієнта інтелекту IQ, типу темпераменту, домінування правої чи лівої півкулі мозку, розвитку пам'яті.

Спостереження за поведінкою учнів, аналіз результатів їхньої діяльності та пошук тих рис, які відрізняють учня, роблять його унікальним, потенційно здібним, дають можливість знайти до якого виду діяльності вони схильні і яких тип обдарованості у них є домінуючим.

Результатом комплексної діагностики обдарованості є створення Банку даних обдарованих учнів. О. Є. Антонова зазначає [3], що Банк даних обдарованих учнів є системою централізованого обліку, накопичення та збереження інформації про учнів, які володіють тим чи іншим видом обдарувань. Банк даних академічно обдарованих учнів формується із учнів, які мають стабільно високі академічні успіхи з усіх предметів або високі досягнення з окремих дисциплін., а до групи інтелектуально обдарованих зазвичай відносять учнів з високим рівнем інтелектуального коефіцієнту. Найчастіше використовуються тести Векслера і Стенфорд-Біне. Дитина, яка за результатами

тестування набрала більше, ніж 120–130 балів, вважається інтелектуально обдарованою.

Обдарованим учням потрібно дати змогу розвинути свої здібності, талановитим треба створити належні умови для плекання таланту та самореалізації у житті.

Щодо особливостей психолого-педагогічного супроводу академічно та інтелектуально обдарованої особистості у загальноосвітньому навчальному закладі зазначимо, що оптимальною системою підтримки обдарованості визнано *психолого-педагогічний супровід*. Питання психолого-педагогічного супроводу розвитку особистості підіймали О. Є. Антонова, Г. Л. Бардієр, М. Р. Батіянова, І. Д. Бех, А. О. Деркач, В. М. Зінченко, І. В. Ромазан та інші. Українська науковиця О. Є. Антонова зазначає, що психолого-педагогічний супровід сьогодні є не просто сукупністю різноманітних методів коректувально-розвивальної роботи з дітьми, а виступає комплексною технологією, особливою культурою підтримки і допомоги дитині у вирішенні завдань її розвитку, навчання, виховання, соціалізації [3, с. 321].

Особливе місце у системі психолого-педагогічного супроводу посідає психологічний супровід обдарованої дитини. Дослідники визначають психологічний супровід обдарованої дитини як спрямованість на діагностику ситуації її розвитку, надання допомоги в адаптації до реальних життєвих умов, формування мотиваційно-вольової сфери, гармонізацію міжособистісних стосунків, психологічну підготовку до участі в олімпіадах, конкурсах, навчання навичкам саморегуляції [3; 5; 6].

Аналізуючи дослідження О. Є. Антонової стосовно організації психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості, виокремлюємо такі етапи: аналітико-діагностичний; формувальний (етап формування, поглиблення і розвитку здібностей); мотиваційно-стимулюючий (заохочення, стимулювання учнів до саморозвитку та самоосвіти); рефлексивний та контрольньо-результативний етап (підведення підсумків, виявлення недоліків і позитивних змін, корекція подальшої роботи).

Супровід обдарованої особистості має свої особливості. На *аналітико-діагностичному етапі* діагностика обдарованості має носити інтегративний характер і включати психологічну, соціометричну, педагогічну оцінку та самооцінку учня.

Формувально-розвивальний етап супроводу передбачає визначення напрямків, підбір форм та методів роботи. Надзвичайно важливим компонентом у роботі з обдарованими учнями є налагодження системи позакласної роботи і використання можливостей гуртків, факультативів, секцій.

Важливим є *мотиваційно-стимулюючий* етап супроводу обдарованої особистості, оскільки ці учні найбільш орієнтовані на зовнішню оцінку та

заохочення, для них надзвичайно важливий етап «цінування» виконаної роботи. Соціальний педагог визначає рівень соціалізації учня в колективі, здатність до лідерства, аналізує оцінку учнів класу, батьків, вчителів стосовно досягнень обдарованого учня, намагається виявити існуючі проблеми у взаємовідносинах обдарованого учня з однокласниками і однолітками.

Особливості розвитку обдарованої дитини сприяють тому, що вони обирають для спілкування старших за себе учнів, дорослих, орієнтовані на співпрацю з вчителями, чутливі до їх оцінки. У результаті цього обдаровані учні часто можуть ізолюватися від колективу, такі діти часто можуть ставати жертвами булінгу – явища, що містить соціальні, психологічні, юридичні та педагогічні проблеми [14].

Особливу увагу вивченню «school bullying» – шкільного булінгу, «шкільного третирування» приділяють закордонні науковці, зокрема В. Бесаг (V. Besag), Д. Ольвеус (Dan Olweus), Р. Хезлер (R. Hazler). Традиційно прийнято вважати, що жертвами булінгу стають діти чутливі і нездатні захистити себе, але провокувати знущання над собою можуть і сильні, обдаровані особистості. Основними механізмами розвитку булінгу є заздрощі, конкуренція, неприйняття інакшості, бажання підпорядкувати іншого своїй волі, принизити, використати знання академічно обдарованого учня для власної користі. Соціальний педагог повинен вчасно встановити наявність такого відчуження учня від колективу і допомогти соціалізуватися. *Рефлексивно-оцінний етап* супроводу спрямований на оцінку та самооцінку результатів роботи з обдарованими учнями за певний період часу, коригування програм та планів, їх вдосконалення.

Отже, при проведенні наукових досліджень щодо розвитку академічної та інтелектуальної обдарованості школярів варто враховувати відмінності у проявах різних типів обдарованості, стратегії діяльності обдарованих учнів різних категорій, психолого-педагогічні проблеми, що можуть виникати при роботі з такими школярами. Для цього потрібно розуміти сутність обдарованості, розмежовувати різні типи обдарованості, їх ознаки та прояви, уміти визначати особливості у роботі з кожною категорією обдарованих учнів.

Академічна обдарованість – інтегральна характеристика особистості, що ґрунтується на складній поліфункціональній системі психологічних та психофізіологічних властивостей індивіда. Академічна обдарованість реалізується через успішну діяльність що проявляється в неординарних досягненнях у навчанні, швидкості та легкості засвоєння великих обсягів знань, високих показниках успішності з усіх предметів або з окремих навчальних дисциплін. Академічно обдарованими учнями вважаємо учнів, у яких домінує особистісно-мотиваційний (внутрішні та зовнішні мотиви, пізнавальна активність, прагнення до забезпечення прогнозованого майбутнього) та

когнітивно-пізнавальний (пам'ять, ерудиція, концентрація уваги, високий темп навчання, прагнення інтегрувати знання, шукати відповідності, здобувати нові результати) компоненти особистості. Ці учні володіють міцними, іноді енциклопедичними, знаннями.

Інтелектуальна обдарованість – такий стан індивідуально-психічних ресурсів (насамперед розумових), який дає можливість здійснювати творчу інтелектуальну діяльність, пов'язану з генеруванням нових ідей, використанням нестандартних підходів, чутливістю до найперспективніших шляхів вирішення проблеми.

Існує ряд відмінностей у структурі та проявах інтелектуальної і академічної обдарованості школярів, тому при роботі з цим категоріями школярів стратегія діяльності керівника гуртка повинна бути дещо відмінною. Для розвитку академічної обдарованості учнів варто зосередити увагу на розвитку інтелекту та креативності, а у роботі з інтелектуально обдарованими школярами основним вектором діяльності є розвиток мотивації, комунікативної компетентності, здатності до сприймання думок інших людей, уміння працювати у колективі.

Академічна обдарованість більш адаптивна. Академічно обдаровані учні свідомо використовують свій інтелект для пристосування відповідно вимог середовища, орієнтовані на співпрацю з однолітками та дорослими, прагнуть набутти певного авторитету в соціумі, орієнтовані на оволодіння майбутньою професією. Тому ці учні потребують постійного заохочення, цінування досягнень, навіть незначних, рефлексії кожного етапу їх розвитку.

Аналіз стану розробленості проблеми дослідження свідчать про значний інтерес вітчизняних і зарубіжних науковців до питання академічної обдарованості та розвитку здібностей обдарованих учнів. Гурткова робота є одним з найважливіших компонентів у формуванні ключових компетенцій учнів.

На підставі проведеного аналізу стану досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній літературі та практиці навчальних закладів визначено сутність базових понять дослідження. З'ясовано, що обдарованість – індивідуальна потенційна своєрідність спадкових (задатки), соціальних (сприятливе соціальне середовище) та особистісних (позитивна «Я»- концепція, наявність відповідних вольових якостей, спрямованості, наполегливості тощо) передумов для розвитку здібностей особистості до рівня вище за умовно «середній», завдяки яким вона може досягнути значних успіхів у певній галузі діяльності.

Сутність, прояви та умови розвитку обдарованості розглядаємо на основі модифікованої мультифакторної моделі обдарованості, згідно з якою обдарованість розуміється як гармонійне поєднання трьох характеристик: інтелектуальних здібностей, креативності і високої мотивації, що є взаємозалежними та динамічними. Особлива увага концентрується на можливості розвитку чи згасання обдарованості впродовж життя людини під

впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, найважливішим з яких визнано наявність педагога-наставника, здатного діагностувати та сприяти розвитку обдарувань особистості.

Відповідно, академічну обдарованість трактуємо як інтегральну характеристику особистості, що ґрунтується на складній поліфункціональній системі психологічних та психофізіологічних властивостей індивіда і реалізується через успішну діяльність, що проявляється в неординарних досягненнях у навчанні, швидкості та легкості засвоєння великих обсягів знань, високих показниках успішності з усіх предметів або з окремих навчальних дисциплін. Інтелектуальну обдарованість розглядаємо як такий стан індивідуально-психічних ресурсів (насамперед розумових), який дає можливість здійснювати творчу інтелектуальну діяльність, пов'язану з генеруванням нових ідей, використанням нестандартних підходів, чутливістю до найперспективніших шляхів вирішення проблеми.

Розроблено модель розвитку академічної обдарованості школярів в умовах гурткової роботи, що містить наступні компоненти:

Ціле-мотиваційний компонент моделі розвитку академічної обдарованості школярів в умовах гурткової роботи визначає мету та завдання підготовки, очікувані результати.

Метою є виявлення, розвиток і підтримка обдарованих дітей, розвиток академічної обдарованості школярів, формування умінь та навичок, що сприятимуть їх успішній соціалізації, професійній орієнтації та успішному продовженню навчання у ВНЗ; підвищення інтересу школярів до поглибленого вивчення природничих дисциплін; залучення учнів середнього та старшого шкільного віку до науково-дослідницької діяльності в гуртку.

2. Змістово-інформаційний компонент моделі інтегрує біологічні, психологічні, загальноосвітні знання, які сприятимуть розвитку академічної обдарованих старшокласників. Зміст курсу передбачає практичні заняття з бібліотечно-бібліографічних знань, роботу з науковою літературою, Інтернет ресурсами, архівними матеріалами.

3. Операційний компонент, який деталізується у формах і методах, засобах реалізації моделі і охоплює традиційні та інноваційні форми і методи роботи. Організація діяльності учнів передбачає відведення значної частини часу для практичних робіт, екскурсій, спілкування з викладачами ВНЗ.

4. Організаційний компонент, до якого належать етапи організації роботи з обдарованими учнями. Цей процес охоплює всі аспекти розвитку школярів і в ньому виокремлюємо такі етапи:

- 1) мотиваційно-аксіологічний.
- 2) конструктивно-діяльнісний.
- 3) результативно-аналітичний (рефлексивний)

Підготовка реалізується шляхом створення системи роботи з академічно обдарованими учнями, що можна розмежувати на три етапи:

I етап – робота у гуртку «Основи наукового-пізнання і науково-дослідницької роботи»;

II етап – еколого-натуралістична діяльність на рівні школи, міста;

III етап – робота з позашкільними освітніми структурами природничого напрямку.

Контрольно-оцінний компонент, що охоплює методи контролю й самоконтролю, оцінки й самооцінки розвитку здібностей обдарованих школярів і рівня сформованості ключових компетенцій.

Наявність результатів свідчить про ефективність впровадження даної моделі. Представлена робота не претендує на вичерпне вирішення всіх аспектів проблеми розвитку академічної та інтелектуальної обдарованості старшокласників. Одержані результати підтверджують необхідність подальших наукових розвідок щодо визначення ефективних форм та методів роботи з обдарованими школярами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонова О. Є. Науково-педагогічний супровід обдарованої особистості у діяльності Житомирської науково-педагогічної школи / О. Є. Антонова // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл : проблеми, досвід, перспективи : зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2012. – 692 с.
2. Антонова О. Є. Теоретичні і методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів: [монографія] / О. Є. Антонова. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 427 с.
3. Антонова О. Є. Обдарованість : досвід історичного та порівняльного аналізу : [монографія] / О.Є. Антонова. – Житомир : Житомир. держ. ун-т, 2005. – 456 с.
4. Антонова О. Є. Теоретико-методологічні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки"/ О. Є. Антонова. – Київ, 2008. – 42 с.
5. Бугайова Н. М. Особливості міжособистісної взаємодії інтелектуально обдарованих дітей [Електронний ресурс] / Н. М. Бугайова. Режим доступу: https://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpu/2011_1/files/6469.pdf
6. Буров О. Ю. Критерії та модель академічної обдарованості / О. Ю. Буров // Інтелектуальна, академічна та творча обдарованість : спільне і відмінне : матеріали круглого столу, 20 січня 2012 р., м. Київ. – К: ТОВ "Інформаційні системи", 2012. – С. 6-8.
7. Ващук О. В. Володіння методикою розвитку дослідницьких здібностей академічно обдарованих старшокласників як одна із складових готовності вчителя до роботи з обдарованими учнями / О. В. Ващук // Проектування розвитку та психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості : матеріали всеукр. наук.-прак. конфер. 23–24 квіт. 2013 р., м. Тербовля. – К., 2013. – С. 289–296
8. Головка М. Академічна обдарованість та проблема її діагностики в сучасній психолого-педагогічній теорії та практиці / Микола Головка // Навчання і

виховання обдарованої дитини: теорія та практика. – К.: ТОВ “Інформаційні системи”, 2011 – С. 247–254.

9. Данилевич Л. А. Психологічні відмінності прояву перфекціонізму обдарованих і девіантних особистостей / Данилевич Л. А. // Проблеми загальної і педагогічної психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. акад. С. Д. Максименка. – К., 2009. – Т. XI. Ч.6. – С. 123–130.
10. Данилевич Л. А. Перфекціонізм як особистісний чинник академічної обдарованості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. Наук : спец. 19.00.01 “Загальна психологія, історія психології” / Л. А. Данилевич. – К., 2010. – 26 с.
11. Круковська І. М. До проблеми визначення видів обдарованості / І. М. Круковська // Інтелектуальна, академічна та творча обдарованість : спільне і відмінне : матеріали круглого столу – 2012. – К., 2012. – С. 6–9.
12. Онацький В. М. Академічна обдарованість та методи її діагностики / В. М. Онацький // Обдарована дитина. – 2002. – № 2. – С. 51–56.
13. Стельмах С. Обдаровані діти як об’єкт булінгу / Світлана Стельмах // Навчання і виховання обдарованої дитини : теорія і практика: [зб. наук. праць]. – К. : Ін-т обдаров. дитини, 2012. – Випуск 8.
14. Bloom B. S. Developing Talent in Young People / B. S. Bloom. – N.-Y., 1985.
15. Cantrell C. The relationship between psychological type and level of moral reasoning among gifted children and adolescents. (Murphy-Meisgeier Type Indicator for Children) / Cantrell C. // Dissertation Abstracts International : Section B : the Sciences & Engineering. – 2000. – Vol. 60 (7-B). – P. 3608.
16. Kuncel N. R. Academic performance, career potential, creativity, and job performance : can one construct predict them all? / Kuncel N. R., Hezlett S. A., Ones D. S. // Journal of Personality and Social Psychology. – 2004. – Vol. 86, № 1. – P. 148–161.
17. Lacasse M. Personality types among gifted underachieving adolescents : A comparison with gifted achievers and non-gifted underachievers / Lacasse M. // Dissertation Abstracts International : Section B : the Sciences & Engineering. – 2000. – Vol. 60 (10-B). – P. 5227.

Пономаренко Н. Г.,

практичний психолог

Бахмутської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 24

з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів

Бахмутської міської ради Донецької області

06071984nataly@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ВИКЛИКИ ТА РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Анотація: Війна в Україні стала викликом для всього населення: що робити? як працювати? де жити? Ці і багато інших питань поставали перед кожним українцем щодня.

Військовий стан та перехід на дистанційну форму освіти стали викликом і для освітян. Алгоритми, форми та методи роботи, які працювали ще вчора, сьогодні стали історією. Кожен освітянин щоденно оновлює та удосконалює свої знання та навички, практикує нові форми роботи та подання освітнього

матеріалу для дітей, шукає дієві форми оцінювання, підлаштовує отриману інформацію до кожного класу, дитини.

Вагомого значення набуває створення психологічно комфортного освітнього простору для здобувачів освіти. Ускладнює це завдання і різні формати здобування освіти: офлайн, дистанційна, змішана. Незважаючи на масштабність і складність проблеми, система освіти має у своєму розпорядженні значні можливості для надання допомоги учасникам освітнього процесу. Її професійний та організаційний ресурс, сфера соціального впливу дають змогу здійснювати комплексний і системний підхід до всіх учасників освітнього процесу [1].

В цій статті викладений досвід роботи з учасниками освітнього процесу (здобувачі освіти, батьки та вчителі) з розвитку та підтримки обдарованості в умовах дистанційної освіти.

Робота з обдарованими дітьми – це один з напрямів роботи соціально-психологічної служби закладу загальної середньої освіти. Він включає в себе:

✓ **робота з обдарованою дитиною:**

- розвиток комунікативних здібностей;
- навчання технік опанування та контролю власного емоційного стану;
- розвиток креативного мислення;
- боротьба зі страхами;
- розвиток емоційного інтелекту;
- формування самосвідомості;
- усвідомлення та прийняття власних здібностей;
- пошук власних ресурсів;
- розвиток когнітивних процесів;
- формування мотивації;
- створення ситуації успіху.

✓ **робота з батьками:**

- усвідомлення обдарованості дитини;
- налагодження взаєморозуміння батьків та обдарованої дитини;
- навчання ненасильницькому спілкуванню;
- складання режиму дня дитини;
- встановлення партнерства з дитиною;
- підтримка дитини.

✓ **робота з вчителями:**

- профілактика перенавантаження обдарованої дитини;
- складання плану роботи;
- розвиток знань, вмінь, навичок обдарованої дитини;
- окреслення «сильних» сторін обдарованої дитини;
- усвідомлення унікальності обдарованої дитини;
- пошук нових форм та методів роботи.

Як зацікавити дитину? Як заохотити здобувачів освіти до співпраці з практичним психологом? Як підтримувати в умовах дистанції? Як залучити обдаровану дитину до активної роботи? Нижче наведені вправи, які були використані неодноразово в роботі з учасниками освітнього процесу, та довели свою дієвість, цікавість та зручне проведення в дистанційному форматі.

РОБОТА ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ

Вправа «Склади історію».

Форма проведення: індивідуальна або групова.

Час: 10 хвилин.

Інструменти: кубики Рорі або будь-які кубики для складання історій (презентація з фото малюнків кубиків).

Мета: знайомство з дитиною, зацікавлення у роботі з практичним психологом, виявлення її «сильних» та «слабких» сторін, збір інформації про дитину з метою подальшого планування роботи з нею, розвиток комунікативних здібностей, креативного мислення.

Хід роботи:

1. Практичний психолог або дитина обирає жанр та назву майбутньої історії (новела «Жив один хлопець/дівчина...», детектив «В школі трапилась надзвичайна подія...», фантастична повість «Неочікувано, але факт», тощо).
2. Практичний психолог з учнями (учнем) складають історію, спираючись на малюнки на кубиках.
3. По завершенню історії обговорюються вигадані події, сподобалось/ не сподобалось, що дає нам ця історія, тощо.

Коментарі до вправи: рекомендується проводити на першій зустрічі з обдарованими учнями. Практичний психолог може маневрувати у складанні історії, щоб «відкрити» учня, налаштувати на розмову про себе, налагодити довірливі відносини, зацікавити у подальшій сумісній роботі. Можна використовувати у роботі з батьками та вчителями змінюючи назви історій і запити на проведення.

Вправа «Амулет» (автор Людмила Стреж).

Форма проведення: індивідуальна або групова.

Час: 20–30 хвилин.

Інструменти: самозастигаюча паста, стекі, серветки.

Мета: створення почуття безпеки та захищеності, отримання ресурсу для почуття впевненості в собі, розвиток творчої уяви, фантазії, креативності.

Хід роботи:

1. Дітям пропонується згадати казку, оповідання, легенду про героя, в якого був чарівний предмет, що наділяв його надможливостями, суперсилою або був захисником (приклади у Аладіна – чарівна лампа, Котигорошко – булава, дудочка та глечик з відповідної казки, тощо).
2. Учням пропонується вигадати та створити власний оберіг.
3. По завершенню роботи кожен учасник презентує свій витвір (за бажанням можна придумати історію/ легенду про нього).
4. Обговорення вправи: яку функцію в житті цей амулет буде виконувати?

Коментарі до вправи: можна проводити кілька разів за рік; за власним досвідом, проводила додатково перед важливими подіями: виступи, змагання, олімпіади.

Вправа «Боротьба з гремлінами» (автор Олена Тараріна).

Форма проведення: індивідуальна або групова.

Час: 30 хвилин.

Інструменти: 2 аркуша паперу А4, кольорові олівці або фломастери, ручка, блокнот або зошит.

Мета: виявлення страхів дитини, складання плану по боротьбі зі страхами.

Хід роботи:

1. Учням пропонується визначитися зі страхом, з яким буде працювати. Речення повинно починатися – «Я не настільки....». Це речення потрібно записати в зошит чи блокнот.
2. Діти повинні уявити гремліна (може бути якесь страховисько, людина, тварина), який буде повторювати його страх (Ти не можеш....!!! Ти не вмієш....!!! Ти погано....!!! В тебе не вийде....!!!).
3. Діти малюють схематично гремліна на аркуші А4 протягом однієї хвилини.
4. Практичний психолог запитує у учнів: «Чи подобається тобі цей гремлін?». Відповідь «ні» показує готовність дитини до боротьби зі страхами. Відповідь «так» - дитині зручно жити з ним, дає якусь перевагу, виправдання.
5. Запишіть 5 речень – яким буде ваше життя, якщо ви не позбавитеся своїх страхів.
6. Учні повинні переформулювати свій страх у позитивне твердження (Я боюсь публічно виступати – я впевнено поведжусь перед великою аудиторією) та записати його у зошит чи блокнот.
7. Уяви та намалюй за 1 хвилину, яким ти будеш або твоє життя, коли позбудешся страхів (вільний метелик, веселка з сонцем, тощо).

8. Запишіть 5 речень – яким буде ваше життя, якщо ви позбавитеся своїх страхів та будете позитивно міркувати.
9. Запишіть 3 дії, які ви зробите на цьому тижні, що наблизять вас до позбавлення страхів та позитивно налаштують.

Коментарі до вправи: іноді дитині складно визначити свій страх; практичний психолог не змушує розповідати про страх, а може спитати тільки про план дій і допомогти його записати більш конкретно; діти діляться своїми думками за бажанням.

Вправа «Моя мета».

Форма проведення: індивідуальна або групова.

Час: 10 хвилин.

Інструменти: аркуш паперу А4, кольорові олівці або фломастери, ручка, блокнот або зошит.

Мета: формування мети на 1 місяць, побудова плану досягнення мети.

Хід роботи:

1. Дитині пропонується сформулювати та записати свою мету (підготуватися до змагань, олімпіад, виставки, тощо)
«Як я можу найкращим чином.....»
2. Пропонується учню записати – чому для нього це важливо (3-5 речень).
3. Дитина малює 5 корабликів у стовбець один за одним. Кораблик, який розташований ближче до дитини- найбільш важливий - №1, найдавший – найменш важний - №5.
4. Пропонується «розселити» по кораблям «саморозвиток», «спілкування», «гроші», «комфортні умови досягнення мети», «невідомий» - це найважливіші аспекти життя кожної людини. Який з аспектів буде пріоритетним для тебе в досягненні твоєї мети?
5. Після «розселення» починаємо розмову з учнем про пункт «невідомий» - в який кораблик «посадив»? Чому туди? Як думаєш, що таке «невідомий»?
6. Після обговорення дитині пояснюється, що «невідомий» - це відповідальність. Вона завжди повинна стояти на І місті, ми спочатку вирішуємо невідомі події, факти, умови, а потім беремось за щось знайоме.
7. До І кораблика – аспекту життя – пишемо 5 речень- пунктів плану, які ми повинні виконати, щоб досягнути бажаного. Обов'язково зазначаємо термін (наприклад, для досягнення моєї мети я пріоритетним назвав «спілкування».
17 травня я зустрівся з переможцем минулого року у змаганнях та дізнаюся, що мотивувало та підтримувало його. 18-19 травня – передивлюсь відео з новітніми досягненнями в тренуванні, тощо).

Коментарі до вправи: іноді складнощі викликає складання плану – практичний психолог може запропонувати ідеї.

РОБОТА З БАТЬКАМИ

Вправа «Вчимося спілкуватися».

Форма проведення: індивідуальна або групова.

Час: 30 хвилин.

Інструменти: ручка, блокнот або зошит.

Мета: ознайомити та навчити формі спілкування, при якій потреби кожного будуть задоволені; розвиток емпатії, емоційного інтелекту, комунікації.

Хід роботи:

1. Батькам розповідається інформаційне повідомлення про Маршала Розенберга та його метод спілкування, наводяться приклади мови жирафа та мови шакала.

Інформаційне повідомлення:

Одним з новітніх методів у сучасній психології є ненасильницьке спілкування.

Автором цього методу є Маршал Розенберг. У своїй книзі «Мова життя» він описав 2 основні способи спілкування: мова Шакала та мова Жирафа.

Мова Шакала – це домінантна мова.

«Шакал» живе в голові, оцінюючи, аналізуючи й звинувачуючи інших.

Що означає говорити мовою Шакала? Це означає, що Ви використовуєте:

- ярлики, критику, осуд;*
- оцінку з точки зору винагороди чи звинувачення (тобто поведінка людини заслуговує винагороди чи покарання);*
- вимоги (заперечення можливості вибору в людини, бажання покарати тих, хто не виконує вимоги);*
- заперечення можливостей вибору чи відповідальності.*

У «Шакала» небагато варіантів дій – сваритися, підкорятися чи тікати.

Зазвичай він реагує автоматично чи за звичкою.

Приклад спілкування мовою «Шакала»:

- Ти ніколи мене не слухаєш, коли я з тобою розмовляю! Ти постійно мене ігноруєш.*
- Ну, як же. Я постійно тебе слухаю!*
- Ти не можеш слухати мене й одночасно читати газету! Ти весь час мене обдурюєш.*

У ННС «Жираф» символізує мову життя і партнерства, сприяє душевній близькості й об'єднанню.

Жираф – дуже сильна, але й водночас мирна й добра тварина. У Жирафа найміцніше серце з усіх тварин й найдовша шия, що дозволяє бачити навколо себе повну картину світу.

Говорити мовою Жирафа – це значить говорити від щирого серця.

Людина, яка говорить мовою «Жирафа»:

- не дає оцінок,*
- не звинувачує,*
- не вимагає й не погрожує.*

«Жирафи» об'єктивні у своєму баченні й розумінні своїх почуттів та потреб, а також почуттів та потреб інших людей. «Жирафи» використовують емпатію, намагаючись зробити не тільки своє життя, а й життя інших людей – комфортним.

Приклад спілкування мовою «Жирафа»:

- Коли я бачу, що ти читаєш газету, коли я з тобою розмовляю, то відчуваю розчарування, тому що мені потрібно, щоб мене почули. Міг би ти відкласти газету на 5 хвилин і вислухати мене?

- Коли ти просиш мене відкласти газету, в якій є важлива для мене стаття, то я відчуваю неспокій, тому що мені треба розуміти, що відбувається у світі, а ще я турбуюсь про те, щоб тобі було добре. Могла б ти почекати 5 хвилин, поки я дочитаю газету й приділю тобі увагу.

- Так.

Існують 4 основні принципи ненасильницького спілкування:

- 1 – безоціночне спостереження*
- 2 – вираження своїх почуттів*
- 3 – потреби*
- 4 – прохання та побажання.*

Наприклад: Син каже мамі: «Ти примусила мене снідати, і я спізнився на урок!» (перекладання відповідальності). Приклад «перекладу»:

– «Я чекаю на сніданок і нервуюсь, що спізнюся в школу, а мені саме сьогодні потрібно бути вчасно! Можна, я візьму з собою бутерброд?» (подія – почуття – потреба – прохання).

2. Батьків ознайомлюють зі спектром емоцій, почуттів та потреб людини (додаток 1).

3. Практичний психолог розповідає про 4 етапи побудови фрази при ненасильницькому спілкуванні.

1 крок – спостереження

Я бачу, чую...

2 крок – почуття

Я відчуваю.....

3 крок – потреба

тому що потребую...

4 крок – прохання

Чи не міг би ти....., я прошу тебе...

4. Батькам пропонується потренуватися і сформулювати речення «мовою жирафа».

Приклади фраз:

Мені зовсім нецікаво, як тебе вчора лаяла вчителька.

Вкрали гаманець? А я тобі казала, не клади його до задньої кишені!

Ти безсовісний, я цілий день кручусь на роботі, а ти навіть хліба не купив.

Якщо ти ще раз запізнишся з прогулянки додому, я тебе більше нікуди не пущу.

5. Проводиться обговорення психолога та батьків складнощів, почуттів та можливості подальшого використання справи.

Коментарі до вправи: можна проводити з обдарованими учнями та вчителями; можна зробити сумісний захід для навчання методу ненасильницького спілкування – учні+діти+батьки – для налагодження позитивної та взаємовигідної взаємодії.

Вправа «Моя дитина» за Янушем Корчаком.

Форма проведення: індивідуальна або групова.

Час: 25 хвилин.

Інструменти: ручка, блокнот або зошит.

Мета: визначення рівня батьківсько-дитячих відносин; розвиток вміння аналізувати власні почуття та поведінку.

Хід роботи:

1. Практичний психолог пропонує батькам згадати свою дитину у звичний день: її вигляд, одяг, запах, манеру спілкування, звички, поведінку (можна батькам прикрити очі для кращої візуалізації).

2. Батькам по черзі зачитуються 10 тверджень – відношень до дитини. Вони мають оцінити себе від 0 до 10 у кожному твердженні:

0 – це не про мене

10 – 100% це про мене.

Нагадуємо, що відповідати треба відверто.

3. Текст тверджень:

-Не чекай, що твоя дитина буде такою, як ти.

-Не вимагай від дитини плати за те, що ти для нього робиш (покупка одягу, платне навчання в школі, тощо).

-Не виміщуй на дитині свою образу (Ти такий, як твій батько! Ти не вмієш співати! Якби ти не народився....).

-Не знецінюйте проблеми дитини (психосоматика; Ой, та що це за проблема? Ось у мене..).

-Не принижуй дитину (ти гучно жуєш, ти як свиня брудний, жарти над дитиною у присутності інших).

-Найцінніший час – це час з дитиною (використання моб.телефонів, соц. мережі, розмови по телефону, СМС під час прогулянки, обіду, спілкуванню, перегляду фільмів з дитиною).

-Не карй себе, якщо ти щось не можеш зробити для дитини.

-Дитина – не центр твого життя.

-Вмій любити чужих дітей.

-Люби свою дитину будь-якою.

4. Батькам пропонується уявити свою дитину після програшу (не зайняв призове місце в олімпіаді, програв на змаганнях, не склав іспит, НМТ) та заново оцінити своє ставлення до власної дитини по 10 твердженням.

5. Проводиться обговорення пунктів-тверджень, які мають найбільше розбіжностей в I та II самооцінюванні.

6. Батькам пропонується скласти та записати свою можливу підтримку дитині: слова, дії, подарунки, заохочення, відпочинок.

Коментарі до вправи: необхідно звернути увагу батьків на пункти, які мають найбільшу розбіжність по оцінкам. Можна задати уточнюючі питання, роз'яснення та навести приклади.

Вправа «Режим дня моєї дитини»

Форма проведення: індивідуальна або групова.

Час: 20 хвилин.

Інструменти: ручка, блокнот або зошит.

Мета: ознайомити батьків з поняттям «режим дня» та його пунктами.

Хід роботи:

1. Батькам пропонується розписати день своєї дитини по годинам.

2. Практичний психолог питає – чи повторюються ці дії дитини щоденно? Можна назвати цей розклад «режимом дня»? Чи влаштовує вашу дитину такий розклад? Чи влаштовує батьків цей розклад?

3. Батьків ознайомлюють з сучасними вимогами та тенденціями до складання режиму дня дитини:

- При складанні режиму дня повинні приймати участь батьки та дитина;
- Сон (в залежності від віку дитини);
- Харчування;
- Інтелектуальний розвиток (читання, корисні відео);

- Спорт або фізична активність;
- «щаслива година» – турбота про оточуючих та навколишнє середовище (домашні тварини, дідусь та бабуся, подвір'я, тощо);
- Домашні справи (не перенавантажувати дитину – миття посуду, покупка щоденних продуктів – хліб, молоко, печиво);
- Виконання домашнього завдання;
- Час з родиною;
- Ігри з друзями;
- «Вільна година» – час на незаплановані справи;
- Час нічого не робити.

4. Проводиться обговорення вищезазначених пунктів. Батькам пропонується вдома скласти режим дня разом з дитиною.

Коментарі до вправи: важливо, щоб складений режим дня влаштовував батьків та дітей; батьки не повинні тиснути на дитину і аргументувати «так сказав психолог».

РОБОТА З ВЧИТЕЛЯМИ.

Вправа «Розриваємо шаблони».

Форма проведення: індивідуальна або групова.

Час: 15 хвилин.

Інструменти: метафоричні картки «Розриваємо шаблони», ручка, блокнот або зошит.

Мета: виявлення індивідуальних якостей обдарованої дитини, сприйняття дитини як цілісної особистості, усвідомлення необхідності розвитку всіх якостей дитини.

Хід роботи:

1. Вчителям пропонується передивитися картки (додаток 2) та розповісти, що відбувається на малюнках. Можна задати додаткові питання «Що не так на малюнках?», «Що Вам здається неможливим?», «Чи можливі такі події в житті?», «Як це буде відбуватися?».
2. Психолог пропонує на аркушах паперу записати ім'я та прізвище обдарованих учнів і до кожного добрати картку, яка на думку вчителя, найбільше підходить та описує цю дитину.
3. Проходить обговорення чому обрані саме ці картки. Нижче прізвища дитини записуються риси характеру, якості дитини, про які нагадує картка.
4. Вчитель аналізує всі якості дитини і біля кожної пише 2-4 речення, як можна розвинути та використати цю якість учня для розвитку обдарованості дитини.

Коментарі до вправи: вчитель повинен усвідомлювати, що потрібно всебічно розвивати дитину та її якості. Наприклад: якщо дитина обдарована в математичній галузі, ще не означає, що ми не повинні нічого більше не

розвивати. Ми можемо робити акцент на розвитку комунікації – для доведення своєї правоти, розповіді про способи вирішення завдань, тощо.

Вправа «Бутік «Все для тебе»

Форма проведення: індивідуальна або групова.

Час: 30 хвилин.

Інструменти: ручка, блокнот або зошит.

Мета: складання плану підготовки обдарованої дитини до відповідальної події.

Хід роботи:

1. Вчителю зачитується інструкція: *«Перед нами магазин. Він не звичний. В ньому ми можемо купити будь-що. Кожен відділ є унікальним і необхідним для нас. Наші гаманці повні грошей – тому можливість щось купити залежить тільки від нашого бажання. Пропоную нам прийтися по всім відділам і купити все необхідне для підготовки, розвитку наших обдарованих учнів!».*

Вчитель може «робити покупки» для одного задуманого учня або для кількох одночасно. «Покупки» можна позначати в блокноті під ім'ям дитини.

2. Вчитель «відвідує» відділи:

- «Знання» - якась певна тема чи певний предмет;
- «Ресурс» - що потрібно дитині для підтримки себе;
- «Мова» - правильність вимови, логічність, гучність, чіткість;
- «Особисті якості» - наполегливість, впевненість, комунікабельність;
- «Час» - кількість часу в день, тиждень, місяць на практику, розвиток;
- «Підтримка» - хто або що буде підтримувати та заохочувати;
- «Способи розвитку» – аудіоуроки, відеоуроки, тренування, вирішення складних завдань;
- «Харчування» – корисна їжа, фрукти, овочі, раціон харчування, особливо важливо для спортсменів.

3. Біля кожної «покупки» вчитель пише термін виконання – «зробити до...».

Особливо це важливо у підготовці до змагань, виступів, олімпіад.

Коментарі до вправи: ця вправа підходить і для вчителів – пошук ресурсів та профілактика перевтоми; можна додавати та змінювати назви відділів в залежності від зміни тематики запиту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лист Міністерства освіти і науки України № 1/12492 від 21.08.2023 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти у 2023/2024 навчальному році».
2. Пластичні матеріали в роботі з дітьми/ Стреж Людмила-К.:2019.-152с.
3. «50 технік з МАК на всі випадки життя»/Лемешко Тетяна./К.ФЛП Кандиба Т.П.-2018.-64 с.
4. Практикум по арт-терапії: скринька майстра: науково-метод.посіб./ Олена Тараріна; пер.з рос. Т. Щегельської.-К.: АСТАМІР-В, 2023.-244с.

Додаток 1.

СПИСОК ЕМОЦІЙ, ПОЧУТТІВ, СТАНІВ

Базові (природні) емоції і почуття

страх стурбованість занепокоєння настороженість напруженість хвилювання тривога переляк сум'яття паніка жах	гнів роздратування грікота злість обурення лють ненависть	сум смуток хандра туга пригніченість горе скорбота відчай	відраза неприязнь обридливість гидування	радість задоволення умиротворення втіха веселість насолада щастя захват тріумфування блаженство ейфорія	інтерес цікавість жвавість захопленість збудження ентузіазм азарт драйв	здивування подив острах захват потрясіння приголомшеність шок остовпіння

Соціальні емоції і почуття (пришеплені в соціумі через виховання)

сором соромливість боязкість ніяковість	образ досада сердитість скривдженість	провина жалкування розпач каяття	заздрість ревнощі суперництво ворожість	нудьга апатія загальмованість	прийняття ніжність симпатія співчуття прив'язаність	вдячність благовіння повага

Складні почуття (які складаються з декількох)

ніяковість страх + прийняття	презирство гнів + гидливість	розчарування здивування + сумуток	зловтіха відраза + радість	жалість співчуття + гордовитість	кохання радість + прийняття	ентузіазм радість + цікавість

Стани, спричинені гамою почуттів

нервовність неповноцінність ніяковість невпевненість приниженість покірність збентеженість	нетерпимість мстивість войовничість агресія бунтарство опір цинічність скепсис негативізм	безвихідь засмучення розгубленість депресія пригніченість спустошеність меланхолія виснаження зневіра	зневага вседозволеність зверхність зрозумілість холодність байдужість гордовитість підозрілість самовдоволеність	самотність відкинутість ізолюваність безпорадність слабкість вразливість покинутість відчуженість	смирнення впевненість довольство життєрадісність полегшення підбадьореність розслабленість безтурботність одухотвореність	співпричетність натхнення наспага надія життєлюбність рішучість

Додаток 2.

Попова В. В.,
доктор економічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту професійної освіти НАПН України,
pvv33sam@gmail.com

Попов В. Ю.,
кандидат економічних наук, доцент
pvv33sam@gmail.com

STEM-ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ОБДАРОВАНИХ І ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Актуальним питанням дослідження є аналіз потенціалу STEM-технологій професійної освіти обдарованих для трансформації типу економічного розвитку повоєнної України. Проаналізовано відповідний практичний досвід зміни типу економічного розвитку у Таїланді. Дано обґрунтування необхідності запровадження STEM-технологій у професійній освіті для зміни типу економічного розвитку України.

Ключові слова: STEM-технології, повоєнне відновлення, професійна освіта обдарованих, економічний розвиток.

The research's current issue is the analysis of the STEM technologies' potential for the professional education of the gifted for the transformation of the post-war Ukraine economic development type. Relevant practical experience of changing the type of economic development in Thailand is analyzed. The rationale for the need to introduce STEM technologies in professional education to change Ukraine's economic development type is given.

Keywords: economic development, post-war recovery, professional education of the gifted, STEM technologies.

Україна встояла у 2022 р. на початку теперішньої війни з чисельнішим і потужнішим ворогом. Його сподівання на, здавалось би, беззаперечно швидко «денаціоналізацію» України «за 3 дні» не виправдались. Історики майбутнього знайдуть свої пояснення такому, на перший погляд, парадоксальному перебігу подій. Загалом можна стверджувати, що надпотужного («друга армія світу») і підступного ворога здатний перемогти лише більш кмітливий і обдарований.

За результатами соціологічних опитувань міжнародних організацій у 2024 р. понад 80 % українців впевнені у перемозі [11]. На конструктивний характер такої впевненості вказує орієнтація на економічну самодостатність у повоєнній відбудові країни [30]. Шляхи відновлення післявоєнної України та її спеціалізації у світовій економіці дискутуються на конференціях міжнародного рівня у містах Лугано (Швейцарія, 4-5 липня 2022 р.) [23], Берліні (Німеччина, 25 жовтня 2022 р.) [4], Лондоні (Велика Британія, 21-22 червня 2023 р.) [22].

Ці питання також активно піднімаються у наукових та політичних колах України – адже спеціалізація країни у світовій економіці, визначена типом її економічного розвитку, є запорукою її багатства та потужності. Українські урядовці наголошують: «Повоєнна відбудова країни ґрунтуватиметься на розвитку чистих технологій із дотриманням кращих стандартів ЄС» [27]. Відбудова країни шляхом розвитку чистих технологій при дотриманні міжнародних стандартів потребуватиме талановитого та якісно підготовленого людського капіталу, адже «Запас талантів має бути використаний для збільшення багатства нації» [21].

Тобто, актуальним питанням є спрямування системи освіти на розвиток та підготовку талановитого людського капіталу. Саме він визначає архаїчну чи високотехнологічну спеціалізацію країни та напрями змін у системі показників національного розвитку. Для України проблема розвитку освіти є актуальною, адже невідповідність людського капіталу потребам ринку праці створює розрив між пропозицією працівників (формується системою освіти) та попитом на заповнення вакансій (формується виробництвом щодо кваліфікаційних вимог). Освітня система України перебуває у стані активного реформування. Запроваджується НУШ, дискутується тривалість навчання у початковій та середній школі, у системі професійної, перед-вищої та вищої освіти, але вона усе ще зберігає дисциплінарні рудименти радянської школи.

Закордонні науковці стверджують, що особлива роль у цьому процесі належить професійній освіті, адже «Корінь інновацій полягає у талантах, ключем до культивування яких є освіта, але тільки у системі професійної освіти відбувається важливе поєднання продуктивних сил науки і техніки та ресурсу талантів». Вони також наполягають на тому, що результатом успішного реформування професійної освіти має бути поєднання стратегії економічного розвитку країни та інноваційної освіти: «Інноваційний спосіб розвитку талантів у професійній освіті має стимулювати проєктування та її формування відповідно до соціальних потреб і особливостей учнів» [26].

Система професійної освіти має зосередитись на підготовці інноваційних та практичних талантів, які спроможні реалізувати себе у сфері виробництва, експлуатації та обслуговуванні систем великих обсягів даних та їхньому ефективному застосуванні у промисловості. Ключовим у цьому процесі є розвиток здатності студентів створювати, керувати, експлуатувати та підтримувати системи великих даних для конкретних підприємств та установ [8]. Перед системою освіти стоять відповідні виклики: «Загальною метою виховання талантів та моделлю викладання у студентів професійних закладів має бути забезпечення їх практичними та кваліфікаційними здібностями» [13].

Таким чином, одним з актуальних питань сьогодення в Україні є опанування технологіями розвитку обдарованої молоді і підготовки якісного людського капіталу. Технологій, спрямованих на виховання інноваційних особистостей, спроможних стати ядром людського капіталу країни, трансформувати тип її економічного розвитку та забезпечити гідний конкурентний статус у світі.

Великий потенціал у цьому питанні продемонструвала технологія STEM-освіти. Цільовим орієнтиром освітніх технологій STEM є навчання навичкам XXI століття, таким як критичне мислення, вирішення проблем, творчість, інновації, спілкування та співробітництво [6].

Дослідження закордонного досвіду STEM-освіти показало успішне її використання:

- як рушія розвитку та підвищення конкурентоздатності національної економіки: доведено вплив STEM-освіти на економіку через ринки праці та розкриті механізми взаємозв'язку міждисциплінарних знань з економічним зростанням через зниження витрат і збільшення капіталовкладень [1].

- для «збереження миру силою», на чому було наголошено у США [12, с. v] та виконання місії національної платформи підтримки державно-приватного партнерства у вищій освіті та професійному навчанні, як у Нідерландах [9].

- для побудови новітнього «Суспільства 5.0» (Японія), яке потребувало інтеграції зусиль агентства Super Science High Schools, уряду та Ради конкурентоспроможності (COCN) для створення потужної платформи просування STEM-освіти у суспільстві [5].

В контексті досліджуваної нами проблематики доречно звернути увагу на перебіг відповідних реформ освіти Таїланду. Впродовж відносно короткого проміжку часу зміна освітніх технологій дозволила удосконалити тип економічного розвитку з країни, що спеціалізувалася на виробництві та експорті сільськогосподарської сировини, на сучасний «Цифровий Таїланд 4». Базовими галузями розвитку та інструментом міжнародної конкуренції тут стали власні інновації та інформаційні технології [24].

Таїланд і Україна мають площу 513,1 кв. км. з населенням 69,6 млн. осіб та 603,6 кв. і 32 млн. осіб, відповідно. Чисельність населення зазнала протилежних змін: в Україні скоротилась з 50,6 до 45,5 млн. осіб, в Таїланді у 1983-2013 рр. – зросла з 48,7 до 69,6 млн. осіб [20]. На відміну від України, Таїланд не зазнав колонізації і за підтримки США у 1949-1975 рр. був оплотом ринкової економіки [10]. Частка експорту у ВВП у 1983-2013 рр. тут зросла від 20,1% до 51,3%. Відповідно до стандартів міжнародної торгової класифікації, товарна структура експорту Таїланду змінилась наступним чином: «Продукти харчування, напої, тютюн, сирі матеріали та тваринна олія» скоротились з 61,4% до 18,2%, а «хімікати, машини та транспортне обладнання» збільшились з 6,8% до 57,4%.

Десятку лідерів тут очолили «Дорожні транспортні засоби», «Електротехніка», «Офісна техніка», «Телекомунікації» [2 с. 12].

До кінця XX століття економічний розвиток Таїланду мав усі характерні ознаки одного з найгірших типів: в умовах економіки вільного вибору невеликими приватними фермами та господарствами на затратних технологіях вироблялась для експорту сировина сільськогосподарського призначення [34, с. 123-155]. Трансформація країни від Таїланду 1 до Таїланду 4 відбувалась у період 1983-2013 рр. наступним чином:

Таїланд 1 – початкова точка відліку, коли у країні дрібними фермерськими господарствами вироблялась сільськогосподарська продукція з низькою часткою доданої вартості переважно для експорту; Таїланд 2 – акцент зміщується на виробництво товарів легкої промисловості та первинну переробку сільськогосподарської сировини також для експорту; Таїланд 3 – виробництво для експорту високотехнологічної продукції (автомобілів, електроніки, комплектуючих для комп'ютерів, тощо) шляхом іноземних інвестицій на залучених технологіях; інноваційний Таїланд 4, у якому для експорту виробляється високотехнологічна продукція на власних сучасних інформаційних та комунікаційних технологіях.

Кожний етап перетворення Таїланду вимагав відповідної підготовки спеціалістів і споживачів. Тому розвиток національних людських ресурсів був узгоджений зі стратегією розвитку країни та став її складовою. Тобто, перехід від аграрного Таїланду 1 до цифрового Таїланду 4 вимагав відповідної освітньої стратегії – від моделі Освіта 1.0 до моделі Освіта 4.0 [7]. При цьому для сприяння розвитку вітчизняної промисловості особлива увага була приділена професійній освіті та навчанню, адже: «Професійна освіта, яка надає необхідні компетенції та навички, необхідні для розвитку людських ресурсів, сприяє економічному зростанню» [3].

Трансформація освітніх стратегій, узгоджених зі стратегією розвитку країни, відбувалась наступним чином:

Освіти 1 – фокусувалась на знаннях з певних дисциплін, де центром освіти були вчителі. Результати набутих знань оцінювались по тестах, які треба було запам'ятовувати. Мета такої освіти полягала у підготовці найманих працівників для праці у компаніях або держсекторі.

Освіта 2 – фокусувалась на сучасних технологіях навчання, які дозволяли студентам навчатися самостійно, вони перетворилися на центр освіти. Вчителі надавали їм інформацію та методики для навчання. Мета – навчити студентів підтримувати технології.

Освіта 3 – студенти здобувають можливість навчатися самостійно та черпають інформацію з різних джерел, вони стають центром освіти, а вчителі надають поради, пропозиції, рекомендації та джерела інформації для отримання знань.

Освіта 4 (STEM-освіта) – фокусується на тому, як навчити студентів вчитися. Основою стають навички аналітичного мислення, вирішення проблем, креативність та здатність до співробітництва. Вчителі розробляють навчальні процеси, які дозволяють учням створювати продукти, ставати підприємцями та частиною інформаційного суспільства. Тобто, ця модель фокусується на створенні нових продуктів з використанням інновацій, а не на просуванні службовими сходинками; вона формує самостійних підприємців, а не слухняних безініціативних виконавців [24].

Перехід від моделі Освіта 1 до моделі Освіта 4 (STEM-освіти) вимагав спеціальної підготовки та зміни ролі як вчителя (багато-дисциплінарний, творчий підхід), так і учня (креативність, вплив на навчальні програми). Вчителі мали опанувати міждисциплінарний підхід у контексті розвитку їх лідерства у навчанні. Цьому процесу сприяли урядові організації, такі як Інститут сприяння науці та технологіям та Організація міністрів освіти Південно-Східної Азії [18]. STEM-освіта у Таїланді продемонструвала високий рівень ефективності, і у 2012 р. була запроваджена офіційно [14].

Таким чином, впродовж 40 років Таїланд продемонстрував значне соціальне та економічне зростання, успішно трансформувавшись від економіки, залежної від сільського господарства, до економіки, заснованій на сучасних технологіях. Таїланд запровадив освіту STEM завдяки політичним рішенням та сприяв професійному розвитку вчителів STEM. Корисними у досвіді Таїланду для вивчення є як здобутки (які мають подекуди дуже специфічні національні особливості), так і невирішені проблеми. Особливо показовим є те, що дієвим інструментом та потужним ключем до цього стала STEM-освіта, запроваджена для підготовки професійних кадрів у системі ПТО Таїланду [17].

Рада з досліджень та інноваційної політики у галузі освіти (NXPO) зазначила, що: «Під час еволюції економіки Таїланду ми дійшли до того моменту, коли зрозуміли, що більше не були конкурентоспроможними за старого режиму, покладаючись на ресурсоємні та трудомісткі галузі ... Тож останнім часом вища освіта зосереджена на інноваціях». В умовах сьогодення попит на STEM-освіту у Таїланді продовжує стрімко зростати: «... чисельність робочої сили Таїланду, яка працює в галузях, пов'язаних з наукою та технологіями, зросла на п'яту частину, з приблизно 1,7 мільйона в 2014 році до понад 2 мільйонів у 2021 році. Виховання талановитих молодих учених та інженерів є основою планів Таїланду щодо процвітаючого майбутнього та як привабливого місця для іноземних інвестицій». Реформування освіти за технологіями STEM у Таїланді продовжується. У жовтні 2021 року Міністерство вищої освіти, науки, досліджень та інновацій Таїланду підписало меморандум про взаєморозуміння з установами, зокрема Таїландською радою з питань

інвестицій, щоб запустити нову платформу, яка допоможе збільшити кількість висококваліфікованої робочої сили, особливо з навичками STEM [19].

Уряд Таїланду активно просуває освіту STEM для укріплення позицій цифрового Таїланду 4.0 і для подальшого розвитку нації до 2035 р. [16]. Викладання STEM у базовій освіті сприяє підвищенню інтересу учнів до кар'єрного зростання та формує національну робочу силу з максимальною відповідністю вимогам бізнесу та промисловості у складній технологічно керованій економіці. [18].

У Таїланді стимулюється залучення приватного бізнесу до професійної освіти у форматі державно-приватного партнерства. Компанії, які інвестують у створення закладів освіти та професійну підготовку за технологіями STEM, отримують багаторічні податкові канікули та гранти на навчання. Промисловці Таїланду планують перейти до економіки, орієнтованої на інновації, зосередженої на автоматизації, штучному інтелекті та розумних технологіях, щоб принести користь бізнесу та заохотити як внутрішні, так і іноземні інвестиції.

В Україні розвиток сучасних високотехнологічних галузей шляхом впровадження STEM-технологій у навчальний процес розглядається вітчизняними науковцями як базова умова формування високо-розвинутої економіки [31]. Вітчизняні науковці-освітяни проводять кропітку дослідницьку роботу зі створення освітянських STEM-центрів [29]. На користь необхідності навчати молодь розпізнавати застосування STEM у реальному житті стверджується, що нові робочі місця в Україні: «...здебільшого будуть пов'язані з інноваційними технологіями в науці, інженерії та математиці з акцентом на ІТ, робототехніці та програмуванні» [15, с. 46].

У Концепції розвитку STEM-освіти зазначено, що вона покликана забезпечити сталий розвиток України в умовах глобалізації, сприяти досягненню європейських стандартів життя та забезпечити конкурентоспроможність країни. [35]. Вона має стати одним з пріоритетів розвитку сфери освіти, складовою частиною державної політики з підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки та розвитку людського капіталу, одним з основних факторів інноваційної діяльності у сфері освіти, що відповідає запитам економіки та потребам суспільства.

Метою Концепції є формування новітніх компетентностей громадян, підготовка фахівців нової генерації, здатних до засвоєння знань і розроблення та використання новітніх технологій. Її розвиток має бути забезпечений на початковому (дошкільна, позашкільна, початкова освіта), базовому (базова середня, позашкільна освіта), профільному (профільна середня, позашкільна,

професійна (професійно-технічна) освіта) та вищому професійному (вища освіта) рівні.

У контексті задекларованих у згаданій концепції намірів доречним є вивчення відповідного закордонного досвіду.

У Новому 5-річному стратегічному плані Національної науково-технічної ради і Комітету STEM-освіти США зазначається: «З моменту заснування Нації наука, технології, інженерія та математика (STEM) були джерелом надихаючих відкриттів і трансформаційних технологічних досягнень, допомагаючи Сполученим Штатам розвивати найбільш конкурентоспроможну економіку світу та зберігати мир за допомогою сили» [12, с. v]. Подібними є завдання, які стоять перед сучасною українською наукою і освітою. Радикальна відмінність полягає хіба що у необхідності спочатку здобути і лише потім зберігати мир за допомогою сили. Існують відмінності також у вихідних розбудови конкурентоспроможної української економіки.

Доцільно акцентувати увагу, що попередні 30 років соціально-економічні показники України свідчили швидше про її деградацію, аніж розвиток. Темпи приросту ВВП, які у більшості періодів були переважно від'ємними, призвели до ситуації, коли цей показник у порівнянних цінах напередодні повномасштабної війни становив усього 62% від рівня 1990 р. [25]. Це стало результатом тривалої колоніальної спеціалізації України на виробництві та експорті сільськогосподарської сировини та товарів первинної обробки.

Після 1991 р. Українська економіка стала формально незалежною від московської колонізації. Але приватизація стратегічних галузей перемістила контроль економіки від державної до олігархічної монополії. Частка експорту у ВВП України у 1991-2021 рр. зросла від 26,2% до 40,7%. У 2021 р. аграрна та харчова продукція становили 53% експорту [28].

Тобто, джерелами формування міжнародної конкурентоспроможності довоєнної України були природні фактори (країна нещадно експлуатувала свої корисні копалини та сільськогосподарські угіддя). Використовувались «неправильні» активи (інституцій, на удосконаленні яких постійно наголошували міжнародні партнери). У структурі промисловості та експорту переважала продукція видобувних та харчових галузей. При цьому високий відсоток безробітних спостерігався саме серед професіоналів з вищою освітою. [33].

Але війна, як це не парадоксально, створює і нові можливості для економічного розвитку України та удосконалення її інституційного середовища. Унеможливлення деградації післявоєнної України потребує конкретизації впливу STEM-грамотного людського капіталу, озброєного навичками 21 століття. Такого, який здатний трансформувати сировинний екзогенно-залежний тип економічного розвитку країни у новітній, який базуватиметься на інноваціях,

сучасних інформаційних технологіях, штучному інтелекті та стимулюватиме інвестиції.

Післявоєнній Україні для досягнення європейських стандартів життя та інтеграції у ЄС, статус якого вона прагне здобути, та подолання багаторічних конвергентних процесів з цими країнами, треба відмовитись від спеціалізації на виробництві сільськогосподарської сировини та напівфабрикатів для експорту [32]. Адже людський капітал, озброєний навичками 21 ст., здобутими шляхом широкого використання освітніх технологій STEM, унеможливить архаїчний тип економічного розвитку країни, тому що:

- підприємливі, ініціативні працівники, навчені швидко адаптуватися до жорстких реалій сучасного світу, ніколи не дозволять позбавити себе прав власності на своє майно та засоби виробництва; будуть оскаржувати жорсткі «правила гри» адміністративно-командної економіки, яка створює неможливі умови ведення бізнесу дрібним та середнім господарюючим суб'єктам (непомірне податкове навантаження, високі тарифи, обмеження цін, прибутків); не погодяться на зменшення оплати праці та погіршення соціальних стандартів;

- гостра конкурентна боротьба, необхідність постійно бути у авангарді наукових відкриттів, необхідність постійно здобувати вміння та навички і трансформувати новітні технології у продукти та послуги унеможливлять використання та застосування застарілих, низькопродуктивних та енергетично витратних технологій;

- усвідомлення вразливості екзогенно-залежного типу економічного розвитку (перенесення конкуренції з внутрішнього ринку на зовнішній, де вона набагато гостріша за рахунок різноманітних квот, обмежувальних тарифів, бар'єрів, тощо) та при достатній місткості внутрішнього ринку STEM-освічені підприємці будуть вважати перевагою для себе задоволення його потреб продукцією кінцевого споживання або технологічною для проміжного;

- при об'єктивній обмеженості місткості внутрішнього ринку (насамперед кількістю населення і території) STEM-освічені підприємці будуть виходити на зовнішні ринки, але вже з високотехнологічною продукцією для проміжних споживачів або споживчою продукцією для кінцевих;

- STEM-грамотність переважної кількості споживачів збільшує внутрішній ринок для високотехнологічних товарів кінцевого призначення: «Індивідуальний успіх економіки у 21 столітті також усе більше залежить від STEM-грамотності; просто для того щоб функціонувати як поінформований споживач і громадянин у світі усе більш складних технологій, потрібне вміння використовувати цифрові пристрої та навички STEM, такі як міркування на основі доказів» [12, с. v].

Отже, STEM-освіта та STEM-грамотність більшості населення України може стати запорукою унеможливлення найгіршого типу економічного

розвитку, яким вона характеризується в умовах сьогодення. Узагальнення закордонного досвіду запровадження STEM-освіти з визначенням її впливу на тип економічного розвитку розкриває її потенціал щодо трансформації у інституційно-господарських координатах.

Експлуатація переважно успадкованого архаїчного пострадянського господарського механізму була однією з причин деградації української економіки. Такий стан сприяв заохоченню та сподіванням на швидке її воєнне загарбання для повернення до колоніального статусу. Але варварський напад згуртував українську громаду для опору, а руйнування промислового потенціалу ставлять вимогу повоєнного відновлення на принципово нових засадах.

Актуальним питанням виконання такої місії є орієнтація наукового пошуку на розроблення методологічних засад виявлення талановитих і обдарованих. Необхідний перехід від муштри бездумних слухняних виконавців до справжньої освіти творчих особистостей. Перебіг протистояння пересічних українців більш потужному загарбнику виявив необхідність відповідної активізації обдарованих і талановитих науковців і вчителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Akcan, A. T., Yildirim, B., Karataş, A. R., & Yilmaz, M. (2023). Teachers' views on the effect of STEM education on the labor market. *Frontiers in Psychology*, 14. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1184730>
2. Asian Development Bank. (2015). Thailand: Industrialization and Economic Catch-Up. Asian Development Bank. <http://hdl.handle.net/11540/5314>
3. Burapharat, C., & Chupradit, S. (2009). Chapter 3. Vocational and cooperative education in Thailand: A Presentation. In S. Chupradit & A. Baron-Gutty (éds.), *Education, Economy and Identity* (1). Institut de recherche sur l'Asie du Sud-Est contemporaine. <https://doi.org/10.4000/books.irasec.744>
4. Conference on the Recovery of Ukraine | Federal Government. (2022, October 24). Website of the Federal Government | Bundesregierung. <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/ukraine-recovery-conference-2129426>
5. Government of Japan. (2021). 6th term of the Science, Technology, and Innovation Basic Plan. https://www8.cao.go.jp/cstp/english/sti_basic_plan.pdf
6. Hacıoğlu, Y. (2021). The effect of STEM education on 21st century skills: Preservice science teachers' evaluations. *Journal of STEAM Education*, 4(2), 140-167. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1693716>
7. Hussin, A. A. (2018). Education 4.0 made Simple: Ideas for teaching. *International Journal of Education and Literacy Studies*, 6(3), 92-98. <https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.6n.3p.92>
8. Jayadeva, S., Brooks, R., Gupta, A., Abrahams, J., Lažetič, P., & Lainio, A. (2021). Are Spanish Students Customers? Paradoxical Perceptions of the Impact of

- Marketisation on Higher Education in Spain. *Sociological Research Online*, 26(1), 185-204. <https://doi.org/10.1177/1360780420968577>
9. Katapult.eu – the Netherlands. (2022, August 10). Digital Skills and Jobs Platform. <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/inspiration/good-practices/katapulteu-netherlands>
 10. Kermel-Torrès, D. (28 Juillet 2020). Atlas of Thailand : Spatial structures and development. <https://books.openedition.org/irdeditions/32387?lang=en>
 11. Munich Security Report 2024. (n.d.). <https://securityconference.org/en/publications/munich-security-report-2024/>
 12. National Science & Technology Council. (2018). Charting a Course for Success: America's Strategy for STEM Education. A Report by the Committee on STEM Education. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED590474.pdf>
 13. Papacharalampous, N., & Papadimitriou, D. (2021). Perceived corporate social responsibility and affective commitment: The mediating role of psychological capital and the impact of employee participation. *Human Resource Development Quarterly*, 32(3), 251–272. <https://doi.org/10.1002/hrdq.21426>
 14. Promboon, S., Finley, F. N., & Kaweevijmanee, K. (2018). The Evolution and Current Status of STEM Education in Thailand: Policy Directions and Recommendations. In *Education in the Asia-Pacific region* (pp. 423–459). https://doi.org/10.1007/978-981-10-7857-6_17
 15. Pukhovska, L. & Leu, S. (2020). EU and Ukrainian innovative experience in education: the orientation point for VET of Ukraine. *Education: Modern Discourses*, 3, 42-49. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2020-3-04>
 16. Sagar, M. (2020). Thai Government Pushes STEM educational programmes to help meet Thailand 4.0 Vision. OpenGov. Retrieved on April 1, 2022, from www.opengovasia.com/thai-government-pushes-stem-educational-programmes-to-help-meet-thailand-4-0-vision/
 17. Salmon, G. (2019). May the Fourth Be with You: Creating Education 4.0. *Journal of Learning for Development (JL4D)*, 6(1), 95–115. Retrieved from www.etymonline.com/word/lecture%0Ahttps://jl4d.org/index.php/ejl4d/article/view/352
 18. Teo, T. W., Faikhamta, C., & Lau, S. Y. M. (2022). Investigating the Instructional Leadership of STEM Educators in Thailand. *Research in Integrated STEM Education*, 1–30. <https://doi.org/10.1163/27726673-bja00007>
 19. Thailand sows seeds of STEM talent for investment in the future. (n.d.). BBC Storyworks. <https://www.bbc.com/storyworks/thailand-gateway-to-asia/thailand-sows-seeds-of-stem-talent-for-investment-in-the-future>
 20. The World Bank Group.
 21. Tirri, K., & Kuusisto, E. (2013). How Finland Serves Gifted and Talented Pupils. *Journal for the Education of the Gifted*, 36(1), 84-96. <https://doi.org/10.1177/0162353212468066>
 22. Ukraine Recovery Conference – On 21-22 June 2023 – London, UK. (n.d.). <https://www.urc-international.com/>

23. Ukraine Recovery Conference 2022. (n.d.). <https://www.urc-international.com/urc-2022>
24. Wannapiroon, P., Nilsook, P., Techakosit, S., & Kamkhuntod, S. (2021). STEM literacy of students in vocational education. *International Journal of Technology in Education and Science (IJTES)*, 5(4), 527-549. <https://doi.org/10.46328/ijtes.253>
25. World Bank Open Data. (n.d.). World Bank Open Data. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?end=2022&locations=U A&start=1987>
26. Zhang, Y. (2024). Analysis of Innovative Talent Cultivation Strategy of Vocational Education under the Strategy of Developing the Country through Science and Education Based on Big Data Investigation. *Applied Mathematics and Nonlinear Sciences*, 9(1) - <https://doi.org/10.2478/amns.2023.2.01259>
27. Денис Шмигаль: Україна готова спільно з Єврокомісією працювати над посиленням ресурсної безпеки Європи. Урядовий портал : веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-ukrayina-gotova-spilno-z-yevrokomisiyeyu-pracyuvati-nad-posilennnyam-resursnoyi-bezpeki-yevropi>
28. Експорт України у 2022 році: головні тенденції, сектори та регіони. (n.d.). NEWP. https://export.gov.ua/news/4570-eksport_ukraini_u_2022_rotsi_golovni_tendentsii_sektori_ta_reghoni
29. Інноваційний освітній проєкт за темою «Організаційні та науково-методичні умови створення STEM-центрів» на 2022–2027 роки. (2023, July 14). Інститут Модернізації Змісту Освіти. <https://imzo.gov.ua/osvitni-proekti/innovatsiynnyu-osvitniy-proiekt-za-temoiu-orhanizatsiyni-ta-naukovo-metodychni-umovy-stvorennia-stem-tsentriv-na-2022-2027-roky/>
30. План Відновлення України. Відновлення України : веб-сайт. URL: <https://recovery.gov.ua/>
31. Подлесний, С. В., & Тарасов, О. Ф. (2019). АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ STEM-STEAM-STREAM-ТЕХНОЛОГІЙ В СФЕРІ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*, (2), 123–131. <https://doi.org/10.31649/1997-9266-2019-143-2-123-131>
32. Попов В. Ю. Конвергентність української економіки *Прикладна статистика: проблем теорії та практики : [зб. наук. праць] / ред. кол.: О.Г. Осауленко (голов. ред.) та ін.; Нац. академія статистики, обліку та аудиту. – К.: ДП "Інформ. - аналіт. агенство", 2015. – Вип. 16. – 199 с. С. 46-55.*
33. Попова В. В. Конкурентоспроможність економіки України: джерела формування та соціальні наслідки. *Економіка України. – 2008. - №8, с. 4-13.*
34. Попова В. В. Статистична ідентифікація теорій економічного розвитку : методологія та практика вимірювання : [монографія] / Попова В. В. — К. : ВПД «Формат», 2010.—428 с.
35. Про схвалення Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) : розпорядження Кабінету міністрів України від 5 серп. 2020 р. № 960-р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-p#Text>

Пращук Ілона Ігорівна,
Директор ТОВ «Приватний ліцей
«Вілла Скул Фемелі»
Ilonashubovych5@gmail.com

**ОСВІТА УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКАХ.
СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ
ПРОБЛЕМ МОВНОЇ ОСВІТИ ЯК ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ
ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНOSTІ ДІТЕЙ І МОЛОДІ**

*Освічена молодь –
це інвестиція в розвиток держави*

Ключові напрями трансформацій і показники результативності, презентованого у Міністерства освіти і науки України «Стратегічного плану до 2027 року «Освіта переможців».

«Ми прагнемо не лише відбудувати зруйновані заклади освіти та наукові установи, а й трансформувати зміст і сенси освіти загалом, забезпечити сталий безперервний розвиток системи освіти для відновлення і розбудови конкурентоспроможної, інноваційної України

Зміни в освіті — це фундамент для економічного прориву України та розвитку людського капіталу. Освіта нової України — про практичні знання, розвинені м'які навички, ментальну безпеку та свободу вибору. І що важливо — про навчання протягом життя. Такі зміни на рівні системи потребують часу і ресурсів, складних рішень і нових підходів. В умовах війни — це подвійний виклик, але також додаткова мотивація, сьогодні є альтернатива, яка дасть можливість одночасно здобувати українську середню освіту та вчитися за британською програмою Cambridge IGCSE. Цей унікальний підхід допоможе закріпити знання англійської мови та дасть потужний поштовх для подальшого розвитку дитини.

Ключові слова – білінгвізм, білінгвальне навчання, білінгвальна освіта, модель білінгвальної освіти, імєрсія, субмєрсія.

Today, in the theory and practice of language teaching, the invention of exploratory approaches to the language education of bilingual students continues. However, the problem is that communicative approaches do not sufficiently take into account the specificity of language as a reflection of the system of cultural values, on the basis of which specific communities of people and the speech behavior of their members are built, as well as the specificity of speech activity as a culturally communicated speech behavior.

The fact that each culture finds a unique reflection in language is undeniable. Learning only the form of this language without taking into account the cultural component, its meaning directs students to behavior that reflects their own cultural norms, which come into conflict with the behavior of the speakers of the culture and language being studied. By mastering each language, a person discovers a new worldview, worldview. The way a person perceives the world and what he sees in it is

always reflected in the concepts formed on the basis of his native language, taking into account all the wealth of expressive means inherent in this language. Every situation, event is perceived and evaluated by a person through the prism of cultural norms and values accepted in the native language society, through the picture (model) of the world learned by the individual.

Keywords – bilingualism, bilingual education, bilingual education, model of bilingual education, immersion, submersion.

Багато проблем в освіті спричинені війною. Але ще більше – спадком минулого.

Традиційна система навчання мови в загальноосвітній школі тривалий час характеризувалася однобічним підходом до об'єкта навчання – мови, розглядом її переважно до об'єкта навчання – мови, розглядом її переважно в системно-структурному аспекті, у відстороненні від людини – носія мови, члена суспільства, в якому мова функціонує, культури, яку вона виражає і розвитку якої сприяє. За такого підходу культураносна, духовна, «людиноформувальна» сутність мови залишалася поза увагою. Пошуки ефективних шляхів навчання привели до розробки культурологічних підходів мовної освіти, в основі яких лежить ідея взаємопов'язаного навчання мови та культури.

Одним з найбільш перспективних напрямків полікультурної освіти є білінгвальне навчання.

Білінгвальне навчання – це різноманіття моделей та програм, об'єднаних єдиним принципом: в якості засобу навчання вживаються дві мови. Для проведення білінгвальних занять залучаються методи декількох дисциплін. Звичайно, враховується психологічний аспект, адже така форма освіти є незвичною.

Білінгвальна освіта дозволяє учню комфортно відчувати себе в багатомовному світі; дає можливість отримувати освіту на іноземній мові, не втрачаючи зв'язку з рідною мовою приналежності; розширює мислення, вчить мистецтву аналізу. Білінгвальні програми дозволяють людині не боятися бар'єру нерозуміння іноземної мови і роблять учнів більш адаптованими до вивчення інших мов, розвиває культуру мовлення, розширює лексичний запас слів. Навчання відразу на декількох мовах сприяє розвитку комунікативних здібностей, пам'яті, робить учня більш мобільним, толерантним, гнучким і розкріпаченим, а значить і більш пристосованим до труднощів у багатогранному і непростому світі.

Процес об'єднання Європи, його розповсюдження на схід супроводжується формуванням загального освітнього і наукового простору й розробкою єдиних критеріїв і стандартів у цій сфері в масштабах усього континенту. Іншомовна освіта в Україні реформується з урахуванням основних досягнень європейських країн у цій галузі та відповідно до таких документів Ради Європи, як

«Білінгвальна освіта: основні стратегічні завдання», «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», «Європейський мовний портфель», «Приведення екзаменів з мови у відповідність до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти» та вимоги до Євроіспитів.

Ідеї мовної політики Ради Європи знаходять все ширшу реалізацію в нашій державі: збільшується кількість мов, що вивчаються; зростає кількість осіб, які володіють принаймні однією іноземною мовою; в середніх навчальних закладах започатковано вивчення кількох іноземних мов; в університетах збільшується кількість академічних годин на вивчення іноземної мови; в деяких вищих закладах освіти іноземна мова вважається другою робочою мовою.

Білінгвальне навчання є набагато складнішим процесом, аніж навчання рідною мовою, бо вивчення фахової дисципліни відбувається іноземною мовою, тобто у процесі навчання розвивається не лише предметна компетентність (як у класичному варіанті навчання), в межах якої розвивається професійна комунікативна компетентність, а ще й іншомовна комунікативна компетентність. Поєднання професійної комунікативної компетентності та іншомовної комунікативної компетентності приводить до формування білінгвальної професійної комунікативної компетентності, яка і є головною метою білінгвального навчання.

Потреби інтеграції України до європейського та світового освітнього простору зумовлюють необхідність розв'язання низки складних проблем щодо готовності бути активними громадянами не тільки в рідній країні, а і в об'єднаній Європі. Оскільки в сучасних європейських полікультурних і багатомовних суспільствах, «рідною мовою громадян не завжди є офіційна державна мова, здатність спілкуватися державною мовою є необхідною умовою забезпечення повноцінної участі особистості в житті суспільства. Це актуально і для сучасної багатокультурної української спільноти»

Білінгвальна освіта є інноваційним типом освіти, який передбачає вивчення нелінгвістичних дисциплін за допомогою іноземної мови. Встановлено, що в процесі білінгвального навчання викладається також мовна культура. Знайомство з новою культурою, традиціями і звичаями завжди викликає великий інтерес у школярів. Важливо, щоб учитель білінгвального навчання вмів зацікавити своїх учнів. Використання новітніх засобів навчання сприяє ефективності навчального процесу. Проведене дослідження довело, що відкриття перших білінгвальних класів у європейських школах дало можливість зрозуміти важливість білінгвізму, дослідити результати його впровадження у європейську освітню систему. У ході наукового пошуку встановлено, що в основі білінгвальної освіти лежить гуманістична парадигма. Це міжкультурне виховання, що передбачає готовність учнів до взаєморозуміння, виховання

почуття толерантності і готовності до відкриття інших культур. Встановлено, що в умовах білінгвальної освіти здійснюється навчання мови через культуру і культури через мову.

Білінгвальна освіта розглядається сьогодні як інноваційний тип освіти, оскільки має перевагу над традиційним вивченням іноземних мов. Вона передбачає не тільки викладання мов, але й мовної культури. Відкриття міжнародних білінгвальних шкіл змусило переосмислити сутність та роль білінгвізму в освітній галузі. Якщо до недавнього часу викладання всіх видів дисциплін англійською мовою вважалося загальноприйнятою нормою, то на сучасному етапі й інші іноземні мови, окрім англійської, стають мовами білінгвального вивчення нелінгвістичних дисциплін, хоча, маємо визнати, їх відсоток невеликий. Викладання культур одночасно з розвитком навичок іншомовного мовлення розглядається як потреба сьогодення. Треба, однак, зазначити, що противники білінгвізму у сфері освіти ставлять під сумнів необхідність використання іноземної мови для викладання нелінгвістичних дисциплін, наполягаючи на недоліках іншомовної природи передавання знань. Як результат, можемо констатувати викликані цим процесом неоднозначні суспільні рефлексії.

Фахівець білінгвального навчання не може навчати лише спілкуванню, його все частіше закликають бути вчителем мовної культури, посередником, який розвиває ком-петентність мовної та культурної взаємодії. Він має навчати перш за все діалогу і міжкультурному взаєморозумінню, надавати ключі до подолання мовно-культурних бар'єрів, що в результаті сприятиме розвитку навичок володіння іноземною мовою.

Активізація участі вчителів і школярів у культурній діяльності підтримується міжнародними організаціями, що займаються культурою, головна з яких – ЮНЕСКО. Саме цією організацією координуються завдання, які стоять перед фахівцями білінгвального навчання:

- допомогти учням розвинути свої навички з мов шкільного білінгвального навчання;
- використовувати іноземну мову як засіб вивчення нелінгвістичних дисциплін шляхом підвищення обізнаності про культуру країни цієї мови;
- сприяти дотриманню принципів наступності у процесі навчання;
- брати до уваги мультилінгвізм та мультикультуралізм учнів;
- залучати батьків до співпраці у білінгвальному навчальному процесі;
- удосконалювати систему оцінювання і визначення рівня мовних навичок учнів;
- розширювати вибір мов для білінгвального навчання;
- заохочувати вчителів до використання позитивного європейського досвіду;

Успішна реалізація білінгвальної освіти в реаліях сьогодення набуває особливого значення, позаяк сучасне європейське співтовариство потребує переосмислення і пошуку нових підходів до конструктивного діалогу з представниками різних національностей. Білінгвальна освіта має на меті спробувати зблизити їх загальноприйнятими цінностями та пріоритетами, розширити й поглибити міжкультурне співробітництво. Міжкультурна комунікація в умовах білінгвальної освіти сприяє обміну між двома і більше культурами, який здійснюється в різних формах та передбачає взаємо розуміння учасників білінгвального навчально-виховного процесу, що належать до різних національних культур.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі стосуються використання інноваційних технологій в умовах білінгвальної освіти.

Через те, що іноземні мови стали дуже необхідними для міжнародних комунікаційних зв'язків і співпраці з іншими державами світу, актуальність вивчення двох та більше іноземних мов є дуже великою. Найкращий час для навчання – це школа. Тому з початкових класів необхідно розвивати в учнів таку якість, як білінгвізм. Із психологічної точки зору, це не є легким завданням, проте учні дотримуються настанов учителя, який методично винаходить найкращі педагогічні засоби аби розвинути якості дітей.

На сьогодні в теорії та практиці навчання мов продовжується винайдення пошукових підходів до мовної освіти учнів-білінгвів. Проте проблема полягає в тому, що комунікативні підходи недостатньо враховують специфіку мови як відображення системи культурних цінностей, на основі яких будуються конкретні спільноти людей і мовленнєві поведінки їх членів, а також специфіка мовленнєвої діяльності як культурно-обмовленої мовленнєвої поведінки.

Той факт, що кожна культура знаходить унікальне відображення в мові, є незаперечним. Засвоєння тільки форми цієї мови без урахування культурного компонента, її значення спрямовує до поведінки, що відображає власні культурні норми учні, які вступають у конфлікт з поведінкою носіїв культури й мови, що вивчаються. Опановуючи кожну мову, людина відкриває для себе нове світосприйняття, світовідчуття. Те, як особистість сприймає світ і що вона в ньому бачить, завжди відображається в поняттях, сформованих на основі рідної мови з урахуванням усього багатства притаманних цій мові виражальних засобів. Кожна ситуація, подія сприймається й оцінюється людиною через призму прийнятих у рідному лінгвосоціумі культурних норм і цінностей, через засвоєну індивідом картину (модель) світу.

На різних етапах розвитку методики навчання нерідної мови в Україні, так і закордоном, залежно від економічних умов і домінуючих педагогічних ідей, існували різні культурологічні підходи до вирішення проблем мовної освіти. Розглянемо ключове поняття підхід. Характеристика цього поняття видається

складною і неоднозначною, тому необхідно більш конкретно визначити, в якому значенні вживати означене поняття.

Різнопланове трактування поняття підхід дає підстави зробити висновок про те, що воно означає загальну вихідну концептуальну позицію, яка є вирішальною в розгляді та визначенні інших підпорядкованих концептуальних положень. Іншими словами, «підхід» означає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Багатомовна Європа: тенденції у політиці і практиці мультилінгвізму в Європі. – К.: Ленвіт, 2012. – 168 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання С.Ю. Ніколаєва; пер. з англ. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Anthony E.M. approach, method and technique || English Language Teaching. – London, 1963. – Vol.17. – Pp.63–67.
4. Bryam M. Investigation cultural studies in foreign language teaching clevedon: Multilingual Mateers ltd., 1991. – P.8–17.
5. Byran M. and Zarat G. Definitions, objectives and assement of sociocultural comptetence //F Common European Framework for Language Teaching and Learning. – Strasboug: Council of Europe Press, 1994. – P. 19.
6. Kramsh Cl. Context and Culture in Language Teaching. – Oxford: OUP, 1993. – P.12.
7. Ткаченко О. Мова і національна ментальність : (Спроба сучасного синтезу). – К.: Грамота, 2006. – 240с.
8. Українська мова: програма для 5–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання/ [Н.В. Бондаренко, О.М.Біляєв, Л.М. Паламра, В.Л. Кононенко]. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек»
9. Програма великої трансформації “Освіта 4:0: український світанок”.

Пронь О. В.,

учитель української мови та літератури

комунального закладу

«Харківський ліцей №56 Харківської міської ради»

Pronoksana10@gmail.com

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА – ЗАПОРУКА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБДАРОВАНOSTІ УЧНЯ

Анотація. Розглянуто важливість інноваційності педагога в розвитку обдарованості учня. Досліджено педагогічні компоненти та рівні розвитку ініціативного педагога.

Ключові слова: обдарована дитина, параметри обдарованості, інноваційний вчитель, педагогічні компоненти, розвиток.

Abstract. The importance of the teacher's innovativeness in the development of the student's giftedness is considered. Pedagogical components and levels of development of an initiative teacher were studied.

Keywords: gifted child, parameters of giftedness, innovative teacher, pedagogical components, development.

Обдарованість особистості є нагальною проблемою дослідження будь-якої країни. Створена більш ніж тридцять років тому Всесвітня рада по обдарованим і талановитим дітям (World Council for Gifted and Talented Children) об'єднала 55 країн у спробі дослідити цей феномен. Обдарована дитина в сучасній педагогічній практиці є цільовим об'єктом.

В Україні прийнято цілий ряд законів і програм (зокрема Закон України “Про освіту”, Державна цільова програма „Вчитель”, національна програма “Діти України” та інші), які спрямовані на створення загальнодержавної мережі навчальних закладів для обдарованої молоді. Перед освітою та наукою виникло завдання пошуку, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді, які у подальшому забезпечать та розвинуть економіку, політичний, соціальний, духовний розвиток держави.

Дослідження та розвиток її природних та загальних здібностей, внутрішніх умов для досягнення видатних діяльнісних результатів, вміння швидкої інтеграції здібностей у діяльність, а також творчий потенціал та талант визначаються як характеристики обдарованості. На це вказують роботи Л. Виготського, Г. Костюка, О. Лазурського, Н. Лейтес, В. Моляка, І. Гавриш, І. Дичківської, О. Ігнатович, Н. Клокар, Є. Макагон, Л. Петриненко, В. Позднякова, В. Сластьоніна, О. Шафран, Г. Хмельницького, А. Хуторського, В. Штерн та інших.

Обдарована дитина – це єдність вроджених здібностей та сприятливого соціуму, набутих психічних якостей, волі, наполегливості і мотивації до успіху.

На нашу думку слід розмежовувати поняття «обдаровані діти», які мають більш розвинені розумові, психічні можливості, ніж їхні однолітки. І «дитяча обдарованість», де кожна дитина має свої власні інтелектуально-творчі задатки, які їй потребують розвинення. Від педагога залежить чи зможе дитина проявити себе й розвинути власні здібності до статусу обдарованості чи ні.

У 2016 році було ухвалено Концепцію «Нової української школи», у якій зазначається що випускник школи – це «інноватор», здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя» [6].

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р., стаття 10) наголошується на необхідності розвитку індивідуальних здібностей та обдарувань особистості, забезпеченні індивідуальної освітньої траєкторії кожного учня [11].

Науковці визначають обдарованість як «загальну здібність індивіда свідомо

спрямовувати своє мислення на нові вимоги, здібність психічного пристосування до нових завдань і умов життя» [13, 21].

Обдаровані діти здатні швидко схоплювати значення і суть окремих понять та тверджень, зосереджуються на проблемі й прагнуть розв'язати її, підмічають будь-які особливості, розмірковують над ними та надають ґрунтовні пояснення.

Так як поняття «обдарована дитина» є дуже умовним і розмитим, то для виявлення цієї обдарованості роль самої людини, що керує цим розвитком, повинна змінитися. Головним у вихованні сучасних інноваторів стає педагог, що виступає у ролі фасилітатора, коуча, тьютора, ментора. Адже для виявлення та розвитку обдарованості дитину ще зі шкільних років слід активно залучати до різноманітних видів діяльності.

На сучасному етапі розвитку нажаль не створено єдиної концепції виявлення та розвитку обдарованості. В. Моляко [8, 19-25] виокремлює шість її основних параметрів, а саме:

- I – сферу реалізації обдарованості, її переважаючий тип;
- II – вияви творчості;
- III – вияви інтелекту;
- IV – динаміку діяльності;
- V – рівні досягнень;
- VI – емоційну забарвленість.

Більшість науковців дійшла висновку, що модель обдарованості складається з трьох компонентів:

- загальних і спеціальних здібностей вищих за середній рівень;
- креативності особистості;
- цілеспрямованої, наполегливої мотивації особистості до конкретного виду діяльності.

При правильній роботі з дитиною інноваційний вчитель виявить та розвине те її системне утворення, що координує, регулює, стимулює творчу діяльність, яка допоможе скоріше пристосуватись до навколишнього світу та оточуючих людей [7, 25].

Кожна така дитина – це видатна особистість, яка тільки через довіру і підтримку, індивідуалізацію та диференціацію навчання зможе розкрити свої можливості повною мірою. Саме новації в навчанні, творчості зможуть це зробити.

Для виявлення та розвитку обдарованої особистості педагогу слід мислити як критично, так і креативно, сам педагогічний процес має бути спрямований на розвиток здібностей та можливостей вихованців, задоволення їхніх освітніх як загальних, так і індивідуальних потреб, переконання у дотриманні загальнолюдських цінностей та пріоритетності всебічного інноваційного розвитку.

Через те, що обдарованість є багатозначним поняттям, його дослідження потребує врахування надбань цілого комплексу наук, різними засобами та на різних рівнях через створення індивідуальних програм конкретної концептуальної моделі розвитку обдарованості. А також створення освітніх та виховних програм, відбір ефективних засобів, форм і методів роботи, спрямованих на розвиток обдарованої особистості як певної системи взаємопов'язаних елементів.

Існує багато теоретичних підходів та систем дослідження феномену обдарованості, що розкривають цю особливості кожної окремої особистості. Але нас буде цікавити суто педагогічний вплив на обдарованість.

В свою чергу пройти нелегкий тернистий шлях до інноваційної діяльності може не кожен педагог, проявляти ініціативу, бути новатором, впроваджуючи передові технології. Інноваційне ставлення до власної роботи, до методів викладання і, як висновок, до самої дитини потребує певних умов.

Сучасна освіта потребує інновацій, варіативності навчання, де кожен може обирати спеціалізацію, освітню та професійну програму, більш повну реалізацію творчості.

Державним стандартом базової середньої освіти зазначається, що до поняття інноваційність входять такі складові як швидке реагування на зміни, подолання труднощів, досягнення успіху ініціюючи зміни в оточуючому середовищі, вміння визначати та ставити цілі, мотивувати себе, розвивати впевненість та стійкість щодо навчання, бути відкритим до усього нового [3].

Серед педагогічних професійних компетентностей зазначено інноваційну компетентність педагога [12].

Такий учитель розшукує, творчо змінює та практично застосовує нові способи викладу навчального матеріалу, захоплюючи учнів нестандартними, цікавими завданнями. Учитель, що не просто наслідує загальноприйнятим законам та нормам, а постійно відкриває нові горизонти, і є тим провідником обдарованої дитини у світ майбутнього.

У той же час такий учитель сприяє самостійному зростанню й розвивається роблячи ці інновації не випадковими, а цілеспрямованою діяльністю. Учитель з інноваційним потенціалом зможе повести за собою обдаровану дитину та відкрити для неї нову реальність, розширити межі свідомості обдарованої дитини.

В основі будь-якої інноваційної діяльності лежить педагогічний експеримент, метод дослідницько-педагогічної діяльності, що передбачає істотні зміни у змісті, формах і методах роботи з метою підвищення їхньої ефективності [4, 250] з конкретною продуманою метою та завданнями. При створенні мети педагог усвідомлює модель творчого пошуку, прогнозує етапи та терміни її

досягнення, продумує завдання, зміст і форму організації інноваційної діяльності. «Форма педагогічного експерименту передбачає впровадження нововведення на науковій основі, тобто з урахуванням специфіки та механізмів емпіричного дослідження» [1, 65].

Інноваційні особливості педагога потребують розвитку та вдосконалення. Було встановлено чотири рівня розвитку інноваційного педагога:

- на першому «адаптаційному» рівні учитель володіє багатьма професійними навичками, але інноваційними ще не володіє;

- на другому рівні «репродуктивної інноваційної діяльності» він ще не має здатності генерувати нові ідеї, хоча вже застосовує нововведення, де досягає значних результатів;

- на третьому рівні педагоги є активними шукачами нововведень, виявляючи інтерес до них, застосовуючи їх у практиці, аналізуючи результати. Крім того на цьому рівні педагоги вже завжди відкриті для експерименту;

- на четвертому рівні педагог генерує нові ідеї, активно впроваджує і ділиться отриманими результатами, усвідомлюючи їх потенціал.

Однією з особливостей інноваційної роботи педагога є його особистісна централізація. Кожен учитель повинен усвідомлювати власну гідність, важливість своєї праці. Не останнім у цьому напрямку є гуманізація професійної діяльності, зацікавленість самого учителя у професійному зростанні та всебічному розвитку своїх вихованців.

В основі професійно-педагогічна діяльності інноваційного учителя лежать такі компоненти: мотивація, когнітивність, креативність, рефлексійність.

Мотивація педагога до роботи є одним з найголовніших компонентів інноваційного учителя. Вона полягає не просто в передачі знань та навичок, а в непереборному бажанні зацікавити учнів, допомогти задовольнити їхні навчальні, творчі, розумові, емоційні потреби. І тільки після виявлення, розвинення обдарованості дитини у інноваційного педагога з'являється інша мотивація – зовнішня, тобто престижність, що спонукає його до руху вперед.

Отже, добре сформована мотивація допомагає педагогу в застосуванні комплексу інновацій для ширшого та комфортнішого навчання дитини.

Другим компонентом інноваційного учителя є когнітивність. Так як когнітивістика є міждисциплінарною наукою про функціонування будь-якої складної системи обробки даних, здатної набувати, зберігати, використовувати та передавати знання, інноваційний педагог може навчати учнів самостійно висувати проблеми, нешаблонно їх вирішувати, генерувати велику кількість оригінальних ідей. [5].

Наступним компонентом є креативність. За Дж. Гілфордом, «креативність» є особливим різновидом мислення, який допускає множинність шляхів для

вирішення інтелектуальної задачі. Креативність – це «перший корок» до створення особистістю інновацій, етап «створення нових ідей» [9, 452]. Така особливість останніх двох компонентів допомагає педагогу проявляти власні інновації й виявляти та розвивати їх у дітей.

Обов'язковим компонентом педагогічної інновації є рефлексійний компонент. Г. Полякова розглядає педагогічну рефлексію як один із механізмів саморегуляції педагога, як здатність займатися самоаналізом, тобто здатність до критичного переосмислення власного досвіду [10, 4]. Таке осмислення власної праці має дієву, стверджувально-суб'єктну природу, під час якої відбувається оновлення структурно-змістовного уявлення про сутність процесу навчання обдарованих дітей. Поєднання набутого досвіду педагога з поновлюваними знаннями про психолого-педагогічну сутність рефлексії, на основі мотиваційного компоненту формують рефлексивну діяльність та дотичні феномени.

Інноваційний педагог ставиться до кожної дитини як до особистості вбачаючи у ній рівного собі за інтелектом та моральними якостями, не наполягаючи на формальному засвоєнні знань і навичок, а гуманно ставлячись до проявів самовираження учня, забезпечуючи умови для розвитку здібностей кожної окремої дитини незважаючи на її соціальний стан, створюючи передумови розвитку активності, ініціативи, творчості.

Педагог-новатор у своїй роботі проявляє педагогічний гуманізм, прагне відчувати підопічного так як самого себе, розуміти його внутрішній стан, уважно слухаючи, сприймати позицію іншого. Завдяки цьому, вихованець поступово перетвориться на співтворця педагогічного процесу, оволодіє культурою спілкування та зможе зайняти чітку особистісну позицію.

Як зазначає Ю. Гільбух, допитливість і дослідницька активність обдарованої дитини доволі висока, що в свою чергу є поштовхом для наукової розвідки самого інноваційного учителя [2, 36].

Обдарована дитина розкривається тільки в соціумі. Саме через спілкування зі своїми однолітками вони або стають вундеркіндами, що виявляє додаткові проблеми як для сім'ї, так й для педагога, або не відчуваючи підтримки в оточенні, стають замкнутими. Досить часто вони шукають спілкування з дорослими. Педагог, налаштований на інновації, критичне ставлення до своєї роботи, бажання створити для дитини атмосфери постійного пошуку є першою ланкою в роботі з обдарованими дітьми.

Іноді обдарованості може бути притаманний «ефект інверсії», тимчасовості. В такому випадку педагог має проявити гнучкість, гуманність, бути обережним щодо жорсткої констатації дитини як обдарованої. У цьому контексті природні

здатки особистості до виконання певного виду діяльності постають як потенційні можливості особистості, що реалізуються у дійсність за певних умов.

Отже, обдарована дитина по-іншому дивиться на сталі теорії, правила, норми як в освіті чи оточуючому суспільстві, так і в науці, виробництві, науково-технічному процесі, політиці, культурі. Вона не просто вбирає в себе інформацію, а розв'язує проблеми дійсності, обирає свій шлях розв'язання проблем суспільства, готова до ризику.

Творча співпраця інноваційного педагога й учня є запорукою розвитку обдарованості, мотивує обох до творчості та відкриття нового. Обдарованість як комплекс властивостей та якостей особистості дають змогу здійснювати пошук, використовувати нестандартні засоби досягнення мети, розв'язувати інтелектуальні проблеми з установкою на відкриття нового чи невідомого.

Дитяча обдарованість має свою специфіку, зумовлену своєрідністю такого вікового етапу. Вона вважається не сталою якістю дитини, а її потенціалом, який появляється на певному віковому етапі і характеризується гетерохроннію прояву. Позитивним сучасної педагогіки є тенденція до зростання кількості обдарованих дітей, визнання думки про те, що всі діти обдаровані. В задачу педагога входить виявити цю обдарованість та розвинути її.

Інноваційному вчителю необхідно знати свої сильні та слабкі сторони постійно формувати в собі внутрішній стрижень особистісного зростання. Для того, щоб бути успішним та затребуваним, сучасний педагог повинен мати визначені особистісні якості – бути рухливим, динамічним, готовим до будь-яких змін, уміти швидко адаптуватися до інноваційних змін освітнього середовища, виявляти гнучкість, мобільність та дивергентність мислення.

Саме такий учитель зможе визначити напрямок обдарованості. Розкрити його, повести за собою дитину, створити умови її подальшого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Галіціна Л. Інноваційна діяльність ЗНЗ / Упоряд. Л.Галіціна.–К.: Вид.дім "Шкільний світ": Вид. Л.Галіціна, 2005. – 128 с.– (Б-ка "Шкіл.світу").
2. Гільбух Ю. З. Розумово обдарована дитина. Психологія, діагностика, педагогіка (пер. з рос). Київ: ВІПОЛ, 1993. 75 с.
3. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 02.05.2021)
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004.– 352 с. (Альма-матер).
5. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. Педагогічна майстерність: підручник. Київ: Вища школа, 2004. 422 с.

6. Концепція «Нова українська школа»: Колегія МОН України від 27 жовт. 2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 13.05.2021)
7. Моляко В. О., Кульчицька О. І., Литвинова Н. І. Психологія дитячої обдарованості: метод. рекомендації. Київ, 1995. 25 с.
8. Моляко В.О. (1981). Психологічна готовність до творчої праці. Київ: Знання. 1989
9. Моляко В.О. (2008). Стратегії творчої діяльності. Київ : «Освіта України», 702 с.
10. Полякова Г. В. Показники педагогічної творчості вчителя. Психолог. 2006. № 35. С. 3–5. Poliakova, H. V. (2006). Pokaznyky Pedahohichnoi Tvorchosti Vchytelia [Indicators of pedagogical creativity of the teacher]. Psykholoh – Psychologist.
11. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
12. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: Мінекономіки Наказ від 23.12.2020 р. № 2736. URL: https://nus.org.ua/wpcontent/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf
13. Шевців З. Основи соціально-педагогічної діяльності: навч. Посіб./З.Шевців.- К.: Центр учбової літератури, 2012. 248с.

Рожнятовська К. Л.,
викладач I категорії, викладач
Володимирського педагогічного фахового коледжу
імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради
pedagog107@vvpcc.com.ua

INNOVATIVE APPROACHES TO GIFTEDNESS DIAGNOSTICS: PROSPECTS AND CHALLENGES

Анотація. У цій статті досліджуються інноваційні підходи до діагностики обдарованості, підкреслюється багатогранна природа обдарованості та її глибокі наслідки для психології, освіти та інших галузей. У ньому обговорюються виклики, з якими стикаються дослідники та педагоги у виявленні та розвитку обдарованих, підкреслюється нагальна потреба в удосконаленні системи освіти. Незважаючи на ці виклики, вона підкреслює перспективність інноваційних підходів у виявленні та підтримці обдарованих людей, наголошуючи на важливості співпраці, досліджень і прихильності до справедливості та інклюзії для розкриття повного потенціалу обдарованих людей і створення кращого майбутнього для всіх.

Ключові слова: обдарованість, діагностика, інноваційні підходи, розвиток талантів, система освіти, культурне розмаїття, ліберальні визначення, творчий процес, рівні креативності, динамічна діагностика, виклики, валідація, співпраця, рівність та інклюзія

Annotation. This article explores innovative approaches to diagnosing giftedness, emphasizing the multifaceted nature of giftedness and its profound implications in psychology, education, and other fields. It discusses the challenges faced by researchers and educators in identifying and nurturing gifted individuals, highlighting the urgent need for improvement in the education system. Despite these challenges, it underscores the promise of innovative approaches in identifying and supporting gifted individuals, emphasizing the importance of collaboration, research, and a commitment to equity and inclusion for unlocking the full potential of gifted individuals and creating a better future for all.

Key words: Giftedness, diagnosis, innovative approaches, talent development, education system, cultural diversity, liberal definitions, creative process, levels of creativity, dynamic diagnostics, challenges, validation, collaboration, equity and inclusion

Giftedness, with its multifaceted nature and profound implications, remains a subject of constant fascination and research in psychology, education, and other fields. Identifying gifted individuals and developing their talents are key efforts to ensure optimal development and contribution to society. In this article, we delve into the field of innovative approaches to giftedness diagnosis, exploring their prospects and the challenges they entail.

In recent years, foreign researchers such as L. Silverman, R. Harrison, A. Kaufman, S. Jackson, and others have been working on the issues of identifying gifted children. Modern Ukrainian specialists V. P. Vakhterov, A. N. Ostrogorsky, L. F. Zelenkevych, B. I. Grinchenko, Y. Z. Gilbukh, O. V. Zazymko, O. V. Zaporozhets, V. O. Krasnoholov, H. F. Suvorova, V. S. Yurkevych and others have been developing scientific and practical foundations for diagnosing and supporting gifted children. In general, the problem of giftedness is urgent for Ukrainian scientists [2].

Almost all researchers believe that there is no unified way of working with gifted children, and no special methods for talented youth. Almost all researchers believe that there is no unified way to work with gifted children, nor special methods for talented youth. The current state of the Ukrainian education system necessitates the improvement of student learning activities [1]. One of the main tasks of improving the education system is the early identification, training and education of gifted and talented children, who make up the reserve of intellectual treasure of any nation. Research by scientists in many countries shows how difficult it is to restructure the education system, change the attitude of a teacher to a gifted child and remove barriers that block his or her talents.

Definitions of giftedness can be divided into two groups, conservative and liberal, depending on how many basic characteristics they cover. The terms “conservative” and “liberal” are not used in the usual political context, but rather as reflecting the criteria

by which a group of gifted people is identified. While the above definitions can be classified as conservative, a classic example of a liberal definition is Whitty's [10], according to which gifted individuals can be considered to have high potential in visual arts, creative writing, social leadership, or other valuable human activities.

A. Taylor in his book "The Nature of the Creative Process" identifies five levels of creativity, noting that the first three levels can be achieved by anyone with the appropriate motivation and perseverance. The last two levels are not achieved by everyone. They are characteristic of individuals who are able to experience inspiration or are especially gifted by nature - geniuses [3].

1. The level of primitive or intuitive expression. Creativity at this level is the most direct and simple expression of feelings, emotions, and thoughts, usually characteristic of children and adolescents who do not engage in art on a regular basis. It is naive and primitive art (creativity), but filled with feelings and experiences. The process and results of such a "naive" creative process are intended mainly for one's own pleasure.

2. Academic and scientific-technical level. People who are at this level of creativity have extensive knowledge in various fields, have mastered the methods and techniques of creating new knowledge in various forms, have enough experience and skills to realize their plans and ideas using a wide range of methods and techniques. In this case, perfect mastery of their knowledge, craft and tools is combined with creative energy.

3. Inventive level. A person-creator has the opportunity to experiment within the framework of his or her knowledge or activity (craft), to exploit different ways of using known tools, objects, and approaches. At the same time, creators-inventors use standard techniques, well-known facts, and stable skills only as a support, a starting point for developing new ideas. This level is characterized by the destruction of everyday rules, going beyond academic traditions.

4. The level of innovation. In this case, artists, writers, musicians, inventors and thinkers are even more original. They break all boundaries and offer methods, ideas, and knowledge that are qualitatively different from the standard ones. The previous level of understanding is preserved only at the level of the substructure, the subconscious thinking that guides these creative efforts.

5. The level of genius. It is characteristic of individuals whose ideas and discoveries in art and science cannot be interpreted or presented as a combination of ideas that arose at previous levels of creativity. Genius is at a level of intellectual and creative development that cannot be explained or achieved through conscious effort. It is unique in nature and by nature [3].

However, recent advances in psychology, neuroscience, and education are opening up new opportunities for innovative approaches to giftedness diagnosis. In this article, we will discuss the prospects and challenges of such innovative methods.

Dynamic diagnostics reflects a change in the way giftedness is understood. Unlike static tests that measure performance based on pre-established criteria, dynamic diagnostics focuses on the learning process and the individual's ability to adapt and learn from instruction [4]. Feuerstein's Instrumental Enrichment (FIE) program is an important example of dynamic diagnostics designed to assess cognitive modifiability and learning potential [5]. By focusing on the process rather than the outcome, dynamic diagnostics provide valuable insights into cognitive ability and growth potential.

Talent development models offer another innovative approach to diagnosing giftedness. In contrast to traditional assessments that define giftedness based on existing performance, talent development models emphasize the cultivation of potential through deliberate practice and a supportive environment. The model of talent and giftedness development proposed by François Gagné recognizes the dynamic interplay between innate abilities, environment, and personal motivation [7]. By focusing on talent development, these models provide a more complete understanding of giftedness and suggest strategies for effective talent development.

Advances in neuroscience have opened up new possibilities for understanding giftedness by providing insights into the neural mechanisms of exceptional abilities. Neuroscientific approaches use techniques such as functional magnetic resonance imaging to study the structure and function of the brain in gifted individuals [8]. Studies have shown differences in brain structure, neural system efficiency, and cortical thickness in gifted individuals, especially in regions associated with higher cognitive functions [8]. By revealing the neural basis of giftedness, neuroscientific approaches contribute to the development of objective diagnostic tools and targeted interventions.

A key aspect of giftedness diagnostics is the consideration of cultural diversity and its impact on assessment results. Traditional methods are often culturally biased, which may even result in the misidentification of true gifted individuals from different cultural and social backgrounds. Multicultural approaches, such as the Multicultural Assessment of Giftedness (MAG), aim to reduce these biases by taking into account a variety of cultural factors such as language, ethnicity, and social status [6]. By recognizing the cultural diversity of gifted populations, multicultural perspectives improve the objectivity and fairness of giftedness diagnosis [6].

While innovative approaches to giftedness diagnosis open up new opportunities for identifying and supporting gifted individuals, they also face several challenges. One of the main challenges is the validation and standardization of these methods in diverse

populations. Ensuring the reliability and validity of dynamic assessment tools, talent development models, and neuroscientific methods requires extensive empirical research and cross-cultural validation [9].

Innovative approaches to giftedness diagnosis are opening up new horizons for identifying and developing the potential of gifted individuals. Dynamic diagnostics, talent development models, neuroscience research, and multicultural approaches offer promise for improving our understanding of giftedness and developing effective support strategies. However, addressing the challenges associated with these approaches requires collaboration, research, and a commitment to equity and inclusion. By innovating and understanding diversity, we can unlock the full potential of gifted individuals and create a better future for all.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ветрова О. Д. Сучасні методи і форми роботи з обдарованими дітьми // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя: Психолого-педагогічні науки. 2012. № 3. С. 73–75.
2. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень : [моногр.] / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Вид-во Рута, 2006. 320 с.
3. Педагогічна креативність у структурі педагогічної обдарованості вчителя // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОШМС України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки: В 2-х ч. – Київ-Вінниця, 2011. – Вип. 69. Ч. 2. – С. 11-17.
4. Feuerstein, R., Rand, Y., & Rynders, J. E. Don't accept me as I am: Helping "retarded" people to excel. Plenum Press, 1988
5. Feuerstein, R., Feuerstein, R. S., & Falik, L. H. The Feuerstein Instrumental Enrichment Program. ICELP Press, 2010
6. Ford, D. Y. (2012). Gifted and talented education: History, issues, and recommendations. In K. R. Harris, S. Graham, T. Urdan, S. Graham, J. M. Royer, & M. Zeidner (Eds.), APA educational psychology handbook, Vol. 2. Individual differences and cultural and contextual factors. American Psychological Association, 2012. P. 83-110
7. Gagné, F. Transforming gifts into talents: The DMGT as a developmental theory. High Ability Studies. 2004
8. Jung, R. E., & Haier, R. J. The Parieto-Frontal Integration Theory (P-FIT) of intelligence: Converging neuroimaging evidence. Behavioral and Brain Sciences, 2007. P.135-154.
9. Subotnik, R. F., Olszewski-Kubilius, P., & Worrell, F. C. (). Rethinking giftedness and gifted education: A proposed direction, 2011. P. 3-54.
10. Witty P.A. Who are the gifted? Education of the gifted. Fifty-seventh Year Book of the National Society for the Study of Education. Part 2. Chicago : University of Chicago Press, 1958. P. 41–63.

Романюк С. О.,
вчитель географії
Бахмутської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 10
Бахмутської міської ради Донецької області
svitlana.romanyuk1004@gmail.com

НАВЧАННЯ ТА РОЗВИТОК ОБДАРОВАНИХ І ТВОРЧО РОЗВИНЕНИХ УЧНІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті розглядаються можливості використання універсального дизайну для організації освітнього процесу з метою розвитку обдарованої й творчої особистості учнів на уроках географії в умовах воєнного стану.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані діти, інформаційно-комунікаційні технології, дистанційне навчання, воєнний стан.

Abstract. The article examines the possibilities of using universal design to organize the educational process in order to develop the gifted and creative personality of students in geography lessons under martial law.

Key words: giftedness, gifted children, information and communication technologies, distance learning, martial law.

В умовах війни, розв'язаною Росією проти України, діти мають обмежений доступ до освітнього процесу, відчують зниження мотивації та пізнавальних процесів. Вони можуть перебувати у небезпечних умовах або у вимушеній евакуації, де навчатися досить важко. Тому, попри складні умови, важливо підтримувати учнів, тому що навчання є процесом, який дає їм певну підтримку, відчуття стабільності та безпеки. Разом з тим збереження навчання дітей є гарантією сталого розвитку нашої країни [6]. Отже, не втрачає актуальності питання навчання і виховання майбутнього української нації, створення умов для розвитку обдарованості, формування творчого потенціалу особистості та його самореалізації.

Питання розвитку обдарованості залишається важливим предметом спеціальних досліджень. Вітчизняних науковців цікавлять проблеми виявлення обдарованості (О. Бобир), ідентифікації видів обдарованості (О. Зазимко), психологічна організація взаємин вчителів з обдарованими учнями (І. Любовецька), генезис розуміння батьками проявів дитячої обдарованості (Н. Карпенко) [1]. Інтерактивну психолого-педагогічну підтримку соціалізації обдарованих учнів пропонують М. Гальченко, К. Андросович, Л. Найдюнова [2]. А. Веліканова надає авторський алгоритм моніторингу динаміки розвитку інтелектуального і творчого потенціалу обдарованих дітей [7].

Мета статті – показати можливості використання універсального дизайну для організації освітнього процесу з метою розвитку обдарованої й творчої особистості учнів на уроках географії в умовах воєнного стану.

Для усвідомлення наявності інтелектуальних можливостей, творчих здібностей і потенціалу особистісного розвитку дитини застосовую особистісно-орієнтований, компетентнісний і діяльнісний підходи, інноваційні освітні й інформаційно-комунікаційні технології. Задля досягнення цілей навчання учнів, дотримуюсь принципів рівності, добровільності та довіри. Намагаюся створювати найсприятливіші можливості для розвитку активності дітей та їх обдарувань. Для цього пристосовую прийоми, методи й форми педагогічного впливу до індивідуальних особистостей учнів. Для відчуття впевненості в безпеці працюю над покращенням їх ментального здоров'я. На навчальних заняттях створюю умови для психологічного комфорту, сприятливого настрою та емоційного піднесення з метою набуття учнями вмінь контролювати ситуацію навчання й отримати почуття задоволення від роботи.

Супровід обдарованої учнівської молоді здійснюю поетапно. Спочатку враховую успіхи учнів у певних видах діяльності. Пошук обдарованих здійснюю під час проведення уроків географії, застосовуючи наступні критерії: рівень творчості, пізнавального інтересу, нестандартності мислення, неординарності підходів, вибіркоче запам'ятовування, спостереження за явищами, проведення досліджень, пильність уваги. Аналізуючи результати письмових, практичних, творчих робіт, досліджень, звертаю увагу на інтелектуальні здібності, ерудицію, емоційне натхнення, словниковий запас, оригінальність, об'єктивність самоаналізу, гнучкість мислення й уяви, природні задатки підлітків. Під час проведення виховних заходів звертаю увагу на рівень активності, ініціативність, допитливість, відповідальність, наявність загальнолюдських якостей.

На другому етапі практичний психолог школи за допомогою спеціальних методик виявляє прояв обдарованості школярів у різних видах діяльності. На третьому етапі продовжую формувати, поглиблювати та розвивати здібності дитини через налагодження інтелектуального і творчого взаємоспілкування [4].

Одним зі шляхів, що розвиває творчі здібності школярів і сприяє формуванню досвіду їхньої творчої діяльності, є застосування методів проблемного викладу, частково-пошукового, дослідницького, кооперативного ("Кругова мозкова атака", "Ажурна пилка", "Сервірувальний килимок"). Надаю перевагу сучасним педагогічним технологіям: проєктній, рівневої диференціації та індивідуалізації навчання, критичного мислення, технології «Портфоліо учня». Завдяки їх використанню підвищується мотивація й інтерес учнів до вивчення предмета, створюється атмосфера діалогу та співробітництва, формуються в учнів уміння і навички творчої діяльності.

Навчально-пізнавальну діяльність підлітків спрямовую на самостійне опанування знаннями та вміннями у процесі активної розумової й практичної діяльності. Вважаю, що формуванню творчої особистості сприяють такі види

роботи, як складання діаграми Венна, застосування кола Ейлера, кейс-метод, створення інтелект-карт, буклетів, квестів, презентацій, лепбуків, мініпроектів, розв'язування географічних задач за алгоритмом і пошуком нестандартних підходів для їх розв'язання, відповіді на проблемні запитання. Для активізації розумових процесів, сприяння концентрації уваги пропоную розгадування ребусів, кросвордів, закодованих слів, створення синквейнів тощо.

На уроках дотримуюся виконання певної послідовності в організації засвоєння матеріалу: «Сприйняття – Осмислення – Запам'ятовування – Застосування – Перевірка результату». Така закономірність приводить до кращого розуміння навчального матеріалу учнями та орієнтована на підвищення якості освіти. Результатом творчих пошуків школярів є формування нових причинно-наслідкових зв'язків, які розкривають зміст проблеми й розвивають їх світоглядні властивості. Спрямовую їх зусилля на отримання відчуття інтелектуальної впевненості й особистої спроможності до виконання творчих завдань, позитивних емоцій від результатів праці.

Шляхами стимулювання самостійності та саморозвитку учнів вважаю доцільним застосування розвиваючого навчання у викладанні географії, оскільки в його основі лежить не пасивне сприйняття інформації, а дослідження проблеми з різних точок зору. Наприклад, використовую методичний прийом «Знаю – Хочу дізнатися – Дізнався», який спирається на певні знання/досвід, що є у дитини. Завдяки застосуванню прийому «Ромашка Б. Блума», учні відповідають на різні типи питань: прості, уточнювальні, пояснювальні, оцінювальні, практичні. Розвиваю навички отримання інформації шляхом складання порівняльних і традуктивних (за аналогією) таблиць, під час заповнення яких спочатку відбувається аналіз даних, а потім їх синтез.

З метою розвитку мислення зростання учнів встановлюю високі стандарти та очікування, розбиваю завдання на короткотривалі досяжні цілі, постійно здійснюю їх заохочення за наполегливість і старання в процесі діяльності [3]. Для бачення перспектив особистісного руху в опануванні учбового матеріалу та самореалізації дитини виконані ними роботи переглядаю з погляду конструктивної критики. Для успішного надання зворотного зв'язку ретельно обмірковую, як вони сприймуть відгук, зокрема, як він вплине на їхню впевненість у собі та мотивацію до навчання. Переконаюся, що відгук містить конкретну інформацію про успіхи й помилки із детальними роз'ясненнями. Таким чином, завдяки конструктивному зворотному зв'язку школярі можуть зосередити навчальні зусилля на своїх слабких місцях, усвідомити, що робили неправильно, отримати підтримку в тому, щоб взяти на себе більше відповідальності за власний розвиток та підвищити свою мотивацію [5].

Для розвитку обдарованості дитини використовую техніки зворотного зв'язку формувальне оцінювання. Наприклад, «Три «П»: Почни – Перестань –

Продовжуй (Що варто почати робити? Що варто перестати робити? Що варто продовжувати робити?) або «Модель GOLD» (GOAL – мета, OUTCOME – результат, LEARN – навчання/висновки, DEVELOPMENT – розвиток). Ця техніка полягає у тому, що запитується, яка була мета роботи учня, чого він хотів досягнути, виконуючи завдання. Потім, які отримав результати, що вийшло. Далі – чого навчився, виконуючи це завданнях. І нарешті – як дитина бачить ускладнення своєї роботи, що хотіла би спробувати далі, куди рухатися, з чим попрацювати [5]. Така взаємодія сприяє збагаченню інтелектуальної, емоційної та діяльнісної сфер підлітків, вибудовується консенсус та досягаються конкретні результати.

Для формування вмінь самоконтролю та взаємоконтролю залучаю школярів до здійснення самооцінки, яка розкриває критичне ставлення до своїх здібностей і можливостей та об'єктивного оцінювання власних результатів навчання. Навчаю проводити поопераційний контроль для усвідомлення учнями вірного плану дій та способу його реалізації. З цією метою використовую поелементне коментування процесу виконання роботи, зіставлення результату з взірцем, здійснення опори на таблицю, схему, стимулювання та заохочення учнів, застосування ігрових ситуацій, проведення змагання, вікторин, взаємоперевірки. Враховую суб'єктний досвід і зону найближчого розвитку особистості учнів. Підставою для корегувальної роботи з учнями та здійснення персонального психолого-педагогічного супроводу є спостереження за рівнем розвитку дитини, аналіз виконання завдань, моніторинг навчальних досягнень, можливості для розвитку позитивної самоідентифікації.

Задля гармонійного розвитку дитини встановлюю партнерські взаємини між усіма учасниками освітнього процесу. Вони спрямовані на відкрите, щире спілкування та зорієнтовані на формування цінностей (самореалізація, лідерство, свобода тощо). Практикую застосування стратегії «Приятелювання для навчання» (Study buddy), яка дозволяє зміцнити соціальні зв'язки учнів. Партнерство та живе спілкування допомагає подолати соціальну ізоляцію дистанційного навчання, підвищити особисту відповідальність та спів відповідальність. Під час роботи у парі увага приділяється не тільки результату, а й процесу навчальної діяльності. Діти прагнуть завершити її вчасно, щоб не підвести свого партнера по навчанню [5]. Це сприяє удосконаленню індивідуальної роботи та збагаченню власного навчального досвіду.

Для здійснення комунікації між учасниками освітнього процесу використовую різноманітні платформи і засоби взаємодії: online-спілкування (додатки Google meet, ZOOM, Viber, classroom; електронне листування, відеоуроки з використанням YouTube, Pi-stacja, ВШО, Izzi, програми для тестування (Classtime, Kahoot, “Наурок”, “Всеосвіта”), розробка інтерактивних

дидактичних вправ засобами LearningApps; ресурси Settera Online, Wordart, Wordwool, Liveworksheets, Genial.ly, Штучний інтелект; Telegram, MozaBook, MozaWeb, інтерактивні онлайн дошки Miro, Padlet, Jamboard; синхронне й асинхронне навчання тощо. Використання ІКТ забезпечує об'єктивність та прозорість контролю географічних знань, вмінь і навичок; в учнів розширюються можливості самостійного вивчення предмета та формування індивідуальних освітніх траєкторій. Крім того, ІКТ сприяє розвитку творчості, ініціативності учнів, відволіканню від постійних думок про загрозу життя.

Задля визначення проблем і формулювання способів їх розв'язання наприкінці кожного заняття проводжу рефлексію. Вона привчає учнів застосовувати її в реальному житті, усвідомлюючи свої дії.

Важливу роль в формуванні успішної особистості відвожу організації позаурочній роботі. Для розкриття потенційних можливостей обдарованості особистості особливе місце займає організація індивідуальної роботи з залучення дітей до участі в олімпіадах з географії, конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт МАН, проєктах, інтелектуальних природознавчих конкурсах і змаганнях, в яких вихованці демонструють високі досягнення.

3-поміж учнів - переможців I етапу олімпіади формую шкільну команду для участі в II (територіальної громади) етапі предметної олімпіади. Під час організації додаткових індивідуальних і групових занять з дітьми у дистанційному форматі застосовую сучасні комп'ютерні технології та он лайн програми. На них набувається досвід творчості та формується здатність учнів до творчої співпраці з учителем. Індивідуальна програма підготовки залежить від кінцевої мети учня, його здібностей та особливостей характеру. При цьому завжди враховую інтереси дитини. Для розуміння результату, якого бажають досягнути школярі, провожу індивідуальні бесіди. Задля досягнення мети допомагаю їм поставити покрокові завдання. Надаю підліткам методичні рекомендації та поради щодо дотримання режиму дня, звертаю увагу на вміння володіти собою, вміло користуватися здобутими знаннями в умовах конкуренції, стресу. Разом працюємо над вихованням порядності, формування переконання, що найцінніша перемога – та, яка здобута чесно з дотримання принципів академічної доброчесності, завдяки своїм зусиллям. Звертаю увагу на виявлення поваги до однолітків-конкурентів, вміння витримувати невдачу або поразку, а не тільки приймати перемогу, а ще уникати "зіркової хвороби".

Пропоную учням розв'язувати географічні задачі різних етапів олімпіад підвищеного рівня складності, самостійно опрацьовувати пізнавальну літературу з предмета. Слід зазначити, що самостійність дитини має частковий характер, яка з віком підвищується. Тому під час проведення групових занять залучаю старшокласників до коментування та пояснення задач і географічних

закономірностей меншим за віком школярам. З метою формування навички концентрації уваги на важливому матеріалі пропоную застосовувати техніку "Pomodoro". Використовуючи такий інструмент керування часом (тайм-менеджмент), діти позбуваються постійних відволікань під час навчання – прокрастинації та підвищують власну ефективність підготовки.

Отже, навіть в складних умовах воєнного часу можливо отримати гарні результати роботи з обдарованими та творчо розвинутими дітьми. Так, за підсумками навчального року в школі здійснюється зарахування учнів до бази даних «Обдаровані діти та молодь» різних рівнів, нагородження переможців стипендіями за результатами участі в олімпіаді з географії, природознавчих інтелектуальних і творчих конкурсах. Приміром, у 2024 році високі результати учні отримали в предметній олімпіаді, обласному відкритому Чемпіонаті з Інтернет - вікторин «Знай. Люби. Бережи» (середня вікова категорія), посівши I, II та три III місця (5-Б, 6-А, 8-Б класи). В обласному етапі Всеукраїнського конкурсу дитячого малюнку «Зоологічна галерея» перемогла учениця 6-А класу. Робота творчо обдарованої дитини направлена на Всеукраїнський етап конкурсу. Середня вікова група школярів виборола III місце в обласному етапі Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри "Сокіл" ("Джура") зі спортивного орієнтування серед команд Бахмутської територіальної громади.

Важливу роль приділяю роботі з батьками учнів, тому що умови, в яких сьогодні вимушені навчатися обдаровані учні, вимагають особливого прояву педагогічної й психологічної культури дорослих. Провожу для них консультації та надаю рекомендації з формування особистої відповідальності за власне життя та здоров'я, стресового стану і факторів, здійснення профілактики дистресів, підвищення рівня стресостійкості; формування практичних навичок саморегуляції та самоорганізації; розвитку навичок медіаграмотності тощо.

В роботі з обдарованими дітьми виділяю труднощі. Вони пов'язані з порушенням основних базових потреб у збереженні життя та здоров'я через війну, інформаційною перевантаженістю, недостатнім рівнем розвитку навичок медіаграмотності у підлітків, різними технічними проблемами, які не залежать від можливостей і відповідальності членів родини.

Отже, робота з обдарованими дітьми в умовах воєнного стану є серйозним викликом для системи освіти України в цілому. Але у відповідь на суспільні вимоги й основні завдання відновлення країни в післявоєнний період задача гармонійного розвитку особистості дитини залишається найважливішою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О. Є. Проблема розвитку обдарованої особистості в Україні і світі: сучасний стан і перспективи // Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Київ–Вінниця, 2012. Вип. 73.

2. Гальченко М. С., Андросович К. А., Найдьонова Л. М. Інтерактивна психолого-педагогічна підтримка соціалізації обдарованих старшокласників: методичний посібник. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018.
3. Седова Т.Д. Ціннісні орієнтації педагогічного супроводу обдарованих учнів в освітньому середовищі гімназії //Організація роботи з обдарованими учнями: досвід харківських шкіл (за результатами відкритого конкурсу-захисту проектів): Методичний посібник для заступників директорів ЗНЗ та вчителів, які працюють з обдарованими дітьми. – Харків, 2009.
4. Кращі практики психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів, надання соціально-психологічної допомоги постраждалим від насильства та торгівлі людьми [Електронний ресурс]//ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».
5. Фасилітований курс «ФОКУС: Формувальне Оцінювання – Кооперація, Успіх, Самореалізація», Європейський центр імені Вергеланда, БО "Центр освітніх ініціатив".
6. <https://osvita.ua/school/method/90113/> Режим запиту від 10.05.2024.
7. Веліканова А.Г., Дзюбенко О.М. Система роботи з обдарованими учнями (з досвіду роботи Харківської спеціалізованої школи № 16)//Організація роботи з обдарованими учнями: досвід харківських шкіл (за результатами відкритого конкурсу-захисту проектів): Методичний посібник для заступників директорів ЗНЗ та вчителів, які працюють з обдарованими дітьми. – Харків, 2009.

Рохно Т. М.,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Кременчуцький ліцей №30 "Олімп"
імені Н. М. Шевченко Кременчуцької міської ради
Кременчуцького району Полтавської області
rochno79@gmail.com

УЧАСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ МАН ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ

Анотація. У сучасному світі розвиток дослідницьких здібностей обдарованої молоді має велике значення для наукового прогресу та інноваційного розвитку суспільства. У дослідження розкрито поняття «обдарованості». Проводиться аналіз ролі та ефективності участі в діяльності Малої академії наук України (МАН) як засобу розвитку дослідницьких здібностей серед обдарованої молоді. На основі аналізу останніх досліджень та публікацій у цьому напрямку, а також враховуючи власний досвід та спостереження, встановлено, що МАН є важливим і ефективним інструментом для стимулювання наукового інтересу та розвитку дослідницьких навичок у молоді.

Проаналізовано програми та заходи, які пропонує МАН, а також їхню ефективність на основі відгуків учасників та порівняльного аналізу з іншими програмами розвитку обдарованої молоді. Результати теоретичного

дослідження підтверджують важливість участі в діяльності МАН для стимулювання наукового розвитку та формування наукової культури серед обдарованої молоді.

Ключові слова: обдарована молодь, дослідницькі здібності, Мала академія наук України, наукова діяльність, наукові дослідження, учнівська молодь, наукові конференції.

Summary. In the modern world, the development of research skills among gifted youth plays a crucial role in scientific progress and societal innovation. The study elucidates the concept of "giftedness". This article conducts an analysis of the role and effectiveness of participation in the activities of the Small Academy of Sciences of Ukraine (SASU) as a means of developing research abilities among gifted youth. Based on the analysis of recent research and publications in this field, as well as taking into account personal experience and observations, it is established that SASU is an important and effective tool for stimulating scientific interest and fostering research skills among young people.

The programs and activities offered by SASU are analyzed, along with their effectiveness based on feedback from participants and comparative analysis with other programs for the development of gifted youth. The results of the theoretical research confirm the importance of participation in SASU activities for stimulating scientific development and shaping a scientific culture among gifted youth.

Key words: gifted youth, research skills, Small Academy of Sciences of Ukraine (SASU), scientific activity, research studies, student youth, scientific conferences.

Постановка проблеми. В сучасному світі, де науковий прогрес є ключовим фактором розвитку суспільства, розкриття потенціалу обдарованої молоді у сфері науки стає важливою задачею. Мала академія наук України (МАН) пропонує унікальні можливості для розвитку дослідницьких здібностей серед молоді, але проблема залучення обдарованої молоді до цієї діяльності залишається не вирішеною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців працюють і працювало у цьому напрямку. Насамперед, ми можемо назвати таких: А. Капська, А. Мудрик, О. Карпенко, Л. Міщик, Т. Сущенко та інші.

При цьому не достатньо розкритою залишається проблема залучення обдарованої молоді в діяльність МАН, як засобу розвитку дослідницьких здібностей.

Постановка завдання. Метою є визначення ролі та ефективності участі в діяльності Малої академії наук України як засобу розвитку дослідницьких здібностей обдарованої молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Молодь – це майбутнє будь-якої країни. Забезпечення її розвитку та підтримки обдарованих учнів у процесі освіти є однією з ключових складових створення успішного суспільства.

Мало того, що обдарована молодь потребує спеціалізованого підходу до навчання, вона також потребує можливостей для розвитку своїх дослідницьких здібностей.

Для початку розглянемо поняття «обдарованості». Питання обдарованості було і залишається предметом інтенсивного дослідження багатьох дослідників у галузі освіти, психології, соціології, філософії та багатьох інших галузей науки, які вивчають людину. Перший крок до вирішення цієї проблеми зроблено в другій половині XIX ст., коли вийшла книга Ф. Гальтона «Спадковість таланту. Її закони і наслідки» (1869) [1, с. 16].

Сьогодні проблема виховання обдарованої особистості стала невід’ємною частиною нашого життя і нагальною потребою на етапі розвитку сучасного людства, що певною мірою пов’язано з подальшим розвитком цивілізації.

Обдарованість – це природні задатки, які людина набуває внаслідок спадковості. Вона нерозривно пов’язана з усім життям особистості і тому проявляється на всіх етапах її розвитку. Т. Цигень вважає, що під поняттям «обдарованість» слід розуміти певні інтелектуальні здібності, а також пам’ять та її підвиди. Сьогодні існує більше сотні визначень обдарованості [2, с. 56].

Розглянемо детальніше підходи до визначення поняття «обдарованість» (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Аналіз поняття «обдарованість»

Автор	Визначення
О. Котляревська	«рівень розвитку будь-яких здібностей людини, пов’язаний з їх розвитком, але, тим не менше, від них не залежний» [3].
Н. Лейтес	«набір здібностей» [2].
Н. Бухлова	«це не лише своєрідне поєднання здібностей людини, а ще й сукупність її особистісних характеристик»[1].
М. Мельник	«значне в порівнянні з віковими нормами випередження в розумовому розвитку або винятковий розвиток спеціальних здібностей (музичних, художніх і ін.)»[5].

Отже, як бачимо в науковій літературі не існує єдиного визначення поняття «обдарованість».

Дослідницькі здібності – це індивідуально-психологічні особливості особистості, що забезпечують успішність і якісний процес пошуку, оволодіння й осмислення нової інформації.

Навчальний процес в МАН є унікальним і відрізняється від звичайного навчання. Перш за все, це методи проведення занять – бесіди з важливих галузей науки, спеціалізовані гуртки, семінари з важливих питань, індивідуальні наукові проекти студентів під керівництвом науковців, ці теми охоплюють сфери знань і практичної діяльності, що виходять за рамки навчального плану з урахуванням інтересів кожного та їх творчих здібностей.

Особливо вагомими та корисними є індивідуальні зусилля молоді у поєднанні з науковцями. Процес розвитку дослідницьких здібностей у цій сфері потребує розвитку здібностей студентів спостерігати, експериментувати та аналізувати експерименти, які в першу чергу базуються на здатності здійснювати аналіз, синтез та виділення істотних ознак, а також як проведення порівнянь і узагальнень [6, с. 72].

Дуже важливо, щоб робота відповідала інтересам учасникам, їх віку, індивідуальності та інтелекту. Для дослідження вибирають об'єкти та явища з таким типом відображення, які типово та яскраво репрезентують природні умови в їхній місцевості, вони легкодоступні та можуть спостерігатися систематично та регулярно, вони мають відношення до сучасної науки та можуть використовувати в навчальному процесі для розвитку наукових понять та вдосконалення практичних навичок.

Найголовніше, щоб учасники МАН навчилися ретельно проводити дослідження, оволоділи складними методами обробки результатів і переконалися, що справжня наука неможлива, а результати ґрунтуються на науково доведених фактах.

Крім того, учасники вчаться шукати та узагальнювати наукову літературу, писати доповіді, обговорювати свої ідеї, обговорювати свою позицію, брати участь у наукових бесідах. Вони мають можливість обговорити свій досвід роботи під час захисних дискусій. Це має на меті посилити потенціал самореалізації обдарованої молоді, а також сприяти передачі наукових ідей.

У майбутньому їм необхідно буде набути знань, умінь і навичок, необхідних для дослідження, вміння самостійно проводити дослід, вміння читати наукову літературу. Створюючи моделі, виконуючи проекти, діти оцінюють інформацію, пов'язують її зі своїми знаннями та досвідом. Це вселяє в них віру у власні можливості, віру в те, що при необхідності вони зможуть вирішити складні проблеми [6, с. 73].

Наразі, МАН представляє різні проекти та програми. Наприклад (рис.1).

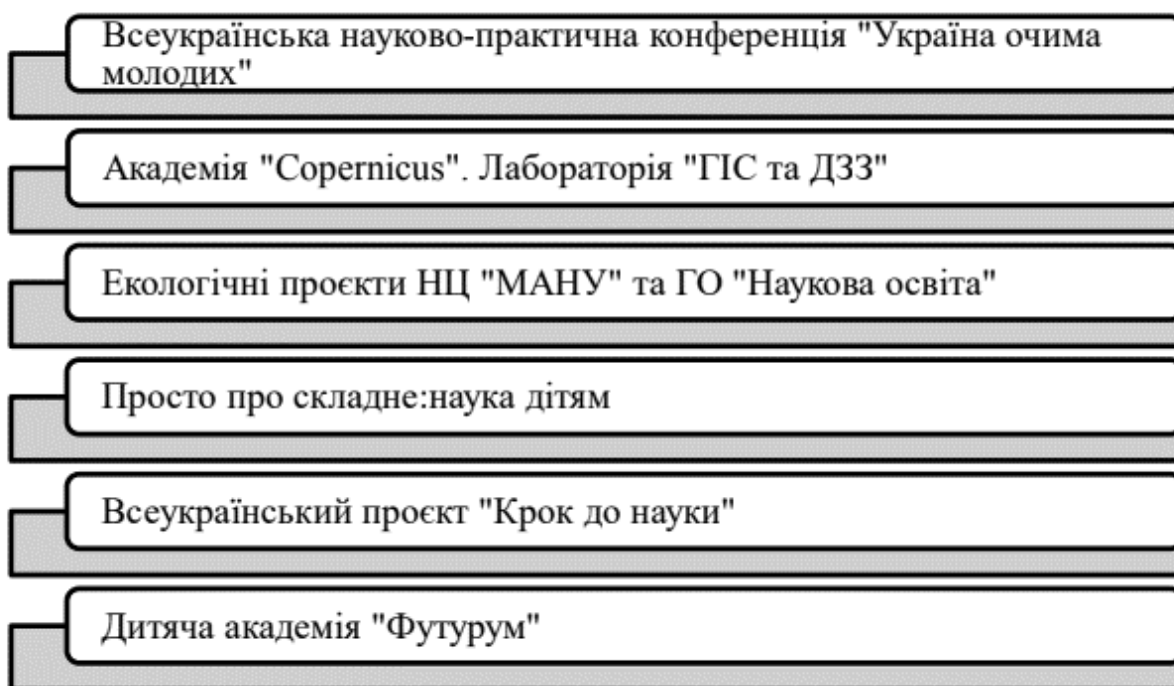

Рис.1. Проекти та програми МАН для розвитку дослідницьких здібностей обдарованої молоді

Складено автором на основі джерела [4]

Мала академія наук України протягом багатьох років відіграє важливу роль у розвитку дослідницьких здібностей обдарованої молоді. Її діяльність спрямована на виявлення, підтримку та стимулювання талановитих учнів, а також на створення умов для їх самореалізації у сфері наукової та інтелектуальної діяльності.

Перевагами участі в Малій академії наук для розвитку дослідницьких здібностей є:

1. Ознайомлення з актуальними проблемами сучасної науки та техніки. МАН надає учням доступ до передових знань та досліджень у різних галузях науки, стимулюючи їхню інтелектуальну цікавість та прагнення до пошуку нових знань.

2. Набуття дослідницьких навичок та вмінь. У процесі роботи над науковими проектами учні опановують методи наукового дослідження, вчать формулювати гіпотези, збирати та аналізувати дані, робити висновки та презентувати результати.

3. Проведення власних досліджень. МАН надає юним науковцям необхідні ресурси та підтримку для проведення самостійних досліджень під керівництвом досвідчених наукових консультантів. Це дає їм можливість випробувати свої сили, розкрити потенціал та зробити перші кроки у науковій кар'єрі.

4. Презентація результатів на наукових конференціях та конкурсах. Участь у наукових заходах МАН дозволяє учням поділитися своїми досягненнями з широкою аудиторією, отримати цінний досвід публічних виступів та здобути визнання у науковій спільноті.

5. Спілкування з однодумцями та обмін досвідом. МАН об'єднує талановитих та мотивованих учнів з різних куточків України, створюючи сприятливе середовище для спілкування, обміну ідеями та співпраці.

6. Визнання здібностей та талантів. Успішна участь у МАН дає учням впевненість у своїх силах, мотивує до подальшого саморозвитку та відкриває двері до нових можливостей.

Важливим аспектом діяльності МАН є також профорієнтаційна робота. Учні, які беруть участь у роботі МАН, мають можливість визначитися з майбутньою професією, отримати необхідні знання та навички для вступу до вищих навчальних закладів.

Результати участі у Малій академії наук свідчать про її високу ефективність у розвитку дослідницьких здібностей обдарованої молоді. Багато випускників МАН стали відомими науковцями, винахідниками, підприємцями. Їхні досягнення є свідченням того, що МАН дає обдарованим учням міцний фундамент для подальшого розвитку та самореалізації.

Ось кілька прикладів того, як участь у Малій академії наук допомогла обдарованим учням розвинути свої дослідницькі здібності [4]:

- Анна Крамаренко, учениця з міста Києва, брала участь у роботі секції фізики МАН. Під керівництвом наукового керівника вона провела дослідження з теми «Вплив магнітного поля на електропровідність напівпровідників». Результати її дослідження були представлені на фінальному етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН та отримали високу оцінку журі. Зараз Анна навчається в одному з найпрестижніших університетів світу, де продовжує свої наукові дослідження.
- Сергій Петренко, учень з міста Дніпра, брав участь у роботі секції математики МАН. Він розробив новий алгоритм розв'язання складних математичних задач. Його розробка була представлена на Міжнародній науковій олімпіаді та здобула золоту медаль. Зараз Сергій працює науковим співробітником у провідному науково-дослідному інституті.

Це лише декілька прикладів того, як участь у МАН допомагає обдарованій молоді розкрити свій потенціал та досягти успіху в обраній ними сфері.

Мала академія наук відіграє важливу роль у розвитку науки в Україні. Завдяки своїй діяльності вона сприяє виявленню та підтримці талантів, стимулює інтерес молоді до наукової діяльності, готує кадри для науково-дослідницьких інститутів та університетів.

Участь у МАН – це унікальна можливість для обдарованої молоді розвинути свої дослідницькі здібності, отримати цінний досвід та підготуватися до майбутнього.

Держава повинна й надалі підтримувати та розвивати діяльність МАН, адже це інвестиція в майбутнє України.

Висновок. Участь у МАН – це унікальна можливість для обдарованої молоді розвинути свої дослідницькі здібності, отримати цінний досвід та підготуватися до майбутнього.

Мала академія наук України відіграє важливу роль у розвитку дослідницьких здібностей обдарованої молоді, надаючи їм можливість виявити свій потенціал та розвинути власні інтелектуальні здібності. Ці програми сприяють формуванню нового покоління науковців та інтелектуалів, які зможуть зробити значний внесок у розвиток суспільства та науки.

Це не лише трамплін до успішної наукової кар'єри, але й важливий етап на шляху до особистісного зростання та самореалізації.

Підтримка діяльності Малої академії наук України з боку держави та суспільства є запорукою того, що Україна й надалі буде виховувати талановитих науковців, які зроблять значний внесок у розвиток світової науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бухлова Н. В. Обдарована дитина. Психолого-педагогічний супровід. Київ: Шкільний світ. 2013. 104 с.
2. Волошук І. С., Яременко Л. М. Обдарованість та її типологія. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. 2020. № 4. С 26-35.
3. Котляревська О. О. Обдарована дитина: знахідка чи проблема. Педагогічна майстерня. 2014. N 7. С.40–47
4. МАН. URL: <https://man.gov.ua/> (дата звернення: 13.05.2024)
5. Мельник М. Ю. Проблема обдарованості в теорії і практиці вітчизняної педагогіки в першій половині XX століття. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2017. N1(56). С.10–13.
6. Пронюк Н. П. Організація роботи Малої академії наук. Рідна школа № 6. 2000. С.72-73.

Рубанова С. Я.,

Викладач фінансових дисциплін,

Відокремленого структурного підрозділу «Краматорський фаховий коледж промисловості, інформаційних технологій та бізнесу ДДМА»

sveta_kyty@ukr.net

КРИТЕРІЙ ТА ПОКАЗНИКИ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ

Актуальність дослідження соціально-психологічної специфіки процесу соціалізації обдарованої студентської молоді полягає у двох аспектах.

Перший із них обумовлений тим, що все більші вимоги суспільство висуває до особистості, особливо таких її характеристик, які об'єднують термін «соціалізація». Про першочерговість умінь застосовувати знання у практичній діяльності наголошують теоретики і практики освіти (І. Бех, В. Кремень, О. Савченко, Г. Шевченко та ін.). На проблемі соціалізації особистості, зокрема обдарованої, акцентують увагу психологи (Н. Добровольська, С. Максименко, В. Моляко, В. Рибалка та ін.). На важливості соціалізації особистості наголошують зарубіжні вчені, стверджуючи, що саме некогнітивний розвиток відіграє ключову роль в успішності особистості у житті (Дж. Хекман та ін.).

Другий аспект полягає в тому, що сучасний етап суспільного розвитку характеризується масовим поширенням і застосуванням інформаційних технологій. Його назвали «інформаційним суспільством», де виробництво інформаційних, а не матеріальних цінностей є рушійною силою формування та розвитку суспільства (Й. Масуда).

Ключові слова: учнівська молодь, обдарованість, обдарована учнівська молодь, соціалізація, соціально-психологічний супровід, сучасний соціум.

Key words: student youth, giftedness, gifted student youth, socialization, socio-psychological support, modern society.

Наразі ми спостерігаємо, що інформаційні технології впливають нелише на розвиток суспільства загалом, а й на розвиток кожної особистості зокрема. Інтернет-простір цікавить обдаровану студентську молодь, й займає значну частину їхньої інтелектуальної діяльності та вільного часу.

Обдарована студентська молодь знаходить в Інтернеті потрібну для навчання інформацію, спілкується й знаходить засоби самовираження й самореалізації в Інтернет-мережі. Середовищем спілкування, якому віддає перевагу обдарована студентська молодь, є саме Інтернет-середовище, а інформаційні технології дедалі більше набувають функції соціалізації особистості. Таким чином, соціалізація особистості в Інтернет-середовищі є природним процесом, практично некерованим з боку традиційних соціалізаторів особистості.

Сучасне суспільство набуває нових культурних особливостей – це мережевий принцип функціонування і поширення, віртуальний характер,

короткочасна, спонтанна форма подачі інформації. В межах культури нашого суспільства зміні підлягає саме значення і роль особистості. Особистісну активність в цьому випадку провокують внутрішні стимули, оскільки змінюється ціннісна орієнтація, налаштована на розвиток і самовдосконалення.

Функції опанування знань і когнітивного розвитку, які традиційно виконувала в суспільстві система освіти, усе більше переходять до ІТ-середовища, адже нині більшість інформації можна отримати через Інтернет та інші ІКТ засоби. Продовжує набувати популярності дистанційна освіта.

Ефективний доступ до світових інформаційних ресурсів задовольняє потребу в інформаційних продуктах та послугах, покриває необхідність в інформаційній взаємодії та обміні. Однак все це носить здебільшого стихійний характер.

Для оцінювання загального рівня соціалізації обдарованої студентської молоді ми визначили низку критеріїв: когнітивний, особистісно-регулятивний, комунікативно-діяльнісний та мотиваційно-ціннісний.

Кожен із них охоплює певний перелік якісних показників.

Так, на когнітивному рівні вивчали такі показники обдарованої студентської молоді: обізнаність щодо якостей особистості, необхідних для успішної соціалізації у суспільстві; наявність і рівень розвитку їх у себе; знання про способи взаємодії людей у суспільстві, в соціальних мережах; знання власних інтересів, нахилів, здібностей.

На особистісно-регулятивному рівні вивчалися наявність у обдарованої студентської молоді таких показників, як: соціальна відповідальність; емоційна стійкість; адекватна самооцінка, вольовий контроль, впевненість в собі; рівень розвитку соціальних мотивів; мотивація досягнення поставлених цілей.

На комунікативно-діялісному рівні: аналіз ситуації взаємодії; адекватна оцінка вербальної та невербальної експресії у взаємодії; конструктивна взаємодія; товариськість; організація продуктивної соціально-орієнтованої діяльності.

На мотиваційно-ціннісному рівні вивчалися такі показники: наявність життєвих орієнтацій і цінностей; позитивна мотивація до взаємодії у суспільстві; ухвалення здорового способу життя; співвідношення особистих і суспільних цінностей; стійкі пізнавальні інтереси; ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Таким чином, виникає необхідність у розробці науково-методичного інструментарію для вивчення соціально-психологічної специфіки перебігу процесу соціалізації обдарованої студентської молоді в умовах сучасного соціуму.

Для організації діагностування соціально-психологічної специфіки перебігу процесу соціалізації обдарованої студентської молоді в умовах сучасного

соціуму необхідно підбирати комплексний інструментарій взаємодоповнюючих методів і методик дослідження: спостереження, опитування, інтерв'ювання, анкетування, бесіда, праксиметричні методи (аналіз продуктів творчої діяльності), психодіагностичні методики.

До діагностики компонентів соціалізації обдарованої студентської молоді увійшов комплекс психодіагностичних методик, відповідно до яких можна виявити та проаналізувати зазначені параметри.

Обґрунтовано комплексний методичний інструментарій емпіричного дослідження соціально-психологічної специфіки процесу соціалізації обдарованої студентської молоді в умовах сучасного соціуму, що передбачав, відповідно до вікового періоду розвитку досліджуваних, вивчення параметрів:

- мотиваційно-ціннісного та когнітивного критеріїв: методика «Діагностика структури ціннісних орієнтацій» (С. Бубнов), анкета «Інтернет в житті старшокласника» (Л. Ткаченко), анкети «Особливості взаємодії обдарованого учня з наставником» та «Особливості взаємодії при написанні науково-дослідної роботи» (К. Андросович), тести «Структура навчальної мотивації школяра» (К. Замфір) та «Інститути і механізми соціалізації особистості» (А. Лучинкіна);

- комунікативно-діяльнісного критерію: методика «Оцінка комунікативних і організаторських схильностей» (В. Синявський, Б. Федоришин), анкети на вивчення загальної самооцінки та соціальної активності обдарованої студентської молоді, методика на визначення рівня домагань («Моторна проба Шварцландера»), опитувальник «Ваша майбутня професія» (Л. Лучко); проєктивні методики «Будиночки», «Мій клас» (модифікація В. Смотріна);

- особистісно-регулятивного критерію: тест «Вивчення ступеня соціалізації старшокласників» (І. Рожкова), методика діагностики соціальної ідентичності обдарованого учня (М. Кун, Т. Макпартленд), самоактуалізаційний тест «САТ» (адаптація Ю. Альошиною, Л. Гозман, М. Загіки, М. Кроз), методики діагностики соціально-психологічної адаптації (К. Роджерс, Р. Даймонд, модифікація О. Осницького), шкільної тривожності (Б. Філіпс), міжособистісних відносин (Т. Лірі), особистісної креативності (Є. Тунік), методика «Діагностика вад особистісного розвитку (ДВОР)» (З. Карпенко); соціометрія.

Опитувальник «Ваша майбутня професія» (Л. Лучко) був спрямований на виявлення уявлень обдарованої студентської молоді про характер та особливості роботи за обраною професією. Відомості, отримані в результаті анкетування, дозволили виявити повноту уявлень, а також наявність в них протиставлень, спрямованість досліджуваних на визначення характеру діяльності, встановити ступінь відповідності уявлення досліджуваних про майбутню роботу та професію, яку вони обрали. Результати анкетування надали змогу провести

корекційну профорієнтаційну роботу. Опитувальник можна використовувати багаторазово для контролю ефективності профорієнтаційних заходів.

Тест «Вивчення ступеня соціалізації старшокласників» (І. Рожкова) надавав можливість виявити рівень соціальної адаптованості, активності, автономності та моральної вихованості обдарованої студентської молоді. Якщо коефіцієнт становив більше трьох, то ми констатували високий ступінь соціалізованості обдарованої студентської молоді; більше двох, але менше трьох – середній ступінь розвитку соціальних якостей; менше двох балів – низький рівень розвитку соціальних якостей.

У тесті «Вивчення ступеня соціалізації старшокласників» за результатами діагностики розширено характеристики обдарованої студентської молоді за факторним навантаженням.

Фактор соціальна адаптованість. У результаті тестування виявлено:

- високий рівень соціальної адаптованості. Це характеризує респондента як особистість з реалістичною самооцінкою, почуттям визнання себе, адекватності та стабільності володіння власним «Я»; він розуміє та адекватно сприймає соціальну дійсність; врівноважений, має стабільний емоційний стан, оптимістичні погляди на життя, користується визнанням однолітків і дорослих (батьків, фахівців), має позитивні відносини з оточуючими; з інтересом ставиться до занять у закладі освіти; має відносно стійкий стан психічного, фізичного та соціального благополуччя;

- середній рівень соціальної адаптованості – це рівень достатньо вільної орієнтації особистості в соціумі, однак для респондента характерною є підвищена залежність поведінки від думки інших (батьків, фахівців). Це спричиняє недостатню самостійність у вирішенні завдань, що виникають. Можливі часті зміни настрою; тимчасові труднощі можуть впливати на самооцінку;

- низький рівень соціальної адаптованості характеризує респондента як особистість зі слабкою вірою у себе, власні можливості, а також з низькою самооцінкою; він схильний гіперболізувати власні недоліки, що ускладнює спілкування з однолітками, стає причиною неадекватної реакції на соціальну ситуацію та виявляється у конфліктах з батьками, фахівцями тощо. Він слабо уявляє власне майбутнє, не має стійких інтересів. Окрім цього наявне незадоволення собою, власним життям.

Фактор автономність. У результаті тестування виявлено:

- високий рівень автономності. Це означає, що вступаючи у соціальні відносини, респондент здатен протистояти негативним впливам середовища, що забезпечує не лише актуалізацію засвоєної системи соціальних зв'язків і досвіду, а й створення нових, зокрема особистісного індивідуального досвіду;

- середній рівень автономності. Респондент досить легко пристосовується до певного соціального середовища. Якщо середовище стає для нього не цікавим або небезпечним, то він виключає себе з такого середовища, або переглядає власні ціннісні орієнтації, щоб залишитись в ньому;

- низький рівень автономності. Якщо респондент потрапляє у середовище, де наявні порушення задоволення актуальних потреб, неузгодженість самих потреб, або можливість їх блокади у майбутньому, то у нього можуть виникнути такі психологічні стани, як стрес, фрустрація, конфлікт, загальним проявом яких є тривога.

Фактор соціальна активність. Розвиток соціальної активності особистості є істотним моментом її соціалізації, що виявляється у поведінці особистості та її діяльності. В результаті тестування виявлено:

- високий рівень соціальної активності. Респондент не лише усвідомлює та приймає інтереси суспільства і певних спільнот, а й готовий та вміє реалізовувати ці інтереси, виявляє активну діяльність у соціальному житті. У нього є прагнення впливати на соціальні процеси, бере дієву участь у суспільних справах; має прагнення змінити, перетворити або, навпаки, зберегти, зміцнити наявний соціальний устрій, його форми й елементи;

- середній рівень соціальної активності підтверджує, що респондент є суб'єктом суспільних відносин, однак формує соціальні зв'язки на рівні власних потреб та інтересів;

- низький рівень соціальної активності свідчить про пасивне ставлення до суспільства, проблеми його розвитку, а також «споглядацький» характер.

Фактор оцінка схильності до гуманістичних норм життєдіяльності – моральність. У результаті тестування виявлено:

- високий рівень моральності. Респондент – вихована особистість із розвинутими волевими якостями. У нього сформовані уявлення про добро і зло, гідність, честь, справедливість, що сприяє самовдосконаленню, виробленню практичних навичок жити і діяти згідно з вимогами суспільства;

- середній рівень моральності свідчить про те, що у респондента недостатньо стійка шкала цінностей, недостатньо розвинута особиста рефлексія. Маючи значний запас моральних знань, він вміло міркує про моральні проблеми, не завжди дотримується моральних норм, особливо тоді, коли вони суперечать власним інтересам, може порушити окремі норми поведінки, вважаючи свою поведінку правильною;

- низький рівень моральності свідчить про те, що у респондента викривлене уявлення про моральні норми та їх прояви у поведінці; шкала цінностей нестійка, розмита, внутрішньо суперечлива; рівень самоорганізації та самоконтролю досить низький; самоаналіз практично відсутній. Негативні потреби, які

склалися, задовольняє за рахунок інших, а також намагається перекласти відповідальність за учинене на іншого.

Методика діагностики особистісної креативності (Є. Тунік) надавала змогу визначити чотири особливості творчої особистості: допитливість (Д); уяву (У); складність (С) і схильність до ризику (Р).

Під час оцінювання даних опитувальника використовувалися чотири фактори, що тісно корелюють з творчими проявами особистості. Ми отримали чотири сирі показники за кожним фактором, а також загальний сумарний показник. У процесі обробки даних використовували шаблон, який можна накладати на лист відповідей тесту, або зіставляли відповіді респондента з ключем у звичайній формі.

Тест структури ціннісних орієнтацій особистості (С. Бубнова) призначений для вивчення реалізації ціннісних орієнтацій особистості в реальних умовах життєдіяльності. Ступінь вираженості кожної ціннісної орієнтації особистості визначався за допомогою ключа, представленого в бланку відповідей. Відповідно до нього підраховувалася кількість позитивних відповідей у всіх одинадцяти шкалах, а їх результат записувався в графі «Σ».

За результатами обробки отриманих відомостей будувався графічний профіль, що відображав вираженість кожної цінності. Для цього по вертикалі фіксували кількісну вираженість цінностей (за 6-бальною системою), а по горизонталі – види цінностей.

Серед цих цінностей в узагальненому вигляді можна назвати такі: приємне проведення часу, відпочинок; високий матеріальний добробут; пошук і насолода прекрасним; допомога та милосердя до інших людей; любов; пізнання нового у світі, природі, людині; високий соціальний статус і управління людьми; визнання і повага до людей та вплив на оточуючих; соціальна активність для досягнення позитивних змін в суспільстві; спілкування; здоров'я.

Тест міжособистісних відносин (Т. Лірі) призначався для дослідження уявлень респондентів про себе й свій ідеальний «Я-образ», а також для вивчення взаємовідносин в малих групах. За його допомогою визначався переважаючий тип ставлення до людей у самооцінці та взаємооцінці.

Виділяють два фактори: «домінування – підпорядкування» і «дружелюбність – агресивність (ворожість)». Саме ці фактори визначають загальне враження про людину в процесах міжособистісного сприйняття. Залежно від відповідних показників виокремлюють низку орієнтацій – типів ставлення до оточуючих. Це допомагає зробити висновки про вираженість типу, про ступінь адаптованості поведінки – ступінь відповідності / невідповідності між цілями, яких досягають у процесі діяльності.

Дуже значна неадаптивність поведінки (під час подання результатів виділяють червоним кольором) може свідчити про невротичні відхилення, дисгармонію у сфері прийняття рішень або бути результатом будь-яких екстремальних ситуацій.

Методика використовувалася як для самооцінки, так і для оцінки поведінки інших людей. В останньому випадку респондент відповідав на запитання як би за іншу людини, ґрунтуючись на своєму уявленні про неї. Підсумовуючи результати такого тестування, складався узагальнений «представницький» портрет досліджуваного, а також робилися висновки про ставлення до нього інших членів групи.

Тест «Інститути і механізми соціалізації особистості» (А. Лучинкіна) призначався для виявлення провідного інституту соціалізації, який впливає на соціалізацію певної особистості. За тестом виділяють п'ять інститутів соціалізації: сім'я, школа, неформальні об'єднання, ЗМІ, Інтернет.

Одним із методів експериментального дослідження виступила експертна оцінка. Етапи проведення психологічної експертизи описані у працях науковців (Л. Карамушка, Л. Ребуха, Ю. Швалб та ін.), які займаються проблемами теорії та методології експертної діяльності, розробляють технологію проведення експертного дослідження в конкретних практичних галузях. Аналіз відповідних джерел свідчить про певну відмінність у структурі експертного дослідження, проте змістовний контент залишається незмінним і слугує його загальній меті.

Психологічну експертизу пропонувалося проводити за таким алгоритмом:

1. Вивчення експертом поставлених перед ним запитань та усвідомлення предмету психологічної експертизи.
2. Постановка задач дослідницького характеру.
3. Відбір методів дослідження у відповідності з поставленими задачами.
4. Безпосереднє проведення дослідження: психологічний аналіз матеріалів, поданих на експертизу; спостереження за досліджуваним (групою досліджуваних); бесіди з досліджуваним (групою досліджуваних); використання інструментальних методів дослідження індивідуально-психологічних особливостей досліджуваного або методів соціально-психологічного дослідження групи досліджуваних.
5. Аналіз та обробка отриманої інформації.
6. Робота зі спеціальною літературою.
7. Складання висновку експертом.

Була задіяна найбільш використовувана в соціально-психологічних практиках структура експертного дослідження, яка включає в себе три етапи: підготовчий, дослідницький та заключний.

На підготовчому етапі експерт знайомився з наданими йому матеріалами, аналізував поставлені перед ним питання, уточнював їх суть, складав план дослідження, визначав послідовність виконання окремих дій та здійснював первинний підбір методів і методик.

Починалася експертиза з уточнення того, як бачить ситуацію досліджуваний, як він оцінює важливість для себе певних її наслідків, у якій мірі й у якому обсязі готовий витрачати ресурси задля бажаного впливу на ситуацію. Обов'язково обговорювалися терміни подання звіту, його формат і чим досліджуваний може допомогти в організації дослідження.

Якість і результативність психологічної експертизи в багатьох аспектах визначалася підготовчою роботою відповідальної особи, що є ініціатором проведення експертизи, яка включає в себе збір матеріалів, необхідних для проведення експертного дослідження. Мова йде про формування належної інформаційної бази, вивчення якої є одним із завдань підготовчого етапу діяльності експерта. Незалежність експерта не суперечить використанню інформаційної бази і деяких організаційних ресурсів замовника. Центральне місце тут посідають фактичні дані, що характеризують особистість досліджуваного.

На підготовчому етапі експерт вибудовував ймовірнісну модель динаміки психічного стану та особистості досліджуваного в цілому та в момент досліджуваної ситуації. В цьому йому допомагали неофіційні особисті документи і продукти діяльності досліджуваного (щоденники, листи, записники, вірші, малюнки та ін.). Ці джерела інформації інколи найкраще висвітлювали психологічні особливості особистості, особливості її світосприйняття, психічний стан тощо. Їх аналіз допомагав виробити уявлення про динаміку формування особистості, особливості її життя і розвитку. Зрозуміло, що правильність такого уявлення перевірялася і уточнювалася під час безпосереднього проведення експертного дослідження.

Зібрана інформація слугувала основою попереднього структурного аналізу ситуації, що передбачав виокремлення її компонентів, особливо тих, на які можна вплинути. Саме керуючись цілями замовлення, термінами проведення, структурою ситуації, уточнювалася мета дослідження, планувалися види й обсяги роботи.

Важливо наголосити, що всі перелічені джерела інформації, з якими знайомиться експерт в межах підготовчого етапу експертизи, повинні збиратись і відповідним чином оформлюватися документально. Важливо також звернути увагу на те, що експерт не повинен піддаватись «ефекту первинності», адже останній може спричинити виникнення каузальної атрибуції, що неприпустимо у роботі експерта. Підготовчий етап завершувався складанням програми експертного дослідження.

Дослідницький етап – найбільш значний і важливий етап психологічної експертизи. В його межах починалася співпраця експерта і досліджуваного.

Методика проведення психологічної експертизи в кожному конкретному випадку передбачала широкий вибір різноманітних методів дослідження. Тут не може бути сталої системи чи однозначно визначеного переліку методик, адже все залежить від конкретного об'єкту дослідження, міри складності поставлених перед експертом завдань та його професіоналізму.

Заключний етап полягав у підведенні підсумків експертного дослідження. За своєю суттю він представляв собою процес формування остаточних синтетичних та інтегративних висновків, які виступали відповіддю на поставлені перед експертом питання. Вони оформлювалися у письмовий документ – експертний висновок.

Як зазначалося вище, соціально-економічні та політичні умови сучасного суспільства формують запит на всебічно розвинену особистість, творчу, з високими моральними цінностями, активною життєвою позицією. В таких умовах одне із завдань сучасних закладів освіти – створити основу для соціалізації обдарованої студентської молоді, як процесу формування соціальних якостей (оволодіння мовою спілкування, вивчення норм та правил спілкування, традицій, звичаїв, засвоєння соціальних ролей), завдяки яким молода людина стає дієздатним учасником соціального життя. Особливо важливим є значення соціалізації у підлітковому віці. Саме в цей час формуються основні структурні особливості особистості, якісні характеристики, які значною мірою залежать і від психолого-педагогічного впливу освітнього середовища. Формуються уявлення про себе, усвідомлення власної унікальності та ідентифікація себе в суспільстві однолітків; це період самоствердження серед них. Тому контакти з ровесниками стають пріоритетними для обдарованої студентської молоді. Водночас, якщо навички соціальної взаємодії не розвинуті, є загроза підміни реального спілкування віртуальним, спрощеним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андросович К., Бідненко Р. Аналіз розвивальних заходів в Інтернет-мережі для сприяння соціалізації обдарованих учнів. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика: зб. наук. праць. К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. Вип. 2. с. 53-61.
2. Андросович К., Ільїна Г., Садова М. Науково-методичні ресурси для психологічного супроводу освітнього процесу в умовах воєнного стану. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: зб. наук. праць. Серія «Психологічні науки». К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. № 1 (28). с. 79-85.
3. Афанасенко В. І., Комар Т. В. Науково-теоретичні засади дослідження проблеми стратегій реалізації творчого потенціалу особистості. Актуальні

проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. К.; Ніжин: ПП Лисенко, 2020. Т. IX. Вип. 13. с. 8-18.

4. Афанасьєва Н.Є. Теоретико-методологічні основи соціально-психологічного тренінгу. К.: Освіта України, 2016. 257 с.
5. Бабенко І.Є. Історичні віхи розвитку процесу психолого-педагогічної підтримки обдарованих дітей в США. Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць. Слов'янськ: СДПУ, 2010. Вип. L. с. 135-146.

Савченко Я. В.,

*аспірант, науковий співробітник
відділу інноваційних технологій в освіті обдарованих
ІОД НАПН України, м. Київ,
молодший науковий співробітник
відділу інформаційно-дидактичного моделювання,
НЦ «МАНУ», м. Київ,
savchyarik@gmail.com,
orcid.org/0000-0001-5790-6629*

Сліпухіна І. А.,

*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу підтримки обдарованості
ІОД НАПН України, м. Київ,
slipukhina2015@gmail.com ,
<https://orcid.org/0000-0002-9253-8021>*

ЧИ ФОРМУЮТЬ ІНТЕРАКТИВНІ МУЗЕЇ НАУКИ ДОСЛІДНИЦЬКУ КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: МЕТОДОЛОГІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток спеціалізованої освіти наукового спрямування в Україні є передумовою долучення нашої держави до світових інноваційних хабів. В її основу покладено формування у здобувачів освіти дослідницької компетентності [1]. В цьому контексті особливу роль відіграють середовища неформальної освіти, які володіють просторово-матеріальними і технологічними ресурсами, здатними суттєво розширити межі класних кімнат. Особливе місце в мережі таких закладів належить інтерактивним музеям науки (ІМН) [2].

Залучення освітніх пропозицій ІМН до навчальних програм спеціалізованої освіти наукового спрямування потребує оцінки ефективності складових їх середовищ у контексті сприяння формуванню дослідницької компетентності здобувачів освіти. Тому зібрані шляхом анкетування відгуки від різних категорій відвідувачів у перспективі допоможуть у з'ясуванні дієвості і практичної придатності дидактичних

засобів ІМН та аналогічних навчальних середовищ, наприклад, пересувних виставок і наукових шоу, основу яких складають інтерактивні наукові експозиції, щодо формування дослідницької компетентності здобувачів освіти. Відповідні висновки допоможуть окреслити напрями «точки дотику й перетину» засобів формальної і неформальної освіти, що сприятиме вдосколенню відповідних навчальних програм.

Поняття спеціалізованої освіти наукового спрямування, дослідницької компетентності та інші визначені у Стандарті спеціалізованої освіти наукового спрямування. Зокрема поняття дослідницької компетентності визначається як «здатність здобувача освіти виконувати дослідницькі навчальні завдання, здійснювати дослідницьку діяльність, спрямовану на одержання нових знань та/або пошук шляхів їх застосування, відповідно до профілю навчання» [1].

Як результат, здобуття спеціалізованої освіти наукового спрямування має забезпечити розвиток дослідницької компетентності здобувачів освіти відповідно до їх інтересів і профілю навчання, формування у них цінностей та особистісних якостей, що забезпечують дослідницьку культуру, академічну доброчесність і готовність до дослідницької діяльності [3].

В свою чергу Інтерактивний музей науки (Interactive Museum of Science) – це динамічне середовище, призначене для сприяння науковій освіті через інтерактивну взаємодію з фізичними проявами наукових принципів, явищ та їх прикладного застосування [2]. Його дидактичні засоби, інтерактивні наукові експозиції розширюють освітні можливості для досягнення цілей спеціалізованої освіти наукового спрямування, зокрема, сприяють організації дослідно-орієнтованого навчання, основним складником якого є дослідницька діяльність здобувачів освіти.

З іншої сторони, можливість відвідувачів, насамперед, здобувачів освіти долучитися до світу науки відповідно до власних інтересів і профілю навчання не тільки сприяє зацікавленню і мотивації, але й формуванню у них цінностей та особистісних якостей, таких як дослідницька культура, академічна доброчесність і готовність до дослідницької діяльності.

Нами ініційовано проведення трьох етапного емпіричного дослідження в середовищі ІМН, яке складається з контент-аналізу виставкових панелей як дидактичних засобів; ітерації змісту і технології проведення анкетування, проведення анкетування визначених категорій відвідувачів, аналізу даних і формулювання рекомендацій.

Вибірка респондентів буде здійснюватися випадковим чином і створюватиметься з відвідувачів музею, які поділятимуться на три категорії: здобувачі базової середньої освіти (5-9 класи, віковий діапазон: 10–15 років); вчителі, педагоги неформальної освіти та освітяни; батьки і дорослі представники сімей.

Кожному етапу емпіричного дослідження відповідають такі методи збору та аналізу даних: контент-аналіз виставкових панелей (аналіз змісту і потенційного впливу на зацікавленість відвідувачів представленою інформацією і оцінка його кореляції з освітніми стандартами і навчальними планами); проведення вхідного і вихідного анкетування кожної групи респондентів; кількісний, якісний і порівняльний аналіз даних.

У процесі підготовки емпіричного дослідження, зокрема анкет, було приділено особливу увагу етичним міркуванням, зокрема, скориговано зміст анкет відповідно до етичних вимог, які відповідають політиці захисту приватності та конфіденційності даних учасників, поваги до культурних особливостей та різноманітних точок зору упродовж виконання дослідження і забезпечують добровільну участь усіх учасників, підкріплену інформованою згодою.

Отже, формування і розвиток дослідницької компетентності є комплексною проблемою, яка може бути ефективно вирішена через інтеграцію формальної і неформальної освіти. Інноваційне середовище ІМН завдяки специфіці свого функціонування, новітнім методикам та унікальним поєднанням дидактичних засобів дозволяє консолідувати в зусилля учасників освітнього процесу і громадськості для досягнення цієї мети. Підтвердження гіпотези про ефективність середовища ІМН у контексті розвитку дослідницької компетентності обґрунтує необхідність більш широкої та активної інтеграції ІМН у програми закладів формальної освіти (зокрема базової), на які покладені основні обов'язки у розвитку спеціалізованої освіти наукового спрямування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування» №1303 чинний від 2019-10-16. URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/661/68a/91a/66168a91ac12b837443235.pdf>.
2. Глосарій з наукової освіти / Уклад. : І. С. Волощук, Л. В. Горбань, М. І. Довга, О. А. Ковальова, Г. В. Кузьменко, В. В. Мелешко, М. М. Міленіна, Н. І. Поліхун, Г. В. Онопченко, О. В. Онопченко, Я. В. Савченко, І. А. Сліпухіна, І. М. Шевченко ; за заг. ред. Гальченка М. С. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. 379 с.
3. Волощук І. Мадзігон В. Концепція середньої спеціалізованої освіти наукового спрямування : Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Вип. 1. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. С. 43-51.

Саракун Л. П.,
к. філос.н., доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін,
Національний університет харчових технологій,
sarakyn@ukr.net

АРТТЕРАПІЯ ЯК ТВОРЧИЙ МЕТОД У РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Розвиток обдарованості дитини за допомогою арттерапії є одним із ефективних творчих методів які стимулюють формування власного я, самовираження, самоактуалізації – розкриття широкого спектру можливостей дитини і утвердження нею свого індивідуально-неповторного способу існування у суспільстві, а також емоційного благополуччя.

Означена тема стала предметом міждисциплінарних досліджень науковців із різних галузей знань. Проблему впливу арт-терапії на психосоціальні особливості людини всебічно досліджували у своїх працях Дж. Аллан, А. Готсдінер, Е. Гутман, Дж. Дебуффе, Є. Іванченко, М. Старчеус та багато інших. М. Кисельова, О. Копитін, М. Костевич, Е. Крамер, Л. Підлипна, А. Старовойтов розглядали арт-терапію як інструмент прогресивної психолого-педагогічної допомоги. О. Вознесенська, І. Дмитрієва, О. Плетка та інші – як складову навчальної діяльності. Різноманітні визначення та підходи до вивчення питання арт-терапії, а також її характеристики та аналіз показують, що науковці мають різні позиції і точки зору.

Арттерапія є одним із ефективних напрямів психотерапії та одним із таких методів, який може актуалізувати процес розвитку обдарованості у дитини, адже сприяє формуванню цілісності світосприйняття, активізації емоційного поля, гуманізації міжособистісних стосунків, розвитку особистості, позитиву та неординарного мислення. Через творче самовираження методи арт-терапії допомагають вирішувати багато і психологічних проблем. Даний напрямок має переваги поміж інших, тому що це невербальна форма роботи. Він «дозволяє обходити «цензуру свідомості», є засобом вільного самопізнання та самовираження. Арттерапія має «інсайторієнтований» характер, створює атмосферу довіри й уваги до внутрішнього світу людини» [5].

Різноманітні види арт-терапії – засобу вільного самовираження і самопізнання, передбачають як цілісне так й ізольоване використання мистецтва в якості фактору впливу, таких як прослуховування музичних чи літературних творів, індивідуальне та групове виконання образотворчої діяльності, казкотерапія, мультфільмотерапія, піскова терапія, танцювальна терапія, створення колажів з малюнків, фотографій, символів, природних матеріалів, робота з тістом, тістопластика, так і доповнення мистецьким супроводом інших прийомів для посилення їх впливу і підвищення ефективності, зокрема,

створення вистав дітьми за допомогою ляльок тощо. Їх роль у розвитку обдарованості дитини є специфічною, що обумовлено своєрідністю мистецтва як носія естетичних цінностей. Мистецтво – це самопізнання людини в різноманітних сенсах її буття: соціально-культурному, політичному, національному, психологічному тощо. Кожен пізнає себе через мистецтво. Воно дозволяє в особливій символічній формі знайти рішення певної проблеми завдяки переструктуруванню ситуації на основі креативних здібностей індивіда. Мета мистецтва – надихати, очищувати, наповнювати естетичним змістом.

Заняття мистецтвом носять спонтанний характер – на відміну від ретельно організованої навчальної діяльності. У занятті мистецтвом дуже важливо, щоб дитина відчувала свій успіх в цій справі. Якщо вона бачить, що має успіх у вираженні та відображенні свого внутрішнього світу, створенні унікальних виробів, малюнків, до неї приходить успіх у комунікації, взаємовідносинах, а взаємодія зі світом стає більш цілісною і конструктивною. Успіх у творчості, в психіці дитини, несвідомо переноситься і на соціальне життя. На думку Г. В. Гегеля, цінність мистецтва полягає у вираженні глибинних інтересів і всеоб'ємних істин духу.

На сьогоднішній день існує багато способів виявлення обдарованих дітей, розробляються програми допомоги їм у реалізації здібностей [4, с. 134–138]. Арт-техніки набувають статусу самостійного психокорекційного та психотерапевтичного напрямку завдяки простоті та доступності використання, а також через очевидні переваги над вербальними формами роботи [3]. Завдяки арт-діяльності дитина виражає свої емоції та почуття, знаходить свою цілісність, неповторність та індивідуальність.

На думку І. Божко, «використання методів арт-терапії в комплексній корекції обдарованих учнів частково може сприяти задоволенню потреб у: спілкуванні, обміні досвідом та відчутті належності до групи; творчому й осмисленому проведенні часу; саморозумінні і позитивному сприйнятті самого себе; емоційній підтримці і самовдосконаленні; подоланні страхів, стресових станів; самодостатності; вираженні неприйнятних відчуттів і думок в атмосфері терпимості; освоєнні нових моделей поведінки, а також у співвідношенні своїх відчуттів і думок з реальністю; визнанні і розумінні іншими, і в тому, щоб бути самим собою» [2, с. 8]. Оскільки обдаровані діти більш вимогливі до себе і зачасту ставлять перед собою цілі, яких важко досягнути на даний момент, і це призводить до емоційного розладу, нетерпимості до однолітків та дестабілізації поведінки дитини. Важливим поняттям арт-терапії є сублимація – трансформація несвідомих інстинктів і потягів у творіння мистецтва; мистецтво може одночасно «направити в інше русло» відчуття тривоги, страху, злості, роздратування тощо [5, с.12].

Огляд літератури з проблем арт-терапії свідчить про те, що поняття «Арттерапія» є збірним і поєднує у собі безліч різних форм та методів. Фізичний і фізіологічний вплив арт-терапії полягає в тому, що творча діяльність сприяє

поліпшенню координації, відновленню й тоншому диференціюванню ідеомоторних актів. Не можна недооцінювати також безпосередню дію на організм кольору, ліній, форми. Гармонійний, всебічний розвиток людини передбачає рівноцінне функціонування обох півкуль головного мозку і нормальну їх взаємодію. Більше того, деякі види активності людини вимагають саме роботи правої півкулі, яка відповідає за творчість, інтуїцію, культуру, освіту, виховання і романтизм у любовних відносинах.

Найбільш ефективні методи арт-терапії, які можуть бути використані у роботі з обдарованими дітьми є кольоротерапія, музикотерапія, проєктивний малюнок, оригамі. Кожен вид мистецтвотерапії несе в собі потенційні можливості навчання тим чи іншим творчим навичкам, формування і розвиток якостей необхідних для творчої особистості, якій притаманні: внутрішня свобода, стабільність та стресостійкість, адекватна самооцінка; мотивація, інтелект, емоційний та комунікативний контроль. Головна мета арт-терапії – це допомогти дитині саморозкритися.

Кольоротерапія – наука, заснована на властивостях кольору для відновлення душевної рівноваги, активізації та направлення у потрібне русло внутрішніх резервів організму дитини. Колір викликає певні й специфічні зміни в її психічному світі, інтерпретація яких породжує те, що називають колірними асоціаціями і символами, враженнями від кольору [2]. Колірні сприйняття є важливими вираженнями зовнішнього світу; колір – джерело багатьох парадоксів мислення. Здавна людина прагнула опанувати здатність кольору впливати на внутрішній стан і використовувала колір з метою створення комфортного середовища існування і штучного відтворення реальності в зображеннях [1].

Малювання – творчий акт, що дозволяє дитині відчувати та зрозуміти саму себе, вільно висловити свої думки та почуття, бути самим собою, звільнитися від конфліктів і сильних переживань, розвинути емпатію, вільно виражати мрії і надії. Як зазначає І. Бабій, малювання розвиває чуттєво-рухову координацію. Його переваги (в порівнянні з іншими видами діяльності) полягають в тому, що воно вимагає узгодженої участі багатьох психічних функцій, бере участь в покращенні взаємодії півкуль головного мозку, оскільки в процесі малювання координується образне мислення, пов'язане в основному з роботою правої півкулі мозку, і абстрактно-логічне, за яке відповідає ліва півкуля. Основна задача проєктивного малюнка полягає у виявленні та усвідомленні проблем, переживань дитини. Керуючи і направляючи тематику малюнків, можна домогтися переключення її уваги, концентрації саме на значущих проблемах [5, с. 17–18]. У проєктивному малюванні можна використати такі методики, як вільне малювання, комунікативне малювання, спільне малювання, додаткове малювання.

Ефективним комунікативним, розвивально-корекційним і естетичним методом є музикотерапія. Вона своїми специфічними формами, засобами,

методами впливає на творчий потенціал дитини. Оскільки музикотерапія потребує активної діяльності учасників під час проведення занять, наприклад, співу (вокалотерапія), гри на музичних інструментах (інструментальна музикотерапія), то дитина, таким чином, отримує можливість творчого самовираження.

Відносно новий напрямок у арттерапії – орігамі, як традиційне японське мистецтво конструювання різноманітних паперових фігурок шляхом складання квадрата без вирізання та склеювання. Цей процес нагадує фокус, маленьку виставу, що завжди викликає радісне здивування. Зникає відчуття ізольованості, налагоджується спілкування. Унікальність арт-терапевтичного впливу орігамі полягає також у тому, що людина, навіть в умовах повної ізоляції, має можливість вести діалог з собою, зі своїм інтелектом. Це приносить величезне задоволення. Орігамі мають психотерапевтичні властивості, такі як підвищення активності правої півкулі мозку і врівноваження роботи обох півкуль; підвищення рівня інтелекту загалом; активізація творчого мислення; підвищення і стабілізація на високому рівні психоемоційного стану; зниження тривожності і допомога в адаптації до важких ситуацій; поліпшення рухової активності рук, розвиток моторики пальців; покращення пам'яті.

Таким чином, метод арт-терапії є одним із ефективних шляхів психологічної та педагогічної підтримки дітей, розвитку їхнього творчого потенціалу. Це один із природних і гуманних методів психотерапевтичного впливу на людину, один із ефективних методів оздоровлення, гармонізації особистості, її інтеграції у суспільство, як стимул проявів обдарованості, а тому потребує посиленого використання і подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Академія кольору. Еволюція науки про колір [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://Koloristika.info/t_enk.php.
2. Божко І. Арттерапія як засіб саморегуляції для обдарованих учнів старшої школи // Формування компетентностей обдарованої особистості в системі позашкільної та вищої освіти: зб. наук. праць матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11 березня 2021 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. В.А. Бут. Київ: НАУ, 2021. С. 8-13
3. Левус Н. І. Методичні матеріали до спецкурсу «арт-техніки активізації внутрішніх ресурсів людини» [Електронний ресурс]: Режим доступу : <https://refdb.ru/look/1959610.htm>
4. Мельник М. А. Теоретичні аспекти побудови розвивального освітнього середовища для обдарованих. Вісник Інституту розвитку дитини. Філософія, педагогіка, психологія, 2014. С. 134-138.
5. Теорія і практика арт-терапії : навчально-методичний комплекс / Уклад. І.В. Бабій. Умань, Алмі. 2014. 75 с.

Сидорчук А. М.,
заступник директора з НВР,
вчитель української мови та літератури,
Нікопольський ліцей №6 Нікопольської міської ради
annabosenkoanna@gmail.com

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБДАРОВАНОСТІ

У статті розглядаються гендерні аспекти ідентифікації обдарованості серед дітей і підлітків. Дослідження спрямоване на виявлення можливих відмінностей у підходах до визначення обдарованості у хлопчиків та дівчаток, а також на аналіз впливу гендерних стереотипів на оцінку здібностей. Використовуючи методи анкетування, інтерв'ювання та аналізу даних, автори вивчають, як соціальні та культурні фактори впливають на визнання та розвиток обдарованості. Результати дослідження показують, що існують певні відмінності в очікуваннях і оцінках обдарованості в залежності від статі дитини, що може впливати на подальший розвиток їх потенціалу. У статті також пропонуються рекомендації щодо подолання гендерних упереджень у процесі ідентифікації та підтримки обдарованих дітей, що сприятиме більш справедливому і ефективному підходу до розвитку їх здібностей.

Ключові слова: гендер, обдарованість, стереотипи, діти, соціальні, культурні, оцінка, розвиток, справедливість, підтримка.

The article considers the gender aspects of giftedness identification among children and adolescents. The research is aimed at identifying possible differences in approaches to determining giftedness in boys and girls, as well as at analyzing the influence of gender stereotypes on the assessment of abilities. Using the methods of questionnaires, interviews and data analysis, the authors study how social and cultural factors influence the recognition and development of giftedness. The results of the study show that there are certain differences in expectations and assessments of giftedness depending on the gender of the child, which can affect the further development of their potential. The article also offers recommendations for overcoming gender bias in the process of identifying and supporting gifted children, which will contribute to a fairer and more effective approach to the development of their abilities.

Key words: gender, giftedness, stereotypes, children, social, cultural, assessment, development, justice, support.

У сучасному суспільстві питання обдарованості набувають все більшого значення, оскільки ідентифікація та розвиток талантів сприяють інноваційному розвитку та прогресу. Однак, дослідження обдарованості часто нехтують важливим аспектом – гендерною складовою. Гендерні аспекти ідентифікації обдарованості є ключовими для розуміння того, як соціокультурні, психологічні та біологічні фактори впливають на виявлення і розвиток талантів серед різних статей.

Існуючі дослідження свідчать про те, що гендерні стереотипи та очікування можуть суттєво впливати на процес ідентифікації обдарованих дітей та підлітків.

Водночас, гендерні особливості можуть визначати різні прояви обдарованості та підходи до їх розвитку. Гендерні аспекти ідентифікації обдарованості є ключовими для розуміння того, як соціокультурні, психологічні та біологічні фактори впливають на виявлення і розвиток талантів серед різних статей. Існуючі дослідження свідчать про те, що гендерні стереотипи та очікування можуть суттєво впливати на процес ідентифікації обдарованих дітей та підлітків. Водночас, гендерні особливості можуть визначати різні прояви обдарованості та підходи до їх розвитку.

Розуміння цих аспектів дозволить розробити більш ефективні та справедливі методики ідентифікації та підтримки обдарованих індивідів. Ця стаття має на меті дослідити гендерні аспекти ідентифікації обдарованості, звертаючи увагу на різноманітні фактори, що впливають на процеси виявлення талантів серед хлопчиків та дівчаток. Ми також розглянемо питання, пов'язані з гендерними стереотипами у сфері освіти та науки, та запропонуємо рекомендації для практиків щодо створення гендерно-нейтрального підходу до ідентифікації обдарованості.

Обдарованість – це здатність до високих досягнень в одній або кількох сферах, таких як інтелектуальна, академічна, творча, лідерська чи художня. Вона проявляється у видатних результатах, нестандартному мисленні та прагненні до постійного саморозвитку. Обдаровані індивіди зазвичай демонструють вищий рівень знань, умінь та навичок у порівнянні з однолітками, а також відзначаються глибокою мотивацією до пізнання і вдосконалення [1].

Розпізнавання та підтримка обдарованості є критично важливими для розвитку індивіда та суспільства в цілому, адже вони сприяють формуванню майбутніх лідерів, інноваторів та творців культурного і наукового прогресу. Існують різні підходи до визначення обдарованості, але всі вони погоджуються з тим, що обдарованість включає:

1. Високий рівень інтелектуальної здатності.
2. Творчі здібності.
3. Академічні досягнення.
4. Лідерські якості.
5. Художні та мистецькі таланти.

Гендерні відмінності у розвитку обдарованості є складним і багатогранним явищем, яке залежить від багатьох соціокультурних, психологічних і біологічних факторів. Розуміння цих відмінностей є важливим для створення ефективних підходів до ідентифікації та підтримки обдарованих дітей та підлітків. Розглянемо основні аспекти, що впливають на гендерні відмінності в обдарованості.

- *Соціокультурні фактори*

Виховання і соціалізація дітей часто формують різні очікування щодо хлопчиків і дівчаток. Хлопчики частіше заохочуються до досліджень, технічних наук і ризику, тоді як дівчаток можуть спонукати до соціальних навичок і художньої творчості. Це може впливати на розвиток їхніх здібностей і вподобань. Наявність або відсутність успішних рольових моделей однієї статі в певних галузях може суттєво впливати на мотивацію та впевненість у власних силах. Наприклад, більша кількість чоловіків у науці і техніці може знижувати інтерес дівчат до цих сфер [4].

- *Психологічні фактори*

Дослідження показують, що дівчатка часто мають нижчу самооцінку в академічних досягненнях, особливо в технічних і математичних дисциплінах, навіть при рівних або вищих результатах порівняно з хлопчиками. Це може впливати на їхню мотивацію до поглибленого вивчення цих предметів. Хлопчики і дівчатка можуть мати різні підходи до мотивації. Хлопчики часто орієнтуються на конкурентність і досягнення, тоді як дівчатка можуть більше фокусуватися на кооперації та взаємодії.

- *Біологічні фактори*

Деякі дослідження вказують на наявність відмінностей у когнітивних здібностях між хлопчиками та дівчатками. Наприклад, хлопчики можуть мати переваги у просторових задачах, тоді як дівчатка часто демонструють кращі вербальні навички. Однак, ці відмінності є статистичними і не визначають здібності кожної окремої дитини. Відмінності в структурі і функціонуванні мозку можуть також впливати на розвиток різних видів обдарованості. Гендерні відмінності у розвитку обдарованості є результатом складної взаємодії соціокультурних, психологічних і біологічних факторів. Для забезпечення рівних можливостей для всіх дітей важливо враховувати ці відмінності при розробці методик ідентифікації та підтримки обдарованих учнів. Це включає створення гендерно-нейтрального навчального середовища, підтримку позитивних рольових моделей та усунення гендерних стереотипів. Лише так можна досягти справедливого розвитку талантів серед хлопчиків і дівчаток, сприяючи їхньому особистісному та професійному зростанню.

Соціокультурні фактори відіграють ключову роль у заохоченні та підтримці обдарованості дітей. Сімейне середовище суттєво впливає на розвиток талантів та самооцінку дитини. Батьки, які визнають і підтримують обдарованість своїх дітей, створюють умови для їхнього розвитку, надаючи доступ до ресурсів, навчальних матеріалів та стимулюючи інтерес до різноманітних сфер. Водночас, батьківські очікування та стиль виховання можуть або сприяти розвитку

обдарованості, або обмежувати його. Наприклад, підтримка і заохочення до навчання та досліджень допомагають дитині впевнено розвиватися, тоді як відсутність уваги до здібностей дитини або нав'язування стереотипних ролей можуть стримувати розвиток її потенціалу. Суспільні очікування та гендерні стереотипи можуть обмежувати можливості для розвитку обдарованості дівчат та хлопців у певних сферах. Гендерні стереотипи, такі як уявлення про те, що хлопчики краще в технічних науках, а дівчатка – в гуманітарних дисциплінах, можуть впливати на те, які галузі знань діти обирають для вивчення і в яких відчувають підтримку. Ці стереотипи можуть закріплюватись у школах, через підручники, вчителів та однолітків, що підсилює їх вплив. Такі упередження можуть призводити до того, що обдаровані дівчатка у галузях STEM (наука, технологія, інженерія, математика) або хлопчики у гуманітарних науках недоотримують необхідну підтримку для розвитку своїх здібностей [2].

Культурні традиції, цінності та уявлення про гендерні ролі в суспільстві впливають на ідентифікацію та підтримку обдарованості. У різних культурах існують різні уявлення про те, які види діяльності та досягнення є найбільш цінними. Ці уявлення часто мають гендерний контекст. Наприклад, у деяких культурах може бути прийнято вважати, що чоловіки повинні займатися наукою та технікою, тоді як жінки – вихованням дітей та гуманітарними науками. Такі уявлення можуть впливати на те, як батьки, вчителі та суспільство в цілому оцінюють і підтримують обдарованість хлопчиків і дівчаток у різних сферах. Культурні традиції можуть як сприяти, так і стримувати розвиток обдарованості, залежно від того, наскільки вони враховують індивідуальні здібності дітей незалежно від їх статі. Роль соціокультурних факторів у розвитку обдарованості є надзвичайно важливою. Родинне оточення, гендерні стереотипи та культурні традиції можуть як стимулювати, так і обмежувати розвиток талантів у дітей. Розуміння цих факторів дозволяє розробити більш справедливі та ефективні підходи до ідентифікації і підтримки обдарованих учнів, сприяючи максимальному розкриттю їхнього потенціалу незалежно від статі [5].

Розглянемо методи ідентифікації обдарованості з урахуванням гендерних особливостей:

- *Комплексна оцінка*

Комплексна оцінка дитячих здібностей є ключовим методом ідентифікації обдарованості з урахуванням гендерних відмінностей. Вона включає тестування інтелекту, творчих та академічних навичок, а також особистісних характеристик. Важливо враховувати, що гендерні стереотипи можуть впливати на результати тестування та сприйняття успіху у різних сферах. Оцінка повинна бути об'єктивною і враховувати можливі різниці у стилі навчання та виявленні здібностей у дівчат та хлопців.

- *Спостереження вчителів*

Педагоги, які пройшли спеціальну підготовку щодо ідентифікації обдарованості у дівчат та хлопців, можуть помітити приховані таланти учнів. Важливо враховувати, що деякі здібності можуть проявлятися індивідуально або залежати від контексту, тому спостереження та взаємодія з учнями у різних ситуаціях є важливими елементами процесу ідентифікації.

- *Портфоліо досягнень*

Ретельне збирання та аналіз різних досягнень дітей допоможе виявити їхню обдарованість у конкретних сферах з урахуванням гендерних особливостей. Портфоліо може включати академічні роботи, творчі проекти, участь у змаганнях чи виставках. Важливо дотримуватися принципу різноманітності та враховувати індивідуальний прогрес кожного учня.

- *Індивідуальні консультації*

Регулярні бесіди з обдарованими учнями дозволять краще зрозуміти їхні інтереси, потреби та цілі. Індивідуальний підхід дозволяє створити оптимальні умови для розвитку талантів кожного учня, зокрема враховуючи їхні унікальні гендерні особливості і можливі впливи стереотипів на їхнє самопочуття та розвиток.

Ключову роль у ранньому виявленні обдарованості дітей відіграють батьки, спостерігаючи за їхніми інтересами, схильностями та талантами. Вони можуть помітити ранні прояви здібностей і забезпечити дитині підтримку в їхньому розвитку. Створення підтримуючого середовища, яке включає доступ до різноманітних ресурсів та можливостей для розвитку талантів, є важливим аспектом цієї підтримки. Це можуть бути книги, інструменти для творчості, комп'ютери, наукове обладнання та інші засоби, які стимулюють інтерес дитини до навчання та досліджень.

Позитивне підкріплення та мотивація від батьків допомагають дітям впевнено розвивати свої здібності та долати труднощі. Хвалити за досягнення та підтримувати в разі невдач - це важливі складові виховання обдарованих дітей. Крім того, активна співпраця з освітніми установами є необхідною для гармонійного розвитку дитини. Участь у батьківських зборах, взаємодія з вчителями та психологами сприяють кращому розумінню потреб обдарованої дитини і створенню сприятливих умов для її розвитку.

Вчителі також мають значний вплив на розвиток обдарованості у дітей. Вони повинні володіти знаннями та навичками для ідентифікації обдарованих учнів, що включає використання тестів, спостереження за поведінкою та результатами учнів. Важливо, щоб вчителі використовували диференційоване навчання, яке дозволяє задовольнити індивідуальні потреби кожного обдарованого учня. Розробка індивідуальних навчальних планів, що

відповідають рівню здібностей та інтересів дитини, є одним з методів такої диференціації. Крім того, заняття, які стимулюють критичне та творче мислення, допомагають обдарованим учням розвивати свої таланти. Це можуть бути проекти, дослідження, дебати, творчі завдання, що сприяють розвитку інтелектуальних і творчих здібностей. Педагоги можуть виступати наставниками для обдарованих учнів, надаючи їм поради, підтримку та направлення. Наставництво допомагає дітям розкрити свій потенціал і знайти правильний напрямок у розвитку своїх здібностей [3].

Успішні жінки-лідери демонструють, що гендер не є перешкодою для досягнення високих результатів у різних сферах діяльності. Їхні приклади надихають та показують шлях до розвитку обдарованості без врахування гендерних обмежень [6].

• *Наукова діяльність:*

1. Марі Кюрі – видатна вчена, яка двічі отримала Нобелівську премію за дослідження в галузі фізики та хімії. Її праці з радіоактивності заклали основи для багатьох наукових відкриттів та досягнень.
2. Розалінд Франклін – біофізик, чия робота з рентгенівською кристалографією була ключовою у відкритті структури ДНК. Її внесок став основою для розуміння генетичного коду.

• *Бізнес та підприємництво:*

1. Шеріл Сандберг – головна операційна директорка Facebook, авторка книги "Lean In", що стала міжнародним бестселером. Вона є однією з найвпливовіших жінок у сфері технологій і бізнесу, активно виступає за рівні права жінок у корпоративному світі.
2. Опра Вінфрі – медіамагнатка, ведуча, продюсерка та філантропка. Її шлях від бідності до створення медійної імперії є прикладом того, як наполегливість та талант можуть змінити життя.

• *Політика та громадська діяльність:*

1. Ангела Меркель – колишня канцлерка Німеччини, яка протягом свого терміну зробила значний внесок у розвиток Європейського Союзу та світової політики. Її лідерство та політична мудрість стали прикладом для багатьох.
2. Малала Юсуфзай – активістка за права дівчат на освіту, наймолодша лауреатка Нобелівської премії миру. Її боротьба та досягнення стали символом стійкості та прагнення до справедливості.

• *Мистецтво та культура:*

1. Фріда Кало – мексиканська художниця, відома своїми самобутніми та символічними картинами. Її творчість та особиста історія надихають багатьох людей по всьому світу.

2. Меріл Стріп – одна з найвидатніших актрис сучасності, багаторазова лауреатка премії "Оскар". Її талант та професіоналізм є прикладом найвищих досягнень у кіномистецтві.

• *Спорт:*

1. Серена Вільямс – одна з найуспішніших тенісисток всіх часів. Її досягнення на корті та поза ним демонструють, що дисципліна, праця та віра у себе можуть привести до вершин у спорті.
2. Сімона Байлз – американська гімнастка, багаторазова олімпійська чемпіонка. Її виступи встановили нові стандарти у спорті, а відкрите обговорення проблем ментального здоров'я сприяє змінам у ставленні до спортсменів.

Отже, приклади успішних жінок-лідерів у різних сферах доводять, що обдарованість і наполеглива праця є ключовими факторами успіху, незалежно від гендеру. Їхні історії надихають нові покоління прагнути до високих досягнень, подолати стереотипи та бар'єри, розвивати свої таланти і робити значний внесок у розвиток суспільства.

Гендерні аспекти ідентифікації обдарованості мають велике значення для забезпечення справедливості та рівних можливостей в освіті. Обдарованість – це здатність до високих досягнень у різних сферах діяльності, таких як інтелектуальна, академічна, творча, лідерська чи художня. Визнання і розвиток обдарованості без врахування гендерних стереотипів є важливим кроком у створенні інклюзивного та сприятливого середовища для всіх дітей. Одним з ключових чинників у цьому процесі є подолання гендерних стереотипів, які можуть обмежувати можливості для розвитку обдарованості дівчат та хлопців у певних сферах. Суспільні очікування та усталені уявлення про гендерні ролі часто впливають на самооцінку дітей та їхні прагнення. Тому важливо активно працювати над зміною цих стереотипів, показуючи приклади успішних жінок і чоловіків у різних галузях, що підтверджують можливість досягнення високих результатів незалежно від статі.

Родинне оточення відіграє надзвичайно важливу роль у підтримці обдарованих дітей. Батьки, які заохочують та підтримують таланти своїх дітей, створюють сприятливі умови для їхнього розвитку. Важливо, щоб сім'ї мали доступ до інформації та ресурсів, які допоможуть їм розпізнавати та підтримувати обдарованість. Активна співпраця з освітніми установами, участь у шкільному житті, взаємодія з вчителями та психологами сприяють гармонійному розвитку дитини.

Педагоги також мають значний вплив на розвиток обдарованості у дітей. Вчителі, які пройшли спеціальну підготовку щодо ідентифікації обдарованості у дівчат та хлопців, можуть помітити приховані таланти учнів і допомогти їм розкритися. Використання диференційованого навчання та індивідуального підходу дозволяє задовольнити потреби кожного учня. Заняття, які стимулюють

критичне та творче мислення, сприяють розвитку інтелектуальних і творчих здібностей.

Впровадження спеціальних освітніх програм є ще одним важливим кроком у підтримці обдарованих дітей. Спеціальні курси, інтенсивні заняття, наставництво досвідчених фахівців та участь у конкурсах і проєктах допомагають дітям розкрити свої таланти та мотивують їх до постійного вдосконалення. Такі програми мають враховувати гендерні особливості, щоб забезпечити рівні можливості для дівчат і хлопців.

Таким чином, подолання гендерних стереотипів, активна підтримка з боку сім'ї та педагогів, а також впровадження спеціальних освітніх програм здатні допомогти розкрити потенціал обдарованих дівчат та хлопців. Це створює умови для справедливого та рівноправного розвитку, що є основою для прогресу суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О.Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: Монографія. – Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2005. – 456.
2. Дистанційне навчання. URL: <https://www.rv-it.college/index.php/studentu/distsijne-navchannya>.
3. Карпова А.І. «Освітні програми для обдарованих учнів: аналіз ефективності. «Інноваційні підходи в освіті» 2020, №7, с. 22-29.
4. Маккензі Сьюзен. «Гендерні стереотипи в освіті: виклики та можливості.» Гендерні дослідження, 2017, №14, с. 101-117.
5. Петренко І.О. «Особливості підтримки обдарованих дітей в сучасній школі». Освіта і розвиток, 2021, №5, с. 33-40.
6. Сандберг Шеріл, Lean In: Жінки, робота та воля до лідерства. Київ: Видавництво «Основи», 2016.

Скаржинець А. В.,

Старший науковий співробітник

Національний університет оборони України

Skarzenets@gmail.com

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Аналізуються сучасні підходи до оцінки обдарованості і розглядається, як ці підходи можуть бути інтегровані у відеоігрові платформи в умовах воєнного стану. Акцентується увага на можливостях використання відеоігор як інструменту для виявлення когнітивних, творчих та соціальних здібностей у дітей, які перебувають в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: обдарованість, ідентифікація, теорія множинного інтелекту, відеоігри, воєнний стан, освітні технології.

Annotation. The article analyses modern approaches to talent assessment and considers how these approaches can be integrated into video game platforms under martial law. Attention is focused on the possibilities of using video games as a tool for identifying cognitive, creative and social abilities in children in distance learning.

Keywords: talent, identification, multiple intelligence theory, video games, martial law, educational technologies.

Актуальність ідентифікації обдарованості у дітей в умовах воєнного стану полягає у необхідності забезпечення безперервного розвитку та підтримки дітей в складних умовах російсько-української війни. На жаль, війна створює значні перешкоди для традиційних методів навчання і діагностики обдарованості, що вимагає впровадження нових підходів. Інноваційні методи, такі як використання відеоігор, можуть слугувати ефективним інструментом для діагностики та подальшого розвитку різних видів обдарованості, забезпечуючи дітям стабільне середовище для реалізації їхнього потенціалу. Це не тільки сприяє особистісному розвитку дітей, але й має важливе значення для відновлення та розвитку українського суспільства в майбутньому.

"На початку ХХ століття було створено теорію інтелекту, що стверджувала існування різних видів інтелекту, які взаємопов'язані. Діагностика інтелектуального потенціалу базувалася на результатах тестових випробувань на IQ, які показували, що людина «розумна», «нормальна» або «з відхиленнями»" [2] Вважалося, що успішне складання тесту на IQ зазвичай свідчить про обдарованість людини, і навпаки.

Дійсно, існує певна кореляція між рівнем IQ у дитини та рівнем її обдарованості, проте ця кореляція не є абсолютною. І хоча, діти з високим IQ можуть проявляти здібності до швидкого навчання, абстрактного мислення, вирішення складних задач тощо. Проте традиційні IQ-тести вимірюють лише певні аспекти інтелекту, такі як логіко-математичні та вербальні здібності. Вони не враховують інших важливих аспектів обдарованості, таких як творчість, мотивація, соціальні навички, емоційний інтелект тощо. А обдарованість може проявлятися в різних сферах, таких як музика, мистецтво, спорт, лідерські якості, соціальна компетентність та інші. Діти можуть бути обдарованими в цих сферах без високого рівня IQ.

Американський психолог "Говард Гарднер запропонував уважати, що кожна особистість має множину видів інтелекту. Кожен із цих різних видів представляє спеціальні способи обробки та інтерпретації інформації, таким чином інформуючи, у якій спосіб кожна особа пізнає світ" [2].

Г. Гарднер зауважував, що кожен вид інтелекту має свої особливості, що найкраще виявляються ще в дитинстві. Але "суттєва проблема полягає в тому,

що важко індивідуалізувати навчальний процес у великому за кількістю учнів класі" [2]. В Україні, в умовах російсько-української війни, педагогам важливо використовувати інноваційні методи ідентифікації обдарованості дітей. Воєнний стан створює численні виклики для традиційної освітньої системи: руйнування інфраструктури, міграційні процеси, психологічний стрес та відсутність стабільності значно ускладнюють процеси навчання і виховання. Дистанційне навчання, що стало поширеним через загрози для безпеки під час бойових дій, створює нові можливості та виклики. З одного боку, воно дозволяє зберігати безперервність освітнього процесу, з іншого – вимагає пошуку нових підходів для залучення і підтримки дітей.

У цьому контексті відеоігри стають необхідністю, оскільки вони можуть забезпечити гнучкість і адаптивність, необхідні для ефективної роботи з дітьми в таких складних умовах. Відеоігри досить легко можуть бути інтегровані в процес дистанційного навчання, завдяки мобільним пристроям і онлайн-платформам. Крім того, використання відеоігор і інших цифрових технологій у дистанційному навчанні дозволяє адаптувати освітній процес до індивідуальних потреб і рівня розвитку кожної дитини. Це особливо важливо в умовах війни, коли психологічний стан дітей може бути нестабільним, і вони потребують більш персоналізованого підходу до навчання. Врешті-решт, відеоігри також можуть служити інструментом психологічної підтримки, допомагаючи дітям зняти стрес і тривогу, сприяючи їхньому емоційному благополуччю.

Поєднуючи теорію множинного інтелекту Говарда Гарднера з відеоігровими платформами, можна ефективно ідентифікувати обдарованість у дітей навіть в умовах воєнного стану. Теорія множинного інтелекту визнає, що інтелект багатовимірний і включає в себе різні типи, такі як лінгвістичний, логіко-математичний, музичний, просторовий, кінетичний, міжособистісний, внутрішньоособистісний та природничий інтелекти. Відеоігри, можуть забезпечити безпечний і стабільний простір для дітей, оскільки дозволяють оцінювати різні аспекти інтелекту, такі як логічне мислення, креативність, просторове сприйняття, соціальні навички та багато іншого. В умовах, коли діти можуть бути ізольовані або переміщені, відеоігри забезпечують можливість виявити і розвивати їхні таланти, навіть коли особистий контакт з педагогами обмежений.

Розглянемо детальніше, як це в теорії може працювати. Наприклад, логіко-математичний інтелект можна оцінити через ігри, що вимагають стратегічного мислення і вирішення складних задач, таких як головоломки або стратегії. Лінгвістичний інтелект можна виявити за допомогою ігор, де необхідно складати тексти, вирішувати мовні завдання або спілкуватися з іншими гравцями.

Музичний інтелект можна оцінити через ігри, що включають створення музики або ритмічні завдання. Просторовий інтелект можна визначити через ігри з елементами дизайну, тривимірного моделювання або орієнтації в просторі. Кінетичний інтелект проявляється в іграх, що вимагають координації рухів і фізичної активності. Міжособистісний інтелект оцінюється через багатокористувацькі ігри, де необхідно співпрацювати з іншими гравцями для досягнення успіху, а внутрішньоособистісний — через ігри, які вимагають самоаналізу і рефлексії. Природничий інтелект можна визначити через ігри, пов'язані з природою і навколишнім середовищем.

Таким чином, можна виділити наступні особливості застосування відеоігор при ідентифікації обдарованості у дітей:

1. відеоігри можуть оцінювати та розвивати когнітивні навички, такі як швидкість реакції, пам'ять, просторове мислення, увага і здатність до вирішення проблем;
2. тематика відеоігор може вказувати на інтереси дітей у певних сферах (наука, технології, мистецтво тощо), що може допомогти у визначенні напрямків, у яких вони можуть бути обдарованими;
3. відеоігри, що пропонують відкритий світ або створення власних об'єктів і світів (наприклад, "Minecraft"), можуть виявити і розвивати креативні здібності дітей;
4. стратегічні та тактичні ігри (наприклад, шахи або складні стратегії по типу "Civilization") можуть виявити здатність дітей до довгострокового планування, аналізу і прийняття рішень;
5. багатокористувацькі онлайн-ігри можуть оцінювати навички співпраці, лідерства, комунікації та здатності працювати в команді;
6. відеоігри можуть бути ефективним інструментом для оцінки мотивації і наполегливості дітей у досягненні цілей, подоланні труднощів і вирішенні складних завдань.

Разом з тим, важливо враховувати декілька важливих моментів:

- Надмірне використання відеоігор може мати негативні наслідки для здоров'я та соціальної адаптації дітей. Важливо забезпечувати баланс між ігровою діяльністю та іншими видами активності.
- Використання відеоігор для ідентифікації обдарованості має бути частиною комплексного педагогічного підходу, який включає різні методи оцінки і розвитку здібностей.
- Різні діти можуть проявляти свої здібності в різних видах ігор. Важливо враховувати індивідуальні особливості та інтереси кожної дитини.

- Відеоігри можуть бути ефективним інструментом для ідентифікації та розвитку обдарованості у дітей, лише за умови їх відповідного використання та інтеграції в загальну систему оцінки.
- Педагоги, в свою чергу, потребують підтримки у вигляді якісних інструментів та ресурсів для ідентифікації обдарованості через ігрові платформи. Спільні зусилля педагогів, психологів, батьків та міжнародних організацій (як спонсорів) можуть забезпечити ефективну підтримку обдарованих дітей навіть у найскладніших обставинах, сприяючи їхньому особистісному та інтелектуальному розвитку.

Отже, в сучасних умовах російсько-української війни стає вкрай важливо використовувати інноваційні методи для ідентифікації обдарованості у дітей. Традиційні підходи до навчання та оцінювання здібностей дітей зазнають серйозних викликів через руйнування інфраструктури, переміщення населення та низького рівня морально-психологічного стану. В таких умовах дистанційне навчання та використання відеоігор можуть стати ефективними інструментами для підтримки і розвитку обдарованості.

Інтеграція теорії множинного інтелекту Говарда Гарднера у процес використання відеоігор дозволяє більш точно і різносторонньо оцінювати здібності дітей, зокрема логічне мислення, креативність, просторове сприйняття та соціальні навички. Відеоігри не лише забезпечують безпечне і мотиваційне середовище для дітей, але й сприяють їхньому емоційному благополуччю, що є надзвичайно важливим в умовах стресу і нестабільності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лавриченко Н. Множинний інтелект і обдарованість у теоретичній моделі Говарда Гарднера [Електронний ресурс] / Н. Лавриченко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2016. – № 4 (58). – С. 11–19. – Режим доступу: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b9bc2150-1ad0-483a-b5e7-38722848981b/content>
2. Лещенко М., Гринько В. Зарубіжний досвід використання теорії множинного інтелекту Говарда Гарднера в навчальному процесі [Електронний ресурс] / М. Лещенко, В. Гринько // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2017. – № 10 (74). – С. 113–129. – Режим доступу: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0ba87db2-0ed8-432f-a0a5-2612d5f2b4c6/content>
3. Почепцов Г. Г. Дозвілля: телесеріали, теленовини, кіно, відеоігри в боротьбі за уми. Харків: Фоліо, 2020. – 346 с.

Слюта А. М.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри екології, географії та природокористування
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
sliuta.alina@ukr.net

Білий В. Ю.,
студент-магістрант I року навчання
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті описані практичні аспекти реалізації здоров'язбережувальної складової при вивченні географії для забезпечення розвитку обдарованої особистості. Автором зазначено, що важливим чинником формування здоров'я є освітнє середовище, яке дає здобувачам освіти як теоретичні знання, так і практичні навички ведення здорового способу життя. Досліджено сучасні підходи щодо впровадження здоров'язбережувальних технологій на уроках географії та в позакласній роботі на прикладі Новгород-Сіверської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 2. Підкреслено, що пріоритетними напрямками роботи закладів загальної середньої освіти для створення умов щодо зміцнення здоров'я здобувачів освіти є впровадження здоров'язбережувальних технологій в освітній процес.

Ключові слова: здобувачі освіти, здоров'язбережувальні технології, освітній процес, обдарована особистість

Abstract. The article describes the practical aspects of the implementation of the health-preserving component in the study of geography to ensure the development of a gifted personality. The author states that an important factor in the formation of health is the educational environment, which provides students with both theoretical knowledge and practical skills for leading a healthy lifestyle. Modern approaches to the implementation of health-saving technologies in geography lessons and in extracurricular work were studied using the example of the Novgorod-Siversk comprehensive school of grades I–III No. 2. It is emphasized that the priority areas of work of general secondary education institutions to create conditions for improving the health of students are the introduction of health-saving technologies into the educational process.

Key words: education seekers, health-saving technologies, educational process, gifted personality.

Важливим чинником розвитку обдарованої особистості є освітнє середовище, яке дає здобувачам освіти як теоретичні знання, так і практичні навички. Суспільство потребує нестандартного вирішення завдань, що під силу людині, мислення і поведінка якої відрізняються від стереотипних вчинків, крім

того, компонентом такої діяльності є її успішність, досягнення певних позитивних результатів [2, 5]. Однак, через реалії нашого сьогодення, а саме: складність, динамічність та суперечливість, світ створює різноманітні проблеми для людини, захоплюючи її особистісний простір. Збільшення повсякденних фізичних і психічних навантажень, невпевненості, розгубленості та розчарування, вплив на особистість інформаційних потоків – усе це негативно позначається на здоров'ї людини, загалом, і на її психічному здоров'ї зокрема. Враховуючи те, що людське життя є найвищою суспільною цінністю, одним з найважливіших завдань психологічного супроводу здібних та обдарованих дітей має бути збереження їх фізичного та психічного здоров'я. Саме тому пріоритетними напрямками роботи закладів загальної середньої освіти для створення умов щодо зміцнення здоров'я учнів є впровадження здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі.

Щоб уроки були успішними не лише з точки зору засвоєння освітнього матеріалу, вони повинні враховувати фізіологію, психологію, соціологію кожної дитини, формувати ціннісне ставлення учнів до свого здоров'я.

По-перше. На уроках географії практично будь-яка тема може бути використана для висвітлення тих чи інших фактів, що сприяють формуванню правильного ставлення учнів до свого здоров'я.

Так, при вивченні *корисних копалин*, мінеральних ресурсів Землі, їх видів і оцінки характеризується вплив природних багатств на життя, побут людей і виробничі особливості регіону. Учням пропонується відповісти на питання про розвиток на територіях, позбавлених природних копалин, компенсаторної діяльності, спрямованої на отримання доходів. Розкриваючи причини культивування та поширення психотропних речовин, розповідаємо про те, що самі місцеві жителі практично не вживають наркотичні засоби, а використовують виробництво для отримання прибутків.

При вивченні *гідросфери*, ролі води у природі та житті людей вчитель розповідає про значення речовин, що містяться в ній, профілактиці захворювань, пов'язаних з нестачею мінеральних речовин, зокрема йоду, а також використанням непитної води. Тема «Водні ресурси Землі, їх розміщення та якість» (рис. 1) дозволяє акцентувати увагу учнів на аспектах, пов'язаних з природоохоронними заходами щодо збереження та відновлення водних ресурсів Землі, та їх взаємозв'язок зі збереженням здоров'я жителів нашої планети. Практико-орієнтовані теми «Спостереження за об'єктами гідросфери, їх опис на місцевості і по карті, оцінка забезпеченості водними ресурсами різних регіонів Землі» дозволяють формувати навички охорони природи та збереження здоров'я. Урок, присвячений водним ресурсам, обов'язково має містити питання,

що стосуються впливу пов'язаних з ними небезпечних природних явищ на живі організми, у тому числі людей.

Рис. 1. Проведення уроків географії у Новгород-Сіверській ЗОШ І–ІІІ ст. № 2 з використанням здоров'язберезжувальних технологій

Вивчаючи тему «Атмосфера» розглядається вплив метеорологічних чинників на стан здоров'я людини і його адаптацію до різних кліматичних умов. Тут доречно актуалізувати і поглибити знання учнів про будову і функціонування органів дихання, необхідності їх захисту та профілактики хвороб органів дихання.

Спостерігаючи за погодою, даючи її опис, учні отримують знання про вплив температури і тиску повітря на організм людини. Знайомляться з попередженням погодозалежних захворювань.

Тема «Біосфера» дозволяє широко розглядати взаємозв'язки в живій і неживій природі, робити висновки про необхідність дбайливого і продуманого відношення до біосфери як необхідної для здорового існування організмів середовища. Практична складова теми спрямована на аналіз стану біосфери і можливість захисту організму від несприятливих впливів, пов'язаних з біосферними проблемами.

Велике практичне значення мають знання та вміння, пов'язані зі спостереженнями за рослинним і тваринним світом для визначення якості навколишнього середовища. Працюючи над навичками опису рослинного і тваринного світу на місцевості і по карті, учні одночасно отримують знання про корисні і небезпечні організми, способи взаємодії з природними об'єктами.

Вивченням ґрунту і найважливішої його властивості – родючості – продовжується вивчення теми, пов'язаної з напрямками розвитку людської діяльності і зв'язку цієї діяльності з природними умовами. Важлива тема захисту ґрунтів і контролю за станом ґрунтових угідь в цілях вирощування екологічно безпечної продукції.

Загалом, при вивченні кожної земної оболонки обов'язково включаються питання про пов'язані з ними небезпечні природні явища та їх вплив на все живе на Землі.

Розгляд *територіальних комплексів*: природних, природно-господарських варто проводити у взаємозв'язку їх компонентів, що дозволить привести учнів до висновку про необхідність продуманих і зважених рішень у галузі природокористування.

При описі *природних зон Землі* за географічними картами і порівнянні господарської діяльності людини в різних природних зонах пояснюються причини масового вирощування або виробництва шкідливих для здоров'я людини речовин, що відносяться до групи психотропних. Спостереження і опис стану навколишнього середовища, його змін, впливу на якість життя населення дозволяють продовжувати лінію збереження здоров'я.

Вивчення тем про *материки, океани, народи, і країни* дозволяє розглядати материки і океани як великі природні комплекси Землі, показувати взаємозв'язки між компонентами цих комплексів, розвивати природоохоронні знання.

Розкриваючи тему «*Населення*» Землі та окремих материків, його чисельність, учитель формує в дітей знання про демографічні проблеми і пошуки шляхів їх вирішення. Розповідаючи про людські раси, етноси актуалізує знання про культури різних народів, їх ставлення до здоров'я, вживання психотропних речовин. Учні при визначенні та порівнянні відмінностей в чисельності, щільності та динаміці населення різних регіонів і країн світу аналізують вплив шкідливих звичок на тривалість життя, якість життя та ін. Слідом за вивченням географії сучасних релігій розглядаються питання *матеріальної та духовної культури* як результати життєдіяльності людини, його взаємодії з навколишнім середовищем. Поняття духовної культури людини має на увазі і наявність культури збереження здоров'я.

У ході теми «*Взаємодія суспільства і природи*» учитель пояснює, що зміна природи материків і країн під впливом господарської діяльності людини призводить до катастрофічних явищ природного і техногенного характеру, представляє загрозу життю і здоров'ю людей. Які заходи з охорони природи на рівні материків і окремих країн необхідно здійснювати для зниження цієї загрози? Питання, за яким можна провести дебати, використати прийоми «відкритий мікрофон», «мозковий штурм», «коло ідей» тощо.

Тема «*Природокористування*» є однією з важливих тем курсу для формування культури здорового способу життя. Взаємодія людства і природи в минулому і сьогоденні; вплив господарської діяльності людей на літосферу, гідросферу, атмосферу, біосферу, заходи щодо їх охорони; діяльність людини з використання та охорони ґрунтів; стихійні явища в літосфері, гідросфері, атмосфері, їх характеристика і правила забезпечення безпеки людей; збереження якості навколишнього середовища – усі ці питання, що містяться в стандарті географічної загальної середньої освіти, мають безпосереднє відношення до формування культури здоров'я і сприяють профілактиці її порушень [5].

При вивченні політичної карти світу та окремих материків можна провести дослідження про вплив *політики* на здоров'я населення окремих країн. Бажано взяти для порівняння країни з різними політичними системами та різним економічним рівнем розвитку. Отож, упродовж усього курсу географії вправи і завдання здоров'язбережувального характеру можуть бути досить різноплановими.

По-друге. Оптимальний вибір технологій навчання. Застосування здоров'язбережувальних технологій дає можливість створювати на уроці атмосферу довіри та взаєморозуміння, сприяє розвитку особистості дитини й у загальному підсумку знижує ризик шкільних стресів, які негативно впливають не тільки на психічне, але й фізичне здоров'я учнів [1].

Здоров'язбережувальні технології в системі загальної середньої освіти сприяють грамотному і раціональному використанню інших прийомів і засобів навчання, розвитку та виховання [4].

При вивченні курсів фізичної географії особливо ефективні *ігрові технології*, в тому числі й технологія рольової гри. Позитивним моментом даної технології є те, що гра посилює навіть учням із середнім рівнем знань. Більш того, такі учні можуть стати першими у грі: винахідливість і кмітливість тут виявляються часом важливішими, ніж знання предмета.

Використання ігрових технологій дозволяє вирішити одночасно кілька різних завдань: зняти емоційну напругу, забезпечити психологічне розвантаження учнів, дати їм відомості розвивального і виховного плану, показати практичну значущість досліджуваної теми, спонукати до активізації самостійної пізнавальної діяльності тощо.

На початковому етапі навчання географії це можуть бути ігрові завдання для узагальнення знань («фізичні казки», кросворди, задачі-загадки і тому подібне). Для старших класів можна використовувати завдання фантастичного або детективного змісту, які значно активізують творчий потенціал. Завдання на узагальнення матеріалу можуть бути представлені, наприклад, у вигляді реклами того чи іншого фізичного явища, приладу або закону.

Доречним є прийом *використання літературних творів*, так при формуванні екологічної культури з допомогою поетичних образів ілюструють той чи інший вплив людини на природу. Зокрема, Олесь Гончар втілює проблему екологічної кризи в романі «Собор» в образі Володьки Лободи, а також через зображення заводів, промисловості. У повісті Миколи Вінграновського «Сіроманець» розглядаються дві проблеми – це взаємини людини з природою та людини з людиною.

Підлітків 12–14 років захоплюють *подорожі*. Тому для них варто проводити уроки-подорожі (особливо налаштовує до подорожей курс «материків і океанів») (рис. 2).

У старших класах більш ефективними є такі *інтерактивні форми* навчання, як «мозковий штурм», «ажурна пилка», «акваріум», групова дискусія, «поштова скринька», ін. [5].

Рис. 2. Проведення уроків географії в інтерактивному форматі з використанням здоров'язбережувальних технологій

Важливу роль відіграють уроки на природі, навчальні екскурсії, польові дослідження, спостереження тощо. Ще Василь Олександрович Сухомлинський підкреслював, що навчання на природі розвиває в учнів спостережливість, сформує науковий світогляд та допомагає виховати любов до всього живого. До переваг уроків просто неба можна віднести:

- свіже повітря позитивно впливає на фізичне самопочуття дітей, що у свою чергу покращує їхній психічний та емоційний стан;
- стимулювання пізнавального інтересу в учнів, адже в такому форматі кожен новий урок може проводитися на новому місці, а новизна завжди підвищує інтерес;
- дослідження навколишньої території біля закладу освіти, на якій може бути гарний парк, сквер, квітник, водойма, але не всі про них добре знають, хоча майже щодня проходять повз них.

Навчальні екскурсії – один із засобів зв'язку навчання з життям, практикою. Їх цінність визначається тим, що нового дізналися учні з самої дійсності, які вміння і навички придбали. Вони сприяють розвитку спостережливості, формуванню у здобувачів освіти дбайливого ставлення до природи і до себе як її частинки, утверджують у свідомості дітей та підлітків основи здорового способу життя, принципи здоров'язбереження, культури здорової поведінки (рис. 3.).

Рис. 3. Відвідування здобувачами освіти краєзнавчого відділення Новгород-Сіверського історико-культурного музею-заповідника «Слово о полку Ігоревім»

До екскурсійного маршруту зачасти включають відвідування краєзнавчого відділення Новгород-Сіверського історико-культурного музею-заповідника «Слово о полку Ігоревім» державного підприємства «Новгород-Сіверська лісова науково-дослідна станція», водоочисної станції, крейдяного кар'єру «Червона гірка», дослідження річок Десна і Віть, Ярославової криниці, вивчення схилів ярів.

Польові дослідження мають на меті зібрати відомості про природу. Учні можуть дослідити залягання ґрунтів на схилах яру, вивчити популяційне розмаїття рослин, зібрати гербарій, поспостерігати за колонією жуків-оленів біля позашкільного навчального закладу «Новгород-Сіверська комплексна дитячо-юнацька спортивна школа» Новгород-Сіверської міської ради Чернігівської області, провести облік птахів у міському парку, визначити вік дерев, ін.

Спостереження – один з найдоступніших способів вивчення природи. Воно дозволяє вивчати явища природи, з'ясувати їх суть, вимірювати кількість опадів. А ще бачити як прилітають і відлітають птахи, розпускаються квіти, ростуть дерева, бобри будують хатки та гаті і т. п.

Польові дослідження та спостереження дають дитині можливість глибше зрозуміти і пізнати світ природи, побачити своє місце в ньому.

По-третє. Ще один важливий фактор у системі збереження здоров'я дітей. Педагог повинен проводити невеликі паузи на уроках. Даремно в базових і профільних закладах загальної середньої освіти цьому приділяється мало уваги, адже діти-старшокласники втомлюються не менше малюків й іноді перемикання уваги чи пауза просто необхідні як для нормального опанування матеріалу, так і для здоров'я учня.

Зрозуміло, що на кожному уроці неможливо застосовувати інтерактивні, ігрові технології, але на невеликі фізкультхвилинки чи руханки завжди можна виділити кілька хвилин, навіть при дуже об'ємній темі уроку. Наприклад:

- дихальні вправи (якщо необхідно зняти гостре напруження, можна зробити глибокий вдих і затримати дихання на 20-30 секунд);

- вправи для м'язів, що знижують напругу м'язів обличчя (1 – надуті щоки, потім поступово випустити повітря через щільно стиснуті губи; 2 – по черзі надувати то одну, то іншу щоку, то обидві разом).

По-четверте. Одним із головних напрямків здоров'язбереження є створення здорового психологічного клімату на уроці. Це досягається зміною різних видів навчальної діяльності, що змінюються через кожні 7-10 хвилин. Це – «мозковий штурм», робота в творчих групах, робота з підручником, проведення лабораторних досліджень і практичних робіт, складання й розв'язання кросвордів, чанвордів, здійснення віртуальних мандрівок, захист проєктів, ігрові ситуації та різні типи уроків географії тощо. Вони сприяють активізації ініціативи і творчого самовираження учнів, розвитку пам'яті, логічного і критичного мислення, вмінню спілкуватися, не боятися висловлювати свою думку. Навчання повинно проводитися з урахуванням ведучих каналів сприйняття інформації учнів (аудіовізуальної, кінестетичної і т.д.). Необхідно здійснювати індивідуальний підхід до дітей з урахуванням їх особистих можливостей.

Велике значення має емоційний клімат на уроці. Мажорність уроку, емоційна мотивація на початку уроку, створення ситуації успіху та емоційного розвантаження ведуть до зниження психоемоційного напруження.

Слід зауважити, що в обставинах психологічного комфорту та емоційної піднесеності працездатність класу помітно підвищується, що в підсумку, призводить і до якісного засвоєння знань, і, як наслідок, до вищих навчальних досягнень. Після закінчення уроку учні залишають клас з хорошим настроєм, оскільки протягом цього часу негативні фактори були відсутні [3].

По-п'яте. Вміло розподіляти розумову працю дітей на уроці. Необхідно пам'ятати, що найголовнішою умовою забезпечення високої продуктивності розумової діяльності є поступовість входження у процес її виконання. Обсяги завдань повинні бути посилюючими для виконання. Це стосується і нормування домашніх завдань. Для уникнення перевантажень слід звертати увагу на об'єм і складність матеріалу, що задається додому

По-шосте. Значну роль у зміцненні здоров'я учнів відіграє екологічний простір: провітрювання, озеленення, освітлення кабінету/навчального класу географії перед початком уроку. Сприятливо на здоров'я і настрої впливають запахи, найкращим джерелом яких є кімнатні рослини. Крім того, вирішується виховне завдання: діти залучені до догляду за рослинами, залучаються і до бережливого відношення до них, до всього живого, одержуючи основи екологічного виховання.

Отже, зміна форм роботи на уроці, правильний розподіл видів діяльності, рівномірний розподіл об'єму запропонованого учням для вивчення навчального матеріалу, вправ та завдань для виконання, створення сприятливого емоційно-психологічного клімату – це та ряд інших факторів дадуть можливість проводити уроки географії максимально бережливо до здоров'я кожної дитини та в свою чергу забезпечувати розвиток обдарованої особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Здоров'язбережувальні технології закладу освіти в умовах сучасних освітніх змін: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Тернопіль, 06-07 червня, 2019) [ред. кол.: В.Черняк (відп. ред.) та ін.]; Тернопільський ОКІППО. Тернопіль: Видавничий центр ТОКІППО, 2019. 240 с.

2. Сиксин Ю.А., Слюта А.М. Професійна підготовка майбутніх фахівців географічного профілю у контексті формування професійних умінь. Концептуальні напрямки розвитку наукових знань (частина II): матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції м.Київ, 30-31 грудня 2019 року. Київ: МЦНІД, 2019. С.7-9.
3. Скрипник М. І. Технології індивідуалізації навчання в післядипломній освіті педагогів. Педагогічні інновації : ідеї, реалії, перспективи : зб. наук. праць / Ред. кол. Л. І. Даниленко (гол.ред.) та інш. К. : Логос, 2001. В. 4. С. 85-90.
4. Таранова О., Чехал Г. Здоров'язбережувальний освітній простір. // Газета «Завуч». 2008. № 19-20.
5. Ткаченко Л. Впровадження принципу індивідуалізації в навчально-виховний процес школи. 2003. № 11. С. 13-15.

Sokolovska Irina,
Candidate of Medical sciences,
Associate Professor
Khortytsia National Academy
irinasokol10@meta.ua

Nechyporenko Valentyna,
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, rector
Khortytsia National Academy

Hordiienko Natalia,
Doctor of Sociological Sciences, Professor,
vice-rector for research and innovation,
Khortytsia National Academy

Pozdnyakova Olena,
Doctor of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, first vice-rector
Khortytsia National Academy

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL MONITORING IN THE DIAGNOSTICS OF GIFT AND CHOOSING THE EDUCATION TRAJECTORY OF TALENTED YOUTH

Анотація. Виявлення обдарованих дітей – тривалий процес, пов'язаний з аналізом розвитку конкретної дитини. Ефективна ідентифікація обдарованості за допомогою будь-якої одноразової процедури тестування неможлива. Тому замість одномоментного відбору обдарованих дітей необхідно спрямовувати зусилля на поступовий, поетапний пошук обдарованої молоді у процесі навчання.

Ключові слова: психолого-педагогічний моніторинг, діагностика, обдарованість, молодь

Abstract. Identification of gifted children is a long process associated with the analysis of the development of a specific child. Effective identification of giftedness using any single test procedure is impossible. Therefore, instead of a one-time selection of gifted children, it is necessary to direct efforts to a gradual, step-by-step search for gifted youth in the process of education.

Key words: psychological and pedagogical monitoring, diagnosis, giftedness, youth.

The reforms that have taken place in the education system over the past decade, its focus on humanistic, personality-oriented and developmental educational technologies, have changed the attitude towards students who demonstrate extraordinary abilities. Educational institutions, educational and social programs, public organizations and foundations have appeared with the main goal of identifying, training, and developing gifted children.

Gradually, an understanding begins to form in the public consciousness that the transition to the age of knowledge-intensive technologies is impossible without preserving and increasing the intellectual potential of society. Therefore, creating conditions that ensure the identification of gifted youth is one of the priorities of modern society [1].

However, when working with these children, pedagogical and psychological difficulties constantly arise due to the variety of types of giftedness, many conflicting theoretical approaches and methods, the variability of modern education, as well as the extremely small number of specialists trained to work with gifted children. Identification of gifted youth is a long process associated with an analysis of the development of a particular child. Effective identification of giftedness through any one-time testing procedure is impossible [2].

Therefore, instead of a one-time selection of gifted children, it is necessary to direct efforts to a gradual, step-by-step search for gifted children in the process of their education under special programs (in the system of additional education).

Psychometric tests may be used as one of many sources of additional information in a gifted identification program, but in no case as the sole criterion for deciding whether a child is “gifted” or “not gifted.”

Psychological and pedagogical monitoring used to identify gifted children must meet a number of requirements:

- 1) the comprehensive nature of the assessment of various aspects of the child's behavior and activity, which will make it possible to use various sources of information and cover the widest possible range of his abilities;
- 2) duration of the identification process;
- 3) analysis of the child's behavior in those areas of activity that best correspond to his inclinations and interests;

4) expert assessment of the product of children's activities (drawings, poems, technical models, methods for solving mathematical problems, etc.) with the involvement of experts - highly qualified specialists in the relevant subject area of activity (mathematicians, philologists, chess players, engineers);

5) identifying signs of a child's giftedness not only in relation to the current level of his mental development, but also taking into account the zone of proximal development (in particular, in an enriched subject and educational environment when developing an individualized learning strategy for a given child).

It is advisable to conduct problem-based lessons according to a special program; the use of training methods, within the framework of which it is possible to organize certain developmental influences and remove psychological "barriers" typical for a given child;

6) multiple and multi-stage examination using a variety of psychodiagnostic procedures selected in accordance with the expected type of giftedness and individuality of the child

7) it is advisable to carry out a diagnostic examination in a situation of real life activity, bringing it closer in its form of organization to a natural experiment;

8) the use of such subject situations that model research activities and allow the child to show maximum independence in mastering and developing activities;

9) analysis of the real achievements of children and adolescents in various subject olympiads, conferences, sports competitions, creative competitions, festivals;

10) primary reliance on ecologically valid psychodiagnostic methods that deal with the assessment of a child's real behavior in a real situation - analysis of activity products, observation, conversation, expert assessments of teachers and parents [3].

However, an integrated approach to identifying giftedness does not completely eliminate errors. As a result, a gifted child may be "missed" or, on the contrary, a child who will not confirm this assessment in any way in his subsequent activities (cases of discrepancy between diagnosis and prognosis) may be classified as such.

When identifying gifted children, it is necessary to differentiate:

- the current level of development of giftedness achieved at a given age stage;
- features of specific manifestations of giftedness associated with attempts to realize it in various types of activities;
- the child's potential for development.

Which child is considered gifted?

Gifted and talented children can be called those who, according to experts, demonstrate high achievements in one or more areas due to their abilities:

- intellectual;
- creative and productive thinking;
- academic achievements (children who do well in school);

- communication and leadership;
- artistic activity;
- motor sphere.

Scientists have identified signs of giftedness in every area. Personal characteristics of gifted children include:

- high intellectual abilities;
- high creative abilities;
- ability to quickly assimilate and excellent memory;
- curiosity, inquisitiveness, desire for knowledge;
- high personal responsibility;
- independence of judgment;
- a positive self-concept associated with adequate self-esteem.

The study of giftedness is of particular importance in adolescence, since during this period the forms of giftedness not only appear, but also develop. The period between 12 and 20 years is most important for the manifestation of giftedness. Even abilities that manifest themselves in childhood develop only in adolescence into actual talent. Therefore, at the age of 3 to 16 years (conditional limitation), we should most likely talk about the development of inclinations, and then abilities, which can later develop into talent [4].

The American researcher Bloom, who studied the biographies of famous people, emphasizes: “whatever the abilities of children at an early age, without active support and special teaching methods they would hardly have reached the heights by which they became famous.” Therefore, great attention should be paid to preparing teachers to work with capable, gifted children [5].

Teachers need to take an unconventional approach to organizing and conducting classes, develop proprietary programs, and find an individual approach to the abilities of each student. And then, perhaps, talent will grow!

LITERATURE:

1. Tikhenko L. V., Sidorenko N. Yu. System of value orientations of intellectually gifted high school students. Illumination and development of the endowed speciality. 2012. No. 7. pp. 93–95.
2. Valuable determination of the formation of endowed specialness / O. L. Music and in. ; per ed. O. L. Music. Kiev: Vidavnychy Dim “Slovo”, 2017. 220 p.
3. Valuable support for the development of the gifted peculiarity in the open space. Psychological technology: a practical guide / O. L. Music and in. ; per ed. O. L. Music. Kiev: Institute of Psychology named after G. S. Kostyuk NAPN of Ukraine, 2023. 237 p.
4. Çelik Nur Demirbas, Mertol Hüseyin. Gifted Students’ Purpose in Life. Universal Journal of Educational Research. 2018. Vol. 6, No. 10. P. 2210–2215.
5. Collier W. G. Future Time Perspective and Self-Ratings of Creativity. ATSK Journal of Psychology. 2022. Vol. 3, Issue 1. P. 1724.

Старікова Л. П.,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент Харківського національного
педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
luda.p.starik@gmail.com

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ

Анотація. Проаналізовано поняття «обдарована дитина». Виокремлено проблеми в роботі з обдарованими дітьми в школі. Охарактеризовано напрями роботи зі здібними учнями. Показано необхідність отримання педагогами спеціальної компетентності для роботи з талановитими дітьми.

Ключові слова. Здібності, обдарована дитина, робота з розвитку здібностей і обдарованості дітей.

Abstract. The concept of «gifted child» is analyzed. Problems in working with gifted children at school are singled out. The areas of work with gifted students are characterized. The need for teachers to acquire special competence for working with talented children is shown.

Keywords. Abilities, a gifted child, work on the development of abilities and giftedness of children.

Внаслідок стрімкого прогресу в різних сферах життєдіяльності зростає потреба в талановитих, допитливих, активних громадянах. Обдаровані діти – це гордість, сила, опора і надія України, її майбутнє у світовому суспільстві. Для того, щоб вони вирости гідними громадянами, здатними піднести Україну на високий рівень світового визнання, їм необхідно забезпечити ґрунтовну освіту.

Аналіз освітньої практики в Україні показує низку проблем, серед яких:

- недостатня інформованість щодо методів діагностики обдарованості, теорії та методики психолого-педагогічної допомоги обдарованим дітям;
- низький рівень обізнаності щодо проявів обдарованості та проблем, які виникають в обдарованих дітей, що зумовлено високим рівнем розвитку здібностей і оригінальним світосприйняттям;
- домінування таких поглядів, що додаткових ресурсів потребують діти з обмеженими можливостями здоров'я, в тому числі й з інвалідністю, а не обдаровані учні, які також декларативно визнаються категорією осіб з особливими освітніми потребами.

До того ж, спостереження показали, що у роботі учителів часто виявляється шаблонність, одноманітність, інертність, відсутність креативності, прагнення до новизни, індивідуального стилю тощо. На наш погляд, пояснюється це тим, що система вищої педагогічної освіти переважно орієнтує майбутніх фахівців на роботу з «середнім» учнем.

Незважаючи на те, що вивчення феномена обдарованості здавна привертало увагу науковців, на сьогодні немає однозначного трактування цього поняття. Це пояснюється складністю самого розуміння «обдарована дитина».

За С. Гончаренко, «обдарованість – індивідуальна потенціальна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності» [2, с. 235].

Також науковець зауважує, що обдарованість розвивається у процесі засвоєння особистістю духовних та інших надбань людства, її творчої діяльності. Розрізняють обдарованість технічну, наукову, зокрема математичну, музичну, поетичну, художню, артистичну та ін. Високий ступінь спеціальної обдарованості називають талантом. Говорять також про загальну обдарованість, маючи на увазі особливості людей, що виявляють здібності до різних галузей діяльності.

Механізми прояву здібностей. Перший рівень – обдарованість (виявлені задатки та розвинені до посереднього рівня здібностей, результати діяльності людини є кращими, ніж у інших). Другий рівень – талановитість (високорозвинені здібності, результати діяльності людини визнаються суспільством).

Згідно з ідеями Дж. Рензулі, обдарованість – це результат перетину трьох факторів, що її визначають: 1) здібності вище середнього рівня; 2) наполегливість, витривалість, практичність, упевненість у собі; 3) творчий потенціал (складається із змішаних факторів, які пов'язують з новизною мислення, конструктивізмом, винахідництвом, оригінальністю). Дослідник виокремлює дві форми обдарованості, які пов'язані між собою і забезпечують успішну взаємодію між індивідом і навколишнім середовищем: навчальна і творчо-виробнича обдарованість. Творчо-виробнича обдарованість, зокрема, описує ті аспекти людської діяльності, яка використовує процеси мислення в об'єднаній індуктивній формі, зорієнтованій на певну реальну проблему. Її важко виявити під час тестування, оскільки вона пов'язана з емоційно-вольовою, психологічною, мотиваційною, ситуативною та іншими видами діяльності.

Ю. В. Журат, Б. М. Голик виділяють види обдарованості:

- 1) розвиток духовно-моральних основ особистості обдарованої дитини, вищих духовних цінностей;
- 2) розвиток творчої обдарованості;
- 3) розвиток індивідуальності обдарованої дитини (виявлення і розкриття самобутності та індивідуальної своєрідності і можливостей);
- 4) забезпечення високого рівня підготовки в школі, що обумовлює розвиток цілісного світобачення і високого рівня компетентності в різних галузях знань у відповідності з індивідуальними потребами і схильностями дітей.

У психолого-педагогічній літературі розрізняють такі особистісні сфери, до яких може бути застосоване поняття обдарованості:

- загальна інтелектуальна здатність (відмінна пам'ять, жваве мислення, здатність до швидкого розв'язання різноманітних практичних задач і завдань, зокрема проблемно-орієнтованих, зв'язне викладення думки тощо);
- специфічні академічні здібності;
- здатність до творчості (допитливість, незалежність і оригінальність мислення, висунення ідей тощо);
- спілкування і лідерство (готовність до адаптації у новому оточенні, невимушене спілкування з дорослими і дітьми, виявлення лідерства в іграх, ініціативність і відповідальність);
- художня і виконавська діяльність (зацікавленість візуальною інформацією, захоплення мистецтвами, в яких виявляється оригінальність і прагнення створити власний твір);
- психомоторна діяльність (точна моторика, чітка зорово-моторна координація, широкий діапазон рухів, упевнене і майстерне володіння тілом, високий рівень розвитку основних рухових навичок);
- яскраво виражена здатність відкривати причинно-наслідкові зв'язки, вони захоплюються побудовою альтернативних моделей і систем [1].

Саме для того, щоб виховати високоінтелектуальну і непереможну націю з великим потенціалом, за підтримки Міністерства освіти і науки України було створено науково-педагогічний проєкт «Інтелект України» (авторка ініціативи, науковий керівник проєкту доктор педагогічних наук, професор Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди І.В. Гавриш). Проєкт спрямований на навчання й підготовку обдарованих дітей, надання їм якісної освіти у найзручнішій і найдоступнішій формі. Він виконує такі завдання навчально-виховного процесу як тренування пам'яті, уваги, уяви й мислення; формування власної думки, розвиток таких позитивних особистісних якостей учнів, як кмітливність, чесність, самовідданість, працелюбність, толерантність.

Програма проєкту «Інтелект України» відрізняється від звичайної шкільної не лише поглибленим вивченням основ наук і більшим обсягом інформації, а й новітніми формами та методами навчання, завдяки яким школярі легко і залюбки здобувають якісні знання без зайвого клопоту і перевантаження.

Програма передбачає проведення спеціальних занять, які розширюють світогляд дитини, розвивають її уяву, пробуджують бажання творити, демонструвати своє бачення світу у власних виробках. У програму введено предмет «Навчаємося разом». У процесі його вивчення учні здобувають знання у цікавій ігровій формі – розгадують різноманітні ребуси, вправи, кросворди. Курс «Навчаємося разом» відіграє особливу роль у розвитку творчої особистості.

Про це свідчить велике бажання учнів презентувати себе суспільству як найкращих, найуспішніших. Вони беруть участь у конкурсах талантів, виховних позакласних заходах, виконують проекти і мають можливість продемонструвати особливі вміння та навички, свою індивідуальність – якості, набуті під час навчання за програмою проекту.

Нові можливості здібним дітям надає також дистанційне навчання, а саме: підключатися до електронних ресурсів, використовувати навчальні матеріали та електронні бібліотеки, мати доступ до сучасних баз даних та високоякісних навчальних матеріалів, мати можливість підібрати не тільки зручний для занять час, але й найбільш оптимальний темп засвоєння програми, що, у свою чергу, робить дистанційне навчання однією з ефективних форм роботи з обдарованими дітьми. Талановиті учні мають змогу прискорено або поглиблено опанувати курс навчання з потрібних предметів, спілкуватися з педагогами за допомогою веб-конференцій, електронної пошти, скапу в режимі реального часу, отримувати консультації, поради щодо коригування результатів, вказівки на помилки, допущені під час виконання тестових завдань. Навчальний матеріал, включаючи запис уроків і лабораторних експериментів, тепер можна розмістити в мережі Інтернет.

Онлайн-програми долучають талановитих дітей до спілкування й обговорення серйозних проблем із кращими педагогами та з однолітками, які мають схожі інтереси. Вони допомагають вибудувати оптимальну стратегію розвитку обдарованої дитини, пристосовуючи темп навчання до її потреб.

У будь-якому разі необхідно створювати базу даних відеоуроків, інтерактивних вправ, віртуальних ігор під час навчання, тестових програм і програм, які містять наочні демонстраційні матеріали з курсу, що вивчаються, відеозаписи дослідів з лабораторій, завдання на перевірку отриманих знань. Все це сприяє розвитку критичного мислення та придбання навичок практичної діяльності у обдарованих дітей.

У низці робіт з обдарованими дітьми Демченко О. П. пропонує започаткувати декілька напрямів:

- організовувати спеціальні форми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації (школи, курси, тренінги, воркшопи, майстер-класи, семінари тощо) для педагогів, які працюють з обдарованими дітьми і вже мають вищу освіту, але прагнуть підвищити свій професійний рівень у сфері обдарованості та набути спеціальну компетентність з розвитку дітей з різними видами обдарованості.

- ввести в зміст освітніх програм підготовки майбутніх спеціалістів психолого-педагогічного напрямку всіх навчальних дисциплін з вивчення науково-методичних основ роботи з обдарованими дітьми.

– здійснювати підготовку педагогів до роботи з обдарованими дітьми в контексті набуття ними інклюзивної компетентності.

– започаткувати підготовку педагогів обдарованих дітей як окрему спеціалізацію чи додаткову спеціальність, упровадження нових перспективних професій, зокрема, «андрагог», «тьютор», «модератор», «фасилітатор» тощо.

– проводити обов'язкову сертифікацію педагогів, які працюють з обдарованими дітьми [3, с. 41–52.].

Реформування вищої освіти України змінює пріоритети в підготовці майбутніх педагогів з домінування знаннєво орієнтованого навчання на створення умов для набуття ними фахових компетентностей. В такому контексті вважаємо за необхідне зробити особливий акцент на розробці окремого напрямку вітчизняної педагогіки, метою якого є підготовка майбутніх педагогів для роботи із здібними, обдарованими дітьми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 72. 144 с. Т. 1. С. 47-53.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. С.
3. Демченко О. П. Підготовка майбутніх творчих педагогів обдарованих дітей у контексті євроінтеграції. Молодий вчений. Спецвипуск, 2019. № 5/2. С. 41-52.

Степанян Н. З.,

*Директор Дніпровської гімназії № 83 Дніпровської міської ради,
sz083@dhp.dniproprada.gov.ua*

Кисельова О. В.,

*Заступник директора з виховної роботи Дніпровської гімназії № 83
Дніпровської міської ради, sz083@dhp.dniproprada.gov.ua*

Кисельова Т. Г.,

*Педагог-організатор Дніпровської гімназії № 83 Дніпровської міської ради,
sz083@dhp.dniproprada.gov.ua*

ВИЯВЛЕННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ В УМОВАХ НУШ НА ПРИКЛАДІ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Об'єктом дослідження роботи є теоретичні засади виявлення обдарованих дітей в умовах НУШ на прикладі учнівського самоврядування.

Предмет дослідження – розвиток талановитих дітей в роботі учнівського самоврядування.

Метою роботи є умови виявлення творчо обдарованих дітей, а також методи, прийоми та засоби роботи з ними в НУШ на прикладі учнівського самоврядування.

The object of research of the work is the theoretical principles of identifying talented children in the conditions of NUSH on the example of student self-government.

The subject of the research is the development of talented children in the work of student self-government.

The purpose of the work is the conditions for identifying creatively gifted children, as well as the methods, techniques and means of working with them in NUSH using the example of student self-government.

Вступ

Сьогодні суспільству необхідні люди, які мислять не шаблонно, вміють шукати нових шляхів розв'язання запропонованих завдань, давати раду з проблемною ситуацією. І тому все більш на часі стає проблема обдарованості. Раннє виявлення, навчання та виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань НУШ.

Саме тому для збереження інтелектуального потенціалу нації, що є показником духовного і матеріального поступу країни, дедалі актуальнішою стає проблема виявлення, навчання і розвитку обдарованих дітей.

Розділ I Теоретична частина

Сучасна психолого-педагогічна наука виокремлює такі сфери обдарованості: інтелектуальна, академічна, творча, спортивна, соціальна, обдарованість у сфері спілкування та лідерства.

Існують різні шляхи діагностування і виявлення талантів обдарованих дітей та шляхи їх подальшого розвитку. Наша гімназія обрала свій шлях виявлення обдарованих дітей та їх подальший розвиток через розгорнуту систему органів учнівського самоврядування.

Як визначити талановиту, обдаровану дитину?

Таким дітям притаманні певні риси творчої особистості, як-от: готовність до ризику; імпульсивність, оригінальність та незалежність суджень; небажання сприймати щось на віру, критичний погляд на події; сміливість уяви та думки, наполегливість.

При роботі з обдарованими дітьми у виховній роботі ми:

- використовуємо велику кількість творчих завдань, рольових тренінгів, дискусій;
- виключаємо тиск вчителя, вмикаємо вільне спілкування;
- дбаємо про те, аби соціальна активність приносила дитині задоволення;
- стимулюємо самостійне здобування інформації, підтримуємо бажання дитини працювати самостійно;
- заохочуємо її до наполегливості, активності;
- створюємо затишну і безпечну психологічну базу для пошуків себе;
- підтримуємо її схильність до творчості;

- поважаємо її допитливість;
- створюємо свободу простору задля занять своїми справами, уникаємо надлишку опіки;
- допомагаємо дитині у формуванні її системи цінностей, поважаємо її ідеї;
- сприяємо задоволенню основних людських потреб (любові, безпеки, поваги до себе);
- підтримуємо словесно, ставимося з теплом;
- підтримуємо необхідну дитині атмосферу творчості;
- не занижуємо її самооцінки;
- надаємо дитині можливість усвідомлювати суспільну значимість проблем;
- ставимо творчі завдання, що включають дослідження, аналіз, докази та висновки;
- стимулюємо до соціально значущих практичних дій.

Робота з обдарованими учнями має включати:

- діагностику (психологічну та педагогічну);
- організацію навчальної діяльності (участь в олімпіадах, конкурсах, змаганнях, факультативи);
- організацію пізнавальної діяльності (інформаційне забезпечення, наукова організація праці, гурткова робота);
- аналіз успіхів та досягнень учнів;
- поради щодо обдарованих дітей, рекомендації батькам, учням, учителям;
- складання планів роботи;
- забезпечення психологічного комфорту у роботі з обдарованими учнями.

Найефективнішим засобом виявлення обдарованості у дітей є проведення творчих конкурсів у різних напрямках діяльності, проєктів, тематичних заходів. Наприклад, театралізовані свята — особлива форма роботи з обдарованими дітьми, оскільки в них діти мають можливість не тільки реалізувати акторські здібності, безпосередньо беручи участь у виставах, але й виявити творчі навички, розробляючи сценарії постановок, розвинути схильність до художнього читання й літературної творчості, виявити ерудицію й дослідницькі навички у вікторинах і наукових диспутах. Така робота сприяє підвищенню мотивації обдарованих дітей до співробітництва з педагогами й копіткій роботі із самовдосконалення.

Хоч якими б були методи роботи й алгоритми дій, в їх основу покладено такі принципи:

- Орієнтація на потреби дитини.
- Максимальне розширення кола інтересів.
- Домінування розвивальних можливостей над інформаційною насиченістю.
- Ускладнення змісту позакласної діяльності.
- Орієнтація на змагання, актуалізація лідерських можливостей учнів.

Роль учителя

У сучасному освітньому середовищі головною постаттю у вихованні і становленні обдарованої дитини була і є особистість вчителя. Тільки сьогодні це – вчитель, який відповідає сучасним вимогам.

Яким повинен бути вчитель у роботі з обдарованими дітьми?

Талановитим, здатним до експериментальної й творчої діяльності; професійно грамотним; інтелігентним і ерудованим; має володіти сучасними педагогічними технологіями; мати позитивну «Я-концепцію», бути цілеспрямованим, наполегливим, емоційно стабільним; умілим організатором освітнього процесу, психологом.

Під час роботи з обдарованими дітьми вчитель частіше запитує думку самих дітей, менше пояснює, більше слухає, завжди допомагає і підтримує у разі необхідності. В роботі створює емоційно безпечну атмосферу, поважає особистість учнів, їхні думки, навіть якщо вони розходяться з думкою педагога.

Розділ II Практична частина

Вже 9 років в Гімназії № 83 ДМР діє учнівське самоврядування «Олімп», яке є активним учасником процесу формування творчої обдарованості.

Основна мета створення Учнівського самоврядування «Олімп» – це згуртування дітей та юнацтва у цікавих, добрих та корисних справах; виховання в них найвищих почуттів людяності – любові до рідної землі, до своєї родини, свого народу; пошани до історичного минулого, до культурної спадщини; виховання доброти та милосердя; розвитку інтелектуальних та творчих здібностей; розкриття талантів та виявлення обдарованих дітей; виховання в учнів активної життєвої позиції та вміння адаптуватися в сучасному соціумі.

Учнівська республіка заснована на принципах поваги й уваги до особистості, творчого пошуку змісту; єдності слова і діла, теорії й практики, задуму і втілення; взаємного навчання, солідарності, взаємодопомоги й підтримки.

Завдання Учнівського самоврядування «Олімп»:

- навчити школярів бути компетентними та відповідальними громадянами своєї держави;
- формувати особистісні позиції учнів у всіх видах суспільно-корисної діяльності;
- розвивати в них культуру відповідальності, здатність висловлювати свої думки;
- залучати учнів до усвідомленої систематичної участі в розв’язанні важливих питань життєдіяльності колективу;
- розвивати здібності лідерства та роботи в команді;
- розвивати талановитих особистостей, яких потребує держава.

Безумовно, лідерами стають діти, що мають соціальний талант та соціальний IQ. Завдяки нашій структурі самоврядування ми знаходимо ці таланти в кожному класі. Але не всі діти підпадають під структуру. Є діти, що мають скриті, не розвинені, приховані лідерські здібності, і вони потрапляють до команд завдяки якомусь випадкові або заходу, в якому одноразово беруть участь.

Пріоритетні напрямки в роботі з обдарованими дітьми.

1. «Від лідера-особистості до держави-лідера»

Обдарованих дітей виявляють, бачать, вчать вчителі початкових класів. К моменту закінчення початкової ланки гімназії існує група дітей молодшого віку, що мають різноманітні лідерські таланти, вміння та навички. На кожну дитину складається портфоліо. Використовуються різні методи виявлення талантів, діагностування, тісна співпраця з батьками.

Самоврядування на цьому етапі бачить своїм головним завданням виявлення та ефективного використання цих резервів.

З цього моменту починається більш серйозна та глибока робота з творчими та обдарованими дітьми цієї ланки. Перше, з чого ми починаємо – це тренінги для лідерів. Тому, під керівництвом заступника директора з виховної роботи, педагога-організатора і практичного психолога активно діє проєкт «Школа лідера», в ході якого учні 5–9 класів вже на новому, більш глибокому рівні знайомляться з завданнями самоврядування, його структурою, метою, розвивають в собі якості та здібності лідерства, вчаться працювати в команді, створюють власну систему роботи. Ця система дуже гнучка і не константна. Треба зазначити, що кожна оновлена команда лідерів особлива, неповторна, має свою специфіку і залежить від загальних соціальних факторів.

Ми постійно проводимо цікаві заняття та тренінги з обдарованими дітьми на різні теми, спрямовані на спонукання до творчої діяльності. Діти з інтересом, активно беруть участь у цих тренінгах, де вони пізнають не тільки одне одного, а і самі себе.

У такий спосіб формується трудовий колектив творчо та соціально обдарованих дітей УС «Олімп».

2. Національно-Патріотична діяльність

Сьогодні ми виховуємо покоління, якому розбудовувати країну; наші діти зростають в умовах глобальних змін у соціальному, економічному і політичному житті України. Тому національно-патріотичне виховання набуває первісного значення і ми впроваджуємо його на всіх етапах навчання та у виховній роботі, забезпечуючи формування в учнів національного світогляду. Адміністрація гімназії створює всі необхідні організаційні і методичні умови для забезпечення реалізації національної складової виховання, що охоплює також соціальну, волонтерську та культурницьку діяльність. В цій діяльності діти набувають і розвивають свої таланти. Діагностика проводиться під час практичної діяльності

та проведення заходів в яких діти або розвивають свої таланти і рухаються вперед, або шукають разом з нами інші шляхи різноманітної діяльності.

За безпосередньої участі команди самоврядування було проведено виховні години до Всесвітнього Дня Миру, Дня захисників і захисниць України, Дня козацтва, Дня Гідності та Свободи України, Дня пам'яті Героїв Крут, Дня Збройних Сил України, Дня Соборності України, Дня Єднання, Дня Героїв Небесної Сотні, річниці повномасштабного вторгнення рф на територію України, Дня українського добровольця, Дня пам'яток історії та культури, Дня пам'яті політичних репресій, Дня пам'яті та примирення, День Вишиванки.

Організація та безпосередня участь у шкільних заходах є невід'ємною частиною творчої діяльності учнівського самоврядування. Це є індивідуальний та колективний шлях розвитку удосконалення творчих і обдарованих учнів. УС «Олімп» є організатором та учасником таких заходів:

- До Міжнародного дня Миру для учнів молодших класів відбувся захід «Потрібен мир – тобі й мені, і всім на світі дітям!» Учніське самоврядування «Олімп» провело для дітей майстер-клас з виготовлення голубів – символів миру та розповіли про витоки цього дня в історії.
- До Дня захисників і захисниць України, до Дня українського козацтва та свята Покрови Пресвятої Богородиці проведено «Святковий квартет жовтня» - інформаційний дайджест для учнів школи.
- Флешмоб до Дня Соборності «Візьми мене за руку!»
- Загальношкільні виховні години пам'яті до річниць повномасштабного вторгнення рф в Україну «Ранок лютого змінив наше життя», «Знаковий рубіж».
- До Дня пам'яті та примирення Учніське самоврядування "Олімп" підготувало інформаційну історичну годину «...Хай буде лиш пам'ять, маки, весна...», флешмоб «Свічка пам'яті».
- Акція пам'яті «Герої Не вмирають» з нагоди Дня Героїв Небесної Сотні.

В результаті такої практики діти змогли проявити свої таланти (декламувати, співати, танцювати, рухатись, складати сценарії та втілювати їх у практиці, знімати та робити відео-матеріал, оформляти креативно тематику, дизайнерські та організаторські таланти) й удосконалили отримані на уроках навички роботи з інноваційними технологіями, новими програмами, медійним засобами тощо.

3. Культурницький напрямок та розвиток талантів

В згуртованому колективі люди розкривають не тільки ділові якості, а й особисті, вчаться взаємодіяти один з одним. Так учні мають можливість проявити свої творчі здібності та креативність мислення. А найголовніше – діти вчаться організовувати дозвілля інших та виявляти нові таланти і приносити радість, позитивні емоції в життя шкільного колективу.

УС «Олімп» є ініціатором та учасником таких шкільних заходів як: Свято Першого та останнього дзвоника, День учителя, Геловін, фестиваль «Сузір'я зірок»,

Новорічних свят, День Святого Валентина, День самоврядування, Свято Колодію, Великодня, День Матері, День Батька, День родини, День вишиванки, День захисту дітей, участь у Міжнародній акції «Flowers for school», Свято 40-річчя школи, виставка художніх робіт «Моя рідна школа», «АРТ-галерея-83», фестиваль талантів «Сузір'я зірок» тощо. Характерно для напрямку те, що вся ініціатива віддана дітям. Вони все роблять самостійно: сценарії, виступи, фотозони, конкурсні програми, художні номери, виготовляють декорації, костюми, атрибути.

Саме в цьому напрямку діяльності найбільше розкриваються і розвиваються особисті мистецькі таланти дітей. Ми бачимо, як діти грають ролі, як вдосконалюються їх декламаційні та ораторські можливості, як починають співати ті, хто раніш казав «я не вмію». Також ми бачимо, як діти роблять самостійно хореографічні постанови, залучаючи до них дітей, що не мають хореографічних навичок. Цей напрям важливий ще і тим, що діти долають страх сцени, страх праці на камеру, страх публічного виступу, страх спілкування з батьками інших дітей та вчителями, що розвиває ще й комунікаційні навички.

Окрім колективної творчої діяльності діти проявляють і особисті мистецькі таланти на конкурсах районного, міського, обласного, Всеукраїнського рівнів. Приведемо приклад досягнень обдарованих дітей цього навчального року. Наші діти посіли I місце, Гран-прі у районних, міських, обласних, Всеукраїнських конкурсах: обласному конкурсі малюнків «За нашу Свободу», районному та міському етапах конкурсу читців «За нашу Свободу», обласному конкурсі малюнків "Казковий батальйон", міжнародному конкурсі мистецтв "Santa vision", міському конкурсі "Собори наших душ" у номінаціях образотворче та декоративно-ужиткове мистецтво, міському фестивалі на краще виконання творів патріотичного спрямування до Дня Гідності та Свободи "Збережемо Гідність та Свободу українського народу", I та II місця у Другому Міжнародному фестивалі-конкурсі дитячого, молодіжного та юнацького мистецтва "Spring Talents" у номінаціях «Авторське читання», «Вокал», «Живопис. I, II місце у Всеукраїнському творчому конкурсі «Мій Шевченко». у номінаціях «художнє читання, «вокал».

Висновки. Виявлення обдарованих дітей та розвиток творчих здібностей – це справа не одного дня, тижня чи місяця, а результат наполегливої і систематичної праці протягом років навчання у школі, а в подальшому – усього життя. Багаторічний досвід роботи закладу з учнівським самоврядуванням дозволяє зробити такі висновки:

- Шкільне самоврядування є ефективним засобом виявлення і виховання обдарованої людини, що відповідає вимогам НУШ.
- Воно створює демократичну та самодіяльну атмосферу, захищає й забезпечує права всіх учасників колективу, сприяє формуванню у них громадянськості, організаторських якостей, допомагає педагогічному колективу в проведенні різноманітних заходів, виступає їх ініціатором.

- Креативний, обізнаний, сучасний вчитель, що володіє новітніми методиками та технологіями є рушійною силою цього процесу.
- Вчитель, що працює з обдарованими дітьми, повинен пам'ятати:
 - не можна підміняти підлітків там, де вони самі можуть справитися;
 - необхідно мати витримку, терпіння і готовність підтримувати ідеї дітей, ініціативи, спиратися на них;
 - важливо уміти поважати рішення дітей і допомагати їм їх реалізовувати;
 - потрібно уникати прямого натиску, навіть тоді, коли думки і дії дітей здаються помилковими;
 - намагатися роз'яснювати, переконувати;
 - навчитися бачити не тільки зовнішню сторону, явні прояви дитини, але й дізнаватися про її ціннісні уявлення, спонукальні мотиви, очікування, інтереси, настрої для створення умов самореалізації і саморозвитку.
- У методах роботи з обдарованими учнями мають переважати самостійна робота, частково-пошукові і дослідницькі підходи, системний і творчий підхід до рішення завдань, вироблення в учнів позитивної мотивації;

Постійно працюючи з обдарованими дітьми, пам'ятаймо слова Сухомлинського: «У дитині ми повинні бачити завтрашню дорослу людину, – ось в цьому, мені здається, і полягає життєва мудрість батька, матері, педагога. Іншими словами – потрібно вміти любити дітей».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року.
2. Методичний поради́ник "Розвиток обдарованих дітей в освітній системі НУШ" Бірюченська Т.М. <https://naurok.com.ua/metodichniy-poradnik-rozvitok-obdarovanih-ditey-v-osvitniy-sistemi-nush-39669.html>
3. Кульчицька О.І. Специфіка дитячої обдарованості. Обдарована дитина. 2011. №1. С. 3–10.
4. Репко І.П. Специфіка навчання обдарованих дітей. Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради Наукові записки кафедри педагогіки. Випуск XXX. Харків. 2012. <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/3512/3078>
5. Горай Ю. Творчі здібності та обдарованість. Психолог. 2006. №25. С.12.
6. Кобук О.А., Смокович Т.В. Феномен музичної обдарованості. Інноваційна педагогіка. 2019. Випуск 18. С. 146-148
7. Іноземцева В.Ю. Формування лідерських якостей у обдарованих дітей. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2017. № 7-8. С. 38-41
8. Яблонська І.В. З досвіду роботи: «Організація роботи з обдарованими дітьми у закладі позашкільної освіти. умови, програма та моніторинг творчої самореалізації». Кривий Ріг. 2020 <https://vseosvita.ua/library/embed/0100bsdr-3c00.docx.html>
9. Крпельницька М. Передумови роботи з обдарованими дітьми в Курячівській ЗОШ І-ІІІ ступенів. «Організація роботи з обдарованими учнями в умовах НУШ» http://kuriachivka-zosh.lg.sch.in.ua/pro_shkolu/robota_z_obdarovanimi_ditjmi/tematichni_tigny

10. Розкриття індивідуальності: як розвивати сильні сторони дитини Тома Міроненко
11. Журнал Forbes Ukraine Лідерство 13.11.2022 Дати місію, розмовляти з командою, навчити її ризикувати та помилятися. П'ять порад для лідера під час війни <https://forbes.ua/lifestyle/dati-misiyu-rozmovlyati-z-komandoyu-navchiti-ii-rizikuvati-ta-pomilyatis-pyat-porad-dlya-lidera-pid-chas-viyni-13112022-9664>
12. НУШ Розкриття індивідуальності: як розвивати сильні сторони дитини <https://nus.org.ua/articles/rozkryttya-indyvidualnosti-yak-rozvyvaty-sylni-storony-dytyny/>

Студенець О.А.,
кандидат педагогічних наук
старший викладач кафедри педагогіки та психології
дошкільної і початкової освіти
Хмельницький інститут післядипломної педагогічної освіти
м. Хмельницький, Україна
olenastudenets75@gmail.com

ОСНОВНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Анотація. У статті висвітлені основні питання змісту й організації роботи з обдарованими дітьми в сучасному навчальному закладі... Визначені педагогічні умови, форми і методи роботи вчителів з обдарованими учнями.

Ключові слова. Обдарованість, здібності, діти, процес навчання, індивідуальний підхід, диференція, якість навчання, компетенція, педагогічні умови.

Annotation. The article highlights the main problems with the content and organization of the work of gifted in modern educational institution.

Key words: gifted, skills, children, giftedness, learning process, learning quality of education, competence, competentive approach, a differentiated approach, individualization of learning, pedagogical conditions.

“З народженням кожної людини в світ
вноситься щось нове, чого ще не було,
щось первозданне і неповторне.
Обов’язок кожного – знати і не забувати,
що він у світі єдиний у своїй якості
і що ще ніколи не з’являвся хтось такий, як він,
адже якби вже був такий, як він,
то не було б необхідності в ньому самому”
Мартін Бубер

Одним із пріоритетних напрямів політики нашої держави є турбота про обдаровану та талановиту молодь, її творчий, інтелектуальний, духовний та фізичний розвиток. Оскільки талановиті й обдаровані люди завжди впливали й

впливають на розвиток та характер суспільства, то талант і обдарованість можна вважати суттєвим багатством кожної держави. Ще один із перших філософів в історії людства Конфуцій пропонував відбирати й інтенсивно розвивати обдарованих дітей. Пріоритетною у державній політиці постає проблема обдарованості, творчості, інтелекту, що передбачає пошук, навчання й виховання обдарованих дітей та молоді, стимулювання творчої праці, захист талантів.

Безперечно, проблема дитячої обдарованості є однією з проблем сучасної науки. Основним принципом роботи навчальних закладів є розкриття в процесі навчання дитячої обдарованості, підготовка випускника до нових вимірів життя... Зміст роботи з обдарованими дітьми включає ряд завдань, а саме: сприяти розвитку кожної особистості; якомога раніше виявляти обдаровання кожної дитини і максимально сприяти їхньому розвитку.

Місія Нової української школи – це допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини, адже кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами і можливостями[3]. Тому одним з важливих напрямів діяльності педагогів має бути впровадження в роботу цікавих форм і методів навчання та виховання талановитих дітей, створення умов для природних здібностей учнів, виховання творчої соціально-активної особистості, бо, як зазначається у Концепції Нової української школи, дитині недостатньо дати знання, а ще необхідно навчитися користуватися ними.

Як відомо, глобальні соціально-економічні перетворення у нашому суспільстві виявили потребу в людях творчих, активних, неординарно мислячих, які здатні нестандартно вирішувати поставлені завдання та на основі критичного аналізу ситуації формувати нові перспективні задачі.

Аналіз теоретичних досліджень проблеми обдарованості особистості розглядається в працях: О. Антонової, І. Аверіної, Ф. Баррона, Н. Басюк, Б. Блума, Д. Богоявленської, Н. Ваганової, Л. Венгера, Дж. Гілфорда, Ю. Гільбуха, І. Карабаєвої, В. Кузьменко. На думку психологів, без відповідної підтримки, діти не можуть досягти того високого рівня, на який вони потенційно здатні, тому потрібні спеціальна допомога та керівництво з боку педагогів і батьків у розвитку обдарованої особистості – зокрема, розвитку її творчого потенціалу [1]. Вивчення специфіки розвитку творчої обдарованості дітей дає можливість здійснювати процес розвитку творчого потенціалу дошкільників цілеспрямовано і планомірно.

Варто відмітити, що проблема обдарованості дітей відображена в законах України «Про освіту», що спрямовують процеси вдосконалення освітньої сфери на пошук шляхів і засобів на створення комфортних умов для забезпечення

інтелектуального розвитку підростаючого покоління. Дослідженням дитячої обдарованості займалися І. Карпова, О. Кульчицька, Н. Лейтес, А. Матюшкін, Г. Тарасова, Б. Теплов, С. Олексюк, М. Ярмаченко

Цікавим є виокремлені М. Холодною шість категорій обдарованих дітей:

- 1) «кмітливі»;
- 2) «блискучі учні»;
- 3) «креативи»;
- 4) «компетентні»;
- 5) «талановиті»;
- 6) «мудрі».

Як бачимо, проблема раннього виявлення та навчання талановитих дітей пріоритетна в сучасній освіті. Від її вирішення залежить інтелектуальний та економічний потенціал держави. На сучасному етапі розбудови освіти можна спостерігати підвищений інтерес до проблем обдарованості, її виявлення, навчання та розвитку обдарованих дітей, проблемам підготовки педагогів до роботи з ними.

І саме зараз, перед закладами освіти стоїть завдання формувати випускника як цілісну всебічно розвинену особистість із критичним мисленням; патріота з активною позицією, здатністю ухвалювати відповідальні рішення; інноватора, спроможного змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці та навчатися впродовж життя.

Проблема виявлення і розвитку обдарованих дітей вимагають сьогодні від педагога, безсумнівно, вміння працювати в творчому режимі, нестандартних напрямках, постійно удосконалювати професійну діяльність, створювати свою творчу лабораторію, опановувати специфічними формами і методами роботи з обдарованими дітьми у навчально-виховному процесі.

Сучасна освітня практика, спрямована на особистісно зорієнтований підхід, змушує розглядати діагностику дитячої обдарованості як невід'ємну частину цілісного педагогічного процесу. Безумовно, теоретичний рівень передбачає визначення концепції обдарованості, суміжних категорій та видів обдарованості, а практичний включає методики діагностування обдарованих дітей, з'ясування їхніх психологічних особливостей та організацію роботи з ними.

Надважливо зрозуміти, що наші українські талановиті діти – це величезне загальнолюдське багатство, неоціненний національний статок. Сам факт їх існування гарантує людству гідне існування [2]. Кожна дитина обдарована по-своєму. Для того щоб зберегти національне багатство, примножити його і використовувати з максимально можливою користю, необхідно навчитися

допомагати особистості віднайти себе і правильно оцінити, обережно підтримувати її розвиток.

Обдарованість – індивідуальна потенціальна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності.

Обдарованість дитини... Можливо це своєрідна іскра Божа, яку треба відшукати в її душі і допомогти не тільки не згаснути, а й спалахнути полум'ям. Певна річ, обдаровані діти – це наш майбутній цвіт нації, інтелектуальна еліта, гордість і честь України, її світовий авторитет, а тому перед кожним педагогічним колективом стоїть завдання, спрямоване на забезпечення формування інтелектуального потенціалу нації шляхом створення оптимальних умов для всебічно обдарованих українців. Обдарованість як якість особистості не має вікових лімітів і може виявитись у будь-якому віці, вчені окреслюють деякі стійкі ознаки обдарованості в кожному віковому періоді.

До ранніх виявів обдарованості дитини належать: потужна енергійність, значна фізична, розумова і пізнавальна активність; порівняно низькі втомлюваність і потреба у відпочинку; раннє навчання ходьби ...

Проте необхідно зазначити, що обдаровані діти характеризуються порівняно високим розвитком мислення, тривким запам'ятовуванням навчального матеріалу, розвинутими навичками самоконтролю в навчальній діяльності, високою працездатністю і потребують особливої уваги...[9]. Відомо, що їм властива висока розумова активність, підвищена схильність до розумової діяльності, неординарність, свобода самовияву, багатство уяви, сформованість різних видів пам'яті, швидкість реакції, вміння піддавати сумніву і науковому осмисленню певні явища, стереотипи.

Оскільки вони завжди виявляють уважність, зібраність, готовність до напруженої праці, що переростає в працелюбність, в потребу працювати безупинно, без відпочинку, то очевидно їх мислення відзначається високою оперативністю та високою продуктивністю.

Коло їх пізнавальних інтересів не обмежується однією проблемою, постійно розширюється, що є стимулом розумової активності:

- інтенсивний розвиток мовлення;
- допитливість, прагнення до експериментування;
- легке і швидке засвоєння та використання нової інформації.

Слід зазначити, що важливою характеристикою обдарованості є креативність – здатність до творчості. Згідно із психологічними дослідженнями основою обдарованості є закладений від народження творчий потенціал, який розвивається впродовж усього життя людини. Він не залежить безпосередньо від рівня розумових здібностей, оскільки діти з високим рівнем інтелектуального розвитку іноді володіють незначним творчим потенціалом.

Здібності дитини необхідно сприймати, як дар, що не суперечить природі дитини і не ставить її над чи поза однолітками. Враховуючи індивідуальні особливості своєї дитини, батьки повинні вміти правильно організувати розпорядок дня, передбачивши в ньому місце для гри, праці, навчання, спілкування за інтересами, а також час для самостійних занять дитини за її вибором[4]. Дошкільне дитинство є найсприятливішим періодом для інтенсивного прояву дитячої обдарованості, повноцінного розвитку інтелектуальних і творчих здібностей дітей. Саме тому рання діагностика дитячої обдарованості сприяє індивідуальному розвитку кожної дитини зокрема.

Необхідно відмітити, що більшість дослідників дотримується думки, що ознаки обдарованості – це ті особливості дитини, які проявляються в її реальній діяльності та можуть бути оцінені під час спостереження за її діями. До ранніх проявів обдарованості дитини Т. Фефілова відносить:

- потужну енергійність;
- значну фізичну, розумову і пізнавальну активність;
- порівняно низькі втомлюваність і потребу у відпочинку;
- раннє навчання ходьби та інших рухів;
- інтенсивний розвиток мовлення; допитливість;
- прагнення до експериментування;
- легке і швидке засвоєння та використання нової інформації;
- ранній інтерес до читання, часто – самостійне опанування його.

Відповідно обдарованість виявляється в тому, що дошкільник читає вивіски, заголовки, книги, вирішує математичні задачі, проводить зв'язки між явищами, подіями, добре запам'ятовує факти і події, цікавиться соціальними і моральними проблемами, довго зберігає увагу, запитує [3].

У своїх дослідженнях Ю. Гільбух відзначає «незвичайно ранній прояв таланту:

1. Високої пізнавальної активності та допитливості;
2. Швидкості і точності виконання розумових операцій, зумовлені стійкістю уваги і оперативністю пам'яті;
3. Багатство активного словника;
4. Швидкість і оригінальність вербальних асоціацій;
5. Виражену установку на творче виконання завдань;
6. Розвиненість творчого мислення і уяви;
7. Володіння основними компонентами уміння вчитися [2].

Усім відомо, що обдарованих дітей, як правило, відрізняє високий рівень допитливості і дослідницька активність. Психофізіологічні дослідження показали, що у таких дітей підвищена біохімічна та електрична активність мозку.

Адже недостатність інформації, яку можна засвоїти і переробити, обдаровані діти сприймають боляче. Тому обмеження їх активності викликають негативні реакції невротичного характеру.

Виділяючи ознаки обдарованої дитини, О. Савенков пропонує перелік якостей, які є характерними саме для таких особливих дітей:

- допитливість;
- надчутливість до проблем;
- надситуативна активність,
- високий рівень розвитку логічного мислення,
- підвищений інтерес до дивергентних задач;
- оригінальність мислення;
- гнучкість мислення; продуктивність мислення;
- легкість асоціювання;
- здібність до прогнозування;
- висока концентрація уваги;
- відмінна пам'ять;
- здібності до оцінки;
- перфекціонізм;
- самостійність;
- лідерство;
- дисинхронія;
- високий рівень розвитку уяви.

Освітнє середовище повинно забезпечувати можливість кожному учневі знайти свій оптимальний шлях для розвитку і тим самим мати можливість для становлення своєї власної індивідуальності. Обдаровані учні навчаються краще у сприятливому середовищі, без використання системи оцінювання, що заохочує до високих академічних досягнень, а головне – до співпраці один з одним[5]. Такі умови можна створити для обдарованих учнів у звичайних або спеціальних класах, де вони будуть мати можливість взаємодіяти з іншими дітьми, які мають подібні інтереси та здібності для подолання почуття ізоляції та низької самооцінки (що властиво обдарованим учням).

Інтелектуально обдаровані діти – це ті особистості, які вирізняються з-поміж інших дітей поведінкою, спілкуванням, інтенсивним розвитком психічних процесів, специфічними особливостями; володіння абсолютним порогом чутливості; відповідальність; самокритичність; прагнення до добра, справедливості, правди, інтенсивним фізичним розвитком; домінуванням пізнавальної мотивації та дослідницької активності. Обдаровані діти характеризуються як такі, що досить рано проявляють здібності й нахили до певних видів діяльності. Маючи високий рівень здібностей, такі діти можуть

досягати високих результатів у певних видах діяльності, якщо для них будуть створені відповідні умови.

Обдаровані діти, працюючи над проектами, опановують методами наукової творчої роботи і беруть участь в експериментах, дослідженнях, що дозволяє їм відчувати впевненість в собі, «не загубитися», самоствердитися, відчувати радість успіху [6]. Слід виділити і те, що займаючись проектною діяльністю, обдаровані діти розвивають самостійне мислення, вміння здобувати інформацію, прогнозувати, приймати нестандартні ситуації, вихованці отримують цінний досвід творчої, пошукової діяльності щодо вирішення нових проблем, що виникають перед ними. Це вимагає від них самостійного використання раніше засвоєних знань і умінь в нових ситуаціях, формування нових способів діяльності на основі вже відомих. Використовуючи проект, як форму спільної розвиваючої діяльності дітей і дорослих, педагоги організовують освітньо-виховну діяльність цікаво, творчо, продуктивно.

Обдарованим і талановитим дітям зазвичай притаманні такі риси:

1. Сильно розвинуте почуття справедливості, що проявляється у ранньому віці, власна система цінностей, високі вимоги до себе та оточення;
2. Яскрава продуктивна уява;
3. Сприйнятливість до невербальних (немовних) проявів почуттів інших (наприклад, мовчазного напруження). Пошук причин, пояснень, приводів;
4. Добре розвинуте почуття гумору;
5. Підвищене почуття відповідальності, акуратне виконання взятих на себе зобов'язань.

Завдання роботи з обдарованими дітьми:

- розвиток цілісної картини світу в уявленнях дитини;
- розвиток творчого критичного й абстрактно-логічного мислення, здатностей розв'язувати проблем;
- розвиток здатності самостійно навчатися та здійснювати дослідницьку роботу;
- розвиток здатностей до самопізнання й саморозуміння, формування позитивної «Я-концепції».

За якими принципами будується робота з обдарованими дітьми?

- Орієнтація на змагання, актуалізація лідерських можливостей учнів.
- Орієнтація на потреби дитини.
- Максимальне розширення кола інтересів.
- Домінування розвивальних можливостей над інформаційною насиченістю.
- Ускладнення змісту навчальної діяльності.

Сьогодні в умовах суспільних трансформацій значно змінюються роль педагога. Наразі його сприймають не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Особливого значення для сучасної школи набувають проблеми навчання, розвитку та виховання обдарованих дітей[7]. Мабуть, підтверджуючи вище сказане, важливим чинником у визначенні сутності феномена «освітнє середовище обдарованої дитини» є специфіка її пізнавальної сфери. Розвиток обдарованості учнів залежить від професійного рівня педагогів та використання креативних методів навчання. У практиці педагогічної діяльності слід використовувати нові технології навчання, які сприятимуть розвитку інтелектуальної, творчої, предметної або лідерської обдарованості і це наразі мега важливо.

Висновки. Ключова роль у вихованні талановитих та обдарованих дітей – майбутніх інноваторів – належить педагогам. Обдарована особистість є великою цінністю суспільства. Відтак, освіта обдарованих виступає об'єктивним гарантом його подальшого соціально-економічного й культурно-політичного розвитку. Відповідно актуалізується гуманітарна корекція сфери освіти, переглядаються її концептуальні та методологічні засади, уможлиблюється її реформування і дотичні до нього зміни у вихованні особистості в напрямі орієнтування на її різносторонній потенціал, розвиток обдарованості й таланту.

К. Ушинський стверджував: «Дитина - це не посудина, яку треба наповнити, а факел, який треба запалити». Найбільш визнані дослідниками ознаки явно вказують на наявність трьох груп чинників, вплив яких прослідковується в характеристиках більшості обдарованих особистостей. Це фізіологічні чинники обдарованості, психологічні та соціальні чинники. Обдарованість є сплавом природженого і набутого індивідом. Людина істота соціальна, її психіка як цілісне утворення опосередкована трудовою діяльністю, вихованням, спілкуванням з іншими.[8]. Усі ці соціальні фактори мають вирішальний вплив на формування і яскраві вияви обдарованості особистості.

Педагогічна підтримка має виконувати своє призначення – сприяти виявленню природних задатків, обдарувань і талантів українців, бути системною, своєчасною, відповідною потребам і віковим особливостям наших сучасних дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Веліканова А. Обдаровані діти - хто вони? Психолог. 2006. № 42. С. 18-21.
2. Володарська М.О. Робота з обдарованими дітьми. Основа. 2010. С.190
3. Воронцова Е. Задатки, здібності, обдарованість. Директор школи. 2011. №13. С. 15-18.
4. Калуська О. Родинне сонцеколо. Мадрівець. 2010. С

5. Кравцова О. Форми та методи роботи з обдарованими дітьми на уроках та в позаурочний час. Обдарована дитина. 2010. № 8. С.88
6. Кушнір В. Пошуки науково-практичних підходів у дослідженні феномену дитячої обдарованості. Рідна школа. 2009. № 4. С. 66-69.
7. Макарчук В. Розвиток взаємодії школи та сім'ї. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2013. № 8 С. 278–285.
8. Німак О. Організація роботи з обдарованими дітьми в ЗНЗ. Основа. 2010. С. 144
9. Нусь О. Що посієш, те й пожнеш. Початкова школа. 2012. № 10. С. 62.

Тарабанова Я. В.,
*учитель української мови і літератури ліцею №3
Новокаховської міської ради Херсонської області*

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Анотація: у статті розглянуто проблему використання штучного інтелекту в освітньому процесі, розкрито переваги і недоліки використання ШІ-систем під час навчання, розглянуто вплив штучного інтелекту на розвиток обдарованості учнів на уроках мовно-літературної освітньої галузі, подано ідеї для використання ШІ з метою розвитку обдарованості учнів.

Ключові слова: штучний інтелект, обдарованість, мовно-літературна освітня галузь, індивідуалізація, персоналізоване навчання.

Abstract: The article examines the problem of using artificial intelligence in the educational process, reveals the advantages and disadvantages of using the AI system during education, investigates the impact of artificial intelligence on the development of giftedness of students in language and literary education classes, presents ideas for using AI to develop the giftedness of students.

Keywords: artificial intelligence, giftedness, linguistic and literary educational sphere, individualization, personalized learning.

Штучний інтелект (ШІ) стрімко розвивається, пропонуючи революційні зміни в багатьох сферах, й освіта не є винятком. Як нова педагогічна технологія ШІ революціонізує традиційні методи навчання, створюючи більш динамічне та ефективне освітнє середовище.

Одна з переваг інструментів штучного інтелекту в освіті – здатність створювати персоналізований освітній процес. Традиційні методи навчання часто використовують універсальний підхід, який може не відповідати індивідуальним освітнім потребам кожного учня. А штучний інтелект здатен повністю змінити цю модель, адже інструменти штучного інтелекту можуть адаптуватися до темпу і

стилю навчання кожного школяра, враховувати його сильні і слабкі сторони. Вони можуть аналізувати взаємодію учня з контентом, виявляти закономірності і відповідно до них коригувати рівень складності або тип контенту. Такий адаптивний підхід до навчання гарантує, що кожен здобувач освіти отримує персоналізований навчальний досвід, пристосований до його конкретних потреб і стилю навчання. Це також дозволяє дитині засвоювати матеріал у власному темпі, що робить навчання приємнішим і менш стресовим, розвивати критичне мислення. Отже, забезпечуючи персоналізований навчальний досвід, інструменти ШІ допомагають кожному учню повністю розкрити свій потенціал, незалежно від його стилю і темпу навчання.

Штучний інтелект має значний потенціал для збагачення освітнього досвіду та розвитку обдарованих учнів. Це питання досліджувалося вченими та педагогами з різних країн, які спеціалізуються у галузі штучного інтелекту в освіті: Джон Хатті, Лінда Дарлінг-Хеммонд, Розалінд Піккард та інші. Зокрема, Джон Хатті, відомий новозеландський дослідник у галузі освіти, у своїй книзі «Видиме навчання: наука про те, як ми навчаємося» досліджував використання штучного інтелекту в освітньому процесі. Він вважав, що ШІ має великий вплив на розвиток обдарованості учнів. [1] Американська дослідниця освіти Лінда Дарлінг-Хеммонд зазначає, що штучний інтелект має значний потенціал для розвитку обдарованості учнів, але його важливо використовувати відповідально та етично. Зазначимо деякі з тез досліджень Дарлінг-Хеммонд:

- Штучний інтелект допомагає вчителям індивідуалізувати навчання для обдарованих учнів. ШІ-системи можуть аналізувати дані про успішність школярів та пропонувати їм завдання та вправи, що відповідають їхньому рівню знань та навичок.
- Штучний інтелект здатен допомогти обдарованим учням розвивати свою творчість. ШІ-системи можуть генерувати творчі тексти, наприклад, вірші, оповідання, есе, що слугуватиме зразком для учнів і стимулюватиме їхню творчість.
- Штучний інтелект може допомогти обдарованим учням розширити свій кругозір, адже ШІ-системи можуть надавати учням доступ до великої кількості інформації з різних джерел, що поглиблює уявлення і знання.
- Штучний інтелект здатен допомогти обдарованим учням підвищити свою мотивацію до навчання. Вони роблять навчання більш цікавим та захоплюючим для обдарованих учнів, що підвищує їхню мотивацію. [2]

Також слід зазначити, що штучний інтелект може негативно впливати на розвиток обдарованості, якщо його використовувати недбало. Дарлінг-Хеммонд визначає такі потенційні ризики для розвитку обдарованості учнів:

- 1) Залежність від ШІ: обдаровані учні можуть стати надмірно залежними від ШІ,

що може призвести до зниження їхньої самостійності та креативності.

- 2) Несправедливість: ШІ може бути використаний для того, щоб несправедливо виділяти обдарованих учнів, надаючи їм більше можливостей та ресурсів, ніж іншим учням.
- 3) Відсутність емоційного інтелекту: ШІ не може замінити людську взаємодію, яка є важливою для розвитку емоційного інтелекту у обдарованих учнів. [2]

Американська науковиця Розалінд Піккард у своїх дослідженнях зосередилася на тому, як ШІ можна використовувати для ідентифікації та розвитку обдарованості учнів та як ШІ допомагає обдарованим учням досягти успіху в школі та в житті. Наведемо основні положення її досліджень:

- 1) Штучний інтелект здатен допомогти вчителям ідентифікувати обдарованих учнів. ШІ-системи можуть аналізувати дані про успішність учнів, тести на IQ та інші дані, щоб допомогти вчителям визначити, які діти мають потенціал для розвитку обдарованості.
- 2) Штучний інтелект може допомогти обдарованим учням розвивати свої навички та таланти. ШІ-системи можуть пропонувати обдарованим учням індивідуальні завдання та вправи, що відповідають їхнім потребам та інтересам.
- 3) Штучний інтелект може допомогти обдарованим учням співпрацювати з іншими обдарованими учнями: ШІ-системи можуть об'єднувати обдарованих учнів з інших шкіл та регіонів, щоб вони могли співпрацювати над проектами та ділитися своїми ідеями.
- 4) ШІ-системи можуть допомогти обдарованим учням знайти менторів та рольові моделі, які можуть допомогти їм досягти успіху в своїх цілях. [3]

Також Піккард зазначає, що ШІ важливо використовувати відповідально та етично, і наголошує на ризиках використання ШІ для розвитку обдарованості учнів: упередженість (ШІ-системи можуть бути упередженими, що може призвести до того, що деякі обдаровані учні не будуть ідентифіковані або не отримають необхідної підтримки); втрата конфіденційності (ШІ-системи можуть збирати та зберігати велику кількість даних про учнів, що може призвести до проблем з конфіденційністю); відсутність людської взаємодії (ШІ не може замінити людську взаємодію, яка є важливою для розвитку емоційного інтелекту та соціальних навичок у обдарованих учнів). [3]

Отже, проаналізувавши дослідження з питання впливу ШІ на розвиток обдарованості учнів, можна зробити висновки, що використовувати ШІ для розвитку обдарованості учнів потрібно відповідально та етично, поєднуючи з іншими методами навчання, наприклад, індивідуальне навчання, групові проекти.

Упровадження ШІ на уроках мовно-літературної освітньої галузі відкриває нові можливості для розвитку обдарованості учнів. ШІ-системи допомагають

учителям персоналізувати навчання: учитель може індивідуалізувати освітній процес для обдарованих учнів, запропонувавши їм завдання та вправи, що відповідають їхньому рівню знань та навичок, створені інструментами ШІ. Індивідуальні завдання та зворотній зв'язок від ШІ-систем можуть допомогти обдарованим учням залишатися мотивованими та зацікавленими в навчанні.

Щоб розвивати творчість здобувачів освіти на уроках мовно-літературної освітньої галузі, рекомендуємо вчителю надавати їм інструменти та ресурси ШІ для створення нових ідей та проєктів. Наприклад, запропонувати здобувачам освіти генерувати творчі тексти. ШІ може створювати вірші, оповідання, есе, казки, пісні, сценарії та інші текстові формати, що слугуватиме зразком для учнів і стимулюватиме їхню власну творчість. Зокрема, можна попросити ШІ написати вірш на певну тему, а потім запропонувати учням інтерпретувати його, доповнити або написати власний вірш на ту ж тему

Зразок роботи ШІ - Gemini (написання вірша про перемогу на 3 строфи).

Перемога

*Здолавши терни й сумніви,
Здолавши страх і безнадію,
Ми досягли омріяної мети,
Скуштувавши плоди перемоги.*

*Сльози радості на очах,
В серцях тріумфування пісня,
Бо спільними зусиллями й волею
Здолали ми будь-яку прірву.*

*Нехай же цей день буде вічним
Нагадуванням про нашу силу,
Що згуртованість й віра щира
Дарують нам щастя й крила.*

Також ШІ може допомогти учням подолати "блок творця", пропонуючи їм ідеї та теми для написання. Наприклад, можна попросити ШІ написати випадкових три слова-іменники, а потім запропонувати учням написати оповідання, використавши ці слова, та порівняти з результатом роботи ШІ, також порекомендувати виправити помилки, допущені ШІ-застосунком.

Зразок роботи ШІ-Gemini (написання оповідання на основі 3 слів: море, дівчинка, дельфін).

Хмара, книга та гітара

Старий чоловік сидів на танку своєї хати, попиваючи чай і споглядаючи пухнасті хмари, що пливли небом. Він згадав своє дитинство, коли він годинами

лежав на траві, дивлячись на хмари та уявляючи собі, що вони – це казкові істоти або кораблі, що пливають у нескінченному океані.

Раптом його увагу привернула стара, пошарпана книга, що лежала на столі поруч з ним. Він узяв її до рук і відкрив на сторінці, де була зображена гітара. Чоловік зітхнув і згадав про свою юність, коли він мріяв стати музикантом. Він купив собі гітару, але так і не навчився на ній грати.

Він глянув на хмари, потім на книгу, потім на гітару. І раптом у нього з'явилася ідея. Він узяв гітару і почав перебирати струни, згадуючи давні акорди. На його подив, він згадав їх усі.

Чоловік почав грати, співаючи пісні, які він чув у дитинстві. Він співав про любов, втрату та сподівання. Його голос був хриплим від старості, але він співав з душею.

Хмари, здавалося, слухали його, повільно плывучи небом. Книга лежала на столі, відкрита на сторінці з гітарою, ніби підтримуючи його.

Чоловік грав до заходу сонця. Коли він закінчив, він відчував себе щасливим і сповненим сил. Він зрозумів, що ніколи не пізно здійснити свою мрію.

З того дня чоловік щодня грав на гітарі. Він співав для своїх онуків, сусідів та всіх, хто хотів його послухати. Його музика приносила радість йому та іншим.

Хмара, книга та гітара допомогли чоловікові знайти свій шлях у житті. Вони нагадали йому про те, що ніколи не пізно слідувати за своїми мріями, і що музика має силу об'єднувати людей.

Ще одна ідея використання ІІІ на уроках мовно-літературної освітньої галузі – це створення інтерактивних історій, де учні можуть обирати, як розгортатиметься сюжет. Такі завдання розвивають уміння учнів критично мислити, приймати виважені рішення.

Зразок роботи ІІІ-Gemini (створення інтерактивної історії про Устима Кармелюка).

Інтерактивна історія про Устима Кармелюка

Вступ

Ви – юнак з українського села, який живе в 18 столітті. Ваша країна перебуває під владою Російської імперії, і ви мрієте про свободу. Одного дня ви чуєте про Устима Кармелюка, легендарного народного героя, який веде повстання проти панів та царської влади. Ви вирішуєте приєднатися до його боротьби.

Вибір 1:

–Ви вирушаєте до загону Кармелюка, щоб enlist in his army.

–Ви йдете до селян, щоб підняти їх на повстання проти панів.

Якщо ви обираєте загін Кармелюка:

–Ви зустрічаєтеся з Кармелюком та його гайдамаками, які вражені вашою сміливістю та відданістю.

– Ви берете участь у військових навчаннях і готуєтеся до битви з панськими загонами та царськими військами.

– Ви відіграєте важливу роль у нападі на панський маєток, де гайдамаки звільняють селян від кріпацтва та розподіляють награване багатство.

Якщо ви обираєте селян:

– Ви розповідаєте селянам про жорстокість панів та царської влади та обіцяєте їм свободу, якщо вони приєднуються до повстання.

– Ви організовуєте партизанські загони, які атакують панські маєтки, звільняють селян від кріпацтва та борються з царськими військами.

– Ваші дії надихають інших селян по всій Україні повстати проти гніту.

Вибір 2:

– Ви берете участь у битві під Кропивницьким, де гайдамаки здобувають перемогу над царськими військами.

– Ви вирушаєте з дипломатичною місією до Австро-Угорщини, щоб заручитися підтримкою австрійського імператора.

– Ви берете участь у переговорах з царським урядом, які призводять до часткових уступок для селян.

Незалежно від ваших виборів, ви відіграєте важливу роль у боротьбі за свободу українського народу.

Висновок

Ви стали свідком історичних подій, які назавжди змінили долю України. Ви надихнулися мужністю та рішучістю Устима Кармелюка та інших гайдамаків. Ви знаєте, що свобода не дається легко, але вона того варта.

Ця історія є лише прикладом, і ви можете змінювати її відповідно до власних уявлень та бажань. Ви можете додати більше деталей, персонажів та подій, щоб зробити її більш цікавою та захоплюючою.

Ось кілька додаткових ідей:

– Ви можете дослідити інші постаті української історії та включити їх до своєї розповіді.

– Ви можете створити карту України 18 століття та відстежувати пересування своїх героїв.

– Ви можете написати вірші або пісні про українських народних героїв.

Найголовніше - дати волю своїй уяві та створити історію, яка вас захоплює.

Рекомендуємо також використати на уроках мовно-літературної освітньої галузі з метою розвитку обдарованості створення персоналізованих історій, де учні є головними героями. Це допоможе їм краще зрозуміти зміст тексту та зробити його більш релевантним до їхнього власного життя.

Зразок роботи III (створення персоналізованої історії про пригоди учня в українському лісі)

Пригоди учня в українському лісі

Вступ

Ти – юний учень, який живе в мальовничому українському селі, розташованому біля густого лісу. Одного чудового дня, коли ти йшов до школи, ти вирішив завітати до лісу, щоб дослідити його таємниці. Ти не уявляв, які пригоди на тебе чекають!

Вибір 1:

- Ти йдеш глибоко в ліс, де зустрічаєш мудрого старого лісника.*
- Ти знаходиш мальовничу галявину, де можна відпочити та помилуватися красою природи.*

Якщо ти обираєш старого лісника:

- Лісник розповідає тобі про дивовижні історії та легенди, які ховає ліс.*
- Він дає тобі мудрі поради, які допоможуть тобі в житті.*
- Разом з лісником ви знаходите рідкісну рослину, яка володіє лікувальними властивостями.*

Якщо ти обираєш галявину:

- Ти знаходиш на галявині скарб, який залишив давній мандрівник.*
- Ти знайомишся з доброзичливою лісовою твариною, яка стає твоїм другом.*
- Ти відчуваєш єднання з природою та знаходиш внутрішній спокій.*

Вибір 2:

- Ти раптово натрапляєш на темну печеру, яка збуджує твою цікавість.*
- Ти зустрічаєш загадкового лісового жителя, який здається не таким, яким здається.*

Якщо ти обираєш печеру:

- Ти знаходиш у печері стародавній артефакт, який має велику цінність.*
- Ти стикаєшся з небезпекою, але завдяки своїй сміливості та кмітливості ти зможеш її подолати.*
- Ти дізнаєшся про таємницю, яка протягом століть ховалася в печері.*

Якщо ти обираєш лісового жителя:

- Ти дізнаєшся, що лісовий житель насправді є зачарованою принцесою.*
- Ти допомагаєш їй зняти чари та повернутися до свого королівства.*
- Ти отримуєш щедру винагороду за свою допомогу.*

Висновок

Незалежно від того, який шлях ти обереш, твоя пригода в українському лісі буде незабутньою. Ти навчишся багато нового про себе, про світ навколо тебе і про силу дружби та єднання з природою.

Ця історія є лише прикладом, і ти можеш змінювати її відповідно до власних уявлень та бажань. Ти можеш додати більше деталей, персонажів та подій, щоб зробити її більш цікавою та захоплюючою.

Ось кілька додаткових ідей:

- Ти можеш дослідити українські народні казки та легенди та включити їх до своєї розповіді.

- Ти можеш створити карту українського лісу та відстежувати свої подорожі.

- Ти можеш написати вірші або пісні про свої пригоди в лісі.

Найголовніше - дати волю своїй уяві та створити історію, яка тебе захоплює!

Це лише декілька ідей того, як штучний інтелект можна використовувати для розвитку обдарованості учнів на уроках мовно-літературної освітньої галузі. Важливо зазначити, що штучний інтелект не замінить учителя, але може слугувати цінним інструментом для підтримки його роботи.

Таким чином, дослідження впливу штучного інтелекту на розвиток обдарованості учнів на уроках мовно-літературної освітньої галузі все ще триває. Важливо використовувати ІІТ-системи етично та відповідально, а також забезпечити вчителям відповідну підготовку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. John Hattie. Visible Learning: The science of how we learn, 2012.
2. Darling-Hammond, L. Artificial intelligence and the future of learning. Educational Technology Research and Development, 2020.- 68(4), pp. 747-761.
3. Picard, R. W., & Pattison, P. E. The future of gifted education: The role of artificial intelligence. In R. Subotnik, S. K. Heiman, & B. C. Karnes (Eds.), International perspectives on gifted education , 2020 . - pp. 225-242.

Татарова І. М.,

вчитель початкових класів

Нікопольського ліцею № 6

Нікопольської міської ради

електронна адреса:

tatarova@school6nikopol.ukr.education

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. У статті висвітлюється питання розвитку обдарованої особистості в сучасному освітньому середовищі; розглядаються феномен обдарованості, ознаки здатних учнів, особливості розвитку обдарованості у

школі, а також вимоги та рекомендації вчителю, який працює з обдарованими дітьми.

Ключові слова: обдарованість, здатності, обдарована дитина, навчання, виховання.

Abstract. The article highlights the issue of the development of a gifted personality in the modern educational environment; the phenomenon of giftedness, signs of gifted students, features of the development of giftedness at school, as well as requirements and recommendations for a teacher who works with gifted children are considered.

Giftedness, abilities, gifted child, education, breeding.

Сучасний світ, у якому ми живемо, стає все більш складним, динамічним і суперечливим. Глобальні зміни, які відбуваються в сучасному світі, події, які відбуваються на даний час в нашій державі, позначаються і на вимогах, що пред'являються суспільством до людини. Цінністю, навіть у такі складні часи для України, неодмінно стає високий інтелект, тому що від кількості розумних, креативних, працездатних, творчих особистостей залежить добробут і процвітання українського суспільства, якість життя в ньому. У зв'язку з цим гостро постає питання про виявлення та розвиток високо обдарованих та талановитих дітей на всіх етапах їхнього навчання. Тому розвиток інтелектуальних здібностей, удосконалення культури та способу мислення стають однією із актуальних проблем процесу освіти. А процес розвитку особистості, в свою чергу, тісно пов'язаний з процесом соціалізації. Отже розвиток обдарованості напряду залежить від сфери життя особи, в якій вона перебуває.

Історія розвитку досліджень та практики навчання обдарованих дітей у нашій країні пройшла та проходить ряд етапів, що відповідають соціальним потребам суспільства та рівню розвитку психологічної науки. На основі діагностики пізнавальних процесів та оцінки їх рівня вже на початку ХХ століття було прийнято спроби оцінити рівні обдарованості. Науковці О. Антонова [1], Н. Брюханова [3], М. Замелюк [4], Н. Завгородня [5], О. Кульчицька [6], Л. Морозова [8] й інші досліджували інтелектуальний, художній та духовний потенціал обдарованої особистості. Загалом, аналіз наукової літератури засвідчив, що проблема обдарованості набула статусу державно важливої в більшості країн, що привело до формування соціального запиту на її дослідження.

Відразу необхідно зазначити, що на сьогодні не існує універсального, визнаного і прийнятого всіма дослідниками визначення поняття «обдарованість». [2, с. 76] Обдарованість – це комплексне соціально-психологічне явище, що містить елементи спадковості, певну сукупність задатків та різних видів здібностей, властивості темпераменту, що проявляються

через інтеріоризацією під впливом зовнішніх чинників (навчання, виховання, супроводу), з творчим підходом до вирішення більшості завдань, особливим видом мотивації, активною життєвою позицією тощо, що можуть розвиватися та виявлятися впродовж усього життя людини. [7, с. 5]

На сьогоднішній день більшість педагогів і психологів визнає, що рівень, якість і характер розвитку обдарованості – це завжди результат складної взаємодії спадковості (природних задатків) і соціокультурного середовища, обумовлений діяльністю дитини (ігровою, навчальною, трудовою). При цьому особливе значення мають і власна активність дитини, і психологічні механізми саморозвитку особистості, що лежать в основі формування, а також реалізації індивідуальної обдарованості. Практично кожна дитина може виявити певну успішність у досить широкому спектрі діяльності, оскільки її психічні можливості надзвичайно пластичні на різних етапах вікового розвитку, що, у свою чергу, створює умови для формування різних видів обдарованості.

Обдарована дитина – це дитина, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді видатними досягненнями (або має передумови для таких досягнень) у тому чи іншому виді діяльності. Обдарованість, по-перше, є дуже складним психічним утворенням, в якому нерозривно переплетені пізнавальні, емоційні, вольові, мотиваційні, психофізіологічні та інші сфери психіки. По-друге, її ознаки (прояви) можуть бути постійними, але можуть мати і тимчасовий (минуций) характер. Ці ознаки можуть бути очевидними, але можуть бути представлені і в прихованій, потенційній формі. Крім того, ознаки обдарованості можуть виявлятися у вигляді високого рівня розвитку як загальних, і спеціальних здібностей. Обдарованість виступає як інтегральний прояв різних здібностей із метою конкретної діяльності [1].

Сьогодні дослідники виділяють різні види обдарованості (актуальну та потенціальну обдарованість, явну та приховану тощо). Залежно від виду діяльності виділяють такі види обдарованості:

- у практичній діяльності можна виділити обдарованість у ремеслах, спортивну та організаційну;
- у пізнавальній діяльності – інтелектуальну обдарованість різних видів залежно від предметного змісту діяльності (обдарованість у сфері природних і гуманітарних наук, інтелектуальних ігор та інше);
- у художньо-естетичній діяльності - хореографічну, сценічну, літературно-поетичну, образотворчу та музичну обдарованість;
- у комунікативній діяльності – лідерську та атрактивну обдарованість;
- у духовно-ціннісній діяльності – обдарованість, яка проявляється у створенні нових духовних цінностей та у служінні людям [1].

Обдарованість має два принципово різні основні типи: засвоююча «навчальна» (швидкість розумової діяльності) та творча. Ці два типи мають відмінності: «навчальна» обдарованість передбачає відсутність особистого підходу; творча обдарованість – все пропускається через власне бачення світу, але цим дітям важче вчитися. Є рідкісні люди, що поєднують енциклопедичність знань і нестандартність мислення. Але в більшості випадків обдаровані люди чітко поділяються на «спеціалізації»: «пожирачі знань» та «творці нового». У науковій психології цим типам обдарованості відповідають різні позначення:

- здатність до навчання описується як інтелект;
- творчі здібності визначаються як креативність.

Можна виділити ознаки, що відрізняють здібних учнів.

1. Особливості дітей.

– Обдаровані діти, як правило, дуже активні і завжди чимось зайняті. Вони прагнуть працювати більше інших або займають себе самі, причому часто справами, які не відносяться безпосередньо до уроку.

– Обдаровані діти наполегливо переслідують поставлені перед ними цілі. Цим вони можуть «діяти на нерви» вчителю, тому що хочуть знати все більш докладно та вимагають додаткову інформацію. Їм потрібно вказати додаткову літературу.

– Вони хочуть вчитися і домагатися справжніх успіхів. Навчання доставляє їм задоволення, і вони набувають знань, не сприймаючи заняття як насильство над собою.

– Завдяки численним умінням, вони здатні краще за інших займатися самостійною діяльністю. Особливо це виявляється у самостійній роботі з літературою (довідкові матеріали, робота в бібліотеці), проведенні експериментів з фізики, біології тощо.

– Вони вміють критично розглядати навколишню дійсність і прагнуть проникнути в суть речей та явищ.

– Вони задають безліч запитань і зацікавлені у задовільній відповіді на них.

– Урок особливо цікавий для них тоді, коли використовується метод дослідження.

– Завдяки частому зверненню до сучасних засобів комунікації, вони в більшості випадків вміють швидко виділити найбільш значущі відомості, самостійно знайти важливі джерела інформації. Більш ніж інші вони зацікавлені у самостійному отриманні знань.

– Вони краще (в порівнянні з однолітками) вміють розкривати відносини між явищем і сутністю, індуктивно та дедуктивно думати, маніпулювати логічними операціями, систематизувати, класифікувати та узагальнювати їх.

– Багато з них ставлять перед собою завдання, виконання яких вимагатиме багато часу.

2. Ознаки, які можуть бути прикметою видатних здібностей, але аж ніяк не гарантують це:

- інтерес до розумової діяльності;
- компетентність, не властива віку;
- пошук причин, пояснень, приводів;
- допитливість розуму, прагнення відкривати та досліджувати нове (наприклад, інтерес до ігор на кмітливість, у старшому віці – інтерес до недослідженого взагалі);
- різнобічні інтереси та потреба у різноманітній інформації;
- обдумані та великі знання;
- хороша пам'ять;
- багата фантазія, уява, винахідливість;
- пристрасть до ігор, що вимагають сконцентрованої уваги та мають складні правила;
- вміння самотійно грати і працювати;
- гарне володіння мовою;
- великий словниковий запас, не властивий віку;
- терпіння, що виявляється у навчанні та в зайнятості своїми захопленнями;
- готовність взяти участь у додаткових заходах, що активізують інтерес до навчання (конкурси, олімпіади, гуртки, секції, шкільні товариства та академії);
- вивчення найрізноманітніших книг (у в тому числі атласів, словників, енциклопедій);
- глибока зацікавленість у науковому підході до проблеми, у нових досягненнях та розвитку науки;
- захопленість, політичні інтереси, світогляд;
- розвинене почуття справедливості;
- збирання (колекціонування), проведення експериментів у домашніх умовах, виготовлення карток, реєстратур тощо;
- виконання із задоволенням доручень колективу класу, ведення громадської роботи;
- почуття гумору, з дитинства підвищений інтерес до гумористичних малюнків, пристрасть до жартівливих і дотепних малюнків, які вони розуміють краще, ніж їхні товариші;
- в більшості підвищене почуття відповідальності, охайне виконання прийнятих на себе зобов'язань;
- велика працездатність та прагнення працювати якомога більше (наприклад, наддовгі домашні твори, якщо учень захоплений літературою;

вдосконалення та складання нових алгоритмів, програм, якщо учень захоплений інформатикою), передчасне оволодіння в ході домашніх занять матеріалом, який у програмі має вивчатися пізніше тощо.

Оскільки обдарованість у дитячому віці можна розглядати як потенціал психічного розвитку по відношенню до наступних етапів життєвого шляху особистості, слід враховувати складність самої проблеми «Обдарована дитина». Значною мірою вона пов'язана зі специфікою дитячої обдарованості. Обдарованість конкретної дитини – значною мірою умовна характеристика. Найкращі чудові здібності дитини не виявляються прямим і достатнім показником її досягнень у майбутньому. Не можна заплющувати очі на те, що ознаки обдарованості, що виявляються в дитячі роки, навіть за самих, здавалося б, сприятливих умов можуть або поступово, або дуже швидко зникнути. Врахування цієї обставини є особливо важливим при організації практичної роботи з обдарованими дітьми. Не варто використовувати словосполучення «обдарована дитина» у плані констатації статусу даної дитини. Бо очевидний психологічний драматизм ситуації, коли дитина, яка звикла до того, що вона – «обдарована», на наступних етапах розвитку раптом об'єктивно втрачає ознаки своєї обдарованості. Може виникнути болюче питання про те, що далі робити з дитиною, яка почала навчання у спеціалізованій освітній установі, але потім перестала вважатися обдарованою. Виходячи з цього, у практичній роботі з обдарованими дітьми краще використовувати поняття «ознаки обдарованості дитини» – це ті особливості обдарованої дитини, які виявляються в його реальній діяльності та можуть бути оцінені на рівні спостереження за характером його процесів.

Ознаки обдарованості у дітей:

Інструментальний аспект («можу») – способи діяльності.

Мотиваційний аспект («хочу») – відношення учня до тієї чи іншої сторони дійсності, а також до своєї діяльності.

Один з головних напрямків роботи школи – створення умов для оптимального розвитку обдарованих дітей, включаючи тих, чия обдарованість зараз може ще не виявилася, а також просто здібних дітей, щодо яких є серйозна надія на подальший якісний стрибок у розвитку їх здібностей. Роботу з талановитими, обдарованими дітьми у школі може бути реалізовано тільки у рамках загальношкільної програми.

Умовами освітнього середовища для обдарованих учнів є спрямування їх на розширення світогляду особистості, на вибір найцікавішого виду навчальних занять за своїм уподобанням, на розвиток різнохарактерного мислення, удосконалення пізнавальних здібностей, що дає можливості особистості виходити на розвиток творчих здібностей, на самовдосконалення шляхом

спланованого освітнього процесу та використання власного внутрішнього інтелектуального потенціалу [9, с. 30–31].

Для створення в школі навчально-розвиваючого середовища, в якому панують дружлюбні поважні стосунки, та умов, орієнтованих на особливі можливості обдарованих дітей, необхідні адекватне застосування методів виявлення цих особливостей при різних проявах обдарованості, відстеження їх зміни у ході вікового розвитку залежності від умов виховання та навчання, допомога обдарованим учням у вирішенні їхніх проблем. До методів виявлення обдарованих дітей відносяться: спостереження; спілкування з батьками; робота психолога (тестування, анкетування, бесіда); олімпіади, конкурси, змагання, науково-практичні конференції.

У початковій ланці в результаті психолого-діагностичного дослідження та спостережень вчителів виявляється група школярів, яких можна віднести до категорії «обдаровані діти». Складаються індивідуальні програми розвитку. Програми складаються спільно всіма суб'єктами навчально-виховного процесу (вчителі, адміністрація, батьки, психолог і т. д.). За необхідності проводиться поглиблена психодіагностика окремих школярів. Розвиток пізнавальної діяльності обдарованих школярів здійснюється більш ефективно, якщо є наступні організаційні умови: навчання в різних типах шкіл на відповідному рівні, різноманітна позакласна робота, мобільні вертикальні та горизонтальні угруповання, індивідуалізоване навчання, прискорене навчання та поглиблені програми.

У середній ланці навчання розвиток обдарованої дитини залежить в основному від педагога, його професіоналізму та особливостей особистості. Значну роль відіграють методи навчання обдарованих учнів. Для розвитку творчих здібностей, інтелектуального потенціалу найбільш практичними є проблемні, дослідні, пошукові, проектні методи. Найважливіше значення у навчанні обдарованих дітей має система питань та відповідей. Постановка питання – це імпульс до знаходження оригінальних рішень, незвичайних комбінацій, до спонукання до пошукової активності.

У старшій школі особливого значення набуває діяльність з професійної орієнтації школярів, навчання їх навичкам ефективного використання часу, цілепокладання, створення тимчасової перспективи майбутнього.

Виростити обдароване покоління може спеціально підготовлений педагог, бо саме він є визначальним фактором у системі навчання обдарованих дітей. У такого вчителя чітко сформульована позитивна Я-концепція, він відрізняється зрілістю та емоційною стабільністю, зацікавленістю в успіху учня, компетентнісним, високим рівнем власного інтелектуального розвитку, вмінням працювати не з масою, не з «середньою» дитиною, а в горизонтах саморозвитку кожного.

Вчителю в роботі з учнями необхідно враховувати найбільш важливі здібності та вміння, що підлягають розвитку.

1. Пізнавальні здібності та навички:

- володіння великим обсягом інформації;
- багатий словниковий запас;
- перенесення засвоєного на новий матеріал;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків;
- виявлення прихованих залежностей та зв'язків (тест на мислення);
- вміння робити висновки;
- вміння інтегрувати та синтезувати інформацію;
- участь у вирішенні складних проблем;
- організація інформації;
- вміння помічати тонкі відмінності;
- чутливість до протиріч;
- використання альтернативних шляхів пошуку інформації;
- аналіз ситуацій;
- вміння оцінювати як сам процес, так і результат;
- вміння передбачати наслідки;
- вміння міркувати;
- побудова гіпотез;
- застосування ідей на практиці;
- здатність до перетворень;
- критичність у мисленні;
- висока допитливість.

2. Творчі здібності:

- здатність ризикувати;
- дивергентне мислення;
 - гнучкість у мисленні та діях;
- швидкість мислення;
- здатність висловлювати оригінальні ідеї, винаходити щось нове;
- багата уява;
- сприйняття неоднозначних речей;
- високі естетичні цінності;
- розвинена інтуїція.

3. Особливості емоціональної сфери:

- реалістична Я-концепція;
- повага до інших;
- емпатичне ставлення до людей;
- толерантність до особливостей інших людей;

- схильність до самоаналізу;
- терпиме ставлення до критики;
- готовність ділитися речами та ідеями;
- наполегливість у виконанні завдання;
- незалежність у мисленні та поведінці;
- відсутність нетерпіння в очікуванні винагороди;
- змагання;
- почуття гумору;
- чуйність до аналізу моральних проблем;
- впевненість у своїх силах та здібностях;
- внутрішня мотивація.

Існує стереотип: задатки перетворюються у можливості лише у діяльності. Але ніяка діяльність сама по собі не розвиває можливості. Розвиває здібності тільки та діяльність, у процесі якої виникають позитивні емоції. Отже, вчителю у своїй роботі з учнями для успішного розвитку їх здібностей необхідно застосовувати формулу моделювання позитивних емоцій: «здивування – інтерес – радість». Позитивні емоції є важливою умовою розвитку здібностей дітей в сучасному освітньому процесі.

Ось деякі рекомендації щодо роботи з обдарованими дітьми.

1. Враховуючи важливе значення вчителя в системі освіти, вчителям, які працюють з обдарованими дітьми, слід постійно підвищувати свій рівень та розвивати свої професійні якості, особливо в умовах дистанційної форми навчання.

2. За даними психологічних досліджень спільне навчання дітей, які мають високий розумовий потенціал, стимулює процес навчання, розвиваючи дитячу змагальність, щеплення навички аргументованої полеміки і, тим самим, позитивно впливає на їхню самооцінку. Тому, безумовно, слід створювати однорідні групи, класи по інтелекту.

3. Під час навчальних занять активно використовувати проблемно-дослідницький метод, розвиваючи творчі та пізнавальні здібності учнів. Тільки коли перед учнями виникає проблема – починається активна самостійна робота думки. Навчання має носити творчий, а чи не репродуктивний характер. Вчителям необхідно використовувати онлайн платформи або створювати додатки до своїх програм у вигляді набору оригінальних завдань, які розвивають творчі здібності, уяву, фантазію учнів.

4. Емоційно приємна діяльність тягне за собою високу пізнавальну активність дитини, що дуже важливо для розвитку його здібностей. Тому заняття повинні проходити у доброзичливій обстановці. Обов'язково повинна створюватися ситуація успіху. Не вимагайте від дитини неможливого для неї.

5. Враховуючи підвищену емоційність обдарованих дітей, що провокує зриви, вразливість, особливо в періоди проведення олімпіад, конкурсів, психологічній службі необхідно проводити комплекс заходів щодо захисту емоційної сфери дитини (вчити спілкуванню, самоаналізу і саморегуляції). Особливу увагу слід приділити протидії виникненню нічим необґрунтованою завищеної самооцінки – так званої «зіркової хвороби».

Обдарованою є кожна дитина, але кожна обдарована по-своєму. Більшість же вчителів не готові враховувати у своїй діяльності обдарованість кожної дитини. Як результат неспроможності вчителів роздивитися в дитині певні обдарування і допомогти реалізувати їх у практичній діяльності, особистість часто не може правильно обрати життєвий шлях, що врешті-решт негативно позначається на науковому та інтелектуальному потенціалі держави в цілому, на рівні її економічного та соціального розвитку. Адже обдарований учень починається з обдарованого вчителя [2, с.418]. Саме тому великої уваги необхідно надавати вдосконаленню педагогічної майстерності та розвитку творчості кожного педагога, який так чи інакше спілкується з обдарованою дитиною. Кожному педагогу необхідно розвивати креативність, яка є незаперечним показником його професійної компетентності. Адже лише творчий учитель здатен запалити в учнях жагу до знань, а обдарований учень починається з обдарованого вчителя (інтелект загострюється інтелектом, характер виховується характером, особистість формується особистістю) [2, с.430]. Додати ще одну із умов розвитку обдарованості у школярів, а саме - створення в школі навчально-розвиваючого середовища, в якому панують дружелюбні відносини, ставлення один до одного з повагою. Тоді, процес набуття потрібних навичок на шляху довершеної обдарованості буде протікати продуктивніше, засвоєння стане кращим, отже буде результат.

**ОБДАРОВАНИЙ ВЧИТЕЛЬ + ОБДАРОВАНИЙ УЧЕНЬ + НАВЧАЛЬНЕ
СЕРЕДОВИЩЕ = МИСТЕЦТВО ЖИТТЯ**

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2007. – 472 с.
2. Антонова О.Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: [монографія]. – Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2005. 456 с.
3. Брюханова Н. Підходи до розуміння компетентності та компетенції в освіті. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2007. № 4. С. 40–49.
4. Замелюк М., Денис Н. Обдарована дитина: психолого-педагогічні основи виявлення та розвитку : навчально-методичний посібник. Луцьк : ФОП Байбула К.В., 2018. С. 11–34.
5. Завгородня Н.М. Педагогічні умови соціалізації обдарованих учнів у навчально-виховному середовищі загальноосвітнього навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец.

6. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Н. М. Завгородня. — К., 2006. — 22 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/1679/3/Zavhorodnya.pdf>
7. ua/bitstream/123456789/1679/3/Zavhorodnya.pdf
8. Кульчицька О. Методика діагностики інтелектуальної обдарованості. Обдарована дитина. 2007. № 1. С. 39–42.
9. Лук'янчук Н.В. Робота з комунікативно обдарованими учнями: методичні рекомендації / Н. В. Лук'янчук. — К. : Інститут обдарованої дитини. — 2013. — 107 с.
10. Морозова Л., Бондарев І. Діагностика дитячої обдарованості та психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей. Рідна школа. 11.2003. № 5. С. 34–38.
12. Черновол-Ткаченко Р. І. та ін. Школа розвитку обдарувань. Частина 1 / Р. І. Черновол-Ткаченко, Т. Д. Сєдова, І. В. Чепіга, Л. П. Ампілогова. —
13. Харків : Вид. група «Основа», 2019. — 112 с. — (Бібліотека журналу «Управління школою»; Вип. 1 (192)).

Теплова Наталія Анатоліївна,

*кандидат наук з державного управління, доктор філософії,
спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист,
вчитель української мови та літератури,
директор комунального закладу «Харківський ліцей №105
Харківської міської ради»,
natateplova7@gmail.com*

Вознюк Марія Михайлівна,

*спеціаліст I категорії, вчитель інформатики,
заступник директора з навчально-виховної роботи
комунального закладу «Харківський ліцей №105
Харківської міської ради»,
maria_v93@ukr.net*

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗРОБКИ КОНТЕНТУ ДЛЯ «ВЛАСНОГО БРЕНДУ» ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ І ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

У статті розкрито методичні аспекти ефективної стратегії розробки контенту для «власного бренду» як форми роботи в рамках проведення бінарних уроків української мови та інформатики для підвищення рівня мотивації до навчання обдарованої молоді.

Ключові слова: бінарний урок, бренд, інновації, інтеграція, тренди, освіта, бізнес, фінансова грамотність, мотивація.

The article reveals the methodological aspects of an effective content development strategy for "own brand" as a form of work within the framework of conducting binary lessons in Ukrainian and ICT to increase the level of motivation for learning of gifted youth.

Keywords: binary lesson, brand, innovation, integration, trends, education, business, financial literacy, motivation.

З початком повномасштабної військової агресії в умовах воєнного стану методика викладання в закладах загальної середньої освіти набула кардинальних змін. З'явилися нові проблеми й задачі, які потребували негайного вирішення для реалізації Державного стандарту освіти в умовах дистанційного навчання. Особливо гостро питання мотивації учнів, підтримки обдарованої молоді стало на територіях, де, з огляду на воєнну ситуацію, превалював асинхронний формат викладання. Виникла потреба у трансформації новітніх форм та методів роботи, які б дали змогу здобувачам освіти в умовах онлайн навчання не втратити мотивацію, якісно опанувати матеріал освітньої програми. Для обдарованих учнів, які демонстрували високу результативність навчальної діяльності особливої актуальності набула різного роду проєктна діяльність.

Основною метою нашого дослідження стало формування способів подолання освітніх втрат та розривів, мотивації для обдарованої молоді.

З огляду на це визначено такі завдання: сприяти інтенсивному використанню технології проєктної діяльності в рамках бінарних уроків української мови та інформатики, окреслити практичні аспекти розробки контенту для «власного бренду» в освітньому процесі, сформулювати основні інструменти розробки контенту, спрямовані на активізацію роботи здобувачів освіти, здійснити моніторинг результативності впровадження проєктної діяльності на уроках української мови та інформатики.

Методологічне обґрунтування проблем інтеграції в освітньому процесі висвітлюють у своїх дослідженнях такі фахівці, як: Н. Божко, Л. Вичорова, С. Гончаренко, О. Данилюк, Л. Зеленська, І. Козловська, М. Лазарєв, О. Сергєєв, О. Проказа, О. Савченко та ін.

Ряд науковців доводять результативність проєктної діяльності на уроках в закладі загальної середньої освіти. Зокрема, Морзе Н. В., Барна О. В., В. П. Вембер, Кузьмінська О. Г. розглядали такий метод роботи як засіб формування «ІКТ-компетентності» [1].

Якісне навчання в умовах війни передбачає в першу чергу мінімізацію освітніх втрат та розривів [2]. Низький рівень знань, втрата мотивації, зниження працездатності здобувачів освіти через постійні обстріли та повітряні тривоги, психологічний дисбаланс – це виклики сучасності, з якими доводиться працювати вчителю у закладі загальної середньої освіти. Онлайн формат навчання вимагає інноваційних підходів та осучаснення процесу викладання. Але практика показала, що максимальне занурення здобувачів освіти у процес навчання можливий, і одним із дієвих форматів такої співпраці вчителя й учня може бути проєктна діяльність.

«У науковій літературі зустрічаються назви «інтегрований урок (заняття)» та «бінарний урок (бінарне заняття)», тож слід розрізняти ці поняття. Науковці визначають, що інтегрований урок (від лат. Integratio – поповнення) – тип уроку, у якому навколо однієї теми поєднано відомості різних навчальних предметів. Якщо урок містить короткі вкраплення відомостей з інших предметів, то в такому разі йдеться лише про міжпредметні зв'язки, застосування яких сприяє глибшому сприйманню й осмисленню матеріалу, розвиток ерудиції учнів. Бінарний урок (від лат. binarius – подвійний) – різновид інтегрованого уроку, що органічно поєднує вивчення двох предметів, наприклад, географії та іноземної мови, біології та хімії, біології та інформатики тощо. Бінарне заняття – нестандартна форма навчання для реалізації міжпредметних зв'язків, заняття ведуть два викладачі, це творчість двох педагогів, що переростає у творчий процес у учнів»[3].

Дієвим інструментом зацікавленості навчальним матеріалом обдарованої молоді стали технології проєктної діяльності на бінарних уроках української мови та інформатики.

З'ясовано, що здобувачі освіти набагато ефективніше засвоюють матеріал, якщо розуміють для чого вони його вчать, і де практично можуть застосувати такі знання.

З огляду на це, високу результативність освітньої діяльності забезпечує метод проєктної діяльності з розробки контенту для «власного бренду» як одним із засобів підвищення мотивації здобувачів освіти. Інтеграція сучасного контенту на різних предметах викликає неабияку зацікавленість здобувачів освіти та підвищує ефективність до навчання в умовах НУШ, максимально активізує внутрішній ресурс учня.

«Власний бренд» - це унікальний образ, імідж, стиль, який відрізняє тебе або твій продукт від інших.

Здобувачі освіти зараз мають змогу спостерігати як стрімко розвивається бізнес індустрія, реклама, блогерство, і кожен хоча б раз уявляв себе в майбутньому в цих ролях, наприклад, підприємцем, який створив щось особливе, унікальне.

Робота в цьому напрямку дозволяє учням розвивати не лише технічні навички, але й підприємницькі здібності, креативність, самовираження, при цьому вдосконалюючи мовні навички. Крім того, такий підхід сприяє персоналізації навчання, оскільки кожен учень має можливість розробляти свій «власний бренд» відповідно до своїх інтересів та вподобань, а значить, має змогу продемонструвати свою унікальність, обдарованість.

Співпраця в рамках предметів «Інформатика» та «Українська мова» дозволяє зануритись у роботу над власним проєктом та водночас

вдосконалювати знання одразу з двох предметів, відпрацювати ряд освітніх компетентностей, покращувати навички комп'ютерної грамотності та вивчати українську мову в сучасному форматі.

Починаючи з вересня, учні отримують завдання: «Уяви, що ти став бізнесменом/бізнесменкою. Який бізнес ти маєш? Який продукт ти створюєш? Якого масштабу ця справа?». Дитина обирає той напрямок, який її зацікавить, в чому вона розбирається або хоче розібратися. Далі завдання, які розробляються для уроків формуються таким чином, щоб будь-яка робота могла бути виконана, навіть за різними темами обраних проєктів.

Наприклад, ідеї, які були на уроках серед учнів 6-го класу: «Блогер-кулінар», «Інтернет-магазин», «ІТ-компанія», «Розробник ігор», «Тестувальник ігор», «Ресторан», «Ветеринарна клініка» тощо.

Приклади інтегрованих завдань на уроках інформатики та української мови для формування рамки фінансових компетентностей в умовах НУШ учнів 6-го класу, зокрема, вироблення «власного бренду» в рамках програми подолання освітніх втрат:

ПРИКЛАД №1:

Інформатика	Українська мова
Тема: Комп'ютерна презентація. Завдання: створити презентацію-рекламу «Власного бренду». Продемонструвати, що саме це за бізнес, які товари створюєш або продаєш. Вимоги до оформлення презентації: Кількість слайдів: від 5 до 10. Вказана мета, завдання, актуальність. Створити переходи між слайдами. Додати графічні об'єкти, текстові та відео об'єкти	Тема: Достовірність і недостовірність інформації. Завдання: створити рекламне оголошення: справжнє та фейкове.

ПРИКЛАД № 2:

Завдання 1: створити «Вакансію» для пошуку робітників в свою організацію. Уяви, чим займається організація, які умови праці, заробітна плата, робочий день, яка освіта повинна бути тощо.

Завдання 2: створити «Резюме» на вакансію. Уяви та опиши яким ти будеш спеціалістом, яку освіту матимеш, які навички. Додай фото до резюме.

Інформатика	Українська мова
Тема: Текстовий документ.	Тема: Види інформації. Джерела інформації.

ПРИКЛАД № 3

Завдання: створити рекламне оголошення для соціальних мереж або білбордів.

Інформатика	Українська мова
Тема: «Графічні зображення»	Тема: Види інформації. Джерела інформації

ПРИКЛАД № 4:

Інформатика	Українська мова
Тема: Моделювання	Тема: Групи прикметників за значенням
Завдання: створи дизайн приміщення своєї організації (офіс, магазин, салон тощо).	Завдання: розподілити прикметники, які характеризують дизайн обраного приміщення, на якісні, відносні, присвійні

ПРИКЛАД № 5:

Інформатика	Українська мова
Тема: Табличний процесор.	Тема: Відмінювання числівників.
Завдання: створити каталог товарів або послуг, постав ціну, уяви скільки товарів або послуг було продано, порахуй скільки коштів ти витратив на створення товару або послугу. Порахуй прибуток компанії за визначений термін.	Завдання: провідняти числівники, які визначають витрати та прибуток обраної компанії.

ПРИКЛАД № 6:

Інформатика	Українська мова
Тема: Алгоритми та програми.	Тема: Професійні слова й терміни.
Завдання 1: створити канал та чат-бот для своєї організації. Завдання 2: створи міні-програму для автоматичної відповіді клієнтам.	Завдання: співвіднести слова іншомовного походження з українськими відповідниками: скіл, скрипт, спрайт, фрейм, скретч, лінк та посилання, персонаж, сценарій, мова програмування, каркас, навичка.

Приклади робіт учнів наведено в додатку 1.

Здійснюючи моніторинг результативності засвоєння навчального матеріалу у 6-му класі, який опрацьовував теми у традиційному форматі, та у 6-му класі бінарному, ми дійшли наступних висновків. Учні, які займались індивідуальними проєктами створення «власного бренду», мали змогу працювати в обраному власноруч напрямку, тому виявили набагато вищий рівень зацікавленості навчальним матеріалом, що стало поштовхом для ґрунтовного вивчення навчальних тем. У той час, як традиційне вивчення правил за стандартними методами сприяли переважно механічному поверховому засвоєнню навчального матеріалу у переважної більшості учнів.

Таким чином, моніторинг ефективності проєктних технологій в бінарних класах показав безперечну результативність такого роду завдань.

Отже, основними інструментами та практичними аспектами розробки контенту, які спрямовані на активізацію роботи здобувачів освіти, можна визначити створення таких продуктів як: чат-ботів, дизайнів реклами, приміщень компанії, презентацій, сайтів, резюме, каталогів товарів.

За рахунок використання технологій проєктної діяльності на уроках української мови та інформатики учні демонструють високий рівень засвоєння знань навчального матеріалу одночасно з обох предметів. Крім того, суттєво підвищується рівень активності та зацікавленості здобувачів освіти.

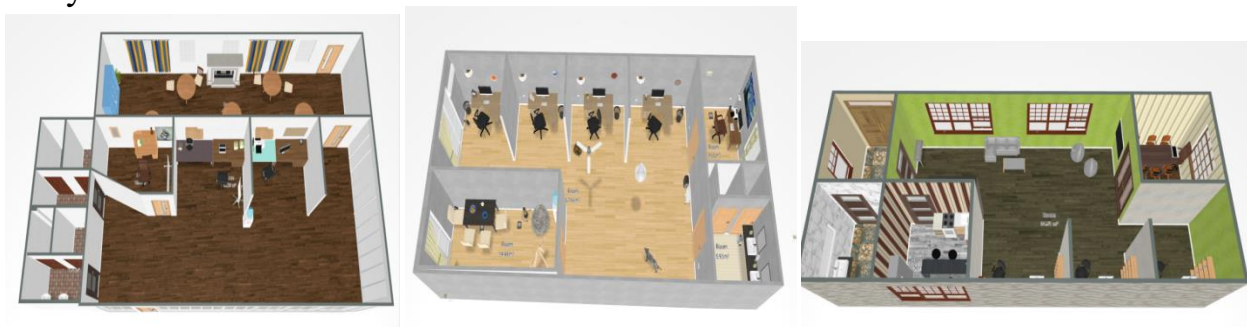
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Морзе Н.В., Барна О.В., Вембер В.П., Кузьмінська О.Г. Проектна діяльність як засіб формування ІКТ-компетентності учнів // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2014. – №3 (51). – С. 52-59.
2. Навчальні втрати в умовах війни: як учителю їх діагностувати та компенсувати // Режим доступу: <https://sqe.gov.ua/navchalni-vtrati-v-umovakh-viyni-yak-uchi/>
3. Бінарні уроки як шлях реалізації інтегрованого навчання / О.О. Лисицька // Таврійський вісник освіти. – 2015. – №2(1). – С. 231-236. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2015_2%281%29__43

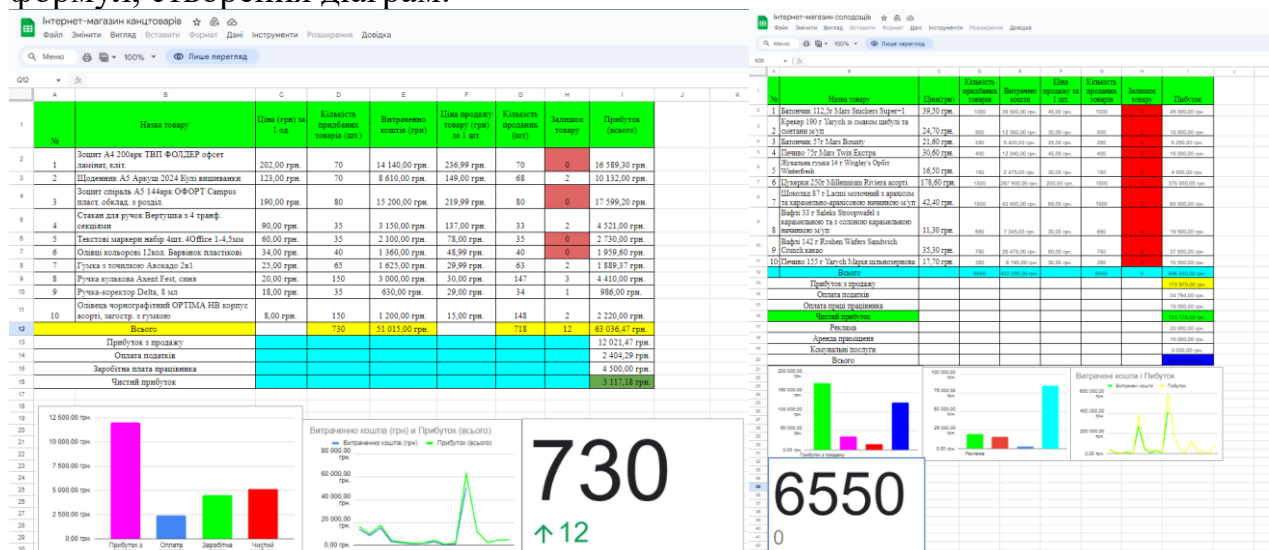
Додаток 1

Приклад робіт інтегрованих завдань для учнів 6-го класу на уроках інформатики:

1. Приклад робіт учнів з моделювання на тему: “Створення дизайну офісу майбутньої ІТ компанії”:

2. Приклад створених учнями каталогів товарів для майбутнього інтернет-магазину. Роботав табличному процесорі (google-таблиці), використання формул, створення діаграм:

3. Приклад чат-боту, створеного учнем, на тему: “Мій онлайн кінотеатр” (telegram):

4. Приклад створеного сайту учнями на тему: “Мій інтернет-магазин”:

5. Приклад створеного резюме в текстовому редакторі (за допомогою google-документів):

-Тема “Резюме улюбленого персонажу кіно/книги/ігри”:

6. Приклад рекламних оголошень створених учнями на тему: “Реклама власного бізнесу “Ресторан”:

Тименко В. П.,
д. пед. н., проф., голов. н. сп. відділу діагностики
обдарованості ІОД НАПН України
tymenkovp@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ДИЗАЙН-ОБДАРОВАНОСТІ В НЕПЕРЕРВНІЙ ДИЗАЙН-ОСВІТІ

Анотація. У статті подано виклики цифрового суспільства, що вимагають педагогічної діагностики дизайн-обдарованих осіб у неперервній дизайн-освіті. Перелічено нові напрями візуальної комунікації найближчої перспективи суспільного розвитку, які розвиватимуть фахівці з дизайну, обдаровані «множинним інтелектом»: вербальним, емоційним, практичним. Виокремлено стилі дизайн-діяльності, що нівелюють традиційні межі між наукою, мистецтвом і технологіями. З'ясовано стан вирішення проблема педагогічної діагностики дизайн-обдарованості у неперервній дизайн-освіті України. Запропоновано для імплементації в українському освітньому просторі зарубіжний досвід дослідження, методології і методики дизайн-освіти. Виокремлено просту функціонуючу систему дизайн-технологічної освіти, сприятливу для діагностики і педагогічного супроводу дизайн-обдарованих осіб з різних освітніх рівнів. Запропоновано скористатися діагностичним компонентом для виявлення дизайн-обдарованості, що має місце у змістовому наповненні авторських підручників. Внесено пропозицію створити наукову школу «Неперервна дизайн-освіта як наукова і навчально-методична проблема» в ІОД НАПН України із залученням відділів діагностики обдарованості і підтримки обдарованості.

Ключові слова: педагогічна діагностика, дизайн-обдарованість, неперервна дизайн-освіта, дизайн-технологічна система.

Abstract. The article presents the challenges of the digital society, which require pedagogical diagnosis of design-gifted individuals in continuous design education. The new directions of visual communication of the nearest perspective of social development, which will be developed by design specialists gifted with "multiple intelligence": verbal, emotional, practical, are listed. The styles of design activity that level the traditional boundaries between science, art and technology are singled out. The state of solving the problem of pedagogical diagnosis of design giftedness in continuous design education of Ukraine has been clarified. The foreign experience of research, methodology and methods of design education is proposed for implementation in the Ukrainian educational space. A simple functioning system of design-technological education, favorable for diagnosis and pedagogical support of design-gifted persons from different educational levels, is singled out. It is proposed to use a diagnostic component to identify design talent, which takes place in the content of author's textbooks. A proposal was made to create a scientific school "Continuous design education as a scientific and educational-methodical problem" in the IOD of the National Academy of Sciences of Ukraine with the involvement of the giftedness diagnosis and giftedness support departments.

Key words: pedagogical diagnostics, design-giftedness, continuous design-education, design-technological system.

Цифрові суспільства європейського і світового простору мають нагальну потребу у сучасних дизайнерах, обдарованих здатністю до проєктної творчості, оскільки зростаючий обсяг інформації вимагає інноваційних способів візуальної комунікації – процесу передавання сенсу, ідеї, інструкцій, даних або іншої інформації за допомогою графіки, а не тексту чи звукових засобів. Для сучасного покоління «візуально обдарованої» учнівської молоді візуальна комунікація стала ефективним і доступним способом інформаційно-енергетичної взаємодії та поглиблення контексту порівняно із вербальним спілкуванням.

В інтернет-мережі уже існує і продовжує стрімко розвиватися низка способів невербального спілкування. Нині наявні такі способи візуальної комунікації: відеозаписи й фотографії; графіки, діаграми, інфографіка й інші типи візуалізації даних; типографіка; карти (як-от асоціативні карти та карти вмісту); ілюстрації та графічний дизайн; слайди та презентації; GIF-файли; знімки екрана та записи.

Педагогічна діагностика має спрямовуватися на виявлення дизайн-обдарованих осіб у неперервній дизайн-освіті, оскільки віртуальна і доповнена реальності – це ринок, який виріс нині до об'єму \$150 млрд, охопивши більшість середовищ життєдіяльності. Дизайн-обдарована молодь України має бути залучена до освоєння такого ринку.

У найближче десятиліття найбільш необхідними для цифрового суспільства будуть такі дизайнери:

- віртуальні інтерактивні дизайнери, що здатні проєктувати доповнену реальність як унікальне поєднання цифрового і фізичного світу, якого ніколи не існувало;

- дизайнери алгоритмів / штучного інтелекту, зорієнтовані на удосконалення автоматизованих або інтелектуальних систем робототехніки;

- постіндустріальні дизайнери, які удосконалюють загальний користувацький досвід, щоб здійснити дослідження, спрямовані на поєднання у дизайн-продукції фізичної та цифрової реальності;

- дизайнери організацій допомагатимуть зробити компанії більш «адаптивними, творчими, і продуктивними». Ці дизайнери «допоможуть переосмислити всі аспекти організації щодо талантів, фізичного обладнання робочих місць, цифрових інструментів для спільної роботи та комунікацій»;

- фріланс-дизайнери, що вже утворюють «мережу цільових мікро-консультантів», які конкуруватимуть із більш традиційними фірмами.

На часі діагностувати дизайн-обдарованість учнівської молоді здатністю до

сайнс-арту (мистецької науки/наукового мистецтва), оскільки у стилі сайнс-арту нівелюються межі між наукою, мистецтвом і технологіями, що вимагає взаємодії складових «множинного інтелекту»: вербального, емоційного, практичного. Сайнс-арт ґрунтується на науковій основі, далекій від просторово-технічного оточення сучасної людини. Цей напрям медіамистецтва закладений основними технологічними трендами ХХІ століття: робототехнікою, нанотехнологіями та генною інженерією. Уже нині заклади освіти у Японії мають назву «коледжі мистецтва і науки».

Напрями розвитку сайнс-арту:

мистецтво і нейронауки (деякі сайнс-арт-проекти використовують дослідження з нейронаук для створення мистецьких робіт. Наприклад, деякі художники використовують дані зі сканування мозку для створення візуалізацій мозкової активності;

геномне мистецтво: художники працюють з генетичною інженерією та молекулярною біологією для створення мистецьких робіт. Вони можуть модифікувати організми або створювати біологічні інсталяції;

аудіо-візуальні твори мистецтва: багато сайнс-арт-робіт поєднують аудіо та відео для створення іммерсивних досліджень. Ці роботи можуть використовувати звуки та зображення зі світу науки і технологій.

Виокремимо сучасні види відеографічного дизайну і перспективні проектно-творчі стилі футуродизайну. У Японії потужний розвиток отримують інноваційні види відеографічного футуродизайну у стилі «кіберпанк», що синтезує науку, мистецтво, технології. У реальному середовищі Японія відома своєю високотехнологічною культурою та футуристичними інноваціями у галузі інформаційних дизайн-технологій, що є сприятливим підґрунтям для формотворення предметного середовища у стилі кіберпанку.

В Україні також наявний футуродизайн, зокрема, екополіс «Ірій-Сад» на дніпрових порогах: будівлі, що змінюють форму та переміщуються; вулиці, які динамічно складаються та розкладаються, інтегруючись із верхівками дерев. Будівельні технології поєднуються з природним ландшафтом, символізуючи єдність сучасного міського планування та екологічної національної свідомості.

У компаніях, що зорієнтовані на дизайн, керівники стають дизайнерами-практиками. У недалекому майбутньому лідери установ, підприємств, організацій, щоб бути успішними, покликані стати дизайнерами. Справжній дизайн інтердисциплінарний. Інтердисциплінарну дизайн-продукцію створюють фахівці відеографічного дизайну: дизайнер продукції, веб дизайнер, візуальний дизайнер, дизайнер досвіду користувача (UX-дизайнер), дизайнер інтерфейсів (UI-дизайнер), дизайнер доповненої реальності (AR-дизайнер), дизайнер віртуальної реальності (VR-дизайнер), арт-директор (головний конструктор),

дизайнер ігор (гейм-дизайнер), мультимедійний дизайнер (художник-аніматор), дизайнер мобільних додатків.

Чи буде в Україні створена система неперервної дизайн-освіти, необхідна для розвитку таких дизайн-обдарованих фахівців? Чи враховується етнічна дизайн-обдарованість екологічного спрямування в українському національному дизайні і дизайн-освіті?

В Україні проблема педагогічної діагностики дизайн-обдарованості у неперервній дизайн-освіті порушується нами у відділі діагностики обдарованості Інституту обдарованої дитини НАПН України, а також на кафедрі професійної освіти у сфері технологій та дизайну, що функціонує у Київському національному університеті технологій та дизайну; кафедрі комп'ютерної, інженерної графіки та дизайну, що здійснює освітню і наукову діяльність у Національному транспортному університеті. На зазначених кафедрах нами здійснюється дослідження за цільовою темою «Неперервна дизайн-освіта як наукова і навчально-методична проблема».

У Київській державній академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука також мають місце кафедри промислового, графічного дизайну, дизайну середовища, що здійснюють професійну підготовку фахівців дизайну з різних спеціалізацій дизайну. Можна назвати ще структурні підрозділи з дизайну у закладах мистецької, технологічної, педагогічної і, навіть, економічної вищої освіти України. Але проблему педагогічної діагностики дизайн-обдарованості у неперервній дизайн-освіті у перелічених ЗВО науково-педагогічні працівники розглядають недостатньо. В інтернет-мережі нами виявлено публікацію з означеної проблеми лише у Житомирському державному університеті імені Івана Франка [1].

Виокремимо і сформулюємо ключові слова педагогічної діагностики дизайн-обдарованості у неперервній дизайн-освіті:

дизайн-освіта – це комплексна міждисциплінарна проектно-художня діяльність, що синтезує в собі елементи наукових, технічних і гуманітарних знань, інженерного конструювання і художнього мислення;

дизайн-обдарованість – це обдарованість природною (вродженою) здатністю до дизайн-освіти, проєктування (дизайну): науково-художньо-технічної творчості (проектної творчості);

педагогічна діагностика обдарованості проектною творчістю – це педагогічний дизайн (навчальне проєктування) моделей освітніх середовищ, сприятливих для виявлення проектно-творчого потенціалу осіб, обдарованих «множинним інтелектом» (вербально-емоційно-практичним).

Традиційно у неперервній освіті у всі сенситивні періоди розвитку особистості мають місце три окремо функціонуючі види творчості: наукова,

художня, технічна. Але досі немає неперервної дизайн-освіти, що поєднує наукову, художню і технічну творчість в одній особі дизайнера, який обдарований множинним інтелектом (вербально-емоційно-практичним).

Нагадаємо вимоги дескрипторів Національної рамки кваліфікацій, згідно з якими ми покликані розробляти освітні стандарти та освітньо-професійні і освітньо-наукові програми: знання поділяються не лише на теоретичні (концептуальні, методологічні), але й на емпіричні (знання фактів та уявлення); уміння/навички поділяються не лише на практичні, але й на когнітивні, що включають логічне, інтуїтивне і творче мислення) [2]. Дизайнерська практика спрямована на досягнення явищ довкілля «чуттєвим суб'єктивним досвідом» (уявлення, інтуїтивне і творче мислення)

В умовах цифрового суспільства проєктні технології (дизайн-технології) стають актуальною методологією пізнання і самопізнання. Так, теорія дизайну Томаса Вендта «Дизайн для Дизайну» – це вчення про феномен дизайн-обдарованості, який виявляється у прагненні до проєктування, натхненні (одухотворенні, окриленні) – найвищому рівні підйому і концентрації внутрішніх сутнісних сил ества [3].

Наводимо перелік зарубіжних видань, що стосуються теорії і практики дизайн-освіти (рис. 1)

Рис. 1. Навчальна продукція зарубіжної неперервної дизайн-освіти диференційована за напрямками: дослідження, методологія, методика викладання.

Зарубіжні програми неперервної дизайн-освіти пропонують широкий спектр навчальних матеріалів, які можна класифікувати за трьома основними напрямками:

1. *Дослідження*: теоретичні основи дизайну (вивчення історії дизайну, різних теорій та шкіл дизайну, розуміння сучасних тенденцій та проблем);
2. *Методологія*: оволодіння методами дослідницької роботи, збирання та аналізу даних, формулювання гіпотез та проведення досліджень у сфері дизайну.

3. *Методика викладання*: продукування інноваційних способів проєктування, вивчення нових технологій та методів, які використовуються в дизайні, дослідження нових продуктів, послуг та систем; створення ефективних навчальних програм з дизайну, які відповідають потребам студентів та ринку праці.
4. *Дизайн-мислення*: оволодіння процесом проєктно-творчого мислення (формулювання), який використовується для вирішення складних проблем та створення інноваційних рішень.
5. *Прототипування і тестування*: вивчення методів прототипування і тестування дизайнерських рішень, отримання відгуків користувачів та вдосконалення дизайну.
6. *Управління проєктами*: оволодіння навичками управління проєктами, планування, виконання та оцінки проєктів з формотворення, візуалізації інформації та дизайнерських послуг.
7. *Використання нових дизайн-технологій*: вивчення та застосування технологій онлайн-навчання, віртуальної реальності та доповненої реальності для покращення процесу навчання дизайну.
8. *Оцінювання дизайнерських робіт*: оволодіння методами оцінювання дизайнерських робіт, надання конструктивної критики та зворотного зв'язку студентам.

Із напрямів зарубіжної дизайн-освіти виокремимо її методичні особливості.

Інтеграція технологій: у багатьох програмах дизайн-освіти активно використовують технології, такі як віртуальна реальність (VR) та доповнена реальність (AR). Це дозволяє студентам експериментувати з дизайном у віртуальному середовищі та отримувати нові знання і враження.

Міждисциплінарність: програми дизайн-освіти все частіше включають елементи з інших галузей, таких як інженерія, бізнес, психологія та інші. Це допомагає студентам розширювати свій світогляд і розуміти, як їхній дизайн зумовлюється зовнішнім і внутрішнім середовищами та впливає на різні аспекти суспільної життєдіяльності.

Орієнтованість на реальний досвід: багато програм намагаються забезпечити студентам можливість отримати реальний досвід у сфері дизайну через стажування, проєкти з роботодавцями чи участь у конкурсах і виставках.

Сприяння творчості та інноваціям: програми дизайн-освіти наголошують на розвитку творчого мислення та здатності до інновацій. Завдяки цьому студенти навчаються розробляти нестандартні рішення та виходити за межі вже існуючих концепцій.

З огляду на вагомий зарубіжний досвід розвитку неперервної дизайн-освіти і відсутність такої системи неперервної дизайн-освіти в Україні варто залучити

відділи діагностики обдарованості і підтримки обдарованості до створення наукової школи «Неперервна дизайн-освіта як наукова і навчально-методична проблема» в ІОД НАПН України.

Об'єкт дослідження: неперервна дизайн-освіта від дитячого садка – до вищої школи.

Предмет дослідження: метод синтезу дизайн-графічних технологій візуалізації навчальної дизайн-продукції.

Мета дослідження: обґрунтувати та апробувати метод синтезу дизайн-графічних технологій у процесі візуалізації навчальної дизайн-продукції та визначити ефективні шляхи застосування цього методу у неперервній дизайн-освіті.

Характеристика цільової аудиторії з використання навчальної дизайн-продукції: учасники навчального процесу із дисциплін освітньої галузі «Технології» у закладах загальної середньої освіти. Оскільки в освітній галузі «Технології» у програмах з трудового навчання, технологій, дизайну передбачено теми з дизайн-освіти, а в підручниках є розділи з дизайн-освіти на освітніх рівнях початкової, базової, профільної середньої школи, то педагогічно доцільно розробити концепцію функціонування системи дизайн-технологічної освіти, сприятливої для виявлення і підтримки дизайн-обдарованих учнів і вчителів. Така система дизайн-освіти може поширюватися на заклади професійної (професійно-технічної) і передвищої освіти (рис. 2).

Рис. 2. Проста функціонуюча система дизайн-технологічної освіти, сприятлива для діагностики і педагогічного супроводу дизайн-обдарованих осіб

Система названа дизайн-технологічною, оскільки її освітні компоненти (підручники і програми з дизайну, художньої праці, трудового навчання) належать до освітньої галузі «Технології». У кожній із складових нашої дизайн-технологічної системи освіти мають місце тести для виявлення дизайн-обдарованості учнів у закладах освіти різних рівнів. Варто зазначити, що протягом першої чверті поточного століття дизайн-технологічна система неперервної дизайн-освіти набула вагомого практичного досвіду у Великобританії.

У світовій мережі шкіл IB: International Baccalaureate/Міжнародного Бакалаврату функціонує система неперервної освіти з мистецтва і дизайну. В Україні така система ще не створена, хоч і є актуальною і своєчасною для поточного розвитку цифрового суспільства.

Висновок полягає у формулюванні гіпотетичного припущення, що педагогічна діагностика дизайн-обдарованості у неперервній дизайн-освіті буде ефективною, якщо відділи діагностики обдарованості і підтримки обдарованості ІОД НАПН України підтримають ідею щодо створення наукової школи «Неперервна дизайн-освіта як наукова і навчально-методична проблема» і спільно із науково-педагогічними працівниками закладів вищої дизайн-освіти підготують програмове і навчально-методичне забезпечення з освітніх компонентів «Дизайн і технології» та «Мистецтво і дизайн» та впровадять їх у систему неперервної спеціалізованої освіти наукового, мистецького, спортивного і військового профілів.

Згідно із статтею 21 «Спеціалізована освіта» Закону України «Про освіту» педагогічна громадськість України покликана реалізувати творчий потенціал обдарованих осіб, що потребують раннього виявлення і розвитку індивідуальних здібностей та здобуття компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності під час навчання у неперервному інтегрованому освітньому процесі на кількох або всіх рівнях освіти.

Така вимога Закону має повноцінно реалізуватися у неперервній дизайн-освіті як комплексній міждисциплінарній проєктно-художній діяльності, що синтезує в собі елементи наукових, технічних і гуманітарних знань, інженерного конструювання і художнього мислення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дубасенюк О.А. Особливості роботи з обдарованими дітьми у вищому навчальному закладі за напрямом дизайну URL: <http://eprints.zu.edu.ua/18527/>
2. Національна рамка кваліфікацій – Україна https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2021-11/ukraine_ua.pdf
3. Wendt Tomas Design for Dasein: Understanding the Design of Experiences URL: <https://www.amazon.com/Design-Dasein-Understanding-Experiences/dp/1506166539>

Третяк Т. М.,

*старший науковий співробітник, кандидат психологічних наук,
провідний науковий співробітник лабораторії психології творчості
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
E-mail tetanatretak313@gmail.com*

КАРУС ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ ОБДАРОВАНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Презентується розроблена В.О. Моляко система КАРУС як інструмент інтерпретації та реалізації творчого мислення. Подається аналіз творчого мислення як розв'язування творчих завдань, формулюється структура процесу їх вирішення. У процесі творчого мислення образи-орієнтири утворюються в результаті вивчення людиною структурних і функціональних властивостей актуальних об'єктів. Водночас елементи конструювання можуть стати аналогами-орієнтирами: 1) без впливу комбінаторних перетворень; 2) образ-орієнтир віднаходиться на якомусь етапі трансформації актуальних конструктивних елементів – у результаті реалізації обраного прийому конструювання, коли об'єкти набувають нових структурних і функціональних характеристик, що дозволяє тому, хто розв'язує завдання, розуміти стартову інформацію в новій системі координат, знаходити віддалені аналоги, які і стають образами-орієнтирами у процесі вирішення актуального творчого завдання. Розглядається система творчого тренінгу КАРУС, зокрема й методи, реалізація яких сприяє забезпеченню ефективного функціонування творчого мислення під час вирішення актуальних завдань у різного роду ускладнених умовах. Презентується варіант системи КАРУС – «КАРУС у формі полілогу».

Ключові слова: творче мислення, інформація, завдання, стратегія, конструювання, образ, структура, функція.

The KARUS system developed by V.O. Molyako as a tool for interpreting and implementing creative thinking is presented. The analysis of creative thinking as solving creative tasks is presented and the structure of the process of their solution is formulated. In the process of creative thinking, images-landmarks are formed as a result of a person's study of the structural and functional properties of actual objects. In this case, the design elements can become analogs-guidelines: 1) without the influence of combinatorial transformations; 2) the image-landmark is found at a certain stage of transformation of actual structural elements – as a result of the implementation of a certain constructing technique, when objects acquire new structural and functional characteristics, which allows the problem solver to understand the starting information in a new coordinate system, to find distant analogs, which become images-landmarks in the process of solving an actual creative problem. The system of creative training KARUS is considered, including methods, the implementation of which contributes to ensuring the effective functioning of creative thinking in solving urgent problems in various kinds of complicated conditions. A variant of the KARUS system – “KARUS in the form of a polylogue” is presented.

Key words: creative thinking, information, task, strategy, construction, image, structure, function.

В координатах системи КАРУС, розробленої академіком В.О. Моляко, основу творчої обдарованості особистості складає особливо організований творчий інструментарій – творче мислення, за допомогою якого здійснюється аналіз актуальної інформації, вирішення проблем, розв’язування творчих задач, особливо за умов інформаційної невизначеності.

Інформаційна невизначеність нині є чи не найпритаманнішою домінантою життя сучасної людини. Адже щомиттєво людині доводиться аналізувати актуальну ситуацію, щоб прийняти адекватне рішення, яке нерідко може мати життєво важливе значення. А, оскільки життя можна розглядати як неперервний процес розв’язування задач, то дуже важливим є формування у всіх громадян психологічної готовності до вирішення різного роду творчих задач, тому що від цього залежить, в решті решт, конкурентоздатність суспільства і країни в цілому. Ця готовність виявляється суттєвою як у справі розробки суспільно значущих відкриттів і винаходів, так і для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу в закладах освіти.

Мислення, розширюючи масштаб пізнання реальності, диференціює і інтегрує інформацію, яка надходить у процесі її сприймання, виокремлює суттєві співвідношення між її об’єктами. Інформаційна невизначеність обумовлює виникнення проблемних ситуацій і їх вирішення неможливе без реалізації мисленнєвої діяльності, що забезпечує досягнення істинних співвідношень між актуальними інформаційними структурами, актуалізацію і доконструювання відповідної картини світу, застосування необхідного творчого інструментарію, пов’язаного з використанням цілого спектру стратегіальних і тактичних мисленнєвих дій, спрямованих на вирішення задачної ситуації.

Грунтуючись на системі КАРУС, розробленій В. О. Моляко, яка є не лише системою психологічного тренінгу, а також і системою інтерпретації і психологічного аналізу творчої мисленнєвої діяльності, можна стверджувати, що в процесі творчої діяльності відбувається трансформація образів і уявлень, пов’язаних із вирішенням задачі: не лише тих, що зафіксовані в пам’яті людини, водночас виникає необхідність конструювання нових образів, як на основі наявних, із застосуванням стратегій аналогізування, комбінування, реконструювання, так і, виходячи з вимог, що формулюються в процесі структурно-функціонального аналізу інформації при перетворенні початкових умов даної задачі в шукані її умови. Слід зазначити, що КАРУС – аббревіатура назв стратегій: комбінування – аналогізування –реконструювання – універсальний підхід – спонтанні дії.

Творче мислення передбачає продукування об’єктивно нових ідей, здатність вирішувати актуальні проблеми за умов різного роду невизначеностей (інформаційної, часової, ситуативної та ін.) на основі реалізації відомих

характеристик наявних об'єктів у потенціальній проекції розвитку проблемної ситуації (стосовно нових можливих функцій їх реалізації в нових актуальних системах координат).

За рівнем новизни можна виокремити два основні рівні творчості. Перший з них визначає творчість як процес створення продукту, що характеризується суспільно корисною значущістю і об'єктивною новизною. Другий рівень передбачає побудову конструкції, що має суб'єктивну новизну, тобто ця новизна є значущою лише для тієї людини, яка її створила. Однак саме з цим пов'язана відповідь на питання «Чи можна навчити творчості?», саме шляхом вирішення творчих завдань, що передбачають знаходження суб'єктивної новизни, можна оволодіти методами, прийомами, тактиками, стратегіями творчої діяльності, важливою інформацією стосовно актуальної картини світу, прогностично необхідної для розвитку здатності вирішувати творчі задачі різного рівня складності. Адже, учень під час уроку фізики, виконуючи лабораторну роботу, відкриває для себе закон Архімеда, проходячи при цьому через усі етапи творчого процесу.

Стартовою точкою мислення є дефіцит інформації, відсутність певного обсягу інформації, необхідної для усунення тієї суперечності, що має місце між незнанням і знанням. Вже в ранньому віці в процесі наочно-дійового мислення при безпосередній взаємодії з предметами відбувається пізнання людиною нових ще невідомих їй властивостей цих предметів. Наочно-образне мислення, властиве дітям дошкільного віку, не обов'язково передбачає маніпулювання предметами, але вимагає функціонування наочного образу. Уявлення і образи виявляються основою для побудови шуканих конструкцій. В основі образного мислення – створення конструкцій шляхом трансформації і комбінування образів і уявлень, необхідних для розробки задуму розв'язання задачі.

У процесі структурно-функціонального аналізу актуальної інформації здійснюється свого роду її «інвентаризація». При цьому інтерпретація фактів має виконуватись у всій її повноті, глибині і максимальній точності. Будучи, так би мовити, антагоністами за своєю суттю, аналіз і синтез є взаємопов'язаними між собою, немов «інь» і «ян» в символі «Тайцзи». На основі співставлення інформаційних структур, їх структурних, функціональних та структурно-функціональних характеристик, операції аналізу і синтезу забезпечують функціонування мисленнєвої діяльності людини, конструювання шуканих образів. Процеси порівняння забезпечують узагальнення інформації, її абстрагування та конкретизацію. Для розв'язування актуальної задачі нерідко буває достатнім дещо трансформувати наявну інформацію, застосувавши, наприклад, стратегію аналогізування. Однак, трапляється, що вирішення задачі потребує побудови нового образу, дуже відмінного від існуючих уявлень. В

такому разі необхідною є реалізація стратегій комбінування чи навіть реконструювання, коли звичні функції об'єктів поєднуються, трансформуються чи набувають радикальних змін.

До того ж мислення, яке реалізується за умов зняття будь-яких обмежень і заборон, тобто система координат, в якій розглядається задачна ситуація, є абсолютно вільною, з необмеженою кількістю ступенів свободи.

Прикладом реалізації вільного конструювання є застосування методу мозкового штурму, коли групі людей пропонується шляхом вільних асоціацій розробити розв'язок творчої задачі за умов відсутності критики. При цьому ставиться вимога створити якомога більшу кількість ідей, не турбуючись про їх значущість чи адекватність. Заохочується оригінальність створюваних задумів, дозволяється розвивати і доконструйовувати задуми, запропоновані іншими учасниками. Реалізація цієї евристичної методики передбачає нівелювання відчуття страху в учасників обговорення, оскільки робота здійснюється ніби у формі гри. А отже, тотальний логічний самоконтроль власної творчої мисленнєвої діяльності мінімізується практично до нуля, натомість, відчуття легкості творення нових задумів ніби окрилює людину, стимулює її творче мислення на основі подолання його стереотипізації.

Однак у найбільш загальній системі координат вирішення творчої задачі пов'язане з розробкою комплексу характеристик шуканого компоненту прогностично необхідної інформації, необхідної для розв'язання даної задачі, що потребує досконалого структурно-функціонального аналізу наявної інформації, формулювання кількісних і якісних характеристик відомих її елементів. Підсумком виконаного таким чином узагальнення є вимоги до структурних і функціональних властивостей гіпотетичних компонентів шуканої конструкції з врахуванням структурних і функціональних характеристик відомих елементів даного об'єкта. Зрозуміло, що в даному разі мова йде, як про розробку не лише нової конструкції-структури, а також і про створення нової конструкції-функції.

При цьому важливим є знаходження адекватних взаємозв'язків між компонентами шуканого задуму, а також суті їх взаємодії з існуючими об'єктами, що пов'язано з необхідністю конструювання нового образу шуканої конструкції, структурно-функціональний аналіз складових його елементів, формулювання вимог до їх характеристик.

З цією метою здійснюється скрупульозне вивчення всіх компонентів початкової умови задачі, виконується диференціація відомих і невідомих її елементів, конструюється спектр гіпотез стосовно того, як, ґрунтуючись на основі аналізу співвідношень між відомими елементами наявної конструкції, можна визначити шукану інформацію. Для цього, впевнившись у виконанні суто адекватного структурно-функціонального аналізу співвідношення елементів

наявної конструкції, встановлюються показники, за якими мають характеризуватись структурні і функціональні елементи шуканих компонентів.

Так відбувається трансформація початкових умов задачі в шукані її умови. Знайдені таким чином характеристики визначатимуть процес конструювання задуму вирішення задачі, а також детермінуватимуть і стратегію його побудови. На цьому етапі розв'язування задачі досить актуальним є вивчення стартової інформації з метою її адекватної трансформації, а разом з тим і тих засобів, шляхом реалізації яких вона може бути здійснена.

Зрозуміло, що інформація, заінтегрована в початкових умовах задачі, в процесі осмислення її людиною ніби заломлюється через інформаційний потенціал того, хто вирішує задачу, а отже, задані початкові вимоги, переформульовані різними людьми, неминуче набуватимуть своєрідного суб'єктивного забарвлення у їх версіях знайдених шуканих умов.

Якраз наявність об'єктивного і суб'єктивного аспектів функціонування творчого конструювання в широкому розумінні цього слова і обумовила необхідність введення поняття стратегія. За визначенням В.О. Моляко стратегія є системою дій особистісно і задачно обумовлених та спрямованих на розв'язання творчої задачі.

В масштабі розробленої ним психологічної концепції конструкторської діяльності конструювання розглядається, так би мовити, через призму функціонування ряду домінуючих стратегій. При цьому процес творчого технічного конструювання передбачає розгортання трьох взаємопов'язаних циклів: еталонування, проектування, ескізування. Ці цикли презентують основні етапи творчого процесу: вивчення і розуміння умови задачі, розробка проекту шуканої конструкції (формування задуму вирішення задачі), мисленнєвий експеримент щодо прийняття рішення стосовно адекватності попереднього розв'язку.

За підсумками кожного з етапів приймається відповідне рішення, яке відображає ступінь розуміння щодо відповідності даного варіанта задуму тим вимогам, що містяться в умові задачі. Задум можна вважати цілком сформованим, якщо всі структурні і функціональні характеристики створеної конструкції максимально відповідають вимогам, сформульованим в умові задачі.

Будучи генеральною програмою дій, стратегія уособлює головний вектор пошукової, конструкторської діяльності і передбачає реалізацію підготовчих, плануючих і матеріалізуючих дій. Підготовчі дії забезпечують вивчення і розуміння умови задачі, плануючі – розробку задуму розв'язку, реалізуючі – втілення розробленої конструкції в графіці чи матеріалах.

Оскільки життя людини можна розглядати як неперервний процес розв'язування завдань, розглянемо найбільш загальний варіант структури

процесу вирішення творчого завдання. Першим його етапом є зауваження якоїсь суперечності в навколишній реальності. Водночас фіксується наявність дефіциту інформації, прогностично необхідної для усунення цієї суперечності. На основі характеристик поміченої суперечності-проблеми здійснюється формулювання умови завдання.

Розрізняють умови завдання: початкові та шукані. Шукані умови конструюються на основі стартових (початкових). З метою їх побудови задіюється весь інформаційний потенціал того, хто розв'язує завдання: і обізнаність, і творчий інструментарій, і мотиваційна сфера. Якщо провести аналогію з математикою, то формулювання шуканих умов завдання аналогічне взяттю похідної від інформаційного потенціалу особистості за характеристиками стартових умов актуального завдання. Оскільки цей потенціал у всіх людей різний, саме тому різні люди можуть по-різному зрозуміти цю стартову інформацію та по-різному інтерпретувати для себе початкові умови завдання, отже, і варіанти розроблених ними задумів розв'язання завдання можуть бути найрізноманітнішими. З метою конструювання адекватних шуканих умов завдання здійснюється уважний аналіз усього відомого спектра характеристик усіх відомих і водночас паралельно й поки що невідомих її елементів. На основі аналізу співвідношень між властивостями наявних компонентів даної конструкції вибудовуються гіпотези стосовно гіпотетичних структурних і функціональних характеристик шуканої конструкції. Таким чином виявляються ті показники, яким мають відповідати структурні та функціональні елементи шуканих інформаційних структур.

Коли трансформація початкових умов завдання в шукані її умови здійснена, отримуємо ті системоутворювальні характеристики, які окреслюватимуть масштаб процесу розроблення задуму розв'язування завдання, зокрема й визначатимуть той творчий інструментарій, що має бути задіяний у побудові шуканої конструкції.

Якраз наявність цього своєрідного суб'єктивного забарвлення в різних варіантах шуканих умов, сформульованих різними людьми, свідчить про наявність об'єктивного та суб'єктивного аспектів функціонування творчого мислення. Саме це й зумовило необхідність поняття «стратегія». В.О. Моляко наголошує в розробленій ним авторській психологічній концепції конструкторської діяльності, що стратегія, будучи генеральною програмою дій, уособлює панівний вектор творчої конструкторської діяльності, який функціонує впродовж усього процесу вирішення завдання, на кожному з його етапів, починаючи з розуміння початкових умов творчого завдання і закінчуючи матеріалізацією розробленого задуму шуканої конструкції[1].

Вищезазначена психологічна концепція конструкторської діяльності створена на матеріалі дослідження творчого технічного конструювання, яке передбачає функціонування трьох взаємопов'язаних циклів: еталонування, проектування, ескізування. У більш загальному масштабі ці цикли можна розглядати як презентацію основних етапів творчого процесу: помічення суперечності, формулювання шуканих умов завдання, розроблення задуму його вирішення, матеріалізація розробленого задуму.

Основною домінантою розробленої В.О. Моляко психологічної концепції творчої конструкторської діяльності є функціонування низки провідних стратегій конструкторської мисленнєвої діяльності: стратегії комбінування, стратегії аналогізування, стратегії реконструювання, універсальної стратегії, стратегії спонтанних підстановок. Варто зазначити, що вищезазначені стратегії мають за об'єктивну основу ті головні принципи, за якими створюється щось нове у природі. Адже у процесі біологічного, геологічного тощо конструювання у природі створюються нові об'єкти, де щось на щось може бути деякою мірою схожим. Отже, можна говорити про дію принципу аналогії, причому його прояв може виявлятися більш чи менш інтенсивним. Так, скажімо, листя яблуні є більш схожим на листя груші, аніж на листя дуба чи, скажімо, клена, водночас аж зовсім несхоже на листя акації, а голочки ялини варто вважати радше протилежністю листочкам яблуні, ніж віддаленою аналогією.

Спостереження за природою дозволяють зробити висновок стосовно того, що нові об'єкти в ній можуть бути побудовані за принципом комбінування. Біологічні організми, гори, моря тощо у процесі свого розвитку виростають і поступово руйнуються. Ці зміни здійснюються завдяки функціонуванню таких елементарних комбінаторних дій, як збільшення та зменшення розмірів об'єктів та інших їхніх характеристик, зокрема і їхніх координат у просторі, адже водночас змінюються і їхні структурні та функціональні властивості. Поряд із зміною параметрів об'єктів до загальної обіймає цих так званих елементарних комбінаторних дій відносять також з'єднання та роз'єднання об'єктів, зокрема, множинне та попарне.

Творчий інструментарій людини, усі ті прийоми, методи, стратегії, які вона використовує у своїй творчості та взагалі з метою вирішення будь-яких завдань, життєво важливих і поготів, мають за основу вищевказані принципи творчості природи. Так, скажімо, під час реалізації стратегії аналогізування маємо справу з використанням уже наявних, отже, відомих елементів конструювання, з оперуванням їхніми структурними чи функціональними характеристиками. Залучені аналогії можуть бути більшою чи меншою мірою віддаленими, адже масштаб процесу аналогізування: від прямої аналогії – до абсолютного антипода.

Хоча під час аналогізування трансформація може супроводжуватись як змінами ситуативного характеру, так і суттєвою перебудовою елемента конструювання.

Широко застосовувана в різних сферах творчої діяльності людини стратегія комбінаторних дій (комбінування) передбачає такий устрій творчого потенціалу творця, що має за основу функціонування елементарних комбінаторних дій: роз'єднання, з'єднання, а також зміну параметрів об'єкта, оскільки, наприклад, зміна координат у просторі (перестановка, зміна розмірів), зміна інших параметрів, скажімо, температури, приводить до зміни структурних і функціональних властивостей об'єктів.

Найбільш творчою, орієнтованою на знаходження справді нового, принципово відмінного від стартового варіанту конструкції, варто вважати стратегію реконструювання. Адже в реалізації стратегії пошуку антиподів відбувається кардинальне переконструювання заданої інформаційної структури – так би мовити, до невпізнання, адже її структурні та функціональні властивості зазнають водночас суттєвих змін.

Відносно пропорційну реалізацію комбінування, аналогізування та якоюсь мірою – реконструювання передбачає використання універсальної стратегії. Співвідношення вищезазначених дій є таким, що домінування якоїсь із них не спостерігається.

Коли конструювання здійснюється, здавалось би, поза орієнтацією на якусь систему логічних, смислових координат, маємо справу з функціонуванням стратегії спонтанних дій. Варто зазначити, що ця на перший погляд нелогічність може мати місце через значний дефіцит тієї інформації, яка є прогностично необхідною для адекватного розуміння цих спонтанних дій.

За підсумками багатолітніх досліджень творчої діяльності В. О. Моляко створена система творчого тренінгу особистості, спочатку орієнтована на стимулювання професійної конструкторської діяльності. Але ця система творчого тренінгу засвідчила свою ефективність у застосуванні стосовно різних сфер творчої діяльності та різних вікових рівнів, отже, набула визнання серед широкого кола вітчизняних і зарубіжних учених [1].

За виявленими у процесі досліджень конструкторської творчості стратегіями конструювання і була названа система – КАРУС (аббревіатура назв стратегій: комбінування – аналогізування – реконструювання – універсальна стратегія – спонтанні дії).

Зрозуміло, що творче мислення нерідко реалізується в різного роду ускладнених умовах: за інформаційної невизначеності, часових та інформаційних градієнтів, раптових заборон і обмежень. У зв'язку із цим важливою складовою частиною психологічної системи творчого тренінгу КАРУС є розв'язування творчих завдань у спеціально створюваних ускладнених

умовах завдяки реалізації спеціальних методів, як-от: 1) метод раптових заборон, коли досліджуваному забороняється використовувати в розв'язуванні завдання «улюблені» структури та функції на деяких етапах роботи над ним; 2) метод часових обмежень – для тренування позитивного суб'єктивного реагування на вплив чинника часу, його дефіциту під час вирішення завдання; 3) метод інформаційної перенасиченості, коли до формулювання умови завдання вводиться завідомо зайва інформація; 4) метод інформаційної недостатності, коли умова завдання подається з дефіцитом прогностично необхідної інформації; 5) метод нових варіантів, коли вимагається продукування нових варіантів розв'язування завдання завдяки орієнтації на багатовекторність творчої мисленнєвої діяльності; 6) метод швидкісного ескізування, коли пропонується (за можливості) зображати у формі графічних символів усе те, що уявляється досліджуваному у процесі вирішення завдання; 7) метод ситуаційної драматизації, коли у процес розв'язування експериментального завдання вводяться різноманітні непередбачувані вимоги; 8) метод абсурду, коли пропонуване експериментальне завдання є завідомо невиконуване (наприклад, розроблення конструкції вічного двигуна тощо), однак конструйований пристрій може бути реалізований в іншому застосуванні, аніж у даному завданні. Використання цих стимулюючих і розвивальних методів сприяє ефективному функціонуванню творчого мислення під час розв'язування актуальних завдань у різного роду ускладнених умовах.

Коротко розглянемо реалізацію варіанту системи КАРУС під назвою «КАРУС у формі полілогу». Адже відомо, що навчання групового вирішення творчих завдань є дуже важливим і водночас дуже нелегким. У процесі реалізації даного методичного засобу маємо на увазі необхідність досягнення двох важливих методичних цілей: так би мовити, проведення учасників тренінгу через усі етапи творчого процесу (адже це і є основна психологічна передумова навчання творчості) і «загартування» їхнього творчого мислення за необхідності його функціонування в умовах екстриму.

Як тренувальне завдання можна запропонувати учасникам вирішити таке: «Що треба зробити, щоб наша група стала дружною?» (якщо учасники тренінгу не знайомі один з одним) або «Що треба зробити, щоб наша група стала ще дружнішою?» (якщо маємо справу із класом, педколективом, об'єднанням за інтересами тощо).

Учасники мають відповідати на це запитання по колу. Забороняється повторювати ідеї, висловлені попередніми учасниками, дозволяється розвивати їх чи структурувати в порядку важливості або послідовності реалізації. Після вербалізації своєї ідеї кожен учасник занотовує на аркуші ідеї, висловлені наступним. Нотатки передаються керівнику, який у процесі проведення цього

тренувального кола структурує пропозиції за послідовністю їх реалізації, що в лаконічному варіанті зображується на дошці.

Таким чином вибудовується проблемне поле. Учасники вибирають із числа сформульованих проблем ту, яка має бути вирішена насамперед. Наступне коло обговорення проводиться за тими ж принципами послідовності та заборони. Кількість необхідних кіл обговорень визначається можливостями учасників групи: їхнім творчим потенціалом, когнітивною витривалістю, віком. Адже, окрім усього, кожному учаснику тренінгу доводиться водночас ще й виконувати функції: генератора ідей, критика, резонатора та реалізатора.

Цікаво, що в такому тренінгу з ентузіазмом беруть участь і учні молодшого шкільного віку. За принципом, реалізованим у даному тренінгу, проводяться творчі уроки, педради, засідання метод об'єднань учителів, батьківські збори тощо.

Беручи участь у даному тренінгу, його учасники коло за колом усе глибше поринають у вир творчого процесу. Так, сформулювавши актуальні завдання, що стоять перед групою, вони обирають найголовніше стартове завдання, зіткнувшись із необхідністю продукування оригінальних ідей на етапі розроблення задуму розв'язування творчого завдання, вони з радістю реалізують запропоновані їм стратегії комбінування, аналогізування та реконструювання.

У процесі такої творчої роботи формуються та розвиваються психологічна готовність до вирішення творчих завдань, згуртованість групи, творче колективне мислення, найголовніше – учасники відчують радість творчої співпраці.

Висновки. Встановлено, що психологічною сутністю творчої мисленнєвої діяльності є побудова нового образу, що є певною конструкцією, яка створюється відповідно до умов актуальної задачі, а також особистісних орієнтирів того, хто її розв'язує. При цьому схема трансформації образу в процесі розв'язування творчої задачі може бути представлена таким чином: «праобраз» – «прообраз» – «образ-орієнтир» – «ведучий образ» – «образ-передпроект» – «образ-проект» – «образ-рішення». А отже, в процесі, так би мовити, перетікання робочої версії образу з етапу на етап він занурюється в процес його кристалізації, який щоразу стає більш насиченим і наближеним за своєю суттю до рівня структурно-функціонального конструювання, коли при створенні образу максимальною мірою враховується і реалізується весь спектр структурних і функціональних характеристик.

Дивергентне мислення не варто вважати власне творчим мисленням, оскільки у процесі дивергентного (варіативного) мислення здійснюється структурно-функціональний аналіз інформації, прогностично необхідної для вирішення актуального завдання, що є базовою умовою для побудови шуканих

конструкцій. У процесі творчого мислення образи-орієнтири створюються в результаті вивчення людиною структурних і функціональних властивостей актуальних об'єктів. Елементи конструювання можуть стати аналогами-орієнтирами: 1) без впливу комбінаторних перетворень; 2) образ-орієнтир віднаходиться на якомусь етапі трансформації актуальних конструктивних елементів – у результаті реалізації прийому конструювання, коли об'єкти набувають нових структурних і функціональних характеристик, що дозволяє тому, хто розв'язує завдання, розуміти стартову інформацію в новій системі координат, знаходити віддалені аналоги, які і стають образами-орієнтирами у процесі вирішення актуального творчого завдання. Перспективи дослідження – передбачається вивчення розвивального та коригувального потенціалу системи КАРУС.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Функціонування творчого мислення в інформаційно-віртуальному просторі суб'єкта : монографія / В.О. Моляко та ін. ; за ред. В.О. Моляко. Київ, 2021. 165 с.

Марія ТРОПНА,

аспірантка

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-9652-6538>

Ірина САВЧЕНКО,

учений секретар

Національного центру «Мала академія наук

України» України, к.п.н., с.н.с.

<https://orcid.org/0000-0002-0273-9496>

STEAM-ОСВІТА ЯК КАТАЛІЗАТОР ВІДБУДОВИ ТА ТЕХНОЛОГІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

Сучасний світ стикається з багатьма глобальними викликами, включаючи зміни клімату, енергетичну кризу, здоров'я населення та цифрову трансформацію. Країни з високим рівнем розвитку науки і технологій мають значну конкурентну перевагу. Підготовка покоління, здатного до інновацій та технологічних досягнень, є першочерговим завданням.

Подолання розриву між знаннями, що генеруються в системі освіти, та навичками, затребуваними роботодавцями, вимагає пріоритетної уваги до науки, технологій, інженерії та математики (STEM) [1]. Це включає розвиток критичного мислення, емоційного інтелекту, креативності, культурної обізнаності, співпраці та вирішення проблем. Ці навички є надзвичайно

важливими у сучасному світі, де автоматизація і штучний інтелект змінюють традиційні ринки праці.

Інновації є ключовим двигуном економічного зростання. Країни, що активно впроваджують нові технології та інновації, мають значно вищі показники економічного розвитку. Нестача молодих людей, які обирають навчання та кар'єру в галузі STEM, продовжує залишатися серйозною проблемою для всього світу. Необхідно підвищити увагу до досліджень STEM-професій для розвитку талантів серед молоді, щоб вони могли стати необхідними професіоналами завтрашнього дня [2].

Багато країн світу, включаючи США, Велику Британію, Канаду, Австралію та інші, вже успішно впровадили STEM в свою систему освіти. Наприклад, Сінгапур та Фінляндія є лідерами в цій галузі. Існує безліч досліджень, які свідчать про те, що STEM-освіта має багато переваг для учнів. Наприклад, дослідження, проведене Національною академією наук США, показало, що учні, які беруть участь у програмах STEM, мають кращі навчальні результати [3].

Війна в Україні призвела до значних руйнувань та втрат, які торкнулися не лише інфраструктури, але й людського капіталу. Мільйони людей були змушені покинути свої домівки, багато з них втратили роботу та доступ до освіти. Відновлення та розвиток України потребуватиме значних зусиль, спрямованих на відновлення людського капіталу та створення нових можливостей для економічного зростання країни [4].

Двигунами відновлення української економіки мають стати пріоритетні високотехнологічні галузі, які потребуватимуть швидких інноваційних технологічних рішень. Україні, що зазнала агресії, також необхідні сучасні технології для безпеки суспільства, захисту суверенітету, незалежності та територіальної цілісності.

Навчання кваліфікованих фахівців є першочерговим завданням для перетворення технологій на інструмент наближення перемоги та відновлення економіки України в поствоєнний період. Країна повинна мати достатньо компетентних фахівців, які можуть створювати нові технології та інноваційні продукти. Майбутнє технологічної сфери в Україні визначатимуть талановиті спеціалісти, які сьогодні на початку своєї кар'єри.

Експерти з освітніх питань вважають, що STEAM є ключем до успішного реформування освітньої системи України. Під час війни як ніколи зростає потреба в працівниках, здатних не тільки використовувати раніше накопичені знання, а й шукати та втілювати новаторські рішення. Ці працівники мають генерувати цікаві й корисні ідеї, перетворювати їх на інновації, створювати нові

технології, послуги та продукти для відновлення, розвитку й процвітання держави.

Сучасний світ швидко змінюється. Технологічна галузь постійно розвивається, і нові технології з'являються все швидше. Важливо йти в ногу з технологічними змінами для розвитку й процвітання економіки країни. У центрі технологічної галузі, яка формується на основі цифровізації світу, знаходяться цифрові технології, що проникають в усі сфери людської життєдіяльності. Вони трансформують цілі галузі виробництва, несуть зміни і сприяють не тільки успішному підприємництву і бізнесу, а й розвитку нової сутності цифрової людини [5]. Сучасне суспільство потребує високого рівня цифрової грамотності для ефективного використання нових технологій. STEAM-освіта забезпечить здобувачів необхідними цифровими навичками, що сприяє загальному технологічному розвитку країни. Вона може стати потужним каталізатором цього процесу та мати значний вплив на підготовку нового покоління висококваліфікованих спеціалістів для технологічної галузі, забезпечуючи здобувачів необхідними технічними навичками, креативністю, інноваційним мисленням та практичним досвідом. Формування фахівців, здатних ефективно працювати в умовах швидких технологічних змін, сприятиме розвитку національної економіки, підвищенню конкурентоспроможності країни та створенню стійкого технологічного сектора, здатного відповідати на сучасні виклики та інноваційні потреби [6].

Відбудова України потребує нових інфраструктурних рішень, включаючи будівництво стійких до катастроф будівель, відновлення енергетичної мережі та впровадження сучасних технологій у міське планування. STEAM-освіта стимулює розвиток інженерних і технологічних компетенцій, необхідних для таких завдань, завдяки модернізації навчальних програм, роблячи їх більш актуальними та адаптованими до сучасних потреб ринку праці. Це забезпечить студентів знаннями та навичками, які відповідають вимогам сучасного світу.

Україна стикається з проблемою відтоку висококваліфікованих спеціалістів за кордон. Впровадження сучасної і конкурентоспроможної STEAM-освіти може сприяти зменшенню цієї тенденції, забезпечуючи привабливі умови для навчання та професійного зростання в Україні. Розвиток інноваційних галузей, що базуються на STEAM-дисциплінах, призведе до створення нових робочих місць та нових можливостей для працевлаштування, зменшить рівень безробіття та покращить рівень життя людей в Україні.

STEAM-освіта може стати платформою для розроблення та впровадження екологічно чистих технологій і допомагати виховувати покоління, яке буде

здатне приймати відповідальні рішення щодо використання природних ресурсів. Наразі, це особливо актуально для України, яка має значні екологічні проблеми, включаючи забруднення повітря та води.

STEAM-освіта сприяє створенню науково-технологічних парків та кластерів, де співпрацюють університети, дослідницькі інститути та бізнес. Це підвищить інноваційний потенціал країни та буде сприяти економічному зростанню.

Крім того, STEAM-освіта може мати й інші позитивні наслідки для України: збільшення інтересу до науки та технологій; підвищення рівня гендерної рівності в STEM-галузях, завдяки заохоченню дівчат та жінок до навчання цих дисциплін; зміцнення обороноздатності країни, адже STEAM-дисципліни необхідні для розробки нових технологій та зброї; розвитку власної технологічної індустрії для зменшення залежності від імпорту технологій; покращення інклюзивності освіти, адже вона пропонує різні способи навчання та оцінювання, що може бути корисним для учнів з різними стилями навчання та здібностями; розвитку підприємницьких навичок та сприяння створенню нових підприємств та робочих місць.

Успішне впровадження STEAM-освіти потребує комплексного підходу, який включає:

- підготовку кваліфікованих викладачів для роботи з новими методиками інтегрованого викладання та ефективного використання STEAM-підходів;
- оновлення навчальних програм, щоб вони відповідали принципам STEAM-освіти;
- забезпечення ресурсами, необхідними для реалізації STEAM-програм;
- налагодження співпраці для створення можливостей практичного навчання здобувачів;
- зміну ставлення до освіти в українському суспільстві, акцентуючи увагу на важливості STEM-дисциплін та навичок 21 століття.

Ці виклики можна подолати за допомогою чіткої стратегії, державної підтримки та співпраці всіх зацікавлених сторін.

Висновок: Впровадження STEAM-освіти є критично важливим для успішної реформи освітньої сфери України, що прискорить підготовку висококваліфікованих фахівців для технологічної галузі, які відповідають потребам сучасного ринку праці. Це сприятиме розвитку навичок 21 століття та підвищенню інтересу до навчання. Активізація STEAM-освіти є ключовим елементом у відновленні людського капіталу України, що сприятиме відбудові країни після воєнних дій, стимулюванню економічного розвитку та зростання,

підвищенню конкурентоспроможності на глобальному рівні. Така освіта забезпечить здобувачів сучасними знаннями та навичками, сприятиме розвитку інноваційного мислення, екологічній стійкості, соціальній стабільності та залученню інвестицій, необхідних для інноваційного розвитку. Вона готує випускників до вирішення глобальних викликів майбутнього.

Незважаючи на складність цього завдання, яке потребує значних зусиль та ресурсів, цінність цієї парадигми є надзвичайно важливою для майбутнього країни. Для її успішного впровадження потрібна підтримка на державному рівні, а також участь науковців, освітян та бізнес-структур.

Інвестування в STEAM-освіту сьогодні є інвестуванням у майбутнє України, що допоможе країні відновити людський капітал, розвинути економіку та стати лідером у сфері інновацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воронкова, В. Г., Олексенко, Р.І., & Нікітенко, В. О. (2020). STEM-ОСВІТА ЯК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РЕСУРС ТА ЧИННИК МОДЕРНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ЧЕТВЕРТОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 4.0. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні аспекти розвитку STEM-освіти у навчанні природничо-наукових дисциплін». року Кропивницький : Льотна академія НАУ, С. 58–61.
2. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2018). GRADUATE STEM EDUCATION FOR THE 21ST CENTURY. Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/25038>.
3. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2024). MENTORSHIP, WELL-BEING, AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT IN STEMM: ADDRESSING THE "KNOWING-DOING GAP": PROCEEDINGS OF A WORKSHOP—IN BRIEF. Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/27513>.
4. Магомедов, А.О. (2024). ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ ТА ВТРАТ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ. «Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2024. No 1 (19) 2024. с. 937. С. 191 – 207. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-1\(19\)](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-1(19))
5. Воронкова, В. Г. (2022). ФІЛОСОФІЯ ЦИФРОВОЇ ЛЮДИНИ І ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика». 460 с.
6. Голяд, І., & Тропіна, М. (2022). ДИСЕМІНАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО ДОСВІДУ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ Збірник матеріалів X Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених «Наукова молодь-2022» К.: КОМПРИНТ, 2022. 294 с. С. 112 - 115. URI: <https://drive.google.com/drive/folders/1vsQDa9VEp1JrLGfSkovo9HybBLU7skJC>

ДІАГНОСТИКА ДИСЛЕКСІЇ В ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Анотація: у статті розглянуто проблему діагностики та корекції дислексії в умовах війни на території України. Обговорено основні аспекти діагностики, такі як вплив стресу та медичної історії дитини, а також представлено методики корекції, які можуть допомогти покращити навчальні досягнення дітей з дислексією. Особлива увага приділена індивідуальному підходу до кожної дитини та врахуванню її особливостей.

Ключові слова: дислексія, війна, діагностика дислексії, труднощі в навчанні
Key words: dyslexia, war, dyslexia diagnosis, learning difficulties

Сучасний термін "дислексія" широко поширюється і вказує на унікальну дисгармонію в оволодінні навичками читання, письма, рахунку та музики. Деякі діти з дислексією також можуть мати проблеми з праксисом, що проявляється у важкостях з координацією рухів. На жаль, зараз ми спостерігаємо зростання випадків дислексії, яка може виникати як вродженою, так і набутою. Стрес часто відіграє важливу роль у її розвитку, і в умовах нинішньої війни, стресу може бути особливо багато. Важливо звертати увагу на цей аспект при діагностиці дислексії. На сьогоднішній день, через війну, що веде РФ на території України виникає низка питань і проблем з інклюзивним навчанням дітей та діагностикою дислексії. Одна з проблем полягає в тому, що діагноз дислексії часто ставлять на основі медичної історії дитини, але не всі діти з окупованих територій мають таку історію, оскільки до недавнього часу дані про їх розвиток записувалися вручну на паперових носіях. Не рідко виникають труднощі для дітей з інклюзією, які переїхали за кордон через війну, оскільки не всі закордонні школи приймають звіти про дислексію, яку проводили в Україні, через те, що не всі українські заклади, що проводять діагностику, дотримуються міжнародних стандартів.

Під час діагностики дислексії важливо враховувати можливі становища, такі як воєнний стан або стресові ситуації вдома, в школі, коли дитина може бути налякана, розлючена, або збентежена. У таких випадках краще забезпечити безпечне місце для дитини і заспокоїти її. Перед початком діагностики також рекомендується перевірити зір дитини у фахівця-офтальмолога, провести дослідження мозку медичного характеру, наприклад, ЕЕГ, УЗД, не менш важливими є й інші аспекти, такі як група крові, також можуть бути потрібні при діагностиці, оскільки проводячи дослідження було виявлено, що люди із дислексією частіше мають 2 групу крові.

Один з ключових аспектів діагностики дислексії – це вік дитини. Рекомендується проводити дослідження не раніше 10 років. До цього моменту дитина може мати труднощі з читанням та письмом, рахунком, які є нормальними для її вікової групи, оскільки в цьому віці учень тільки вчиться читати, писати та рахувати. Не менш важливим є те, що діагностика повинна відбуватися індивідуально з однією дитиною, а не в групі, з урахуванням особливостей кожної дитини. Педагог має ставити зрозумілі питання, спрямовані на виявлення можливих проблем. Також важливо спостерігати за фізичними активностями дитини, оскільки це може допомогти виявити ознаки неврологічних або зорових проблем. Крім того, діагностика дислексії повинна включати анкету для батьків, де вони можуть дати важливу інформацію про медичну історію дитини, включаючи можливі травми головного мозку чи розвиткові етапи, які можуть вказувати на ризик виникнення дислексії. Дуже важливо під час дослідження дивитися зошити учня, у яких він пише в школі, бо це може допомогти виявити ознаки дисграфії або орфографії. Наприклад, літери можуть бути віддзеркалені або перегорнуті, або дитина може записувати речення в одне слово. В 39%, як виявило одне з досліджень, коли дитина пише не зліва направо, а справа наліво.

При діагностиці краще використовувати тестовий (тест Шульте, або Деннісона чи тест на фонематичні навички), або ігровий формат, що сприяє зручній та ефективній оцінці дитини. Найголовніше, щоб завдання для дослідження дислексії були цікавими для дітей і мотивували їх до роботи.

Згідно з європейськими стандартами у звіті про підтвердження дислексії важливо відзначити не лише порушення, а й сильні сторони дитини, і факти про учня, такі як: тип пам'яті (довгострокова чи короткострокова), переваги у сприйнятті інформації (аудіальна чи візуальна), встановити можливі причини виникнення дислексії, тип дислексії (наприклад, оптична, мнестична, аграматична...), уточнити труднощі з якими стикається дитина під час навчання, характер, описати стосунки з однолітками та вчителями, особливості дитини, можливі ушкодження голови, мовленнєві затримки у дитинстві, наявність оперативних втручань, здатність до концентрації під час уроків, вагітність мами та періоду розвитку дитини до моменту діагностики.

Також важливо додати копії зошитів, на основі яких має бути проведено аналіз і описано його. У рекомендаціях слід вказати способи кращого контролю знань та інші методи підтримки розвитку дитини, важливо описати

методики корекції дислексії, які найбільш підходять для даної дитини та поради для батьків і педагогів, які у майбутньому будуть працювати з дитиною. Ось декілька методик, які використовуються в Польщі для корекції дислексії:

1. Методика Доброго Старту (Metoda Dobrego Startu) Марти Богданович на основі французької методики: Ця методика спрямована на розвиток психомоторики через використання графічних символів та веселих елементів, що стимулюють почуття. Вона сприяє розвитку ключових навичок, необхідних для навчання читання та письма.

2. Методика розвиваючого руху Вероніки Шерборн: Ця методика ґрунтується на важливості руху для розвитку емоційного вираження, встановлення взаємозв'язків та комунікації. Вона включає конкретні рухові вправи та позиції тіла, які сприяють покращенню навчальних здібностей.

3. Методика "Brain Gym" (гімнастика мозку): Ця методика базується на ідеї, що певні рухи можуть покращити мозкову діяльність та сприяти кращому засвоєнню інформації. Вона включає в себе різноманітні фізичні вправи, спрямовані на активацію різних частин мозку.

4. Методика мульти-сенсорної інтеграції: Ця методика спрямована на використання різних сенсорних входів (таких як зорові, слухові, тактильні) для поліпшення обробки інформації у мозку. Вона включає в себе різноманітні вправи та завдання, спрямовані на збільшення чутливості до сенсорних стимулів.

5. Методика індивідуальної корекції вчителя: Кожна дитина з дислексією може потребувати індивідуального підходу. Вчителі можуть використовувати різні стратегії та методи для підтримки дитини в навчанні, враховуючи її конкретні потреби та особливості. Ці методики можуть застосовуватися окремо або в комбінації залежно від потреб конкретної дитини.

Отже, у статті описано аспекти діагностики та корекції дислексії, зокрема врахування впливу стресових ситуацій, воєнного стану на розвиток дитини, а також проблеми з інклюзивним навчанням у зоні конфлікту. Важливо звернути увагу на індивідуальний підхід під час діагностики, а також на врахування медичної історії та супутніх станів дитини. Описано методи діагностики та наведено приклади методик корекції, які можуть бути використані для покращення навчання дітей з дислексією.

Уманська Т. О.,
*учителька української мови та літератури
Кремінського ліцею №5 Кремінської міської ради Луганської області,
керівниця секцій «Українська література», «Кримськотатарська
гуманітаристика» КЗ «ЛОМАНУМ»*

**КРЕАТИВНІ ПРАКТИКИ У ФОРМУВАННІ ТА РОЗВИТКУ
ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ОБДАРОВАНИХ
ВИХОВАНЦІВ (ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ СЕКЦІЙ «УКРАЇНСЬКА
ЛІТЕРАТУРА» І «КРИМСЬКОТАТАРСЬКА ГУМАНІТАРИСТИКА»,
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА «ПРОМІНЬ» КРЕМІНСЬКОГО ЛІЦЕЮ
№5 КРЕМІНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Актуальність. Низка нормативних документів, зокрема Закон України «Про освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Указ Президента України «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року» від 12.03.2021, Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» регламентують систему роботи із здобувачами/ками освіти, які зокрема займаються науково-дослідницькою діяльністю та в яких педагоги мають розвивати відповідні компетентності.

Нині, у воєнний час, постає нагальна проблема для удосконалення практик із формування та розвитку дослідницьких компетентностей у дистанційному форматі.

Постановка проблеми. Григорій Сковорода зауважує: «Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає учитись, хоча б зовні він і здавався бездіяльним» [Цит. за: 12. с. 420]. Саме перезавантажена система науково-дослідницької роботи в рамках Малої академії наук України й сприяє компетентісно-діяльнісному розвитку обдарованої особистості, яка любить науку та прагне займатися дослідницькою діяльністю.

У науково-педагогічній літературі питання організації науково-дослідної роботи учнівської молоді широко обговорюється з 80 років ХХ ст. (О. Артеменко, Г. Артемчик, Ю. Бабанський, Г. Балл, В. Давидов, В. Журавльов, В. Загвязинський, І. Зимня, В. Кан-Калик, В. Кремін, В. Сластьонін, В. Тамарін, О. Щербаков) [1–7], також у цей період уперше постає проблема дослідження педагогіко-психологічного супроводу формування дослідницьких умінь і навичок в особистісному розвитку вихованця (В. Андрєєв, О. Матюшкін, Н. Яковлев). Актуальності набувають дослідження з філософії науки, наукознавства й методологічні аспекти науки (С. Гончаренко, В. Келле, П. Копнін, М. Мамардашвілі, В. Стьопін, Г. Щедровицький, а також Т. Кун,

І. Лакатос, Є. Мах, М. Полани, К. Поппер, А. Пуанкаре), ідеї яких переосмислюються й до сьогодні.

Т. Уманською написано низку статей, у яких репрезентовано досвід із прищеплення науково-дослідницьких компетентностей [9–12], методичне обґрунтування триває й надалі.

Тому **метою** розробки стає пошук креативних практик формування науково-дослідницьких компетентностей на прикладі діяльності наукового товариства «Промінь» Кременського ліцею № 5 Кременської міської ради Луганської області та секцій «Українська література», «Кримськотатарська гуманітаристика» КЗ «ЛОМАНУМ», м. Кременна.

Перша проблема, над якою варто замислитися, а чи є універсальний «рецепт» навчання дослідницьким практикам [3]. Варто дослухатися до слів Василя Сухомлинського: «Умійте щодня відкривати перед дитиною щось нове і відкривати так, щоб світ загравав перед нею всіма барвами веселки. Завжди залишайте щось недоказане, щоб дитині хотілося повернутися до того, про що вона дізналася» [8, с. 422].

Для вироблення «рецепту» розвитку науково-дослідних компетентностей звертається увага на потреби обдарованих вихованців і досвід провідних фахівців, які суголосно вважають, що універсальних порад і не може бути. На думку Д. Пойя, гарних методів існує стільки, скільки існує гарних учителів, оскільки, як зауважує О.Потебня, «знання відносно, тим часом як пошук істини нескінченний» [1, с. 88].

Останнім часом актуалізовані такі педагогічні інновації для активного формування науково-дослідних компетентностей:

- **технологія розвивального навчання**: загальний розвиток вихованців, розвиток загальних інтелектуальних умінь: порівняння, класифікації, узагальнення, критичності, розвиток самостійності, глибини мислення, спрямованість навчання на вміння долати труднощі, розвиток працездатності, формування сприятливого морального клімату;

- **технологія розвитку критичного мислення**: розвиток пізнавального інтересу у вихованців та розуміння мети вивчення певної теми, розвиток внутрішньої мотивації до цілеспрямованого навчання, підтримка пізнавальної активності учнів, спонукання учнів до порівняння отриманої інформації з особистим досвідом і на її ґрунті формування аналітичного й критичного способу мислення;

- **технологія навчання як дослідження**: використання дослідницьких методів, застосування досліджень під час ознайомлення здобувачів освіти з окремими фактами, явищами, процесами, забезпечення творчих спроможностей вихованців і вихованок на основі формування їхнього дослідницького досвіду,

вивчення й аналіз індивідуальних особливостей формування дослідницького досвіду здобувачів освіти, його впливів на інтелектуальний розвиток і виховання;

– **технологія інтерактивного навчання**: побудова освітнього процесу на основі активної взаємодії всіх вихованців (співнавчання, взаємонавчання, навчання у співпраці), розширення пізнавальних можливостей здобувачів освіти в здобутті, аналізі та застосуванні інформації з різних джерел, можливість перенесення отриманих результатів на особистий життєвий досвід здобувачів освіти, формування глибокої внутрішньої мотивації;

– **технологія випереджального навчання**: виховання соціально активної та інноваційно спрямованої особистості, адаптованої до динаміки сучасного життя, розвиток інформаційної культури особистості, основ критичного мислення, пріоритет завдань дослідницького характеру, підтримка самостійного та індивідуального навчання, формування соціально адаптованої поведінки, інтеграція громадянської та мовно-літературної освіти, упровадження європейських цінностей [12].

Однак одних технологій недостатньо, у будь-якому дослідженні має бути присутня наукова складова. Потребу кожного в отриманні гуманітарних знань засвідчує й відомий Стівен Пол Джобс: «Ми в Apple переконані, що лише технологій недостатньо. Тільки злиття технологій із мистецтвом і гуманітарними науками приносить результат, заставляє наше серце співати» [Цит. за: 12, с. 444].

Формування особистості як творця, носія національної культури та науки, розвиток дослідницьких здібностей – одне з найсуттєвіших завдань, яке ставить перед собою наукове товариство «Промінь».

Владислав Пономарьов – стипендіант від Луганщини

Осередок МАНу Кременського ліцею № 5 на сьогодні виростив і виплекав 23 дійсні члени Малої академії наук учнівської молоді України, серед яких лауреати Президентської стипендії за 2021-2022 Ярослав Тарасов, за 2023-2024 Владислав Пономарьов за перемоги в секції «Українська література».

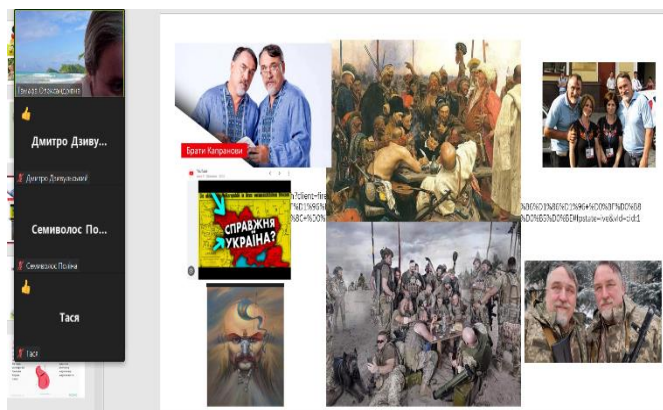
Низка вихованців наукового товариства «Промінь» продовжує навчання в Луганській обласній малій академії наук учнівської молоді в секціях «Українська література» і «Кримськотатарська гуманітаристика» (керівниця – Тамара Уманська), проводячи дослідження з української та зарубіжної літератури, кримськотатарської гуманітаристики, фольклористики, мистецтвознавства та арткритики й демонструючи високу результативність.

На практиці зазначені технології реалізуються відповідно до мети та завдань досліджень, які здійснюють вихованці на заняттях секцій Малої академії

наук України, причому провідною є технологія навчання як дослідження. Пропонуємо ознайомитися з технікою проведення міні дослідження «Концепт сонце в поезіях Ганни Гайворонської», здійсненого в рамках «Лабораторії поетичного слова поетки». На початку - мотиваційний етап, який має зацікавити, **Я – сонце**, далі

окреслення проблеми дослідження – **якщо я, то ...** та актуальності для тих, хто в ньому бере участь; усвідомлення наукового апарату – ознайомлення зі структурою поняття «концепт», дослідження – створення ядра, кола та проміння концепту СОНЦЕ; обов'язкова частина – художній аналіз архетипу «сонце» в поезії Ганни Гайворонської; на етапі рефлексії – своя рецепція образу, у тому числі вчительська. Ментор, педагог, тьютор, наставник на рівних бере участь у дослідженні та має це продемонструвати вихованцям, переконавши, що творчість мисткині - це поезія, яка надихає на перемогу, бо Ганна Гайворонська із непохитною позицією «**Луганщина – світанок України**» дає нам надію на майбутнє наших вихованців, яку ми, їхні наставники, неодмінно плекаємо.

Упевнено долаються новітні виклики дистанційного навчання під час війни, ураховується досвід карантину й проводиться щоразу невеличке на 5–7 хвилин міні дослідження, яке привчає до систематичної наукової роботи. Родзинкою в межах дослідження з кримськотатарської гуманітаристики стає

переклад українською приспіву відомої пісні Джамали 1944 року. Виявляється, українською її варіантів не було.

Обов'язковим для кожного заняття та виконаного дослідження є етап рефлексії, під час якого можна скористатися різноманітними техніками, серед яких **мотиваційний браслет**, на який записується найважливіша ідея, **різнокольорові гудзики**, із шістьма позиціями для рефлексії, та **чарівне дзеркало**, що креативно та нестандартно допомагають підбити підсумки та сформулювати висновки дослідження.

Є серед практик і індивідуально-авторське, креативне засідання наукового товариства борщОМАНів. Так, виявлено, що в Україні перша усна згадка про цей витвір з'являється в XIV столітті й ще досі ходять легенди про її виникнення. Одна з них говорить, що перший борщ почали варити козаки, коли війська Османської імперії взяли в облогу Відень. Перша ж письмова згадка про борщ датована XV століттям. Причому завжди треба встигнути поласувати стравою, оскільки **байка байкою, а борщ стигне**.

У 2022-2023 навчальному роках наукове товариство «Промінь» бере участь у науково-дослідницькому мультипредметному STREAM-проєкті до ювілею Григорія Сковороди «ПІЗНАЙ СЕБЕ – І ТИ ПІЗНАЄШ УСЕСВІТ:

STREAM-освіта через досвід». У STREAM-освіті гармонійно поєднано міждисциплінарні практики та мультидисциплінарний підхід до вивчення природничо-математичних дисциплін. Водночас сукупність творчих, мистецьких дисциплін об'єднана загальним терміном – STEM and Arts. Додано також літеру R – Reading + Writing, тобто читання та письмо. Тому акронім STREAM або STEAM, де літера A = All – усі, починає набувати іншого, ще більш глобального значення. У рамках активності «Григорій Сковорода як коуч з риторики» вихованці наукового товариства «Промінь» і секції «Українська література» КЗ «ЛОМАНУМ» Марія Приходько, Владислав Пономарьов, Марія Кудріна, Марія Руднева виступають із доповідями для апробацій досліджень і публікації тез про Сергія Жадана, Ганну Гайворонську, колискову Тараса Шевченка, власну поетичну творчість на Всеукраїнських науково-практичних конференціях "Слобожанська бесіда-15" (8.11.2022, м.Полтава) і традиційно - "Молодий науковець"-2022 (до ювілею Г.Сковороди, 2.12.2022, м.Київ).

У форматі онлайн Мала академія наук України щорічно проводить науковий івент - Усеукраїнський конкурс есе імені Сергія Кемського до Дня Гідності, переможцем якого стає 2022 року стає Марія Руднева.

Юні дослідники, представляючи свої розробки за допомогою порад Григорія Сковороди, який також навчав свого найкращого учня Михайла Ковалинського дистанційно. У листах до нього він дає настанови та мотивує його в дусі сучасних коучів – підбадьорює, пише, що вірить у сили і талант свого вихованця: «Вправи через помилки ведуть нас до витонченості письма».

2023, 2024. Цьому передують кропітка навчально-дослідницька робота. Перші виступи із доповідями відбулися ще в Кременній, зараз робота за цим напрямком набирає обертів.

Нестандартними та цікавими є підготовка та участь у творчих конкурсах у системі МАН, зокрема «Олімпіаді геніїв України», на якій мають бути представлені проекти екологічного спрямування. 2024 року Марія Руднева отримує золото та екоквиток до Рочестерівського університету Сполучених Штатів Америки в номінації «Креативне письмо. Коротка розповідь», а Софія Руднева виборює срібло в номінації «Музика». До того ж, їхня наставниця Т. Уманська є вже постійним членом журі «Олімпіади Геніїв України» в номінації «Креативне письмо», цього року в категорії «Креативне письмо. Есе».

Креативні напрацювання дозволяють вихованцям виставляти свої науково-дослідницькі проекти в секціях «Українська література», «Літературна творчість», «Фольклористика», «Мистецтвознавство» та цього року «Кримськотатарська гуманітаристика», а далі представляти Луганську область на Всеукраїнському рівні, отримувати задоволення від своєї роботи, здобувати перемоги. Вихованці секцій уже двічі ставали лауреатами Президентської стипендії. Однак найголовніше, що обдаровані особистості можуть розкрити та розвивати свій творчий і креативний потенціал.

Усі свої перемоги свої потужні вихованці присвячують своїй рідній Луганщині та Кременній, а також усім воїнам, які ціною свого життя захищають Україну. Їхній шанувальник пан Петро Панасенко із Сакраменто завжди

підтримує наші перемоги фінансовою допомогою. Усі зароблені наукою гроші вихованці секцій перераховують на допомогу захисникам і захисницям, які стоять у нашому напрямку. Вони пишаються, що допомагають перемагати, натомість воїни просять нас навчати та навчатися, бо воюють заради майбутнього.

Висновки. Отже, формування науково-дослідницьких компетентностей із використанням новітніх креативних практик має систематичний характер і не припиняється навіть під час війни та в дистанційному форматі. Досвід наукового товариства «Промінь» Кременського ліцею №5 Кременської міської ради Луганської області та секцій «Українська література», «Кримськотатарська гуманітаристика» КЗ «ЛОМАНУМ», м. Кременна, який ґрунтується на співтворчості наставника та вихованців, гідно відповідає на виклики сучасності.

Тому дороговказом стають у край актуальні натхненні слова Григорія Сковороди : «Світло відкриває нам те, про що ми в темряві лише здогадувалися» [Цит. за: 9].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артеменко О. Характерні риси науки як сфери дослідницької діяльності: освітній контекст. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. редкол.: Т. Сущенко та ін. Запоріжжя: КПУ, 2012. Вип. 27(80). С. 87–92.
2. Артемчик Г. Методика організації науково-дослідної роботи : навч. посіб. К. : Форум, 2000. 270 с.
3. Балагурова Т. Наукова робота учнів – міф чи реальність? Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2004. № 2. С. 96–100.
4. Головань М., Яценко В. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність». Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць. Випуск VII. Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2012. С. 55-62.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
6. Князян М. Система підготовки майбутніх учителів-філологів до науково-дослідної діяльності. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. редкол.: Т. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2017. Вип. 53 (106). С. 160–165.
7. Мішеніна Т. Формування дослідницької компетенції майбутніх учителів філологічних спеціальностей // Людинознавчі студії. 2016. Випуск двадцять дев'ятий. Педагогіка. С.105-11.
8. Сухомлинський В. Сто порад вчителю. Вибрані твори: в 5 т. Київ: Радянська школа, 1977. Т. 3. С.419–654.
9. Уманська Т. Педагогічні інновації в активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках української літератури. ОСВІТА НА ЛУГАНЩИНІ. № 2 (63). 2021 С. 47-51.

10. Уманська Т. Педагогічний супровід проєктно-дослідницької діяльності учнів з української літератури в особистісно орієнтованому освітньому середовищі ОСВІТА НА ЛУГАНЩИНІ. №. 2 (59). 2020. С. 22-27.
11. Уманська Т. Формування ключових компетентностей та шляхи підвищення пізнавальної активності під час проєктно-дослідної діяльності обдарованої дитини з української літератури. Обдаровані діти – скарб нації: матеріали II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 18–22 серпня 2021 року) Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. С.501-505.
12. Уманська Т. Формування науково-дослідницьких компетентностей здобувачів освіти в умовах воєнного стану як виклик для сучасного вчителя (із досвіду роботи). Обдаровані діти – скарб нації! : матеріали III Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 18–23 серпня 2022 року). – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 945-955.

Ухань А. С.,
Заступник директора з НВР
Нікопольський ліцей №6 Нікопольської міської ради
nastyayhan@gmail.com

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІАГНОСТИЦІ ТА МОНІТОРИНГУ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ

Анотація: Ця тема досліджує роль інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у процесі діагностики та моніторингу розвитку обдарованих осіб. Особливу увагу буде приділено використанню ІКТ у виявленні обдарованих дітей та дорослих, а також у визначенні їхніх потреб і можливостей для подальшого розвитку. Дослідження включає аналіз різних інструментів і методів, таких як комп'ютерні програми для тестування обдарованості, онлайн-платформи для навчання і самонавчання, а також відеоконференції для консультацій з фахівцями. У ньому також розглядаються можливості використання ІКТ для відстеження динаміки розвитку обдарованих людей і застосування цифрових технологій для організації індивідуальних і групових програм розвитку навичок. Дослідження також фокусується на етичних аспектах використання ІКТ у діагностиці та моніторингу обдарованих осіб, необхідності забезпечення конфіденційності та безпеки даних. Висновки дослідження будуть цікавими для педагогів, психологів та фахівців у галузі освіти і розвитку обдарованої молоді.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють вирішальну роль у виявленні та супроводі обдарованих особистостей. Вони надають потужні інструменти для діагностики, оцінки та моніторингу розвитку талановитих учнів. Обдарованість - це складний і багатофакторний явище, яке потребує

глибокого та комплексного аналізу для визначення індивідуальних здібностей та потенціалу особистості.

Спочатку варто зазначити, що уявлення про обдарованість зазнало значних змін протягом останніх десятиліть. Замість підходу, що базується виключно на академічних досягненнях, сьогодні ми розуміємо обдарованість як комплексну комбінацію різноманітних талантів і здібностей, які можуть проявлятися у різних сферах життя.

- ✓ Мультимодальний підхід: Сучасні методи діагностики обдарованості відрізняються від традиційних тестів і включають мультимодальний підхід. Цей підхід використовує різноманітні методи, такі як портфоліо, інтерв'ю, спостереження та інші, щоб отримати повну картину потенціалу обдарованої особи.
- ✓ Технологічний прогрес: Завдяки технологічному прогресу сучасні методи діагностики обдарованості стають все більш інноваційними. Використання комп'ютерних програм, штучного інтелекту та аналітики великих даних дозволяє більш точно виявляти та аналізувати обдарованість у різних контекстах.
- ✓ Культурна чутливість: Сучасні методи діагностики обдарованості також активно враховують культурні та соціальні аспекти. Розуміння того, що обдарованість може проявлятися по-різному залежно від культурного контексту, допомагає уникнути стереотипів і несправедливих оцінок.
- ✓ Враховуйте індивідуальні потреби: Нарешті, сучасні підходи до діагностики обдарованості наголошують на важливості врахування індивідуальних потреб кожної людини. Рекомендує індивідуальний підхід, який максимально розкриє потенціал обдарованої особистості та сприятиме її розвитку.[4,с.238]

Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для виявлення обдарованих учнів відкриває широкі можливості для раннього виявлення та розвитку талановитих особистостей, створюючи оптимальні умови для розвитку їхніх здібностей.

Оцінювання та тестування на основі ІТ: Одним із основних методів використання ІТ для виявлення обдарованих учнів є використання спеціальних комп'ютерних програм для проведення оцінювання та тестування. Ці програми дозволяють створювати інтерактивні завдання, які оцінюють не лише академічні знання, але й творчі, аналітичні та критичні навички.

Онлайн-платформи для розвитку талантів: Іншим ефективним інструментом є використання онлайн-платформ, які спеціалізуються на розвитку обдарованих учнів. Ці платформи надають доступ до уроків, проектів та інших ресурсів, які дозволяють обдарованим дітям розвивати свої здібності у зручний для них спосіб.

Використання штучного інтелекту: Завдяки розвитку штучного інтелекту з'являються нові можливості у виявленні обдарованих учнів. Системи аналізу даних можуть автоматично виявляти закономірності в успішності та поведінці учнів, допомагаючи виявляти та підтримувати обдарованих людей.

Онлайн-портфоліо та веб-портали: Створення онлайн-портфоліо та веб-порталів дозволяє обдарованим учням презентувати свої досягнення та проекти. Це не тільки допомагає їм відкрити свої таланти, але й дає їм можливість спілкуватися з викладачами та експертами з багатьох різних галузей.

Онлайн-консультації та дистанційна підтримка: Нарешті, використання ІКТ дозволяє обдарованим учням отримувати дистанційну консультацію та підтримку. Це особливо корисно для студентів, які живуть у віддалених районах або не мають доступу до спеціалізованих навчальних закладів.[3, с.240]

Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у діагностиці обдарованості відкриває багато переваг, сприяючи точнішій та ефективнішій ідентифікації обдарованих осіб. Ось деякі з них:

Об'єктивність і стандартизація: ІКТ дозволяють створювати стандартизовані тести та інструменти оцінювання, забезпечуючи об'єктивність у процесі діагностики Обдарованих. Це дозволяє уникнути впливу суб'єктивних факторів при оцінці потенціалу обдарованої особистості.

Швидкість і ефективність: Завдяки ІТ процес діагностики можна значно прискорити. Надсилання та обробка результатів тестування може бути автоматизована, допомагаючи вчителям і психологам економити час і зусилля.

Розширення методів оцінювання: ІКТ дозволяють використовувати різноманітні методи оцінювання, такі як тести, анкети, портфоліо, відео тощо. Це дозволяє отримати повніше уявлення про рівень і типи здібностей вашого учня.

Персоналізація: ІКТ можна налаштувати відповідно до індивідуальних потреб кожного учня. Це дозволяє створювати персоналізовані завдання та тести, адаптовані до рівня здібностей та інтересів конкретного учня.

Зручність і доступність: Використання ІТ дозволяє проводити тестування та оцінювання дистанційно, що робить процес доступнішим і зручнішим для студентів з різних регіонів, а також для тих, хто має мало можливостей навчатися у закладах фізичної культури.[2, с.248]

Аналіз та використання великих даних: ІКТ дозволяють збирати та аналізувати великі обсяги даних про результати навчання та поведінку учнів. Це допомагає виявити моделі та тенденції обдарованості та розробити ефективніші програми підтримки для цих учнів.

Ось деякі з найбільш ефективних інструментів ІКТ у цій сфері:

1. Інтерактивні тести та оцінювання:

ІКТ дозволяють створювати інтерактивні тести та завдання, які оцінюють

різні аспекти обдарованості, включаючи креативність, аналітичні та критичні навички. Ці інструменти дозволяють швидко та об'єктивно виявляти талановитих учнів.

2. Веб-портали та онлайн платформи:

Створення спеціалізованих веб-порталів та платформ для обдарованих учнів дозволяє їм отримувати доступ до навчальних ресурсів, курсів та проектів, спрямованих на розвиток їхніх здібностей. Такі платформи також дозволяють вчителям та батькам моніторити прогрес та досягнення учнів.

3. Штучний інтелект та аналітика даних:

Застосування штучного інтелекту дозволяє аналізувати великі обсяги даних про навчальні досягнення та поведінку учнів. Це допомагає виявляти патерни та тренди в обдарованості та надає можливість адаптувати програми навчання до індивідуальних потреб кожного учня.

4. Відео та аудіо записи:

ІКТ дозволяють створювати відео та аудіо записи, які можуть бути використані для спостереження та аналізу рівня обдарованості учнів. Відео може фіксувати розв'язання завдань, виступи на заходах та інші прояви таланту.

5. Спеціалізовані програми та платформи для самонавчання:

ІКТ дозволяють створювати спеціалізовані програми та платформи для самонавчання, які допомагають обдарованим учням розвивати свої здібності в різних галузях. Ці програми можуть включати в себе інтерактивні уроки, вправи та завдання для самостійного вивчення.

6. Електронні портфоліо:

Створення електронних портфоліо дозволяє учням демонструвати свої досягнення та проекти в онлайн форматі. Це допомагає вчителям та батькам більш детально відстежувати розвиток та прогрес обдарованих учнів.[1, с.256]

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у діагностиці та моніторингу обдарованості відкриває широкі можливості для більш точного та ефективного виявлення та розвитку талановитих учнів. Розуміння та використання цих інструментів допомагає нам створювати оптимальні умови для розвитку потенціалу кожної обдарованої особистості.

Вчителі відіграють важливу роль у виявленні та підтримці обдарованих учнів, а використання ІКТ надає їм потужний набір інструментів для досягнення цієї мети. Вчителі можуть використовувати багато різних інструментів ІКТ, як-от онлайн-тести, анкети та портфоліо програм, щоб індивідуально оцінювати учнів. Це дозволяє більш об'єктивно і повно оцінити талант кожного учня. Використовуючи ІКТ, вчителі можуть контролювати прогрес і досягнення учнів у режимі реального часу. Електронні журнали, онлайн-платформи та спеціалізовані програми дозволяють викладачам швидко й ефективно

аналізувати дані про успішність і оперативно реагувати на індивідуальні потреби студентів. Створювати персоналізовані програми та завдання, які враховують індивідуальні потреби та здібності кожного учня. Це допомагає створити оптимальні умови для розвитку потенціалу кожного учня.

Вчителі можуть використовувати ІКТ для підтримки самостійного навчання та незалежності учнів. Вони можуть надати доступ до онлайн-курсів, навчальних відео та інших ресурсів, щоб допомогти студентам розвивати свої таланти та інтереси вдома. ІКТ можуть служити інструментом для сприяння співпраці та взаємодії між вчителями, батьками та учнями. Онлайн-платформи для спільної роботи, електронні журнали та чати забезпечують обмін інформацією та ефективне спілкування. Використання ІТ також сприяє професійному розвитку вчителів. Вони можуть вивчати нові технології, ділитися досвідом і вдосконалювати свої навички використання цих інструментів для підтримки обдарованих учнів.[5, с. 344]

Обговоримо проблеми та перешкоди, з якими стикаються вчителі та педагогічний персонал при використанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для діагностики обдарованості в учнів. Незважаючи на те, що ІТ можуть бути потужним інструментом у цьому процесі, їх впровадження також може мати певні проблеми та обмеження. Ось деякі з них:

Доступність технологій: Одним із головних викликів є доступність технологій для всіх студентів. Не всі школи мають відповідний доступ до комп'ютерів, Інтернету та інших ІТ-інструментів, що може ускладнити впровадження цих технологій у процес діагностики обдарованості.

Навички вчителя: Багато вчителів можуть відчувати потребу в додатковому навчанні та освіті щодо використання ІКТ для діагностики обдарованості. Не всі мають достатній рівень навичок чи технічних знань щодо використання цих засобів у навчальному процесі.

Культурні бар'єри: Певні культурні чи соціальні фактори також можуть ускладнювати використання ІТ для діагностики обдарованості. Наприклад, у деяких культурах може бути опір використанню нових технологій у навчальному процесі.

Конфіденційність і безпека: Використання ІТ для збору та обробки даних може викликати питання щодо конфіденційності та безпеки персональних даних студентів. Важливо врахувати ці аспекти та забезпечити належний рівень захисту даних.

Технологічні обмеження: Іноді технологічні обмеження можуть ускладнювати використання деяких ІТ-інструментів для діагностики обдарованості. Наприклад, обмежена швидкість Інтернету або відсутність підтримки певних програм на платформах, які використовуються в школі.

Фінансові обмеження: Впровадження ІТ у навчальний процес може потребувати значних витрат на придбання обладнання, програмного забезпечення та навчання персоналу. Фінансові обмеження можуть ускладнити реалізацію цих ініціатив.

Хоча виклики та бар'єри існують, вони не завадили зростанню використання ІТ для діагностики обдарованих. Важливо розуміти ці обмеження та знаходити шляхи їх подолання, щоб створити кращі можливості для виявлення та розвитку обдарованих учнів. [8, с.212]

Висновки та рекомендації:

Підсумок ролі ІКТ: Інформаційно-комунікаційні технології відіграють ключову роль у сучасній діагностиці та моніторингу розвитку обдарованих особистостей, дозволяючи ефективно виявляти, досліджувати та супроводжувати талановитих учнів.

Необхідність комплексного підходу: Для максимальної ефективності використання ІКТ важливо поєднувати їх із традиційними методами, створюючи комплексну систему діагностики та моніторингу розвитку обдарованості.

Підготовка вчителів: Ключовим чинником успішного застосування ІКТ є належна підготовка та підвищення кваліфікації вчителів у цій сфері, що дозволить ефективно впроваджувати сучасні технології у роботу з обдарованими учнями.

Перспективи розвитку: Подальший розвиток та впровадження інноваційних ІКТ відкриває нові можливості для діагностики та моніторингу обдарованості, сприяючи більш точному виявленню та всебічному супроводу талановитих особистостей.[7, с.120-125]

ЛІТЕРАТУРА:

1. Полат Е.С. Інформаційні технології в освіті: Навч. посіб. / Е.С. Полат. – К.: Видавничий дім "Освіта", 2017. – 256 с.
2. Ткаченко Т.І. Мультимедійні технології в освіті: навч. посіб. / Т.І. Ткаченко. – К.: Вид-во Центру навчальної літератури, 2018. – 248 с.
3. Гриценко О.М. Інтернет-освіта для вчителів: практичний посібник / О.М. Гриценко. – К.: Астон, 2019. – 240 с.
4. Методика використання ІКТ в навчально-виховному процесі: Навч. посібник / за заг. ред. М.М. Коваленка. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. – 432 с.
5. Педагогічні аспекти використання ІКТ в освіті: Монографія / за ред. С.В. Лещенка. – К.: Атіка, 2018. – 344 с.
6. Обдарованість і відкритість у світі ІКТ: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. / [за заг. ред. В.В. Резнікової та І.В. Кошарної]. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019. – 280 с.
7. Кропивницька І. В. Використання ІКТ у процесі діагностики обдарованості: методологічний аспект / І. В. Кропивницька // Наукові записки. Серія "Педагогічні науки". – 2018. – Вип. 155. – С. 120-125.
8. Інформаційні технології в підготовці педагога-психолога до роботи з обдарованими дітьми: монографія / О. В. Павлюк [та ін.]; за ред. О. В. Павлюк. – Харків : Вид-во ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2019. – 212 с.

Фігура Юлія Ігорівна,
вчитель англійської мови
Ліцею смт Тростянець Тростянецької селищної ради
Вінницької області
yulia.hrischenko@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті проаналізовано роль інноваційних технологій у навчанні обдарованих дітей на уроках англійської мови. Проаналізовані можливості практичного застосування таких ефективних форм інтерактивного навчання, як комунікативні, інформаційні та проєктні технології, які активізують творчі здібності та розумову діяльність обдарованих учнів.

Ключові слова: інноваційні технології, обдарована дитина, урок англійської мови, творчі здібності, форми роботи.

Abstract.

Key words: innovative technologies, a gifted child, the English lesson, creative abilities, forms of activities.

Метою мовно-літературної освітньої галузі за Державним стандартом базової середньої освіти є розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які здатні спілкуватися іноземними мовами для духовного, культурного, національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень [2].

Виклики часу, які ставить перед вчителями англійської мови сьогодення щодо вивчення предмету «Англійська мова», є формою визначення рівня теоретичних та практичних знань учнів, а також їх готовності до поглибленого вивчення іноземної мови. Саме життя вимагає, щоб вивчення іноземної мови враховувало потреби, мотивації і ресурси обдарованих дітей, адже вони – майбутнє нашої держави, яка рухається впевнено у Європу. Тому необхідно зосередити всі зусилля на формуванні і навчанні конкуренто-спроможного, високоосвіченого українця [4].

Сьогодні організація активного навчання, розвиток здібностей учнів є нагальними й необхідними, що зумовлено як реалізацією оновленого змісту освіти, так і адекватних методів і технологій навчання. У даний час особливої актуальності набуває розвиток творчих здібностей у процесі навчання англійської мови. Якщо в деяких психічних процесах людині допомагають складні механізми (комп'ютери, сканери, обчислювані машини), то творчість не може бути формалізована і обмежена певною програмою дій, не може бути

механічною. Пріоритетним завданням освітнього процесу в сучасній школі є всебічний розвиток школярів, зокрема творчих здібностей особистості. Англійська мова має великий потенціал для всебічного розвитку дитини та виявлення талановитих учнів, вона вже не є лише освітньою дисципліною, а також стає засобом розширення співпраці, досягнення взаєморозуміння та засобом збагачення культури особистості, інструментом пізнання, адаптації до нового соціального досвіду. Вона має величезний потенціал для всебічного розвитку особистості.

У сучасному мовному просторі інноваційні технології стали невід'ємною частиною уроку, отримання інформації, розвитку творчих здібностей та самоосвіти. Для учнів це природний та цікавий шлях до розвитку уміння спілкуватись не тільки рідною, але й іноземною мовою. Тому актуальність розвитку творчих здібностей учнів за допомогою інноваційних технологій навчання в процесі викладання іноземної мови полягає саме в ефективності поєднання корисного і цікавого, навчання і розваги, наочності та інформативності. Використання інноваційних технологій стимулює вивчення мови, вчить обдарованих учнів мислити, дає їм змогу вільно розмірковувати, розвиває впевненість у собі, підвищує розумову і творчу активність та дозволяє вчителю досягти очевидних результатів на своєму уроці. Інноваційні технології сприяють активізації навчального процесу та забезпечують не лише успішне засвоєння навчального матеріалу учнями на всіх рівнях пізнання (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінку), а ще інтелектуальний і моральний розвиток, їхню самостійність, комунікабельність.

Українська вчена Ілона Дичківська виділяє наступні групи педагогічних технологій:

- структурно-логічні технології навчання, які являють собою поетапну організацію постановки дидактичних задач вибору, способу їх розв'язання діагностики та оцінки одержаних результатів;
- інтеграційні технології – це дидактичні системи, які забезпечують інтеграцію різнопредметних знань і вмінь різних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів початкових тем та інших форм організації навчання;
- ігрові технології – це ігрова форма взаємодії педагога і дітей, яка сприяє формуванню вмінь вирішувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету. В освітньому процесі використовують театралізовані, ділові, рольові, комп'ютерні ігри; імітаційні, вправи; ігрове проєктування;
- комп'ютерні технології – реалізуються в дидактичних системах комп'ютерного навчання на основі взаємодії вчитель-комп'ютер-учень за допомогою різноманітних навчальних програм: інформаційних, тренінгових, розвиваючих (контролюючих тощо);

- діалогові технології – пов’язані зі створенням комунікативного середовища, розширенням простору співробітництва на суб’єктному рівні учень учитель, учитель-автор-учень та ін.;

- тренінгові технології – це система діяльності по відпрацюванню певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв’язання типових задач у ході навчання, тести (психологічні тренінги інтелектуального розвитку розв’язання, управлінських задач) [3].

Основною формою роботи вчителя з дитиною, в тому числі обдарованою, був і залишається урок. Вивчаючи іноземну мову, здібний учень швидко усвідомлює зміст прослуханого матеріалу, досить швидко формулює думку засобами іноземної мови, припускаючись при цьому незначної кількості помилок, які часто виправляє відразу. Оформлюючи думку діалогічно або монологічно, обдарований учень сміливий на вигадку: в його мові приваблюють елементи творчості. Під час читання учень з підвищеною мотивацією до навчання прочитує запропонований текст швидко, намагаючись зрозуміти зміст без допомоги словника. А потім користується словником, щоб дізнатися переклад незнайомих слів. Учителю слід правильно організувати відбір і систематизацію навчального матеріалу для обдарованих учнів. Крім завдань, які містять підручники і які пропонують учням усього класу, обдаровані учні потребують додаткових завдань для самостійної роботи, такої, наприклад, як читання художньої літератури, статей газет і журналів, прослуховування фонограм. Обдаровані діти мають інтерес до поглибленого вивчення матеріалу. У процесі оволодіння іноземною мовою ці учні з великою зацікавленістю засвоюють загально-лінгвістичну інформацію, їм подобається співвідношення лексико-граматичних фонологічних елементів іноземної мови з аналогічними одиницями рідної мови [5].

Можна виділити такі технології та форми роботи з розвитку творчих умінь:

Технологія проєктування – одна з найефективніших форм для розвитку творчих здібностей школярів, може бути представлена у різних формах: стаття, рекомендації, альбом, колаж та інші. Метод проєктів розвиває творчість, оригінальність мислення учнів та позитивно впливає на емоційність розвиток дітей. Проєкти з презентацією, віршами, піснями можуть ідеально доповнювати та розширити матеріал підручника. Проєктна діяльність значно розширює та поглиблює знання дітей у процесі роботи над проєктом, вчить взаємодіяти один з одним, оволодіти здатністю використовувати мову, формує загальні освітні навички в роботі з інформацією англійською мовою. Виконуючи творчі завдання, школярі використовують додаткові можливості літератури, засобів масової інформації та Інтернету. Важливим компонентом при організації навчання проєктним методом є соціальна взаємодія, оскільки міжособистісне

спілкування, побудоване на певних принципах, дозволяє створити атмосферу творчості, комфорту, що сприяє прояву індивідуальності кожного учня. Проєкти розвивають незалежність, оскільки діти вчать не тільки мати власну думку, але й приймати рішення. Застосування проєктної технології є важливим засобом сучасної освіти, розвитку критичного мислення і творчих здібностей дитини.

Конференції – така форма роботи не тільки активізує пізнавальну діяльність обдарованих учнів, а й дозволяє їм набувати вміння самостійно шукати інформацію за додатковими джерелами, тренувати формування вміння аналізувати та класифікувати інформацію, вибирати головне, розвивати свою мову та мислення.

Вистави – даний вид роботи формує навички мовного спілкування учнів та розкриває їх індивідуальні творчі здібності, активізує мовленнєву діяльність, розвиває інтерес до літератури, служить ефективному засвоєнню культури країни мови, що вивчається.

Інтерв'ю – такі уроки дають можливість підготувати школярів до практичного спілкування іноземною мовою. Інтерв'ю забезпечує високу мотивацію обдарованих учнів, сприяє зміцненню їх знань, розвитку індивідуальності, комунікабельності, толерантності.

Використання прислів'їв та приказок, пісень та віршів, інсценування казок, п'єс. Коли дитина інсценує реальні життєві ситуації, вірші, прислів'я, пісні, казки іноземною мовою, вона опановує комунікативний мінімум для здійснення повсякденного іншомовного спілкування. Учні із зацікавленістю ставляться до історії, культури, звичаїв, традицій країни мови, якої вивчається. Цей інтерес сприяє розвитку творчого потенціалу дітей, завдяки інсценуванню п'єс та казок, школярі вчать вимовляти фрази з правильним ритмом та інтонацією.

Творча робота з діалогом або монологом. У питанні розвитку творчої активності обдарованих учнів на уроках англійської мови особливу роль відіграють різні комунікативні ситуації, які потребують від учнів творчого підходу, нетрадиційного погляду на рішення. Запорукою успіху у такій роботі є доброзичлива атмосфера на занятті, зв'язок із реальним життям учнів. Ця робота сприяє розвитку мови та мислення, дає можливість самореалізуватися та вільно мислити та висловлювати свої ідеї.

Рольова гра посідає особливе місце при вивченні лексики та граматики. Вона подібна до вистави в театрі. Це виконання школярами ролей, заданих певними ситуаціями, які вимагають використання особливої поведінки та відповідної лексики. Гра забезпечує невимушену обстановку, у якій діти є настільки винахідливими і жвавими, наскільки це можливо. Вони підсвідомо творять свою власну реальність. Таким чином, вони експериментують,

використовуючи свої знання про реальний світ, і водночас розвивають здатність взаємодіяти з іншими людьми.

Тести онлайн як метод виявлення обдарованості. У процесі навчання без контролю знань не обійтися, тож актуальним стало питання організації онлайн тестування учнів з дотриманням максимального контролю академічної доброчесності. Реалізувати дані цілі стало можливим завдяки використанню потенціалу платформ Quizlet, Proprofs, ClassMarker Plickers, «На урок», «Всеосвіта», «Мій клас». Також тести можна задавати як домашню роботу, скануючи QR-код, або переходячи на певне посилання. Найбільш зручною є платформа Kahoot: тести створювати дуже швидко, при цьому варіанти відповідей позначені не традиційними А, Б, В, а різнокольоровими фігурами, які постійно перемішуються, також на кожне питання виставляється таймер, тому учні не відволікаються і повністю зосереджені на завданні. Участь в іграх, створених за допомогою сервісу Kahoot, дозволяє перевіряти знання учнів в ігровій формі та сприяє спілкуванню та співпраці у колективі, підвищує рівень обізнаності в інформаційно-комунікаційних технологіях, стимулює критичне мислення обдарованих учнів.

Використання спеціальних програм та сервісів (LearningApps, Wizzer, H5P, малюнки Google тощо) за допомогою яких можна створювати інтерактивні вправи, які потім учні зможуть виконувати на дошці. Це сприяє підвищенню інтересу до предмету, розвиває логічне та креативне мислення. Учням можна пропонувати створити такі вправи самостійно.

Інтерактивний плакат – це електронний освітній засіб нового типу, який забезпечує високий рівень залучення інформаційних каналів сприйняття наочності у навчальному процесі. У цифрових освітніх ресурсах цього типу, наприклад Thinglink, Padlet інформація представляється не відразу, вона «розгортається» залежно від дій користувача, який керує нею за допомогою відповідних кнопок. Інтерактивний плакат за своєю суттю - це інтерактивний засіб надання інформації, демонстрації навчального матеріалу, за допомогою якого можна варіювати занурення у тему. Використання інтерактивних плакатів в освітньому процесі надає учням можливість краще сприймати навчальний матеріал, оскільки він дає значну візуалізацію, підвищується інтерес до теми та до навчального матеріалу, оскільки учень бачить незвичайний спосіб подання матеріалу. Плакати, окрім того, формують у обдарованих учнів навички самостійної роботи, дають можливість бачити результат та оцінку своєї праці, можливість знайти правильну відповідь, поглибити знання.

Складання колажу – активна творча діяльність, а також великі можливості у подачі матеріалу. Використання технології колажу як засобу навчання кардинально розширює можливості вчителя у виборі матеріалів та форм навчальної діяльності, робить уроки яскравими та захоплюючими, інформаційно

та емоційно насиченими. Безперечним плюсом у такій роботі є та умова, що кожен учень має можливість виявити власну фантазію та творчість, активність та самостійність. Такий вид роботи має велику загальноосвітню цінність, оскільки спрямований на формування у школярів соціальної компетенції, тобто здатності самостійно діяти, обираючи стратегію своєї роботи на розвиток почуття відповідальності за кінцевий результат, уміння публічно виступати та аргументовано проводити презентацію кінцевого результату.

Сучасні інноваційні технології є потужним стимулом. Вони урізноманітнюють освітній процес, роблять його плідним, запалюють вогник цікавості, пробуджують інтерес до знань, дозволяють робити уроки емоційно насиченими. Застосування інноваційних технологій у вивченні іноземної мови, безсумнівно, має велике практичне значення, а саме: є ефективним засобом візуалізації навчального матеріалу; допомагає вчителю у здійсненні особистісно-орієнтованого підходу до навчання; сприяє розширенню кругозору обдарованих учнів і підвищення їх культурного рівня; є засобом підвищення мотивації до вивчення предмета; стимулює пошукову діяльність і сприяє розвитку їх творчих здібностей.

Внаслідок цілеспрямованої роботи з обдарованими здобувачами освіти вчитель може очікувати високих результатів від участі своїх учнів у конкурсах, змаганнях, олімпіадах, на наукових та практичних конференціях і, як наслідок – вступ до престижних вишів країни. У зв'язку з цим можна вважати, що результати роботи з обдарованими дітьми є і будуть в усіх, хто знає, що «в душі кожної дитини є невидимі струни. Якщо торкнутися їх вмілою рукою, вони красиво зазвучать» (В. А. Сухомлинський) [1].

Уміти вчитися – це чудово й необхідно. Передати зернину своїх знань неважко й приємно. А от навчити вчитися значно складніше, бо дар відкрити чарівну квітку обдарованості школяра дано не кожному, а лише тому, хто насправді любить дітей і вміє прокласти стежки до їхнього розуму й серця. Кожен вчитель має бути тим чарівником, який перетворює природний дар дитини на талант, так само як кваліфікований ювелір перетворює природний алмаз на розкішний діамант. Обдаровані діти – завжди помічники уроку, і якщо є запал у серці педагога, то він відбивається в душах вихованців. Сьогодні, маючи широкі можливості для використання інноваційних технологій навчання, а також досить великий спектр друкованої та електронної літератури, вчитель здатний створити всі умови для розвитку творчих здібностей обдарованих здобувачів освіти на уроках англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Василь Олександрович Сухомлинський: надихає, навчає, розвиває: зб. матер. пед. чит. / авт. упоряд. Г. Ковганич; ред. Г. Ковальчук, К. Безрук. Київ, 2024. 142 с.
2. Державний стандарт базової освіти. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України №

898 від 30.09. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2024).

3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І. М. Дичківська. - К.: „Академвидав”, 2004. - 352 с.
4. Коробова О. Робота з обдарованими учнями на уроках іноземної мови та в позаурочний час // Англійська мова та література. – 2008. - №24 (214).- С.3-4 З.
5. Система роботи з обдарованими учнями у процесі вивчення англійської мови. З досвіду роботи вчителя Мушаровської Алли Анатоліївни /Укладач: Мушаровська Алла Анатоліївна URL: <https://vseosvita.ua/library/sistema-roboti-z-obdarovanimi-ucnami-u-procesi-vivcenna-anglijskoi-movi-zdosvidu-roboti-135098.html> (дата звернення: 10.05.2024).

Хабрат К. В.,
Спеціаліст вищої категорії
Практичний психолог
Херсонської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №52
з поглибленим вивченням української мови
Херсонської міської ради, м. Херсон
khabrat.kristina@meta.ua

ПРОБЛЕМА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ СИСТЕМНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ

Анотація. Стаття присвячена проблемі концептуального розгляду характеристик творчої особистості з позицій системної методології, яка дозволяє встановити співвідношення між поняттями «обдарованість» і «творчий потенціал особистості». На основі вікової періодизації розвитку дитини висунуте і перевірене припущення про доцільність використання поняття «обдарованість» для характеристики творчих проявів дитини у дошкільному й молодшому шкільному віці, а поняття «творчий потенціал особистості», – у підлітковому і юнацькому. Це дозволяє психологу закладу освіти грамотно застосовувати діагностичні методи і методики для своєчасного виявлення учнів, що мають ознаки обдарованості, а також тенденції становлення творчого потенціалу особистості.

Ключові слова: обдарованість, творчий потенціал особистості, вікова періодизація розвитку, розвиток дитини, ідентифікація

Abstract. The article is devoted to the problem of conceptual consideration of the characteristics of a creative personality from the standpoint of a systematic methodology, which allows establishing the relationship between the concepts of "giftedness" and "creative potential of an individual." On the basis of the age periodization of the child's development, an assumption was put forward and verified about the feasibility of using the concept of "giftedness" to characterize the creative manifestations of a child in preschool and junior school age, and the concept of "creative potential of an individual" in adolescence and youth. This allows the

psychologist of the educational institution to competently apply diagnostic methods and techniques for the timely identification of students with signs of giftedness, as well as trends in the development of the creative potential of the individual.

Key words: giftedness, creative potential of the individual, age periodization of development, child development, identification

Актуальність. Сучасний рівень розвитку науки та техніки висуває вимогу неперервної адаптації людини до нового світу, а сама творчість є невід'ємною частиною її самоактуалізації людини. Головним спонукальним мотивом творчості є прагнення людини реалізувати себе. У зв'язку з цим посилюється увага науковців і практиків до проблеми розвитку обдарованої дитини. З урахування соціального замовлення, яке зумовлене глобалізацією світу й посиленням динамічності сучасного суспільства, виникає потреба удосконалення теоретико-методологічних і методичних засад дослідження проблеми розвитку обдарованості дитини.

Особливого значення вирішення цього завдання набуває в діяльності психолога школи.

Головна увага науковців у дослідженні проблеми обдарованості дитини зосереджується у чотирьох основних напрямках: 1) з'ясування сутності обдарованості, вікових і видових особливостей прояву; 2) дослідження чинників розвитку обдарованості; 3) аналіз проблем і потреб, а також труднощів адаптації і соціалізації обдарованих дітей; 4) підготовка фахівців до роботи з обдарованими дітьми.

На сучасному етапі науковий пошук продовжується. Так, на концептуальному рівні крім понять «здібності», «обдарованість», «креативність» у науковий обіг уведене поняття «творчий потенціал». На нашу думку, це дозволяє більш точно відобразити вікову специфіку розвитку творчої індивідуальності підлітків.

Мета статті: на основі порівняльного аналізу встановити співвідношення між обдарованістю і творчим потенціалом особистості та позначити можливості ідентифікації останнього.

Виклад матеріалу. Сучасні дослідження в галузі психології ґрунтуються на системному підході, який передбачає розгляд об'єкта як системи. Для розуміння співвідношення обдарованості і творчого потенціалу дитини, використано принцип інтервальності, відповідно до якого явище може бути розглянуте у різних логічних просторах, у різних умовах існування.

Саме єдність індивідуального й вікового у складній системі дозволяє говорити про наявність сензитивних періодів розвитку обдарованості й творчого потенціалу дитини в інтервалах, що відповідають різним віковим епохам. О.Демченко приєднується до думки, що на так званих сенситивних періодах

розвитку здібностей. Для розвитку різних спеціальних здібностей існують певні, періоди, протягом яких цей процес йде найбільш прискореними темпами і найбільш успішно [4, с. 127].

Для підтвердження цього припущення використано вікову періодизацію розвитку дитини. Проведений аналіз показав, що у підходах до періодизації розвитку переважно виділяється три епохи.

У періодизації вікового розвитку Д.Ельконіна виділено три епохи: раннього дитинства, дитинства, отрочтва. Кожна має два періоди: 1) малюковий (народження – 1 рік) та раннього дитинства (1-3 роки); 2) дошкільного дитинства (3-7 років) та молодшого шкільного віку (7-11 років); 3) молодший (12-15 років) і старший підлітковий вік (15-17 років) [5, с. 265]. Як бачимо, вступ до школи не пов'язаний із початком епохи, а припадає на другий період. Вікова періодизація Е.Еріксона не суперечить моделі Д.Ельконіна. За Е.Еріксоном, виділено такі стадії: малюковий вік (0-1) і раннє дитинство (1-3), дитинство (3-7) і шкільний вік (6-12), отрочтво і юність (12-20).

Ж.Піаже виділяє такі стадії розвитку інтелекту: 1) сенсомоторна стадія (від 0 до 18 місяців; сенсорний досвід, моторна активність, рефлексії); 2) доопераційна стадія (від 18 місяців до 7 років; уявлення предметів, яких немає, імітація, гра, заміщення, словниковий запас); 3) стадія конкретних операцій (з 7 до 12 років, рішення задач, упорядкування за ознакою, віднесення до категорій); 4) стадія формальних операцій (з 12 років і старше; здатність виходити за межі ситуації й вирішувати гіпотетичні проблеми). У віковій періодизації Л.Виготського, періоду розвитку й освіти (пізнання) відповідають кризи: криза новонародженості (до 2 міс.); малюковий вік (до 1 року), криза 1 року, раннє дитинство (1-3 роки); криза 3 років, дошкільний вік (3-7 років), криза 7 років, шкільний вік (7-13 років); криза 13 років, пубертатний вік (13-17 років), криза 17 років.

Розглянуті періодизації дозволяють припустити, що віковий розвиток дитини має певну циклічність. В епоху дитинства для позначення творчих проявів доцільно використовувати поняття «обдарованість», яке пов'язане з поняттям «задатки» і «здібності»; сензитивним періодом для розвитку обдарованості дітей є дошкільний вік. В епоху отрочтва творчі прояви дитини набувають особливості, що робить поняття «обдарованість» обмежено придатним для відображення специфіки творчих проявів підлітків.

Традиційно науковці не розрізняли обдарованості дітей дошкільного віку й підлітків, але відчували цю різницю. Причому феномен обдарованості пов'язували саме з дитинством.

Так, О.Демченко зазначає, що феномен обдарованості визначається особливостями становлення людини в дитинстві, зумовленими саме цим

періодом. Дитяча обдарованість є одним із видів вікової обдарованості, який виділено за критерієм віку і може бути тимчасовим явищем [4, с. 126]. Т.Яценко, підтримуючи позиції О.Кульчицької і І.Карабаєвої, вважає, що зрозуміти прояви обдарованості на дорослому рівні можна лише за допомогою аналізу проявів обдарованості в дитячому віці. Для вирішення проблеми комплексного підходу виявлення обдарованих дітей старшого дошкільного віку слід орієнтуватись на прояви прояву взаємозв'язку особистісних та когнітивних чинників в інтелектуально обдарованих дошкільників, методи ознайомлення обдарованих дошкільників з буквеними знаками на образній основі [11, с. 697-698].

На думку Н. Лейтес, дитина має вікові характеристики, які не завжди зумовлюють її майбутні особливості. Єдність інтелектуального й вікового іноді унеможливорює відокремлення індивідуального. Ми підтримуємо положення про те, що обдарованість є феноменом дитинства, який може мати тимчасовий характер, а може і трансформуватися в інший тип обдарованості, який виявляється у творчих досягненнях у професійній діяльності особистості. При цьому подальші інтелектуальні успіхи залежать, насамперед, від особистісних якостей дитини (мотивації, волі), умов становлення та виконання професійної діяльності дорослої людини. Це підтверджує наше припущення про те, що прояви обдарованості спостерігаються у дошкільному віці. Причому обдарованість дітей дошкільного й молодшого шкільного віку має тенденцію до зникнення, або перетворення на іншу якість.

Ми солідарні з В. Моляко, що обдарованість – це свого роду міра генетично та досвідно зумовлених можливостей людини адаптуватися до життя [6]. Характеристики обдарованості як природного явища відображено у багатовимірних моделях обдарованості. Одною з найбільш поширених є трикільцева модель обдарованості Дж. Рензулі, у якій виділено такі характеристики як інтелектуальні здібності, креативність та мотивація до виконання завдання [2, с. 22].

При здійсненні діагностики обдарованості, на нашу думку, важливо до уваги приймати специфіку когнітивної, особистісної і сенсомоторної сфери дитини дошкільного віку. Прискорений темп розвитку одної з них зумовлює виникнення ознак того чи іншого виду обдарованості. Так, Тимченко вказує, що дитина може бути обдарована як спортсмен, обдарована творчо, інтелектуально обдарована. Якщо перший варіант є проявом специфічної обдарованості, то другі два – загальної. Помилковим є ідентифікація дитини з високим IQ як інтелектуально обдарованої дитини. З цим положенням варто погодитись, адже інтелект може бути не тільки раціональний, а й емоційний.

М.Холодна констатує, що через надмірну увагу до IQ діти в дитинстві були помилково ідентифіковані як обдаровані. Через це виникає подив, коли

«звичайні діти» «перетворюються» на обдарованих дорослих. Це відбувається тоді, коли високий рівень психічних ресурсів залишається непоміченим через захоплення тестами інтелекту [10, С. 70]. Крім оцінювання інтелектуальної сфери дітей дошкільного віку І. Карабаєва пропонує використовувати метод аналізу продуктів діяльності.

У сучасних дослідженнях творчої особистості поняття обдарованості доповнене поняттям «творчий потенціал». Причому це поняття частіше використовується для характеристики творчої особистості в іншому віковому діапазоні. Так, Д.Корольовим створено адаптивну модель діагностики адаптованості, у якій предметом вимірювання є актуальна та потенційна обдарованість, реалізований та нереалізований потенціал, стимулюючі та гальмівні фактори, глибинні особистісні фактори та особистісні ресурси. Цю модель пропонується використовувати у роботі з підлітками і студентами. І хоча мова йде про обдарованість, але її сутність розкривається через поняття «потенціал» і «ресурси». Тут потенціал розглядається як аспект обдарованості. Існує і протилежна точка зору. Демченко констатує, що Обдарованість дитини вважається її потенціалом, який може бути / або не бути реалізованим.

Нове осмислення поняття обдарованості не відмінняє попередні напрацювання, а скоріше характеризує творчу особистість на іншому віковому інтервалі. Крім цього, новим аспектом оцінки стають досягнення дитини не лише в навчанні, а й в інших важливих видах діяльності. Це може бути інтелектуальна сфера, сфера творчого і продуктивного мислення, спілкування або лідерства [4, с. 128]. Ця змістова специфіка відображає особливості підліткового віку.

В етимологічному значенні термін «потенціал» походить від латинської «*potentia*» і у перекладі означає міць, силу, що вказує на його енергетичну сутність. Згідно з тлумачним словником С.Ожегова, Н.Шведової, поняття потенціалу має три основні значення: фізична величина, що характеризує силове поле у даній точці; ступінь міцності у якомусь відношенні, сукупність якихось засобів, можливостей; внутрішні можливості. Дане тлумачення вказує на інтегративний характер цієї характеристики, придатність її використання для позначення результату становлення людського в людині. Енергетична сутність підтверджується розглядом проблеми потенціалу особистості під різними термінологічними позначеннями, у тому числі: «сила Я», «сила волі» тощо.

Існують передумови для розгляду потенціалу як критерію розвитку творчої особистості, становлення якої відбувається у підлітковому віці. За Аристотелем основою онтологічного розвитку є акт і потенція. Розвиток є переходом від «потенціального» буття до «актуального». Потенціал розглядається філософом як здатність речі бути не тим, чим вона є в категорії субстанції, якості, кількості

і місця, що дозволяє співвіднести актуалізацію і рух. Згідно з Аристотелем, дійсність завжди передуює можливості та лежить в основі її реалізації. Звідси, у категорії «потенціал» відображено динамічну процесуальну сутність буття, а стосовно підлітка – процесу його -особистісного розвитку, результат якого має просторово-часові, кількісні (енергетичні), якісні, субстанціональні виміри.

Будь-яка психічна властивість людини виступає не тільки як дійсність у даний момент, але і як передумова, тобто як можливість виникнення нового. Те ж саме можна сказати про психічні процеси та стани, вони належать до різних рівнів психічного, розкривають різні виміри, як би беруть психічне у різних зрізах, у різних площинах. Можливість і дійсність – модальні характеристики буття, що виражають з одного боку тенденцію становлення, з іншого – реальність, що існує. Якщо поняття ймовірність виражає об'єктивно існуючу тенденцію зміни предмета, яка виникає на основі певної закономірності розвитку, то дійсність – об'єктивно сутісний, наявний стан предмета, що конститує його в якості фрагменту буття. Дійсність – сукупність всіх можливостей, що реалізувалися, та предметно співпадає з феноменом наявного буття. Виступаючи як парні категорії вони можуть бути охарактеризовані з точки зору взаємопереходу.

Розвиток особистості – це процес, у якому збільшуються можливості та бажання задовольняти свої потреби та потреби інших людей. Це зміна саме якості, потенціалу особистості, а не кількісне збільшення набутого. Це скоріше питання про те, як багато може зробити людини з тим, чим вона володіє, ніж те, як багато у неї є... Головні обмеження розвитку особистості полягають у ній самій. Зняти ці обмеження – завдання подальшого прогресу особистості, а вирішення цього завдання забезпечує звільнення її потенціалу, ефективне використання здатностей особистості у процесі цілеспрямованої життєдіяльності, тобто свідомо організованого життя індивіда.

На теперішній час існують роботи, які розкривають різні аспекти потенціалу особистості як багатогранного феномену. Він розглядається як ресурс життєздійснення людини (Н. Коваль, В. Марков), інтегральна здатність особистості (М. Денеко), системна властивість особистості (Д. Леонтьєв, О. Жернокова. Проблема теоретичної розробки конструкту творчого потенціалу особистості не набула кінцевого вирішення. Для уточнення сутісних характеристик особистісного потенціалу доцільно звернутися до аналізу наукових напрацювань. Саме це може стати метою подальших наукових розвідок.

Висновки. Аналіз понять «обдарованість», «потенціал», «творчий потенціал», показав, що це системна характеристика, яка визначається за допомогою множини різних дефініцій. Обдарованість дитини розглядаємо як сукупність характеристик, що мають природне походження, а творчий потенціал – як сукупність властивостей, що мають соціальне походження, як динамічне утворення в аспекті руху від

потенційного до актуального. Аналіз наукової літератури дозволив виділити принципово важливі для нашого дослідження положення:

- 1) творчий потенціал особистості є інтегративною характеристикою, що володіє системною якістю і може бути структурно представлений в єдності компонентів, які відповідають структурі особистості, та функціонально реалізований у різних видах творчої діяльності;
- 2) творчий потенціал особистості не є фіксованим, він є динамічним утворенням, яке постійно розгортається у ході життєдіяльності, діяльності, спілкування, самоорганізації і характеризує розвиток особистості: перетворення можливості у дійсність (актуалізація) породжує нові можливості;
- 3) на відміну від інших характеристик особистості, потенціал поза діяльністю має переважно структурно невизначений і прихований характер. Він актуалізується через постановку мети, виконання дії, включення у взаємодію;
- 4) існує соціальна бажаність практично всіх характеристик, які можуть бути віднесені до творчого потенціалу особистості (риси характеру, переконання, цінності, смисли, якості особистості), тому їх структурування викликає утруднення, для усунення якого необхідна розробка структурно-функціональної моделі потенціалу особистості; потенціал особистості забезпечує активність і продуктивність її діяльності і навпаки;
- 5) не властивості особистості самі по собі складають сутність потенціалу особистості, а їх взаємозв'язки, які породжують інтегративні утворення самої особистості. Характер цих взаємозв'язків залишається прихованим і у цьому плані може бути проведена аналогія з «чорним ящиком». Дослідники лише мають можливість здійснювати оцінювання «на вході» і «на виході». Ймовірність і кількість можливих варіантів інтегративних новоутворень є невизначеною, а результат може бути оцінений лише емпіричним шляхом через вияв у діяльності; це створює запас різноманітності, що дозволяє успішно функціонувати у частково невизначених умовах; завдяки забезпеченню орієнтації в мінливих умовах, а також саморегуляції, він є основою адаптивної якості суб'єкта діяльності.
- 6) сучасний рівень розвитку методологічного знання дозволяє завдяки розробці структурно-функціональної моделі потенціалу особистості дослідити характер внутрішніх взаємозв'язків, абстрагуючись від ситуації реалізації, і зосереджуючи увагу на процесі, пов'язаному з розвитком, у процесі якого відбувається становлення властивостей і якостей особистості, які закріплюються у відповідній структурі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонова О.Є. Обдарованість: структура, перспективи розвитку. Актуальні проблеми психології : Проблеми психології обдарованості : зб.наук.пр. /За ред. С.Д.Максименко та Р.О.Семенової. Т.6. Вип.3. Житомир : Вид-во ЖДУ ім.І.Франка. С.48-51

2. Бартош О.П. Багатофакторні моделі обдарованості : проблеми розуміння природи обдарованості. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2022. № 80. Т.1 С.16-23
3. Демченко О.П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого-педагогічному дискурсі. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2018. С.126-131
4. Ельконін Д.Б. Вікові та індивідуальні особливості молодших підлітків. Обрані психологічні праці. 1989. С.265-267
5. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир : Вид-во Рута, 2006. 320 с.
6. Копилова С.В. Творчий потенціал особистості як предмет педагогічного осмислення. International Scientific-Practical Conference «Personality family and society issue of pedagogy psychology politology and sociology»; June 16-17, 2017, Shumen Bulgaria, Konstantin Preslavsky university of Shumen faculty of education. С.55-58
7. Холодная М.А. Еволюція інтелектуальної обдарованості від дитинства до дорослості: ефект інверсії розвитку. Психологічний журнал. 2011. № 5. С.69-78
8. Яценко Т.В. Сучасний стан досліджень проблеми обдарованості дошкільників в Україні. Проблеми сучасної психології. 2015. Випуск 28. С.692-702

Чижевський Борис Григорович,
 кандидат педагогічних наук,
 провідний науковий співробітник
 відділу економіки та управління
 загальною середньою освітою
 Інституту педагогіки НАПН України;
 Заслужений працівник освіти України.
 Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-7878-1180>
chyzhevskyi.bg@gmail.com

ВПЛИВ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ДІАГНОСТИКУ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація: Окреслено духовно-моральні виміри діагностики розвитку обдарованої особистості у період інтенсивних трансформаційних процесів. Акцентовано увагу на ролі духовних, моральних (натуральних), природних законів у визначенні пріоритетів розвитку творчо-інтелектуальної обдарованої особистості.

Ключові слова: віра, надія, любов, старанність, цілеспрямованість, наполегливість, посидючість, системність, ретельність, працьовитість, зібраність, зусилля, спонукання, примушення, відповідальність.

Summary: The spiritual and moral dimensions of diagnosing the development of a gifted personality in the period of intensive transformation processes are outlined. Attention is focused on the role of spiritual, moral (natural), and natural laws in

determining the priorities for the development of a creative and intellectual gifted personality.

Keywords: faith, hope, love, diligence, purposefulness, perseverance, perseverance, systematicity, thoroughness, diligence, concentration, effort, motivation, coercion, responsibility.

Динамічне прискорення в політичному та інтелектуальному осмисленні духовних, моральних, соціальних, економічних, технічних, технологічних, інформаційних феноменів, характерних для розвитку та утвердження демократичної держави Україна, спричиняє необхідність удосконалення системи пошуку, діагностики, навчання, виховання, супроводження, підтримки, зростання й захисту та оборони здібних, обдарованих, талановитих дітей та учнів. У таких умовах збільшується зацікавленість вітчизняної і зарубіжної науки та практики до діапазону діагностики обдарованості особистості дитини, учня, учителя, наставника, керівника, батьків, родичів та створення сприятливих, рівних правових та творчо-інтелектуальних умов для її розкриття та розвитку.

Дана проблема поглиблюється перехідними трансформаційними процесами в політиці, суспільстві, економіці, а також у військовій та духовній сферах які проектується безпосередньо на функціонування закладів загальної середньої освіти та на кожного учасника навчально-виховного процесу. Трансформаційні процеси у закладах загальної середньої освіти розглядаються як історично нетривалий та життєво важливий відрізок часу впродовж якого всебічно, динамічно й різнопланово зростає, розвиваються творчо обдаровані, талановиті допитливі діти, учні та здійснюються їхнє перетворення під час навчання, вивчення, виховання та самовиховання.

Саме тому законодавство, укази Президента України у сфері науки і освіти, нормативно-правові акти спрямовані на створення правових умов для забезпечення розвитку, зростання та утвердження творчої обдарованої особистості. Вони враховують, що перехідні трансформаційні процеси – це духовно-моральні, соціально-економічні, науково-освітні, інтелектуальні, інформаційні явища, які об'єктивно необхідні для формування і розвитку як сфери освіти в цілому, так і закладу освіти зокрема. Характерною особливістю перехідних трансформаційних процесів є сукупність взаємодіючих елементів, що стимулюють явища та процеси, які мають свій життєвий цикл і фази (зародження, експериментальна апробація, затвердження, розвиток, поширення, вихід на новий вищий етап), тобто свій ліміт розвитку, повторення та існування.

Важливою є залежність стосовно реалізації трансформаційних процесів від можливостей та структури закладу загальної середньої освіти (початкова школа, гімназія, ліцей, навчально-виховний комплекс/об'єднання, опорний заклад загальної середньої освіти). Якщо можливості школи вичерпалися то випускники

виходять на новий етап навчання, вивчення, виховання, самовиховання, розвитку, свого становлення та утвердження. Як правило випускники не втрачають тісних зв'язків із рідною школою впродовж свого життя і їхні діти та онуки навчаються у тому ж самому закладі загальної середньої освіти.

Вкрай необхідно, щоб кожний новий етап навчання і розвитку дітей та учнівської молоді, наступних поколінь характеризувався більшою насиченістю, складністю, ефективністю, якістю та задовольняв запити, потреби, бажання, права, свободи та обов'язки учасників навчально-виховного процесу, спільноти, суспільства, держави. Тому особливо важливо проводити своєчасну діагностику здібностей, обдарувань, таланту, практичних умінь і навичок, компетентностей на кожному етапі навчання та при переході із одного рівня навчання на наступний, з одного етапу життя на інший.

Зазначені проблеми напряму зв'язані з новими умовами і вимогами швидкозмінного світу, оточуючого середовища, які порушують ідеї постійного саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення, самоутвердження і самореалізації творчо обдарованої особистості, яка має яскраво виражені задатки у тій чи іншій галузі знань, інтелектуальних, психологічних, фізичних можливостей, професійних та моральних якостей.

Загострення критичних проблем спонукає до необхідності проведення високопрофесійної, гуманної, прогностичної та перспективної діагностики та самодіагностики життєдіяльності та життєтворчості творчо-інтелектуальної обдарованої особистості впродовж життя.

Тому завдання діагностики та самодіагностики можуть бути різноманітними – від виявлення вподобань, задатків, здібностей, обдарувань, талантів, встановлення параметрів обдарованості та професійного статусу, особистих якостей, успіху та визнання батьків, родичів, учителів, наставників, кращих за професією до окреслення чинників, що перешкоджають сприйняттю, розвитку, проявленню, авторитету та утвердженню здібностей, обдарувань, таланту конкретних високоосвічених та підготовлених професійних творчих обдарованих особистостей.

Усі діти та учні обдаровані і тому мають потребу в наукових знаннях, оволодінні науковим мисленням, практичними вміннями і навичками, компетентностями та демонструють яскраво виражений інтерес до певної галузі наукових знань та обраного напряму професійної діяльності з метою опанування секретами, закономірностями, особливостями та привабливими сторонами життєдіяльності конкретних фахівців. Немає потреби примушувати їх вчитися, вони самі шукають собі заняття, роботу, частіше складну, інтелектуальну, із задоволенням ними займаються, присвячуючи їм увесь свій час. Саме тому вони

демонструють зацікавленість, допитливість, показують глибоку обізнаність та високий рівень досягнень.

Системний підхід дозволяє зорієнтувати та спрямувати дітей та учнівську молодь на постійне навчання, вивчення та удосконалення свого наукового мислення, опануванням науковим світоглядом, практичними вміннями і навичками, компетентностями.

Під час навчання в школі діти та учні постійно проходять академічну, професійну, комунікаційну, фізичну діагностику яка має стати невід'ємним елементом розвитку та зростання творчо обдарованої зростаючої особистості як учасника духовно-морального, навчально-виховного, інформаційного та суспільних процесів. Наявність в школі епізодичної, тематичної, періодичної, професійної, комплексної та індивідуальної доброзичливої діагностики та самодіагностики дитини та учня на рівні сім'ї, родини, навчальної групи, класу, школи, спільноти, району, області, держави, а також на європейському та міжнародному рівнях формує передумови при яких обдарована особистість під час іспитів володіє закономірностями виконання підсумкових робіт (диктант, переказ, твір, реферат, доповідь, контрольна робота), заліків, колоквиумів, екзаменів, а також технологією тестування та контролює свої хвилювання, не допускає нервування та входження у стресові ситуації.

Дані діагностики будуть більш достовірними, якщо будуть також враховані результати участі учнів у продуктивній діяльності (підсумки шкільних, районних, обласних, державних, європейських, міжнародних олімпіад, змагань, турнірів, конкурсів, дані соціологічного та психологічного анкетування, опитування), роботі осередків Малої академії наук України та суспільно корисній праці (проекти, програми, акції, волонтерська діяльність).

Під час проведення діагностики, як правило, враховується те, що закономірності розвитку творчо обдарованої особистості у період трансформаційних процесів формуються відповідно до духовних, моральних (натуральних), природних, суспільних, психологічних, біологічних законів, законів розвитку людини та зумовлюються цими законами.

Результати діагностики, як правило, мають похибку та не завжди є коректними, достовірними, остаточними, кінцевими і тому не можуть бути єдиним критерієм стосовно визначення рівня, обсягів, темпів, пріоритетів, напрямів та тенденцій навчання, виховання, професійного становлення та розвитку творчо обдарованої особистості. Актуальним є проведення діагностики впливу “сірої маси” на цькування, приниження, поневолення, пригнічення творчо-інтелектуальної професійної обдарованої особистості – провідного фахівця. Непоодинокі випадки коли “сіра маса” своїм статусом, важелями впливу, залізобетонною “компетентністю” завдавала безжалісного болю

професійно-творчим обдарованим особистостям та ламала їхні долі. На творчому шляху обдарованої особистості можуть також стати гордовиті, пихаті та зарозумілі об'єкти-кар'єристи.

Саме сердечне віра в Бога дає захист творчій обдарованій особистості від паніки, криз, депресій, занепадків, “дорослих” непопулярних рішень, злого умислу. Щоб не зламатися творчо обдарованій особистості необхідно враховувати, що упродовж всього життя Господь Бог наш посилає багато позитивних знаків людині, але людина досить часто не бачить, не усвідомлює або ігнорує їх. Тому, важливим критерієм подальшого розвитку школяра та фахівця є позитивний мотиваційний чинник та життєвий приклад духовно-моральної, доброчинної, відданої, праведної, щиросердної праці батьків, родичів, учителів, наставників, колег, керівників у щоденному житті та в критичних ситуаціях.

Варто пам'ятати, що кожна людина є послання із серця Бога, щоб благословити її доброчесне, праведне життя. Людина незалежно від віку є возлюблене дитя Боже. Впродовж всього життя людина зустрічається із маленькими і великими труднощами, перешкодами і негараздами які здаються великими та нездоланими. Особливо в критичних ситуаціях, на перехідних етапах важливо притримуватися золотого правила – не шукати опори в людях, але в Богові і Господь пришле на допомогу, підтримку надійних друзів за духом. Бог завжди знаходиться рядом із людиною, підтримує і направляє творчо обдаровану особистість на кожному кроці який робить людина на шляху досягнення наміченої цілі. Особливо Бог турбується за долю і успіхи дітей та учнівської молоді. Тому дітей та учнів необхідно переконати в тому, що життя це не тільки смуток і радості, печаль і любов, журба і щастя, а це також подорож повне можливостей для пізнання, навчання, росту, розвитку, утвердження і подолання перешкод. Кожне випробування це можливість учитися та ставати мудрішим, міцнішими і сильнішим. Саме тому діти та учні можуть не боятися труднощів, важких завдань, напруження внутрішніх сил, ризикувати, виходити із зони комфорту і добиватися бажаного успіху у навчанні, вивченні, самовихованні, праведній, щиросердній праці.

Необхідно пам'ятати, що кожна людина також наділена Богом мінімум дванадцятьма унікальними талантами і саме завдяки постійним, системним застосуванням, тренуванням та розвитком цих здібностей діти та учні досягають найбільшого успіху в навчанні та праведній, сердечній праці, в житті.

Бажано враховувати, що реальний успіх творчо обдарованої особистості це не тільки статус, титули, нагороди, матеріальна блага і зовнішнє визнання. Важливо шукати гармонію між зовнішніми досягненнями і внутрішнім ростом. Істинна самореалізація творчо обдарованої особистості полягає в тому, щоб

відповідати своєму життєвому призначенню і сприяти благополуччю інших людей. На шляху досягнень діти та учні будуть зустрічатися з моментами непорозуміння, пригнічення, складностей і негараздами які стають випробуванням для стійкості, непохитності, твердості, завзятості, упевненості і росту. Але людина має пам'ятати, що Бог є силою, твердиною і фортецею творчої обдарованої особистості. Коли творчо обдарована особистість відчуває слабкість, невпевненість вона має шукати присутність Бога саме тому, що Господь невичерпне джерело істини, правди, сили, енергії і натхнення. Часто самі значні досягнення саме ті які вимагають копіткої, праведної, щиросердної, напруженої праці, найбільших зусиль і самовіддачі. Творчо обдарована особистість не має права падати духом коли труднощі здаються нездоланим. Варто пам'ятати, що Бог завжди поруч для того щоб збудити у творчо обдарованої особистості прояви наполегливості, підніматися при кожному падінні і брати уроки із будь-якого досвіду.

Досягнення стають значеними коли вони поділяються з тими кого ми любимо. Істинна радість відчувається в період тріумфу та успіху в колі близьких за духом рідних, друзів, колег. Тому необхідно святкувати перемоги з тими хто є частиною життя, шанує, цінує, підтримує творчо обдарованому особистість впродовж життя, а також в періоди падінь і злетів, невдач і успіхів. Істинна радість творчо обдарованої особистості пізнається в спільному переживанні успіху і тріумфу з рідними, близькими, однокласниками/однокурсниками, друзями, колегами. Істинне щастя пізнає той хто щиро радіє інтелектуальним, творчим успіху і досягненням своїх ближніх.

Творчо обдарована особистість не має права дозволити страху або невпевненості у собі зупинитися на шляху досягнення наміченої цілі. Бог створив людину з унікальною і особливою метою і людина здатна досягнути великих успіхів які закладені Богом, якщо людина довіриться Богу, потенціалу, яким Бог наділив своєлюбиме дитя. Якщо людина сама себе не кинула під ноги ніхто її не затопче, не знищить, не здолає. У самих, на перший погляд, безвихідних ситуаціях Бог неодноразово приходить на допомогу і дає множину варіантів вийти із складної ситуації. Необхідно пам'ятати, що все відбувається у свій відведений час.

Варто враховувати те, що самі великі досягнення ті, які відповідають волі Творця у відповідності щодо суті і смислу життя творчо обдарованої особистості. Завжди необхідно звертатися до мудрості і керівництва Божого Святого Духа під час прийняття та реалізації будь-якого рішення. Коли людина віддається Божій волі вона відчуває великий спокій, рівновагу, упевненість і непохитний захист незалежно від обставин які оточують творчо обдаровану особистість.

Бог завжди рядом з творчо обдарованою особистістю, підтримує та спрямовує її на кожному кроці. З вірою та рішучістю необхідно сміливо та невпинно йти до наміченої цілі. Успіху досягає та особистість яка вірить Богу, вірить в себе і ніколи не зупиняється на досягнутому, не перестає мріяти про велике, адже самі великі досягнення попереду. Благодать, Любов і Мир даровані Богом завжди поруч із творчо обдарованою особистістю тому небажано нехтувати ними або віддалятися від них.

Всесвітньо відомі науковці, інженери, митці завжди вірили в Бога, в Його підтримку, вірили в себе і ніколи не переставали мріяти про велике, і притримувалися правила та закономірності – великі досягнення ще попереду. Господь був всім для них: Він сила серця їхнього, і світло розуму їхнього; Він рух серця їхнього до всякого блага; Він зміцнював їх; Він і думку блага дарував їм; Він – спокій, упевненість і радість; Він – їхня віра, надія і Любов; Він – їхня їжа, напій, одежа і житло. Як мати буває всім для новонародженого – і розумом, і волею, і зором, і слухом, і смаком, і відчуттям, і почуттям, і їдою, і одежею, і руками, і ногами, і теплом, і радістю, і спокоєм, так Господь Бог був всім для них. Тому творчо обдарованій особистості так треба віддаватися Господу Богу нашому так, щоб Віра, надія, Любов, дії і вчинки були спрямовані на те, щоб Божа благодать, Любов і Мир оточували людину, а праця і навчання будувалися у площині краси, гармонії, захоплення та натхнення. Увесь процес життєдіяльності обдарованої особистості має базуватися на основі діапазону пізнання, доброчинності та творчості.

Саме тому на духовно-моральній та мотиваційній основі діти та учні мають бути привчені акумулювати свої зусилля з метою напруження та тренування духовних, розумових, інтелектуальних, фізичних сил необхідних для навчання, вивчення, самовиховання, пізнання нового, вирішення складних, комплексних та нестандартних задач, виконання фізичних вправ та соціально-важливої праведної, щиросердної роботи, демонструючи намагання, старання, завзятість, старанність, силкування.

Однією із складових закономірностей розвитку творчо обдарованої особистості є спонукання, тобто варто переконувати дітей і учнів у важливості та необхідності системного, послідовного, інтенсивного навчання, вивчення та самовиховання. Успіху досягає та творчо обдарована особистість яка знаходиться постійно в стані духовного, інтелектуального, професійного, фізичного голоду та готова наполегливо, напружено, інтенсивно навчатися, тренуватися, працювати.

Божя воля щодо життєвої місії творчо обдарованої особистості буде реалізована, якщо вона буде підкріплена також позитивною живильною енергетикою сподівання, надії, Любові, старанності, цілеспрямованості,

наполегливості, посидючості, системності, ретельності, відповідальності, зібраності, зусилля, спонукання, примушення, помноженою на очі, які бачать тільки хороше в людях, серце, яке прощає гірше, пам'ять, яка забуває погане, душу, яка ніколи не втрачає віру. Тільки так можна забезпечити виконання закону: “Геніальність – це 1 відсоток таланту підкріпленого 99 відсотками щоденного, напруженого, системного, інтенсивного навчання та праці”.

Тобто, примушувати самого(у) себе, змусити самого(у) себе, заставити самого(у) себе натхненно навчатися, тренуватися, працювати у відповідному темпі та режимі незважаючи на загрози які несе війна, епідемії, пандемія, карантини та інтелектуально і фізично не розслаблятися є основне призначення учасників навчально-виховного процесу. Успіх, досягнення не є стабільною субстанцією та спричиняють необхідність прикладати силу, енергію, щоб постійно творчо навчатися та натхненно працювати на відповідному рівні, а також спонукають постійно рухатися вперед, доказувати свою значущість та сучасність з поглядом у майбутнє

Батьки, учителі, наставники, керівники своїм позитивним ставлення до людини як особистості не раз змінювали долю своїх дітей, вихованців, підлеглих на краще нехтуючи або незважаючи на попередні негативні результати діагностики. Саме тому велика роль належить учителям, батькам, наставникам, керівникам у формуванні мотивації, спонукання дітей та учнів до систематичного, системного, послідовного навчання у заздалегідь заданих та визначених можливостях, стандартах, рівнях, темпах. Тому не варто шукати можливості та причини розвантаження, полегшення, розслаблення, спрощення навчально-виховного процесу, а створювати умови для досягнення цілей та розв'язання, на перший погляд, обтяжливих, важких, непосильних завдань.

Виконання зазначених параметрів орієнтує на те, що творчо обдарований особистості, незважаючи на результати діагностики, не доцільно шукати легкого життя, заспокоюватися, а варто прагнути бути духовно, розумово, інтелектуально і фізично сильнішою, досконалішою. З метою виконання окресленого завдання необхідно постійно, посилено, напружено тренувати розум, мислення, м'язи, шліфуючи, відточуючи думки, слова, дії та вчинки.

Зміст, стандарт освіти, навчально-виховний процес у закладах загальної середньої освіти мають бути спрямовані на те, щоб природний розум здібних, обдарованих, талановитих дітей та учнів збагачувався духовними, науковими так необхідними, корисними знаннями які стають основою для наукового мислення, наукового світогляду, зміцнення внутрішньої культури та оволодіння практичними вміннями, навичками, компетентностями. Тому діти та учні мають навчатися за підручниками, посібниками, збірниками задач, художньою літературою які пронизані духовністю, світлом, мораллю, культурою і чистотою,

є провідниками розуму, джерелом мудрості і річкою наукових знань, а слова їхні вірні і істинні. Адже єдність духовних і наукових знань має стати живильним енергетичним джерелом для будь-якої битви, мудрості для кожного рішення та Миру і Любові в серці для будь-якої важкої ситуації яку переживає кожний Маленький, Середній і Великий Українець.

Вирішити окреслені проблеми неможливо без наявності у дітей та учнів духовного, морального, інтелектуального і фізичного здоров'я, що служать площиною, рівнем, простором де серце дихає розумом, тіло здоров'ям, груди зростають мудрістю, дух підтримується пам'яттю. Саме тому необхідно стимулювати у творчо обдарованій особистості процес самопізнання, самооцінки, самовиховання, саморозвитку та самореалізації. Це допомагає дітям та учням стати сильнішими, витривалішими, мудрішими, вірними, духовно стійкими, твердими і міцними, морально чистими, інтелектуально та фізично здоровими.

Наявність усіх окреслених елементів акумулюють в собі далеко не повний спектр діагностики та служать основою для відчуття дітьми і учнями почуття, рівня, гармонії, краси, різноманітності та багатогранності щастя, радості, свободи, волі у процесі щоденної, копіткої, напруженої, інтенсивної, насиченої навчальної праці та процесу пізнання старого, сучасного, нового та незвіданого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. СВЯТЕ ПИСЬМО СТАРОГО І НОВОГО ЗАВІТУ / Переклад П.О. Куліша, І.С. Левіцького і Пулюя, Ювілейне видання. – Київ, Українське біблійне товариство, 2003. – с. 859; с. 255.
2. БІБЛІЯ для дітей. – Свято-Успенська Почаївська Лавра, 2015. – с. 360
3. Верховна Рада України. (1996, Черв. 28). Конституція України № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Верховна Рада України Закон України “Про освіту” (від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Верховна Рада України Закон України “Про загальну середню освіту” (від 13 травня 1999 року № 651-XIV) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text>
6. Верховна Рада України Закон України “Про повну загальну середню освіту” (від 16 січня 2020 року № 463-IX) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
7. Верховна Рада України Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” (від 26 листопада 2015 року № 848-VIII) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
8. Президент України Указ “Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді” (від 24 квітня 2000 року № 612/2000) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/612/2000#Text>

9. Президент України Указ “Про утворення державної гімназії для обдарованих дітей” (від 20 травня 2003 року № 420/2003) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/420/2003#Text>
10. Президент України Указ “Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей то молоді” (від 30 вересня 2010 року № 927/2010) <https://www.president.gov.ua/documents/9272010-11925>
11. Кабінет Міністрів України Постанова “Про створення Українського фізико-математичного ліцею Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка” (від 21 липня 1992 року № 487) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/407-92-%D0%BF#Text>
12. Кабінет Міністрів України Постанова “Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад” (від 14 червня 2000 року № 964) https://ips.ligazakon.net/document/view/КР000964?an=308&ed=2001_09_26
13. Кабінет Міністрів України Постанова “Про затвердження Положення про науковий ліцей” (від 22 травня 2019 року № 438) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2019-%D0%BF#Text>
14. Кабінет Міністрів України Постанова “Про затвердження Положення про заклад спеціалізованої освіти спортивного профілю із специфічними умовами навчання” (від 5 листопада 1999 року № 2061) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2061-99-%D0%BF#Text>
15. Кабінет Міністрів України Постанова “Про затвердження положення про мистецький ліцей” (від 23 грудня 2020 року № 1313) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1313-2020-%D0%BF#Text>
16. Кабінет Міністрів України Постанова “Про затвердження Положення про військовий (військово-морський, військово-спортивний) ліцей, ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою” (від 30 червня 2021 року № 672) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2021-%D0%BF#Text>
17. Кабінет Міністрів України Постанова “Про затвердження Положення про ліцей” (від 11 жовтня 2021 року № 1062) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2021-%D0%BF#Text>
18. Кабінет Міністрів України Розпорядження “Про схвалення Концепції Державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки” (від 12 квітня 2006 року № 202-р) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2006-%D1%80#Text>
19. Антонова О.Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: Монографія. – Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2005. – 456.
20. Волощук М.В. Методичні основи діагностики інтелектуальної обдарованості.- Видавництво Нац. Пед. Університет ім. Драгоманова, 2009.
21. Клименюк Ю.М. Обдаровані діти, їх виявлення та діагностика // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Спецвипуск. – Вінниця-Київ, 2015. – С. 46-50. <http://eprints.zu.edu.ua/18528/1/%D0%9A%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%8E%D0%BA.pdf>
22. Костю С.Й. Робота з обдарованими дітьми: навчально-методичний посібник для студентів денної/заочної форми навчання напряму підготовки «Практична психологія» /С.Й. Костю. - Мукачево : МДУ, 2017. - 81 с. (3,4 др.а).
23. Кульчицька О. Методика діагностики інтелектуальної обдарованості/ О. Кульчицька // Обдарована дитина. – 2007. – №1. – С. 39-42.

24. Морозова Л., Бондарев І. Діагностика дитячої обдарованості та психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей// Рідна школа. – 2003 - №5. – С.34-38.
25. Творча робота на тему «Методи діагностики обдарованої дитини» <https://naurok.com.ua/metodi-diaagnostiki-obdarovano-ditini-260484.html>
26. Туріщева Л. В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. – Харків: Видавнича група «Основа», 2008.
27. Шевців З.М. Основи соціально-педагогічної діяльності – [Електронний ресурс] Режим доступу: /http://pidruchniki.ws/1931110342999/pedagogika/metodi_diaagnostikiobrarovanoyi_ditini]

Шевченко І. М.,
науковий співробітник,
аспірант Інституту обдарованої дитини НАПНУ,
методист Національного центру «Мала академія наук України»
i.shevchenko@man.gov.ua

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ УМІНЬ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИМ ТЕКСТОМ У МОЛОДШИХ УЧНІВ СИСТЕМИ МАН

Анотація. У статті розглядається питання роботи з науково-навчальним текстом у процесі дослідницьких занять з молодшими школярами, діагностики читальних умінь, визначення навчальних потреб.

Ключові слова: учні молодшого шкільного віку, наукове мовлення, науково-навчальний текст, діагностика.

Abstract. The article examines the issue of working with a scientific and educational text in the process of research classes with younger schoolchildren, diagnostics of reading skills, determination of educational needs.

Key words: pupils of primary school age, scientific speech, scientific and educational text, diagnosis.

Одним із напрямів діяльності Національного центру «Мала академія наук України» є пропедевтика наукової освіти. Важливими постають завдання формування освітнього середовища для дітей молодшого шкільного віку, розроблення та впровадження методик з розвитку пізнавального інтересу, опробування різних форм і методів роботи із дослідницької діяльності. Значимим виявилось питання формування словесно-логічного мислення молодших школярів, що відбувається в ході усвідомлення складних навчальних знань. Цей вид мислення передбачає оперування поняттями, судженнями, умовиводами, а також наявного рівня умінь логічно і доказово висловлюватися, аналізувати інформацію, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами, процесами, явищами. Тобто розвиток мовленнєвих навичок, які забезпечують

функціонування процесу словесно-логічного і наукового мислення, є ключовим елементом природничо-наукової освіти.

Відповідно до здійснених акцентів у навчальному процесі з учнями молодшого шкільного віку за навчальною програмою «Людина. Світ. Наука» [1], яку розроблено і впроваджено у Дитячій академії «Футурум», передбачено роботу щодо формування науково-навчального мовлення, яке у працях зарубіжних дослідників часто визначається як академічне [2]. У цьому процесі першорядну роль відіграє читання та аналізування науково-навчальних текстів, використання різних прийомів сприйняття прочитаного. Оскільки саме текст (від лат. *textum* – зв'язок, поєднання, тканина) є тим мовленнєвим масивом, «що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формотворчо-граматичними зв'язками [3, с. 627]. Текст – це модель породження мовленнєвого висловлювання.

Метою наукового тексту є знання, повідомлення об'єктивної інформації, її доведення, пояснення причини явищ, опис ознак предмета. Робота на заняттях з науково-навчальним текстом передбачає проникнення в його зміст, уміння визначати стиль тексту, головну думку, ключові поняття, зв'язки і відношення між фактами і явищами, які відображають тією чи іншою мірою картину світу, що вивчається учнями на заняттях з різних дисциплін. Необхідно розвивати культуру читання наукового (науково-навчального) тексту. «Успішність ознайомлювального, поглибленого, аналітико-критичного читання залежить від сприймання, усвідомлення, необхідною передумовою яких є внутрішня мотивація. А осмислення сприйнятого залежить від індивідуального досвіду, фонових знань, творчого мислення. Унаслідок сприймання й усвідомлення відбувається розуміння тексту та його інтерпретація» [4].

Важливим є виявлення основних труднощів учнів під час опрацювання науково-навчальних текстів, діагностика рівня сприйняття та розуміння змісту прочитаного, визначення навчальних потреб з метою подальшого спрямування діяльності на підвищення ефективності навчання з урахуванням виявлених результатів.

Пропонуємо такі основні завдання для учнів у роботі з текстом:

1. Визнач, який цей текст? Художній чи науковий?
2. Поясни, чому саме так вважаєш? Які ознаки стилю цього тексту?
3. Яка його головна думка тексту, про що він? Сформулюй одним реченням.
4. Дай назву цьому тексту.
5. Визнач (підкресли, порахуй) ключові поняття в тексті.
6. Сформулюй питання до абзаців. Склади план.
7. На основі тексту дай (запиши) визначення поняття...
8. Склади (намалюй) схему...

9. Склади із двох простих речень одне складне зі сполучниками (на вибір) «тому що», «оскільки», «тобто» тощо.

10. Перекажи текст.

Ми розрізняємо три рівні сформованості вмінь працювати з науково-навчальним текстом: достатній, середній, початковий, які можуть мати такі характеристики:

достатній – учні диференціюють навчально-науковий текст та інші тексти, доводячи власну думку; називають ознаки навчально-наукового тексту, виокремлюють мовні засоби науково-навчального тексту; швидко визначають головну думку тексту, знаходять ключові поняття, формують декілька питань до тексту, декодують інформацію за допомогою різних схем, складають речення з пояснювальним компонентом, переказують зміст за планом близько до тексту;

середній – учні визначають науково-навчальний текст, але частково наводять аргументи, повільно визначають головну думку тексту, частково знаходять ключові поняття; формують одне питання до тексту, повільно декодують інформацію, складають речення з пояснювальним компонентом, припускаючи незначні помилки, переказують текст частково.

Якщо більшість вищезазначених завдань учень виконує, припускаючи помилки, або лише за допомогою педагога, то такий рівень вважається початковим.

Смислове читання науково-навчального тексту якісно впливає на комунікативно-пізнавальну, мовленнєву діяльність молодшого учня, є одним із головних чинників його саморозвитку, дослідницької компетенції. Розвиток читацьких навичок наукової літератури слугує кращій адаптації молодшого школяра до навчання у середній школі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Навчальна програма з позашкільної освіти. Людина. Світ. Наука. Дослідницько-експериментальний напрям / Л. І. Кулій, І. М. Шевченко, Т. Д. Цвірова та ін. Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2024. 52 с.
2. Academic language: a Practical Guide. URL: <https://subjectguides.york.ac.uk/academic-language/home> (дата звернення: 19.05.2024).
3. Українська мова: Енциклопедія [Електронний ресурс]. Київ. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm><http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm> (дата звернення: 19.05.2024).
4. Семеног О.М. Культура роботи вчителя-дослідника з текстом наукової комунікації. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/items/abb12987-afbd-4ebe-bf66-45cc0a8b98c7> (дата звернення: 19.05.2024).
5. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація : навч.-метод. посіб. Київ: НАДУ, 2008. 184 с.

Шпак І. В.,
вчитель початкових класів,
Нікопольський ліцей № 15 Нікопольської міської ради,
i.shpak2310@gmail.com

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ: СТРАТЕГІЇ ТА ПІДХОДИ

У статті розглядаються стратегії та підходи до індивідуалізації навчання обдарованих учнів. Здійснено аналіз різноманітних методик та педагогічних технологій, які спрямовані на розвиток потенціалу обдарованих дітей, враховуючи їхні індивідуальні особливості, потреби та інтереси. Основні стратегії включають диференційоване навчання, прискорене навчання, збагачення навчального процесу та проєктне навчання. Особлива увага приділяється створенню сприятливого навчального середовища, яке стимулює творче мислення, критичне осмислення та самостійність учнів. У статті також аналізуються приклади успішної реалізації індивідуалізованих підходів у різних освітніх закладах та їх вплив на академічні досягнення та особистісний розвиток обдарованих учнів. Акцентовується увага на важливість підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми та необхідності постійного вдосконалення педагогічної майстерності.

Ключові слова: Обдаровані учні, індивідуалізація навчання, диференційоване навчання, прискорене навчання, збагачення навчального процесу, проєктне навчання, творче мислення, критичне мислення, освітні стратегії, педагогічні технології.

The article examines strategies and approaches to the individualization of education for gifted students. An analysis of various methods and pedagogical technologies aimed at developing the potential of gifted children, taking into account their individual characteristics, needs and interests, was carried out. Key strategies include differentiated instruction, accelerated learning, enrichment of the learning process, and project-based learning. Special attention is paid to creating a favorable learning environment that stimulates creative thinking, critical thinking and independence of students. The article also analyzes examples of successful implementation of individualized approaches in various educational institutions and their impact on academic achievements and personal development of gifted students. Emphasis is placed on the importance of training teachers to work with gifted children and the need for constant improvement of pedagogical skills.

Key words: Gifted students, individualization of learning, differentiated learning, accelerated learning, enrichment of the learning process, project learning, creative thinking, critical thinking, educational strategies, pedagogical technologies.

У сучасній освіті важливим завданням є створення умов для всебічного розвитку кожної дитини, особливо якщо йдеться про обдарованих учнів. Обдаровані діти, володіючи високим інтелектуальним, творчим або іншим потенціалом, потребують особливого підходу до навчання, який враховує їхні

індивідуальні особливості та здібності. Традиційна система освіти часто не здатна задовольнити ці потреби, що може призводити до зниження мотивації та академічних досягнень обдарованих учнів. Саме тому індивідуалізація навчання є ключовим аспектом у роботі з обдарованими дітьми, оскільки вона дозволяє створити навчальне середовище, яке сприяє максимальному розкриттю їхнього потенціалу.

Індивідуалізація навчання обдарованих учнів є важливим аспектом сучасної педагогіки, оскільки саме цей підхід дозволяє максимально розкрити потенціал кожної дитини. Обдаровані учні мають особливі потреби, які часто залишаються незадоволеними у традиційній системі освіти. Індивідуалізоване навчання допомагає створити умови, що сприяють розвитку їхніх інтелектуальних, творчих та соціальних здібностей, що в свою чергу впливає на їхні академічні досягнення та особистісний розвиток [5].

Метою статті є дослідження та систематизація стратегій та підходів до індивідуалізації навчання обдарованих учнів, а також визначення ефективних методик, що сприяють розвитку їхнього потенціалу.

Обдарованість – це складний комплекс індивідуальних якостей, що дозволяє особистості досягати високих результатів у певній сфері діяльності порівняно з однолітками. Це явище включає не тільки високий рівень інтелекту, але й креативність, мотивацію до навчання та інші специфічні здібності. В педагогічній літературі існують різні підходи до визначення обдарованості, але загальним для них є акцент на потенціалі для досягнення видатних результатів [3].

За останніми сучасними дослідженнями можемо виділити наступні типи обдарованості:

- Інтелектуальна обдарованість – здатність до абстрактного мислення, швидкого освоєння нових знань, аналітичного та критичного мислення. Інтелектуально обдаровані учні часто демонструють високий рівень академічної успішності та здатність до самостійного навчання.

- Творча обдарованість – характеристика включає здатність до генерації нових ідей, нестандартного мислення, високий рівень уяви та інтуїції. Творчо обдаровані діти можуть проявляти себе в мистецтві, науці, техніці та інших сферах, де важлива креативність.

- Соціальна обдарованість – обдарованість у сфері міжособистісного спілкування включає лідерські якості, вміння ефективно взаємодіяти з іншими людьми, емпатію та соціальну компетентність. Такі учні часто стають лідерами в колективах, волонтерських рухах та інших соціальних проектах.

- Психомоторна обдарованість – характеризується видатними здібностями в спортивній або іншій фізичній діяльності. Такі учні мають високий рівень координації, витривалості та фізичної підготовки.

Обдаровані учні, як правило, мають високий рівень інтелектуального розвитку, проте це не завжди гарантує їхню успішність у школі. Важливим аспектом є мотивація до навчання, яка може варіюватися залежно від інтересів та особистісних характеристик учнів. Психолого-педагогічний підхід до роботи з обдарованими дітьми передбачає врахування їхніх індивідуальних потреб, забезпечення підтримки їхнього емоційного та соціального розвитку, а також створення умов для розвитку їхніх творчих та інтелектуальних здібностей.

Індивідуалізоване навчання базується на ряді ключових принципів, які забезпечують ефективний розвиток обдарованих учнів та максимальне розкриття їхнього потенціалу. Ці принципи допомагають створити навчальне середовище, яке враховує індивідуальні особливості кожної дитини.

1. Принцип врахування індивідуальних особливостей.

Цей принцип передбачає адаптацію навчального процесу до унікальних здібностей, інтересів, стилів навчання та потреб кожного учня. Вчитель має використовувати різноманітні методи та підходи, щоб задовольнити потреби кожної дитини, враховуючи її сильні та слабкі сторони.

2. Принцип диференціації.

Диференціація означає розробку різнорівневих завдань, проектів та діяльностей, що відповідають рівню підготовки, темпу навчання та здібностям учнів. Це дозволяє кожному учню працювати на максимально можливому для нього рівні складності, що стимулює його інтелектуальний розвиток.

Принцип індивідуальної підтримки та супроводу, передбачає надання постійної підтримки та зворотного зв'язку учням з боку вчителя. Важливо забезпечити кожному учню індивідуальну допомогу, консультативну підтримку та мотиваційне стимулювання, що сприяє подоланню труднощів та досягненню успіхів.

3. Принцип розвитку самостійності та відповідальності.

Індивідуалізоване навчання має на меті розвиток у учнів навичок самостійного навчання та відповідальності за свої результати. Учні повинні навчитися планувати свою роботу, приймати рішення та самостійно оцінювати свої досягнення. Це формує у них вміння працювати автономно та розвиває критичне мислення.

4. Принцип гнучкості та адаптивності.

Навчальний процес повинен бути гнучким та адаптивним до змінних потреб учнів. Це означає постійну корекцію навчальних планів, методик та підходів у відповідності до прогресу та зворотного зв'язку від учнів. Вчитель має бути готовим змінювати стратегії навчання в залежності від індивідуальних особливостей та динаміки розвитку кожного учня.

5. Принцип стимулювання творчості та інновацій.

Індивідуалізоване навчання повинно сприяти розвитку творчих здібностей учнів, заохочуючи їх до генерації нових ідей, креативного мислення та інноваційної діяльності. Важливо створити середовище, де учні можуть вільно виражати свої думки, експериментувати та розвивати свої творчі навички.

6. Принцип міждисциплінарності.

Обдаровані учні часто проявляють інтерес до різних сфер знань, тому важливо інтегрувати міждисциплінарний підхід у навчальний процес. Це дозволяє учням застосовувати свої знання та навички в різних контекстах, розвиваючи комплексне мислення та здатність до вирішення складних проблем.

Однією з головних стратегій індивідуалізації навчання можна вважати диференційоване навчання, адже даний підхід, що передбачає адаптацію змісту, процесу, продукту та навчального середовища відповідно до потреб і можливостей учнів. Основною метою диференціації є забезпечення оптимальних умов для навчання кожного учня, враховуючи його індивідуальні особливості, здібності та інтереси. Вчитель надає різні варіанти завдань і матеріалів, які відповідають різним рівням підготовки та інтересів учнів. Наприклад, для вивчення певної теми учням можуть бути запропоновані різні тексти за складністю або різні проекти, які потребують різного рівня аналітичного мислення. Учні мають можливість демонструвати свої знання та навички через різні види робіт, включаючи письмові звіти, творчі проекти, мультимедійні презентації. Це дозволяє кожному учню обрати той спосіб вираження, який найкраще відповідає його здібностям і інтересам. При створенні фізичного та психологічного середовища, яке підтримує та стимулює індивідуальний розвиток учнів, необхідно зважати на гнучке розташування меблів, використання різних зон для групової та індивідуальної роботи, а також забезпечення матеріалами, які відповідають різним навчальним стилям [4].

Прискорене навчання може передбачати швидше проходження навчальної програми відповідно до здібностей учня. Ця стратегія дозволяє обдарованим учням уникнути нудьги та демотивації, пов'язаних із затримками у навчанні через необхідність слідувати за загальним темпом класу. Індивідуальне прискорення надає можливість проходити навчальну програму швидше, ніж їхні однолітки, отримуючи можливість перескакувати через певні класи або курси. Це часто реалізується через індивідуальні освітні плани, які враховують інтереси та здібності учня. У деяких випадках групи обдарованих учнів можуть навчатися за прискореною програмою за колективним способом. Це може бути реалізовано через створення спеціальних класів або груп, де викладання ведеться на більш високому рівні і швидшому темпі. Також обдаровані учні можуть брати участь у

спеціальних програмах, які пропонують більш складні та насичені курси, наприклад, програми для обдарованих дітей, ліцейські класи або програми подвійного зарахування.

Збагачення навчального процесу – це стратегія, спрямована на поглиблення та розширення знань учнів за межами стандартної навчальної програми. Цей підхід дозволяє обдарованим учням отримувати додаткові знання та розвивати свої здібності через різноманітні додаткові заходи та матеріали. Учні можуть виконувати складніші та глибші завдання, які виходять за рамки основної програми. Це можуть бути проекти, дослідницькі роботи, творчі завдання, які стимулюють критичне мислення та творчість. Включення учнів у позакласні активності, такі як наукові гуртки, олімпіади, конкурси, дозволяє їм розширювати свої знання та вміння в обраній сфері. Це також сприяє розвитку комунікативних навичок та лідерських якостей. Вчитель може використовувати різноманітні ресурси, включаючи інтернет, наукові журнали, мультимедійні матеріали, щоб надати учням доступ до сучасних знань та технологій. Це допомагає учням бути в курсі останніх досягнень у науці та техніці. Учні можуть працювати над індивідуальними проектами, які відповідають їхнім інтересам та здібностям. Це дозволяє їм глибше зануритися в обрану тему, розвивати дослідницькі навички та демонструвати свої досягнення. У роботі з обдарованими учнями доречно використовувати проектне навчання – це стратегія, що орієнтована на виконання учнями тривалих, комплексних проектів, які поєднують різні види діяльності та предметні області. Цей підхід сприяє розвитку навичок критичного мислення, співпраці, самостійного дослідження та творчості. Проекти мають базуватися на реальних проблемах або питаннях, що мають значення для учнів та їхньої спільноти. Це дозволяє учням бачити практичну цінність своєї роботи та підвищує їхню мотивацію до навчання [6].

Кожна з цих стратегій – диференційоване навчання, прискорене навчання, збагачення навчального процесу та проектне навчання – має свої переваги і може бути ефективно використана для індивідуалізації навчання обдарованих учнів. Вибір стратегії залежить від конкретних потреб та можливостей учнів, а також від ресурсів та умов, які має в своєму розпорядженні навчальний заклад. Впровадження цих стратегій сприяє створенню оптимальних умов для розвитку обдарованих дітей, забезпечуючи їхній інтелектуальний, творчий та соціальний розвиток.

Важливим аспектом у реалізації індивідуалізованого навчання є особистісно орієнтований як підхід спрямований на визнання та розвиток індивідуальних особливостей, інтересів та потреб кожного учня. Основною метою цього підходу є створення умов, які сприяють саморозвитку та

самореалізації учнів, формуванню у них позитивної самооцінки та мотивації до навчання. Учителі повинні глибоко знати індивідуальні особливості кожного учня, їхні сильні та слабкі сторони, інтереси та нахили. Це дозволяє створювати індивідуальні освітні траєкторії, які відповідають конкретним потребам кожного учня. Використання методів, що залучають учнів до активної участі у навчальному процесі, сприяє розвитку критичного мислення, самостійності та творчого підходу до вирішення завдань. Такі методи включають дискусії, дебати, рольові ігри, мозковий штурм та інші форми інтерактивної взаємодії. Розробка індивідуальних освітніх планів дозволяє врахувати особливі потреби та здібності кожного учня, встановлюючи конкретні цілі та завдання для його розвитку. Такі плани можуть включати спеціалізовані завдання, додаткові курси або позашкільні активності. А регулярний та конструктивний зворотний зв'язок допомагає учням усвідомлювати свої досягнення та області для покращення. Підтримка з боку вчителя і батьків є важливою складовою особистісно орієнтованого підходу, оскільки вона сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання [1].

Використання компетентнісного підходу, орієнтованого на формування у учнів ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в сучасному світі, передбачає не лише засвоєння знань, але й розвиток умінь, навичок та ціннісних установок, які забезпечують здатність застосовувати отримані знання в різних життєвих ситуаціях. Основна увага приділяється розвитку практичних умінь і навичок, таких як критичне мислення, комунікативні здібності, вміння працювати в команді, вирішення проблем та інноваційне мислення. Це досягається через інтеграцію теоретичних знань з практичною діяльністю. Система оцінювання повинна базуватися на досягненнях учнів у формуванні ключових компетентностей, а не лише на засвоєнні теоретичних знань. Це може включати портфоліо робіт, презентації, захист проєктів, що дозволяє більш об'єктивно оцінити розвиток учнів.

Застосування інтерактивних методів навчання передбачає активну участь учнів у навчальному процесі, що сприяє розвитку їхніх когнітивних, комунікативних та соціальних навичок. Ці методи базуються на взаємодії учнів між собою та з учителем, стимулюючи їхню активність, самостійність і відповідальність за власне навчання.

Приклади інтерактивних методів навчання:

1. Дискусії та дебати.

Методи залучають учнів до обговорення актуальних проблем та питань, розвиваючи їхні навички аргументації, критичного мислення та публічного виступу. Учні вчаться висловлювати свої думки, слухати інших, аналізувати різні точки зору.

2. Рольові ігри та симуляції.

Використання рольових ігор дозволяє учням зануритися в різні життєві ситуації, приймати рішення та аналізувати наслідки своїх дій. Це сприяє розвитку емпатії, лідерських якостей та здатності до вирішення проблем.

3. Мозковий штурм.

Метод мозкового штурму стимулює креативність та генерацію нових ідей. Учні вільно висловлюють свої думки, що сприяє розвитку творчого мислення та командної роботи.

4. Кооперативне навчання.

Учні працюють у невеликих групах, виконуючи спільні завдання. Це розвиває їхні навички співпраці, комунікації та відповідальності, сприяє обміну знаннями та досвідом.

5. Ігрові технології.

Використання ігрових елементів у навчанні підвищує мотивацію учнів, робить процес навчання цікавим і захоплюючим. Ігрові методи можуть включати як настільні, так і комп'ютерні ігри, що допомагають закріпити знання у невимушеній формі.

Індивідуалізовані підходи в навчанні передбачають адаптацію освітнього процесу до потреб та можливостей кожного учня. Реалізація таких підходів вимагає від вчителів та шкільних адміністрацій ретельного планування, організації та використання різноманітних стратегій і методів. Першим кроком є ретельна оцінка потреб кожного учня. Це може бути здійснено через аналіз академічних досягнень, тестування, спостереження за роботою в класі та бесіди з учнями. Важливо виявити їхні індивідуальні потреби, інтереси, сильні та слабкі сторони. На основі оцінки потреб обдарованих учнів розробляються індивідуальні освітні плани. Ці плани визначають конкретні цілі, завдання та стратегії навчання для кожного учня. Вони можуть включати в себе різноманітні педагогічні підходи, методи та матеріали, які враховують індивідуальні особливості та потреби учня.

Робота з обдарованими учнями вимагає від вчителів спеціальних знань, навичок і стратегій. Необхідність спеціальної підготовки та постійного підвищення кваліфікації вчителів у цій області обумовлена складністю завдань, які вони стикаються при роботі з цією категорією учнів. Підвищення рівня освіченості вчителів у сфері обдарованості допоможе їм краще розуміти потреби та індивідуальні особливості обдарованих учнів, а також розробляти ефективні педагогічні стратегії для їхнього розвитку. Один із ефективних способів підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями полягає у розробці спеціальних навчальних програм і курсів. Ці програми повинні включати в себе

теоретичні знання з психології обдарованості, методики роботи з цією категорією учнів, а також практичні заняття та вправи для набуття педагогічних навичок. Розробка таких програм дозволить систематизувати і структурувати знання з даної області та забезпечити вчителів необхідними інструментами для успішної роботи з обдарованими учнями. Психолого-педагогічна підтримка вчителів грає важливу роль у їхній підготовці та розвитку [2]. Це може включати консультації з психологами та педагогами, тренінги та семінари з питань роботи з обдарованими учнями, а також можливість обміну досвідом з колегами, допомагає вчителям вирішувати труднощі, з якими вони можуть зіткнутися у роботі з обдарованими учнями, а також надає можливість постійного професійного зростання і може включати в себе такі приклади:

1. Консультації з психологом чи педагогом-психологом.

Вчителі можуть отримувати консультації від фахівців з психології щодо розвитку обдарованих учнів, їхніх особливостей та психологічних потреб.

2. Тренінги та семінари.

Проведення спеціальних тренінгів і семінарів для вчителів, присвячених питанням роботи з обдарованими учнями, дозволяє їм отримати нові знання, вміння та стратегії, а також обмінятися досвідом з колегами.

3. Обговорення випадків нарад.

Регулярні наради з психологів, педагогів та адміністраторів можуть стати платформою для обговорення конкретних випадків роботи з обдарованими учнями, виявлення проблем та пошуку рішень.

4. Методичні матеріали та рекомендації.

Психологи та педагоги-психологи можуть підготувати методичні матеріали, рекомендації та посібники для вчителів, які містять практичні поради та стратегії роботи з обдарованими учнями.

5. Мережа спільноти.

Створення мережі спільноти вчителів, які працюють з обдарованими учнями, дозволяє обмінюватися ідеями, досвідом та ресурсами, а також знаходити підтримку та поради у колег.

Основні висновки дослідження розуміння обдарованості як індивідуального явища підтверджують необхідність розглядати обдарованість як індивідуальне явище, що потребує індивідуалізованого підходу у навчанні та розвитку. Індивідуалізація навчання обдарованих учнів виявляється ключовим фактором у їхньому успіху та розвитку. Застосування різноманітних стратегій та підходів дозволяє ефективно враховувати їхні потреби та можливості. Для забезпечення успішної реалізації індивідуалізованих підходів доцільно рекомендувати

активне впровадження даних практик у роботу навчальних закладів, а також постійний моніторинг їхньої ефективності.

Навчання обдарованих учнів є складним завданням, що вимагає системного підходу та індивідуального підходу до кожного учня. Розуміння обдарованості як індивідуального явища є ключем до успішної роботи з цією категорією учнів. Важливо підкреслити значення індивідуалізації навчання, що дозволяє кожному учневі розвиватися відповідно до його потреб та можливостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бугайов О.І., Дейкун Д.І. Диференціація навчання учнів у загальноосвітній школі. К.:Освіта.1992-32с.
2. Гадецький М.В.Організація навчального процесу в сучасній школі: Навчально-методичний посібник для вчителів, керівників навчальних закладів, слухачів ІПО.- Х.:Веста:Видавництво «Ранок»,2004 -136 с.-(Серія «Управління школою»).
3. Гарретт, М. Е. (2019). "Індивідуалізація навчання: стратегії та методи". Видавництво АВС.
4. Кузьменко В.У. Розвиток індивідуальності дитини 3–7 років: Монографія. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. – 354с.
5. Робінсон, К. (2008). "Креативна обдарованість: розвиток інтелектуальних здібностей учнів". Видавництво Нова школа.
7. Стенд, Дж. (2015). "Стратегії для навчання обдарованих дітей в загальноосвітніх школах". Видавництво Ліберті.

Наукове видання

**ОБДАРОВАНІСТЬ:
МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ
ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ**

**МАТЕРІАЛИ
науково-практичного онлайн-семінару
23–26 травня 2024 року**

Упорядники:
М. Ю. Мельник, В. М. Шульга

Відповідальність за достовірність матеріалів конференції
несуть автори публікацій.

Підписано до опублікування: 3 червня 2024 року.
Умов.-друк. арк. 74,40. Електронне видання.
Зам. № 0106

Видавництво Інститут обдарованої дитини НАПН України
вул. Січових Стрільців, 52-Д, м. Київ, 04053
тел./факс.: (044) 481-27-27
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру серія
ДК № 6081 від 14.03.2018 р.